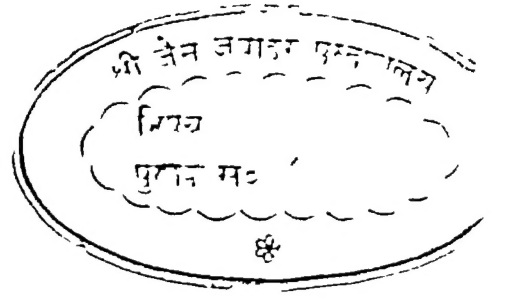

શ્રી

આનંદ
 નમઃ
 વ્રજાદી
 મહા
 આ
 શ્રી
 અમૃતા
 ન હૃદય
 આ આનંદ
 અમૃત છીજી

અર્પણપત્રિકા.

“ધર્મઃ કૌર્તિક્યં સ્થિરમ્”

શ્રી કચ્છી દશાઓશવાળ જૈન જ્ઞાતિના અગ્રેસર નાયક.

સ્વર્ગવાસી શેઠ નરસીં નાથા,

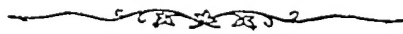
આપ મહાનુભાવ, આખી કચ્છીદશા ઓશવાળ જ્ઞાતિના મુગટમણિ હતા. આપનું દ્રવ્યશરીર અદૃશ્ય થયું છે, તથાપિ આપનું યશ શરીર ભાવરૂપે ભારતીય જન-સમાજમાં ચિરકાળ સ્થાયી રહેલું છે. આપની ધાર્મિક ઉદારતા અને અને જન હિતકારી સખાવત અપ્રતિમ હતી, જેના પ્રભાવથી આપને નામે અદ્યાપિ આખી જ્ઞાતિ સર્વ સ્થળે ઓળખાય છે. આપ સ્વજ્ઞાતિજનના ઉદ્ધારને માટે સદા હૃદયથી પ્રેરાયા હતા. આપ જીવનના આરભથી તે અંત સુધીમા સ્વધર્મ, સ્વજ્ઞાતિ, સ્વદેશ અને સાધર્મિવાત્સલ્યમા સ્નેહ તથા આદરયુક્ત રહ્યા હતા, અને શ્રાવક ધર્મને આચરવામા પૂર્ણ કળાને પામ્યા હતા. એવા આપ મહાશયનો આત્મા કે જે પરમાનંદરૂપ પરલોકના માર્ગનો પથિક બન્યો છે, તે આત્માનું સતત સ્મરણ કરવા માટે આ આનંદ મંદિર નવલ કથાનો દ્વિતીયાવતારરૂપ ગ્રંથ તેને અર્પણ કરી અમે કૃતાર્થ થઈએ છીએ.

અમે છીએ,

આપના જ્ઞાતિબંધુ તનુજે,

શ્રી જૈનધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગના,

વ્યવસ્થાપકો.

પ્ર

મ

"

પ્ર

મ

પ્ર

મ

"

પ્ર

મ

પ્ર

મ

પ્ર

મ

પ્ર

મ

"

પ્ર

મ

પ્ર

મ

પ્ર

મ

પ્ર

મ

પ્ર

મ

પ્રસ્તાવના

(દ્વિતીયાવૃત્તિની.)

શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂત્રિની ગસ—વાળીમાથી ઉદ્ભવેલો આ ગ્રંથ જૈનવર્ગને અતિ પ્રિય થઈ પડવાથી તેની આ દ્વિતીયાવૃત્તિ કરવાનો ઉપર સમય આવેલો છે તે ઉપરથી આ ગ્રંથની મહત્તા અને ઉપયોગિતા કટલી છે? તે સર્વને વિષિત તથા વિના ગુરુને નહીં

આ ગ્રંથના દ્વિતીયાવૃત્તિમા ટૂંકલીએક મુધાગણા કરી તેના પ્રથમના સ્વરૂપને પ્રતિદત ક-
યાં શિવાય વિશેષ અલકૃત કરવામા આવેલું છે ધર્મ અને નીતિના શિક્ષણથી ભરપૂર એવા આવા અગ્નિતાનુયોગના ગ્રંથો પ્રગટ કરવાથી અનેક પ્રકારના લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. તેની અદ્વૈત ઇવનના ઉ-
ચ્ચ પ્રદેશનુ જે વર્ણન કરવામા આવે છે, તે ધાર્મિક યોધ સાથે આ સસારની ઉપાધિમા શાંતિદા-
યક થઈ પડે છે, અને આધિઆધિથી ભરેલા અત કરણને હલાવાને શક્તિમાન થઈ શકે છે

જૈન કવિઓની ભાવના પ્રાપ્ત કરીને વૈગવ્ય અને સંયમ ભાવમા પર્યવસાન પામે છે, ત-
થાપિ તે અદ્વૈત ગસ સાથે સાસાગિક પ્રવર્તનમા સારી મુધાગણા કરી શકે છે કલ્પના સાથે વર્ણ-
વેલી માનસિક પ્રકૃતિ વિષે વિવેચન કરી વિજ્ઞાન અને ઉપાય જ્ઞાનની જે શક્તિઓને ખીલવવાને જૈ-
ન કવિઓની કાવ્ય ગ્યના અનુપમ હોય છે. તે ધર્મના અંગભૂત, દાન, શીળ, તપ અને ભાવને
તેઓ ઉત્તમ પોપણુ આપે છે એવા જૈન અનગાગ કવિના હૃદયના સંગીત રૂપે રચાએલા કાવ્ય
ઉપરથી ઉપજવેલી આ નવલ કથા ભાવના તથા ભાષાની શક્તિથી અલકૃત કરી બાહરે પાડતાં
જૈન વાચકવર્ગને વિશેષ લાભ થયો છે અને તેમની મનોભાવનાને ઉત્તેજક કરવાને આ નવલ કથા
સમર્થ થયેલ છે, એથી અમોને વિશેષ આનંદ થાય છે અને એ આનંદની ઉદીરણથી આ
દ્વિતીયાવૃત્તિ પ્રગટ કરવા નેઅમો ઉત્સાહિત થયા છીએ.

સાપ્રતકાળે નવીન કેળવણીના પ્રભાવથી લોકોની પ્રીતિ પદકાવ્યના કરતાં ગદ્યકાવ્ય વાંચ-
વા ઉપર વિશેષ પ્રવર્તી છે તેમા પણ નવલ કથાની પદ્ધતી વાંચકોના હૃદયને વધારે આકર્ષે છે અ-
ને સ્વીકૃત કરી શકે છે, તેથી પ્રાચીન રાસ કાવ્યો ઉપરથી આવી નવી યોજના કરવાની અમારી
પ્રવૃત્તિ થાય છે, જે પ્રવૃત્તિમા આ આનંદ મંદિર નવલ કથાએ અમને આનંદ સહિત વિશેષ પ્રો-
ત્સાહિત કર્યા છે અને તે ઉત્સાહને લઈને અમે રાસ ઉપરથી આવી આવી નવલ કથાઓ રચાવી
ક્રમવાગ બાહરે પાડવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. આ ગ્રંથની પ્રથમાવૃત્તિ બહાર પડતા વિદ્વાન મુનિ મહા-
ગજ્ઞઓ અને ગૃહસ્થોએ પોત પોતાના વાક આતુર્યના વચનોમા આ ગ્રંથની ભારે પ્રશંસા કરી છે
અને આ નવલ કથાની યોજનાની મનોહરતા તરફ પૂર્ણ પ્રેમ દર્શાવ્યો છે, તેથી અમો અમારા આ-
શ્રમનુ પૂર્ણ ગીતે સાકલ્ય માનીએ છીએ અને અમારા ઉત્સાહને વૃદ્ધિ કરાવનારા એ વિદ્વાનોનો અ-
મે પૂર્ણ આભાર માનીએ છીએ

છેવટે આવા આવા ઉત્તમ ગ્રંથોથી જૈનસાહિત્યને વધારવામાં તથા ખીલાવવામાં પૂર્ણ

ઉપજન આપનારા અમારા કચ્છી જૈન ગૃહસ્થોનો અમારે અંત કળુપૂર્વક આભાર માનવાનો છે, કે જેમની સહાયથી ધાર્મિક તથા સાંસારિક યોધથી ભરેલા આવા આવા અંશરનો જૈન સાહિત્યમાં વધારવાને અમે શક્તિમાન થયા છીએ. અમારા જૈન ભાઈઓની જનસાહિત્ય પ્રતિનીઆવી ઉત્તમ પ્રકાશની પ્રીતિ જોઈ અમને હમેશાં આનંદ ઉપજે છે અને એજ આનંદના ઉલગમા અમે આવા કાર્યો કરવાને સદા પ્રવર્તીએ છીએ.

સવત્ ૧૯૬૪
શ્રાવણ શુક્લ પંચમી

શ્રી જૈન ધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ,
પાલીતાણા.

શ્રી ૧

આ ૧

ભાષાવર્ત

પુસ્તક નં

પ્રતિ નં

પ્રકાશન નં

કામ નં

રેડ ડાઉન નં

આ ૨

તેમ વાંચનાર

શ્રાવણ

તા માટે અહીં

અને બીજા

અન્ય

પ્રકાશન નં

ભાવ પ્રતી

આ

સમયમાં કે

આપાત્તે નં

અરિત

જોડે શક્તિ

મનમાં દોર

છપાય છે।

છપાય છે !!

છપાય છે । । ।

“ પાંડવ પ્રબોધ. ”

આ ગ્રંથ મૂળ પાંડવ ચરિત્ર ઉપરથી રસોત્પાદક ભાષાથી લખાયેલ છે મૂળ ભાષાથીને કાયમ રાખી કેવળ તેને અલંકૃત કરવામાં આવેલ છે. પાંડવ ચરિત્રના પુસ્તકો ન મળવાથી એટલે જલાસ થવાથી જનમમાજમા કેટલાક ભાઈઓના તેના પ્રતિ સંપૂર્ણ વાચવાની લાગણી હોવાથી તેવા બંધુઓને લાભ થાય માટે આ જુદી પદ્ધતિથી લખાયેલ છે. આધુનિક સમયના ઉછરતા યુવાનોને મીઠાશ આવે એટલા માટે અનુભવી લેખક પાસેથી લખાવા છપાવવાનો અમે પ્રયાસ કર્યો છે. તો દરેક જોનારબંધુએ આ ગ્રંથ ખરીદ કરી કૃતાર્થ થવું એજ લલામણુ છે. અસ્તુ.

“ શ્રાવકસંસાર ”

આ પુસ્તક એવી પદ્ધતિથી લખાયેલ છે કે, આજ કાલમાં ચાલતા કુધારાને તદ્દન તાદ્દશરૂપે બતાવી તેનો તિરસ્કાર કરવામાં આવેલ છે.

શ્રાવકનો સંસાર કેવી રીતે સુધરે? અથવા કેવી રીતે સંસ્થિતિમાં આવે? તેના માટે આ પુસ્તકમાં બહુજ સરસ ચિતાર છે. કન્યાવિક્રય, બાળલગ્ન, વૃદ્ધવિવાહ અને બીજા પણ ઉપયોગી વિષયો લઈ આ ગ્રંથને અલંકૃત કરવામાં આવેલ છે.

આજકાલના જમાનાને અનુસરતા બંધુઓને આ લેખ બહુ પ્રિય થઈ તેમને પ્રશંસા પાત્ર બની શકે તેવું છે. તો આ અમૃત્ય તક ન ગુમાવતાં તેના પ્રતે ગ્રાહક ભાવ ધરી તમારા અનુપમ સંસારને અનુપમજ કરશો એવી આશા છે.

“ ઉત્તમકુમાર નોવેલ. ”

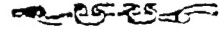
આ પુસ્તક રાશ ઉપરથી ગદ્યરૂપે સરલ ભાષામાં લખાયેલ છે. પ્રાચીન સમયમાં કેવા પુરૂષો ધીરવીર હતા તેના માટે આધુનિક સમયના આવા ચરિત્રો આપણને સંપૂર્ણ પુરાવા આપે છે.

ચરિત્રોનો હેતુ એવો છે કે, આદર્શની જેમ આપણે પોતામાં રહેલા અવગુણ જોઈ શકીએ તેના માટે આવા પુરૂષોના ચરિત્રોજ બસ છે. માટે પોતાનું જીવન સન્માર્ગે દોરવાને આ પુસ્તક વાચવા અમો વાચક બંધુને લલામણુ કરીએ છીએ.

તત્ત્વ ચિંતામણી

યાને

શમ અને મોહનો સંવાદ

આ ગ્રંથને એક અપૂર્વ પદ્ધતીથી રચવામા આવેલ છે. જેનો અનુભવ વાંચવાથી થઈ શકે તેમ છે. શમ તથા મોહને પાત્ર બનાવી તેનો પદ્ય વિષયનો સંવાદ ચાલે છે. શમ પોતાનો પક્ષ સિદ્ધ કરે છે. અને મોહ પોતાના પક્ષને દઢીબૂત કરે છે.

આ ગ્રંથ શાન્તિ ઇચ્છક પુરુષને વાંચવા લાયક છે માટે તેવો લાભ દરેક બંધુએ લેવો એવી અમારી પ્રાર્થના છે.

શ્રાવિકા ભૂષણ તૃતીય અલંકાર.

આ ગ્રંથના બે અલંકારો અમારા તરફથી જન સમાજ સમક્ષ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. કેટલાક બંધુઓ તથા બહેનો તરફથી વિશેષ આગ્રહ થવાથી અને અમારી પણ તેવા પ્રકારની ઇચ્છા હોવાથી આ ત્રીજું અલંકાર પ્રગટ કરેલ છે. શ્રાવિકાને શણગારવા માટે આ ખરેખર અલંકારજ છે એમ કહીએ તો ચાલે માટે આ સત્ય અલંકારને ખરીદ કરવા ચુકશો નહીં.

મળવાનું ઠેકાણું.

શ્રી જૈન ધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ.

પાલીતાણા.

૧૫૭

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

૫૧૧

તેનું મહાત્મ્ય પ્રગટ કરવાથી ધાર્મિક લોકોની ધર્મ શ્રદ્ધા વૃદ્ધિ પામે છે, તે સાથે સાંસારિક ઉન્નતિના અરણભૂત નીતિના માર્ગનું સારી રીતે અવલોકન થાય છે, એ ઉપરથીજ આ આનંદ મંદિરની યોજના ઉદ્ભવ પામેલી છે આ નવલકથા શ્રીચંદ્ર કેવળીના રાસ ઉપરથી લખાયેલી છે. એ રાસની કથા જેન પ્રજામાં સારી રીતે પ્રખ્યાત છે. તેની રચના, મૂળ સંસ્કૃત અને માગધીમાંથી ઉદ્ભવી છે. એ રાસના કૃત્તા શ્રી જ્ઞાનવિમળસૂરિ છે. સામાન્ય લોકોના ઉપકારને માટે તેમણે મૂળ ગ્રંથનું પ્રાકૃત ભાષામાં અવતરણ કરેલું છે. એ સુબોધક અને સિદ્ધાન્ત લેવા લાયક લેખ ઉત્કૃષ્ટ ઉદ્દેશથી અને ઉદાર વૃત્તિથી વિવિધ પદ્યોમાં લખાયેલો છે. મૂળ લેખજ ધર્મ અને નીતિના શિક્ષણના પાઠોથી ભરેલું હોવાથી રત્નને સુવર્ણનો યોગ થતાં જેમ તે વધારે દીપી નીકળે તેમ તે ઉપરથી રચી કાઢેલ આ નવલકથાનો આકાર વધારે દીપી નીકળશે, એવું ધારીને આ અભિનવ યોજના કરવામાં આવી છે.

‘આનંદ મંદિર’ એ નામ ઉપજાવેલું નથી, પણ તેનું મૂળ નામ છે વાચકને ધાર્મિક અને સાંસારિક પ્રસંગ વાચતાં આનંદ આવે તેવા વિષયોની તેમા યોજના કરેલી છે, તેથી એ નામ સર્વ રીતે સાર્થક થાય તેવું છે. આનંદમાં પ્રાણી માત્રની સ્વાભાવિક ઈચ્છા છે, એટલુંજ નહીં, પણ તે આનંદની અભિલાષામાં નિર્દોષ અને પ્રશંસનીય હેતુ હોવાની જરૂર છે. અધમ અથવા અયોગ્ય આનંદનું નામ આનંદ નથી, નીતિથી નિર્મળ ધર્મરાધનની ઈચ્છાઓની તૃપ્તિ એનું નામજ આનંદ છે. એ આનંદમાં પવિત્ર ઈચ્છાઓમાં શુદ્ધ મન અને શરીરનું આરાગ્ય, સતી સ્ત્રી, અને સુશીલ સંતાનો, તથા ઉત્કૃષ્ટ અને અભિવંદનીય અભિલાષાઓની પ્રાપ્તિ, એટલાં વાનાંનો સમાવેશ થાય છે. એ બધો આનંદ આ નવલકથાનાં મુખ્ય અને બીજાં પાત્રોમાં સ્પષ્ટ રીતે દેખાય છે, અને એ આનંદ મેળવવાનાં ઉત્તમ માર્ગ બતાવેલો, એજ આ ગ્રંથનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. આ ગ્રંથ સુકૃતની શ્રેણીના કૃત્તને અનુભવનારા પાત્રોના આકારમાં લખાયેલો હોવાથી તે વધારે અસરકારક થઈ પડશે. મૂળ પાત્રોને ઉદ્દેશીને શુભાનુસાર સુધારો વધારો કરી, આબિલ તપના પ્રભાવને દર્શાવી, વધારે સુબોધક અને સુશોભિત કરવા બનતો પ્રયાસ કરેલો છે, પણ તે કેટલે અંશે સફળ થાય છે, તે હવે જાણવું છે.

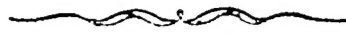
ગ્રંથના મુખ્ય મુખ્ય વિષયોને પ્રસંગે જે જે સુબોધક અને અસરકારક ગાથાઓ પ્રલોકો અને કાવ્યો તે પ્રસંગને યોગ્ય જોવામાં આવ્યાં, તે મૂળ ગ્રંથમાંથીજ ઉતારો કરી મુકેલા છે. જેથી તે ભાગ મૂલ ગ્રંથના સમગ્ર ભાવનું સૂચન કરનારો પડે.

સામાન્ય
કૃત્ત
મર્મ
આનંદ
પ્રાણી
ધર્મ
આનંદ
મુખ્ય
યોજના
અર્થગામી
વાચક
અને
ધર્મ
વાની આનંદ

મૃગ રાસ ગ્રંથના કર્તા શ્રી જ્ઞાનવિમળચંદ્ર વિક્રમ ચંદ્ર ૧૭૭૦ માં વિ-
ધમાન હતા, તેમણે આ આનંદ મંદિર રાસ રાંધણપુરમાં આરંભી ત્યાજ ચમાસ
કર્યો હતો. માધ માસની શુકલ તેરશને દિવસે પુખ્તાર્કના યોગમાં ચડતે પોહોરે
સર્વ મુનીઓની તથા સંધની સમક્ષ તે ગ્રંથને પ્રમાણ કરવામાં આવ્યો હતો
આ વૃત્તાંતની સાથે પોતાની ગુરૂ પદ્માવલીનો ક્રમ તે ગ્રંથની છેલ્લી ઢાળમાં ગ્રંથકરે
નારી રીતે દર્શાવેલ છે.

છેવટે જ્ઞાન, દર્શન અને ચરિત્રના પ્રભાવને પ્રગટ કરનાર આ ચરિત્રનો
લેખ સર્વ સાધર્મિ બધુઓના વાચવામાં આવે. અને તેથી કરીને તેમનામાં સાં-
સારિક ઉન્નતિની. અનુભવ સિદ્ધ ધર્મ કાર્યની, નીતિના નિર્મળ બોધની અને આ-
ત્મજ્ઞાનની ભાવનાઓ સ્પુરિત થાય, તેમજ પોતાના ઉચ્ચ આશયોનું અને મહા-
નુભાવ સમક્રિતનું પડા બળ પ્રગટ થાય, એવા શુભ ઇરાદાથી આવા ચરિતાનુ-
યોગના ગ્રંથોને નવલકથા દ્વારા પેલી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવામાં પૂર્ણ સહાય આપનાર
સ્વર્ગવાસી બાઈ લીલબાઈના પતિ શેઠ લક્ષ્મીચંદ્ર ધનજીને સંપૂર્ણ ધન્ય
વાદ થતો છે, તેવા ધાર્મિક ગૃહસ્થનું અનુકરણ કરી પ્રાચીન જૈન સાહિત્યને ઉત્તમ
અને વિસ્તીર્ણ બનાવવા માટે બીજા પણ સ્વધર્મ પ્રેમી જૈન ગૃહસ્થો વિશેષ ઉમંગી
થશે, તો ભારત વર્ષની જૈન પ્રજા પોતાના ધર્મના ઉદયગિરિપર સત્વર આરૂઢ થ-
વાની આશા બાંધશે.

“ તથાસ્તુ. ”

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ.	પૃષ્ઠ.	પ્રકરણ.	પૃષ્ઠ.
૧ અબાણ્યો મુસાફર.....	૧	૨૭ શ્રીચંદ્રને ધન્યવાદ.....	૮૭
૨ માર્ગમાં.....	૩	૨૮ તિલકપુરમાં ખાળભળાટ.....	૯૧
૩ રાજા દીપચંદ્ર.....	૫	૨૯ મહામુનિની ધર્મદેશના.....	૯૩
૪ રાજકન્યાનું દર્શન.....	૭	૩૦ ચંદ્રકળા પદ્મિની.....	૯૬
૫ પટરાણીની પદવી.....	૧૦	૩૧ ચંદ્રકળાની મોહકશા.....	૧૦૮
૬ પદ્મીપતિનો પરાલવ.....	૧૩	૩૨ આખરે વિવાહ.....	૧૧૩
૭ માતાનો ઉપદેશ....	૧૬	૩૩ ચાતુર્ય પ્રકાશ.....	૧૨૦
૮ એક નિમિત્તિયાનો વૃત્તાંત.	૨૦	૩૪ પતિગૃહ પ્રયાણ.....	૧૩૨
૯ સર્યવતીને સ્વપ્નદર્શન...	૨૬	૩૫ શુભીજનોની કદર.....	૧૩૬
૧૦ રંગમાં ભંગ.....	૩૧	૩૬ પ્રયાણ.....	૧૫૨
૧૧ આનંદમાં ઉપાધિ.....	૩૪	૩૭ અંતર્ધટનું ઉદ્ઘાટન.....	૧૫૮
૧૨ જયકુમારનું કપટ.....	૩૭	૩૮ મંત્ર શુટિકા.....	૧૬૬
૧૩ શ્રીચંદ્રકુમારનો જન્મ.....	૩૯	૩૯ દ્વિધિત સૌંદર્ય.....	૧૭૧
૧૪ સ્વમાનું સાક્ષ્ય.....	૪૩	૪૦ યક્ષ કન્યા.....	૧૭૩
૧૫ કુમાર વિયોગ.....	૪૫	૪૧ સુલોચના સુલોચના થઈ.....	૧૮૧
૧૬ પ્રતાપસિંહનો ખીજેવિજય.	૪૮	૪૨ કાપડી શુભ થયો.....	૧૮૩
૧૭ શ્રીચંદ્રની ખાલ્યાવસ્થા.....	૫૦	૪૩ ચંદ્ર લેખા.....	૧૮૬
૧૮ ઉદ્યાનમાં ચમત્કાર.....	૫૩	૪૪ યોગિની.....	૧૯૧
૧૯ નિહાન અથવા નીચાણું.....	૫૮	૪૫ યક્ષ મંદિર.....	૧૯૫
૨૦ વિદ્યાગૃહમાં નિવાસ.....	૬૨	૪૬ વેષ પરાવર્ત.....	૨૦૩
૨૧ શ્રીચંદ્રકુમારને ઇનામ...	૬૭	૪૭ મહનપાળની પિડાના.....	૨૧૭
૨૨ અધ્ય પરીક્ષા.....	૬૯	૪૮ શ્રીચંદ્ર શુક્રમાં.....	૨૧૯
૨૩ અધિકારિણી મલિકા.....	૭૩	૪૯ ધર્મ દેશના.....	૨૨૭
૨૪ તિલકમંજરી.....	૭૭	૫૦ ત્રિપુરાનંદ યોગી.....	૨૩૦
૨૫ સ્વયંવરની તૈયારી.....	૮૦	૫૧ દેવદ્રવ્ય અને શકાવતારતીર્થ.	૨૫૩
૨૬ રાધાવેધ.....	૮૩	૫૨ મહના હરણ.....	૨૬૬

૧
૨
૩
૪
૫
૬
૭
૮
૯
૧૦
૧૧
૧૨
૧૩
૧૪
૧૫
૧૬
૧૭
૧૮
૧૯
૨૦
૨૧
૨૨
૨૩
૨૪
૨૫
૨૬
૨૭
૨૮
૨૯
૩૦
૩૧
૩૨
૩૩
૩૪
૩૫
૩૬
૩૭
૩૮
૩૯
૪૦
૪૧
૪૨
૪૩
૪૪
૪૫
૪૬
૪૭
૪૮
૪૯
૫૦
૫૧
૫૨

પ્રકરણ.	પૃષ્ઠ.	પ્રકરણ.	પૃષ્ઠ.
૫૩ મિત્રનો મેળાય.....	૨૭૦	૬૪ વધામાણી.....	૩૬૧
૫૪ વચંત વિનોદ.	૨૭૫	૬૫ મુહુન્સમાગમ.....	૩૭૦
૫૫ માતૃ મેળાય	૨૮૦	૬૬ શુભચંદ્રને જાતિ સ્મરણ. ૩૭૬	
૫૬ ચંદ્રપુરનગર.....	૨૮૩	૬૭ શ્રી ધર્મઘોષ મુનિ.....	૩૮૦
૫૭ પિતાન જીવિતદાન.....	૨૮૮	૬૮ રાજ્યાભિષેક.....	૩૮૧
૫૮ યોગ વિદ્યાનો ઉપદેશ....	૩૦૪	૬૯ મુવૃત્તાચાર્ય.....	૩૮૪
૫૯ નિમિત્તિયાનું બીજું પરાવત..	૩૧૪	૭૦ જયજ્ઞાનું મહાજ્ઞમ્ય.....	૪૦૦
૬૦ મોહિની મેળાય....	૩૨૦	૭૧ શ્રીચંદ્રનું શયમરાજ્ય..	૪૧૬
૬૧ સરસ્વતિ	૩૩૨	૭૨ શ્રીચંદ કેવળી.....	૪૨૬
૬૨ કાષ્ઠ ભક્ષણ	૩૪૦	૭૩ ઉપસંહાર.....	૪૨૮
૬૩ માતા અને પુત્ર.....	૩૫૪		

જાહેર ખબર.

તૈયાર છે !

તૈયાર છે !!

તૈયાર છે !!!

શ્રાવિકાના સત્ય અલંકારો.

મદગૃહસ્થો! આ હેડીંગ તમોને આશ્ચર્યકારી કાંઈ પણ થઈ શકશે નહીં. કારણકે, આનો ભાવાર્થ તમો જુદોજ સમજી શકશો. સત્ય આલૂપણ, એટલે સર્વશ્રાદ્ધાલિનકારી અને નિર્ભયકારી કહેવાય છે. તે શાથી મળે? તેને માટે અમારા નવરૂપી “શ્રાવિકાલૂપણ” નામે પુસ્તક બહાર પડેલ છે. જેને માટે કેટલાક સારા વિદ્વાનોના મતોપકારક અભિપ્રાય મળેલ છે. આજકાલના શ્રાવકસંસારને સુધારવાને આ પુસ્તક અદ્વિતીય છે.

આ ગ્રંથના જુદા જુદા અલંકારો ગોઠવેલા છે. તેમાં વિવિધ પાત્રો ગોઠવી મૂકવામાં આવેલા છે. તથા પ્રાચીન કાળને અનુસરીને આ સારા વિદ્વાનના હાથથી લખેલ છે.

આ પુસ્તકના આ અલંકારો અમોએ અમારી જનપ્રજાની સમક્ષ મુકેલા છે. જેને તૃતીયાલંકાર થવા વખતમાં બહાર પાડવા ભાગ્યશાળી થઈશું.

જેકે શ્રાવિકા પાતાની યથાશક્તિ યોગ્યતાદિકના અલંકારો પોતાની ગૃહી જીવનમાં અપરીત કરે છે. પણ તેમણે જાણવું જોઈએ કે, જ્યાંસુધી આવા અલંકારો તેમને આપવામાં આવતા નથી, ત્યાંસુધી સુવર્ણના ભૂષણો શોભી શકતા નથી અને જોકે વીરપુત્ર. આ અલંકારો અપરીત કરી તેમાંથી સાર ગ્રહણ કરી ભાગ્યશાળી કે રોડી બન્યા છે.

જેટલે આ ગ્રંથ મોટો છે. પણ તેને જુદા ભાગે વેચવાથી તેની કીંમત પણ ઓછી નહોતી છે. મારે આ અમૂલ્ય અલંકાર અપરીતવા ભલામણ છે.

પ્રથમાલંકાર કિર્તીયાવૃત્તિ રૂા. ૦-૧૨-૦

કિર્તીયાલંકાર રૂા. ૧-૦-૦

૧

તરફને

વી તે કર્તોને ના

આગ

નાં માધનો માટે

નસમાનના હિત

હાર પડ્યું છે.

અથવા અત્ય

કંઈ છે, બાપા

ક પામે તેટલા

વામા આવી છે

આ

ક હોય. તેઓ

પાકું પુકું

પ્રાચીન

જે

અ

કુનિક અને

ઉત્તેજિત કર

અથવા પાંચી,

નીતેઓએ સ

અરીહ કરવા

પા

વાંચીને વિનોદ પામો.

તત્ત્વને જાણવાની દરેકનું સ્વાભાવિક ઇચ્છા હોય છે, પણ તેની શોધ કરવી તે કર્તાને આધીન છે.

આજકાલ તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષો વધારે જોવામાં આવે છે. પણ તેમને તેવા પ્રકારનાં સાધનો થોડે અંશે મળવાથી તેઓ આગળ વધી શકતા નથી આવા હેતુથી જનસમાજના હિતાર્થે અમારા તરફથી “તત્ત્વાભૂમિમા પ્રવાસ” એ નામનું પુસ્તક બહાર પડ્યું છે. જેની અંદર વિદ્વાન કવિ બનારસીદાસના પદો તથા તેનું ભાષાતર રચયેલું બતાવવામાં આવ્યું છે. પ્રસંગે બોધક શ્લોકો વિગેરેથી પણ આ ગ્રંથ અલંકૃત છે, ભાષા મધુર અને સરલ છે વાચકવૃંદને પ્રિય થાય અને તેઓ વાંચી વિનોદ પામે તેટલા માટે આ ગ્રંથ ચાળીશ દ્વારમનો છતાં પણ તેની કીંમત જુજ રાખવામાં આવી છે.

આ પુસ્તક તત્ત્વજ્ઞને વધારે પ્રિય થઈ પડે તેમ છે, માટે જેમને મંગાવવું હોય, તેઓએ નીચેના શીરનામે પત્ર લખી જણાવવું.

‘પાકું’ પુઠું ૧—૨—૦

કાચું પુઠું ૦—૧૪—૦

પ્રાચીન જૈન મહાસતીઓના ચમત્કારી ચરિત્રથી સુશોભિત.

“જૈન સતી મંડળ ભાગ ૧ લો”

આ ગ્રંથ શ્રાવિકાઓને સચ્ચરિત્ર પર પાઘવામાં સહાયભૂત થઈ શકે, આધુનિક અને પ્રાચીન, આર્ય ભૂમિની સ્થિતિનો ચિતાર દર્શાવનાર અને વાચકના હૃદયને ઉત્તેજિત કરનાર છે, આજકાલની શ્રાવિકાઓ પ્રાચીન મહાસતીઓના અદ્ભુત આચરણ વાંચી, પોતે પણ તેવાં બને, એવા હેતુથી જ્ઞાનવજ્રવન સુધારક માટે આ પુસ્તકની તેઓએ સહાયતા લેવી. આ ગ્રંથ ત્રીશ દ્વારમનો છતાં અમારી શ્રાવિકા જ્ઞેનોને ખરીદ કરવામાં અડચણ ન આવે, તેટલા માટે તેની સાધારણ કીંમત રાખવામાં આવી છે.

પાકું પુઠું રૂ. ૧—૮—૦

કાચું પુઠું રૂ. ૧—૦—૦

“શ્રાવિકા સુખોદ દર્પણ.”

વ્યવહારપયોગી

આ પુસ્તક દરેક સ્ત્રીને વાંચવા લાયક છે. સ્ત્રીએ કેવી રીતે ઘરવ્યવહાર ચલાવવા તથા તેમાં નડતી અડચણો શાથી દૂર થાય? એ મુખ્ય બાબત સ્ત્રીને પ્રથમ જાણવાની છે, પોતાનાં બાળબચ્ચાંઓને શી રીતે ઉછેરવાં તથા તેમની મગજ શક્તિ અને શારીરિકશક્તિ શી રીતે વધે? તેઓને કયે અવસરે કઈ વસ્તુ પથ્ય છે? ઇત્યાદિ અનેક ઉપાયો બતાવવામાં આવ્યા છે. સગર્ભા સ્ત્રીએ કેવી રીતે વર્તવું? તથા ગર્ભની કેવી રીતે સંભાળ રાખવી? આ બાબત સવિસ્તરવર્ણવેલી છે બાળકનું શરીર કેમ તંદુરસ્ત કહે? અથવા તે કેમ બગડે તેના માટે શા ઉપાયો લેવા? વિગેરે બેઠકનું ધ્યાન આપેલું છે. આ પુસ્તક થોડી કીંમતે વધારે લાભકારક અવશ્ય થાયતેલું છે.

પ્રાકૃત પુસ્તક-૩૧૦-૧૨-૦

કાચું પુસ્તક-૩૧ ૦-૮-૦

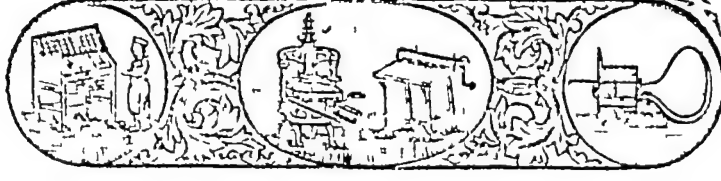
મળવાનું ઠેકાણું

શ્રી જૈન ધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ

પાલીતાણા.

તપ્ત હો,
સ્વર્ગ વ્યાપ
જોયો પતિ
પિતૃ કૃતી
સદા આ ન
તેમનું રાજા
નામ કુશસ્થ
નર ભગતખ
ને પુત્ર દાસી
નગરીમા મેળ
પરધનને લેવા
સુગે છે, ૨
સાત ક્ષેત્ર ચુ.
નાશી વાય,
મટાચમતી ત
તેજદાર થોપાયે
દુનરતી છે.
મહારાજ મેતા

આનંદ મંદિર.

પ્રકરણ ૧ લું.

અબાણ્યો મુસાફર.

ધ્યાન કાળ વીતી ગયો હતો, ગગનમણિ તરણિએ પોતાનો દિવ્ય રથ પશ્ચિમ દિશા તરફ ઉતાર્યો હતો, કાર્ય સ્થાનમાં મશલતો ચાલતી હતી, રાજ સેવકો દિવસના કર્તવ્યમાંથી મુક્ત થવાની તૈયારી કરતા હતા, વ્યવહાર માર્ગનો મહા પ્રવાહ બધ પડવાની તૈયારી માટે ઉન્મુખ થવા

તત્પર હતો, રાજકીય કાર્યમાંથી નિવૃત્ત થવા તત્પર થયેલા અધિકારીઓ સાયકાળના સ્વતંત્ર આનંદ માટે હૃદયમાં ઉમંગ રાખતા હતા, ઉદ્યોગ કરવા બાહર ગયેલા પતિઓના સમાગમ માટે રાહ જોઈ રહેલી રમણીઓ અનેક સંકલ્પ વિકલ્પ કરતી હતી. આ વખતે એક મુસાફરે આવી કોઈ યોગ્ય પુરુષને પૂછ્યું, ભદ્ર ! આ નગરીનું નામ શું છે ? અહીં રાજ કોણ છે ? રાજને શી પ્રજા છે ? અને તેમનું રાજ્ય કેવું છે ? આ પ્રશ્ન સાલળતા તે પુરુષ બોલ્યો—ભાઈ ! આ નગરીનું નામ કુશસ્થલી છે. કેટલાએક કુશવર્ત એવા નામથી પણ ઓળખાવે છે. આ નગર ભરતખંડમાં પ્રખ્યાત છે વિદ્વાન કવિઓ આ નગરીની આગળ ધંત્રી અમરાવતી-ને પણ હલકી ગણે છે તેની સુદર શોભા જોવાને દૂર દેશના પુરુષો આવે છે. આ નગરીમાં પ્રતાપસિંહ નામે રાજ છે તે મહા પ્રતાપી રાજ પરોપકારમાં અગ્રેસર છે, પરધનને લેવામાં પંગુ છે, બીજાના ગુણ કહેવામાં બાહોશ છે, અન્યના દોષ કહેવામાં સુગો છે, અને પોતાના દોષ જોવામાં હળવ નેત્રવાળો છે, એ ન્યાયી રાજ હમેશા સાત ક્ષેત્ર અને સુપાત્રમાં દ્રવ્યને આપે છે કેશરીસિંહની ગર્જનાથી જેન ગજેદ્રની ઘટા નાશી જાય, તેમ રાજ પ્રતાપનું નામ સાલળી શત્રુઓ નાશી જાય છે. એ તેજસ્વી મહારાજની રાજ્ય સમૃદ્ધિ મોટી છે. તેના રાજ્યમાં દશ લાખ શહેર છે, દશ લાખ તેજદાર ઘોડાઓ તેની અશ્વશાળામાં હેપારવ કરે છે, હાથી અને રથની સખ્યા દશ હજારની છે તેના રાજ્યમાં એક કરોડ પેદલ છે, સામત અને તેના અંગ રક્ષકો મહારાજ પ્રતાપ પ્રત્યે પૂર્ણ વફાદાર છે ભદ્ર ! વધારે શું કહેવું ? એ મહારાજના

પ્રતાપ આગળ લગ્ન પામી સર્વ સર્વદા ગગન મહામાં ભમ્યા કરે છે, અને ઉદયારત પામ્યા કરે છે.

એ મહાતુભાવ પ્રતાપસિંહ રાજના અંત પુરમાં પાચસો રાણીઓ છે. તે સર્વમાં અતિ પ્રિય જયશ્રી નામે તેને પટરાણી છે. તેના ઉદરથી ક્રાંતિથી પ્રકાશમાન ચાર પુત્રો થયેલા છે. જેઓનાં જય, વિજય, અપરાજિત અને જયંત એવા નામ છે. ભદ્ર ! આ પ્રમાણે આ નગરનો મહારાજ પ્રતાપસિંહ સર્વે ભાગ્યથી પરિપૂર્ણ છે. એના ન્યાયી રાજ્યમાં પ્રજા સુખી છે. સર્વ પોતપોતાના ધર્મમાં પ્રવર્તે છે. ચોર, દુષ્ટ, કપટી, અને દુરાચારી લોકો આ નગરમાં પેશી શકતા નથી. પ્રતાપનું પ્રતાપી નામ સાંભળતાંજ તેઓ કંપી ચાલે છે. આ સર્વ હકીકત સાબળી તે પુરૂષ ખુશી થયો. તેણે આ વૃત્તાંત કહેવા માટે તે પુરૂષનો ઉપકાર માન્યો, અને બંને પૂર્ણ સતોષ સાથે એક બીજાની જુદા પડ્યા.

આ વૃત્તાંત પુછનાર પુરૂષ વરદત્ત નામે એક મુસાફર વ્યાપારી છે. તે વ્યાપાર માટે વિવિધ દેશમાં ફર્યા કરતો હતો, વિદેશના કૌતુકો જોવાનો તેને શોખ હતો. તે વરદત્ત વ્યાપારી, રાજા પ્રતાપસિંહના ગુણ અને તેના રાજ્યની જાહોજલાલી સાબળી, પ્રતાપસિંહને મળવા ઉત્સુક થયો. આવા ગુણી રાજાના સમાગમથી પોતે કૃતાર્થ થશે, એમ માનવા લાગ્યો. તત્કાળ તેણે કુશસ્થલી નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો. નગરીની સુંદર શેરીઓ, ધનાઢ્ય લોકોની હવેલીઓ, અને વિમાન જેવા જિન ચૈત્યોને જોતો જોતો વરદત્ત રાજદ્વારનો માર્ગ પુછતો ચાલ્યો. રસ્તામાં અનેક કૌતુક જોવાથી હૃદય વિષે આનંદ પામતો વરદત્ત રાજ્યદ્વાર આગળ આવ્યો. પ્રતિદ્વારને મોકલી, તેણે મહારાજને ખબર આપ્યા. કૌતુકપ્રિય એવા પ્રતાપસિંહે તરતજ પાસે લાવવાની આજ્ઞા આપી. પ્રતિદ્વાર સન્માન સાથે વરદત્તને નૃપતિની સલામા લાવ્યો. વરદત્ત વિનયથી પ્રણામ કરી, આગળ બેઠો. તેના પ્રણામને સ્વીકાર કરી, પ્રતાપસિંહ બોલ્યો—શેઠ ! ક્યાં રહો છો ? અહીં આવવાનું શું પ્રયોજન છે ? તમારો અંગ લક્ષણ ઉપરથી તમે કુલીન પુરૂષ દેખાઓ છો. વરદત્તે પુનઃ પ્રણામ કરી કહ્યું, મહારાજ ! હું વ્યાપારને પ્રસંગે વિવિધ દેશમાં ફરે છું, આપની કૃપાથી મેં ધણા દેશ જોયા છે. દરેક સ્થળે એક મુસાફર વ્યાપારી તરીકે હું પ્રખ્યાત છું. વિવિધ દેશનાં કૌતુક જોવાનો મને બહુ શોખ છે. મારું નામ વરદત્ત છે. મહીપાલે માન દાદિ કરી, ફરીથી પુછ્યું—વરદત્ત શેઠ ! કહો, તમે આ નગરી જોઈ હશે આ નગરીથી ચડીઆતી કાંઈ નગરી તમારા જોવામાં આવી છે ? અથવા કાંઈ આશ્ચર્ય અવલોક્યું હોય તો જણાવો વરદત્ત બોલ્યો—મહારાજ ! આપની સુંદર નગરી જોઈને મને અપાર આનંદ થયો છે, તથાપિ દ્વીપશિખા નામે એક નગરી આથી પણ સુંદર છે, એ નગરીથીજ હું અહીં આવું છું. આ ભુવનમાં એ નગરી જોવા લાયક છે. એ નગરીની આગળ દેવની અમરગતી પણ કાંઈ બીસાતમાં નથી, તેની સુંદર રચના અદ્ભુત છે, ઘરોની આવણી, મનોહર દિવાલ, અને વિદ્યાર સ્થળ અતિ અદ્ભુત છે, દરેક ભુવન વાસ્તુ રાજીના નિયમથીજ બાંધેલા છે, તેની બજાર, ચોક અને શેરીઓની રચના મનોહર છે,

૧/૨૦/૧
આને
નગરીની
ગદે ૫, ૧૧
મન નિવાસ
મુગોગિન
મનોગ
વર્ણન કરે, જે
કૌતુક જોવાની
જગી નામ

હાથી, છેડા,
પરી છે, અને,
તેમ બાવણીનો
છે, વનસ્પતી પૂ
આ સ
સરિતાને ઉદય
પાસે આવતાં તે
એક ચતુર પુરૂષ
મહારાજની છાન
કળાના પરીક્ષક
મહારાજ કાના
પહેરાગી
મરત નામના કે

જે જોતાંજ હૃદયમાં અનહદ આનંદ ઉપજે છે તેની મધ્યમાં એક જિનેશ્વરનો રમણીય વિહાર આવેલો છે, નગરીના ચારે દરવાજાની આગળ દુકાનોની એક સરખી શ્રેણી રહેલી છે, નગરીની ચારે દિશાઓમાં ક્રમવાર વર્ણના ઘરો ગોઠવેલાં છે, ઇશાન દિશામાં રાજકુટુંબ રહે છે, અગ્નિ દિશામાં વ્યાપારીઓ વસે છે, વાયુખુલુમાં ક્ષત્રીયોના સ્થાન છે, અને નૈઋત્ય દિશામાં ખીજી તમામ કોમના લોકો વસે છે. તેની બહાર એક કમળ શ્રેણીઓથી સુશોભિત પદ્મ સરોવર છે, ત્યાં પાષાણની સેતુઓ બાંધેલી છે, વાપિકા, કુવા, વાટિકા અને મનોહર સ્થળો તેની આસપાસ આવેલાં છે મહારાજા ! એ દીપશિખા નગરીનું જોટલું વર્ણન કરૂં, તેટલું થોડું છે. તે નગરી આપને જોવા લાયક છે. આપ, મહારાજાને જો કોતુહલ જોવાની ઇચ્છા હોય તો, તે નગરી જોવા અવશ્ય પધારવું. આપની સત્કીર્તિ સંભળી હું ખાસ આપ મહારાજાને નિવેદન કરવા આવ્યો છું.

પ્રકરણ ૨ જી.

માર્ગમાં.

સપ્તમ મધ્યાહ્ન કાળનો સમય છે, સરિતાના તીર ઉપર એક વિશાળ તળુ ગોઠવ્યો છે, આસપાસ પહેરાગીરો નગ્ન શસ્ત્ર ધરી ઉભા છે, કેટલાએક સરિતામાં સ્નાન કરવા જાય છે, કોઈ આસપાસથી વિવિધ વસ્તુઓ લાવે છે, એક તરફ સૈન્યનો મોટો પડાવ પડ્યો છે, હાથી, ઘોડા, રથ, અને પેદલ રૂપે ચતુરંગ સેના એ વિશાળ તળુની આસપાસ પડી છે, અનેક સુભટો કોલાહલ કરી રહ્યા છે, જાણે કોઈ નવીન નગર વસેલું હોય, તેમ જાવણીનો દેખાવ થઈ રહ્યો છે, વનના શીકારી પ્રાણીઓ ભય પામી દૂર નાશી ગયાં છે, વનસ્થલી પૂર્ણ રીતે પુરસ્થલી થઈ ગઈ છે.

આ સમયે કોઈ ચાર પુરૂષ દ્વરતા દ્વરતા ત્યાં આવી ચડ્યા. સુભટોની સેનારૂપ સરિતાને ઉદ્વેગ કરી તેઓ જાવણીના મધ્ય ભાગમાં આવ્યા હતા. પેલા વિશાળ તળુની પાસે આવતાં તેઓને પેહેરાગીરો રોક્યા, અને પુછ્યું કે, તમે કોણ છો ? તેઓમાંથી એક ચતુર પુરૂષે જવાબ આપ્યો—અમે કળા જાણનારા મુસાફરો છીએ. માર્ગમાં જતાં મહારાજાની જાવણી જોઈ અમને શિબિર પતિનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઈ છે, અમારી કળાના પરીક્ષક રાજા શિવાય કોઈ નથી, એવું ધારી અમે અહીં આવ્યા છીએ. આ મહારાજા કયાના છે ? અને કોણ છે ? તે જાણાવશો તો કૃપા થશે.

પહેરાગીરે કહ્યું, આ કુશસ્થલીના પ્રતાપી મહારાજા પ્રતાપસિંહ છે. તેઓ જરદસ્ત નામના કોઈ મુસાફર વ્યાપારીના કહેવાથી ચતુરંગ સેના લઈ દીપશિખા નામની

નગરી જોવાને જાય છે. તેઓએ કુચ કરી અહીં પોતાની ઝાવણી નાખેલી છે. તમારે તમારી કળા દર્શાવવા જે તેમને મળવું હોય તો, પેલા તંજુ વાંમે રહેલા પ્રતિહારને જણાવશો, એટલે તે તમને ત્યાં લઈ જશે. પેહેરેગીરે વિશેષમા જણાવ્યું કે, અમારા મહારાજા કળા કૌશલ્ય ઉપર સદા ખુશી છે તેમા વળી આ તેમની મુસાફરી વધારે આનંદદાયક છે. જ્યારે મહારાજા પોતાની રાજધાનીમાંથી નીકળ્યા, તે વખતે તેમને શુભ શુકનોએ વર્ષાવી લીધા હતા. વાજિત્રોના નાદ સાથે ચતુર્ગ સેનાથી પરિવૃત્ત થઈ નીકળતાંજ મહારાજાએ અગણિત દાન આપ્યાં હતાં. પ્રજાના આગેવાન ગૃહસ્થોએ તેમને પ્રયાણનાં મગજ તિલક કર્યાં હતાં, જળ ભરેલા કુંભવાળી સૌભાગ્યવતીઓ પ્રથમ સાગી મળી હતી, વાછડાવાળી ગાયે આગળ આવી શુભ સૂચન કર્યું હતું, તે વખતે નિર્ધૂમ અગ્નિ, દર્પણ, મગજપાઠ, શ્રેણીબંધ આઠ બજા અને મલપતા અથ્ર સામા મળ્યા હતા. તે કાળે પવન અનુકુળ વાતો હતો, દિશાઓ નિર્મળ થઈ હતી, સર્વ ગ્રહ અનુકુળ હતા, શુભ નક્ષત્ર અને શુભ યોગ પ્રાપ્ત થયા હતા, અવયોગનો પ્રવેશ મિલકુલ ન હતો, મધુ, મદિરા, મૃત્તિકા અને મર્ગલિક પદાર્થોનું દર્શન થયું હતું, કાક પક્ષી અને તેતર પક્ષિ વામ તરફ ગયાં હતા, જમણી તરફ ભેગવ ખોલ્યા હતા, હરણ, શિયાળ વિગેરેએ પણ શુભ સૂચના કરી હતી, સાળીએ ફળ, તથા પુષ્પની માળા મહારાજાને અર્પણ કરી હતી, મગજ કથક પુરોહિતે દધિ, દ્રો અને કુંકુમ આમળ ધર્મો હતા, ઉત્તમ શુભ શકુની પક્ષિઓએ મહારાજાને પ્રદક્ષિણાઓ કરી હતી આવા શુભ શુકનથી અમાગ મહારાજાએ અતિ પ્રસન્નતાથી પ્રયાણ કરેલું છે, અને તેથી તેઓની આ મુસાફરી અતિ આનંદમય છે આ પ્રસંગે તમારો મેળાપ સફળ થશે, અને તમારી કળાઓની તેઓ સારી કદર કરશેજ.

પેહેરેગીરનાં આવાં વચન સાંભળી, તે ચાર મુસાફર ખુશી થયા, અને તેની રમ્મ લઈ આગળ જઈ પ્રતિહારને મળ્યા, અને મહારાજને પોતાના આગમન વિષે કહેવાવ્યું. પ્રતિહારના કહેવાથી રામજી આસા કરી કે, તેઓને સત્વર તંબુમા પ્રવેશ કરવો. નરપતિના આદેશથી પ્રતિહાર તેમને પટ મઝપમા લાવ્યો. મહારાજને વિનયથી પ્રણામ કરી, અને આશીર્વાદ આપી, તેઓ સન્મુખ હલા રહ્યા. તેમનો પ્રણામ સ્વીકારી પ્રતાપસિંહ બોલ્યો—તમે કોણ છો ? તમારાં નામ શું છે ? તમે શી શી કળા જાણો છો ? તમારો ગુરુ કોણ છે ? અને અહીં શામાટે આવ્યા છો ? તેઓ અજ્ઞાતિ જોડી બોલ્યા—મહારાજ ! અમે કુળાકુશળ ચાર મુસાફરો છીએ ચતુર, કુશળ, સોમ, અને ગુણધર જેવા અમારા નામ છે. તેઓમાથી એક પુરુષ બોલ્યો—હું પક્ષીઓની ભાષા જાણુ છું. ખીજાએ કહ્યું, હું ખીજના મનની વાત જાણી શકુ છું. ત્રીજો બોલ્યો—હું પુરુષ તથા સ્ત્રીના લક્ષણ જાણું છું. ચોથાએ કહ્યું, હું રથભ્રમની કળામાં પ્રવીણ છું. અમ ગુરુ કીર્તણધર બ્રાહ્મણ છે. આપ મહારાજની ગુણવત્તાની સત્કીર્તિ સાંભળી અમે અહીં આવ્યા છીએ. નમાનું ચગલની સેવા કરવાની ઇચ્છા અમે રાખીએ છીએ. આપ ગુણી છો, તેથી ગુણીને ગુણી સાથે વચ્ચે ગમે છે.

તે કળા કુશળ ચાર પુરુષોના વચન સાલળી, પ્રતાપસિંહ ખુશી થયો તે પ્રથમ-થીજ ગુણીનો ગ્રાહક હતો, તેથી તેને તે ચતુર મુસાફરો ઉપર વિશેષ પ્રીતિ થઈ તેમને સન્માન આપી, પોતાની પાસે રાખ્યા, અને દીપશિખા નગરીનાં દર્શનના કૌતુકથી થવાના આનંદના તેઓને લાગીદાર કર્યા. રાજા પ્રતાપસિંહ સાંથી કુચ કરી આગળ ચાલ્યો માર્ગમાં અનેક જનની કીડાઓ કરતો હતો નવ નવા નગર, ગામ, નદીઓ, વાપિકા, વાડીઓ અને જંગલને જોતો જોતો હૃદયમાં આનંદ પામતો હતો. ઘણા રાજ્ય તથા કુશાભામાં આવતાં તેને ઉંચી જાતની ભેટો મળતી હતી, રસ્તામાં નવ નવા કૌતુકને જોતો હતો, અઢલક દાન આપતો હતો. અને ચંદ્રના જેવી ઉજ્જવળ સત્કીર્તિને ચોતરફ ફેલાવતો હતો.

પ્રકરણ ૩ જી.

રાજા દીપચંદ્ર.

દાન અને કવિઓ રૂપ અલંકારથી અલંકૃત થયેલી સભાથી દરબાર સુશોભિત લાગે છે, છડીદારો મધુર અને દીર્ઘ સ્વરે ખમા ખમા કરી રહ્યા છે, ચારણુ ભાટ મધુર સ્વરે શૌર્યતાથી બિરુદાવલી બોલી રહ્યા છે, એક તરફ મંત્રી સામંતનો સમાજ નમન કરી વંશદારી બતાવે છે, વારાગનાઓ નૃત્યથી સભ્યજનનાં મનને આકર્ષે છે, મૃદગ, વીણા અને બીજા વિવિધ વાદ્યો તાર સુર સાથે વાગી રહ્યા છે. આ મહા સમાજના આનંદની લહેરોમાં મગ્ન થયેલો મહારાજા મધ્ય ભાગે ઉંચા સિંહાસનપર વિરાજમાન થયો છે. આ વખતે પ્રતિહારે આવી મંત્રીને જ્ઞાનમાં આવી ખબર આપ્યા કે, “ ઉદ્યાનપાળ આવી જણાવે છે કે, “ આપણા બાહેરના ઉદ્યાનમાં કુશસ્થલીના મહારાજા પ્રતાપસિંહ ચતુરંગ સેના લઈ ઉતર્યા છે ” તે સાલળતાજ મંત્રીએ સિંહાસન આગળ આવી રાજાને તે ખબર આપ્યા તત્કાળ તેની મનોવૃત્તિમાં હુલાસ સાથે ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થઈ, અને મહારાજા પ્રતાપસિંહને સ્વાગત પૂર્વક આતિથ્ય કરવા તત્પરતા બતાવી

વાચનાર ! અધીરા થજો નહીં. આ મનોહર દરબારને અલંકૃત કરી રહેલ તે દીપશિખા નગરીનો રાજા દીપચંદ્ર છે. આજે પોતાના રાજ્યાભિષેકનો દિવસ હોવાથી તે સભા ભરી મહોત્સવ કરતો હતો. આ મગળમય દિવસે મહારાજા પ્રતાપસિંહના આગમનરૂપ મગળ સમાચાર સાલળી તેને વિશેષ આનંદ થયો હતો. કુશસ્થલી પતિ માર્ગમાં પ્રયાણ કરતો દીપશિખા નગરી પાસે આવેલા ઉદ્યાનમાં પગાવ કરી રહેલો હતો. દીપશિખા નગરીના દર્શનની તેની ઉત્કંઠા આજે સ્પષ્ટ થવાની અણી ઉપર આવી છે. મહા પ્રતાપી

પ્રતાપ રાજા પોતાના પ્રતાપથી ઇચ્છિત મનોરથ પૂર્ણ કરવાને ભાગ્યશાળી થયો છે, તે ઉદ્ધાનમાં પડાવ કરતાંજ એક પક્ષીએ મધુર સ્વર કરી તેના સ્નેહીનો સમાગમ સૂચવ્યો હતો, તેથી પ્રતાપસિંહ વિશેષ ઉલ્લાસ પામી ત્યાં રહેલો છે. તેની મનોવૃત્તિમાં નિશ્ચય થયો કે, આ દીપશિખા નગરીમાંથી કેાઇ સ્નેહીનો સમાગમ થવો જોઈએ. મહા પ્રતાપી પ્રતાપસિંહ તે શુભ શુકનના ફળની રાહ જોતો, અને દ્વરથી દીપશિખા નગરીનો મનોહર દેખાવ નિરખતો ઉદ્ધાનમાં રહેલો છે.

આ તરફ રાજા દીપચંદ્ર મહોત્સવની પરિવ્રજા વિસર્જન કરી, પોતાના પરમ સ્નેહી પ્રતાપસિંહને મળવા તૈયાર થયો, પોતાની ખાસ સેના તૈયાર કરી વાજાત્રોના નાદ સાથે દીપચંદ્ર, પ્રતાપની સામે ઉદ્ધાનમાં આવ્યો. દ્વરથી તેને આવતો જોઈ પ્રતાપને પરમ હર્ષ થયો, અને પોતાના આગમનને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો. પ્રતાપસિંહ તંબુની બાહેર નીકળી જ્યાં સામે જવા તૈયાર થયો, ત્યાં તો ક્ષાત્રકુળદીપક દીપચંદ્ર રાજા ઉતાવળે આવી આવી પહોંચ્યો, અને તે પૂર્ણ સ્નેહથી પ્રતાપના ચરણમાં નમી પડ્યો. પ્રતાપે જોડો કરી, તેને ઉમંગથી આલિંગન કર્યું. સર્વ સમાજ તે બંને ભાવિક ભૂપતિઓની ભેટ જોઈ ખુશી થયો, પરસ્પર કુશળતા પુછ્યા પછી દીપચંદ્ર વિનયથી બોલ્યો—રાજેન્દ્ર ! આપના આગમનથી હું કૃતાર્થ થયો છું. હવે ચરણકમળના રજથી મારી નગરીને પવિત્ર કરો, આપ ક્ષત્રિય કુળદીપક મહારાજના પધારવાથી દીપશિખા નગરી પોતાના નામને આજે સાર્થક કરશે, માટે કૃપા કરી આપ નગરીમાં પધારો. દીપચંદ્ર રાજાનાં આવાં વિનય ભરેલાં વચનથી પ્રતાપસિંહની નગરી જોવાની ઉત્કંઠા વિશેષ થઈ, અને આવા સન્માન સાથે નગર પ્રવેશ થવામાં પ્રથમ થયેલાં શુભ શુકનને તે સફળ માનવા લાગ્યો.

ક્ષણવાર પછી કુશસ્થળીના મહારાજને લઈ દીપચંદ્ર રાજા ચડી સ્વારીએ નગરીમાં આવ્યો. નગરીના રાજમાર્ગમાં તે પુરની અલૌકિક શોભા જોવામાં આવી. એ સુંદર નગરીના કિલ્લાની શોભા અલૌકિક હતી. ગૃહસ્થોનાં મંદિરોની શ્રેણીઓ ગમન સાથે વાતો કરતી હતી, નગરીના દરવાજા તોરણમાળાથી અલંકૃત હતા, સુંદર શેરીઓની રચના જાણે વિશ્વકર્માની કૃતિ હોય તેવી લાગતી હતી, ઉંચી ચંદ્રશાળાઓ નીચે નકશીદાર ઝરૂખા આવી રહ્યા હતા, હેમવર્ણી રંગની હવેલીઓમાં ગોખ અને ગલીયાની રચના આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરતી હતી, ગવાક્ષમાંથી જોતી ગૌર અગવાળા ગૌરીઓના મુખથી આકાશ સેકડો ચંદ્રની શોભા ધરતુ હતું, ચૌટામાં મળેલ લોકોની ઠઠ નગરીના જન-સમૂહની સમૃદ્ધિ સૂચવતી હતી, હારખંધ આવેલી પ્વળ પતાકાની પંક્તિઓ વિચિત્ર શોભા જણાવતી હતી, અર્ધ ચંદ્રાકાર અને ચતુરસ્ર શેરીઓનો દેખાવ પ્રેક્ષકની દૃષ્ટિમાં મુખા સિંચન કરતો હતો, દુકાનોમાં ગોઠવેલી મહા મૂલ્યવાળી વસ્તુઓ પ્રત્યેક દૃષ્ટાને લલચાવી આકર્ષતી હતી, ઠામ ઠામ નવરંગિત વેશને ધારણ કરી રમણીઓ ધસતી હતી, ઉત્તમ અલંકારથી અલંકૃત થયેલી ગૃહસ્થની અખળાઓ મહારાજની સ્વારી નીરખવાને પોતપોતાના મર્યાદાવાળા સ્થાનમાં ઉમંગથી ઉભી હતી, કનકથી કમનીય એવી મુગ્ધ કન્યાઓ મહારાજને દુખડાં લઈ વધાવતી હતી, શેહેરીઓની સૌભાગ્યવતી સુંદરીઓ

પ્રતાપ
રાજા
પ્રતાપ
પ્રતાપ
પ્રતાપ
પ્રતાપ
પ્રતાપ
પ્રતાપ
પ્રતાપ
પ્રતાપ

તેજો પુત્ર
પુત્રો એ મને
જોવાને ગયો
પિતાના આગળ
એક અમિત
રાજામિત્રના
નવરંગિત વધ

ના
પ્રત્યેક પ્રદેશનું
મુખ્ય મનો-
મદન પ્રગટ
નહીં હોય કે ઉ-
ત્પન્ન થયેલા આ
વેળે કેટલાક
ઉદારને આનંદ

રાજકન્યાનું દર્શન.

૭

પુષ્પના પુંજથી પુરપતિને વધાવવા આગળ આવતી હતી, તરણ પુરેથી યૌવનના બળથી જનસમૂહને પ્રસાર કરી અગ્રેસર થતા, અને પોતાના પુરપતિને પ્રેમથી પ્રણામ કરતા હતા, વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ આનંદપૂર્વક અંતરથી આશીર્વાદ આપતી હતી, પ્રત્યેક સ્થળે નવરંગિત દેખાવો થઈ રહ્યા હતા, સ્વારીના અગ્રભાગે ગોઠવેલી ચતુરંગ સેના વાજિત્રીથી અને જયધ્વનિથી ગગન મડળને ગમ્મવતી હતી, પોતાના મહારાજાને આજે રાજ્યાભિષેકનો દિવસ છે, એવું ધારી સર્વ પ્રજા વિશેષ આનંદ દર્શાવતી હતી આવા મહોત્સવથી વિરાજિત એવી દીપશિખાનગરીનું આજે અધિક શોભાથી વિરાજિત હતી તેની દિવ્ય શોભા જોઈ મહારાજા પ્રતાપસિંહને અપાર આનંદ થતો હતો.

પ્રકરણ ૪ થું.

રાજકન્યાનું દર્શન.

ક સુદર મહેલના ઝરખામા જાણે દિવસે તારો ઉગ્યો હોય, તેવો એક તેજનો પુજ દેખાતો હતો, મનોહર સૌંદર્યનાં કિરણોનો દિવ્ય પ્રકાશ આસપાસના પ્રદેશને પ્રકાશિત કરી રહ્યો હતો, લાવણ્યના લાલિયથી લલિત એવી ખીજ લલનાઓનો સમૂહ એ તેજને વિશેષ પુષ્ટિ આપતો હતો, આ તેજનો પુંજ એક રાજકન્યાનો હતો, દીપશિખાના દેદીપ્યમાન મહારાજા દીપચંદ્રના અંતઃ પુરનો એ મહેલ હતો, મહારાજા પ્રતાપને સાથે લઈ આવતા દીપચંદ્રની સુશોભિત સ્વારી જોવાને રાજકન્યા સખીઓના પરિવાર સાથે ઝરખાના અગ્રભાગે આવી હતી, પોતાના પિતાના અતિથીનું અવલોકન કરવા તેની વિશેષ ઉત્કંઠા થઈ હતી, પોતાની રાજધાનીમાં એક અલિનવ મહારાજા આવે છે, એવું તેણીએ પૂર્વથી સાંભળ્યું હતું. પિતાના રાજ્યાભિષેકનો દિવસ છે, એથી તે મુગ્ધાએ મનોહર પોશાક ધારણ કર્યો હતો, નવરંગિત વેશથી વિભૂષિત થયેલી રાજકન્યા રાજમાર્ગ તરફ એક દૃષ્ટિએ જોતી હતી.

નગરીની વિવિધ રચના જોતો જોતો પ્રતાપસિંહ આ રાજમેહેલની નજીક આવ્યો. પ્રત્યેક પ્રદેશનું અવલોકન કરતા મહારાજા પ્રતાપની દિવ્ય દ્રષ્ટિ એ રાજકન્યા ઉપર પડી. મુગ્ધાનું મનોહર સૌંદર્ય જોઈ, મહારાજા એકાએક ચમકી ગયો. તત્કાળ તેની મનોવૃત્તિમાં મદન પ્રગટ થઈ આવ્યો. તેને જોતાજ મહારાજાએ ચિત્તવ્યુ કે, થું આ દેવકન્યા તો નહીં હોય ? ઉર્વશી કે રંભા અહીં ક્યાંથી આવી હશે ? આવી દિવ્ય કન્યાનું દર્શન મનુષ્યલોકમાં ક્યાંથી ? થું અનુપમ સૌંદર્ય ? કેવું મનોહર લાલિત્ય ? કેવો વિશ્વાસમય વેષ ? કેવું લાવણ્ય ? આ કોનો મહેલ હશે ? આ કન્યારતને કઈ પુણ્યવતી પ્રમદાના ઉદરને અલકૃત કર્યું હશે ? માનુષલોકમાં આવા રતનો અવતરતા હોય, તો પછી આ

દેવલોક કેમ ન કહેવાય ? અહા ! કેવો સુંદર દેખાવ છે ? આ મુઘાનો મુખચંદ્ર કેવો ચળકે છે ? તેના લલાટ ઉપર કેવું તેજ પ્રકાશે છે ? તેની નાસિકા, હોઠ, બ્રુદી, અને કંઠની શોભા અતુલ છે આ સુંદર બાળા કયા પુણ્યવાન પુરુષને માટે નિર્માણ થઈ હશે ? આ મહાલાલા કયા લાગ્યવાન પુરુષને અલંકૃત કરશે ? જો આ સુંદરી સપાદન થાય તો, દીપશિખા નગરીની મુસાફરી સફળ થાય. રાજ દીપચંદ્રની જો તે કન્યા હોય, તો મારી આશાલતા વખતે સફળ થાય ખરી, અથવા રાજ દીપચંદ્રને ઘેર અતિથી થઈ, આ કન્યારત્નની માગણી કરવી તે યોગ્ય નથી.

આ પ્રમાણે ચિંતવન કરતો પ્રતાપસિંહ લયમાં યોગીની જેમ તે કન્યામાં લીન થઈ ગયો. પ્રતાપનો મનરૂપ ભમરો તે કન્યારત્નના મુખ કમળમાં આસક્ત થઈ ગયો. ક્ષણ વાર લયમાં જેમ યોગી સ્થિર રહે, તેમ સ્થિર અને શુન્ય રહેલા પ્રતાપને જોઈ, તેના રથમાં પછવાડે બેઠેલો રાજ દીપચંદ્રનો એક સેવક બોલ્યો—મહારાજ ! હું કહું તે ક્ષમા કરજો આપની મનોવૃત્તિ વિકારી થયેલી દેખાય છે, જે વસ્તુ જોઈ તમને મોહ થયેલો છે, તે વસ્તુ તમનેજ પ્રાપ્ત થશે. તમારા મનોરથ સુકૃતના ઉદયથી સફળ થશે.

આ પ્રમાણે સેવકનાં વચન સાંભળી પ્રતાપસિંહ આશ્ચર્ય સહિત ખુશી થયો. તેણે સેવકને કહ્યું, રાજકિંકર ! તને સાળાશી ઘટે છે. મારી મનોવૃત્તિ તેં યથાર્થ રીતે જાણી લીધી છે. ભદ્ર ! કહે, આ કોનો મેહેલ છે, અને મનોહર કન્યા કોની છે ? સેવક બોલ્યો—મહારાજ ! આ તમારો પરમ ભક્ત રાજ દીપચંદ્રની રાણી દીપવતીનો મેહેલ છે. રાણી દીપવતીની કુક્ષિરૂપી કમલિનીમાં હંસલી સમાન એ સૂર્યવતી નામે તેની પુત્રી છે. એ રાજકુમારી પવિત્ર શુણ્ણની ખાણ છે, ત્રણ ભુવનમાં સારરૂપ છે, અને કળાગ્રેષોનો ભગર છે. વિદ્યાતાએ એક સ્થાને પોતાની રચનાનું સૈદ્ધ્ય જેવા માટે બનાવી હોય તેવી તે મનોહર છે. એ બાળા આપને માટેજ તૈયાર થઈ છે તેણીના પૂજ્ય પિતાનો એવો સકલ છે કે, આપણી રાજધાનીમાં મીજમાન થઈ આવેલા મહારાજ પ્રતાપસિંહને આ લાગ્યવતી કન્યાનીજ ભેટ કરવી.

આ સાંભળતાંજ પ્રતાપસિંહને અતિ આનંદ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો, તેના શરીર ઉપર રોમોદ્રુગમ પ્રગટ થયો, આનંદનાં અશ્રુથી નયનકમળ ભરાઈ ગયા તેણે સેવકને કહ્યું, ભદ્ર ! આ બધી વાર્તા શી રીતે છે ? તે કહે. સેવક બોલ્યો—મહારાજ ! જ્યારથી આ રાજકુમારીનો વૈવન વયમાં પ્રવેશ થયો છે, ત્યારથી અમારા રાજને ચિંતા પ્રગટ થઈ છે. આવી સુંદર કન્યાને યોગ્ય પતિ ગોઠવા માટે મહારાજને અનેક ઉપાય કરવા માડ્યા, તથાપિ કોઈ યોગ્ય ગ્રાહક મળતો નહોતો. મહારાજના હૃદયમાં એ ચિંતાની નવાળા પ્રવૃત્તિ થઈ પ્રવર્તતી હતી, તેવામાં આપ મહારાજની વધામણી આજે વનપાળના મુખથી સાક્ષાત્ આવી. રાજ્યાભિષેકના મહોત્સવને પ્રસંગે આપનું આગમન સહજી, તેમને અપાર આનંદ થયો તેજ પ્રસંગે મંત્રીની સાથે મહારાજને જણાવ્યું કે આજના મહોત્સવમાં કુશસ્થલીના મહારાજનું આગમન મને વિશેષ હર્ષદાયક થઈ હતું કે રાજકન્યા સૂર્યવતીની જે ચિંતા મને ઉદ્ભવ કરાવતી હતી, તે ચિંતાનો

આજે અત્યંત
આપણી મોટી
સમર્થ મહારાજ
જોઈએ. મહા પ્ર
તો મારી એ રી
અને એ કન્યા
મંત્રી વચ્ચે વા
આપના મનોર

૨ /

યયો, દીપશિખા
શુન્ય થયેલા,
વિમાં તથાતા
સૂર્યવતીના મા
નવનુ સન્માન
મહારાજની પા
ગંગ મેના ના
કોપ સમર્થલી

૮૫

સુરોમિત રાજ
પ્રતાપી મર્તિ
એ નવ યુવતિ
છે, પોને પરત
આ મારા દી
મોટા ભવિષ્ય
દાય, કાષ્ટ
આયર્થ હોય,
કરી, રાજકન્ય
તે મુગ્ય રમા
કન્યાની પ્રી
નિર્મિતેય દષ્ટિ
ચિત્ત વૃત્તિ દેખ

મહાર

નો, તે પછી
તેને વિશેષ આ

રાજકન્યાનું દર્શન.

૯

આજે અત આજ્યો છે. મારી ઇચ્છા એવી છે કે, કુશસ્થલીના મહારાજ પ્રતાપસિંહ આપણાથી મોટા રાજ છે, તેઓની તરફ રાજભક્તિ દર્શાવવી, એ આપણો ધર્મ છે તેવા સમર્થ મહારાજ ન્યારે આપણે ઘેર આવે, ત્યારે આપણે તેમનું ઉત્તમ આતિથ્ય કરવું જોઈએ મહા પ્રતાપી પ્રતાપસિંહને આપણા રાજ્ય તરફથી કાંઈ પણ ભેટ ધરવી જોઈએ. તો મારી એવી ઇચ્છા છે કે, તે પ્રતાપી મહારાજને રાજકુમારી સૂર્યવતીની ભેટ કરવી, અને એ કન્યાસ્તનને સર્વ રીતે તે યોગ્ય વર છે આ પ્રમાણે રાજ દીપચંદ્ર અને તેમના મંત્રી વચ્ચે વાતચીત થયેલ હતી, તે એ પ્રત્યક્ષ રીતે સાબળી હતી, તેથી હું આપને આપના મનોરથ સફળ થવા માટે કહેવાને શક્તિમાન થઈ શક્યો છું.

રાજ સેવકના આવા વચન સાબળી પ્રતાપસિંહના આનંદમાં વિશેષ વધારો થયો, દીપશિખા નગરીનું દર્શન સંપૂર્ણ રીતે કૃતાર્થ થયું, પ્રયાણ વખતે પોતાને જે શુભ શુકન થયેલા, તે આજે સફળ થયા, એમ તેને નિશ્ચય થયો આ પ્રમાણે આનંદ ઉદ્ધિમા તણાતા બંને રાજાઓએ સ્વારીના ઠાઠ સાથે રાજદ્વારમાં પ્રવેશ કર્યો, અને રાજકન્યા સૂર્યવતીના સૌભાગ્યે પ્રતાપસિંહ રાજના હૃદયકમલમાં પ્રવેશ કર્યો. મોટા સત્કારથી મહારાજનું સન્માન કરી ક્ષાત્રકુલ દીપક દીપચંદ્ર પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો. રાજદ્વારની પાસે એક સુદર મહેલમાં પ્રતાપસિંહને ઉતારવામાં આવ્યો, અને તેની ચતુરંગ સેના રાજ્યના વિશાળ સૈન્યાલયમાં ગોઠવી દીધી. પ્રતાપસિંહના પરિકરથી, અને રાજકીય સમૃદ્ધિથી રાજ દીપચંદ્રની રાજધાની વિશેષ શોભવા લાગી.

ન્યારે પ્રતાપસિંહની સ્વારી રાણી દીપવતીના મહેલ પાસે આવી હતી, તે વખતે મૃશોભિત રાજકન્યા સૂર્યવતીની સ્થિતિ પણ પ્રતાપના જેવીજ થઈ હતી પ્રતાપસિંહની પ્રતાપી મૂર્તિ જોઈ, એ મુગ્ધાના મનમાં મદનનો જન્મ થયો હતો, કામના વિકારોએ એ નવ યુવતિને ચોતરફથી ઘેરી લીધી હતી. પોતાની સ્થિતિ હજી માતા પિતાને આધીન છે, પોતે પરતવ્રતાના પાસમાં પડેલી છે, તથાપિ તે રાજબાળાએ સંકલ્પ કર્યો હતો કે, આ મારા દક્ષિણ પાણીને અહીં કરનાર આ પ્રતાપી મહારાજના થાય આ સુદર શરીરનો ભોક્તા ભવિષ્યમાં આ પ્રતાપ શિવાય બીજો કોઈ નથીજ. જો પૂર્વનાં કાંઈ પણ સુકૃત હોય, કાંઈ ધર્મની ઉપાસના કરી હોય, જૈન વ્રત તથા તપસ્યા જો પૂર્વે કાંઈ પણ આચર્યો હોય, તો આ પ્રતાપસિંહની સાથે આ શરીરનો સંબંધ થજો આવો સંકલ્પ કરી, રાજકન્યા પ્રતાપની મનોહર મૂર્તિના મોહમાં પડી હતી. પ્રતાપ રાજના રાજ તેજથી તે મુગ્ધ રમણી આકર્ષણી હતી, પ્રતાપના અગના પ્રત્યેક અવયવ અવલોકી, એ રાજકન્યાની પ્રીતિષ્ઠ લતા વૃદ્ધિ પામી હતી, પ્રતાપના સૌંદર્ય રસનું પાન કરતી, એ ચંદ્રમુખી નિર્નિમેષ દષ્ટિએ તેના સામું જોઈ રહી હતી, પૂર્ણ ચંદ્ર પ્રત્યે ચંદ્રારીની જેમ એ ચતુરાની ચિત્ત વૃત્તિ દેખાતી હતી.

મહારાજ પ્રતાપસિંહ દીપશિખા નગરીની શોભા જોઈ, મનમાં આનંદ પામ્યો હતો, તે પછી ન્યારે નગરીના મધ્ય ભાગમાં આવેલા શ્રી જિન ચૈત્રના દર્શન કર્યા, ત્યારે તેને વિશેષ આનંદ થયો હતો એ વિમાન જેવા ચૈત્રમાં સ્થાપિત કરેલા શ્રી આદિશ્વર

પોતાની રાજધાનીથી પણ અધિક વૈભવ સંપાદન કરી શ્વસુર ગૃહમાં રહ્યા હતા, અને તે નીચેની પ્રસિદ્ધ કહેવત બરાબર સાર્યક કરતો હતો.

“ શ્વસુરગૃહનિવાસઃ સ્વર્ગતુલ્યો નરાણામ્ ॥ ”

આ સમયે એક પુરુષ પ્રતાપસિંહના મેહેલ પાસે આવી ઉભો રહ્યો, તેણે સભ્ય-તાનો વેષ ધારણ કર્યો હતો, તેના વિશાળ લલાટ ઉપર વિદ્વતાનું તેજ પ્રકાશતું હતું, દ્રવ્યની અપેક્ષા છતાં તે નિરપૃહ દેખાતો હતો, એક હાથમાં સામુદ્રિકનું પુસ્તક ધર્યું હતું, બીજા હાથમાં મંત્ર જપતી માળા રહેલી હતી, તેની નિર્મળ મનોવૃત્તિમાં પ્રતાપસિંહ જેવા કૃતજ્ઞ અને વિદ્યા પરીક્ષક રાજાને મળવાની ઉત્ક્રાંતિ ઉત્પન્ન થઈ હતી. દ્રવ્યના લાભ કરતાં પોતાના ગુણની પરીક્ષા કરવાનો લાભ તે વિશેષ માનતો હતો. તેણે દ્વારપાળને પોતાનું આગમન મહારાજાને સૂચવવા કહ્યું, એટલે તત્કાળ દ્વારપાળ મહારાજાને નિવેદન કરવા આવ્યો. આ વખતે મહારાજા પ્રતાપસિંહ નિત્ય ક્રિયામાંથી નિવૃત્ત થઈ, પોતાની પ્રિયતમા સૂર્યવતીની સાથે વાર્તા વિનોદ કરતો હતો. દ્વારપાળે તે બાબત કહી, એટલે પ્રતાપ રાજા ખુશી થયો, અને પોતાની પ્રિયાને કહ્યું, કેમ પ્રિયા ! સામુદ્રિકવેદાને બોલાવી કાંઈ વિદ્યા વિનોદ કરવો છે ? તમારી શી ઇચ્છા છે ? સૂર્યવતી સ્નાન દાખવવા બોલી— પ્રાણેશ ! જેવી આપની ઇચ્છા. પ્રિયાની મનોવૃત્તિ જાણી રાજાએ આજ્ઞા કરી, એટલે દ્વારપાળ તે સામુદ્રિક લક્ષણ જાણનારને બોલાવી લાવ્યો. જ્યાં પ્રતાપસિંહ અને સૂર્યવતી બેઠા હતા, ત્યાં તેને દાખલ કર્યો. તે વિદ્વાન પુરુષ આશીષ આપી ઉભો રહ્યો, એટલે રાજા પ્રતાપસિંહે તેને સન્માન પૂર્વક આસન ઉપર બેસાડ્યો. મહારાજાએ કુશળતા પ્રશ્ન પૂર્વક પૂછ્યું, આપ કોણ છો ? અને ક્યાંથી આવો છો ? તે વિદ્વાન પુરુષ બોલ્યો— પૃથ્વીપતિ ! હું સામુદ્રિક લક્ષણ જાણનાર એક વિદેશી વિદ્વાન છું. ઘણા દિવસ થયા આ દીપશિખા નગરીમાં આવી વસ્યો છું. મહારાજા દીપચંદ્ર મારી વિદ્યાની કદર જાણી મને આશ્રય આપે છે. તે કુશળ મહારાજા મને ઘણી વાર બોલાવી મારી વિદ્યાની પરીક્ષા કરે છે, અને તેથી ખુશી થઈ, મને યોગ્ય ઇનામ આપે છે. હું શિક્ષા કે, દક્ષિણા લેનાર યાચક નથી, પણ રાજાએ તમારા ગૃહસ્થાને ખુશી કરી ઇનામ લેનારો છું. હું પ્રથમથી જ દાન પાત્ર થવા ઇચ્છતો નથી, પણ ઇનામ કે, ઉપહાર પાત્ર થવાને ઇચ્છું છું, મને દ્રવ્યનો લોભ નથી, પણ ગુણગતી સામગ્રીનો લોભ છે. આપ મહારાજાની સત્કીર્તિ મેં પ્રથમથી જ સાંભળેલી છે. એક વખતે આપની સત્કીર્તિ મને આપની રાજધાની તરફ આકર્ષણ કરવા તત્પર થઈ હતી, પણ મહારાજા દીપચંદ્રના દ્રઢ ગુણોએ મને અહીં જ બાંધી લીધો છે, આપ ઉત્તમ ગુણુ, અને શ્રેષ્ઠ છો, તેથી આપની પાસે અનેક ગુણુ-જન આવ્યા હશે, પણ આ એક અલ્પ ગુણુને તેની વિદ્યાની પરીક્ષા કરી ઉત્તમ ન્યાય આપવા કૃપા કરશો. આ વખતે હું ખાસ આપને કહેવા આવ્યો છું કે, મહારાજા દીપચંદ્રના રાજકુમારી સૂર્યવતીના સામુદ્રિક લક્ષણ ચમત્કારી છે, જે આપને ધ્યાન પૂર્વક સાંભળવા યોગ્ય છે.

તે વિદેશી વિદ્વાનના આવા વચન સાંભળી પ્રતાપસિંહ હારથ કરી બોલ્યો—
 'ગદિતવ્ય ! આ તમારા રાજકુમારીના સામુદ્રિક લક્ષણ કેવા છે ! તે યથાર્થ રીતે જણાવે
 કેન સિદ્ધતાં આ વચન સાંભળી, તે ચતુર વિદ્વાન બોલ્યો—મહારાજ ! એ રાજકુમા-
 રીના સર્વ લક્ષણ મેં તેમના પિતાના દરબારમાં જોયેલા છે. હવે તેમની કૃતિ સભ-
 ના અગ્ર ભાગે હું અડી આપ્યો છું. એ રાજકુમારીને આપ મહારાજ પટરાણીની
 નિમિત્તે, એ લક્ષણથી અને ભાગ્યથી સર્વ રીતે યોગ્ય છે તેમના હસ્તની અને
 પદની રેખાઓના લક્ષણથી હું કહી શકું છું કે, એ મહા દેવીના કુક્ષિ રત્નમાથી બે
 વચનનું પુત્ર પ્રગટ થશે. જેમ રોહણગિરીની ભૂમિ રત્નને જન્મ આપે, તેમ તે બે કુળ-
 દાનુક પુત્રને જન્મ આપશે, તેમના ભાગ્યવાન બે પુત્રોથી પિતા, શ્વસુર, પિનામહ અને
 મહારાજ મનમહ પશુ પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત થશે આ મનોજ મહાદેવી તમારા અતપુરને
 બે દેવો તેમના પાર્શ્વિક અને પવિત્ર પુત્રથી જગતમાં ધર્મ કીર્તિનો પ્રસાર થશે, એ મહા
 દેવીના જ વચન તમારે પ્રમાણિત પ્રતાપ પૃથ્વી ઉપર ગ્રીષ્મ રૂતુના સૂર્યની જેમ તપશે,
 એ પ્રગટ થશે તમારી વિગ્ધ પતાકા ફરકશે વળી સૂર્યવતીના સૂર્ય જેવા તેજસ્વી
 પ્રગટ થશે અને પ્રકાશીત રહેશે, અને ભવિષ્યમાં ભારતની જેન પ્રજા પેતાના
 અતપુરને તેના નિર્મેળ ગુણનું યશોગાન કર્યા કરશે

તે વિદ્વાનના આવા વચન સાંભળી પ્રતાપસિંહના મુખ ઉપર હર્ષની પ્રભા પ્રસરી
 તે માર અને ગંભીર સ્વરે બોલી ઉઠ્યો—ભદ્ર ! તમારાં વચન યથાર્થ
 થઈ રહ્યાં છે. આ સૂર્યવતીને પટરાણીની મહાન પદવી આપુ છું કુશચત્રીની રાજ-
 કુમારીને પટરાણી થઈ પૂનશે, અને મારા અતપુરનો ઉત્તમ અલક્ષર
 રાજાના પુત્રો વિનયમાન થશે. આ પ્રમાણે કહી, મહારાજએ તે સામુદ્રિક
 લક્ષણોના અર્થ કહ્યાં, અને પ્રણામ કરી તેના પ્રસન્ન મુખ કમળની આ-
 નંદના સ્પર્શથી તે વિદ્વાન આનંદ પામતો રત્ન લઈ ચાલતો થયો, અને
 તેના પુત્રને પટરાણીનું સંબોધન આપી, પ્રેમપૂર્વક આજિગન કર્યું દીપ-
 કાન્તના સ્પર્શથી તે કુશચત્રીના મહારાજના પટરાણીની પદવી પ્રાપ્ત કરી

કરે છે, તથા
 નિષ્ક, અને
 પદો છે ધર
 છે, આજ કે
 માતા દીપર
 બેસાને ઉઠે

આ
 પ્રદૂત આ
 આપી, એ
 ઉભો ન્હો,
 હવે જણી
 મેં તેને સમ
 બાતુ છું, અ
 'યુ છે કે,
 ને ॥ વદર
 સાને મોડુ પર
 હવે કરી,
 એને જાવી
 મેં તે નખ કે,

પ્રકરણ ૬ ઠં.

પદ્મીપતિનો પરાભવ.

પશિખા નગરીનો મહારાજ સભા મંડપમાં બેઠો છે, મંત્રીઓ તથા સામતો આવી હાજર થયા છે, એક તરફ વારાગના નૃત્ય ગીત કરે છે, રાજ દીપચંદ્રના સિંહાસનની દક્ષિણ ભાગે પ્રતાપસિંહ બેઠો છે, સાસરા અને જમાઇનો સંબંધ પ્રતિદિન પ્રીતિમાં વધતો જાય છે, મહારાજ પ્રતાપસિંહ પોતાની રાજધાનીમાં જવા વારવાર પ્રાર્થના કરે છે, તથાપિ રાજ દીપચંદ્ર અતિ આગ્રહથી તે પ્રાર્થનાનો ભંગ કરે છે. દિવસ ઉપર દિવસ, અને માસ ઉપર માસ, ચાલ્યા જાય છે, હવે પ્રતાપસિંહની પ્રાર્થના સફળ થવાની વક્રી છે ઘણા સમયને લઈ રાજ દીપચંદ્રને પોતાનો દ્રઢ આગ્રહ શિથિલ કરવો પડ્યો છે. આજ કાલ વિદાયગિરીનો સમય પાસે આવતો જાય છે, સૂર્યવતીનો વિયોગ તેની માતા દીપવતીને સહન કરવાનો સમય આવતો જાય છે. સૂર્યવતી પોતાની રાજધાની જોવાને ઉત્ક્રાંત છે, પણ પિતા અને માતાના વિયોગથી તેણીનું હૃદય કપાયમાન થાય છે.

આ સમયે દ્વારપાળે આવી નમન કરી દીપચંદ્ર રાજને જણાવ્યું કે, મહારાજ ! કોઈ દૂત આપને મળવા આવ્યો છે, અને તે સત્વર મળવા ઇચ્છે છે. દીપચંદ્રે આજ્ઞા આપી, એટલે દ્વારપાળ તે પુરૂષને લઈ સભામાં આવ્યો. દૂરથી મહારાજને પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો, અને તેણે રાજસભાના લોકો તરફ દ્રષ્ટિ કરી, તે ઉપરથી રાજ દીપચંદ્રે તેનું હૃદય જાણી લીધું, અને તત્કાળ સભા વિસર્જન કરી થોડા મંત્રીઓ અને ખાસ સામતોને સમસ્યાથી રોષી, પોને બેસી રહ્યા. તે દૂત બેઠો—મહારાજ ! હું સિંહપુરથી આવું છું, આપની ભત્રીજી ચંદ્રવતીના પતિ શુભગાગ રાજ્યે મને મોકલ્યો છે. તેમણે કહ્યું છે કે, અમારા સિંહપુરનગરથી પૂર્વમાં વાસતિકા નામે એક ભયંકર અટવી છે, તેની અદર શૂર નામે એક પદ્મીપતિ રહે છે, તેનો આચાર અતિ દુષ્ટ છે, તે અમારી સાથે મોટું વર લાવે છે. હમણાં એવું બન્યું કે, અમારા મહેલમાંથી એકાવલી હારતી ચોરી કરી, ચોર લોકો નાશી ગયા, અમારા રક્ષકોએ તેઓની પુઠ પકડી, અને છેવટે તે જોને બાધી પકડી લાવ્યા, જ્યારે તેમને માર મારવામાં આવ્યો, એટલે તેઓ માની ગયા કે, અમે શર પદ્મીપતિના હાસ છીએ, અને તમારો હાગના ચોર છીએ. અ-

મારા સ્વામી પલ્લીપતિના કહેવાથી અમે આ ચોરી કરેલી છે. તે સાંભળતાંજ મને ક્રોધ ચડ્યો, અને તેમની પાસેથી હાર લઇ તેઓને શુભાચાર્યની શિક્ષા કરવામાં આવી. જે શિક્ષાથી એ દુષ્ટ ચોર પંચતવને પ્રાપ્ત થયા. આ ખખર કોઇ બાતમીદાર પાસેથી સાંભળી શરૂ પલ્લીપતિને અતિ ક્રોધ ચડી આવ્યો. તે વનેચરોનું મોટું સૈન્ય લઇ સિંહપુર ઉપર ચડી આવ્યો છે. અત્યારે મારા નગર ઉપર મોટો ઘેરો નાખી એ દુષ્ટ વનેચર પડ્યો છે. દ્રવ્યના નિધાનને જેમ સર્પ વીટાઇ વળે, તેમ તેના સૈનિકો મારા નગરને વીટાઇ વળ્યા છે. તો જો તમારાથી બને તો મોટું સૈન્ય લઇ મને સહાય કરવા આવશો. આપત્તિ વખતે સહાય કરવી, એ સંબંધીનો ધર્મ છે.

મહારાજ ! આ પ્રમાણે શુભગાંગ રાજાએ મને કહેવાને મોકલ્યો છે. તે સાંભળી દીપચંદ્ર વિચારમાં પડ્યો, એક તરફ પે તાને સિંહપુરના રાજાને સહાય કરવા જવું જોઇએ, અને બીજી તરફ એ પલ્લીપતિ ધણો દુર્જય છે, તેની સામે જવું, તે પણ અતિ વિષમ છે. આ બંને વિચારરૂપ હિંચકામાં દીપચંદ્રનું શક્તિ મન આંદોલિત થવા લાગ્યું, તે ચિંતાની અસર તેની મુખાકૃતિપર છવાયેલી જોઇ, પ્રતાપસિંહે પુછ્યું, રાજેન્દ્ર ! કેમ વિચારમાં પડ્યા છો ? તે પલ્લીપતિ કેવો છે ? દીપચંદ્ર બોલ્યો—મહારાજ ! એ પલ્લીપતિ ખરેખરો યમહૂત છે, એ પ્રદેશમાં તેની હાક વાગે છે. વાસતિકા અટવીના બાધા માર્ગ તેણે રોક્યા છે, ચોર લોકોની મોટી સેના તેના તાબામાં છે, તેના ભયથી લોકો ત્રાસ પામે છે, તેણે આસપાસના માર્ગ રોક્યા છે, તેથી કોઇ તે રસ્તે જઇ શકતું નથી. ધણી લોકોનો વ્યાપાર ભાંગી ગયો છે, તેના તાબામાં રહેલી વનેચરોની સેના સર્વ રથજે ત્રાસ વર્તાવે છે. મહારાજ ! વધારે શું કહેવું ? તેની ઉપર ચડી જવામાં પરાભવ શિવાય બીજું કંઇ થવાનુંજ નહીં. અમારી નગરી પણ કુઝળતી જેમ તેનાથી ભય પામે છે. આ વખતે શુભગાંગ રાજાની સહાય કરવી જોઇએ, પણ એ દુષ્ટની સામે થવાને મારી હિંમત ચાલતી નથી. આ વિષે તમારી શી સલાહ છે ?

દીપચંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળી હસ્તીની ગર્જના સાંભળી જેમ કેશરીસિંહ ગાજી ઉઠે, તેમ પ્રતાપસિંહ ગાજી ઉઠ્યો. તેનામાં ક્ષાત્રતેજ પ્રકાશિત થઇ ગયું. શૌર્યતાનો પ્રભાવ તેના અંગે અગમ્યા વ્યાપી ગયો, દક્ષિણ હાથમાં ખર્જ ઉડ્યું કરી તે બોલ્યો—દીપચિખાપતિ ! ચાલો, સત્તર તૈયારી કરો. ક્ષાત્રતેજની આગળ એ પલ્લીપતિ કાણ માત્ર છે ? શીયાળથી કેશરી કેમ ભય પામશે ? ક્ષત્રીય વીરની આગળ તે વનેચરના શા ભાર છે ? આટલું કહેતાંજ તેણે પ્રયાણની ભેરી વગડાવી. પ્રયાણનું વાઘ સાંભળી તેની ચતુરંગ સેના સજ્જ થઇ ગઇ, તેના શરવીર સુભટો મસ્ત થઇ માહાલવા લાગ્યા. યુદ્ધના ઉત્સાહથી સર્વનાં મન પ્રવૃત્તિત થઇ ગયાં. પ્રતાપસિંહના પ્રતાપનું તેજ પ્રત્યેક સૈનિકમાં પ્રગટ થઇ ગયું. આવી મહાન તૈયારી જોઇ રાજા દીપચંદ્ર આશ્ચર્ય પામી ગયો. પ્રતાપની ઉત્સાહ શક્તિ જોઇ તેના મનમાં નિશ્ચય થયો કે, આ પ્રતાપી પ્રતાપ જરૂર પલ્લીપતિનો પરાભવ કરશે.

શુભ મુર્તિ પ્રયાણ કરી સમરથળે વિષમ કરતું, અને વિષમરથળે સમ કરતું, ।

દ્રાપીદ
પોતાની
ના. નગર
કોઇ બાતમી
ધામની વાગી,
સાથે દીપચંદ્ર
ચડીથી ના
કર્યું, ગરુડ
વનેચરોની
તમે થવા રા
પંડામાં તમે

ગરુડ
પ માં પડી
જો આપને ન
પ્રતાપના મન
દરે દિવાઓ
કરના સામ
અને અગ્રી
વનેચર લોકો
ગાજી ઉઠ્યું,
રોગ લેચન
રોગેડના મન
ધસારથી પ્ર
વિચારમાં પડ
પ્રતાપસિંહે
કર્ષો. વીર ર
દયાથી દીપા.
કેટલાએક બ
બીજા લોકોની
પત્રીપતિ ભય
ચોરીનો માત્ર
મના
લઇ, પ્રતાપસિ

પ્રતાપનું સૈન્ય સિંહપુરની પાસે આવી પહોંચ્યું તે નગરની સરિતાના તીર ઉપર પ્રતાપે પોતાની છાત્રણી નાખી. એક મોટા વિશાળ તંબુમા રાજા પ્રતાપસિંહ, અને દીપચંદ્ર સાથે રહ્યા શુભગાગ રાજાને સહાય કરવા આવેલા આ બંને રાજાઓની ખબર શર પહ્લીપતિને કોઈ બાતમીદારથી મળી. પોતાના સૈન્ય ઉપર મોટો ઘેરો થશે, એવી તેના લિલ્લોને ધારતી લાગી, તેથી લિલ્લોએ પહ્લીપતિને કહ્યું કે, કુશસ્થળીનો પ્રતાપ બળવાન છે, તેની

સાથે દીપચંદ્રની સેના મળવાથી તેમના લશ્કરનો મોટો જમાવ થયેલો હશે, તેથી આપણે અહીંથી નાશી છુટવું યોગ્ય છે. તેમનાં આવાં કાયરતાવાળા વચન સાંભળી પહ્લીપતિએ કહ્યું, બહાદૂર સૈનિકો ! તમે દ્રઢ થઈ ઉભા રહેજો, આવા કાયરતાના વિચાર લાવશો નહીં. વનેચરોની સેના આગળ નાગરીક સેના કોણ માત્ર છે ? વીર પુરૂષો મૃત્યુથી બીતા નથી. તમે ધૈર્યતા રાખો સામા આઓ, હવે નામવાનો અવકાશ નથી કુશસ્થળીના પ્રતાપના પંજામા તમે સપડાયા છો, જો હિંમત હશે તો, તેમાંથી છટકી શકશો.

શર પહ્લીપતિના આવા વચન સાંભળી, વનેચરોને દૃઢ હિંમત આવી. તત્કાળ દીપચંદ્ર પતંગીયાની જેમ તેઓ મરણીયા થઈ યુદ્ધ કરવા તત્પર થયા. તેઓએ વિચાર્યું કે, જો આપણે નાશી જઈશું, તો લોકોમા આપણું હાસ્ય થશે. પછી ધનુષ્ય બાણ લઈ, પ્રતાપના સૈન્ય ઉપર ધસી આવ્યા, વર્ષા કાળના મેઘની જેમ બાણોની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા, દશે દિશાઓને બાણોથી ઢાંકી દીધી વનેચરોનો ધસારો જોઈ, પ્રતાપસિંહના સૈનિકો યુદ્ધ કરવા સામા થયા. બંને સૈન્યની વચ્ચે લય કર યુદ્ધ પ્રવર્ત્યું. ધનુષ્ય, બાણ, ખડ્ગ, લાલા, અને અગ્નિ શસ્ત્રની વૃષ્ટિ થવા માડી વીર લોકોના ચરણ ધાતથી પૃથ્વી કાંપવા લાગી. વનેચર લોકો મરણીયા થઈ પ્રતાપના સૈન્ય ઉપર તુટી પડ્યા યુદ્ધ વિરોના હોકારથી ગગન ગાળી ઉઠ્યું, શરવીરોના સિંહનાદથી બધું વિશ્વ શબ્દાત્મક થઈ ગયું. આ અવસરે કોપથી રાતા લોચન કરતો, પહ્લીપતિ મદગધી ગળેદ્ર ઉપર ચડી, સૈન્યની મોખરે આવ્યો. તેના ગળેદ્રના મદગધથી પ્રતાપની સેનાના ગળેદ્રો ચીસ પાડી નાસવા લાગ્યા. તેણે પોતાના પ્રખળ ધસારાથી પ્રતાપના સૈન્યમા ભગાણ પાડ્યું. તે જોતાંજ રાજા દીપચંદ્ર ચમકી ગયો, ને વિચારમા પડ્યો કે, આ શું થયું ? હવે શી રીતે જીતી શકાશે ? દીપચંદ્રની શંકા બાણી પ્રતાપસિંહ પોતાનો રથ આગળ હાંક્યો. સારથિએ ચતુરાઈથી રથ હાંકી પ્રતાપને આગળ કર્યો. વીર રસને વધારનારા વાજિત્રો વાગતાં હતાં પ્રતાપે બાણોની વૃષ્ટિ કરી, વનેચરોને હડાવી દીધા પ્રતાપસિંહના પ્રૌઢ પ્રતાપરૂપ દીપચંદ્રમાં વનેચરો પતંગીયા થઈ પડવા લાગ્યા કેટલાએક બાવરા બની દૃષ્ટિમા જવું, તેમ ચિંતાતુર થવા લાગ્યા, દશે દિશાઓમાં બીલ લોકોની સેના વીખરાઈ ગઈ, પછી પ્રતાપે કાણુ માત્રમાં પહ્લીપતિને કેદ કરી લીધો. પહ્લીપતિ લયલીન થઈ પ્રતાપની શરણે આવ્યો આજ દિન સુધી એકઠો કરેલો લોકોનો ચોરીનો માલ તેણે પ્રતાપને તાબે કર્યો.

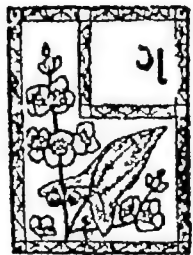
પ્રતાપસિંહની સેના એવી છુટી કે, પહ્લીપતિના કબજામાંથી કોટી ગમે ધન માલ લઈ, પ્રતાપસિંહની આગળ હાજર કરી દીધો. પ્રતાપની વિજય પતાકા ચડેલી જોઈ,

રાજા દીપચંદ્ર ખુશી થયો, અને સિંહપુરનો રાજા શુભગાંગ હર્ષ પામતો પ્રતાપસિંહની પાસે આવ્યો. પ્રતાપશાળી પ્રતાપસિંહને અને દીપચંદ્રને પ્રણામ કરી, તે નમ્ર વચને બોલ્યો—મહારાજા ! આપે પધારી મને વિજયદાન દીધું છે. આ વિશ્વનો મહા ગિરુ પક્ષીપતિનો પરાભવ કરી, આપે અનેક આશિષો સંપાદન કરી છે, અમારા બધા પ્રદેશને આપ મહારાજાએ નિષ્કંટક કર્યો છે. આ સિંહપુર આપનું સદાને માટે આભારી છે. પક્ષી તેણે પોતાના સંબંધી દીપચંદ્ર રાજાની પણ કેટલીએક પ્રશંસા કરી, તેના સંબંધને લઈ, પ્રતાપસિંહ જેવા એક પ્રતાપી રાજાનો સંબંધ જાણી શુભગાંગને વિશેષ આનંદ થયો. પક્ષીપતિની પક્ષીને ઠેકાણે પ્રતાપે પોતાની પ્રિયાના નામથી સૂર્યપુર નામે એક નગર વસાવ્યું. શુભગાંગ રાજાના આગ્રહથી સિંહપુરમાં કેટલાએક દિવસ રહી, મહારાજા પ્રતાપસિંહ તથા દીપચંદ્ર રાજા પાછા દીપશિખા નગરી તરફ જવા તૈયાર થયા. મહાન્ હિપકારમાં દયાએલા શુભગાંગ રાજાએ એ બંને નૃપતિઓની એકનિષ્ઠાથી અને ભક્તિથી સેવા કરી હતી. પક્ષીપતિએ જે ચોરીનો માલ એકઠો કર્યો હતો, તે માલ તે તે માલ ધણીને બોલાવી પ્રતાપે સોંપી દીધો. સારથી વાસંતિકા ખટવી નિર્ભય થઈ, અને વ્યાપારી મુસાફરોને માટે સર્વે રસ્તાઓ ખુલા થઈ ગયા. પક્ષીપતિને એક સેવક તરીકે રાખી, પ્રતાપસિંહ પોતાના સસરાની સાથે પાછો દીપશિખા નગરીમાં આવ્યો. આથી પ્રતાપસિંહની વિજયકીર્તિ વિશ્વમાં વિશેષ પ્રસાર પામી હતી.

પ્રકરણ ૭ મું.

भातानो उपदेश.

ગનમણિ પ્રગટ થઇ આકાશને અલંકૃત કરી રહ્યા છે, રાજા દીપચંદ્રના દરબારમાં લોકોની ઠઠ જામી છે, અનેક જાતની તૈયારીઓ થઇ રહી છે, હાથી, ઘોડા, રથ, અને પેદલ સજ્જ થઇ ઉભા છે, અનેક જાતનાં રાજવાહનો સજ્જ થઇ રાહ જીવે છે, રાજા દીપચંદ્રના મુખ ઉપર ગ્લાની આવી ગઇ છે, તેના અંતઃપુરમાં શાંતિ સાથે તૈયારી થતી જાય છે. રાણી દીપવતીના મહેલમાં ઘોઘાટ છતાં શાંતિ દેખાય છે, દાસ દાસીઓનાં મુખ ઉપર શોકની છાંયા પ્રસરી રહી છે, નગરીના લોકો ઉત્સાહ વગરના થઇ ઉભા છે. ઘણા વખતથી આનંદ મંગળમા માહાલેલી દીપશિખા નગરી આજે આનંદ મંગળની સમાપ્તિ સૂચવે છે. વાંચનારને ઉત્કંઠા થઇ હશે કે, આ બધાનું શું કારણ હશે ? બીજી કાષ્ઠ અમંગળ કારણ નથી, મંગળ છતાં અમંગળનો દેખાવ આપનાર એ કારણ છે આજે મહારાજા પ્રતાપસિંહ મુર્ધવતીને સાથે લઇ પોતાની રાજધાની પ્રત્યે પ્રયાણ કરે છે, તેમના વિયોગથી આ દેખાવ થયેલો છે. રાજા દા-

पंचमः ।
 प्रतापी नमः ।
 तापिनः ।
 रत्नगता मः ।
 मय्यनीनो ।
 प । सपाद ।

जयाग मंगी
 कुनी मंगल
 यमा लसा "
 क्षत्रे सङ्गम
 पुदीने पन्नी
 यमा दुः छ
 मे निभायभा
 ऐ, तेना स
 सुभ देवा ।
 नि गृहमां
 भाभि धा' ,

धारण करणे
 त्या दृष्टी,
 श्राद्ध गणे
 शुद्ध, मद्धा
 तमे वाचे
 नवपदवि
 अंशमान
 तेनी प्रे
 प्रतापसि
 ते पशु ।
 श्राद्धानी
 भते ने
 तमारी अं
 त्या सुधी
 हृदये व

પ્રયંદ્ર અને રાણી દીપવતી, કુમારી સૂર્યવતીના વિયોગથી શોકાતુર છે. પ્રતાપસિંહ જેવા પ્રતાપી રાજાનું ગમન પણ રાજા દીપચંદ્રને નિઃશ્વાસ કરનાર થયું છે જે મહેલમાં પ્રતાપસિંહ રહેતો હતો, તે મહેલને શન્ય થયેલો જોવાને દીપચંદ્ર અસમર્થ થયો છે. ચિરકાળના સહવાસથી દીપચંદ્ર રાજાને ઘણો આનંદ મળ્યો છે, તે સાથે વળી રાજકુમારી સૂર્યવતીનો વિયોગ તેને વિશેષ શોકાત્પાદક થઈ પડ્યો છે સૂર્યવતીના સમાગમ સુખને સર્વદા સંપાદન કરનારી તેની સખીઓ, દાસીઓ અને ખીજો પરિવાર શોકાતુર છે.

એક તરફ રાણી દીપવતીએ પોતાની પ્રિય દુહિતાને માટે અનેક પ્રકારનો દાયજો તૈયાર કરાવી ગોઠવી દીધો છે, પોતાની પ્રિય પુત્રીના વિયોગથી તેના સુખચંદ્ર ઉપર શોકની મલિન છાયા પડી છે, બાલ્ય વયથી લાલન પાલન કરેલી, અને માતાના મધુર વાહાલમાં તથા લાડમાં રમેલી બાળા આજે પોતાની માયાળુ માતાથી વિખુટી પડે છે. ક્ષણે ક્ષણે સંભાળ લેનારી, અને પ્રેમથી સદા મમ્મ રાખનારી માતા આજે ગરીબ ગાયની જેમ પુત્રીને પરાધીનતામાં દોરાવે છે પિતૃગૃહના વૈભવમાંથી મુક્ત કરી, તેને પતિગૃહના વૈભવમાં મુકે છે. પુત્રીનો જન્મ આગળ કારણથી અધમ ગણેલો છે. તેનું સર્વ જીવન બે વિભાગમાં પૂરૂ થાય છે. જન્મની સાથેજ તેને જન્મભૂમિનો વિયોગ સહચારી થાય છે, તેના સસારની રચના અન્ય સ્થળેજ આરંભાય છે. માતા પિતાના લાલન પાલનનું સુખ તેના તારણ્ય વયના આરંભમાંજ સમાપ્ત થાય છે. પિતૃગૃહમાં વૈભવ હોય, અને પતિ ગૃહમાં દારિદ્ર હોય, નો દુહિતા દારિદ્રનીજ ભાગીયણ થાય છે, તેના જીવનની સમાપ્તિ પરાધીનતામાંજ પૂરી થાય છે.

કુશસ્થસ્ત્રીનો પતિ ન્યારે તૈયાર થઈ રથ આગળ ઉભો રહ્યો, ત્યાં નયનમાં શોકાશ્રુધારણ કરતો દીપચંદ્ર તેની પાસે આવ્યો. અનેક પ્રકારે પ્રીતિનાં વચન કહેવાની તેની ઇચ્છા હતી, પણ તે બોલી શક્યો નહીં; તેના નયનમાંથી અશ્રુની ધારા વહેવા લાગી, કંઈ રૂધાઈ ગયો, અને પ્રેમના આવેશમાં તે પૂર્ણ રીતે દબાઈ ગયો છેવટે તેણે ગદ્ગદ સ્વરે કહ્યું, મહારાજા પ્રતાપસિંહ ! તમારી કુશળતા પ્રતિક્ષણે જણાવશો, અને જે પ્રીતિ લતા તમે વાવેલી છે, તેની ઉપર સર્વદા સ્નેહ જળનું સિંચન કરજો, તેને ખરૂં જીવન આપી નવપલ્લવિત કરજો તમારા હૃદય સાથે સૂર્યવતીના સદ્ભાગ્યનો સૂર્ય હમેશા ઉદિત રહી પ્રકાશમાન થયા કરજો આટલા શબ્દો બોલતા તેનો કંઈ વિશેષ રૂધાઈ ગયો, અને તેની પ્રેમવાહી તેના પ્રેમસાગરમાં લીન થઈ ગઈ તેનો આવો પ્રેમરૂપ પૂર્ણચંદ્રને જોઈ પ્રતાપસિંહનો પણ પ્રેમસાગર ઉછળવા લાગ્યો તેના હૃદયમાં અતરંગ પ્રેમ પ્રગટ થવાથી તે પણ વિશેષ બોલી શક્યો નહીં છેવટે તેણે એટલાજ શબ્દો કહ્યા કે, તમારી રમણીય રાજધાની છોડતા મને અપાર ખેદ થાય છે, તમારા સત્કારથી અને તમારી પ્રીતિથી મને જે આનંદ પ્રાપ્ત થયો છે, તેનું વર્ણન કરવાને મારી પાસે પૂરતા શબ્દો નથી, તમારી પ્રીતિનો બદલો વાળવા મારી પાસે કાંઈ પણ સાધન નથી તે બદલો વાળશે નહિ, ત્યાં સુધી હું તમારો યાવજીવિત ઋણી છું. પ્રતાપસિંહના આ શબ્દોએ દીપચંદ્રના હૃદયને વીંધી નાખ્યું તેવામાં એક દામે આવી ખબર આપી કે, મહારાજા ! રાણી

દીપવતીને મહેલ પધારે. સૂર્યવતીના તમને મળવાની રાહ જોઈ ઉભા છે તે સાંભળતાંજ દીપવતી પ્રતાપસિંહની રાજ લાઈ દીપવતીના મહેલ તરફ આવ્યો. પોતાના પૂજ્ય પિતાને આગતા જોઈ સૂર્યવતીએ લજ્જાથી અભિનંદન આપ્યું. સૂર્યવતીને જોતાજ દીપવતીનાં નેત્ર અશ્રુથી ભરાઈ આવ્યાં, કહી ગઈ ગઈ થઈ ગયો, પિતાનું પુત્રી વાતસલ્ય પ્રગટ થઈ આવ્યું. કાલ વાર ગળ બોલી રહ્યો નહીં પછી માંદ સ્વરે બોલ્યો—વત્સે ! તારો વિયોગ સદન કરવાનો સમય અમને પ્રાપ્ત થયો છે. જેવી રીતે તે તારા મદ્દત્તથી પિતૃ કુળને પ્રકાશિત કર્યું છે, તેવી રીતે તારા શ્વસુર કુળને ઉજ્જળજે તુ આર્હત ધર્મની ઉપામક છું, તેવી તને વિશેષ શિક્ષાની જરૂર નથી. ક્ષત્રિય કન્યાઓમા કુળાભિમાન આભાવિક હોય છે. બેટા ! સદાયરણ્યથી સુશોભિત થઈ સર્વદા સદ્દત્ત ધારણ કરજે, અને જ્યારે દુઃખ થાય, ત્યારે તારા પિતાની રાજધાનીને અલંકૃત કરજે તારા સૌભાગ્યને સૂર્ય સર્વદા પ્રકાશિત રહેજે—આટલું કહેતાજ દીપવતી ગળગળો થઈ ગયો. સૂર્યવતીને બેટી મનક સુધી ગોઠમય મુદ્રા સહિત રાજ તે સ્થળેથી ચાલી નીકળ્યો.

ગળ દીપવતીના જવા પછી રાણી દીપવતીએ સૂર્યવતીને વક્ષસ્થળમા દયાથી, અને તેના મનકને પ્રેમાશ્રુથી ભીંજાવી નીચે પ્રમાણે કહ્યું—પ્રિય સુતા ! તારા સિવાય આ મદ્દ મહેલમા મને કાલુનાર પણ ગમશે નહીં તારા વિયોગનું દુઃખ મને સતત પીડા કરે, નથાપિ પુત્રીનો અવતાર પરને અર્થ છે, એટલે બીજો શો ઉપાય ? તારા મેળાવણીને રાત્રિમા પતિગૃહમાંજ વધવાનો છે, તારા સર્વ જીવનનો સળધ શ્વસુર કુળની અંધે મોટે દે, અને તારા સસારગૃપ વૃક્ષને પશ્ચિત થવાની ભૂમિ પણ તેજ છે એટલે તારા મેળાવણી ઉપાય નથી મારી વહાલી સુતા ! તુ સર્વ ગુણ સંપન્ન છે, એટલે તને વિયોગ કરે પીડા નથી તથાપિ એક માત્ર તરીકે મારી ફરજ બજાવવા ખાતર તુ તને નીચે આકુ છું બહાવી ! તને હવે એક બીજા રાજ્યમા મોકલીએ છીએ, જે રાજ્યમા તુ રહી થઈ ગયેવાની છું ગજકુમારીની પદવી હવે સમાપ્ત થઈ છે, અને તે રાજ્યની પદના તને પ્રાપ્ત થઈ છે. પુત્રી ! ગજ્યને અગે અનેક દોષ ઉદભવે છે તેનું ગજ્ય પેશવની આજુરૂપ છે, તેનું તે દોષની પણ આજુરૂપ છે. મુખ સંપત્તિ, વસ્તુ, દેગ અને વિલાસ એ ગજ્યગૃપ વૃદ્ધતા કળ છે, અને તે કળ જે ઉપયોગ પૂર્વક ને ગજ્ય દેગ, તે પા ના કાલુ થતા નથી, અને ઉપયોગ વિના ભોગવ્યા હોય તો ગજ્ય કુરુરુ છે ગજ્ય ક્ષત્રમોનો મદ્દ ધર્મિક પ્રવૃત્તિને બુવાવી દે છે એ મદ્દના કુરુરુ કુરુરુ કુરુરુ નાટીના અધિકારી થયા છે પ્રિય સુતા ! તેવા રાજ્યમાં હવે એટલું તારા સુટે તારા પ્રવેશ થાય છે તુ લાગે કાગે એતીને ચાલજે. પ્રમાત્રજો પતિની રહે—જાતી નમરુર મનુ અમરુરુ કરજે, જિન પ્રતિમાની પૂજન કર્યા વગર કદિ પણ દેવતા દર્શન નહીં કરવડા કરના મનુરુ મેવન કરજે, જે જે આગાતનાઓ છે, તેને તે દેગ કરજે વિવિધી ધર્મની આગવન કરજે, ગુણી ક વડીલ વર્ગનો વિનય કરજે. મદ્દ વિનય પૂજન ! સર્વદા વિનય આગાતી થતના કરજે, ગીત એ મદ્દીઓનો દિવ્ય મદ્દ કરજે તારા મનકને જિન કરજે મુદ્દ દુઃખથી પતિની મેવા કરનારી આનિકા કરજે મદ્દ કરજે મદ્દ કરજે મદ્દ કરજે મદ્દ કરજે મદ્દ કરજે, સર્વદા જન

તન્વતો વિચાર
સત્ત્વ એ કહો
કપવતને સર્વ
વિરોધ કરેવાન
સામળ્યા છે,
તપ તે આ
મનુપદેગ મા
છેવટે એટલું
તે ગદા ગુણ
કરવાય છે
પત્રી કાચિયે
વિશિષ્ટવાક્ય
જાતી પેળ
પુ બધી
પુરોતી પ્ર
કરજે ત
પિતની કી
પ્રથમા પા
મીવાવે

જ નામ
અને માન
જે ? આ
ત ન્યાન
ગો છે,
તારા પિતા
જે કામી
તાનો વિરો
કહી ગઈ
પ્રત્યક્ કર
તમામ ૧૩
વંશરુ સુખ
ત્યારે પ્રાપ્ત
પદમા કુદિ
સમ્ય છે.

તત્વનો વિચાર કરી માનવ જીવનને સફળ કરજે. પ્રિય સુતા ! કુશીન સ્ત્રીઓને કુળ લગ્ન એ કલ્પલતા છે એ કુળ લગ્નરૂપ કલ્પલતાનો તુ આધાર મડપ થજે, એ કલ્પલતાને સર્વદા સિચન કરી તેના સદાચારરૂપ ફળને સપાદન કરજે. મનોહરા ! તને વિશેષ કહેવાની કામ જરૂર નથી તું સ્ત્રી ધર્મને જાણે છે, જૈન સતીઓના ચરિત્રો તે સાલજ્યા છે, આર્હત ધર્મના પવિત્ર સરકાર તારામાં વાસ કરી રહ્યા છે, જૈન વ્રત અને તપ તે આચર્યો છે, સાધ્વીઓના ઉપાશ્રમનું સેવન કરેલું છે, અને મુનિઓના મુખથી સદુપદેશ સાલજ્યા છે, તેથી પ્રિય સુતા ! તને જે શિક્ષા આપવી તે પુનરૂક્તિ જેવી છે. છેવટે એટલુંજ કહેવાનું કે, ક્ષત્રિઓની સ્ત્રીઓમાં જે ગુણ સ્વાભાવિક હોવા જોઈએ, તે બધા ગુણ તારામાં દેખાય છે, તેમનું સર્વદા રક્ષણ કરજે. ક્ષત્રિયાણીઓ વીરમાતા કહેવાય છે ક્ષત્રિ ધર્મના ધુરધર કુમારોની તેઓ ક્ષેત્રભૂમિ છે. વિશ્વમાં શ્રેષ્ઠ કુળની પદવી ક્ષત્રિઓને મળેલી છે તીર્થંકરો, ચક્રવર્તીઓ, વાસુદેવો, પ્રતિવાસુદેવો, અને બીજા ત્રિપદિશલાકા પુરૂષોની જન્મદાત્રી પ્રાપ્ત કરીને રાજપુત્રીઓ હોય છે. સતી ધર્મરૂપ કલ્પ-વૃક્ષની પોષક માતા રાજપુત્રીઓજ છે પ્રિય સુતા ! તું પણ તે માહેલી એક રાજપુત્રી છું ભવિષ્યમાં વીર્યધારિણી વીરમાતા થવાની છું રણવીર, ધર્મવીર, અને દાનવીર પુરૂષોની પ્રગટ કરનારી તારા જેવીજ રાજપુત્રીઓ હોય છે આ બધા વિચારનું મનન કરજે તુ કદાચ નિયતિમાં રહેવાને યોગ્ય છું, તે તું જાણે છે. જેવી રીતે તારા પ્રખ્યાત પિતાની કીર્તિ વધે, તારી માતાને માન મળે, અને દીપશિખા નગરીનું રાજકુટુંબ અશક્તિ પામે, તેવી રીતે પતિગૃહમાં વર્તજે પ્રતાપસિંહ જેવા વીરપતિનું રાણીપદ દીપાવજે, અને સર્વદા આર્હત ધર્મની ઉપાસનામાં તત્પર રહેજે.

આટલું કહી માતા દીપવતી ગળગળી થઈ ગઈ, તેના કંઠમાંથી નીકળતો સ્વર બદનાઈ ગયો પુનઃ પુત્રીને બાથમાં લઈ બોલી—સૂર્યવતી ! તું મારા હૃદયમાં વસનારી અને મારા પ્રાણનો આધાર છું તારા વિયોગનું દુઃખ મારાથી શી રીતે સહત થઈ શકશે ? આ મેહેલમાં જ્યાં તારી બેઠક હતી, જ્યાં તું સખીઓની સાથે ગીત ગાતી હતી, તે ગ્રામ તારા વિના મારાથી કેમ જોઈ શકાશે ? પ્રિય બેન ! હવે સમય ધણો થઈ ગયો છે, પ્રણયનું મુહૂર્ત આવ્યું જાય છે, માટે ઉતાવળ કર પુનઃ પાછી વહેલી આવજે તારા પિતાની રાજવાનીને સભારજે આટલું કહી દીપવતીએ સૂર્યવતીને પાછી હૃદય સાથે દાખી માતાનું હેત જોઈ, સૂર્યવતીના નયનમાંથી અશ્રુધારા ચાલતી હતી. પોતાને માતાનો વિયોગ સહન કરવો પડશે, એથી ધણું વસમુ લાગ્યું, હૃદય ભરાઈ આવ્યું, અને કદાચ ગદગદિત થઈ ગયો ચાલતી વખતે સૂર્યવતી કાંઈ પણ બોલી શકી નહીં છેવટે ધણો પ્રયત્ન કરી, એટલું બોલી કે, માતા ! તમારા વિયોગથી આ પુત્રીને ધણું સહન કરવું પડશે તમારા સહવાસમાં રહી, સૂર્યવતીએ જે સુખ પ્રાપ્ત કર્યું છે, જે લાડ ભોગવ્યાં છે, જે વૈભવ સુખ અનુભવ્યાં છે, અને જે પિતૃગૃહના પ્રીતિ રસનો સ્વાદ મેળવ્યો છે, તે પુનઃ ક્યારે પ્રાપ્ત થશે ? જનની ! તમારી પ્રેમ ભરેલી દષ્ટિ બીજે ક્યાંથી મળશે ? આ જગતમાં દુહિતાઓનો આશ્રય માતાજી છે. પુત્રી ઉપર માતાનું જે વાતસલ્ય તે સ્વર્ગીય વાતસલ્ય છે વનિતાઓના જીવનનો આધાર પિતૃગૃહમાં જનનીજ છે. માયાળુ માતા ! હવે

હું રજા લઉં છું. વારંવાર આ માતૃ વિયોગી દુહિતાને સંભારજો, અને પછી સત્વર મને બોલાવી લેજો. આટલું કહેતાં સૂર્યવતીનું હૃદય એવું ભરાઈ આવ્યું કે, તે એક શબ્દ પણ બોલી શકી નહીં. તેવામાં એક સેવકે આવી જણાવ્યું કે, મહારાજ દીપચંદ્ર સૂર્યવતીઆને રથમાં બેસવા બોલાવે છે. તત્કાળ માતા અને પુત્રી વિખુટાં પડ્યાં. પ્રતાપ સિંહનો રથ સૂર્યવતીને સાથે લઈ રાજ્યદ્વારની બહાર નીકળ્યો. નગરીની બહાર કેટલેક દુર વળાવી રાજ દીપચંદ્ર પાછો વળ્યો. શ્વસુર અને જામાતા પરસ્પર પ્રેમાશ્રુ પાડતા બુદ્ધા પડ્યા. દીપવતી રાણી જ્યાં સુધી સૂર્યવતીનો રથ દેખાયો, ત્યાં સુધી પોતાના મેહલ ઉપરથી જોઈ રહી. છેવટે વિયોગના દુઃખનો અનુભવ કરતી, મેહલમાં માડ માંડ સમય નિર્ગમન કરવા લાગી. રાજ દીપચંદ્રને કેટલાક દિવસ સુધી રાજ્યમેહલમાં ગમ્યું નહીં. છેવટે અનંતકાળ શક્તિના પ્રભાવથી સર્વે સ્વસ્વ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયાં મહારાજ પ્રતાપ સિંહે સૂર્યવતીની સાથે મહોત્સવ પૂર્વક કુશસ્થલી નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો. કુશસ્થલીની પ્રેમી પ્રજાએ પોતાનાં નવીન મહારાણીને વધાવી લીધાં.

પ્રકરણ ૮ મું.

એક નિમિત્તિઆનો વૃત્તાંત.

શસ્થલીના રાજમહેલની ચંદ્રશાળા ઉપર સંગીત ક્રીડા થઈ રહી છે. સીતાર, વીણા, મૃદંગ, અને સારંગીના સૂર ચાલી રહ્યા છે, આસપાસ સમાન વયના તરૂણો હાસ્યરસ અનુભવે છે, સંગીતના પ્રતિધ્વનિથી રાજ મહેલ ગાળે છે. ફાણવાર સંગીત વિરામ પામે એટલે અનેક હાસ્ય રસની, સાંસારિક અનુભવની, અને વિવિધ જન સ્વભાવની વાર્તાઓ ચાલે છે, કોઈ વિવિધ ચેષ્ટાઓ કરી અન્યોઅન્ય સ્વભાવનાં અનુકરણ કરે છે, વળી ફાણવારમાં પાછું સંગીત ચાલે છે. સંગીતના નાયકો પુરૂષ વર્ગનાજ છે, આ મડળની અદર ચાર કિશોરવયના નાયકો બેઠા છે, તેમને રંજન કરવાને સેવક જન અનેક જાતની ચેષ્ટાઓ કરે છે, અને તેમને આનંદ પમાડી આત્માને કૃતાર્થ માને છે.

વાંચનાર ! અધીરા થશો નહીં, એ સર્વની ઓળખાણ તમને હમણાંજ કરાવીશું. એ ચાર નાયક તે પ્રતાપસિંહની પેલી રાણી જયશ્રીના જય, વિજય, અપરાજિત અને જયત નામે ચાર કુમારો છે. તેઓ મેહલની અગાશીમાં બેસી સંગીતનો અને વર્તમાન વિનોદ કરે છે. તેઓ વિનોદમાં મમ થઈ રહ્યા છે, આ વખતે ચોટામાં નીચેની દિશા ઉપર બેઠાનું એક ટોળું તેમના જોવામાં આવ્યું. તે જન વૃંદમાં સામેલ થવાને અનેક કોટો રાજ્ય માર્ગમાથી દોડી આવતા જોયા. તે જોઈ તે કુમારોને તે જાણવાનું

દોતક ઉત્પત્તિ થયું
પાસ કરી વાવ
કોઈ વિદ્યાનું નિર્મિત્તિ
ભવિષ્ય કહે છે.
નિમિત્તિઆને જે
આપી ઉભો
બોલા—પણિત
ગરુડમારોનો
ના મનને વિશે
નીચે પ્રમાણે

માન-
છે તમારા જે
થાય ? જે
વાંચનાર શોખી
પ્રવિષ્ટ છું, ૫
પ્રકરના નિમિ
સામગ્રી.

અહીં
ન્યાયી અને ૩
લેખ સર્વ રી
કરે છે તે ન
સી છે, તેમને
નગરના નિવા
થયેલી શ્રીદે
તેણીનામાં જે
મારા પિતા
માયણી કમુ
આવી. તેનામ
રહેતી, તે બા
શ્રીદેવી તરફ
જે તેની સાથે
વચ્ચે અણખન
માન કરતી,
મેની, છારા કે

આનંદ મંદિર.

સાચું, સસરા, ગ્વામી, નણુક વિગેરે ગુજનનો વિનય કરતી. તથાપિ મારી માતાનો પ્રેમ તેના ઉપર થયો નહિ, પવિત્ર મનથી તે પ્રભુની પૂજા કરવા જતી, તે પણ મારી માતાને ગમતું ન હતું. હમેશાં ક્ષણે ક્ષણે તેણીના અપરાધ જણાવતી, અને કઠોર શબ્દોથી એ કુળવધને દુઃખ દેતી હતી કર્મના ઉદ્વેગથી તેની ઉપર મારી માતા નાગિકા ઘણો દ્રેપ રાખતી, અને કાંઈ વાર તો કંડુ વચન કહી, તે શાત ગુણી બાળાના નેત્રમાથી અશ્રુપાત પણ કરાવતી.

એક વખતે એવું બન્યું કે, મારા પિતા શ્રીધરની મુદ્રિકા પડી ગયેલી, તે ગૃહ કાર્ય કરતી શ્રીદેવીના હાથમા આવી. તેણીએ સારે ઠેકાણે મુકી દીધી ક્ષણવારે માગ પિતાએ પુછ્યું કે, મારી મુદ્રિકા ક્યા ગઈ? એટલે તે શુદ્ધ હૃદયની શ્રીદેવીએ લાવી આપી, અને પોતાના સસરાને સોંપી. તે વખતે મારી માતા શોકયની જેમ બોલી—બુઝો, આ ચોરનીનાં કેવાં લક્ષણ છે? આવી ચોર વહુ ધરમા કેમ રખાય? પોતાના પૂજ્ય સસરાની ચીજ ચોરતાં પણ તેને શકા આવી નહિ, બીજી શુ કહું? તે તો પગલે પગલે અપરાધ કરે છે. એ નિર્લજ્જ નારી વાધરણની જેમ વલવવ કરે છે જેમ તેમ બોલી બીજને આળ ચડાવે છે, તેમાં હું ઘેર આવી ચડ્યો. શબ્દો સામુએ મને તે વાત જણાવી, એટલે મને રીસ ચડી આવી. મે તેને હાથે પકડી, અને તેની ઉપર મુશળનો પ્રહાર કર્યો, મુશળનો વિપરીત માર તેના મસ્તકપર વાગવાથી મસ્તક પુટી ગયું, અને તેમાંથી રૂધિની ધારા ચાલી. આવું બન્યા છતાં એ શાંત બાળા કાંઈ બોલી નહિ, તેણીએ મનમા વિચાર્યું કે, આ પૂર્વ કર્મનાં ફળ ભોગવવાં હશે, જેને માણસ દુઃખદાયક માને છે, તે તો નિમિત્ત માત્ર છે શુભાશુભ કર્મને લઈનેજ શુભાશુભ ફળ મળે છે. આ સર્વ વાર્તા કાંઈએ જઈ શ્રીદેવીની માતાને કહી, તે સાલળી છાતિશટ રૂદન કરતી, તેની માતા શીળવતી પુત્રીની વારે દોડી આવી પુત્રી મારના આઘાતથી બેભાન થઈ પડી હતી. માતાએ ઘણી રીતે બોલાવવા માંડી, તોપણ શ્રીદેવીએ કાંઈ જવાબ આપ્યો નહિ તેની માતાએ વિલાપ કરતા કહ્યું, પુત્રી! તને શુ થયું? એક વાર તારી મધુરી વાણી સંભળાવ, મને હવે માતા કહી કાણ બોલાવશે? પછી લાથી તેની માતા પોતાને ઘેર તેને તેડી ગઈ માતાએ તેના નેત્ર ઉઘાડી પુછવા માડ્યું—પ્રિય સુતા! એક વાર ઉત્તર આપ. તારા વિના મારે સર્વ વિશ્વ શૂન્ય થશે, એક વાર તો બોલ. આવી રીસ કોના ઉપર કરી છે? હે સદ્ગુણી સુતા! કાંઈ વખત પણ તે આવો દેખાવ કર્યો નથી. તું બાલ્યવયથીજ અવિનય તો શીખીજ નથી, તું અહર્નિશ વિનય કરનારી છું, તને ઉપાલભ તો આવડેજ નથી, તારા મુખ ઉપર રૂદન તો અમે જોયું નથી. બેન! એક વાર તારી માતાને બોલાવ તારા વિના ધર્મની વાર્તાઓ કાણ કરશે?

આ પ્રમાણે તેની માતાએ કલ્પાત કરવા માડ્યો, એ વાત લોકોમાં ફેલાવાથી લોકો મારી માતાને નિંદવા લાગ્યા. કાંઈ શબ્દો, અને ચડાળ કહી ગાળો આપવા લાગ્યા કાંઈ અમારા ઘર પાસે આવી, મને તિરસ્કાર આપવા લાગ્યા, એ બનાવથી અમારું કુટુંબ ઝાંખું પડી ગયું, મારી માતાને અને પિતાને પશ્ચાતાપ થયો, તેના મનમા થયું કે, આ પાપનું કારણ હું છું, મારી સાસુએ પણ પોષાકથી રૂદન કરવા માંડ્યું.

બીના નં. ૨૨

દાનતરે ૧૧

અત ૨૦ ૧૧

મુદ્રે, ૧૧

મબળા ૧૧

ચોતીસી બમાળ

નિત દુરી, ૧૧

આગ કાં

૧૧ ૧૧

ચાનેક પ્રે. ૧૧

તર્જના કો. ૧૧

જાનવી માગ ૧૧

જા. તેને ૧૧

૧૧

પુત્રીની સાથે મા

વચન બોલનારી,

કરીને પાત ગયા

૧૧ ૧૧ ૧૧

૧૧ની રતી આ

આ પાપ કરાવી

૧૧ ૧૧

ગયા ચાંડુ અસ

તે અમય રીએ

અને અદર તેના

થયો હતો, એ

તેમ દુ તેની

માનસ લાગ્યો,

સ્રીના શુભની હું

એમ દુ રહેતો હ

એક વખ

પ્રવાસ કરવા મારી

તમા મોઢ નથી,

આ પ્રવાસ સંભળ

આ વખતે દૈવયોગે કોઈ વૈદ્ય આવી ચડ્યો તેણે મત્ર વિદ્યાના પ્રભાવથી શ્રીદેવીના શરીર ઉપર જળ છાટ્યું, તત્કાળ શ્રીદેવી સચેતન થઈ, સર્વ પરિવાર હર્ષ પામ્યો. ક્ષણવારે વૈદ્યે કહ્યું કે આ સ્ત્રી મારા મત્ર પ્રભાવથી સચેત થઈ છે, પણ તેની આયુષ્યનો અંત આવ્યો છે, હવે તેને ધર્મરૂપ એપધનું સેવન કરાવો, કે જેથી તેનો અંતકાળ સુધરે, અને દુષ્ટર્મનો લય થાય વૈદ્યના કિપદેશથી તેને દેવગુરુનું સ્મરણ કરાવી ચાર શરણુ સંભળાવ્યા તેના જાવિક હૃદયમાં શુભ જાવના જાવવામાં આવી, ચોરાશી લાખ જીવા-યોનીને ખમાવ્યા. અદાર પાપમથાનને બેસરાવ્યા, સુકૃતની અનુમોદના કરી, અને દુષ્ટકૃતની નિંદા કરી, છેવટે નવકાર મત્રને સંભળાવતા મારી સ્ત્રી શ્રીદેવીએ પોતાના પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો.

શ્રીદેવીના મૃત્યુથી આખા સિંહપુરમાં હાહાકાર થઈ રહ્યો, તેના માતા પિતાએ અનેક પ્રકારે કલ્પાત કર્યું, પુત્રીના મોહથી તેમને ઘણું લાગી આવ્યું, અનુક્રમે તેની ઉત્તરક્રિયા કરવામાં આવી, નગરના કોઠા મારી માતા નાગિલાને શીટકાર દેવા લાગ્યા આ બનાવથી મારા પિતા શ્રીચંદ્ર મળુક લોકોને મુખ ખતાવી શકતા નહતા, લાથી ખીજે ગામ જઈ, તેણે કેટલાક દિવસ નિવાસ કર્યો.

કેટલાક માસ ગયા પછી મારા પિતા શ્રીધરે કોઈ ખીજા જોશીની ઉમા નામે પુત્રીની સાથે મને પરણાવ્યો. એ સ્ત્રી દુર્ગુણી, રાખિણી, ક્ષણે ક્ષણે રીસ કરનારી, મર્મ વચન બોલનારી, દૂર હૃદયવાળી, હકીલી, વાદિલી, વૈર કરનારી અને મારકણી હતી. પ્રાપ્ત કરીને પાત્ર ગયા પછી ઠીકરૂં મળે છે. એ સ્ત્રી કુડ-કપટની કોથળી હતી, તેણીમાં જરા પણ દયા નહતી, તે સાસુને બકરી કરી રાખતી હતી, અને ઘરમાં વાઘેણની જેમ ગહેતી હતી. આવી ખગબ સ્ત્રી ઘરમાં આવવાથી મારા માતા પિતા ચિતવવા લાગ્યા કે, આ પાપ કયાથી મળ્યું ? એના દુઃસ્વરિતથી તેઓ કટાણી ગયા હતા.

રાજકુમારો ! એમ કેટલાક દિવસ ગયા પછી મારા માતા પિતા મૃત્યુ પામી ગયા. સાસુ સસરાના મરણ પછી ઉમા તદ્દન ચત્રત્ર થઈ, તે નિશંકપણે ચાલવા લાગી. તે સમર્થ સ્ત્રીએ પોતાની ભુગમથી મને તાબે કરી દીધો, હું તેને વશ થઈ રહ્યો, બાહર અને અંદર તેના વિના રહી શકતો નહતો, તે સાથે મને તેણીમાં અતિ મોહ પણ ઉત્પન્ન થયો હતો, એ મોહનાએ માન મનને મર્કટ બનાવી દીધું. મત્રથી જાણે વશ કર્યો હોય, તેમ હું તેની આગળ બકરી જેવો બની ગયો, તેના અવગુણોને પણ હું ગુણ કરી માનવા લાગ્યો, અને તેના સહવાસથી મારા અવતારને ધન્ય ગણવા લાગ્યો. જ્યાં ત્યાં તે સ્ત્રીના ગુણની હું પ્રશંસા કરતો, અને સર્વ જગતમાં ઉમા જેવી કોઈપણ સ્ત્રી નથી, એમ હું કહેતો હતો.

એક વખતે સોમદેવ નામના મિત્રની સાથે વાતચિત કરતા મેં મારી સ્ત્રી ઉમાની પ્રશંસા કરવા માંડી—મિત્ર મોમદેવ ! મારા જેવી લક્ષણવતી અને ગુણવતી સ્ત્રી જગતમાં કોઈ નથી, તે રમણીના જેવા ગુણ કોઈ પણ ખીજા રામામાં હશેજ નહીં. મારી આ પ્રશંસા સાંભળી, સોમદેવ બોલ્યો—મિત્ર ! હું તને સસ કહું છું કે, તારી સ્ત્રીની

કોમા કૃષ્ણ
ગાળો આપ
બનાવથી નહ
મનમાં થયું

પ્રશંસા આવી રીતે તેના મુખ આગળ ફરીશ નહિ. નીતિ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, “ ગુરુ-જનનાં વખાણુ પ્રત્યક્ષ કરવાં, મિત્ર અને બંધુઓને પરોક્ષ રીતે વખાણવા, સેવકોને કામ કર્યા પછી વખાણવા, પુત્ર અને સ્ત્રીમાં વખાણુ મૃત્યુ પછી કરવા. ” માટે તુ આવી પ્રશંસા તેની આગળ ફરીશ નહિ. સારી સ્ત્રી તને ઉત્તમ લાગે છે, પણ તે ઉત્તમ સ્ત્રી નથી, તેનામાં કુલટા સ્ત્રીનાં જેવાં લક્ષણુ છે. તુ એ કુલટા સ્ત્રીથી ચેતતો ગુલજે એ ભામિની તને ભગવાને છે. જો તુ તેણીને અતિ વશ થઈશ તો, તે છેવટે તારી સાથે છળ કરશે, અધમ સ્ત્રીઓના દોષ એકી સાથે જેવામાં આવતા નથી, નીચ નારીઓની ગતિ જળની જેમ નીચ તરફ હાય છે, કુલટા કામિની અન્યને ચિંતવે, અન્યને ભોગવે અને અન્યની સાથે રાગ કરે છે. મિત્ર ! તારે સારી રીતે ચેતવાનું છે, તે સ્ત્રી તારી નથી, એ ચપગા તારે ઘેર પણ રહેશે નહિ. જો તારે તેની પરીક્ષા કરવી હોય તો, તું પરગામ જવાનો મિષ કરી બાહર જા, અને પછી છાનો ઘરમાં રહી તેની ચેષ્ટા જો, એટલે તને તેના કુચરિત્રનું બરાબર જ્ઞાન થશે. હું તને પ્રત્યક્ષ બતાવી આપું.

સોમદેવના આ વચન સાંભળી હું ચમકી ગયો, મારા મુખ હૃદયમાં સકલ્પ પિદ્ધ થવા લાગ્યા. મને વિચાર થયો કે, આ મારો મિત્ર છે, પણ તે ખળતા કરે છે અમારા ન પતિ એવું ઉપર તેને ધર્મ આવી લાગે છે. જો હું તે પ્રત્યક્ષ જોઉં, તોજ કમુલ કંઈ આવું વિચારતા વળી મારા મનમાં આવ્યું કે, ઉમા સર્વ રીતે શુદ્ધ છે, તથાપિ આ સોમદેવને ધીનપ્રેમ કરી દેના તેની પરીક્ષા કરી જોવી. પછી હું ઘેર ગયો, મેં સ્ત્રીને કહ્યું કે, પ્રિયા ! આજે એક જરૂરી કામ માટે પરગામ જવાનું છે, હું ત્યાંથી પાછો સત્વર આવીશ. મારી સ્ત્રીએ મને કહ્યું—પ્રણેશ ! તમારા વિના મારાથી કેમ રહી શકાય ? પછી તેને અગમતી હું માઝમાઝ ઘરની બહાર નીકળ્યો. ત્યાંથી આખો દિવસ સોમદેવને ઘેર ગુપ્ત રહ્યા. જ્યારે રાત્રીનો અધઘર પ્રસર્યો, એટલે અમે બંને મિત્રો મારા ઘરમાં તરફની જેમ પેશી એક તરફ સતાઈ રહ્યાં.

ક્ષણવાર પછી કોઈ જાન પુરૂષ મારા ઘરમાં આવ્યો, તેને ઉમાએ પલંગ ઉપર બેસાડ્યો. પ્રેમથી જ્ઞાન જોગન કરાવી તેની સેવા કરી, અને તે પછી તે કુદૃષ્ટ જાન મારી સ્ત્રીની સાથે ભોગ કર્યો. તે જોતાજ મને ધણો ક્રોધ ચડ્યો, પણ સ્ત્રી હલ્યાના ભયથી તે નજરે જોઈ બેસી રહ્યા. છેવટે ક્રોધાધીન થયેલા મેં વિચાર્યું કે, સ્ત્રી હલ્યા તો ન કરી, પણ આ જાન પુરૂષનું વૈર લેવું આ જાન જાતે ક્ષત્રિય છે, તેથી તેને માગ્યામાં કાલપણ અન્યાય નહીં થાય. પછી ભોગવિલાસ કરી સુષ્પ ગયેલાં તે જાનનેમાંથી મેં ખડગવડે તે જાનને નિદ્રામાં મારી નાખ્યો. પછી હું પાછો ગુપ્ત રીતે તે ઘરમાં છુપાઈ રહ્યો. ક્ષણવારમાં તેના રૂધિરથી શય્યા બીની થઈ, એટલે તે સ્ત્રી જાગી ઉઠી. શય્યામાં રૂધિર જોઈ ‘ અય શુ થયું ? ’ એમ વિચારવા લાગી. તે વખતે ઘરનું દ્વાર ઉઘાડ્યું હતું. તે જોઈ તેણે વિચાર્યું કે, કોઈ તેના વૈરીએ આ કાર્ય કર્યું હશે, પણ આ કોઈ તેના જોગમાં આવ્યું નહીં. પછી તે દિશ્મનવાળી સ્ત્રીએ તે જાનના શયની પોટલી બાંધી અને તેને કુવળા નાખી દીધી. તેની આવી દિશ્મત જોઈ મને વિચાર થયો કે, હુલ્યા,

આ સ્ત્રી જેવી ની
નારીઓને વિદ્યાર
લીધો, અને તેન
પદાર્થ તે કુલટા
ગુમરીતે તેની
વ્યા રમશાન
પેળી ત્યાં એક
એકેલી જોવામાં

તે જો
ઉમાએ પ્રણામ
થયું છે પછી
આખો કોનો,
મને તમે તરફ
ઉમા ! તે વિદ્યાર
જેવો મેં પેલ
ઉમા તે ચૂંકું
પછી તેવું આ
આવ્યું, અને
મનમાંથી દૂર
નારીને વિદ્યાર
હું આવી નીચ
ડિનારી મિત્ર
ખરેખરો દિન
કર્યું છે પા
ચેતાઓ ન
થઈ જાત

સોમ
એ મિત્રનો પા
ભાગ્યોનું ચરિ
મળની અગાધ
કોઈ વિષમ ચરિ
અધમ ? તેવી
મિત્રતા ? મને
નહિ તેમજ -

આ સ્ત્રી કેવી ધીઠ અને હિમ્મતવાળી છે ? કેવા કુકર્મ કરનારી છે ? આવી અધમ નારીઓને ધિક્કાર છે. પછી ઉમાએ “ હજુ રાત્રી બાકી છે, ” એવું જાણી એક કડાહ લીધો, અને તેવડે વડા, વેડમી, ખીચડી, પુડલા, લાપશી અને તિલવટ ખનાવ્યાં. તે પદાર્થ તે કડાહમાં ભરી સાથે લીધા ધરને તાળુ સાચવી તે સ્ત્રી બાહેર આવી હું પણ ગુમરીતે તેની પાછળ તેની ચેષ્ટા જોવાને આવ્યો. તે ધૈર્યવાળી ઉમા નગરની બાહેર જ્યાં સ્મશાન હતું ત્યાં આવી સ્મશાનની પાસે એક પર્વતની 'ગુફા' હતી, તેમાં તે પેદી ત્યાં એક મંદિર હતું, તેની અંદર એક જોગિણી ધણી યોગિનીના પરિવાર સાથે બેઠેલી જોવામાં આવી.

તે યોગિણીનું નામ અર્પરા હતું, તે સર્વમાં મુખ્ય હતી, તેને મારી સ્ત્રી ઉમાએ પ્રણામ કર્યો તેને જોઈ અર્પરા બોલી—ઉમા ! તું ભલે આવી, તારું કાર્ય સિદ્ધ થયું છે પછી ઉમાએ તે કડાહ આગળ ધરી કહ્યું, મહા માયા ! તમે જે મંત્ર મને આપ્યો હતો, તે મેં સાધ્યો છે, તેનું આ બળિદાન છે, તે ગ્રહણ કરો માતા ! જો હવે મને તમે તરૂં ઉડણીની વિદ્યા આપો તો, હું મારા પતિનું બલિદાન દષ્ટશ અર્પરા બોલી—ઉમા ! તે વિદ્યાનો મંત્ર લેવા કૃષ્ણ ચતુર્દશીની રાત્રે વહેલી આવજો, તે વખતે કાજળ જેવો વેશ પહેરજો આ પ્રમાણે કહી, તે યોગિણીએ ઉમાને વશીકરણનું ચૂર્ણ આપ્યું. ઉમા તે ચૂર્ણ લઈ ઘેર આવી, તેની પાછળ હું પણ પાછો ઘેર આવ્યો. ધરમાં આવ્યા પછી તેનું આ ચરિત્ર જોઈ મારા મનમાં શાત રસ ઉત્પન્ન થયો. લયાનક, ખીભત્સ, આશ્ચર્ય, અને રોદ્ર રસ મેં ધૈર્ય રાખી અનુભવ્યા, શ્રુગાર અને હાસ્ય રસને મેં મારા મનમાંથી દૂર કરી નાખ્યા શરીરમાં સર્વ સ્થળે શાત રસ પ્રસરી રહ્યો. પછી તે અધમ નારીને ધિક્કારતો હું ધરની બાહેર નીકળ્યો, અને મારા આત્માને ધિક્કારવા લાગ્યો કે, હું આવી નીચ નારીમાં મૂઠ જાન્યો. પછી સાંથી મારા મિત્ર સોમદેવને ઘેર ગયો, તે હિતકારી મિત્રને આ બધો વૃત્તાંત જણાવ્યો. મેં કહ્યું, હે ઉપકારી મિત્ર ! તું મારો અરેખરો હિતકારી થયો છું, તેં મારા માતા, પિતા અને ભાતાથી પણ અધિક હિત કર્યું છે પવિત્ર મિત્ર ! તે મને આ વખતે જીવિતદાન આપ્યું છે. જો તે મને ચેતાવ્યો ન હોત તો, હું તે કુલટાના પાશમાં આવી જાત, અને મૃત્યુને શરણ થઈ જાત

સોમદેવ બોલ્યો—મિત્ર ! મેં તારો શો ઉપકાર કર્યો છે ? મિત્રને સહાય કરવી, એ મિત્રનો પવિત્ર ધર્મ છે. બાપ ધરણ ! હવેથી ચેતીને ચાલજો. ચંદ્ર, રવિ, ગ્રહ અને તારાઓનું ચરિત્ર બુદ્ધિમાન પુરૂષો જાણી શકે છે, પણ સ્ત્રીચરિત્ર જાણી શકાતું નથી. જળની અગાધતા મચ્છ જાણે છે, અને આકાશની વિશાળતા પક્ષીઓ જાણે છે, પણ કોઈ વિષમ ચરિત્રવાળી વામાંઓનું ચરિત્ર જાણી શકાતું નથી મિત્ર ! તારી સ્ત્રી કેવી અધમ ? તેવી અધમ નારીઓ પતિનું ભક્ષણ કરતા વિલબ કરતી નથી. મેં કહ્યું, મિત્રવર્ય ! મને તેનું ચરિત્ર બહુ લાગ્યું છે હવે હું એ નીચ નારીનું મુખ જોઈશ નહિ, તેમજ આ સસારમાં પણ રહીશ નહીં આન્મત્રાન કરી મારા આત્માને શાંતિ

મને એક વિદ્યા સીખવી છે, પણ તેનો સાધવાનો લાગ આવતો નથી. તેને માટે ચિત્ત પણ સ્થિર થતું નથી ધાતુથી બંધાયેલું આ શરીર ચિત્તને આધીન છે. ચિત્ત નષ્ટ થવાથી ધાતુઓ નાશ પામે છે, તેથી યતનવડે ચિત્તનું રક્ષણ કરવું જો ચિત્ત સ્વસ્થ હોય તો, બુદ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. તે વિદ્યા સાધ્યા વિના મારા મનને સ્વસ્થતા મળતી નથી. તે વિદ્યા સાધવામાં સુવર્ણનો રાશિ તથા રત્નો જોઈએ છીએ, તે મારી પાસે નથી. જો તારી પાસે હોય તો, આપણે તે વિદ્યા સિદ્ધ કરીએ.

મે કહ્યું, સ્વામી ! મારી પાસે રત્ન બધાં છે, અને સુવર્ણ પણ ઘણું છે, માટે ચાલો, ચિત્ત પ્રસન્ન કરો. આપણે વિદ્યાધર ગુરૂનો મંત્ર સિદ્ધ કરીએ. તે સાલળીને તે સિદ્ધ પુરૂષ હર્ષ પામ્યો તેણે વિચાર્યું કે. આ પુરૂષ ભદ્રિક લાગે છે મારા જેવા અબળપ્રયા ગુરૂપતો તેને વિશ્વાસ આવ્યો, વળી તે પાપભીરૂ અને સન્નિવૃત્ત છે, પિતૃય ગુણ કેવો ઉત્તમ છે ? મારા વિનયથી એ સિદ્ધ પુરૂષ પ્રસન્ન થઈ ગયો. કામધેતુ દેવતાને મનવાંછિત આપે છે, સેવા પુરૂષને મનવાંછિત આપે છે, અને વિનય સર્વને મનવાંછિત આપે છે, વિનય ગુણથી પિતા, ગુરૂ, શેઠ અને દેવતા પ્રસન્ન થાય છે. મારો મુગ્ધભાવ જોઈ, તે સિદ્ધ પુરૂષ સંતુષ્ટ થઈ બોલ્યો—ભદ્ર ! તું ખરેખરો ભદ્રિક છું. આવો વિશ્વાસ કેાઈની સાથે કરીશ નહીં હાલ કળિકાળ છે, આ કાળમાં ખળતા વિશેષ હોય છે, મે તારા સત્વની પરીક્ષા કરી છે, મારે કાંઈ પણ રત્ન કે સુવર્ણનું કામ નથી, હું નિસ્પૃહ છું, મારી આગળ હર્ષપિત્તાશી વિદ્યા છે, તે તારા કલ્યાણને માટે આપું, તે ગ્રહણ કર. એ કલ્યાણકારિણી વિદ્યા છે, મને ગુરૂએ પ્રસન્ન થઈને આપેલી છે, તે જો યોગ્ય પુરૂષને આપવામાં આવે તો કાર્ય સિદ્ધ થાય છે તારૂ દ્રવ્ય તારી પાસે રહ્યું, મારે તેની અપેક્ષા નથી આ પ્રમાણે કહી, તે સિદ્ધ પુરૂષે મને વિદ્યાનો મંત્ર આપ્યો, મે તેની સમક્ષ વિધિથી તે વિદ્યા સિદ્ધ કરી એ વિદ્યાથી સર્વ જાતનાં અશુભ દુર થાય છે, અને ભવિષ્ય વનણવામાં આવે છે.

હું કેટલાએક દિવસ એ સિદ્ધ પુરૂષની પાસે ગયો, પછી તેની આજ્ઞા લઈ મસ્તકે આગિય ગ્રહણ કરી ત્યાંથી દેશાતર જવા નીકળ્યો. વિવિધ નગર, ગામ અને સ્થાન જોતો જોતો, અને નવનવા આચાર અવલોકતો અને શીખતો એક વનમાં આવ્યો. ત્યાં આત્ર લુક્ષ્મી નીચે એક મહામુનિ કાઉરસંગ કરી રહેલા જોવામાં આવ્યા તે ઉત્તમ અનગારનું મનરૂપ માનસ સરોવર નિર્મળ હતું, તેમાં આત્મારૂપ રાજહસ રમી રહ્યો હતો. તે રાજહસ મુગ્ધતરૂપ હસલીની સાથે ઉભય પક્ષે થઈ, ક્રીડા કરતો હતો મહામુનિ નિર્મળ ધ્યાનમાં મગ્ન થઈ રહ્યા હતા, જ્ઞાનમાર્ગે જડ ચેતન ભાવને જાણી રહ્યા હતા, ભવરૂપ જળને તરવામાં નાવરૂપ ભાવને ભાવતા હતા, તેમના દર્શનથી મને પરમ હર્ષ ઉત્પન્ન થયો તેના ચરણમાં મે વદના કરી, અને આત્માને ધન્યવાદ આપ્યો. થોડી વાર પછી એ મહાત્મા ધ્યાનથી સુકન થયા. કાઉરસંગ પારી આસનને પુછ તે ઉપર બેઠા. ગુરૂની જ્ઞાત મુદ્રા જોઈ, મને આનંદ ઉપજ્યો મે અજલી જોડી કહ્યું—મહાત્મા ! આજે આપના દર્શનથી મને કલ્યાણ થયું છે, તારા પણ ધર્મચેતના આપી, મારા જીવનને પવિત્ર કરે, જેથી મારે

સર્વ પાપ નષ્ટ થાય મુનિવરે પ્રસન્ન થઈ નીચે પ્રમાણે અમૃત સમાન વાણીથી ઉપદેશ આપ્યો.

“ ભદ્ર ! આ જગતમાં જૈન ધર્મ જયવંતો છે, એ અખિલ વિશ્વનો આધાર છે, દુર્ગતિમાં પડતાં જતુઓને ધારણ કરે, તેથી તે ધર્મ કહેવાય છે. તેમાં સદ્ભાવનાથી ભાવેલો ભાવ ધર્મ શિવ સુખને આપનારો છે, સયમ વિગેરે દશ પ્રકારથી તેના દશ ભેદ પડે છે, સર્વજ્ઞ પ્રભુએ એ ધર્મ પ્રરૂપી, જગતનાં ભવિ જતુઓનો મહાન્ ઉપકાર કર્યો છે. જેને બન્ધુ ન હોય, તેનો તે બન્ધુ છે, અસહાયને તે સહાય કરનારો છે, અસખાનો તે સખા છે, અને અનાથનો તે નાથ છે. રાતુજ્ય સમાન બીજું તીર્થ નથી, નવકાર સમાન બીજો મત્ર નથી, અને દયા સમાન બીજો ધર્મ નથી—એ ત્રિવિધ પાપને હરે છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અને તપ, એ ચાર મહાન્ ગુણ છે. અર્હત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને મુનિ એ ગુણના ભાજન છે. નવકાર ગત પંચ પરમેષ્ઠીનો મહામત્ર શિવપદનો આકર્ષક છે, એને આશ્રયીને સિદ્ધચક્ર કહેવાય છે સિદ્ધોનું પ્રભાવિત્ત્વે સિદ્ધિગિરિ છે. ત્યાં દાન, દયા, અને દમ રહેલાં છે, તે ધર્મ જગતમાં સારરૂપ છે, એના પ્રભાવથી જગતમાં અસત યશ, અને શોભા વધે છે. છકાય જીવને પોતાની સમાન ગણવા, ધર્મિયોનું દમન કરવું, અને વૈરાગ્ય ધરવો—એ ધર્મનો સાર છે. પંચ પરમેષ્ઠીના સ્મરણથી ભવેભવની આપત્તિઓ બંધ છે, સંપત્તિઓ મળે છે, અને ઉભય લોકનાં સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વ તીર્થશિરોમણિ સિદ્ધિગિરિના સ્પર્શથી અનંત મુનિગણ શિવપદને પામ્યા છે. એક ચિત્તે ચત્ત, વચન, કાયાવડે તેને સેવ્યાથી ધણા ભવિજન ભવપારને પામ્યા છે, સદૃશ ગમે કરેલાં પાપ એ ગિરિના પ્રભાવથી નાશ પામી બંધ છે. જે પ્રાણી સમકિત મેળવી, એ તીર્થરાજને ભજે છે, તે તેઓ મોક્ષ સુખના અધિકારી અવશ્ય થાય છે. દાન વિગેરે ધર્મ મોક્ષપદનું ગૂણ છે, સન્નિવૃત્તિરૂપ કલ્પવૃક્ષ જે ફળિત થાય, તે સ સારનો નાશ થઈ બંધ છે. સરગતા, સ્વેગ, ભવનો લાગ (નિવેદ) અનુકંપા, અને આસ્તા—એ પાંચ લક્ષણોથી સમકિત ઓળખાય છે. અપરાધ કરે તોપણ તેની ઉપર ક્રોધ ન કરે, એ સમતા કહેવાય છે; મોક્ષની અભિલાષા તે સ્વેગ કહેવાય છે; આશ્રવના ત્યાગની ઇચ્છા કરે, તે નિવેદ કહેવાય છે; દુઃખી જનનો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છા તે અનુકંપા કહેવાય છે, અને નિર્દોષ પુરુષનાં વચન ઉપર પ્રતીતિ (વિશ્વાસ) તે આસ્તા (આસ્તિક્ય) કહેવાય છે; એ પાંચ લક્ષણો સમકિતને ઓળખાવે છે. તીર્થસેવા, પ્રભાવના, ભક્તિરાગ, ગુણ ઉપર પ્રીતિ, અને જિન શાસનમાં કુશળતા—એ પાંચ સમકિતના આલેખ છે. ”

આ પ્રમાણે એ મુનિની દેશના સાંભળી હુ ઇચ્છાજ ખુશી રહ્યો, મારા હૃદયમાં ધર્મભાવના ઝગઝગ થઈ મેં એ મહા મુનિને પૂછ્યું કે, મહારાજ ! મને હલાતુ પાપ ભાગેલું છે, તે પાપમાંથી હું શી રીતે મુક્ત થાઉં ? તે કૃપા કરી કહો. મુનિરાજ ગેલ્યા—ભદ્ર ! તું પાપની શરૂા ગએ છે, તેથી પુણ્યાત્મા અને લઘુકર્મી છું, એ નિશ્ચય માનજે, તેથી જે તું સિદ્ધચળ જઈ તપ ક્રિયા કરે તો, તારા સઘળાં પાપ નાશ

પામી જશે મન
થયો. ' હું પાપ
લાગ્યા તત્કાળ
આ પ્રમાણે બે
સર્વદા તત્પર છે
સુધાર્યા છે.
યાત્રા કરવાની
રમણીય સ્થળ
નગરીને લોહ
કરી, અને
દત્તિદાન મેં
પેના સિદ્ધ પુ
મને નૈમિત્તિ
તે
મનોવૃત્તિમાં

ધર્મભાવ
પરણી ૫
એના મનમ
સર્વવતી તર

અ
હતી, મન
પામિયું
તો હતો, સ
સર્વવતી ભ

પામી જશે રાજકુમાર ! મુનિના તે અમૃત સમાન વચન સાંભળી મને અપાર આનંદ થયો ' હું પાપ રહિત થઈશ ' એવું જાણી મારી મનોવૃત્તિમાં ચડતા પરિણામ થવા લાગ્યા. તત્કાળ આનંદના આવેશમાં ઉભો થયો, અને ભાવપૂર્વક તે મુનિને વંદના કરી, આ પ્રમાણે બોલ્યો—મહાનુભાવ ! તમે પરાપકારી છો, જગનના જીવનો ઉદ્ધાર કરવા સર્વદા તત્પર છો, મારા જેવા અપરાધીને તમે તાર્યો છો, દેશના આપીને મારો જન્મ સુધાર્યો છે. આટલું કહી એ મહોપકારી મુનિરાજને વંદના કરી, સિદ્ધાચળના તીર્થની યાત્રા કરવાની ઇચ્છાએ હું લાંથી ચાલી નીકળ્યો. માર્ગમાં નવનવાં શહેર, ગામ તથા રમણીય સ્થળ ઉલ્લસન કરતો, હું આ કુશસ્થલી નગરીમાં આવી ચડ્યો છું આ નગરીને જોઈ મારા મનને આનંદ ઉપજ્યો. નગરમાં પેશી જિનચૈલ તથા ગુરૂને વંદના કરી, અને સાધર્મી જનને દેખી હું આનંદ પામ્યો. રાજપુત્રો ! આ પ્રમાણે મારો ઇતિહાસ મેં તમને જણાવ્યો માર્ગમાં આજીવિકા માટે હું નૈમિત્તિકાનુક્રમ કરું છું. પેલા સિદ્ધ પુરૂષના પ્રસાદથી હું નિમિત્ત અને ત્રિકાળની વાત કહી શકું છું. સર્વ લોકો મને નૈમિત્તિક કહી બોલાવે છે.

તે ધરણુનો વૃત્તાત જાણી પ્રતાપસિંહના ચારે કુમારો ખુશી થયા, અને તેમની મનોવૃત્તિમાં એક છ પ્રશ્ન પુછવાની પ્રયત્ન ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ.

પ્રકરણ ૯ મું.

સૂર્યવતીને સ્વપ્ન દર્શન.

હારાજ પ્રતાપસિંહ સૂર્યવતીને સાથે લઈ કુશસ્થલીમાં આવ્યા પછી સૂર્યવતીને પટરાણી પદ આપ્યું હતું. સર્વ અતપુરમાં એ સૌભાગ્ય શોભિત સૂર્યવતી પ્રધાન પદથી પ્રકાશતી હતી તેના ઉત્કર્ષથી બીજી સપત્નીઓને ઇર્ષ્યા આવતી હતી. વિશેષ કરીને રાણી જયશ્રી વધારે ઇર્ષ્યાભાવ રાખતી હતી. ડારણ તેણીએ ચાર કુમારને જન્મ આપી પ્રથમ પટરાણી પદ મેળવ્યું હતું તેની પદવી ઉપર સૂર્યવતીના સૌભાગ્યરૂપ સૂર્યનો પ્રકાશ ચંદ્રાચી એના મનમાં એ રહ્ય વધારે સાલતું હતું. તેના ચાર કુમારો પણ પોતાની માતાને લઈ સૂર્યવતી તરફ દ્રેષ ભાવથી જોતા હતા.

અધકારરૂપ પૂણ વરુને ઓટી નિશારૂપ નિશાયરી જગતને નિદ્રામાં રમાડતી હતી, જગતીના પ્રભાવિક ધર્મને તે લોપ કરતી હતી, વિદ્વેદો ચેતન ધર્મ શાંત થઈ, તમિરુ વાવ્રમાં લીન થયો હતો, ગગનમાં તારાગણ ચંદ્રને અભાવે પોતાની સ્થાન ચલાવતો હતો, સર્વ શાંતિ પ્રસરી રહી હતી આ સમયે કુશસ્થલીના અતપુરમાં મહારાણી સૂર્યવતી ભરનિદ્રામાં રૂતી હતી. સર્વ જાતની ચિંતામાંથી મુક્ત થઈ નિદ્રાના નિશ્ચિત

આનંદને તે અનુભવતી હતી, તેના શયનગૃહમાં સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરી રહી હતી, સર્વે સ્થળે શાંતિનુજ સામ્રાજ્ય ચાલતું હતું. આ સમયે એ સૂર્યવતીના નિદ્રિત નેત્રની આગળ અદ્ભુત સ્વપ્ના દશ્યમાન થયાં તેણીના જોવામાં આવ્યું કે, પૃથ્વિમાની અર્ધ રાત્રે ચંદ્ર મંડળ ચલિત થઈ, જાણે તેનામાં પેશી ગયું, જાણે કોઈએ પ્રકુલિત પદ્મ સૂર્યવતીના હાથમાં આવ્યું, તે તત્કાળ સ કોચ પામેલ, પણ તેણીના હાથમાં પાશુ નિકાશ પામી ગયું, કોઈ જિન ચૈલ સુધા (ચુના) થી ધવલિત કરેલ પણ વૃષ્ટિથી તે મેલુ જઈ જતું, તેથી જાણે સૂર્યવતીએ તેને મણિમય કરી દીધું, કોઈએ સ કોચ પામેલ છત્ર સૂર્યવતીના શિર ઉપર ધર્યું, તે તત્કાળ વિદ્યાશ પામી ગયું, આ ચાર સ્વપ્ના સૂર્યવતીના જોવામાં આવ્યાં તે અવલોકતાંજ સૂર્યવતી જાગી ગઈ, તેના હૃદયમાં અનેક સંકલ્પ વિકલ્પ ઘવા લાગ્યા, સ્વપ્નની અદ્ભુતતાથી કાંઈ પણ શુભના લાભ માટે તેણીના નિર્મળ મનમાં નવનવા મનોરથ ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા રાણી સૂર્યવતીને આ સ્વપ્ન વાર્તા પોતાના પતિને કહેવાની ઉત્કંઠા થઈ પ્રાતઃકાળ થયો, એટલે રાણી સૂર્યવતીએ પોતાના પતિ પ્રતાપસિંહને સ્વપ્નની વાર્તા કહી સંભળાવી. સ્વપ્ન ઉપરથી રાજાના મનમાં અતિશય હર્ષ ઉત્પન્ન થયો પ્રતાપસિંહ સ્વપ્ન ક્ષણના અથો જાણતો હતો. આ સ્વપ્નનું ક્ષણ તેના જાણવામાં આવ્યું તે વિચારીને બોલ્યો—પ્રિયા ! હવે તમે સૌભાગ્યનાં શિખર ઉપર ચડશો. આ સ્વપ્નનું શુભ ફળ તમારા ગર્ભાશયમાંથી રત્ન ઉત્પત્તિ મુચ્ચવે છે. દેવી ! અદ્ય સમયમાં એક દેવકુમારને છો, તેવો પરાક્રમી પુત્ર તમારામાં ઉત્પન્ન થશે. એ ધાર્મિક પુત્ર તમારી કુક્ષિને દીપાવશે, ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષ તેનાથી સફળ થશે એ સૌભાગી પુત્ર સર્વને સુખદાયક થશે પ્રત્યેક સ્વપ્નના ગૂઢાર્થ જાણવા માટે સ્વપ્ન શાસ્ત્રના વેત્તાઓને બોલાવી, હું વિશેષ અર્થ જાણી લઈશ, તે પછી તેના શુભ ફળને સવિસ્તર જણાવીશ પ્રિયા ! આ સ્વપ્નનાંજો તમારા સૌભાગ્યરૂપ સૂર્યના ઉદયગિરિરૂપ છે, તમારા પુણ્ય કર્મને પ્રગટ કરનારા છે, અને તમારી ધર્મભાવનાને પુષ્ટ કરનારાં છે. મહારાણી ! હવે અદ્ય સમયમાં તમારા ઉત્સવમાં ક્રીડા કરતા એક તેજસ્વી કુમારનું અમે અવલોકન કરીશું તમારા અંત પુરના આગણામાં વિવિધ ક્રીડા કરનાર એક રાજકુમારને જોવા અમે સ પૂર્ણ ભાગ્યશાળી થઈશું

પ્રતાપસિંહના મુખથી આવાં અમૃત સમાન વચન સાંભળી, રાણી સૂર્યવતી અપાર આનંદમાં ઉભરાઈ ગઈ, તેનો મુખચંદ્ર પૂર્ણ કળાથી પ્રકાશમાન થયો, ‘ પતિના વચન સંભળીને ’ એમ હૃદયને કહેવા લાગી, તેના વિશાળ લોચનમાં આનંદનું તેજ ચળકવા લાગ્યું, પ્રત્યેક અંગમાં રોમાવળી થવા લાગી, પોતાને જેવું પટરાણી પદ મળ્યું છે, તેવું માતા પદ પ્રાપ્ત થશે, એમ હૃદયમાં મનોરથ ઠરવા લાગી પોતાની મહારાણીને ઘણેક સ્વપ્નનાં દર્શનથી આનંદ પામતો રાજા પ્રતાપસિંહ સભા સ્થાનમાં આવ્યો. તત્કાળ મંત્રીઓને આજ્ઞા કરી, સ્વપ્ન પાઠકોને બોલાવ્યા તે સ્વપ્ન પાઠકો અષ્ટાંગ નિમિત્ત જાણનારા હતા, દિવ્ય, આતરિક્ષ, ભૌમ, ઉત્પાત, અગ, સ્વર, લક્ષણ, વ્યજન અને સ્વપ્ન ઉપરથી તેઓ શુભાશુભ કહી શકતા હતા, ગંધર્વ, નગર, કુલકાપાત, કેતુ વિગેરે દિવ્ય ઉત્પત્તિ વદન, વૃષ્ટિ વિગેરે આતરીક્ષ ઉત્પાત, ભૂમિક્ષપ નિર્વાત પ્રમુખ તે ભૌમ

ઉપરના
આનંદને
ના નિર્મળ
તે ચતુર
દેવપૂજક

મન
અમૃત
અમૃત
પ્રકાશ
અમૃત
મન
મન
મન
મન

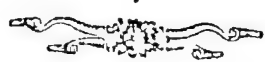
ન
મન
મન
મન
મન
મન
મન
મન

દીપક
મન
મન
મન
મન
મન
મન
મન

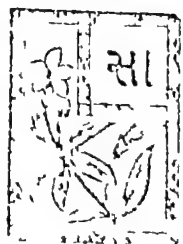
મહારાજા ! મહારાણી સૂર્યવતીએ જોયેલાં આ ચાર સ્વપ્ન ધણાજ ઉત્તમ છે. પ્રથમના સ્વપ્નામાં ‘ ચંદ્ર મહાજ ચલિત થઈ ફરી સ્થાને આવ્યું. ’ તે એમ સૂગવે છે કે, સૂર્યવતીને એવો પુત્ર થશે કે, જે સ્થાનાતરે ચંદ્રની જેમ કળાવાન થઈ, ભારત વર્ષમાં પ્રકાશિત થશે. બીજા સ્વપ્નામાં જે કમળ સંકેત પામી, સૂર્યવતીના હાથમાં પાછું વિકાસ પામ્યું, તે એમ સૂચવે છે કે, તે રાજકુમાર પ્રથમ વિદ્યાગી થઈ પછી સંયોગી થશે. ત્રીજા સ્વપ્નામાં છત્ર દર્શન થયું, તેથી તમારો રાજકુમાર વિશ્વમાં એક છત્રધારી થશે. ચોથા સ્વપ્નામાં ચૈત્ય મહિમય થયું, તેથી તે પ્રજાવિક કુમાર ધર્મ કૃત્યથી ભવિત થશે.

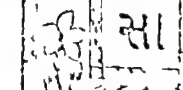
નરેદ્ર! આ સ્વમાનુ સાધારણ કૃષ્ણ અમે કહીએ છીએ. તેઓનો ગભીર ભાવ તો અમે કહી શકતા નથી તે ભાવાર્થ તો કેવળી ગમ્ય છે. નિમિત્તિઆએ કહેલા સ્વમના કૃષ્ણ સાલળી, પ્રતાપસિંહ ધણેજ ખુશી થયો. તે ખુશાલીના ઉત્સાહમાં, આવી તેણે તે નિમિત્તિઆને પુજ્જળ પ્રવ્ય આપ્યું જેથી તેઓને પરમ સતોષ પ્રાપ્ત થયો મહારાજાએ તે સર્વ હકીકત ગણી મૂર્ચવતીને જણાવી, જે સાચળી મહારાણી મહાન દામા સસ ગમ્ય ગયા.

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ੧੦ ਮੁ.

ਦੇਗਾਂ ਲਗ,

 पञ्चानने समय હતો, ગગનમણિ પોતાની મુઠાકડી પૂરું કરી ચમ્પા-
 ચળતા ડિપાર ઉપર ચડતો હતો, કમલિની પોતાના કાંનના વિયોગથી
 ભયભીન થઈ ભ્રમરના નાદથી પોતાર કરતી હતી, લોકો પ્રવૃત્તિના
 માર્ગમાંથી નિવૃત્ત થઈ વિશ્રાંતીની રાહ જોતા હતા, ગિનાલેખમાં
 ટીપ્પૂજી અને સ્વારાજિકાના આરજ થતા હતા, ભાષિત આવડો પ્રતિક્રમણની
 ડિયામાં ઉર્વશ્યા તત્પર થતા હતા, રાત્રિ ભોજનના નિયમવાળા આમિત આદતો એ
 નિયમ ભળતવાને એક નિહાથી નહા હતા, રાજદ્વારમાંથી નિયોગી અધિકારીઓ
 નિવૃત્ત થઈ અગ્રહાર પ્રત્યે જવા તૈયાર થતા હતા, રોબી ગૃહસ્થો ધીનજી પવનની
 લાગેલા કાનને ધડકાની સાથે ઉદાસ થતા હતા, પ્રત્યેક મનુષ્ય, મેનીઓ, સ્ત્રીઓ
 પોતાના પોતાના માર્ગમાંથી નિવૃત્ત થઈ જતા હતા.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

આ સમયે કુશસ્થલીની મહારાણી પોતાના મહેલમાં એક સર્વદેશીક ગોખમાં બેસી નવનવા મનોરથ કરતી હતી, તેના રમણીય અંગ ઉપર ગર્ભનાં ચિન્હ દેખાતાં હતા, મુખની છાંયામાં પાકુતા, અને સ્તનમંડળના અગ્ર ભાગે કૃષ્ણતા થઇ ગઇ હતી, તેના નિતબની શોભામાં વિશેષ ગૌરવ પ્રગટ થયું હતું, તેના નવન કમળ ઉપર વિશેષ વિકાસ દેખાતો હતો, તેવામાં એક સુંદર વેશ ધરનારી તેની વિશ્વાસુ દાસી સા આવી. તેણીએ મહારાણીને નમન કરી દુખડા લીધા, તેના મુખ ઉપર ગ્લાનિ ભાવ દેખાતો હતો, લલાટ ઉપર પડેલા વળિયાં તેની ગંભીર ચિંતાને સુચવતા હતા, મુખનું સૌંદર્ય ખડિત લાગતું હતું, નેત્ર ઉપર શોકની છાયા પડી હતી. દાસીની તરફ જોઇ સૂર્યવતીને શંકા આવી. તત્કાળ તેણીએ અધીરાઇથી પુછ્યું, દાસી ! તું ક્યાંથી આવે છે ? હમેશા હાસ્ય કરનાર તારું મુખ ગ્લાન કેમ થયું છે ? તું મારા હૃદયની પ્રીતિ જાણનારી છું, આજે સ્વમાના આનંદમાં હું મગ્ન છું, ત્યારે તું કેમ શોક મુદ્રા ધરે છે ? કોઇએ તારું અપમાન તો નથી કર્યું ? તું મારું પ્રસાદ પાત્ર છું, તેથી મારી સપત્નીઓએ તને કોઇ કષ્ટ તો નથી આપ્યું ? જયશ્રીના કોપનું કળ તને તો નથી મળ્યું ? મારી સપત્નીના પુત્રો તારી લલ્લન ઉપર તો નથી આવ્યા ? શું છે ? તે તું સ્વ કહે.

સૂર્યવતીનાં આવાં વચન સાંભળી તે દાસી બોલી—બાઇ સાહેબ ! તમેજે જે જે શંકાઓ કરી પુછ્યું, તે માહેલુ એક પણ મારા શોકનું કારણ નથી. મહારાણીની મહે-રખાનીથી આ દાસી અઘાપિ તેવા દુખનું પાત્ર થઇ નથી. મારા દુઃખનું કારણ નીચે પ્રમાણે બન્યું છે, તે આપ ધ્યાન દઇ સાંભળશો—

મહાદેવી ! હું પ્રભાત કાળે આપના મહેલ તરફ આવતી હતી, ત્યાં જયશ્રીના ચાર કુમારો તેમના મહેલ ઉપર સંગીતની ગમ્મત કરતા હતા, તેવામાં કોઇ વિદેશી નૈમિત્તિક ચાટામાં ફરતો હતો, તેને તેઓએ સેવક મોકલી બોલાવ્યો. નિમિત્તિયાના આવવા પછી કુમારોએ તે ગમ્મતની મંડળીને વિસર્જન કરી દીધી. પોતે ચાર ભાઇઓએ મ-શવત કરી, તે નિમિત્તિયાને પોતાની પાસે બેસાડ્યો, તે વખતે મને કૌતુક થયું કે, તેઓ નિમિત્તિયાને શું પુછે છે ? આવું ધારી તેમની બેઠક નીચે આવેલી નીસરણીની ઓથે હું ગુમ રીતે સતાઇ ગઇ, અને તેમની બધી વાર્તા સાંભળી લીધી. મહારાણી ! જ્યારથી તે વાર્તા સાંભળી છે, ત્યારથી મને અપાર ચિંતા અને શોક થયા કરે છે, તેને લીધેજ મારા મુખ ઉપર ગ્લાનિ આવી ગઇ છે. આપની આગળ તે વૃત્તાંત કહેવાને મારી જીભ ઉપડતી નથી, તથાપિ મહારાણીના શ્રેયને ખાતર મારે તે આપને નિવેદન કરવું જોઇએ.

તે આવેલા નિમિત્તિયાનું નામ ધરણ હતું. પ્રથમ તેણે પોતાના ઘરનો બધો વૃત્તાંત કુમારોને આગળ જણાવ્યો, જે સાંભળવામાં મને પણ રસ આવ્યો હતો. નિમિ-ત્તિયાનો વૃત્તાંત સાંભળ્યા પછી મારે કુમારોએ મશવત કરી, પ્રશ્ન પુછવાનો નિર્ણય કર્યો. તેઓમાંથી પ્રથમ જયકુમાર તેની આગળ ષળ ધરીને બોલ્યો—પડિતજી ! અમે મારે કહેદાર બંધુ છીએ આ નગરના મહારાજા પ્રતાપસિંહની રાણી જયશ્રીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયા છીએ. તમે લલિતવેતા છો, તેથી અમારે એટલુંજ પુછવાનું છે કે, આ

નગરીનું નામ
શ્રેય ? તે પ્રવન
અમારું મના
એવી મુદ્રા
કાંઈ ક્ષોભ મના
અમળા નિમિત્ત
પાણુ ગમત ન
ખીતે પ્રતાપી
જો ? અમે
જોખો—અપ
બાપા છે, તેને
હું વચન આ
તું અમને થી
જયકુમારો ને
કે કુમારોની
પાપુત્ર ! એ
છે ત્યારે હું
નિરીક્ષા કરી-
લક ત્યાંથી ન
તો મનિવરના
લમેગ હલ્ય
પ્રવેન હું
વાળી સ્વય
શી નવતા કે
જગ્યે હું
પર્યે પણ એ
તે વખતે રા
શુદ્ધિથી શુ
તેને મારી ના
નહ સર્વ ન
તું તદાગ ની
અગ સાંભળી,
મનોરથમાં પા
કેરુથી પ્રભુતી

ગોખમાં
દેખાતાં
૫૬ દી,
૨ વિશે
૥ આવી
દેખાતો
તુ મોર
સૂર્યવતીને
હરેક
નગરી કુ
૧ મોર
ધોએ તને
૧ સપત્ની

૫૬ ને
હીની મ
કાવડું ને

૧ બપોર
કોઈ વિશે
ત્યાના અ
૫૬એ
યુ કે, તે
રહીતી એ
૧ બપોર
તેને લીધે
મારી છ
૫૬એ

કતો બધો
હોતો નિમિ
નતો વિષ
૫૬! બધો
ના હોતો
૫૬, એ

નગરીનું રાજ્ય અમારામાંથી કાઢે પ્રાપ્ત થશે ? ભવિષ્યમાં કુશસ્થલીનો મહારાજ કાણ થશે ? તે પ્રશ્ન સામળી તે નિમિત્તિએ શાસ્ત્ર અવલોકી નિયારી પોતાનું મસ્તક ધુણાવ્યું. શરમાઈ ગયો હોય, તેમ તે નીચું મુખ કરી નખવડે ભૂમિને ખોતરવા લાગ્યો. તેની એવી મુદ્રા જોઈ, જયકુમારે કહ્યું, ભદ્ર ! જે સત્ય હોય તે કહો. અમારા મનમાં તેનો કાંઈ શ્લેષ જવાનો નથી વળી તમારા કહેવા ઉપરથી અમે તેવા ઉપાય કરી શકીશું તે આભળી નિમિત્તિએ બોલ્યો—રાજકુમારો ! પ્રશ્ન જોતા માલુમ પડે છે કે, આ સમૃદ્ધિવાળું રાજ્ય તમારા ચારેમાર્થી કાઢના ભાગ્યમાં નથી કુશસ્થલીના સિંહાસન ઉપર કાંઈ બીજો પ્રતાપી પુરુષ બેસશે. રાજકુમારો આશ્ચર્ય પામી બોલ્યા—પંડિતજી ! આ શું કહો છો ? અમે ચાર જીવતા છતાં પિતાના ઋદ્ધિમાન રાજ્ય ઉપર કાણ આવશે ? ધરણ બોલ્યો—રાજપુત્રો ! તમારા પિતા જે દીપશિખા નગરીની રાજકુમારી સૂર્યવતીને પરણી લાવ્યા છે, તેનો પરાક્રમી કુમાર આ રાજ્ય ઉપર ગાદીનસીન થશે નિમિત્તિઆનાં આવા કંટુ વચન સાભળી, ચારે કુમારો ઉશ્કેરેઈ ગયા, અને ઉંચે સ્વરે બોલ્યા—અરે ભિક્ષુક ! તુ અત્તનો કીડો શું જાણે ? તારા વચન ઉપર અમને વિશ્વાસ નથી અમારા ચારે બધુઓમાં જ્યેષ્ઠ અને પરાક્રમી એવો આ જયકુમાર કુશસ્થલીના સિંહાસનનો માલેક છે કુમારોની આવી કઠોર વાણી સાભળી તે ધરણ નિમિત્તિએ લય પામી બોલ્યો—રાજપુત્ર ! અત્યારે મારૂ ચિત્ત દ્વિધ છે, માર્ગની ચિંતાએ મારા ચિત્તને ચંચળ કરી દીધું છે જ્યારે હું જાત્રા કરી પાછો આવીશ, ત્યારે ચિત્ત સ્થિર કરી, પુનઃ તમારા પ્રશ્નની નિરીક્ષા કરીશ આટલું કહી તેઓએ આપેલ દૂળ તથા દ્રવ્ય લઈ, તે નિમિત્તિએ જીવ લઈ ત્યાંથી પનાયન થઈ ગયો. તે અનુક્રમે સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં રહેલા શત્રુજય ગિરિમાં આવ્યો. ત્યાં મુનિવરના કહેવા પ્રમાણે સમસાવથી તેણે તપસ્યા કરી, અને નપના પ્રભાવથી પોતાને લાગેલા દત્તાના પાપથી તે મુક્ત થઈ ગયો.

ધ્યાન સાહેબ ! એ નિમિત્તિઆના જવા પછી તે ચારે કુમારોના ચિત્તમાં ચિંતાએ પ્રવેશ કર્યો તત્કાળ તેમણે પરસ્પર કહેવા માંડ્યું—બધુઓ ! વખતે એ નિમિત્તિઆની વાણી સન્ય થાય, તો પછી આપણે શું કરવું ? તેઓમાર્થી એક કુમારે કહ્યું, અરે ! મી સ્વતા કરો છો ? શું તે જોડી દેવ થઈ ગયો છે, કે જોડી વાણી સત્ય થાય ? બીજાએ કહ્યું, આપણે એવા ઉપાય કરીએ કે, તે જોડીની વાણી અમત્ય થાય. જુઓને, પૂર્વે પણ એવી વાત થઈ હતી કાંઈ જોડીએ રાજનો વિજળાધી ઘાત થવાને કહ્યું હતું. તે વખતે રાજને ભૂમિગૃહમાં રાખી, જોડીની વાણીને જુડી કરેલી હતી. ઉઘમ અને જુદેથી શું કાર્ય નથી થતું ? ત્રીજાએ કહ્યું, જો કદી સૂર્યવતીને પુત્ર થશે તો, આપણે તેનું મારી નાખીશું. ચોથાએ કહ્યું, અરે ભાઈઓ ! શા માટે ચિંતા કરો છો ? એ જોડી કાંઈ સર્વન નથી આ પ્રમાણે વિચાર કરતા તેઓ ત્યાંથી ઉડી આવવા તૈયાર થયા, એટલે હું તત્કાળ નીસરણીએથી શુભ રીતે નીકળી ચાલી આવી સૂર્યવતીયા ! તે કુમારોના કુવિચાર સાભળી, મારા મનને અપાર ખેદ ઉત્પન્ન થયો છે આપની સપત્નીએના કુમારોની મોતદારતા જાણતો પ્રવેશ થયો છે, તે વાણી મને અપાર ચિંતા થયા કહે છે હું અન-કલ્પે કદી પ્રવેશ કરું કે, અર્હન ધર્મના પ્રભાવથી તેઓની મરીન જુદી થઈ

થઈ જાઓ, તેમના કુવિચાર સુવિચાર થઈ જાઓ, જૈન શાસન દેવતા રાજગર્ભની રક્ષા કરજો. કુશસ્થલીના રાજ્યની કુળ દેવતા તે બાળ રાજાનું સર્વદા રક્ષણ કરજો બા સાહેબ ! આ સમાચારથી તમારે કાંઈ પણ ચિંતા કરવી નહિ તમારાં પુણ્ય કર્મના ઉદ્ધતિ સર્વ જાતના અંતરાય દૂર થઈ જશે. તમારા સૌભાગ્યરૂપ સૂર્યના ઉદયથી દુર્બુદ્ધિ લોકોનો હૃદયનો મલિન અધકાર નાશ થઈ જશે.

દાસીનાં આ વચન સાંભળી, બાનુમતિને વિશેષ શોક થઈ આજો, તેણીનાં નેત્ર માંથી અશ્રુની ધારા ચાલી, શરીર કંપવા લાગ્યું, અને કંઈ રૂઢાઈ ગયો ક્ષણવારે સૂર્યવતીએ કહ્યું, દાસી ! હવે શું થશે ? મારા ગર્ભની રક્ષા કોણ કરશે ? એ ચાગ કુમારો બળવાન છે. છેવટે મારા ગર્ભને કે જન્મ પામેલા કુમારને મારી નાખશે આ મહા સકટ સ્ત્રી રીતે દૂર થશે ? દાસી બોલી, બા સાહેબ ! ચિંતા કરો નહિ તમારા પુણ્યના પ્રભાવથી સર્વ વિધન દૂર થઈ જશે આ વાર્તા મહાગજને સત્વર જણાવો. એ નિમિત્તિઆની વાણી સંજ્ઞ થશે, અને કુશસ્થલીના રાજ્યાસનને તમારો કુળદીપક કુમાર અલંકૃત કરશેજ. ભવિષ્ય વાણી સંજ્ઞ થયા વિના રહેશે નહિ તમે જરાપણ ચિંતા રાખજો નહિ કલ્પવૃક્ષ જેવા જૈન ધર્મની સહાય લ્યો. સમકિતનું શરણ લીધાથી તમારી મનઃકામના પૂર્ણ થશે, તમારા શુભ સ્વપ્નાના પ્રભાવ ઉપર વિશ્વાસ રાખો. અર્હત વાણી અન્યથા થતી નથી દાસીના આવા આશ્વાસન ભરેલાં વચનથી સૂર્યવતીને ધીરજ આવી. તેના હૃદયમાં નિવાસ કરી રહેલી ધર્મ ભાવના ઉપર તેને પૂર્ણ શ્રદ્ધા થઈ

પ્રકરણ ૧૧ મું.

આનંદમાં ઉપાધિ.

જિંભાની રાત્રિ છે, પૂર્ણ ચંદ્ર ગગનમંડળને દીપાવે છે, ચંદ્રના પ્રતાપની આગળ તારાઓ ઝાંખા થઈ ગયા છે, રૂપગર્વિતા નાયિકાની જેમ નિશા નારી પૂર્ણચંદ્રની સાથે ખીલી છે, રાશિ મંડળમાંથી સુધાસ્રોતના પ્રવાહ પ્રસરી રહ્યા છે, ભૂમિની આપધીઓ એ

સુધાનો ગ્રાહ મેળવે છે, ચંદ્ર પોતાની પુણ્યાવસ્થાના પ્રભાવમાં આંદોલન કરે છે, ખરેખર તે રજનીનો રાગ થઈ પ્રમત્ત રંજન કરે છે આ વખતે રાણી સૂર્યવતી ચંદ્રગાળામાં બેઠી બેઠી ચંદ્ર મંડળને જુએ છે, ચંદ્રના પ્રકાશથી પ્રકાશિત થઈ, પરમ આલ્હાદ મેળવે છે, ચંદ્રની લ્યોત્પન્નામાં મગ્ન થઈ. મહાલતી એ બાળાને ક્ષણવાર પછી દોહદ ઉત્પન્ન થયો. દોહદ પૂર્ણ કરવાને તેની મનોવૃત્તિ ચચળ બની ગઈ તેને ઇચ્છા થઈ કે, આ નિર્મેળ સુધામય ચંદ્રનું હું પાન કરું; તે પાન કરી મારા ગૌરવવાળા ગર્ભને તૃપ્ત કરી દઉં આ ઇચ્છાથી તેનામાં અભિનવ ચિંતાએ પ્રવેશ કર્યો. ગર્ભથી તેણીનું શરીર કૃશ ને હલુ, તે આ ચિંતાથી વિશેષ કૃશ થઈ ગયું

આ મ
ની ચંદ્રીનો
મૂર્તિવતીએ મ
ગૌરવને જાગૃત
બેઠી બેઠી
કેમ થઈ ગયા
ઉપર કાઢી પ
તે આજે ત્યાં
ભોગનાનો સ
સાથે દૃશ્ય
પણ કાઢી ગ
પતિનું પતિત્વ
આપે આપેનું
વાગ્દત્ત નથી.
પૂરવાને દેવ
માનું વચન
ચંદ્ર મંડળનું
ધામય કરવા
પોતાની રાત્રિ
ધમાં બેઠી
ઉત્પન્ન થશે
સાથે છે, પ
વિશે વિચાર
હમણા પાછો

પ્રતા
વિચારણા મ
સામળી તે
કાંઈ " એ
ચંદ્ર મંડળનું
એટલે ઉપર
એટલે મહારા
કમળી થો. "
ગૌરવથી કરી
માનવા લાગી
નું, આજેથી

આ સમયે રાજ્ય કાર્યમાથી નિવૃત્ત થઇ પ્રતાપસિંહ પ્રિયાની પાસે આવ્યો. ચંદ્ર-
ની ચંદ્રિકાનો આનંદ પ્રિયાની સાથે લેવા તેની ઇચ્છા હતી ચંદ્રશાળામાં પ્રવેશ કરતાજ
સૂર્યવતીએ મદતાથી પતિનો સત્કાર કર્યો. ઘણો પ્રયત્ન કરી ઉઠવા મન કર્યું, પણ ગર્ભ
ગોરવને જાણનારા પતિએ તેને તેમ કરવાની મના કરી, અને સત્વર સુદરીની સમીપ
બેસી ગયો. સૂર્યવતીના શરીરની કૃશતા જોઇ કુશસ્થલીપતિ બોલ્યો—આનંદિની ! આમ
કેમ થઇ ગયાં છો ? ગર્ભની કૃશતા આટલી બધી હોય નહીં, તમારા અર્ધચંદ્રકાર લલાટ
ઉપર કાંઈ પણ ચિંતાના તરંગ દેખાય છે ગઇ કાલે જે ઉદ્ધાસ જોવામાં આવતો હતો,
તે આજે નથી. સત્ય કહો, શી ચિંતા છે ? આ ચિંતાનો સમય નથી, નિરવધિ આનંદ
જોગવવાનો સમય છે જે કાંઈ ઇચ્છા થઇ હોય તે કૃપા કરી જણાવો. ગમે તેવી અ-
સાધ્ય ઇચ્છા હશે, તોપણ તે પ્રતાપસિંહ બાહુબળથી પૂર્ણ કરવા સમર્થ છે; મનમાં જરા
પણ શંકા રાખશો નહીં ગર્ભિણી રમણીઓના મનોરથ પૂરવા, તે પતિનો ધર્મ છે, તેમાંજ
પતિનું પતિત્વ છે. પ્રતાપના આવા પ્રીતિ ભરેલા વચન સાંભળી સૂર્યવતી બોલી—સ્વામી !
આપે આપેલું આશ્વાસન મને આનંદ આપે છે, પણ મારી ચિંતા દૂર થાય, તેમ મને
લાગતું નથી. આપના બાહુબળથી અસાધ્ય એવો મને મનોરથ થયેલો છે, તે મનોરથ
પૂરવાને દેવ સિવાય કોઈ સમર્થ નથી. તે વાત માનુષી શક્તિને અસાધ્ય છે, તથાપિ ત-
મારા વચન ઉપર વિશ્વાસ આવે છે, તેથી હું જણાવું છું—પ્રાર્થના ! મને આજે આ
ચંદ્ર મડળનું પાન કરવાનો દોહદ થયો છે, એ સુધાનિધિના પાનથી હું મારા ગર્ભને સુ-
ધામય કરવા ઇચ્છું છું. રાણીના આવા વચન સાંભળતાજ પ્રતાપસિંહ ચમકી ગયો
પોતાની શક્તિના હદની બાહરની વાત જાણી તે ગભીર વિચારમાં પડ્યો, પણ તેના હૃદ-
યમાં એટલો તો આનંદ આવ્યો કે, આ દોહદનો પ્રભાવ જોતાં ગર્ભમાથી પ્રભાવિક પુત્ર
ઉત્પન્ન થશે ક્ષણવાર વિચાર કરી તેણે સૂર્યવતીને કહ્યું, પ્રિયા ! આ તમારો દોહદ કષ્ટ-
સાધ્ય છે, પણ તમે નિરાશ થશો નહીં જન ધર્મના પ્રભાવથી તે પરિપૂર્ણ કરી શકાશે તે
વિષે વિચાર કરવા હું મારા વિચાર ભુવનમાં જાઉં છું ક્ષણવાર વિચારી તેનો નિશ્ચય કરી,
હમણાં પાછો આવીશ, નિશ્ચિંત રહેજો આટલું કહી તે તત્કાળ વિચાર ભુવન તરફ વળ્યો.

પ્રતાપસિંહે ત્વરાથી એક દૂત મોકલી, પોતાના બુદ્ધિમાન મંત્રીને બોલાવ્યો
વિચક્ષણ મંત્રી આવ્યો, એટલે રાજ્યે રાણી સૂર્યવતીના અસાધ્ય દોહદની વાત કહી તે
સાંભળી તે ચતુર સચિવ બોલ્યો—મહારાજ ! ચિંતા દરશો નહિ તે દોહદ ચુકિતથી પૂરી
શકાશે “ એક નવી પ્રસવેલી ગાયનું દૂધ સાકરની સાથે ઉપાના ધાળમાં લઇ, તેની અદર
ચંદ્ર મડળનું પ્રતિબિંબ પાડો, પછી તે ગાણીન પાન કરાવો દેવી તેનું પાન કરી લે,
એટલે ઉપર એક પુરુષને એવી રીતે ગોઠવો કે, જે ચંદ્ર મડળને ઢાંચા કરી દે
એટલે મહારાણી ચંદ્ર મડળનું પાન કરેલું માનશે તે પછી તેમને મહલમાં લઇ રવન
કરાવી દો. ” મંત્રીની આ ચુકિત સાંભળી પ્રતાપસિંહ ખુશ થયો તત્કાળ તેણે તે પ્રમાણે
જોરવાળું કરી મહાદેવીના દોહદને પૂર્ણ કર્યો સૂર્યવતી દોહદ પૂર્ણ થવાથી આત્માને કૃતાદ
માનના લાગી બને દ પતિ આનંદ રસ અનુભવવા લાગ્યા. પૂર્ણ દોહદ પ્યારીને પ્યારા
કરું, પ્રાર્થના ! હવે અત્ય સમયમાં તમારો ઉત્સવ પુત્રથી અસકૃત થશે, નમોઃ વ

નિતા જીવન વાતસલ્ય રસથી વિભૂષિત થશે. પ્રેમ તરંગમાં ઉજળતા આરી બેઠાં, પ્રાણ-જીવન ! તમારી વાણી સફળ થાઓ જેટલો મને લાભ છે, તેટલોજ લાભ તમને પણ છે માતા પિતાના પ્રેમનું સમાન પાત્ર સત્તાન છે આટલું કહેના સૂર્યવતી શરમાઈ ગઈ, અને મૃદુ હાસ્ય કરી તેણીએ મુખચંદ્રને પટાચલમા ઢાકી દીધો.

આમ બંને દંપતિ વાર્તાવિનોદ કરતા હતા, તેવામા લોકોનો મહાન્ ડોલાહલ સાંભળવામા આવ્યો જીંબારવના પ્રતિધ્વનીઓથી રાજમહેલ જાણ રેલા તે સાંભળતાજ બંને રાજ દંપતિ ચમકી ગયાં. રાજ પ્રતાપસિંહ મહેલની બાહર આવ્યો રાજ ચત્વરમા લોકોનું મોટું વૃદ્ધ જોવામા આવ્યું. તત્કાળ ખડગ લઈ રાજ નીચે ઉતર્યો પ્રતાપસિંહને જોતાંજ લોકો નમન કરી, સન્મુખ ઉભા રહ્યા રાજએ પુછ્યું, તમે કોણ છો ? તેઓ બોલ્યા, મહારાજ ! અમે આપની વિદેશી પ્રજા છીએ, અમારૂં રક્ષણ કરો નૈરલ્ય દિશા માં સમુદ્ર કાઢે કણિકોટ અને રત્નપુર નામે બે નગર છે, તેમાં મધ્ય અને મહામધ્ય નામે બે રાજ્યો રાજ્ય કરે છે, તેઓ બંને આપણા રાજ્યની હદમા આવી, વાયુ અને અગ્નિની જેમ અમોને દુઃખ આપે છે, દેશના નગર અને ગામડાંઓમા અનેક જાતની રબડ કરે છે, લાંબા કોઈ અધિકારીને ગણતા નથી તે સાંભળી રાજ દેશરીસિંહની જેમ કોપાયમાન થયો. તેણે લોકોને ધીરજ આપી હતી, જાઓ, હું સૈન્ય લઈ, તે બંને શ્વાનને શિક્ષા કરવા આવું છું. પછી સેનાપતિને આજ્ઞા કરી કે, પ્રયાણ ભેરી વગડાવો, અને ચતુરંગ સેના તૈયાર કરો. આવી આજ્ઞા આપી, પ્રતાપસિંહ સૂર્યવતીની રમ્મ લેવા મહેલમા આવ્યો મહારાજએ મહારાણીને જણાવ્યું, પ્રિયા ! પ્રયાણ કરવાનો વખત આવ્યો છે પ્રજાના પોષારથી બે મહાન્ શત્રુઓની સામે યુદ્ધ કરવા જવું પડશે. તમે નિશ્ચિત ગહેજે હું વિજય કરી સત્વર પાછો આવીશ તે સાંભળતાજ સૂર્યવતી શોકાતુર થઈ ગઈ, તેના મુખચંદ્રને શોક રાહુએ ગ્રસ્ત કરી લીધો, તે સાથે પેલી દારીએ કહેલી નિમિત્તિઆની વાત સ્મરણમાં આવી, તેથી ચિંતામાં વધારો થયો સૂર્યવતી મદ સ્વરે બોલી—પ્રાણેશ ! પ્રજાના રક્ષણ માટે જવામાં તમને આગ્રહથી રહેવા કહેવું, તે યોગ્ય નથી પ્રજાનું ન્દાણ કરવું, એ તમારો ધર્મ છે, પણ તમારું સિવાય આ મહેલમા રહેવું ધાર્મિક ભરેલું છે કૃપા કરી મને પણ સાથેજ લ્યો. આ નવરંગિત મહેલના કરતા મારે રણક્ષેત્રમા રહેવું સાઈ છે પ્રતાપસિંહ બોલ્યો—પ્રિયા ! આ શું બોલો છો ? અહીં તમને કોની ધન્ટી છે ? મારા રાજ્યદ્વારમા પ્રવેશ કરી, તમને પગલવ કરનાર કોણ છે ? તે સાંભળતાજ સૂર્યવતી બોલી—પ્રાણેશ્વર ! તમારા રાજ્યમા કોઈ બીજો શત્રુ આવે, તેવી મને ધારતી નથી, પણ મારી સપત્નીના ચાર કુમારોની મને પૂર્ણ ધારતી છે આપના બાહર જવાથી તેઓ જરૂર મારો પરાભવ કરવાનાજ. એમ કહી તેણે દારીએ કહેલી પેલા નિમિત્તિઆની વાત કહી બતાવી

નિમિત્તિઆની વાર્તા સાંભળી, પ્રતાપસિંહને આશ્ચર્ય તો લાગ્યું, પણ તેના મનમા વિચાર થયો કે, રખેને તે કુમારો પોતાનો સાપત્ન લાવ બતાવે, તો પછી સૂર્યવતીના ગર્ભની હાની થાય, માટે યુક્તિ કરી, તે કુમારોને સાથેજ લઈ જવા. આવો વિચાર કરી,

રાજ
કુમાર
પ્રિયા
છે,
રાજા
રાજા
"મિત્ર"
બંને દંપતિ

રાજા
સત્તા
પણ
હી

સાંભળતાજ
લાગ્યું
આની વાત
પ્રિયા
ઉપાસના
કુમાર
રે બાળકો
રાત્રિ
સૂર્યવતીની
ચિંતાતુર

વા
રાજ પ્રતાપ

રાજાએ કહ્યું, દેવી ! તમારા કહેવા ઉપરથી હું તે કુમારને સાથે લઈ જઈશ, ચિતા કરશે નહિ તમારો ગર્ભ પ્રભાવિક છે, તે પોતાનાજ પ્રભાવથી રક્ષિત થશે, તેનું અશુભ કાષ્ટનાથી પણ ચિતવી શકાશે નહિ પુણ્યવત્ર પ્રાણીઓ પોતાના પુણ્યથીજ રક્ષિત થાય છે, તેઓને અન્યની અપેક્ષા રહેતી નથી. તમારી ધર્મ ઉપરની પવિત્ર શ્રદ્ધા સર્વદા ગર્ભની રક્ષા કરશે આટલું કહી તેણે ગાર્ભિકી બાળાને ચુપ્પન સહિત આનિગન આપ્યું પ્રિયાએ “ વિજય મેળવી પાછા સત્વર પમારો ” એમ ચિતવી અતરની મૌન આશિષ આપી બે દર્પત ચિતામા તે ચિતામાજ જુદા પડ્યાં.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

જયકુમારનું કપટ.

ત્રીનો સયય હતો, પ્રતાપસિંહના અંત:પુરમા શાંત ભાવ પ્રસરી રહ્યો હતો, રાણી સૂર્યવતી પોતાની દાસી સાથે અનેક વિચાર કરતી, અને ભયની શકા રાખતી, શમ્યા ઉપર મદ શય પડી હતી, ક્ષણે ક્ષણે નવધાર સૂત્રનું સ્મરણ કરતી હતી, તેણીએ મન, વચન, અને

ગાયાથી આર્હત ધર્મનું શરણ લીધું હતું, પવિત્ર ધર્મ ભાવનાના પ્રભાવથી પોતે પોતાને સનાતન માનતી હતી, પ્રતાપસિંહના જવા પછી તેના ચિત્તમા ચિતા તો હતી, પણ ધર્મના અવજનથી તેને શમાવી દેતી હતી અતુર દાસી તેને ધીરજ આપતી હતી

આ વખતે અંત:પુરના દારમાથી અવાજ થયો કે, ‘ દાર ઉઘડો ’ અવાજ સાંભળતાજ મહાદેવી ચમકી ગઈ ‘ આ શું દિવન આવ્યું ? ’ એમ તેના હૃદયમા થવા લાગ્યું દાસીએ કહ્યું, આ સાહેબ ! ભય રાખો નહીં જૈન ધર્મની સહાય છે. નિમિત્તિ-આની વાણી અવશ્ય સફળ થવાનીજ. ગમે તેવા અતરાય ઉત્પન્ન થશે, પણ તમારા પ્રતાપી ગર્ભના તેજથી તે દુષ્ટ થઈ જવાના દાસી પોતાની બાંહેધે ધીરજ આપી, દાર ઉઘાડતા ગઈ દાર ઉઘડ્યું એટલે તેઓ બોલ્યા—અમે જયકુમારના સેવક છીએ કુમાર આહેમે અમોને ગર્ભના રક્ષણ માટે મોકલ્યા છે મહારાણીને ખબર આપો કે, ત્યાં-રે બાળકનો જન્મ થાય, ત્યારે અમને ખબર આપે અમે અહીં દ્વાની આગળ ગત્રિ દિવસ સાવધાન થઈ રહીશું આથી દાની વિચારમાં પડી, પણ તેમને ત્યાં ગખી, સૂર્યવતીની પાપે આવી, અને તેણીએ આ વૃત્તાત જણાવ્યા, એટલે મહારાણી વિશેષ ચિંતાતુર થઈ ગયા દાસીએ ધીરજ આપી, ધર્મનું શરણ કરવા વિનવિ કરી

વાચનાને આ દેહાણે પૂર્વનો સંજય જાણવાની દમ્બા દમ્બ હતી, ત્યાં મહારાણી પ્રતાપસિંહે મન અપે મહારાણીને પરાજય કરવા પ્રયાય કર્યો. તે વખતે તેણે

૧. પ્રાણ
૨. તમે
૩. માધ

૪. કહ્યું
૫. સાંભળ

૬. ચતુર
૭. પ્રતાપસિંહ

૮. મો
૯. ને

૧૦. મહારાણી

૧૧. વધુ

૧૨. અનેક

૧૩. રીસિદ્ધી

૧૪. તેજને

૧૫. નવધાર

૧૬. લગાડતા

૧૭. નત અંત

૧૮. નિર્મિત

૧૯. થઈ

૨૦. નિર્મિત

૨૧. બોલી-કે

૨૨. પ્રાણ

૨૩. તી

૨૪. રક્ષેત્ર

૨૫. મને

૨૬. તે

૨૭. ને

૨૮. ના

૨૯. આ

૩૦. નિર્મિત

૩૧. પાપ

૩૨. ના

૩૩. આ

૩૪. નિર્મિત

૩૫. વધુ

૩૬. અનેક

૩૭. રીસિદ્ધી

૩૮. તેજને

૩૯. નવધાર

૪૦. લગાડતા

૪૧. નત અંત

૪૨. નિર્મિત

૪૩. થઈ

૪૪. નિર્મિત

૪૫. બોલી-કે

૪૬. પ્રાણ

૪૭. તી

૪૮. રક્ષેત્ર

૪૯. મને

૫૦. તે

૫૧. ને

૫૨. ના

૫૩. આ

૫૪. નિર્મિત

૫૫. વધુ

૫૬. અનેક

૫૭. રીસિદ્ધી

૫૮. તેજને

૫૯. નવધાર

૬૦. લગાડતા

૬૧. નત અંત

૬૨. નિર્મિત

૬૩. થઈ

૬૪. નિર્મિત

૬૫. બોલી-કે

૬૬. પ્રાણ

૬૭. તી

૬૮. રક્ષેત્ર

૬૯. મને

૭૦. તે

૭૧. ને

૭૨. ના

૭૩. આ

૭૪. નિર્મિત

૭૫. વધુ

૭૬. અનેક

૭૭. રીસિદ્ધી

૭૮. તેજને

૭૯. નવધાર

૮૦. લગાડતા

૮૧. નત અંત

૮૨. નિર્મિત

૮૩. થઈ

૮૪. નિર્મિત

૮૫. બોલી-કે

૮૬. પ્રાણ

૮૭. તી

૮૮. રક્ષેત્ર

૮૯. મને

૯૦. તે

૯૧. ને

૯૨. ના

૯૩. આ

૯૪. નિર્મિત

૯૫. વધુ

૯૬. અનેક

૯૭. રીસિદ્ધી

૯૮. તેજને

૯૯. નવધાર

૧૦૦. લગાડતા

પ્રકરણ ૧૩ મું.

શ્રીચક્રકુમારનો જન્મ.

ભ દિવસ, શુભ વેળા, અને શુભ ઘડી પ્રવર્તતા હતા, દિશાઓ પ્રગ્ન હતી, પવન અનુકુળ રીતે વાતો હતો, ચંદ્રનો યોગ ઉત્તમ નક્ષત્રની સાથે થયો હતો, ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહેલા હતા આ સમયે મધ્ય રાત્રે પૂર્વ દિશા જેમ સૂર્યને જન્મ આપે, તેમ સૂર્યવતીએ એક તેજસ્વી કુમારને જન્મ આપ્યો આ કુમારનો જન્મ છુપી રીતે રાખવામાં આવ્યો

હતો જયકુમારની ભીતિથી રાણી મેહેલ શાત હતો, જરા પણ આનંદ કે ઉત્સવ દેખાડવામાં આવ્યો ન હતો, સૂર્યવતીની ચતુર દારીએ સારી યુક્તિ વાપરી, કુમારનું રૂદન પણ છુપાવી રાખ્યું હતું, રાણીના વિશ્વાસુ માણસો જે ઘણા થોડાજ હાજર હતા, તેઓને તે વિષેની અગાઉથી સુચના આપવામાં આવી હતી

સૂર્યવતીને કુમારનું સ્વરૂપ જોઈ હર્ષ થયો, પણ જયકુમારના ભયને લઈને તેણીને વિશેષ ચિંતા થવા લાગી બાળકુમારને નીરખી તેની માતા અંતર્ગત આનંદ પામતી હતી. કુમારના શરીર ઉપર શુભ લક્ષણો ઝળકી રહ્યા હતા, તેના તેજની આગળ મધ્ય રાત્રિના દીવા ઝાંખા થઈ ગયા હતા રાજકુમારનું મુખ પૂર્ણ ચંદ્રના જેવું હતું, નેત્ર શરદાળના કમળને અનુસરતા હતા, લલાટ અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવું ચળકતું હતું, બાજુ સ્વર્ગમાંથી અશ્વિનીકુમાર આવેલ હોય તેવો તે દેખાતો હતો, તેજથી તેણે ભાનુને છતી લીધો હતો, સૌમ્ય શુભુધી તે એમ [ચંદ્ર] ની તુલના કરતો હતો, તેના ગ્રસ્ત અક્ષર મગળના તારાને અનુસરતા હતા, શુધના જેવો તે શુભની ખાણરૂપ હતો, ગુરૂની જેમ તે સર્વ કળાનો નિષિ હતો, કવિના [મુકુન્દ] જેવો તે કવિ થવાનો હતો, ગતુઓમાં તે ગદ્ય જેવો, અને પરાલય કરવામાં કેતુ જેવો થવાનો હતો આ પ્રમાણે તે પ્રભાવિષ્ય કુમારમાં નવ પ્રકારના પ્રભાવ જોવામાં આવતો હતો. શ્રુંગાર, વીર વિગેરે નસ પણ તેનામાં સ્ફુગ્ધાયમાન થતા હતા.

આના અદ્ભુત અને દિવ્ય કુમારના દર્શનથી સૂર્યવતીને ઘણું આનંદ થાય, તેના આનંદને કારણે જયકુમારનો ભય તેણીના કોમળ હૃદયમાં અનેક દુર્ગંધ ડગવતો હતો, પણ તે તે એ સુર ભાળા એવા નિહુદપર આવતી કે, આ મારો દુર્ગંધ પ્રત્યેક છે,

તેનામાં પૂર્વના પુણ્યનું પ્રગળ છે, તેના મનોહર મુખ ઉપર જૈન ધર્મના જય ચિન્હો જણાઈ આવે છે. આર્હત આગમમાં જે માનવ જીવનની ધાર્મિક ઉત્તતિનાં લક્ષણો કહેલા છે, તેવાં લક્ષણો મારા લાડકવાળા કુમારમાં સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. પાપી જયકુમારની નહારી ધારણા મિષ્ટ થાઓ. આવું વિચારતાં તેણીનામાં પાછી હિમ્મત આવતી હતી. ક્ષણવારે પાછી અધીરાઈ આવતાં તે શોક સહિત વિચારતી કે, અરે દૈવ ! આવા સુંદર કુમારનો જન્મ થતાં પણ મારા દરબારમાં કાંઈ પણ ઉત્સવ નથી, એ કેવી વાત ? મારા પ્રતાપી સ્વામી હાજર હોત તો, કેવો જન્મોત્સવ થાત ? તેજસ્વી કુમારનો જન્મ અધિકારમાં થવાથી મને અપાર શોક થાય છે. આવો પ્રતાપી પુત્ર પ્રગટ થતાં મહારાજા પ્રતાપસિંહની રાજધાની ઉત્સવ રહિત અને શૂન્ય રહે, એ કેવો ગજબ ? મારાં પૂર્વનાં કર્મ કેવાં હશે ? અરે કર્મ ! તમે મને મહારાણીનું અને તે પછી ગજબમાતાનું પદ પ્રાપ્ત કરાવ્યું, પણ તે શા કામનું ? આવા સૂર્યવતી જેવા કુમારનો જન્મ થતા પણ સૂર્યવતી શોકમાં રહે, એ કેવી ઘટના ? આ પ્રમાણે સૂર્યવતી જ્યારે શોક કરતી, ત્યારે તેની ચતુર દાસી આ પ્રમાણે દીલાસો આપતી હતી. બા સાહેબ ! શોક કરશો નહિ, તમારા તેજસ્વી કુમાર પૂર્ણ ભાગ્યવાન છે. પેલા નિમિત્તિઆના કહેવા પ્રમાણે તે કુશસ્થલીના ગજસિંહાસનના અધિકારી છે, આગમની વાણી કદિ પણ અન્યથા થતી નથી. તમે ઘણીવાર માલજી હશે કે, પુણ્યવત પ્રાણીનાં લક્ષણો તેના શરીર ઉપરથી જણાય છે. જુઓને, અમારા બાળ રાજા કેવા તેજસ્વી છે ? તેમની કાંતિથી સુતિકામહ પ્રકાશમાન થઈ ન્હોતું છે, તેમનું આનંદરોક મુખ્યદ્ર આપણા નેત્રને સુધાજન આપે છે, તેમના વિશાળ લોચન કમળની લક્ષ્મીને તુચ્છ કરે છે, જુઓને, તેમનું લલાટ દર્પણની જેમ કેવું ચળકે છે ? તેમના હાથ પગનું સૌન્દર્ય કેવું અનુગમ છે ? મહાદેવી ! કુવરની મનોહર મૂર્તિ જોઈ આનંદ પામે, તમે કુશસ્થલીના રાજમાતા થઈ સુક્યાં છો, શામાટે ચિંતા કરો છો ? વીરમાતા ! હવે આર્હત ધર્મનું સ્મરણ કરો. ધર્મના અધિષ્ઠાત્ર દેવતા, આ ત્યાં કુંવરની રક્ષા કરશે મહાદેવી ! જુઓને, તમારા કુમાર કેવા પુણ્યવાન છે ? તેમના જન્મ વખતે દિશાઓ પ્રસન્ન થઈ ગઈ છે, નવ ગ્રહ ઉચ્ચના થઈ તેના ભવિષ્યના જીવનમાં ઉત્તિ સુચવે છે, ગગન મડળ ઉપર અદ્ભૂત પ્રસન્નતા પ્રસરી રહી છે, અલ્પ પુણ્યવાળા પ્રાણીના જન્મ વખતે આવો દેખાવ થાયજ નહીં. મહાપુરુષના જન્મના જેવો આ દેખાવ છે. પુણ્યવાન પ્રાણીનું જીવન સૃષ્ટિના સૌન્દર્યને વધારે છે. આ સમયે નારદીના જીવ પણ શાતા પામ્યા હશે વીર જનની ! હવે જરા પણ ચિંતા કરવાનું કાનૂન નથી. તમારા બાળ કુમારનો જન્મોત્સવ સૃષ્ટિની કુદરતે કયો છે. મનુષ્ય કૃત મનોહરોત્સવ કરતા કુદરતી મહોત્સવ મોટો છે. મહારાજા પ્રતાપસિંહજી હવે વિજય મેળવી સન્નિવૃત્તિ પાછા પધારશે બા સાહેબ ! જરા પણ ગલરાશો નહીં. દાસીનાં આવાં વચન સાંભળી સૂર્યવતીને વિશેષ આનંદ થયો, તેણીએ એક દ્રષ્ટિએ પોતાના બાળ પુત્રને નીરખી ચુક્યાં હશે, હૃદય સાથે આપી સ્તનપાન કરાવ્યું.

કાણ્યવાર પછી શકિત હૃદય સૂર્યવતી બોલી—દાસી ! તું કહે છે, તે યથાર્થ છે, પણ ત્યાં સુધી જયકુમાર આપણી ઉપર દ્રેષ રાખી, વિદ્વંસ કરવા સન્ન થઈ રહ્યો છે,

લાં મુઠી આપે
કરવાની યોગના
વશે તો, જરૂર
આ બાળ કુમા
ધારણા નહારી
રક્ષા કરવી જો
જયકુમાર તપ

ચતુર
પણ મહેવતી
વિશ્વાસ છે તે
દેવ માન્ય
આવશે નહિ
જાણવું પ
દામીની આ

પ્રા
યશે હોય, તે
પ્રમાણે પુ પ
પને બે વારી
કર્મ કરવા મ
કર્મ કરવા ત
માનીનું, ર
બોલી—ત
મહારાણી થ
યોગ નથી,
હાં આમડી
જયકુમારની
તારે માગ
જરૂર તેનો ન
છે હવે આ
લઈ બા. તો
નો નાશ થશે
બેન ! તારા
માન્ય બોલી
તમારા કુમારને

આ સુધી આપણે સર્વ રીતે એતવું જોઈએ ગમે તે યુક્તિ કરી, આ બાળ કુંવરની રક્ષા કરવાની યોજના કરવી જોઈએ. કુવરના જન્મની વાત જો જયકુમારના જાણવામાં આવશે તો, જરૂર તે મોટું વિદ્ય ઉત્પન્ન કર્યા વગર રહેશે નહિ. વખતે કુર યુદ્ધિનો જયકુમાર આ બાળ કુમારનો નાશ કરી નાખે. તેના પાપી હૃદયમાં રાજ્યલોભ રમી રહ્યો છે, તેની ધારણા નહારી છે, તેનો હેતુ વિપરીત છે, માટે ગમે તે યુક્તિ કરી, આ બાળ કુંવરની રક્ષા કરવી જોઈએ. સખી ! કહે, આ કુમારને શી રીતે શુભ રાખવો ? પ્રભાત કાળે તો જયકુમાર તપાસ કરાવશે.

ચતુર દાસી વિચાર કરી બોલી—દેવી ! મને એક ઉપાય સુઝી આવ્યો છે. આપણા મહેલની ગૃહ વાટિકામાંથી પુષ્પનો સમૂહ લઈ હમેશા એક માલણ આવે છે, તે વિશ્વાસુ છે તેના પુષ્પના પુંજની અદર શુભ રાખી, આ કુમારને તેની સાથે મોકલી દેવા માલણ પુષ્પના પુંજમાં તેને શુભ રીતે રાખશે, તે વાત ચોટીદારોના જાણવામાં આવશે નહિ પ્રાત કાળે ગર્ભનો પ્રસવ થઈ, તેનો નાશ થઈ ગયો, એવી વાત જયકુમારને જાણાવશું પછી આપણે શુભ રીતે તે પુષ્પના પુંજમાંથી બાળ કુમારને લઈ આવીશું. દાસીની આ યુક્તિ સૂર્યવતીને સારી લાગી. તેણીએ તેણીનાં બુદ્ધિબળને માટે સાબાશી આપી.

પ્રાત કાળનો સમય થયો, ગગનમણિ સૂર્ય કુમારનું મુખ જોવા જાણે ઉત્સુક થયો હોય, તેમ પોતાના કીરણોને પ્રસારવા લાગ્યો. તે સમયે પેલી માલણ નિત્યના નિયમ પ્રમાણે પુષ્પ આપવા આવી. દાસી તેને સૂર્યવતીની પાસે લઈ ગઈ. સૂર્યવતીએ માલણને પાસે બોલાવી કહ્યું, બેન ! તું અમારી વિશ્વાંસી અને રાજલક્ષ્મી સેવક છું. આજે એક કાર્ય કરવા માટે તને કહેવાતું છે મને આશા છે કે, તારા જેવી ઉત્તમ સેવક સ્ત્રી તે કાર્ય કરવા તત્પર થયા વિના રહેશે નહિ બાઈ ! તે કાર્ય કરવાથી અમે તારો પૂર્ણ આભાર માનીશું, અને તેનો બદલો તને સારી રીતે આપીશું. સૂર્યવતીનાં વચન સાંભળી માલણ બોલી—દેવી ! તમે અમારાં અન્નદાતા છો, પરંપરાથી અમારા કુટુંબના પાલક છો, આપ મહારાણી થઈ, મારા જેવી સામાન્ય દાસીને આવા ગૌરવ ભરેલા વચન કહેા છો, તે યોગ્ય નથી, હું આપની ચરણરજ દાસી છું, જે કાર્ય હોય, તે ખુશીથી કરમાવો. આ હાથ આમડી આપનીજ છે, આપની સેવા કરવી, એ અમારો ધર્મ છે આપની ઉપર જયકુમારની સખતાઈ છે, એ મારા જાણવામાં છે સૂર્યવતી બોલી—માલણ ! આ ગઈ તમે મારા ઉદ્દેશી એક કુમારનો જન્મ કર્યો છે, તે ખબર જો જયકુમારને પડશે તો, જરૂર તેનો નાશ કરી નાખશે તેની ખબર રાખવાને મહેલના દ્વાર આગળ ચોટીદારો બેઠેલા છે હવે આ વાત શુભ રહે, તેથી એ કુમારને પુષ્પના પુંજની અદર શુભ રાખી તું લઈ જા તારી વાટિકામાં તેને યત્નથી રાખજો અને જયકુમારની આજળ ગર્ભના પ્રસવનો નાશ થશે, એવી વાર્તા ચલાવીશું, તે પછી તારી ખબરથી એ કુમારને લઈ જઈશું. બેન ! તારા પૂર્ણ વિશ્વાસ ઉપર આ કમ કંવાલ છે મહી સૂર્યવતીનાં વચન સાંભળી માલણ બોલી—દેવી સાહેબ ! આ ક્ષી આપતું એ કાર્ય સ્ત્રીના મારા પ્રાણની જેમ જરૂર કરવું તે હું તારા જોર પર વિના રાખી નહીં. માલિકના વચન ઉપર

પ્રકરણ ૧૪ મું.

સ્વપ્નાતુ સાર્થક.

તઃકાળનો સમય હતો, નભોમણિ પોતાના કીરણોથી જગતના અધ-કારને દૂર કરતો હતો, નિશામાં નિદ્રાધીન થઈ પડેલા પ્રમાદીઓને ગુલાબી નિદ્રા આવતી હતી, અપ્રમાદી આસ્તિક ગૃહસ્થો સ્નાન પૂજાની પ્રવૃત્તિમાં પડતા હતા. આ સમયે એક પુરુષ પોતાની પ્રિયા સાથે આનંદથી વાર્તાલાપ કરતો હતો, તે પુરુષનું હૃદય પૂર્ણ આસ્તિક હતું, તેના નિર્ભય હૃદયમાં આર્હત ધર્મની પવિત્ર શ્રદ્ધાએ વાસ કર્યો હતો, તેની સદ્ગુણી સ્ત્રી પણ તેવીજ હતી, તેણીના આ સતી ધર્મના અંકુર-અગટ હતા. પતિની આગળે આધીન રહેનારી એ રમણી ખરેખરી શ્રાવિકા કહેવાતી હતી.

પુરુષે આનંદના આવેશમાં આવી પ્રિયાને કહ્યું, પ્રિયે ! તને વધામણી આપું છું આજ રાત્રે આપણી ધાર્મિક ક્રિયા સંપૂર્ણ થઈ છે. તારો સતી ધર્મ સંપૂર્ણ થઈ ચુક્યો છે. આપણી જે ઇચ્છા ધણ દિવસ થયા આશાના પ્રવાહમાં તણાતી હતી, તે આજે ફળવતી થઈ છે ધર્મની આરાધના કદિ પણ નિષ્ફળ થતી નથી—એ મહા વાક્ય અદ્વારશ. સત્ય હરું છે. ધર્મરૂપ કટપદ્મ સંપૂર્ણ થયા વિના રહેતું નથી. ધર્મના પ્રભાવથી પ્રાણી ઉભય લોકને સાપે છે—એ ખરેખર છે. આર્હત ધર્મનું મહાત્મ્ય જગત ઉપર સામાન્ય ભોગવે છે. અંદ્રવદના ! તમારી શ્રદ્ધા, તમારી દૃઢતા, અને તમારી પતિ ભક્તિ સંપૂર્ણ થઈ છે.

પતિના આવાં વચન સાંભળી રમણી ખેલી—પ્રાણુનાથ ! હો, તેવા આનંદની વાત શું છે ? તમારો આનંદ જોઈ મને તે સાંભળવાનું કાનું વધતું જાય છે રમણીના આશ્રયથી તે પુરુષ જોત્યો—ગૃહેશ્વરી ! આજે અંધ રાત્રે એક મુલ મુચક અથવા આપણુ “ આપણા જોત્યોની મેત વજા પેહેરી મારી આજણ આવી હોવા રહ્યાં. તેમણે મહુર વાણીએ રહ્યું, વત્સ ! ખેરો થા. તારે ઘેર કટપદ્મ રોપું છું. હું તારી ધર્મ આવના જોઈ પ્રસન્ન થઈ છું. તને પ્રાતઃકાળે એક પુત્રની પ્રાપ્તિ અને જે કુમાર તારે ઘેર આવે, તેને હું પુત્રવત્ માનજો. તારો સ્વજન વર્ગ તેથી તે પુત્રને જન્મેજન્મ કરવો. ” પ્રિયા ! આટલું રહી તે જોત્યોની અંતર્યાત્મ સંપૂર્ણ કાનના અનુભવે તેના સ્વપ્ન સાંભળી તે આનંદની મનમા મનન કરી ગઈ પોતાને પ્રમદીએક વધા દેવડું.

મુક્ત થવાનો સમય જાણી આત્માને કૃતાર્થ માનવા લાગી. ગોત્રદેવીને નમન કરી ધર્મનો અતિ આભાર માનવા લાગી.

વાંચનાર ! અધીરા થશો નહીં. એ સ્ત્રી પુરુષની જોળખાણ હવે કરાવીએ છીએ. જે પુરુષ છે, તે લક્ષ્મીદત્ત નામે કુશલ્લવી નગરીનો એક ધનાઢય, અને આસ્તિક શ્રાવક છે. જે સ્ત્રી છે, તે તેની લક્ષ્મીવતી નામે રૂપ ગુણવતી રામા છે. આ બંને દંપતી સ્વધર્મમા તત્પર અને આર્હત ધર્મનાં ઉપાસક છે, તેમને કાંઈ પણ સંતતિ ન હતી. સંતતિના લાભને માટે તેઓ અનેક સુકૃતાચરણ કરતાં હતાં, અને ધર્મનાં દંડ રાગી બન્યાં હતા. લક્ષ્મીદત્ત શેઠ નિઃસતાન હોવાથી કેટલાએક અસાની લોકો તેને વાઝીયા શેઠ કહી નિંદતા હતા, અને લક્ષ્મીવતીને વધ્યા સ્ત્રી કહેતા હતા. તેમને આંજો ગોત્રદેવીએ સ્વપ્નામાં પુત્ર પ્રાપ્તિ વિષે જણાવ્યું, તેથી તેઓને અતિ આનંદ થયો હતો. વધ્યત્વરે કલકંથી મુક્ત થવાનો અવસર આવવાથી તેઓને જે આનંદ થયેલ, તે નિઃસીમ આનંદ હતો. આ આનંદને લઈ લક્ષ્મીદત્ત શેઠ પ્રભુતી પુષ્પમય આગી કરાવવા સેવકોને પુષ્પ લેવા મોકલ્યા. થોડી વારે તે સેવકો થોડાં પુષ્પો લઈ પાછા આવ્યા, અને ગેઠને જણાવ્યું કે. વિશેષ પુષ્પ મળતાં નથી, જેટલાં પુષ્પ મળ્યાં, તેટલાં લઈ અમે આવ્યા છીએ. આથી શેઠ પોતાની જાતે જ્યકુમારની આજ્ઞા લઈ સેવક સહિત રાજની ગૃહ વાટિકામાં પુષ્પ લેવા ગયો. ત્યાં પુષ્પના કરંડીઆ ભરાવા માંડ્યા.

આ વખતે એવું બન્યું કે, પેલી માલણ જે પુષ્પ પુજમાં રાજકુમારને રાખી, કાર્ય પ્રસંગે લાથી ગયેલી હતી, તેજ પુષ્પ પુજ લક્ષ્મીદત્ત શેઠના સેવકોએ લેવા માંડ્યો તે લેતાં તેમાં એક સુદર કુમાર રત્નકબલથી વીંટાએલો જોવામાં આવ્યો સેવકોએ તે વાત શેઠને કહી. ગોત્રદેવીના વચન પ્રમાણે લક્ષ્મીદત્ત શેઠે હર્ષથી તે પુત્રને લઈ લીધો રાજ કુમારનું આનંદજનક સ્વરૂપ જોઈ, શેઠ અત્યંત ખુશી થયો તત્કાળ ઘેર આવી, લક્ષ્મીવતીને અર્પણ કર્યો. કુમારનું લાવણ્ય જોઈ લક્ષ્મીવતીને અપાર આનંદ થયો પુત્રને ઉત્સાહમાં લઈ લક્ષ્મીવતી તેને નિરખવા લાગી, તેનું અનુપમ સૌંદર્ય જોઈ જોઈ નેત્રાનંદ લેવા લાગી તે કહેવા માંડી કે, અહો ! મારા ભાગ્યનો ઉદય થયો, આવો રૂપનિધિ કુમાર આવવાથી મારા ઘર ઉપર કલ્પવૃક્ષની છાયા થઈ, રત્નોની અતર્કિત વૃષ્ટિ થઈ, મારી ધર્મ ઉપાસના ગોત્રદેવીએ સફળ કરી આ પ્રમાણે કહેતી લક્ષ્મીવતી પુત્રને ચુંબન કરતી હૃદયની સાથે દયાવા લાગી. લક્ષ્મીવતીના હૃદયમાં ખરેખર માતૃભાવ જાગ્રત થયો તે પોતાના ઉદરમાંથી અવતરેલો હોય, તેમ તે કુમારને માનવા લાગી. પોતાના પૂર્વના પુણ્યની પ્રજાળતાને વખાણવા લાગી, અને આત્માને હવે વધ્યત્વરે કલકંથી મુક્ત માનવા લાગી.

લક્ષ્મીદત્ત શેઠે શહેરમાં એવી વાત ફેલાવી કે, મારી સ્ત્રી લક્ષ્મીવતીને ગુપ્ત ગર્ભ હતો, તેથી આજે પુત્ર અવતર્યો છે. પ્રત્યેક સ્થળે વધામણીઓ કહેવરાવી, અને શહેરના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોને ઘેર સાકર મોકલાવી, કુશલ્લવી નગરીમાં લક્ષ્મીદત્ત શેઠ પ્રતિષ્ઠિત હતો, તેથી ઘણા લોકો તેને ઘેર વધામણી કરવા આવતા હતા. શેઠે મોટા ઠાકમાઠથી પુત્રનો જન્મોત્સવ કર્યો, જિન ચૈત્યમાં પૂજાઓ લાણાવી, અને આંગીઓ રચાવી. પોતે પવિત્ર

ધર્મ, મોટા મોટા
નાં, ધર્મ
કેવળા. કુરુ

આ
પાણ્ય એ તા
ચંદના જિજ્ઞાસી
આ કુમારના
નુમતિથી પા
કીડા—એ પુત્ર

જે વધારામાં
ઓ નહીં
જોયો નહીં તો
અને ઉત્તમ દ
પૂજ્યુ, શે
એક રાજીય
સંભવ છે.
ન હવે, દેવ
નિર્પીત થયું
આવી રહ્યો
બની મહા, રા
મહેલમાં આ
મારે કેવા અ
કુરુ લાગી.

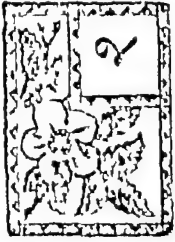
થઈ, સ્નાત્ર મહોત્સવ કરાવ્યો, યાચકોને અગણિત દાન આપ્યાં, નાટક તથા સંગિત કરાવ્યાં, ધવલ મંગળના ધ્વનિથી દશે દિશાઓ પૂરી દીધી, અનેક મહાળીઓમાં નાચ રમ કરાવ્યા. કુશસ્થલી નગરીમા આનંદ ઉત્સવ થઈ રહ્યો.

આ શાય વિલા પછી બારમે દિવસે લક્ષ્મીદત્ત શેઠે કુમારનું શ્રીચંદ્ર એવું નામ પાડ્યું એ નામનો હેતુ એવો હતો કે, બ્યારે કુમારને પુષ્પના પુજમા જોએલ, ત્યારે ચંદ્રના બિબતી જેમ લક્ષ્મીદત્તને આનંદ સુખ આપ્યું હતું લક્ષ્મીદત્ત અને લક્ષ્મીવતી આ કુમારના લાલથી પોતાના સંસારને સફળ માનવા લાગ્યાં જૈન મુનિ જેમ પાચ સુમતિથી પાલિત થઈ વધે, તેમ શ્રીચંદ્ર કુમાર ઉત્સવ, ક્ષીરપાન, સ્નાન, મંડન અને કીડા—એ પાચ પ્રકારથી પાલિત થઈ વધવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

કુમાર વિયોગ.

યકુમાર સૂર્યવતીના મહેલની બરાબર તપાસ કરી ગયા પછી સૂર્યવતીએ સૈદ્રી દાસીને કહ્યું, દાસી ! હવે વિદ્ય બધા દર થયાં છે, પાપી જય-કુમારની શિક્ષા પરાસ્ત થઈ છે, માટે સત્વર વાટિકામા જા, અને પુષ્પ પુજમાથી કુમારને લઈ આવ ધણી વાર થઈ છે, કુમાર ભુખ્યા થયા હશે, મારા સ્તનમાથી પચધારા છુટે છે સૂર્યવતીની આજ્ઞાથી દાસી ગૃહ વાટિકામા આવી માલણને સાથે લઈ પુષ્પનો પુજ જોયો, ત્યાં કુમાર જોવામા આવ્યો નહીં દ્રવ્યના નિધિની જેમ તેની આસપાસ શોધ કરી, પણ કોઈ દેકાણે કુમારને જોયો નહીં તત્કાળ દાસીના હોશ ઉડી ગયા, તેના નેત્રમા તમસ આવી ગઈ, વિદ્વાની અને ઉત્તમ દેવની માલણ પણ ભ્યામ મુખી થઈ ગઈ. દાસીએ કદન કદતા માલણને પૂછ્યું, કોઈ સ્ત્રી આવ્યું તો ન હતું ? ના, બાઈ ! કોઈ પણ આવ્યું નથી હું ઘોડીવાર એક રાજકીય કાર્ય પ્રસંગે બાહર ગઈ હતી પછવાડેથી જો કોઈ આવ્યું હોય તો, બનવા સત્વર જ માલણ ! તે જોડું કર્યું, કુમારને એકલા પુષ્પમાં રાખી, તારે બહાર જવું ન હતું, જૈવ યોગે તે રોયા હોય, અને જયકુમારનાં માણસોને ખબર પડી હોય તો, વખતે વિપરીત થયું હોય. માલણના મુખ ઉપર ગ્લાની આવી ગઈ, તેણીના નેત્રમાંથી અશ્રુવાન મારી ચડતે મારે ચાપચાપ મળ્યો, એથી તેણીને બહુ લાગી આવ્યું દાસી પણ મુજબ બીજી ગઈ, ગણી સૂર્યવતીને જો જવાબ આપ્યો, એમ તે દિશામાં પડી વાટિકામાંથી રહેલો માલણ તેના પગ ઉપડતા ન હતો એક દિવસની મહા દેહ મહેલ સૂર્યવતીને મારે દેહ ખાતર સ્વપ્નામાં આ સિતમા તે સ્વપ્નામાં, તેના સ્વપ્નામાં કુમારની હાજરી હોતે નિરાસ હોતી નહોતી એવો સ્વપ્નામાં સ્વપ્નામાં સ્વપ્નામાં

વિચારતી કે, રાણી સૂર્યવતીને સર્વદા આનંદના ખખર આપનારી, હું આજે કેવી સ્થિતિમાં આવી ? અરે દેવ ! આજે મારો દાસી ધર્મ કલકિત થયો, રાજ કુમારના વિપરીત ખખર આપી, રાણી સૂર્યવતીના શોકનું કારણ હુંજ થઈશ, આમ વિચારતી પાછી ઉભી રહે છે. મહેલમાં દાદર આગળ આવી, ચડવાની શક્તિ રહી નહિ. ‘હમણાજ મહારાણી મને પુછશે; દાસી ! મારો કુમાર ક્યાં છે ? તારે હું શું કહીશ ? આમ વિચારતી શનૈઃ શનૈઃ દાદર ઉપર ચડી. અહીં સૂર્યવતી કુમારની રાહ જોઈ બેઠી હતી, કાણે કાણે ગોખમાંથી દાસીને અવલોકતી હતી, તે સાથે મનોરથ કરતી કે, મારો સુંદર કુમાર શું કરતો હશે ? ઘણી વાર થઈ છે, તેથી તેને સ્તનપાનની ઇચ્છા થઈ હશે, તે પોતાની માતાને રૂદ્ધ કરી બોલાવતો હશે, હવે હું એ સુંદર કુમારને ક્યારે જોઈશ ? દાસીને વાર થઈ, એટલે તેણીના હૃદયમાં શંકા થવા લાગી—દાસી કેમ રોકાણી હશે ? માત્ર નેત્રમણિ કુમારને કાંઈ વિદ્ય તો નહીં આવ્યું હોય ? આ યુક્તિના ખખર જ્યકુમારને તો નહીં પડ્યા હોય ? કુશસ્થવી રાજધાનીનો ભવિષ્યનો રાજા એક હલકી માલજુને સોંપી દીધો, એ પણ મેં સાહસ કર્યું છે. એ માલજુની પવિત્રતામાં તો કાંઈ ખામી આવી નહીં હોય ?

આટલું કહી સૂર્યવતીએ પ્રભુની પ્રાર્થના કરી. “ જગ ચિંતામણી જિનેંદ્ર ! મારા કુમારની રક્ષા કરજો, વિશ્વમાં કલ્પવૃક્ષરૂપ જૈન ધર્મ મારા બાળ કુમારને સહાય કરજો, આર્હત ધર્મના અધિષ્ઠાયક દેવતા કુમારની સર્વ સ્થળે રક્ષા કરજો. ” આટલું કહી સૂર્યવતી દાદર આગળ આવી, ત્યાં દાસી એકલી આવતી જોવામાં આવી. દાસી ! કુમાર ક્યાં છે ? મારો બીજો પ્રાણ ક્યાં મુકી આવી ? દાસીનાં નેત્રમાંથી અશ્રુની ધારા ચાલી,— ગદ્ગદ કંઠે બોલી—બા સાહેબ ! પુષ્પના પુંજમાં કુમાર નથી, આસપાસ વાટિકામાં તપાસ કરી, પણ કોઈ સ્થળે કુમાર જોવામાં આવ્યા નહીં; માલજુનો પ્રમાદ થયો છે, તે જાતે નિર્દોષ છે. આટલું સાંભળતાંજ વિદ્યુત્પાત થવાથી જેમ વૃક્ષની શાખા પડે, તેમ સૂર્યવતી મૂંઝા ખમી દાદરની પાસે પડી તેના મુખ ઉપર કેશ છવાઈ ગયા, વસ્ત્ર વિપરીત થઈ ગયાં; પસીનાથી ફરીર વાસ અર્ધ ગયું, રૂદ્ધ કરતી દાસીએ શીતોખચાર કરાવ્યા. કાણુવાર પછી મૂંઝા વિરામ પામી, એટલે સૂર્યવતી જરા સાવધાન થઈ બેઠી થઈ, કશું સ્વરે વિલાપ કરવા લાગી. અરે કુમાર ! તને કોણુ હરી ગયું ? હે જીવન ! હે પ્રાણાધાર ! દુષ્ટ દેવે આ શું કર્યું ? મારા લાઠકવાસા ! તું ક્યાં ગયો ? તને સ્તનપાન કોણુ કરાવશે ? દુદ્ધેવ ! આ શું કર્યું ? દ્રવ્યનો ભગર જતાવી પાછો લઈ લીધો, ચાળમાં ભોજન પીરસી ચાળ લઈ લીધો, મેરગિરિના ક્ષિપર ઉપર ચઢવી મને તીએ પાડી, મારા મનોરથરૂપ વૃક્ષોને કુવાડાથી છેદી નાંખ્યાં, મારા કમનોજ દોષ, બીજા કોઈનો દોષ નથી. પૂર્વે મેં મહા પાપ આચર્યો હશે, તે આજે ઉદય પાવ્યાં; મેં ખાંચ આચાર વિરાધ્યા હશે, ગુણીજનની ઉપર આજ ચઢવી હશે, શીલનું ખંડન કર્યું હશે, કર્માદાન આચર્યો હશે, જી, માકડ, જીને લીંખની ઢિસા કરી હશે, કોઈની વીખમાં વિદ્ય કર્યું હશે, જ્ઞાન દ્રવ્ય, દેવ દ્રવ્ય, અને સાધારણ દ્રવ્યનો નાશ કર્યો હશે, શોકયના બાળકને વિખૂટાં પાડ્યાં હશે, કામણુ, વશીકરણુ, અને મોહન વિગેરે કરી, અન્યને દુઃખ આપ્યાં હશે, કોઈને ઘણા શાપ આપ્યા હશે, વૃદ્ધ જનનો ત્રિનય કર્યો નહીં હોય, ચોરીનાં પાપ કર્યાં હશે, એ સિવાય ભવે ભવ એવાં દુષ્ટ કર્મ

ક્યાં હશે કે, જે
તાઝ મનોહર મ
પ્રતાપી પિતા નિ
કરનારા મયારાગ
ગુમાઓ ? તે
માર ! તને આ
માતાનો નિયોગ

સૂર્ય
લોકો દેવીને અ
તા જગવાન છે
ગિન વચનને
પ્રભુનું ધ્યાન કે
ચોખી વધ છે.

સૂર્ય
નવી, કાણુ ક
સ્વતંત્રતા પ
ભગવંતનું રમ
કોટરપ શુંકુ
આવી. અતિ
નિઃશુ શીતળ
પણું રહે, તે
કરતી મહારાણ
‘પત્ને ! બેસી
ખી ધુ, તમે
થયો. માયાણુ
જોત દેવી બે
પુષ્પના પુંજ
નિશ્ચ આવત.
જરા પણ અ
પણો. ચંદની
જો સૂર્યવતી સ
નો બાળ કુમા
ઓ સૂર્યવતી
હૃદય થયો. સૈ

ક્યો હશે કે, જે કેવળી જાણી શકે. તે વિના મારો કુમાર ક્યાં જાય ? વત્સ ! એકવાર તારૂં મનોહર મુખ જતાવ, તને નેત્રથી નીરખા હું મારા અવતારને સફળ કરૂં. પુત્ર ! તારા પ્રતાપી પિતા વિજય કરી આવશે, ત્યારે હું તેમને શુ કહીશ ? પુત્રના મુખ દર્શનની ઇચ્છા કરનારા મહારાજા મને કહેશે, દેવી ! કુમાર ક્યાં ગયો ? મારા રાજ્યનો અલકાર કેમ ગુમાવ્યો ? તે વખતે મારે મરણ વિના ખીજું કાંઈ શરણ નહીં થાય અરે દુષ્ટ જયકુમાર ! તને આહું પાપ કર્મ કરતા જાય કેમ ન થયો ? સ્તનપાન કરનારા નાના બાળકને માતાનો વિયોગ કરાવી, વિનાશ કરતા તારા હૃદયમાં દયા કેમ ન ઉપજી ?

સૂર્યવતીનો શોક સાલળી, રાજ્ય કુળમાં અફસોસ થયો, તેથી વૃદ્ધ રાજા કુટુંબના લોકો દેવીને આશ્વાસન આપવા આવ્યા. તેમણે કહ્યું, રાણી ! શોક કરો નહીં, ભવિતવ્યતા બળવાન છે. કચેલા કર્મ પ્રાણીને ભોગવવા પડે છે. દેવી ! તમે તત્વજ્ઞાન જાણો છો, જિન વચનને પ્રમાણ કરો છો. વિલાપ કરવાથી શુ વળવાનું છે ? વિલાપ છોડી દો, પ્રભુનું ધ્યાન કરો. મેઘની વૃષ્ટિથી જેમ દાવાનળ શમી જાય, તેમ પ્રભુના ધ્યાનથી શોક શમી જાય છે. આ પ્રમાણે કહી રાજકુટુંબના વૃદ્ધ જનો આત્મીય ગયા.

સૂર્યવતીને જરા આશ્વાસન મળ્યું, પણ તેના હૃદયમાંથી શોકનો આઘાત જતો નથી. કાણે કાણે કુમારની બાળ મૂર્તિ તેના નયનની આગળ ખડી થાય છે, તે વખતે તેનાં સ્તનમાંથી પચધારા છુટે છે, ધણી વાર શોક કરી કરીને સૂર્યવતી શાત થઈ ગઈ, જન ભગવંતનું સ્મરણ કરવા લાગી, પ્રભુનું ધ્યાન કરી, તેણીએ શોકને શમાવવા માંડ્યો, પણ શોકરૂપ શંકુ તેના હૃદયમાંથી દૂર થતો નથી, તેમ કરતા સૂર્યવતીનાં નયન ઉપર નિદ્રા આવી. અતિ શોકાતુર માણસને નિદ્રા સૂલભ છે. પુત્રના વિરહથી દહન થતી મહારાણી 'નિદ્રાનું' શીતળ સિંચન અનુભવવા લાગી. જેમ છુધાતુર માણસ અન્નનાં વલખા મારી પડ્યું રહે, તેમ સૂર્યવતી વલખા મારી નિદ્રાના ઘેનમાં પડી રહી. નિદ્રા સુખને અનુભવ કરતી મહારાણીને સ્વપ્ન આવ્યું. સ્વેત વસ્ત્ર ધરનારી કુળદેવીએ આવી સ્વપ્નમાં કહ્યું. વત્સે ! બેઠી થા. કેમ પડી છું ? હું તારી કુળદેવી છું. સૂર્યવતીએ કહ્યું, માતા ! હું દુઃખી છું, તમે પધાર્યા, તે મારા સદ્ભાગ્ય. તમારો પવિત્ર દર્શન કરી, મારા નેત્રને આનંદ થયો માયાળુ માતા ! મને સુખી કરો. મારા એક દિવસના બાળકનો મેળાપ કયવો ગોત્ર દેવી બોલમા—વત્સે ! શોક કરીશ નહીં. તારો કુમાર વિજયી અને હુશીર છે. મેં પુણ્યના પુજારીથી ઉત્તમ સ્થાને પહોંચાડ્યો છે. જો તે કુમાર તારી પાસે હોત તો, તને વિશ્વ સ્થાવત. સૂર્યવતી ! જરા પણ અફસોસ કરીશ નહીં. તારો પુત્ર સુખી છે. બેઠી ! જરા પણ અધીરી સહશ નહીં, એ કુમાર તને બાર વર્ષ અજાણે તેનું નામ શ્રીચક્રકુમાર પડશે સત્રની જેમ શ્રીચક્રકુમાર ખીજે સ્થાને હિંમત રહેશે જે ગોત્રદેવીના અવચન સંજ્ઞાથી સૂર્યવતી સંતોષ પામી. જો જન ભગવંતના નામનું સ્મરણ કરતી જાગ્રત રહે. તેના નો બાળ કુમાર નિર્મિત અને હાજર છે, એજ જાણી તેના અત્તના આનંદ રહ અ-યો. સૂર્યવતીએ જાગ્રત રહ સ્વપ્નમાં વાન દસી જતને જણાવી તે સત્ત્વ સર્વ પવિત્ર પ્રાર્થના રહે સદી બોલી—'મા સ્તુતે' ! ગોત્રદેવીએ સાંભળીને આવી ને કહ્યું, તે સ-

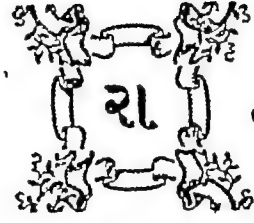
હજો. જીનાગમની વાણી વ્યર્થ થતી નથી. નિમિત્ત શાસ્ત્ર અન્યથા થાયજ નહી. શ્રીચંદ્ર-કુમાર કુશળ રહી, બાર વર્ષે પાછા પ્રગટ થશે. કુશસ્થલી રાજધાનીમાં પ્રતાપસિંહ જેવા પિતા તરફથી તે યુવરાજ પદ પ્રાપ્ત કરશે. પાપી જ્યકુમારના મનોરથ વ્યર્થ થશે. મહારાણી ! છેવટે ધર્મીનો જય થાય છે, અને પાપીનો પ્રલય થાય છે.

રાણી સૂર્યવતી ગોત્ર દેવીનાં વચન ઉપર આધાર રાખી, ધર્મ આરાધના કરવા લાગી, પ્રભુની પૂજામાં પ્રવૃત્ત થવા લાગી, પ્રતિદિન દાન, પુણ્ય, તપ, અને વ્રત ઉપાસના કરવા લાગી. પચપરમેષ્ઠીની પ્રાર્થના કરવામાં, ભક્તિથી ભાવના ભાવવામાં અને એક-નિષ્ઠાથી ધર્મ આચરવામાં તે સર્વદા તત્પર રહેવા લાગી.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

પ્રતાપસિંહનો બીજો વિજય.

રાજા પ્રતાપસિંહ ત્રણ કુમારોને સાથે લઈ કર્ણકોટ અને રત્નપુરના રાજા મલ્લ અને મહામલ્લ ઉપર ચડી આવ્યો. કુશસ્થલીના બહાદુર સૈનિકો સિંહનાદ કરી નૃત્ય કરવા લાગ્યા. પ્રયાણ કરતાંજ શુભ શુકનોએ પ્રતાપને વિજયનાં ચિન્હ સુવર્ણાં હતાં સૈન્યના રજથી દશે દિશાઓ છવાઈ રહી હતી. પ્રતાપના પ્રતાપ આગળ સૂર્યનો પ્રતાપ પણ ઝાંખો થઈ ગયો હતો. પ્રતિદિવસ પ્રયાણ કરતો પ્રતાપસિંહ નૈઋત્ય દિશાના સમુદ્રને કાંઠે આવી પહોંચ્યો તેના સૈન્યનો મહાત કાલાહલ કર્ણકોટ અને રત્નપુરના કિલ્લામાં પ્રતિધ્વનિરૂપે થવા લાગ્યો આસપાસ ફરતા બાતમીદારોએ મલ્લ અને મહામલ્લને આ ખબર આપ્યા. અચાનક ચડાઈ સાલળી, તે બંને વીરો સજ્જ થઈ ગયા. તેમણે પોતપોતાના વીર સૈનિકોને તૈયાર થવા બેરીના નાદ કરાવ્યા સ્વામીની આજ્ઞાથી બંને સૈન્ય બીજા સમુદ્રની જેમ ઉછળવા લાગ્યાં, વીરરક્ષમાં રમણ કરનારા સુબટો સાગરના તીર ઉપર હર્ષના નૃત્ય કરવા લાગ્યા, કર્ણકોટના રાજા મલ્લની સેના પ્રતાપસિંહના સૈન્યની સામે આવી ઉભી રહી. સેનાપતિની આજ્ઞાથી મલ્લના સૈનિકોએ એકદમ ભયંકર ધસારો કરી, પ્રતાપસિંહની સેનાને મહાત કરી દીધી, તે જોઈ પ્રતાપસિંહના ત્રણ કુમારો શત્રુ સૈન્ય ઉપર ચડી આવ્યા. વિજયુએ જેમ સાગરનું મથન કર્યું હતું, તેમ પ્રતાપસિંહના પરાક્રમી પુત્રોએ મલ્લની મહા સેનાનું મથન કરવા માંડ્યું. સેનાનો પરાભવ થતો જોઈ રણુમા મલ્લ જેવો મલ્લરાજા પ્રતાપસિંહના કુમારની સામે આવ્યો. મલ્લે પ્રચંડ પરાક્રમ કરી, ત્રણ કુમારોની સામે તુમુલ યુદ્ધ કરવા માંડ્યું. કોઈથી નેત્રને રક્ત કરતો, અને હોક ડસતો મલ્લ પ્રતાપના કુમારો ઉપર તુડી પડ્યો. રાજાના

પ્રતાપી સિંહ
કેમરીસિંહની ને
છેદી નાખ્યું

મ'ને

મનની મેના
સેનાપતિએ ગા
ગળ્યો જોઈએ
પાછા પડ્યો.
ગય મહામન
સિંહે દીન થ
ક્યને પોતાને

મ'ને

ઉપર નિવાસ
જે અન્યવરથા

પ્રતા

છે ૧ તે સાર
રાજાનીનુ મ
કે, " પ્રમને
જે દેવ, તેજ
સુખી અને દુ
જે નેના ન્ય
ધર્મની ડુગને
સાગરનું બી
કરે છે, નેના
પથી પ્રમના
બધુનો હતો
પ્રમને પીડા
તેના ગળતુ
જોઈ જે રક્ષ
શુદ્ધ સિંચા પિ
નથી, પણ પ્રમ
કુશસ્થ
શુપમાન થતા

86

હી. શ્રીચ
પસિહ બે
વ્યર્થ બે

સારાંખના ૫૨
૧ વ્રત ઉપદેશ
૫૩ વ્યતે વેદ

પ્રતાપસિંહ પ્રજાસક્ષણ કરવામાં અતિ ઉત્સુક હતો. પ્રજા પ્રત્યે રાજાનો સો ધર્મ છે ? તે સારી રીતે સમજતો હતો, અર્દ્રગ્રીતિ શાસ્ત્રનો તેણે પૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો હતો, રાજનીતિનું મહાત્મ્ય તેના નિર્મળ હૃદયમાં રમી રહ્યું હતું, તે વિદ્વાન મહારાજ સમજતો કે, “ પ્રજાને રંજન કરે, તે રાજા કહેવાય છે, પ્રજાનો દુઃખલંબન અને ગંભીર કરનાર જે હોય, તેજ રાજ પદવીને યોગ્ય છે રાજા, પ્રજાનો પાળક પિતા છે, પ્રજાના સુખે અખી અને દુઃખે દુઃખી થવું, એ ખરો રાજધર્મ છે, ક્ષત્રીયોનું ખરું કર્તવ્ય પ્રજાપાલન છે જેના ન્યાયી રાજ્યમાં પ્રજા નિર્વિધે સુખ ભોગવે, એજ ગણનું માન્ય દૃતાર્થ છે ક્ષાત્ર ધર્મની પુરાને ધારણ કરનાર નરેશ્વર ગમે તેવો પરાક્રમી, હિંદાર કે નિપુણ ટોચ, પણ તેની રાષ્ટ્રીયતાનું બીજા પ્રજાપાલન શિવાય અંદરિત થતું નથી જેનું યોગ્યતા પ્રજા સ્વતંત્ર કરે છે, જેના રાજ્યની શિતળ છાયા નીચે પ્રજા સુખપ્રાપ્તિ ભોગવે છે, અને જેના પ્રતાપથી પ્રજાના ઉપદ્રવ દૂર થઈ જાય છે, તેવા રાજાનું જીવન અરિતાર્થ છે. વળી પ્રતાપસિંહ ભાવતો હતો કે, જે રાજા દુષ્ટ ભાવથી પ્રજાને દબે છે, સ્ત્રીતિને માન આપે છે, અને પ્રજાને પીડા ધાય, તેવા રાજ્ય તરફ ઉપેક્ષા રાખે છે, તેવો ગણ નરકનો અગ્રિયારી દાસ છે, તેવા રાજાનું જીવન તે માનુષી જીવન નથી, પણ ગણની જીવન છે પ્રજાને દુઃખ થતું તોય તે રાજા લાઈ દોડી વતો નથી, તે રાજાની જાતિ ગંદ કુળા છે એ છે, તેની હિંસા નથી, ક્ષત્રિય પિતાથી નથી, એજ અર્થ જણવું તેવા સ્વતંત્ર રાજા પ્રજાને નહીં પણ પ્રજાના હિતાર્થ છે તેવા નીચા નરકિયોને સહન કરી શકે છે.

[illegible]

પ્રતાપસિંહનું પવિત્ર નામ ભારતની પ્રજામાં પ્રખ્યાત હતું, તેની રાજનીતિને જૈન ગૃહસ્થો, વિદ્વાનો, કવિઓ અને જૈન મુનિઓ પણ વખાણતા હતા. પ્રત્યેક પ્રસંગે રાજનીતિના ગુણમાં પ્રતાપસિંહનું જ દૃષ્ટાંત અપાતું હતું. પ્રતાપસિંહ જેવો નીતિમાન હતો, તેવોજ તે રાજ્યકાર્યમાં કુશળ હતો.

તેની પાસે ઘણા બુદ્ધિમાન મંત્રીઓ રહેતા હતા, પ્રતાપની મંત્રીસભા સર્વ રાજ્યોમાં પ્રથમ પદ ધરાવતી હતી, તેણે પોતાની રાજ્ય કાર્યની કુશળતાથી કુશસ્થલીનું મહાન રાજ્ય નિષ્કંટક કર્યું હતું. છેવટે આ મહા અને મહામહા શત્રુઓનો પણ પરાભવ કરી, પ્રજાની સર્વ જાતની પીડા દૂર કરી હતી. તે પ્રદેશના રાજ્યમાં શાંતિકારક વ્યવસ્થા કર્યા માટે તે ઘણા વખત સુધી રત્નપુરની નજીક સમુદ્રના તીર ઉપર પડાવ કરી રહ્યો હતો.

અકરણ ૧૭ મું.

શ્રીચંદ્રની બાલ્યાવસ્થા.

દ્વિમી સદી શેઠને ઘેર શ્રીચંદ્રકુમાર શુક્લપક્ષના ચંદ્રની જેમ વધતો હતો. અનુક્રમે તે શિશુ વય અને કિશોર વયની સધિમાં આવ્યો હતો, લક્ષ્મીદત્ત અને લક્ષ્મીવતી પુત્રને લાલન કરાવી, સંસારનો લાવ લેતાં હતા, આગળનું કામળ લાપણ સાંભળી, કર્ણમાં અનુપમ સૌંદર્ય નીચી નાતનાં અલિંગન કરી, સ્પર્શ પંદ્રિયમાં સુધા સિંચન મેળવતાં હતાં, શ્રીચંદ્રના પ્રભાવથી નાતનાં એકાદ તેના વ્યાપારમાં વિશેષ લાભ થવા માંડ્યો. પ્રભાવિક પુરુષના આગમનથી નું ન થાય ? પુરુષવત પ્રાણીઓનો અવતાર ઉન્નતિનું જ કારણ થાય છે. તેનું જીવન તેના પ્રત્યેક પ્રસંગમાં આવનારને લાભપ્રદ થાય છે, તેવી રીતે શ્રીચંદ્રકુમારના આવવાથી લક્ષ્મીદત્ત જેવો અપાર સમૃદ્ધિ થવા લાગી. તે અદ્ય સમયમાં કાટિધ્વજ સાહુકાર બની ગયો, કુશસ્થળીના શ્રેષ્ઠ વર્ગમાં તેણે મહાન પ્રતિષ્ઠા સપાદન કરી, તેની સત્કીર્તિ સર્વ સ્તરે પ્રસરી ચી હતી. જો કે, પ્રથમથીજ તે કુશસ્થળીમાં પ્રતિષ્ઠિત હતો, તથાપિ શ્રીચંદ્રના પ્રવરથી તેને સર્વ સ્તરે પ્રથમથી વિશેષ માન મળતું હતું.

શ્રીચંદ્રકુમારને તેના પાત્રક પિતાએ આવકના જે જે સંસ્કાર અનુક્રમે કર્યા હતા, તે તે કર્યા હતા. પણ જ્ઞાનગુણથી તેનો આગંલ થયો હતો. નામકરણ, કર્ણવેધ, ચૈત્ય, સંસ્કારન વિગેરે જૈન સંસ્કારોએ ચંદ્રકુમારની મનોવૃત્તિને સમૃદ્ધ કરેલી હતી. સમૃદ્ધ તેના પ્રવરથી એ અપૂર્ણ કુમારનું બુદ્ધિગણ વિશેષ ચળકતું હતું, તેનામાં સ્વાભાવિક જ્ઞાન જ્ઞાન સમૃદ્ધિની સુવેળ ઉપજત થત હતી, ગૃહસ્થ ધર્મના પવિત્ર આચાર્ય પદ સુધી સંસ્કાર સિંચનથી નવપ્રવૃત્તિ થાય છે, એવાજ શ્રી ચંદ્રના પ્રભુએ આગ

ને સોળ સંસ્કારને
અને શ્રદ્ધાલીન થા
પ્રભાવ બધારે
સ્વત આપે છે
હતા, કળાઓથી
તેમની લલાટ
વધ્ય રમતું હ.
તેના સુશોભિત
તેનાથીજ શોભ

શ્રીયં

આસન્નિ વગર
તેને પ્રેમથી તે
ઉર્મો હોય કે
કોઈપણની સુર્ત
માર્ગમાં કીડા
સ્વપ્ન અનિદ્રા
જોઈ પ્રત્યેક
દાગ લગવાની
કામનિઓ પો
વામાંઓનો ન

સખ

દેખાય છે ૧
છે ૧ બેન !
સેન પ્રજા ૧
સેને સંક્રા ૧
બાગ્યનાં વ
પત્નીનો કર
તેના પુરુષની
વિખર હપર
કુમારને આ
વાણીના વિદ્યા

શ્રી

માં આવતું,
કાળનો અખ

શ્રીચંદ્રની બાલ્યાવસ્થા.

૫૩

ને સોળ સંસ્કારનો અધિકારી કરેલો છે. સંસ્કારથી રહિત એવા શ્રાવકો સ્વાચાર બ્રહ્મ અને શ્રદ્ધાહીન થાય છે. શ્રાવક પ્રજાને જૈન સંસ્કારની પૂર્ણ આવશ્યકતા છે, સંસ્કારનો પ્રભાવ જ્યારે પ્રગટ થાય છે, ત્યારે શ્રાવકનો બાળક ધાર્મિક અને સામાજિક ઉન્નતિમાં રવત આવે છે. એથીજ લક્ષ્મીદત્ત શેઠે શ્રીચંદ્ર કુમારને અનુક્રમે યોગ્ય સંસ્કાર કરેલા હતા, કળાઓથી ચંદ્રની જેમ શ્રીચંદ્ર સંસ્કારરૂપ કળાઓથી શોભાવમાન થતો હતો, તેના તેજસ્વી લલાટમાંથી સંસ્કારનાં કિરણો પ્રસરતાં હતાં, શરીરની ગૌર કાંતિમાં અનુપમ લાવણ્ય રમતુ હતુ, અંગના પ્રત્યેક અવયવ રમણીય અને લાલિત્ય ભરેલા દેખાતા હતા, તેના સુશોભિત શરીરમાં સ્વાભાવિક શોભાજ રહેલી હતી, તેની મડન શોભા તો ઉલટી તેનાથીજ શોભા મેળવતી હતી.

શ્રીચંદ્રકુમારનો બાલ્ય વયથીજ આનંદી સ્વભાવ હતો, બાલકીડામાં તેની મનોવૃત્તિ આસક્તિ વગરજ રમતી હતી, કુશસ્થળીના પ્રત્યેક જન શ્રીચંદ્રને જોઈ ખુશી થતા હતા, તેને પ્રેમથી તેડવાને, રમાડવાને અને જોલાવવાને સર્વે લલચાતા હતા જે સ્થળે શ્રીચંદ્ર ઉઠ્યો હોય કે આવતો હોય, તે સ્થળે લોકોનું વંદ તેને અવલોકવાને એકદુનું થતું હતું, દોષપક્ષીને સૂર્યની જેમ તે સર્વને પ્રિય થઈ પડ્યો હતો, સમાન વયના મિત્રોની સાથે માર્ગમાં ક્રીડા કરતો શ્રીચંદ્ર મુગ્ધાઓના મનને દરણુ કરતો હતો, તેની મોહક મૂર્તિ સ્વયં અવિદ્યારી છતાં પણ વનિતાઓના વિદ્યારતું કારણ થતી હતી, શ્રીચંદ્રનું સૌદર્ય જોઈ પ્રત્યેક શશિવદના સાનદાશ્ચર્ય થઈ જતી હતી, તેની સાથે વાર્તાલાપ કરવાને દરેક દારા લલચાતી હતી. જ્યારે શ્રીચંદ્ર ચત્વરમાં ફરવા નીકળતો, ત્યારે કુશસ્થળીની કામનિઓ પોતપોતાના પ્રાસાદ ઉપરથી તેને નીગળવાને આવતી હતી. તે વખતે તે વામાઓનો નીચે પ્રમાણે વાર્તાલાપ થતો હતો.

સખી ! જો, આ શ્રીચંદ્રકુમાર કેવો સુંદર છે ? તેના મુખચંદ્ર કેવો સુંદર દેખાય છે ? તેના મુદ્દુ હાસ્યમાં કેવું લાલિત્ય છે ? તેના વિરાળ નેત્રમાં કેવું ચાંચલ્ય રહેલું છે ? જોત ! આ કુમારની માતાને ધન્યવાદ ધરે છે કે, જેના ઉદરમાંથી આવું રમણીય રત્ન પ્રગટ થયું છે ખરેખર લક્ષ્મીવતી પુણ્યવતી છે, જે ભાગ્યવતી આવા ભવ્ય કુમારને સર્વદા લાલન પાલન કરતી હશે. દોષ વિદ્યારી વામા ભોલી—જેન ! તેની માનના ભાગ્યના વળાણુ કરો હો, તે તો હીક, પણ ખરેખરી પ્રશંસા તો તેણે પાણિન્દ્રણુ કરેલી પત્નીની કરવામાં આવશે ભવિષ્યમાં જે ભામિની આ ભવ્ય કુમારની સદુચ્ચિદ્ધિ થશે. તેના પુણ્યની ખેણી કેવી ઉત્તમ ? એજ સર્વ સુંદરીઓની શિરોચ્છ્રી છે. આજના શિખર ઉપર એજ ચહેલી છે. શ્રીચંદ્રની અર્ધાંગનાના કેવું ભવ્ય ! આજા અનેક કુમારને આલિંગન આપનારી, તેના મોહક મુખને સુખન આપનારી અને તેની સ્મૃતિ વાણીના પિલાસને અતુલ્ય કરનારી કહી સી વિદ્યાતાએ નિર્મિત કરી હશે ?

શ્રીચંદ્રકુમારનું જીવિત્વ બાલ્ય વયથીજ આનંદનું હતું જે કદાચ સંસ્કાર માં આનંદ, તેને તે કદિ પણ ભૂલતો ન હતો જોઈ વચ્ચેની જિંદગી જે, કદાચ માનવો અપમાની હોય. અને સૂર્યના સંસ્કાર ઉદિત થતા હોય, તેને તેને સંસ્કાર

ને શ્રદ્ધાથી,
સાનદાશ્ચર્ય
જો, તેઓને

આ સંસ્કાર
કુશસ્થળી
પણ પ્રગટ
કરે છે
શ્રી રત્નો

મ વધેલો
જાઓ હતો
જો કાલ
મ સૌંદર્યની
ચંદ્રના પ્રગટ
થતા આનંદ
છે. તેનું
મારના આનંદ
સાહુકાર
ની સહીયો
જો, તથાપિ

અનુક્રમે
મકરણુ
સ્કૃત કરેલી
તેનામાં
પવિત્ર
ત પ્રગટ

દેખાતુ હતું, તે સાથે તેનામાં ધાર્મિક સંસ્કાર સારી રીતે દેખાતા હતા. કોઈને દુખી દેખી તેનું દયાળુ દિલ આર્દ્ર થતું હતું, ઉપકાર વૃત્તિએ તેના હૃદયમાં વાસ કર્યો હતો, પોતાની શેરીમાં ફરતાં યાચકોને દેખી, તે તેની પાસે દોડી જતો હતો, અને તેઓને પોતાના પિતાની પાસે લઈ જઈ ઇચ્છિત દાન અપાવતો હતો, બાળ કીડાને લઈ અનેક જાતની રમત ગમત કરતાં જો કોઈ સૂક્ષ્મ જાતુ જોવામાં આવે તો, તેમને યતનાથી પાળતો હતો, અહિંસા ધર્મના પવિત્ર સંસ્કારો તેનામાં સ્વતઃ પ્રાપ્ત થયા હતા. પશુ પક્ષીને પીડિત કે દુઃખી જોઈ ઘેર લાવતો, અને તેમની અશન પાન વિગેરે માવજત કરવામાં તત્પર થતો હતો. તેની કીડામાં બીજી તોફાની રમતો ન હતી. પોતાના વિશાળ ગૃહના એક ભાગમાં જુદા જુદા ભાગ કરી, ધર્મશાળા, પૌષ્ઠશાળા, સામાયિકશાળા, પાંજગપોળ, ઉપાશ્રય અને ચૈત્યનાં સ્થાન કહી આત્માને આનંદ આપતો હતો. કોઈ વાર પોતાના એક મિત્રને અધ્યાપક કરી, પોતે અભ્યાસી થઈ આગળ બેસતો અને પાઠશાળાનું આનંદ કહી તેમાં બીજા છોકરાને એકઠા કરી જુદાં જુદાં ધનામો આપતો હતો. કોઈ વાર સભા કરી પોતે વક્તાનું આસન લઈ બાળ ભાષામાં ભાષણ આપતો, અને સભા વિસર્જન કરી જાતબાતના ખાવાના પદાર્થોની પ્રભાવના કરતો હતો.

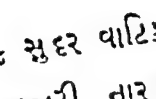
આવી પુત્રની બાલ કીડા જોઈ, શેઠ લક્ષ્મીદત્ત અને શેઠાણી લક્ષ્મીવતી અપાર આનંદ પામતા હતાં, અને “ પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી વર્તાયા ” એ કહેવતને યાદ કરી, તેઓ પુત્રની ભવિષ્યની ધાર્મિક ઉન્નતિ વિષે સારો મત બાધતા હતાં. શ્રીચંદ્ર કુમાર પોતાના પિતાની સાથે ચૈત્ય દર્શન કરવા જતો, ત્યાં પણ પ્રભુની પ્રતિમા જોઈ, તેના ઉંચા પરિણામ થતાં હતાં, તેના મુઠ્ઠા હૃદયમાં ભક્તિ રસ ઉલ્લાસ પામતો, અને નેત્રમાંથી પ્રેમાશ્રુ આવતાં હતાં. કોઈ વાર તો અર્હતની પ્રતિમાનું ધ્યાન કરી, આત્મ વૃત્તિને તેમાં તલ્લીન કરી દેતો હતો. જ્યારે ચૈત્યમાં પ્રવેશ કરતો ત્યારે નિરસહીના શબ્દો બાળ ભાષામાં ઉચ્ચારી પિતાને આનંદ આપતો, અને ઉત્તમ ભાવના ભાવી, પાછો લાથી પિતાની સાથે વળતો હતો. દેશનાલયમાં પણ પિતાની સાથે નિયમ પ્રમાણે જતો, અને ગુરૂના સદ્બોધક ઉપદેશને એક ચિત્તે શ્રવણ કરી, તેનું શ્રદ્ધાપૂર્વક મનન કરતો હતો. આ પ્રમાણે શ્રીચંદ્ર કુમારની બાલ્યાવસ્થા ઉચ્ચ વૃત્તિ સાથે પ્રસાર થતી હતી, અને પ્રતિદિન માતા પિતાના લાલન પાલનના સુખાનુભવને સંપાદન કરતી હતી.

મધુર રા. ૩
કળા કરી, ૨
પોતાના ૫૬
ખાના દત્ત, ૫
બચ્ચાને ૫૫
આનંદ ૫૫
સુખના કીરતી

આ
દેવપ્રમાન ૨
ગોપીન દિવ્ય
વધેને દત્ત ૩
અને સત્તમ ૩
સસ શ્રેણી
દિવ્ય કળાશી
ધર્મેના પ્રભુના
સુખ લેતા અ
રમા જતા ૬
નોખત, વી
પૂજા થતી ૬
ગાઝ રહેતુ

આ
આઓ દત્તો
પાસે અઓ
કરતો, તેનો પ્ર
પામતો હતો
તેમાં વિવિધ -

કે સુદર વાટિકા વિવિધ વૃક્ષોથી વિકાશીત થઈ શોભતી હતી, આંબા, કેદલી, ખજૂરી, નારંગી, શ્રીફળ, બદામ, અંજીર, અને દાડિમ વિગેરે વૃક્ષો પ્રજના લાગ્યો નમિત થઈ રહ્યા હતાં, પોતાની ઉપકારિણી ભૂમિ માતાને બજો પ્રણામ કરતાં હોય, તેવાં તે દેખાતા હતાં આસપાસ વિવિધ જાતનાં પક્ષીઓ ફળા ફરી, મયૂર પક્ષીઓ નૃત્ય કરતાં હતા, ક્યારાની શીતળતામા આવી, વિવિધ પ્રાણીઓ ખાતા હતા, પોતાનાં બચ્ચાંપર અતિ વહાલ ધરતી વાનરીઓ પોતાની ઉદર સંચામા બચ્ચાંને વળગાડી નૃત્ય કરતી હતી, મદ, શીત અને સુગંધી પવન સુખ સ્પર્શથી સર્વને સંયંના કીરણો છાયાએ થઈ પ્રકાશ આપતાં હતા.

આ રમણીય ઉદ્યાનમાં એક આદિનાથ પ્રભુનું કૈત્ય દેવતાઈ વિમનના લેખું
દેવીપ્રમાન દેખાવું હતું. તેની આસપાસ આવેલી ઉચ્ચ વૃક્ષોની ધટાની બહાર તેનું સુ
રોશિન શિખર ગગનની સાથે વાતો મરતું હતું, તે ઉચ્ચ ધ્વજસ્વરૂપ કુચી આશિષ આ-
વૃક્ષોને દર્શન કરવાને જોલાવતું હોય, તેમ દેખાવું હતું. મદિની દિવાલો ઉપર નમુનાદાર
અને હિતમ કારીગીરીનું કામ કરવામાં આવ્યું હતું. તેના ગર્ભ મંડપની અદર નકશીદાર
સ્તંભ ચોળી અને પ્રતિમા ગદામાં કરેલી સિદ્ધાસનની રચના અલંકૃત અને અતિ ઉત્તમ
સિલ્પ કળાથી પરિપૂર્ણ હતી આ સુદર કૈત્યની ચોલા લેવાને અને તેમાં વિનાશમાન
ધોળા પ્રભુના દર્શન કરવાને અનેક યાત્રાળુઓ આવતા હતા સાથે તે બહારના પાનનું
મુખ લેવા આવનારા ગૃહસ્થોએ ઉદ્યાનમાં ફરી આ મનોહર કૈત્યની જોઈ લઈ આગ નગ
માં જતા હતા. આગનિષ્ઠ સમયે તે મદિરમાં ધણે દાકમાં દુગાને આવતો હતો
નોખત, વીણા, સારંગી, સીતાર અને સુફના નાદ સાથે ત્યાં હિતમ દેવની સંગીત
પદ્ધતિ હતી ગાલર, ધટા અને તૃતીયા ધટીઓથી એ મનોહર દેવને તે વખતે
ગાદ કરેલું હતું.

[illegible]

ધવલ મંગળના મધુર ગીત પણ ગવાતાં હતાં, આગળ અનેક જાતના નટ લોકો નૃત્ય કરતા હતા, જયધ્વનિ સાથે હર્ષનો કાલાહલ થતો હતો. આ મહા સમાજની પાછળ એક પર્વતના જેવો શૃંગારયુક્ત ગજેન્દ્ર મંદ મંદ ગતિએ આવતો હતો, તેની ઉપર પૂર્ણ ચંદ્રના જેવું છત્ર ધરવામાં આવ્યું હતું, તેની પડખે રત્નજડિત દંડવાળા ચામરો વીજળતા હતા, ગજેન્દ્રની આગળ સામંત અને મંત્રીઓનો મોટો પરિવાર ચાલતો હતો, પછવાડે ગજેન્દ્રોની અને અશ્વોની શ્રેણીઓ ચાલી આવતી હતી. આ સુશોભિત સ્વારી વાટિકામાં થઈ, તે ચૈલની આગળ આવી. બીજો સમાજ દૂર ઉભો રહ્યો. ચૈલથી થોડે દૂર ગજેન્દ્ર ઉભો રાખી, તે ઉપરથી એક સારિકા પક્ષિણી ઉતરી, તે વખતે સર્વ લોકોએ મોટો જયધ્વનિ કર્યો. એક મહારાણીને જેવું માન મળે, તેવું એ સારિકાને માન આપવામાં આવ્યું. સારિકા ચૈલ દ્વારમાં થઈ, અંદર આવી. તેની સાથે બીજો પરિવાર જયનાદ કરતો અંદર પેઠો. ક્ષણ વારે તેની પાછળ સુખાસનમાંથી ઉતરી એક બીજી સ્ત્રી આવી, તે સ્ત્રીનું ઉત્તમ સૌંદર્ય હતું.

આ દેખાવ જોઈ, પેલો વૃદ્ધ ગૃહસ્થ અને તેનો પુત્ર આશ્ચર્ય પામી ગયા. ચતુર બાળકે પિતાને પૂછ્યું, પિતાજી ! જો આજા આવે, તો આ ચમત્કારી વૃત્તાંત જાણી મારા દૈતુકને શાંત કરે. પ્રિય પુત્રની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાને પિતા પ્રસન્ન થયો, અને તેણે પુત્રને આલિંગન કરી આજા આપી. ચપળ કુમાર ચૈલમાં ગયો. જ્યાં સારિકા અને પેલી સ્ત્રી ઉભા હતાં, ત્યાં આવ્યો. પ્રેમી અને જિનલક્ષ્મી શ્રાવક કુમારે પેલી સ્ત્રીને વિનયથી કહ્યું, ભદ્રે ! આ સારિકા કોણ છે ? અને તમે કોણ છો ? આ મહેલસવ શેનો છે ? આ જિન પ્રાસાદમાં તમે આવા મોટા આડંબરથી કેમ આવ્યા છો ? મનોહર બાળકના પ્રશ્ન સાંભળી એ સ્ત્રી ખુશી થઈ. એ બાળકની સુંદર આકૃતિ અને ચાલાકી જોઈ, એ રમણી હૃદયમાં આનંદ પામી મધુર સ્વરે બોલી—વત્સ ! આ કુર્શસ્થલીના પ્રતાપસિંહ રાજા છે. તે હાલ રત્નપુર ઉપર વિજય કરવા ગયા છે. તેમને સૂર્યવતી નામે એક રાણી છે, તેની સેદ્રી નામે હું દાસી છું. હું દાસી છતાં તે મહારાણી મને પોતાની સખી સમાન ગણે છે. આ સારિકા તે મહારાણીને અતિ વહાલી છે તેના માનસરૂપ માનસ સરોવરની તે રાજહસીરૂપ છે. એ સારિકાની જન્મભૂમિ કંકેટક નામના બેટમાં છે. એક ધનવાન વ્યાપારી તેને તે બેટમાંથી લાવેલ હતો. તે વ્યાપારી રત્નપુરનો નિવાસી હોવાથી તેણે પોતાના રાજાને તે બેટ કરી હતી. હમણું મહારાજા પ્રતાપસિંહે રત્નપુર તાબે કર્યું, ત્યારે તેના રાજાએ આ સારિકા મહારાજા પ્રતાપસિંહને બેટ કરી હતી. થોડા સમય ઉપર અમારા મહારાણી સૂર્યવતીને તેમના પુત્રનો વિયોગ થયો છે, એ સમાચાર પત્ર દ્વારા મહારાજાના જાણવામાં આવ્યા. પોતાના પ્રિય મહારાણીને દુઃખ થયેલું જોઈ, એ દયાળુ મહારાજાએ આ પવિત્ર અને ચતુર સારિકા મહારાણીના આનંદને માટે મોકલાવ્યા છે આ સારિકા પક્ષિણી છે, તે છતાં મનુષ્ય ભાષા બોલી શકે છે. તે કાવ્ય સાહિત્યની જ્ઞાતા છે, શ્રી જિન ભગવંતે કહેલા ઉપદેશને જાણે છે, વૈરાગ્યને પુષ્ટિ કરનારી વાર્તાઓ, ગીતો અને સુભાષિતનું ઉચ્ચ જ્ઞાન તે ધરાવે છે. તે પવિત્ર પક્ષિણીના હૃદયમાં આર્દ્રત ધર્મની આસ્તા ઉત્તમ પ્રકારની છે. તેમના સહવાસથી રાણી સૂર્યવતીનો બધો સમય ધર્મગાથી-મંત્ર પ્રચાર થાય છે, સત્સંગનો મહિમા મોટો છે, માનવ જીવનનું સાશ્વત સત્સંગતિમાજ

કૃતાર્થ છે. આ
છે, પુત્રના મદ
અરેખરો ઉદ્ધા
કરેલો છે, ત્ય
મહેવની તિવા
સર્વોચ્ચ આ
તેજ અમારાં
ત્રિકાગ દેવવ
છે, દરેક પા

પૂર્વ

હવે કે, 'તુ
પ્રગટ થઈ છે
અમારાં મદા
તેમને અટકા
પિ તે ધર્મ
ણીએ અ
તેમણે અજ્ઞા
આ આદિના
ગજેન્દ્ર ઉપર
છે. સંત્રીએ
ધર્મિક ભાવ
કામ કેવાં
કેવી ઉત્તમ
ધર્મનો પ્રમ
આજ, હવે
પ્રભુની આ
આમાને
તરફ ઉભો
ગદી, પોતાના
પોતાની દ્રષ્ટિ
ધી માનવ
હતો. વાંચ
થી આવ્યા
બાગક તેનો
રત્ન આન્યા

۲۲

પૂર્વે આ સાધ્વી સારિકાએ એક વખતે કોઈ ઉત્તમ ઝાની સાધુના મુખથી સાંભળેલું હતું કે, ‘ તુ આવતા ભવમા એક રાજપુત્રી થયશ ’ આથી તેમનામાં ધાર્મિકચરિત્ર વિશેષ પ્રગટ થઈ છે, એ પવિત્ર પક્ષિણી ઘણી તપસ્યા કરે છે, અને શરીરને મહા કષ્ટ આપે છે. અમારાં મહારાણીનો તેમના ઉપર ઘણો જ પ્રેમ છે. અતિ કષ્ટકારી તપસ્યા કરવાને તેઓ તેમને અટકાવે છે. આ સાધ્વીના શરીરને કષ્ટ થતું નેષ્ટ મહારાણી ખેદ પામે છે, તથા પિ તે ધર્માનુરાગિણી સારિકા તપસ્યાને છોડતી નથી. ઘોઝ દિવસ પહેલાં તે પવિત્ર પક્ષિ-
ણીએ અઘ્રાઇ ઉપવાસનો તપ કર્યો હતો. એ તપસ્યાથી સંસારમાં પુણ્યનો લાવ લેવા તેમણે અઘ્રાઇ ઉત્સવ કરેલો છે, તે ઉત્સવને પ્રસંગે આ વરપોડો દાદવામાં આવ્યો છે. આ આદિનાથ પ્રભુના ચેલમા વદના કરી, પ્રભુની ભાવથી ભક્તિ કરવાને એ સાધ્વી સારિકા ગળેદ્ર ઉપર ચડી આવેલ છે અમારાં મહારાણીએ તે મહોત્સવમાં સપૂર્ણ લાગ લીધો છે. સંદ્રીએ કહેલી સર્વ હકીકત સાબળી એ બાળક આશ્ચર્ય પામી ગયો. તેના મનમાં ધાર્મિક ભાવના વિશેષ જગત થઈ આવી તેણે મનમાં ચિંતવ્યું કે, આઠા ! પુણ્યોદયનાં શમ કેવા ચમત્કારી છે ? આ પક્ષિણી તિર્યચની જાતિ છે, તે છતાં તેનામાં ધર્મ ભાવના કેવી ઉત્તમ છે ? તે પવિત્ર પક્ષીએ પુણ્યની સાગમી ફેવી મેજવી છે ? આઠા ! આદંત ધર્મનો પ્રભાવ કેવો ઉત્તમ છે ? ગમે તે જાતિના રહેલ બોધિની જેવાં અકુળિ થાયછે ? માલ, દાવે આ સારિકાની જિનભક્તિ જોઈ તે તિર્યચ જાતિ ફેવી ભવના ભાવે છે ? પ્રભુની આગળ શું બોલે તે ? અને ફેવી ધાર્મિક લાગણી દર્શાવે છે ? તે નેષ્ટ હું માગ આગાને મૃતાર્થ કરૂં આ પ્રમાણે ચિતરી તે બાળક ચેલના ઝૂંપ મહાપના જઈ એક તરફ જીઓ રહેલો સારિકા ભક્તિ ભાવથી પ્રભુની પ્રતિમાના કુખ્ય દાનના અંગ ઉન્ની
-લી, પોતાની પાળો ફરજની, આસ નમાની, તેણીએ અત્યંત ભાવથી પ્રભુને વદના કરી, પોતાની કહિ પ્રભુની મનોહર મસ્તિની સામે લગી હરખને નહીં કરી, તે સિદ્ધિ સિદ્ધિ
પૂર્ણ માનવ ભાવમાં સ્તુતિ કરવા લાગી, બોલે તે અત્યંત બાળક એક નોક રહી આસને
હવો વાસનારને વિલાસ થઈ હજી કે, એ બાળક કોણ હતું ? તે પિત્ર - આસને
ફી આસ હવો ? એ રહ ગરુડ તે કુદરતીદો અપ્પ ન નેક હરખેલ છે, અને તે
વાસ તેને રૂત કીસકરગર તે અગે પિત્ર કુદરત વિષેને અ - હરખેલ

આ પ્રસંગે પિતા લક્ષ્મીદત્ત પોતાના ધાર્મિક કુમારને આદિશ્વર પ્રભુના ચૈત્યમાં દર્શન કરાવવાને લાવ્યો હતો. પુત્રનાં પરિણામ પ્રતિદિન વધતાં થવાને પિતાની અભિલાષા હતી, તે પ્રસંગે અહીં આ સારિકાનો ચમત્કારી વૃત્તાંત બની આવ્યો હતો.

શ્રીચંદ્રકુમાર સાંભળતાં સારિકાએ મધુર એવી માનવી ભાષામાં આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા માંડી.—

“ * નમો નમો શ્રી આદિ જીજ્ઞંસુને, કરતી ત્રિવિધ પ્રણામ,
“ પચાભિગમે નમન કરતી, કેવળ જ્ઞાની નામ, લાલે ધરી લલામ;
“ પ્રભુજી પ્યારારે, પુણ્ય થકી મેં દીઠા;
“ પ્રાણ આધારારે, સરસ સુધાથી મીઠા. એ—આંકણી. ૧

“ રાજ પુરૂષ ઉપયોગ કરાવે કાલાહલને શમાવે;
“ સાચી વાણીએ ભાવના ભાવે, સહુને અચરત થાવે,
વાજત્ર નાદ વળાવે. પ્રભુ. ૨

“ હુ તો કાબરી બાબર દીપની, સાસ ભરી એ દેહી;
“ સ્વામી બસબર કો નહીં દોઠો, તુંહી અનેહીર અદેહીર પ્રભુ. ૩

“ તું નિષ્કલંક અને નિર્મોહી, તું અદોહી ઉદાસી;
“ મારા મન માંહેથી કેણીપરે, કહો હવે કેમ ફરી બસી. પ્રભુ. ૪

“ જેમ પંકજમાં મધુકર પેસે, તેમ મનકંજમાં પેઠો;
“ તુમ દર્શન પામી નવિ હરખે, તે નિગુણે ને ધીઠો. ૬ પ્રભુ. ૫

“ હુ તિર્યચણી ને વળી પાણી, લાખેણી તુમ સેવા;
“ પામીએ તો એ અનુપમ ભાગ્યે, જિમ ભુખ્યા વરમેવા. પ્રભુ. ૬

“ ભવ ભવ તારી આઝાજી સુરગવી, હોખે અવિચલ ભાવે;
“ તેહથી ગોરસ સમકિત સુધુ, જ્ઞાનને ચરણુ જમાવે. પ્રભુ. ૭

“ જેમ ધૃત આપ સ્વભાવે નિર્મળ, રસ શોધ્યો કહો ન બાવે;
“ તેમ તુમ હેતે નિજ સ્વરૂપ તે, નિરાવરણુ પ્રગટાવે. પ્રભુ. ૮

* આ સ્તુતિ અસલ પુસ્તકમાંથી લીધેલી છે. રાગ કાશી રાગમાં ગવાય છે.
“ હરીએ આપીરે વૃંદાવનમાં માળ ”—એ દેશી.

૧ સ્નેહ વિનાના—રાગ રહિત—વિતરાગ ૨ નિરાકાર. ૩ કમળમાં. ૪ ભમરે.
૫ મનરૂપ કમળમાં ૬ નિર્લજ્જ. ૭ તમારી આઝાજી કામધેતુ. ૮ તે કામધેતુ ગોરસ-
રૂપ સમકિત છે. ૯ ચારિત્ર.

દર્શન કરી
ના હતી તે

આ પ્રસરે

“ હંદ્ર અનતા જે સમકાળે, ભક્તિ કરે જે દુઝેલી,
“ તોપણ પ્રભુ ગુણ સંમતા નાવે, તો હું તીર્થચણી કેલી પ્રભુ ૯
“ સાગ્રિક એણીપરે આદિ દેવની ગુણ ચુર્ચ કરવા લાગી
“ સહુ પ્રથમે બુઝો એ અચરિત, જાન વિમળ મતિ જતગી પ્રભુ ૧૦

આ પ્રમાણે મધુર કટ્ટી સારિકાએ પ્રભુની મુતિ કરી, તેના મધુર ધ્વનિથી
ગર્ભ મડપ ગાળ ઉઠ્યો, સર્વ યોતાઓના હૃદયમાં તેણીએ ભક્તિ લાવના જાગ્રત કરી
દીધી, અર્જુનના મનવનમય સગીનથી સર્વ જન સમાજ મનુષ્ય થઇ ગયો, વાટિકાની રમ-
ણીય ભુમિમાં તેના પ્રતિધ્વનિ પડ્યા, જલોની ઘટામાં પક્ષીઓ શાંત થઇ, તેને સાલજ-
વા લાગ્યા, પોતાની જાનિનું તેમને અભિમાન થયું હોય, તેમ તેઓ પરમ આનંદને પ્રા-
પ્ત થઇ ગયા, સાગ્રિકના સુદર સુગંધી આકર્ષી મૃગલાઓના જુદા ચેત્ય ભુમિની આગળ
ઝેકા થઇ ગયા, ઉદ્યાનમાં અર્વ રચમે શાંત રસને આપનારી શાંતિ પ્રસરી ગઇ. લક્ષ્મી-
દત્ત એક અને તેનો પુત્ર શ્રીચંદ્રકુમાર ભક્તિ રસમાં મગ્ન થઇ ગયા, સાગ્રિકના મનવનથી
તેઓ આનંદાશ્રય થઇ, પરમાત્માની સાથે એકતાન થઇ ગયા, તેમની નિર્મળ મનોરુતિ
શુભ પગિણામના ગિળર ઉપર આરંભ થઇ

મનવન કર્યા પછી સાગ્રિક એક વાપિકામાં આનંદ કરી આવી. પછી પોતાની
ચમ્પુ ગદ્ય કરી, સુકતાજીના આઠ મગજ તેણે પૂરી દીધા, તે પ્રાપ્ત પગરબના ભાગી,
પુષ્પ દીપના પાન સતજ કરી દીધા, સાગ્રી સાગ્રિકાએ અંબર અને કાતુરી મિત્ર પરિ-
જળથી પ્રભુને રના કરાવ્ય, પ્રભુની પવિત્ર પ્રતિમાને નિર્મળ કરી, પોતે દર્શનમયી
નિર્મળ થા, જન્મ, જરા અને મરણરૂપ રૂઝ દુર દરવાજા આવી સર્પમાં પ્રાણ એ
પરિણામીએ પૂજા લાણી, ચડતા પરિણામ પ્રગટ કર્યા, પૂજા સર્પમાં કરી પ્રભુના મોહક
મગ્ન સામું જોઇ તેણે પાણ પ્રણામ કર્યા સાગ્રિકાની સ્વર્ણ સ્વદેહન પ્રગ્નિ જોઇ, પ્રાણ-
દામાર સાકેત થા ગયો તે માનવ હૃદયની પાટીને નિર્મળ હૃદયને સુદૃઢ બાંધો,
માનસીનો જન્મ નિવરથી હિતનો દરેકાગ અને પછી આ સાગ્રિકાને નિર્મળ
ભક્તિ તેણે આજ મેળવે છે અને આજ મેળવે છે આજ મેળવે છે આજ મેળવે છે
આજ મેળવે છે આજ મેળવે છે આજ મેળવે છે આજ મેળવે છે

૮
ગદ્ય છે.

માં. ૪ ૯૩૧
મધુર

રિકા પ્રભુની સર્વ પ્રકારની ભક્તિ કરી નિવૃત્ત થઇ, પ્રેમપૂર્વક પ્રણામ કરતી પાછી હકવા લાગી અત્યાર સુધી નિર્નિમેષ દ્રષ્ટિથી તેણીએ સર્વ ક્રિયા કરી હતી, હવે તેણીની દ્રષ્ટિ પ્રતિમાના ધ્યાનથી નિવૃત્ત થઇ હતી જ્યાં એક તરફ જોયું, ત્યાં શ્રીચંદ્રકુમાર તેણીની દ્રષ્ટિએ પડ્યો કુમારના સૌંદર્યે તેની દ્રષ્ટિને આકર્ષી, અકસ્માત્ તેના નિર્મોહ હૃદયમા મોહનો ઉદય થઇ આવ્યો, ધર્મ ભાવનામા ભવ ભાવના જાગૃત થઇ. તેણે વિચાર્યું, આ સુદર કુમાર કોણ હશે ? તેનું મનોહર મુખ, વિશાળ લોચન, શુક્ર સમાન નાસિકા, બિંબ તુલ્ય હોઠ, ગુલાબી ચહેરો, આજ્ઞાનુ ભુજા, ભ્રમરવત્ શ્યામ અને વાકડીઆ કેશ, નમણા પગ અને મગેડદાર સર્વ અવયવે સરખી આકૃતિ મને મોહ ઉપજાવે છે આ બાળકનું તારણ કેવું સુદર થશે ? ગમે તે જાતિનો એ બાળક હોય, પણ તે સર્વોત્તમ છે તેનાં શારીરિક લક્ષણો ધર્મ ભાવનાને પણ સૂચવે છે. આવું વિચારી તે સારિકાની પરિણતિ બદલાઇ ગઇ

કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે, શુભાશુભ કર્મ કાણે કાણે અને સમયે સમયે વિવિધ પરિણતિ બધાવે છે કર્મની પ્રકૃતિઓ પ્રાણીને વિવિધ સ્થિતિમા મુકી દે છે, ઉચ્ચ ભાવનામાંથી કાળવારમાં નીચ ભાવનામાં લાવે છે, ચડતા પરિણામમા આવેલા જીવનને અવનતિને માર્ગે દોરે છે કર્મની જાળ કૃષ્ણનાભિની જેમ પામર પ્રાણીને શુંચવણમાં નાખી દે છે, કર્મજપ પ્રગટ ગઢતાડ પ્રાણીને જૂતલ લિપર ભમાવી પાડે છે, કર્મરૂપ મહાસાગરના મોજમા સપડાએલો જીવનમા અનેક વિટંબનાને અનુભવે છે, કર્મની મહાન્ શક્તિ અનંત અને અનિવાર્ય છે, એ મહા શક્તિને પરાભવ કરનાર કોઇ વિરલાભ હોય છે આ ભવરૂપ રણ ભૂમિમાં કર્મરૂપ મહાન્ યોદ્ધાની સાથે યુદ્ધ કરનાર વીર પુરોષને જન્મ આપનારી વીર મતાઓ થોડી છે તેવા વીર નરોથીજ આ ભૂમિ વીરવતી, ધર્મવતી, અને પ્રભાવવતી છે

એવી કર્મની અચિત્ત શક્તિએ સારિકાને પરાસ્ત કરી દીધી. તે પક્ષિણી શ્રીચંદ્રના મોહમા સપડાઇ ગઇ, તત્કાળ પાછી પ્રભુની સન્મુખ થઇ, ઉચે સ્વરે બોલી—હે સર્વ કામ પૂરક પ્રભુ ! હે દેવાધિદેવ ! જો મેં કાંઇ પણ ધર્મ આરાધ્યો હોય, તો પૂર્વ ભવે આ સુદર કુમાર મારો ભત્તા થજો, તે સાથે વળી તમે દેવ, નિર્ગ્રંથ મુનિ, ગુરુ, અને અલિંસા લક્ષણ ધર્મ મને પ્રાપ્ત થજો આ પ્રમાણે કહી સારિકાએ પ્રભુના ચગણ આગળ સાગારી અનશન ગ્રહણ કર્યું.

પક્ષિણીનું આવું નિદાન-નિયાંકું સાંભળી, શ્રીચંદ્રકુમાર વિચારમા પડ્યો તેના મનમા આવ્યું કે, આ સારિકાએ શું કર્યું ? તેણીએ આખરે પોતાનું નિર્ગ્રંથપણ બતાવ્યું

નિર્ગ્રંથપણ = ગેળાઓ

મેહલીય કર્મની
બીજો વિચાર
આ વખતે તે
પરિણામનાં
મારી પતિ
બાળક બોધ
જુઓ તેણી
સારિકા !
નમે તમારી
દી બામી
નિદાન
તેમા નિયાંકું
એ કહેવત
દિસવ કયાં,
આવા નિયા
પણ તમે
વ્યર્થ થતો

શ્રી
શુદ્ધીકર
તેથી તમે
જાત સમ
મુનિએ મને
કુનિની ને
મને તે વા
તોપડી સ
સાહસથી
પણ નિયા
આવ્યો છે.
સકુ છું,
ધર્મની સા
યાવ છે.
છે, હું સાર
મારે તેમ
સંશુદ્ધિ આ
શું નથી.

નિયાળાથી ગ્રાણી સાર ગતિના વમળમાં પડી અચડાય છે, અને શુભ નિયાળાથી ગ્રાણી ધર્મસામગ્રી સંપાદન કરે છે.

સાગ્રિકાનું આવું ભાષણ સામગ્રી શ્રીગદ્ગદ્ગુમાર ખુશી ગયો. તેણીનો ઉત્તમ બોધ અને વાદ્યાતુર્ય જોઈ તેનું હૃદય આનંદ સાથે ચમત્કાર પાળી ગયું. તેના મનમાં આવ્યું કે, આ પશ્ચિણી ખરેખરી ધર્મના રહસ્યને બાજુનારી છે. એના હૃદય કમળમાં સ્વાદાદ મનનો ઉત્તમ સિદ્ધાંત ઠસી ગયો છે. આ પશ્ચિણીનું પાંડિત્ય પૂર્ણ રીતે પ્રકાશિત છે. ભારતવર્ષમાં આવા સુબોધી પક્ષીઓ પ્રત્યેક સ્થાને રહેતા હોય, તો કેટલો બધો લાભ થાય ? ગણી સૂર્યવતીને પણ ધન્ય છે કે, જેના સહવાસમાં આવા પક્ષીને સતત રહેવાનું છે. મહારાજ પ્રતાપસિંહે આવી ઉત્તમ ભેટ મોકલી પોતાની પ્રિયાનો મોટો ઉપકાર કર્યો છે. શ્રીગદ્ગદ્ગુમાર આવું ચિતવતો હતો, ત્યાં સૈદ્રીએ આવી ખબર આપ્યા કે, પડિના સાગ્રિકા ! જુઓ, આ મહારાણી સૂર્યવતી અહીં આવે છે સારિકાએ. પ્રેમથી નાચવોડન કર્યું સૂર્યવતી તે સ્થળે આવી પહોંચ્યા. સારિકાને ઉદ્દેશી મહારાણી બોલ્યા— પ્રિય બેન ! શાન્તા છે ? કેમ વિલપ્ત થયો ? તમારા શિવાય મને એક કાણુવાર પણ મહેલમાં ગમ્યું નહિ, એટલે રથ જોડાવી તમારી પાછળ હું અહીં આવી છું ચાલો, ચાલો કરો તમારું શરીર તપગ્રાથી દુર્બળ છે, મહેલમાં આવી કાણુવાર શાન્તા મેળવો સૂર્યવતી એમ કહેતાં હતા, ત્યાં વચ્ચે સૈદ્રી બોલી ઉઠી—આ સાહેબ ! તમે સાબળી નાખી ન શકો, તો એક બીજી વાત નિવેદન કરો. આ સારિકાએ પાછું બીજું સાહસ કર્યો તે સામગ્રી સૂર્યવતી ચમકીને બોલી—સખી ! કહે, વળી શું કર્યું છે ? સૈદ્રી બોલી—જુઓ, જે આ મુન્દર કુમાર ઉભા છે, તેમને જોઈ સારિકાને મોહ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. પ્રભુની ભક્તિ પ્રેમ લાવથી કર્યા પછી તેઓએ પ્રભુની સન્મુખ અનશન કરી નિવૃત્ત કર્યું કે, જો હું આવને ભવે રાજકુમારી થાઉં, તો આ મુન્દર કુમાર માગ પડે અને, અને તે ભવમાં અર્ધન દેવ, સયમશીળ મુનિ ગુરુ, અને અહિંસા લક્ષણ ધર્મ અને પ્રાપ્ત થવે. આ સામગ્રીનાંજ સૂર્યવતીને લાગી આવ્યું તે બોલી—અરે સારિકા ! તેમનું આવું સાહસ કેમ કર્યું ? અનશનના પચ્ચખાણનું કાર્ય અતિ દુષ્કર છે બેન ! આ તપસ્યામાં તારા જીવનનો છેલ્લો છે આવું મહા દુષ્કર વ્રત લેવું ન હતું. પક્ષીની જન સદસી દેવ છે, પ્રથમથી તે તારું શરીર તપના કટ્ટથી ગાળી નાખ્યું છે હવે એ જન તારા શરીરનો અત લાવશે. સખી ! તારો વિયોગ મારાથી સહન થઈ શકશે નહિ તારા વિના મને જીવન ત્યાગ્ય થઈ પડશે અઘાત તપનું પાગલું કરી તારે તો રહે સન્નિદ સ્વપ્ને હતો. હવે કૃપા કરી તે વ્રત છોડી દે. માગ જીવનને ધર્મમય નવવ હું તને ઉપદેશ કરું તારા જિન રામનમાં કર્યું છે કે, અયુષ્યનું માન વાળ્યા વિન સન્નિદ વ્રત કરવું ન જોઈએ. તું તારા આયુષ્યનું માન વાળતી નથી, તે વિશે દેવો તને જાણ કરી નથી વળી તું પડતી જન છું. તને વ્રત છોડવામાં એવો મદદગાર દેવો નહિ હેન ! અમારું વચન માન્ય કર જે હું કે આશ્ચર્ય ન ગણ, તેજુજ

સૂર્યવતી

હો ? શું ?
શી રીતે છોકરું
હોય તો, સમય
નહી, ધર્મ
હવે છેવટ
સમ સર્ગ
સમાગમથી
મુ જોયું. કુ
સોડનથી સૂ
આવા લાગી
દ્રુમાના લે
વધોજ હવે
સૂર્યવતી બો
સારિકાએ ક
એ પુન છે
કુમારને કહ્યું
હું હવેથી
ધર્મજ લાભ
મય લાય છે
ભગી કુમારે
કોનો મેળ
તની જે ભા
નિ લેખ,
તેને માટે તે
અતરાવર્ય
તેના મનને
સૂર્યવતીનો
અનશનનો
તેણે આ
કરી, મનો
ગણી સૂર્યવ
મોતી ચમક
રેવના કરી,
તેનું સુર્ય

निदान अथवा नियाणुं.

32

[illegible]

સંભારી સંભારી કદન કદતી સૂર્યવતીને શ્રીચંદ્રે બોધના જટાદાર શબ્દોથી ખુશી કરી દીધી. સંદી વિગેરે જે સાગિકાના સહવાગી હતા, તેઓને પણ શ્રીચંદ્રે શોક ગંહત કરી દીધા શ્રીચંદ્રકુમારના કહેવાથી રાણી સૂર્યવતીએ મ્નેદથી સાગિકાના મૃત શરીરને ચંદન કાળથી સંસ્કૃત કર્યું, અને તેની પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી તેની સર્વ જાતની ઉત્તર ક્રિયા સંપાદન કરી.

આ બધો વૃત્તાંત નજરે જોઇ લક્ષ્મીદત્ત શેઠ ચમત્કાર પામી ગયો હતો. સાગિકાની સાથે પોતાના પુત્રની વાતચિત ઉપરથી તેને ઘણાજ હર્ષ થયો હતો. પુત્રની આયુષ્યમાં આવી શક્તિ જોઇ, તે પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માનતો હતો. આ વૃત્તાંત શેઠના મુખથી જાણી, આવિકા લક્ષ્મીવતીને, પણ અપાર આનંદ થયો હતો, જ્યારથી સાગિકા સંબંધી વૃત્તાંત ઉદ્ધાનમાં જાણ્યો, ત્યારથી રાણી સૂર્યવતી. શ્રીચંદ્રકુમારને પોતાના મહેલમાં પ્રતિદિન બોલાવતી હતી શ્રીચંદ્ર, અને સૂર્યવતીનો માતા પુત્રનો સબંધ પરસ્પર અજાત હતો. સ્વાભાવિક રીતે સૂર્યવતીને શ્રીચંદ્ર ઉપર પુત્ર વાતસલ્ય પ્રગટ થતું, પણ તે પદમાં હતું શ્રીચંદ્રકુમાર પણ સૂર્યવતીને માતૃ દ્રષ્ટિથી જોતો હતો, પણ અતરનો બેદ પ્રગટ થયેલો નહોતો. શ્રીચંદ્રકુમાર પ્રતિદિન પોતાના માતાપિતાની આગળ સૂર્યવતીની પ્રશંસા કરતો, અને મહાગણીના સમાગમનું કારણરૂપ બનેલી સારિકાનો તે અતરથી આભાર માનતો હતો. સારિકાએ કરેલા નિયાણાની વાર્તા કુશચંદ્રીમાં ઘેર ઘેર ચાલી, અને છેવટે જનપુરના મહાસાગરના તીર ઉપર પહોંચી કડી રહેલા મહારાજા પ્રતાપસિંહના કાન સુધી પહોંચી હતી, ધર્મિ શિરોમણિ પ્રતાપસિંહે ક્ષણવાર શોક કરી તેની અનુમોદના કરી હતી.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

વિદ્યામહામાં નિવાસ.

રામચંદ્રી નગરીથી થોડે દૂર લક્ષ્મીપુર નામે એક નાનું ગામડું હતું, તેની આસપાસ સુઝ જલાશય, અને વૃક્ષોની ઘટાવાળી નાની નાની વાટિકાઓ આવેલી હતી, ગામમાં વરતી અદ્ય હતી થોડા એક કૃષિ-દાર રહેતા હતા, તેઓ એ વાટિકાઓમાંથી પોતાનો નિર્માદ ચલાવતા હતા. તેની જમીન રસાળ હોવાથી અનેક જાતના ફળ પુષ્પ ત્યાં થતાં હતાં, તેની આસપાસનો જમીન દેખાતો દેખાતો આનંદ આપે તેવો હતો કુશચંદ્રીના રસિકા અને શોખી પ્રદસ્થો, કાંઈ નહોતું રહેતો જિએ તે પ્રદેશમાં આનંદ લેવાને આવતા હતા. રાજા પ્રતાપસિંહના પિતાની અંતથી લક્ષ્મીદત્ત શેઠ પોતાના નામથી અંકિત કરી, એ ગામ વસાવ્યું હતું, તેની ઉપર સંસ્કૃત જાતની સ્થળ એ શેઠની હતી લક્ષ્મીદત્તે તે ગામમાં એક જિન ચંદ્ર અને સુદર મેદર દેવ દેવ હતા વરતી અદ્ય હોવાથી ત્યાં શાન્તિ ધણી લાગતી હતી. દોકોનો ટાલા-દેવ, જે જાતની ન હોવાથી તે ચંદ્ર એકાંત જેવું હતું. વ્યવહાર તથા સંસારના

કાંઈક કંટાળી
લક્ષ્મીદત્તે પોતા-
વાને માટે ગુણ
વિદ્યાઓમાં અ-
નિષ્કાંતા કહેન
નીતિમાં કુશન
વિષય તથા પ્ર-
એ ગાંધી કાં
જનજનારા જે
ધર્મના ઉત્તમ

પ્રથ
બોલાવેલ, તે
ધા હતા એટ-
લું. શ્રેષ્ઠિય
સામ્રાજ્યમાં
મને નથી જે
ની ગાત મુ-
રતું પ્રમન્ન
કેનારા નિદ-
પણ, તેના ઉ-
ત્તમ બીજા
જે નિત્યથી
નિમા પ્રદ્યુ-
એ નવુ પ્ર-
વિદ્યાન મન્દ-
છ પદવા

ઉપ-
અને તે ગુણ
ને મુખેર પ્ર-
ગરીમાં તે જા
જે પુત્ર તમા
તમે અનુજ-
પ્રેમ થયો
જે મુખેર

विद्याग्रहमां प्रवेश.

32

કચ્છથી કટાળી ગયેલા લોકોને તે ઉત્તમ પ્રકારની શાન્તિ આપતું હતું. આ ગ્યજો વિવેકી
લક્ષ્મીને પાતાના શ્રીચક્ર કુમારને વિદ્યાબ્યાસ કરવાને ગમ્યો હતો, તેને અગ્નિયમ કરાવ
વાને માટે ગુણધર નામના એક ઉપાધ્યાયને મોકલામાં આવ્યા હતા. તે ઉપાધ્યાય ધર્મી
વિદ્વાન્માના અને કળાઓમાં પ્રવીણ હતા, નીતિ શાસ્ત્રના બાણ હતા. શાસ્ત્રમાં જે ગુણ
નિહીતના કહેલા છે, તે બધા ગુણ તેનામાં આવી વસેલા હતા. જે શાસ્ત્ર સ્ત્રોત
નીતિમાં કુલ સ્ત્રોત, વૃદ્ધ પર પગએ આવેલ હોય, નિત્રાબી હોય, ગુણનો નિધિ હોય,
વિપય તથા પ્રમાદને મવનાર ન હોય, અને ન્યાયને પગએ ચાલનાર હોય, તે પાંદક કહેવાય.
જો નાસ્ત્ર કથિત સર્વ લક્ષણ ગુણધર ઉપાધ્યાયમાં પ્રત્યક્ષ દેખાતા હતા. જીજ્ઞાસુ ચિત્તને
બાણના જે પ્રવેશ આગ પુરોષ વખણાઈ ગયા છે, તેમના પાસે એ ગુરુ હતા તેઓ વંત
ધર્મના ઉત્તમ ઉપાસક હતા.

[illegible][illegible]

વય પણ સમાન હતી શ્રીચંદ્ર ગુણચંદ્રના ચિત્તનો, અને ગુણચંદ્ર શ્રીચંદ્રના ચિત્તનો ચોર હતો, નખ અને માસની જેમ તેઓ ક્ષણવાર, પણ અળગા રહી શકતા નહતા અને તેઓ જીવ એક હતો, માત્ર દેહજ લુપ્ત હતા ગુણચંદ્રનો પિતા સુધીગજ પોતાના પુત્રને શ્રીચંદ્રનો સહવાસ થવાથી ઘણોજ ખુશી થતો હતો, તેથી તેણે પોતાના પુત્ર ગુણચંદ્રને શ્રીચંદ્રની સાથે લક્ષ્મીપુરના વિદ્યાગૃહમાં અભ્યાસ કરવાને રાખ્યો હતો. અને મિત્રો આનંદ પૂર્વક વિદ્યાભ્યાસ કરતા હતા, તેમને જે જે પદાર્થ જોઈએ, તે તે પદાર્થ લક્ષ્મીદત્ત શેઠ ત્યાં મોકલાવતો હતો તે સ્થળે વિદ્યાગૃહની નજીક પાકશાળા, આનંદશાળા, પૃથ્વીગૃહ, પુસ્તકાલય, અને વ્યાયામશાળા વિગેરે સર્વ સામગ્રી ગોઠવવામાં આવી હતી કોઈ કોઈ વાર લક્ષ્મીદત્ત શેઠ પુત્રને મળવા રથમાં બેસી આવતો, અને કોઈ નિમિત્તે શ્રીચંદ્રને કુશસ્થળીમાં પણ બોલાવતો હતો. શિક્ષા ગુરુ ગુણધર જે કહે તેમ લક્ષ્મીદત્ત તત્કાળ કરતો હતો. ન્યારે વિદ્યા ગૃહ સ્થાપવામાં આવ્યું, ત્યારે શિક્ષક શિરોમણી ગુણધરે કહ્યું હતું કે, શેઠજી ! અભ્યાસને માટે યોગ્ય વિદ્યાગૃહ કરવામાં પાંચ બાહેરનાં અને પાંચ અંતરનાં એમ દશ * સાધનો રાખવાં જોઈએ. ૧ આચાર્ય, ૨ પુસ્તક, ૩ નિવાસ, ૪ સહાય, અને ૫ ભોજન. એ પાંચ બાહેરનાં અને ૧ આરોગ્ય, ૨ બુદ્ધિ, ૩ વિનય, ૪ ઉદ્યમ, અને ૫ શાસ્ત્ર પ્રીતિ એ પાંચ અંતરનાં એ દશ * સાધન કહેવાય છે. આવા સાધનોની પૂર્ણ સામગ્રી, હોય તો, સંપૂર્ણ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરાય છે. ન્યારે શ્રીચંદ્રને વિદ્યા ગૃહમાં પ્રવેશ કરાવ્યો, ત્યારે વિદ્યા ગુરુ ગુણધરના કહેના પ્રમાણે શુભ મુહૂર્ત; શુભ ચંદ્રયોગ, અને લગ્ન બળ જોવામાં આવી દત્તા લેખનાગામાં પ્રવેશ કરવાનો મહોત્સવ એ શ્રદ્ધાળુ શેઠે મોટા ઠાઠમાંથી કરાવ્યો હતો.

શ્રીચંદ્ર અને ગુણચંદ્ર બંને વિદ્યાગૃહમાં સાથે રહેતા હતા ઉપાધ્યાયની આજ્ઞામાં મની નિમ્નના નિયમ પ્રમાણે આલતા હતા ગુણચંદ્રના કરતા શ્રીચંદ્રકુમારે બુદ્ધિબળમાં ઘણોજ સુધીગતો હતો એકાદરથી માંડી સર્વ વર્ણ જ્ઞાન મેલારી શ્રીચંદ્રે અતુકમે શાસ્ત્રીય જ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરવા માગ્યો. વ્યાકરણ, ન્યાય, કાવ્ય, અલંકાર, જ્યોતિષ, છંદ, ગણિત, રાશિ, હરણુ શાસ્ત્ર, સામુદ્રિક અને વારણ શાસ્ત્રમાં તે પ્રવીણ થઈ ગયો. ઘણી કળાઓ તેણે સુપદ્મ કરી લીધી. રમમ જરી, શ્રગાર, શાલિહોત્ર, (અથ પરીક્ષા) આર્યવેદ, અને તેના છ અંગમાં તે કુશળ થયો જ્યોતિષમાં હોરા, લગ્ન, નાડી વિગેરે તથા સ્વરોદ્ય, ટાંપન, શિવપિંચા, પિંગળ, નાટ્ય શાસ્ત્ર, અને અક્ષર ગણિત તેણે હાથ કરી લીધા, લેખન, અથન વિગેરે બોતે કળાઓ તેણે પ્રાપ્ત કરી, તે સાથે ગુણચંદ્ર પણ તેની કુદિની મનિ પ્રમાણે ઝીખી ગયો શ્રીચંદ્રકુમારની પૂર્ણ વિદ્યા જોઈ શ્રી ગુણચંદ્ર હૃદય પાવને નેત્ર મળે, અને પોતાની વિદ્યા અને કળા એક ઉત્તમ પાત્રમાં પ્રાપ્ત થઈ તેને

* તે વિદ્યાના સાધનો છે— “ આચાર્ય પુસ્તક નિવાસ સહાય
ભોજન વાયાથ પદ પદન પરિવર્દયન્તિ । આરોગ્ય બુદ્ધિ વિનયોયમ
માત્રમણાઃ પંચાંતરાઃ પદનનિદ્ધિકરા ભવન્તિ ” ॥ ૧ ॥

માટે તેને પ્રતિષ્ઠા
કરિત પ્રતિષ્ઠા કર
હતો. કોઈ વાર
તર કરવામાં

એક

મારી પામે

તારી છતાં

અને મે આ

માગ સ્વચ્છ

રાખે લ

તે મની માં

મ થી સંસ્થા

છ, ને તારા

વડ ધર્મને

આ પ્રમાણે

આહન થ

પ્રાપ્ત થશે

જીવન

પો

જ્યા પ્રસરી

નેવમાથી અ

છેરે ધણી

ની ઉપર ને

તેમ નથી

માર્ગ ઉપર

છ, તે આ

આત્માને

યોગ હશે,

જે અમૃત્ય

શિશુના વચ

પાંખમાં ન

તેના શિર

અ

જીવ

54

सिततो २
 नहुता जरे
 । पुत्रने ६२
 शुयंने ६३
 मित्रो २०
 सदभीता ६
 जगुह, २०
 जग पा २०
 ते कुदल २
 तो हतो २
 पुं ६, ६
 ना जेम ६
 जने ५ ६
 ५ शा ६
 तमश्री हो
 मो, त्याने ६
 न जेवामं
 मोठा ६
 जगपनी २
 भाग कुदल २
 अतुमे ६
 तय, छंद,
 ॥ धणी ६
 मरीठा ॥
 विजेरे तथा २
 १ देखे ६
 ये गुण ६
 जेष्ठ २
 भा प्राप्ति २

॥ ध्यायती ॥
 भारं सुखिनी
 अमुके ॥
 तप, छंद,
 ॥ धृष्टी ॥
 प्रीक्षा ॥
 विजये तथा ॥
 १ देखे हाय
 ये गुणदे
 जेष्ठ भा
 भा प्राप्ति

 निवामं सत
 विनया

[illegible][illegible]

કર્યા. આસનપર બેઠા પછી લક્ષ્મીદત્ત શેઠની દ્રષ્ટિ શ્રીચંદ્રના મુખ ઉપર પડી. પુત્રના મુખ કમળ ઉપર ગજાનિ બેઠામા આવી નેત્રમાથી નીકળતી અશ્રુની ધારા નજરે ચડી. પિતાએ પુત્રને પુછ્યું—વત્સ ! મુખ ઉપર ગજાનિ કેમ દેખાય છે ? નયનમાંથી નીર ધારા કેમ વહે છે ? તને અકસ્માત શું દુઃખ પ્રાપ્ત થયું છે ? તારા શરીરમાં કાંઈ વ્યથા તો નથી થઈ ? પ્રિય પુત્ર ! જે સસ હોય તે કહે શ્રીચંદ્રકુમાર મંદ સ્વરે બોલ્યો—પુત્ર પિતાજી ! મને કોઈ પણ જાતનું દુઃખ થયું નથી. વિદ્યાગુરુના પ્રતાપથી શરીર પણ નિરાપાધ છે. આજે મારા વિદ્યાગુરુ અહીંથી જવાની ઇચ્છા રાખે છે મારો સર્વ વિદ્યા-સ્થાસ સમાપ્ત થયો છે. આવા ઉપકારી અને વિદ્વાન ગુરુનો વિયોગ થશે—એ મારા મનને દુઃખદાયક થઈ પડ્યું છે. પિતાજી ! એ મહાશયને જરા સમજાવો, છેવટે થોડા દિવસ રહે તેવી પ્રાર્થના કરો. શ્રીચંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળી લક્ષ્મીદત્ત શેઠ ખુશી થયા. પુત્રની ગુરુભક્તિ જોઈ, તેના ધાર્મિક હૃદયમાં આનંદ થયો. તેણે વિચાર્યું કે, ગોત્ર દેવીએ ખરેખર મારો ઉપકાર કર્યો, આવો ધાર્મિક પુત્ર આપી, મારા જીવનને કૃતાર્થ કર્યું છે, તેનામાં કૃતજ્ઞતાનો ગુણ કેવો ઉત્તમ છે ? ગુરુ ભક્તિની ઉત્તમ ભાવના કેવી જાગ્રત છે ? વિદ્યા ગુરુ કેવા ઉપકારી છે ? જેઓ મનુષ્યને જડતા કે મુઠપણામાંથી બચાવે છે, અને માનવ જીવનને ઉચ્ચ વૃત્તિમાં મુકે છે,—આ બધું શ્રીચંદ્રકુમાર સારી રીતે સમજે છે. આવી ઉત્તમ બુદ્ધિ પુત્રમાં પ્રાપ્ત થાય, એ કેવા ભાગ્ય ? આવા કૃતજ્ઞ અને ડાહ્યા પુત્રના માતા પિતાને ધન્યવાદ મળે, એમાં શું આશ્ચર્ય ? પિતાના જીવનની સાર્થકતા આવા પુત્રના ધીજ થાય છે જે લાભ મને મારા પૂર્વનાં પુણ્ય યોગે પ્રાપ્ત થયો છે. વિદ્યાદાન કરનારા શિષ્યોના મરોપકાન્તી પ્રશંસા જૈન શાસ્ત્રમા વર્ણવેલી છે, આર્હત વાણી તેવા શિક્ષકની ચૂરદાન સ્તુતિ કરે છે, એક અક્ષરને આપનાર પુરૂષને પણ મહોપકારી ગુરુ જાણવો. તેના ઉપકારને શિષ્યે કદિ પણ ભૂલ્યો નહીં. આવા વચન જૈન આગમમા પદેપદે દર્શાવ્યા છે. વિદ્યા ગુરુની એવી મહત્તા શ્રીચંદ્ર જાણે છે, એ જાણી મને અતિ આનંદ થાય છે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી, આનંદ પૂર્વક લક્ષ્મીદત્તે ઉપાધ્યાયને વિનયથી કહ્યું. મહાશય ! આપના શિષ્યની વિનતી ધ્યાનમા લ્યો, અને થોડા દિવસ રહી, ગિર્યને ગુરુ ભક્તિનું ફક્ત આપો. હું પણ આપને તે વિષે વિશેષ વિનતી કરૂ છું. શિષ્યની મનોવૃત્તિ પ્રસન્ન કરવી, એ પણ ગુરુનું કર્તવ્ય છે, અને ગુરુએ શિષ્ય ઉપર તેવો અનુગ્રહ કરવો તેજીએ શેઠની એવી વિનતિથી ગુરુધર ઉપાધ્યાયે તે વાત ધ્યાન ઉપર લીધી, અને વિનતી ગુરુ ભક્તિથી પ્રમન્ન થઈ, તેઓએ કેટલાક દિવસ વધારે રહેવાને કમળ કુંડ દક્ષિણાના રૂબરૂ વચ્ચે ઉપાધ્યાયજી કેટલાક દિવસ આનંદથી રહ્યા, તેથી શ્રીચંદ્રકુમારને હર્ષ થયો. ગુરુના મુખચંદ્રને નીરખી, શ્રીચંદ્રનો હર્ષસાગર ઉલ્લાસ કરવા લાગ્યો.

છેવટે અવધિ પૂરી થતા ઉપાધ્યાય શ્રીચંદ્રને આશીર્વાદ આપી વિદાય થયા ગિર્યકે અગિયાર ગુરુએ આપેલી ગુરુરૂપ માણેલી મનોદર માળા કદમાં ધારણ કરી, શ્રીચંદ્રકુમારે ગુરુચરણોમાં નમસ્કાર કર્યો, અને પિતાના પ્રિય મિત્ર ગુરુચંદ્રની સાથે જાન ગોટી કરી નીકળ્યા.

“કુરુસ્થ”

પ્રજ્ઞાના આગેવ
ચંદ્રામા
બેઠામાં આ
મહેસ ઉપર
નાથી અને
રીંગોનાં જદ
કુમરોની સા
ઉપર આડ પ
કરી આવે છે,
જની છે, કુરુ
મંત્ર લેવાના
પિતાની મનુ
મહારાજની
કાચી અવર
સાજકુમાર દે
પ્રતાપસિંહનું
ઉપર ચળકેલું

રના
મહિન મહાર
મહારાજની પા
સંત આનંદ
પાગર પ્રજ્ઞાને
કરી પ્રતાપસિ
રી આનંદમાં

[illegible][illegible]

[illegible]

પ્રકાશિત થઈ, સંપૂર્ણ રીતે શોભતો હતો. આઠે અંગનાઓનાં પ્રતિગિંબ શ્રીચંદ્રના હૃદય દર્પણમાં પ્રતિબિંબિત થયા હતા. તે પતિપ્રાણા પ્રિયાઓએ પ્રિયતમની અપૂર્વ પ્રીતિ મેળવી હતી.

આ વખતે શ્રીચંદ્ર પોતાની આઠ અંગનાઓની સાથે ધર્મ ચર્યા કરતો હતો. શ્રાવિદ્યા ધર્મની જ્ઞાતા, એવી નવ વધૂઓ નવનવા રંગ કરી પતિના હૃદયને અપૂર્વ આનંદ આપતી હતી. એ શિક્ષિત સુદરીઓની સાથે શ્રીચંદ્ર શ્રૃંગાર રસ કરતા સમ્યક્ત્વ રસનું વિશેષ સુખ મેળવતો હતો. એવી રીતે શ્રીચંદ્રકુમારનો ગ્રહસ્થાવાસનો આરંભ થતો હતો. પ્રતિદિવસ તેનાં પરિણામ વૃદ્ધિ પામતાં હતા, સદ્ગુણરૂપ રત્નનો તે રોહણગિરિ હતો, ધંધની જેમ વિશુધ્ધી પરિવૃત્ત રહેતો હતો. સુમનસ્ જનનો નંદનવન હતો, દીન દુખી જનનો દક્ષવૃક્ષ હતો, ગાંભીર્ય ગુણથી તે સમુદ્રને અનુસરતો હતો, હમેશાં દાન પુણ્યનો પ્રવાહ વધારતો હતો, તે શિવાય બીજા અનેક ગુણો તેનામાં રહેલા હતા. તેના મહાન ગુણની પ્રશંસા કરવાને જૃહસ્પતિ પણ સમર્થ નહતા. આવા ઉત્તમ ગુણોથી તે કુશસ્થલીની પ્રજામાં ધણો પ્રિય થઈ પડ્યો હતો.

એક વખતે શ્રીચંદ્ર પ્રાતઃકાલની આવશ્યક ક્રિયા કરી બેઠો હતો, તેવામાં તેનો પ્રિય મિત્ર ગુણચંદ્ર આવ્યો; ગુણચંદ્રે આવી શ્રીચંદ્રને કહ્યું કે, મિત્ર ! જ્યેતમારી ઇચ્છા હોય, તો આપણે આજે નગરીની બાહરે ફરવા જઈએ. મારા સાભળવામાં આવ્યું છે કે, બાદેના ઉદ્યાન પાસે આવેલા સરોવરના તીર ઉપર જાતિવત અશ્વોતું એક વૃદ્ધ આવેલું છે, તે જોવાની જો ઇચ્છા હોય, તો સત્વર તૈયાર થાઓ ગુણચંદ્રનાં વચન સાંભળી શ્રીચંદ્ર ખુશી થયો, પોતે ગાલિહોળ (અશ્વ વિદ્યા) વિદ્યા જાણતો હતો, તેથી તેના મનમાં વિચાર ઈત્યુક થયું; તત્કાલ પિતાની આજ્ઞા લઈ વાહન ઉપર ચડી તે ગુણચંદ્ર મિત્રની સાથે ચાલ્યો. તેઓ અનેક વાર્તાલાપ કરતા સરોવરના તીર ઉપર પહોંચ્યા, ત્યાં આવી ઉત્તમ ન્યાનમાં મુકામ કર્યો એ તીરની પાસે અશ્વોતું મોટું ટોળું તેમના જોવામાં આવ્યું જાણે સૂરના ચક્રમાંથી છૂટા પડ્યા હોય, તેવા ઉત્તમ જાતના અશ્વો તેમની નજરે પડ્યા તેમને ત્તેજ ધીરજ ખુશી થયો. અશ્વ વિદ્યામાં જે જે અશ્વના ઉત્તમ લક્ષણો કહેલા છે, તે બધા અહીં પ્રથમ દ્રશ્યરૂપે તેના જોવામાં આવ્યા તત્કાલ શ્રીચંદ્રે પોતાના મિત્ર ગુણચંદ્રને કહ્યું, મિત્ર ! અશ્વ ઘણું ઉત્તમ છે, આવા અશ્વ ઉપર વાહન કરવાની ઇચ્છા થાય છે, જો કે, પિતાની આજ્ઞા મેળવી નથી, તથાપિ ખરીદ કરવાનું સાહસ ઉત્પન્ન થાય છે અને મુની પિતૃએ મારી ઇચ્છાને કદિ નિરોધ કર્યો નથી, મારી મનોવૃત્તિમાં ઉત્પન્ન થયેલી કમનસૂઈ કરવામાં તેઓ પ્રથમથીજ દક્ષવૃક્ષ થતા આવ્યા છે, તેથી આ કાર્યમાં તેમના અંતની અપેક્ષા હું જોતો નથી. માટે આ અશ્વવૃંદના નાયકને અશ્વનું મૂલ્ય પુછી જે કાર્યદ્રતા વચન માળ્યો ગુણચંદ્રે ત્યાં રહેલા એક વૃદ્ધ પુરુષને તે વિષે પુછ્યું. તે વૃદ્ધે નેત્રો—એટલું ! જે અતેજ અશ્વ વેચ્યા છે હવે માત્ર આ સોળ ધોળા ઉત્તમ જાતના

૧. હવે વિશુધ્ધ એટલે દેવતા, અને શ્રીચંદ્ર પહેલે વિદ્વાનો. ૨. સુમનસ્ એટલે સુખનો અર્થ.

જાણી રહેલા દે
આગળ ગયો
ક્યા ક્યા અશ્વ

શ્રીચ

તે અશ્વ ગાં
તે તાર્કિક જા
જે શ્યામજો
કહેવાય છે.
કાંઈક કૃષ્ણ
ભાવમાં મુજબ
તે હરિકે જા
આ બે અશ્વ
મુખ અને પ
છે, તે સાથે
તેજ નાપી
અશ્વની નેડ
ધોળિત, નિ
અનંત આગ

આ

કુશો સુરે
સામા તેઓ
લાખ તથા
પડ્યા મુજબ
પેના અગ
જાનિના બે
બનેતુ લા

;

સાખ સુવ
મેને જાણ
મેટું ! ત
પાતું મથ
તેઓ નાપ
પડ્યા અપ
પાને નાપ

ખાખી રહેલા છે, તમારે લેવાની ઇચ્છા હોય નો જોષ હોય. ખાખી શ્રોત્રાંદ તે અશ્વેની આગળ ગયો ગુણુચક્રે કહ્યું. મિત્ર ! તમે અશ્વવિદ્યા બહોળો, આ જાતિવત અશ્વોમાં કયા કયા અશ્વ ઉત્તમ છે ? અને તેઓની શી શી જાતિ છે ? તે કૃપા કરી જણાવજો.

શ્રીચક્રક્રમાઃ બોલ્યો—મિત્ર ! જે આ અશ્વ ચક્રણ અને મુખમા ઉત્તમ છે, તે અશ્વ ગ ગાજળની જાતિ કહેવાય છે. જે પેલા અશ્વની ઉપર આઠ મગળ દેખા છે, તે તાકર્ષ જાતિનો અશ્વ છે. પેલો જે રક્ત વર્ણનો અશ્વ છે, તે કીયાહ જાતિનો છે, જે ગ્યામજો અશ્વ છે, તે ખુગાહ જાતિનો છે. આ ચિત્ર વર્ણનો અશ્વ હારાહ જાતિનો કહેવાય છે. ઘીના જેવી કાનિયાજો જે આ નિર્મજો અશ્વ છે, તે સરાહ જાતિનો છે, કાંઈક કૃષ્ણ અને કાંઈક શ્વેત જે અશ્વ છે, તે ઉરાહ જાતિનો છે. જે પેલો જાનુના લાગમાં કૃષ્ણ અને કાંઈક પીળો છે, તે રેકનાહ જાતિનો છે, જે આ નીલ વર્ણનો છે, તે હુરિક જાતિનો છે, જે શ્વેત અને પિંગળ વર્ણનો છે, તે હોલક જાતિનો અશ્વ છે. આ જે અશ્વ પચ્છદ્રની જાતિના છે, તેઓ વેગમા અતિ ઉત્તમ છે, તેમની છત્તી, પૃષ્ઠ મુખ અને પડખામા શુભ લક્ષણો વિકાશિત દેખાય છે, તેઓ પચ્છાંગ જાતિના ચાલનાર છે, તે સાથે તેમનામાં ખીજત એવાં સુદમ લક્ષણો છે, કે જે અશ્વ વિદ્યામાં પ્રસિદ્ધ, દેવ, તેજ બળથી સજ્જ જેના ધર્મમા આવા અશ્વ હોય, તે ઉત્તમને પામે છે. મિત્ર ! આ અશ્વની વેગ ખરીદવા લાયક છે. કદિ એક લાખ સુવર્ણ મેળ, તેમજ તે મદક છે. મોક્ષિત, વારિગત અને પવન—એવી ગતિઓથી ચાલના. આ અશ્વો તેમજ આદ્યે દેવને આનંદ આપનારા છે.

આ પ્રસાણે રીચક્ર અને ગુણુચક્ર વાળા કાંઈક દેવ, તેમજ મનુષ્યના કૌટુંબ પ્રેમ પ્રસારે સાથે રાજદુગારો આ પા તેઓ અત્યંતી ગરબ પરીક્ષા બતાવના હતા. મુદ્દમ પરીક્ષામાં તેઓ તદ્દન અજાત હતા. તેમણે ક્રીડા કરી તે સારું હતું, તેને તેને તે પાળ તમા અપલાળ પ્રત્ય આખી ખીજી રીત પેલા પચ્છદ્ર જાતિના અશ્વોના પચ્છા મુખમા શરણ કે તે અશ્વો તેઓને અતિ રસ હતા. તેમનાં મુખમા પેલા અશ્વ કેતાના જાળસમાં આ પા જાતિ તે વાણુદેવ અને કન્ટાદેવના અશ્વોના જાતિના આ અશ્વ પાળી રહ્યા હતા, તેઓને કસારે વેચવા કે તે જાણુદેવના અશ્વોના જાળસમાં રાખવા કે તેમજ તે અશ્વોની ખીજી રીત.

પેલા રાજાના પાળમાં તે અશ્વો રહેલા હતા, તેને તેને તે અશ્વોના જાળસમાં રાખવા કે તેમજ તે અશ્વોની ખીજી રીત. પેલા રાજાના પાળમાં તે અશ્વો રહેલા હતા, તેને તેને તે અશ્વોના જાળસમાં રાખવા કે તેમજ તે અશ્વોની ખીજી રીત. પેલા રાજાના પાળમાં તે અશ્વો રહેલા હતા, તેને તેને તે અશ્વોના જાળસમાં રાખવા કે તેમજ તે અશ્વોની ખીજી રીત.

॥ धृतिः शक्तिः
१. ते जगद-
२. तमे विदे-
३. रा धरमा-
४. ना प्रसिद्धा-
५. निवर्त्तमाना-
६. देशी सिद्धा-

ભુવે છે મેં
 તેમજ રત્ન
 ન વેળવશ
 ૧૧, કુર્મ
 ૧૫ છે, ૫
 ન હ'ખ્યાથી

નેવત અર્થ
 ! આપની
 તે હમા
 ઘરો પ્રદ્ય
 વ્યય કર્યો
 પરીક્ષક છે,
 પતાની સતા
 ગાંઝની મર્યા
 ની દશ વર્ષ
 જાના ઉત્તમ
 નાએ પુત્રને
 ના પાઠમાધી
 પણ ને સ
 વ છે. વત્સ
 વાસ કરેલો
 ! આપની
 નેવાં, પુત્રપ
 તે ધર્મ

[illegible]

3. Will the following be true?
 (a) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (b) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (c) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (d) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (e) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (f) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (g) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (h) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (i) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (j) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (k) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (l) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (m) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (n) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (o) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (p) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (q) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (r) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (s) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (t) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (u) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (v) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (w) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (x) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (y) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$
 (z) $\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n f(x_k) = \int_a^b f(x) dx$

આ સુંદર ગિરિમા ભૈરવ નામે એક મહાન યોગી ગહેતો હતો. તે યોગીગજ અનેક વિદ્યાઓની સાધના તે સ્થળે રહી કરતો હતો. તેના ભવ્ય આશ્રમમાં વિદ્યા સાધનની અનેક સામગ્રી ગોઠવવામાં આવી હતી, તે કેવળ સ્વાર્થી ન હતો, બીજાનું હિત કરવામાં તત્પર રહેતો હતો, તેનામાં દયા, દાક્ષિણ્ય અને ગાંભીર્ય વિગેરે ગૌરવતાના ગુણો રહેલા હતા. તે ભૈરવ યોગીની આકૃતિ ભયંકર હતી, તેના દેહનું પ્રમાણ માનવ પ્રમાણથી ઘણું વિશેષ હતું, અદ્ય શક્તિવાળા બીર લોકો તેની પ્રચલિત આકૃતિ જોઈ, ભય પામી જતા હતા, તેનાં વિશાળ લોચનમાં અગ્નિની જ્વાળા જેવી રતાશ દેખાતી હતી, બકુટીના દેખાવ દટાને ભય આપે તેવો હતો, તેના પુષ્ટ શરીર ઉપર કૃષ્ણ વર્ણની પ્રભા પ્રસરેલી હતી. જ્યારે તે યોગાસન કરી બેસતો, ત્યારે નીલગીરિનો એક ભાગ હોય, તેવો દેખાતો હતો, તેને દૂરથી જોઈ શિકારી પ્રાણીઓ પણ નાશી જતા હતાં. આમપાસ રહેલા અનેક તાપસો તેનાથી ભય પામી રહેતા હતા, તેના કંઠનો નાદ ઘણો કઠોર હતો. જ્યારે તે કાષ્ઠ પણ બોલતો, ત્યારે તેના નાદના પ્રતિધ્વનિથી ત્રિફટ પર્વત ગાંઠ રહેતો હતો.

એક વખતે રાત્રિનો સમય હતો. શ્રીચંદ્રકુમારની એવી ઇચ્છા થઈ કે, આજે રાત્રિમાં રથક્રીડા કરવાને બાહરે જવું. ધણીવાર દિવસની ક્રીડા કરેલી છે, આ જાતિવત અશ્વનો વેગ દિવસમાં જોયો છે, પણ તેઓનો વેગ રાત્રે કેવો હશે ? તે અનુભવવું જોઈએ રાત્રિના અધકારમાં માર્ગનો ક્રમ ભુલ્યા વગર વેગથી ચાલવાનું આતુર્ય આ અશ્વમાં કેવું હશે ? તે અવશ્ય જાણવું જોઈએ. આવો વિચાર કરી તે પોતાના પિતાની પાસે આવ્યો. પિતાને પ્રણામ કરી પૂછ્યું, પિતાશ્રી ! આજે રાત્રે રથક્રીડામાં જવાની ઇચ્છા થય છે, તો આજ્ઞા આપો તો, જવાને સજ્જ થઈ તમારા પુણ્યના પ્રતાપથી હું નિર્વિઘ્ને પાછો સત્વર આવીશ. મારા મનમાં રાત્રિની મુસાફરી કરવાની ધણી હોશ છે, આપ જરાપણ ભયની શકા રાખશો નહિ. શ્રીચંદ્રનાં આવા વચન સાંભળી લક્ષ્મીદત્ત શેઠ બોલ્યા—વત્સ ! આ તારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાને મારા મનમાં શકા રહે છે. તારા રથનો વેગ ઘણો છે, થોડાંઓ પણ વેગવાળા છે, વખતે માર્ગની સ્ખલના થાય, તો પછી ઉપાધી થઈ આવે. કુશસ્થલીની આસપાસનો પ્રદેશ પહાડી છે, અનેક જગતી પ્રાણી રાત્રે ધ્રુવા નીકળે છે, તેથી વત્સ ! તારી આ ઇચ્છાને વિરામ પમાડ તારી પ્રત્યેક કામના પૂર્ણ કરવાની મારી ધારણા પ્રથમથીજ છે, પણ આ કામના સર્વથી કઠોર અને વિઘ્નભરેલી છે. શ્રીચંદ્રે કહ્યું, પિતાશ્રી ! જરાપણ ભય રાખશો નહિ. આજેનું ધર્મથી હું સર્વદા રક્ષિત છું, પચ પરમેશ્વરનું રમણ મારી મનોવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત છે. હું આપને આગ્રહથી વિનંતિ કરું છું કે, મારી આ ઇચ્છામાં આપ અતરાયજૂત થશો નહિ.

શ્રીચંદ્રની પ્રમથ ઇચ્છા જોઈ, લક્ષ્મીદત્ત શેઠે કચવાતે મને આજ્ઞા આપી, અને પુત્રની રહા માટે શાસન દેવતાની સહાય માગી પિતાની આજ્ઞા લઈ, શ્રીચંદ્ર એકલો રથમાં બેગી બહાર નીકળ્યો. જાતિવત અશ્વો તેના રથને સ્ખલના શિવાય વહન કરવા લાગ્યા, તેનો પવનવેગી રથ ત્રિફટ પર્વતની તળેટીમાં આવી પહોંચ્યો. પોતાના ધનંજય સારથિને રથની પાંગ રાખી, પોતે એકલો પર્વતના ગહન પ્રદેશમાં દૂરવા ગાળ્યા. રાત્રિના

જોઈને
અશ્વો. યોગી
આ તમને
યોગી બેઠો
આવે છે
શ્રીચંદ્રે કહ્યું,
જેના યોગીને
ઉપરથી ભૈરવ
ક્યાં હોય, તે
દર્શિત બેઠો
ધણે ભય
લઈએ. આ
તને ધણી
લેયો—વત્સ
અનેક વીર
નહિ, તેઓની

યોગી
સ્થિતા રાખશે
તથી ડીકો
તે હાથ કરી
અનર આ
હ તો સત્
વિદ્યા સિદ્ધ
ભય છે, તે
વિનયથી તે
શ્રીચંદ્રને આ
પોતાનો રથ

આ
આજો બધા
તેમની પાસે
કુમારે ભૈરવે
લક્ષ્મીદત્ત શેઠને
લક્ષ્મીવતી મા.

64

[illegible]

201 871107 361970 422 22-22-20 22-22-20 22-22-20
-22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20
22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20
22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20
22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20
22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20 22-22-20

આ પ્રમાણે પુણ્યનો અને વિદ્યા કળાનો રાગિરૂપ શ્રીચંદ્રકુમાર પોતાના મિત્રની સાથે તે સુવેગ રથમાં બેસી અનેક ક્ષીડા કરતો હતો. ભ્રમરની જેમ પ્રત્યેક દામે તે ભ્રમણ કરી સારરૂપ મુગધને સ્વીકારતો હતો. તે બહાદુર કુમાર પોતાના પુણ્યના પ્રભાવથી કોઈ રથાનેથી વિદ્યા, કોઈ રથાનેથી કળા, ક્યાંઈથી આપથી અને ક્યાંઈથી વિષહર મણિ એમ અમત્કારી વસ્તુઓ મેળવતો હતો, અને પ્રતિદિન ધાર્મિક વૃત્તિ સાથે વૈભવ વિલાસ ભોગવતો હતો.

પુણ્યથી શું નથી થતું ? પુણ્ય એ કલ્પવૃક્ષ છે જે જે વસ્તુ વાંચિત હોય, તે પુણ્યરૂપ કલ્પ વૃક્ષથી પ્રાપ્ત થાય છે. પુણ્યના પ્રભાવથી પ્રાપ્તી મુખ્ય સંપત્તિ અને વાંચિત ફળ પ્રાપ્ત કરે છે. શ્રીચંદ્રકુમાર પણ તેવા પુણ્યથી યુક્ત હતો તેનામા જે જે ગુણો સ્વતઃ પ્રાપ્ત થયા હતા, તે બધા પુણ્યના યોગનુજ ફળ હતાં. જેણે પુણ્યરૂપ કવચ ધારણ કર્યું હોય, તે પ્રાણીને કોઈ પણ શસ્ત્ર કે અતરાય બેદી શકતા નથી. પુણ્યના તેજની આગળ સર્વ ભૌતિક પદાર્થ પરાસ્ત થઈ જાય છે. પુણ્યરૂપ ચિતામણી જેની પામે હોય, તે પુરૂષ સર્વ જાતની કામના પૂર્ણ કરવાને સમર્થ થાય છે એ પુણ્યરૂપ ચિતામણીના પ્રભાવથી શ્રીચંદ્રકુમાર પ્રતિદિન ઉત્તરપર આવતો હતો. કુશલથી નગરીમા ઘેર ઘેર શ્રીચંદ્રકુમારના યશનુંજ ગાન થતું હતું. રાગ પ્રતાપસિંહ અને રાણી સુર્વવતી, એ કુમાર રતનને જોઈ ધણુંજ ખુશી થતા, અને ઘણી વાર તેને પોતાની હજીરમા બોલાવતા હતાં.

પ્રથમ સ્કંદ સમાપ્ત.

મોહક ૫
સંગ ૫

નોનાં હ.
હતા. પુ
આ આગિ,
હુએને,
દેખાય એ
એ પૃથ
તે છતાં
તો નથી
યો-ય હ
નાય
પણ આ
શુભોતો
થઈ છે.
અભાવને
મા આપ
પણ તે
પ્રિયા એ
શાપ, તેમ

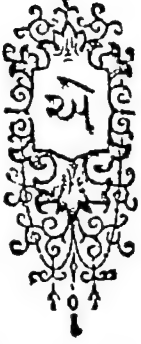
તિલકમંજરી.

૭૭

ખંડ ૨ જો.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

તિલકમંજરી.

ક સુંદર બાલિકા રાજમહેલના આંગણમાં રમતી હતી. સમાન વયની સખીઓ અને દાસીઓ તેમાં ઉમંમથી ભાગ લેતી હતી આ મુગ્ધાનું વય યૌવન વયના આરભમાં હતું, તેના પ્રત્યેક અવયવમાં યૌવન વયની છાયા પ્રસરતી હતી, શરીરની સ્વાભાવિક શોભામાં લાલિત્ય પ્રકાશિત થતું હતું, અનુપમ સોંદર્યથી દેદીપ્યમાન થતી હતી, મુખ્યદ્રવ્ય માધુર્ય દ્રષ્ટાને અતિ મોહક થતું હતું, મૃદુ હાસ્યની શોભા આકર્ષક હતી, નયનકમળની લક્ષ્મી હરણીઓને લગ્ન પમાડતી હતી, કેશવેણીની ગોભા અલૌકિક હતી.

આ સમયે એક દંપતી મહેલની ઉપર બેઠા હતા, બાલિકાની મુગ્ધ ક્રીડા તેઓ જોતા હતા. તે બાળાના શરીરની શોભા જોઈ, પુરૂષના મનમાં અનેક વિચાર આવતા હતા. પુરૂષને વિચારમમ જોઈ સ્ત્રીએ પુછ્યું, પ્રાણનાથ ! શી ચિંતા કરે છે ? જુઓ આ બાલિકા કેવી સુંદર દેખાય છે ? તેની મુગ્ધ ક્રીડા જોઈ કેને આનંદ ન થાય ? જુવોને, તે સખીઓની સાથે કેવી રાસ ક્રીડા કરે છે ? તેના શરીરની ચંચળતા તેમાં કેવી દેખાય છે ? સર્વ બાલાવૃદ્ધમાં તે કુમારિકા જુદીજ પડે છે વિદ્યુતની જેમ તેનો ચળકાટ કેવો પૃથક્ દેખાય છે ? આવો આનંદકારક દેખાવ જોઈ સર્વને આનંદજ થવો જોઈએ. તે જતા તમાગ લલાટ ઉપર ચિંતાની ત્રિવલી કેમ પડી છે ? શું કાંઈ રાજ્યનું કાર્ય યાદ તો નથી આવ્યું ? અથવા કોઈ શત્રુ તરફની ચિંતા તો નથી થઈ ? પ્રાર્થના ! જો કહેવા ચોગ્ય હોય તો આ દાસીને તે કહેવાની કૃપા કરશો તે પુરૂષ બોલ્યો—પ્રિયા ! મારે મન્ત્રાગમ સાંઝ છે સદૃશ્યુદ્ધિવાળા સચિવોની સલાહથી વર્તવામાં મને રાજ્યની ચિંતા કદિ પણ આવે તેમ નથી મારા સામંતો અને સેનાપતિઓ વશદાર અને રાજ્યસક્ત છે, તેથી શત્રુઓનો જંગ પણ ભય નથી આ બાલિકાને ક્રીડા કરતી જોઈને મને ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ છે તેના શરીરમાં યૌવન વયનો સમારંભ થતો આવે છે, તેના રૂપ, ગુણ અને ચલાવને અનુકૂળ એવો પતિ ક્યાંથી મળશે ? તેવા પતિની શોધ કરતા પણ કોઈ જોવા મા આવતો નથી આ સુંદર બાલિકા ચોગ્ય પતિને પ્રાપ્ત કરે, એવી મારી ધારણા છે, પણ તે ધારણા ક્યારે પૂર્ણ થશે ? આ ચિંતાએ અન્યારે મારા હૃદયમાં વાસ કર્યો છે પ્રિયા બેલી—પ્રાર્થના ! તમારી ચિંતા ચોગ્ય છે. દુહિનાઓ માતા પિતાની ચિંતાનું કાગળ થાય, તેમાં શક આશ્રય નથી. પુત્રોનો ચોગ્ય પતિ સાથે સંબંધ કરવા, એ માતા

પિતાનો ધર્મ છે. “ગાય અને દુહિતા દોરે ત્યાં જાય,” એ કહેવન ગદ્યાર્થ છે પુત્રીને જેવા તેવા પતિને આપી દુખી કરવી, એ માતા પિતાનો અધમ માર્ગ છે બાળાઓની ઉન્નતિનો સર્વ આધાર જેમાં રહેલો છે, તેના સંસારનો શુભાશુભ સમાવેશ જેને આશ્રીને થવા નો છે, અને જે તેણીના સુખ દુઃખનો સમભાગી અને વ્યવહાર માર્ગનો ખરેખરો નેતા થવાનો છે, તેવા પુરૂષની યોગ્યતા જેવા વિના પુત્રીઓને ભવપાશમાં નાખનારા માતા પિતાઓને સહસ્રવાર ધિ ક્રાર છે પ્રાણનાથ ! તમને થયેલી ચિંતા ઘટિત છે. આ રાજકુમારીનો સંબંધ કોઈ યોગ્ય રાજકુમાર સાથે કરવો જોઈએ

વાંચનાર ! અધીરા થશે નહીં. આ વાર્તા કરનાર દંપતી અને તે બાલિકાની ઓળખાણ તમને અહીંજ આપીએ છીએ. આ ભરતક્ષેત્રની દક્ષિણ દિશામાં રૂપમુંદરીના તિલક જેવું તિલકપુર નામે નગર છે, તેનો રાજા શ્રીતિલક નામે છે, તેને રતિ નામે શુભવતી સ્ત્રી છે, એ રતિ સમાન રતિના ઉદરમાંથી તિલકમંજરી નામે એક પુત્રી ઉત્પન્ન થઈ છે. રાજમેહેલના આંગણમાં સખીઓ તથા દાસીઓની સાથે ક્રીડા કરનારી મુગ્ધા તે આ તિલકમંજરી હતી, અને જે દંપતી તેની ક્રીડાને મેહેલ ઉપરથી જોતા હતા, તે તેણીનાં માતા પિતા રાજા શ્રીતિલક અને રાણી રતિ હતાં. રાજા શ્રીતિલકને પુત્રીને યોગ્ય વયે પહોંચેલી જોઈ, તેના વિવાહને માટે યોગ્ય વરની ચિંતા થઈ હતી, તે સંબંધી તે દંપતી અહીં વાર્તાલાપ કરતાં હતા.

રાજા શ્રીતિલકના હૃદયમાં ત્યારથી તિલકમંજરીના વિવાહને માટે વિચાર શ્રેણી ઉત્પન્ન થવા લાગી હતી, પોતાના ચતુર મંત્રીઓની સાથે રાજા તે વિષેનીજ મસલત ચલાવતો હતો એક વખતે સળ પોતાના ધીર નામના મુખ્ય મંત્રીને બોલાવી તે વિષેનો નિષ્પત્ત કરવા બેઠો તેણે નિશ્ચય કર્યો, કે હવે પુત્રી સખી નિત્યની ચિંતામાંથી મારે મુક્ત થવું. મને તે ઉત્તમ પ્રકારનો નિર્ણય કરી, આત્માને ઉપાધિ મુક્ત કરવો. મને ખાત્રી છે કે, ધીર મંત્રી ઘણો બુદ્ધિમાન છે, તેથી તેની સલાહ મને શાંતકારક થઈ પડશે. આપું ચિંતવી શ્રીતિલકે ધીર મંત્રીને બોલાવીને કહ્યું, મંત્રીશ્વર ! તમે મારા પર પરાના મંત્રીકુળના મુખ્ય પુરૂષ છો, મારા રાજ્યની ધુગને વહન કરવામાં પૂર્ણ સહાયભૂત છો, તમારા બુદ્ધિબળના પ્રભાવથીજ મારું રાજ્ય નીતિમંત્ર્ય કહેવાય છે. પોતાની પ્રશસના આવાં વચન સાંભળી ધીર મંત્રી બોલ્યો—રાજેન્દ્ર ! એ સર્વ આપની કૃપાતુજ ફળ છે. આપના વંશના મૂળ પુરૂષોએ બમારા કુળની પરપરાથી કદર જાળવી છે. સ્વામીમાં કૃતજ્ઞતા હોય, તો સેવકનું બુદ્ધિબળ, વા તનુબળ જણાઈ આવે છે. આપ કૃતજ્ઞ, અને નીતિ માન છો, તેથી અમે સારી પ્રશસના પાત્ર થયા છીએ. કહો શી આજ્ઞા છે ? શ્રીતિલક બોલ્યો—મંત્રિવર્ષ ! રાજકુમારી તિલકમંજરી વિવાહને યોગ્ય થઈ છે, તેનામા વિદ્યા, કળા, અને સદ્ગુણો ઉત્તમ રીતે પ્રાપ્ત થયેલાં છે, તેનામા ચાતુર્યનો એવો ઉત્તમ ગુણ છે, કે જે કોઈજ રાજ્યકન્યા ધારણ કરતી હશે. એ રાજકુમારીને યોગ્ય એવો કોઈ રાજકુમાર જેવામાં આવતો નથી. ભારતવર્ષમાં અનેક ક્ષત્રિય વીરો હશે, પણ તેઓની શોધ કરવામાં કોઈ ઉત્તમ સાધન જેવામાં આવતું નથી. આથી મારા હૃદયમાં સતત ચિંતારૂપ

મગ્ન ના
વિશેષ વિચાર
મયાદગ્ય રૂ
તે હૃદયમાં

શી
ચાતુર્ય વા
ચિતામુક્ત
યથાર્થ જા
તેનું હૃદય
કરવામાં ને
પુત્રી પ્રાપ્ત
પડ્યો હતો

ધી
વિદ્યાનું ગુણ
નહિ, તેથી
એક પણ
ધીર મંત્રી
દને માટે
હૃદયમાં એ
સદ્ગુણના
લક્ષણો
પરમા રાધ
ગોવિન્દે પ્ર
જણાવે.
વિસર્જિત

મગ્ન, એ
પોતાના પિ
કરતી હતી
પતિગૃહમાં
ઉપરના પ્રા
વીરોનું વીર
પ્રભાવ ઉત્ત
તે વીર કુ

મહા જવાળા પ્રજ્વલિત રહ્યા કરે છે. હમણાં ક્રીડા કરતી તે રાજકુમારીને જોઇ મને વિશેષ ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ છે. મારી ચિંતાએ મહા જવાળાને શાંત કરવા માટે તમારી સલાહરૂપ સુધાનુ સિયન ગેળવવા આજે તમને જોલાવ્યા છે, હવે શો ઉપાય કરવો ? તે હૃદયમાં વિચારી મને જણાવજો.

શ્રી તિલક રાજનો આ ધીર મંત્રી ઘણો વિચક્ષણ હતો. રાજકીય કાર્યમાં તેનું ચાતુર્ય વખણાતું હતું. જ્યારે જ્યારે રાજ ગુચવણમાં પડતો, ત્યારે ધીર મંત્રી તેને ચિંતામુક્ત કરતો હતો, તેનામાં રાજભક્તિ રમી રહી હતી, સ્વામી અને મેવકના ધર્મ તે ચચાર્થ જાણતો હતો, નીતિના ગદન વિષયમાં તેની વિદ્વતા વિશેષ દેખાતી હતી, તે સાથે તેનું હૃદય દયાથી આર્દ્ર હતું, દુઃખીને સહાય કરવાનો તેનો મુળ સ્વભાવ હતો, પરોપકાર કરવામાં તે પ્રીતિ દર્શાવતો હતો. આવા આવા ઉત્તમ ગુણોને લઈ ધીર મંત્રી તિલક-પુરની પ્રજાનો પ્રીતિપાત્ર બન્યો હતો. રાજ અને પ્રજાની પ્રીતિનું તે કેન્દ્ર સ્થાન થઈ પડ્યો હતો.

ધીર મંત્રી વિચાર કરી બેઠ્યો—મહારાજ ! ભારત વર્ષમાં અનેક રાજકુમારો વિદ્વાન ગુણી અને કલાત્મક હશે, પણ તે સર્વની શોધ પ્રત્યેક સ્થાને આપણાથી થઈ શકશે નહિ, તેથી રાજકુમારી તિલકમંજરીનો સ્વયંવર કરો. સ્વયંવરમાં આપને યોગ્ય લાગે તેવું એક પણ કરો, જે પણની પરીક્ષામાં રાજકુમારની ઉત્તમ કળા અને ગુણ જણાઈ આવે. ધીર મંત્રીના આવા વચન સાંભળી રાજ શ્રીતિલક ખુશી થયો, અને આ ઉત્તમ સલાહને માટે મંત્રીશ્વરને ઘણી સાગાશી આપી ક્ષણ વાર પછી તિલકપુરના મહારાજના હૃદયમાં એવો વિચાર રૂપરી આવ્યો કે, ક્ષત્રીઓના ગુણની પરીક્ષા લક્ષ્યવેધમાં થાય છે શુદ્ધ કળાના પૂર્ણ અભ્યાસી અને બુદ્ધિના અતિ ચાતુર્યથી અલકૃત એવો ક્ષત્રિય કુમાર લક્ષ્યવેધ કરી શકે છે. લક્ષ્યવેધમાં ઉત્તમમાં ઉત્તમ રાધાવેધ કહેવાય છે, તેથી સ્વયંવરમાં રાધાવેધનું પણ રાખવું, કે જેથી ક્ષાત્ર તેજથી વિરાજિત એવા ઉત્તમ રાજકુમારની ગોધ તે પ્રસંગે સહેલાઈથી થઈ શકશે. રાજ શ્રી તિલકે આ વિચાર ધીર મંત્રીને જણાવ્યો. ધીર મંત્રીએ તેને હર્ષથી અનુમોદન આપ્યું છેવટે તેઓ નિશ્ચય કરી, વિસર્જિત થયા.

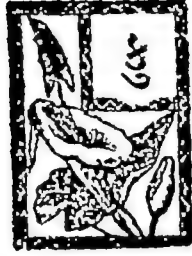
રાજકુમારી તિલકમંજરીએ દામી દ્વારા પોતાના સ્વયંવરના શુભ સમાચાર સાંભળ્યા, એટલે તે વિશેષ આનંદ પામી. એ મુગ્ધા છતાં પ્રાંત વિચાર કરનારી હતી. પોતાના પિતાએ જો કે આ અસાધ્ય મહા પણ કરેલું હતું, પણ તિલકમંજરી તેને પસંદ કરતી હતી તેણીના મુગ્ધ હૃદયમાં એવા વિચાર આવતા કે, સર્વ વનિતાઓની ઉત્તિ પતિગૃહમાં છે, તેમાં રાજ કન્યાઓનું સાંભાગ્ય સર્વ ગુણસંપન્ન એવા શુદ્ધ ક્ષત્રિય વીરપતિ ઉપરજ પ્રદર્શિત થાય છે, ક્ષત્રિય કન્યાઓ ભવિષ્યમાં વીર માતા થવાની છે, તે ક્ષત્રિય વીરોનું વીર્યધારક સમર્થ ક્ષેત્ર છે, ક્ષેત્રની મહત્તાનો આધાર વીર્ય ઉપર છે, પ્રત્યેક વીર્યનો પ્રભાવ ઉત્તમ ક્ષેત્રમાંથી વિશેષ દીપી નીડે છે. પિતાએ જે સ્વયંવરનો વિચાર કર્યો તે તિલકે તેથી ડાહ ઉત્તમ રાજકુમારની ગોત્ર યજ્ઞ કરે, અને ગર્જ સંભાગ શુદ્ધને

ઉત્તમ નયુનો મને પ્રાપ્ત થશે. આવો મોરચ કરતી તિલકમંજરી મનમાં અતિ આનંદ પામતી હતી.

રાજા શ્રી તિલકે સ્વયંવરનો સમારંભ કરવા માડ્યો. ભારતવર્ષના રાજકુમારોને આમંત્રણ કરવા દૂતોને તૈયાર કરવા માડ્યા. મંડપની મનોહર ગચ્છના કરવાને ઉત્તમ કારીગરોને કામે લગાડ્યા. તિલકપુરની અંદરની અને બાહરની ભૂમિ ઉપર ઉત્તમ ઉતારા રચવા માડ્યા. રાજા મહેલને શ્રુગારવાને અનેક જાતની તૈયારીઓ થવા માડી. મંત્રીઓને જુદા જુદા કાર્ય ઉપર નિમી દીધા. રાધાવેધના સ્થાનમાં તેને જાણનારા ચતુર પુરૂષોને રોકવામાં આવ્યા. તિલકપુરની પ્રજા ઉમંગથી પોતપોતાના સ્થાનને સુશોભિત કરવા પ્રયત્ન કરવા લાગી “ તિલકપુરની રાજકુમારી તિલકમંજરીનો સ્વયંવર થવાનો છે. ’ એવી વાત સર્વ દેશોમાં પ્રસાર પામી.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

સ્વયંવરની તૈયારી.

શરયળીના રાજમાર્ગમાં લોકોની ભીડ હતી, વાજિત્રોના નાદ થતા હતા, રાજ્યની અનેક સામગ્રી સાથે મોટી સ્વારી નીકળી હતી. અસ્વોના હેષારવથી ભૂતળમાં પ્રતિધ્વનિ પડતા હતા. બાળથી તે વૃદ્ધ સુધીના લોકો તે જોવા ટોળાખંધ આવતા હતા, જય, વિજય, અપર્યાજિત અને જયંત એ ચારે કુમારો એ સ્વારીના નાયક હતા. લલાટમાં તિલક મંગળ કરી, શુભ મુહૂર્તે તેમણે પ્રયાણ કર્યું હતું. આ સ્વારી લક્ષ્મીદત્ત શેઠના મહેલની પાસે આવી. શ્રીચંદ્રકુમાર પોતાના પિતાની સાથે તે જોવાને ગોખ ઉપર આવ્યો, તેના મનમાં અનેક વિચારો થવા લાગ્યા. “ આ રાજકુમારોની સ્વારી શા માટે ચડી હશે ? ” એમ જાણવાનું તેને ઈતુક થયું. સ્વારી તે માર્ગે થઈ આગળ પ્રસાર થઈ ગઈ. શ્રીચંદ્રના હૃદયમાં ઈતુક વધવા માડ્યું.

લક્ષ્મીદત્ત શેઠ અને શ્રીચંદ્રકુમાર તે વિષે વિચાર કરતા હતા, લાં ગુણ્યદ્ર આવ્યો. પોતાના મિત્રને નવીન સમાચાર આપવાના ઉમંગમાં તે વેગથી ચાલતો હતો. ગુણ્યદ્રને જોઈ શ્રીચંદ્રકુમાર ખુશી થયો. તેના મુખ ઉપરથી તેને દેખાયું કે, તે પોતાનું ઈતુક શાંત કરી શકશે. લક્ષ્મીદત્ત શેઠ પણ તે જાણવા ઈતેન્નર થઈ રહ્યા હતા. ગુણ્યદ્ર સ્મિત હાસ્ય કરતો બોલ્યો—મિત્ર ! એક નવા ખબર લાવ્યો છું, જે જાણીને તમને ધણો આનંદ થશે શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—સખા ! તારી આકૃતિ ઉપરથીજ મેં જાણ્યું હતું. સત્વર કહે, તે શા ખબર છે ? ગુણ્યદ્રે કહ્યું, પ્રિય વાહ ! અહીંથી દક્ષિણ દિશા તરફ

તિલકપુર ના
નામે એક કુ
નો નમૂના જે
શ્રીનિલકં
સગમે નિ
કુમાર અ
મિંદના મન
તેઓ વગર
હૃદયમાં પુ
જોગી રહ્યા
તાને સારી
ધરતે છે

પ
ચતુર્થમા
એ મિત્ર
અધમગ્રમા
છે, એમ
તેઓ અમ
માને છે, ધ
નથી, અ
ફો અને

િ
ગમ પ્રતા
નાર કોઈ
સાંભળ્યા
ને એક
કંઈ એ
ઉત્તમ કુળ
અગાઉથી
અને લાં
આગળ જ
મિત્રપતિએ
કાવંત પુ
સખામા

સ્વયંવરની તૈયારી.

૮૧

તિલકપુર નામે નગર છે, તે નગરનો રાજા શ્રીતિલક નામે છે, તેને તિલકમંજરી નામે એક કન્યા છે, એ ભાગ્યવતી રાજકુમારી અત્યારે ભારતવર્ષની સૌદર્ય-નો નમુનો છે તિલકમંજરીના રૂપ તથા ગુણને યોગ્ય એવો પતિ મેળવવા તેના પિતા શ્રીતિલક એક સ્વયંવર કરે છે, તેમાં રાધાવેધનું પણ રાખવામાં આવ્યું છે આજથી સતરમે દિવસે એ સ્વયંવરનું મુહુર્ત છે. તે રાજાના આમ જણથી પ્રતાપસિંહના ચારે કુમાર આજે ત્યાં જાય છે. તેઓની સુંદર સ્વારી તરો હમણાજ જોઈ હશે રાજા પ્રતાપ-સિંહના મનમાં શંકા છે કે, આ રાજકુમારો રાધાવેધ કરી શકશે નહીં થોડા દિવસમાંજ તેઓ લગ્ન ગુમાવી પાછા આવશે ગુણના પરીક્ષક મહારાજા પોતાના પુત્રોને મોકલવા હૃદયમાં ખુશી ન હતા, પણ કુમારોએ જવાનો આગ્રહ બતાવ્યો, એટલે તેઓ શાંત થઈ બેસી રહ્યા. સર્વ કુમારોમાં જયકુમારના મનમાં વિશેષ ગર્વ છે. રાધાવેધ કરવામાં તે પોતાને સવળી ચાલાક માને છે, અને પોતે ' સર્વ કળાઓમાં નિપુણ છે ' એવું અભિમાન ધરાવે છે

પડિતમાની પુત્રો પોતાના મિત્રો અહંકારમાં તણાઈ જાય છે, તેઓ પોતાની અહંકારમાં તદ્દન અધ યઈ જાય છે, અહંકારરૂપ ગિરિ ઉપર ચડેલા પુરુષો પોતાની દૃષ્ટિ એ ગિરિ તરફ જ રાખે છે, અને હેવટે તે ઉપરથી સત્વર પાછા પડે છે. અહંકારરૂપ અધકારમાં ભ્રમણ કરનારા તેઓ ક્ષણે ક્ષણે અપભ્રમ પામે છે, તે છતાં તેઓ પોતે ટટાર છે, એમ માની અપભ્રમનાને બીલકુલ ગણતા નથી અજ્ઞતાને તેઓ સુઝતા માને છે, મૂઢતાને તેઓ અમૂઢતા ગણે છે, મૂર્ખતાને તેઓ વિદ્વાતા માને છે, અવિચારીપણાને સુવિચારીપણું માને છે, ધૂણતા ઉપર ઉત્તમતા જુએ છે, નિરક્ષરતા અને સાક્ષરતાનો તફાવત જોઈ શકતા નથી, અને અપવિત્રતામાં તેઓ પવિત્રતાની યુદ્ધિ ધારણ કરે છે—અહંકારીપણાનું કંટાળ અનેક વાર ચાખ્યા છતાં તેઓ દુરાગ્રહને છોડતા નથી.

મિત્રવર્ચ ૧ જયકુમાર પણ તેજ પ્રમાણે રાધાવેધ કરવાનું અભિમાન ધરાવે છે. રાજા પ્રતાપસિંહ હૃદયમાં જાણે છે કે, કુમારોનું આ સાહસ છે રાધાવેધની કળા જાણનાર કોઈ વિરલા નર છે, નેથી તેઓ ઉદાસી લાવે ગયા છે ગુણચંદ્રના આજી વચન સાંભળી લક્ષ્મીદત્ત શેઠ શ્રીચંદ્ર પ્રત્યે બોલ્યા—વત્સ ! રાધાવેધની કળા જોવા જેવી છે. જો એક વાર તારા જેવો ચતુર પુરુષ તેને જુએ તો, તે કળાનો જ્ઞાતા થઈ જાય મારી મજા એમ થાય છે કે, જો તારી મરજી હોય તો, તું પણ ત્યાં જા, અને રાધાવેધની ઉત્તમ કળા નજરે જોઈ આવ. એ નગર અહીંથી એક્કે યોજન દૂર છે, ત્યાં જવામાં અગાઉથી તૈયાર થવું જોઈશે પિતાનાં આજી વચન સાંભળી શ્રીચંદ્રને ઉત્સાહ આવ્યો, અને ત્યાં જવની ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થઈ, પણ તેણે મનમાં શમાવી દીધી બીજા કોઈની આગળ જણાવી નહિ અનેક રાજકુમારો ત્યાં જવાને તૈયાર થઈ ચાલ્યા. ભાગ્ય વર્ષના સુમિપતિઓમાં આ વાર્તાનીજ સચ્ચ થવા માટે આ ચમત્કારી પ્રસંગ જોવાને અનેક કળાવંત પુરુષો, કવિઓ અને વિદ્વાનો જવા લાગ્યા તિલકપુરમાં લોકોની મેદિની મોટી સખ્યામાં ભરાઈ ગઈ સર્વ દેવો મિત્રિય ભાગ્યા, મિત્રિય વેળે અને ત્રિવિધ રીતિવાળા પુર-

ધોથી તિલકપુરની ભૂમિ જાણે ભારતવર્ષનું સંગ્રહ સ્થાન હોય, તેમ દેખાવા લાગી. આ સર્વ વાળો શ્રીચંદ્રના જાણવામાં આવતા તેને વિશેષ ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થઈ.

એક વખતે શ્રીચંદ્રે ગુણચંદ્રને પૂછ્યું, મિત્ર ! હવે તિલકપુરમાં ક્યારે જવું ? સ્વયંવરના મુહૂર્તનો દિવસ નજીક આવતો જાય છે. આપણે બગાળર સમય ઉપર લાંબા પહોંચવું જોઈએ. રાધાવેધની કળા જોવાની મને ઘણી હોશ છે. ગુણચંદ્ર બેઠ્યો— મિત્ર ! ચિંતા કરો નહિ. આપણી પાસે લાંબા જવાનું સાધન સર્વોત્તમ છે. આપણો સુવેગ રથ એક દિવસે ત્યાં પહોંચી શકશે. એ રીતે યોજનનો મહા માર્ગ સુવેગ રથથી કાઢપણ અસાધ્ય નથી. સુવેગ આપણા એ અસાધ્ય કાર્યને સહેલાઈથી સાધી શકશે. મહાવેગ અને વાયુવેગ અસ્થોની ગતિ પવનથી પણ અધિક છે. શ્રીચંદ્રે ફરીથી ગુણચંદ્રને પૂછ્યું, મિત્ર ! તમારું કહેવું યથાર્થ છે, પણ મને એક શંકા રહે છે. તિલકપુરનો માર્ગ આપણે જાણતા નથી, તો તેનું શું થશે ? ગુણચંદ્રે ગર્જનાથી બોલ્યો, મિત્રરત્ન ! એ ચિંતા કરશો નહિ. તિલકપુરનો માર્ગ આજે અત્યંત રહેશે નહિ. તિલકમંજરીના સંસ્કૃત ભારતવર્ષના રાજસમાજને આકર્ષ્યો છે, એ માર્ગ ઉપર શ્રેણીબંધ ગમનાગમન થતું હશે. કદી આપણે ટુકડી મુદતમાં જવાના છીએ, એટલે તે માર્ગનો પ્રવાહ તુટ્યો હોય, તોપણ આપણને કંઈ પણ હરકત આવશે નહિ. આપણો ધનજય સારથિ સર્વ દેશના માર્ગનો જ્ઞાતા હશે, દરેક માર્ગનું જ્ઞાન સારથિને હોવું જોઈએ. ધનજય સર્વોત્તમ સારથિ છે, ભાગ્યવર્ષના પ્રખ્યાત નગર, ગામ અને અરણ્યનો એ ઉત્તમ જ્ઞાતા હશે, તો તે પણ શંકા રાખશો નહિ.

આ પ્રમાણે શ્રીચંદ્ર અને ગુણચંદ્ર વાર્તા કરતા હતા, લાંબા સમય સુધી આગળ પિતાને બે મિત્રોએ માન આપ્યું. શેઠ બોલ્યા, વત્સ શ્રીચંદ્ર ! કેમ તિલકપુર જવા તૈયાર થતા નથી ? હવે માત્ર એકજ દિવસ બાકી છે. સોળ દિવસ થઈ ગયા, તોપણ કેમ તૈયારી કરતા નથી ? વત્સ ! આ અવસર ચૂકવા જેવો નથી. રાધાવેધની કળા તારા જેવા ચતુર પુત્રનેજ દર્શનીય છે. તને એ કળા દર્શાવવાની મને પણ ઉત્કંઠા છે. પૂર્વના ગાંધીઓમાં રાધાવેધનું આતુર્ય સર્વોત્તમ ગણાય છે. ધનુર્વિદ્યામાં દર્શાવેલ લક્ષ્યવેધની કળાના આતુર્યની પરીક્ષા રાધાવેધ છે. ક્ષત્રિય કુમારોનું અદ્ભુત બળ, શક્તિ અને શસ્ત્ર અન્નનું આતુર્ય રાધાવેધમાં ચરિતાર્થ છે. પુત્ર ! જૈન મહાવીર પુરુષોના ચરિત્રોમાં એ કળા વિશે મેં ઘણું સાબળેલું છે, તેમજ તે કળાને પ્રયત્ન જ્ઞેનારાઓના મુખથી મેં તેનું યથાર્થિત વર્ણન દટવતું જાણેલું છે. વત્સ ! તું સત્વર તૈયાર થ, જે જવાની ઇચ્છા હોય તો, વિલમ્બ કરવા યોગ્ય નથી, આવો અવસર પુનઃ મળ્યો હોત તો પિતાના વચન સામગી શ્રીચંદ્રને વિશેષ ઉત્સાહ થયો, તેણે તેજ રાત્રે જવાનો નિશ્ચય કર્યો. સંધ્યાકાળે સુવેગ રથને તૈયાર કરવા ધનજયને આજ્ઞા આપી, બે મિત્રો તૈયાર થઈ સજ્જ થયા.

સાંધ્યાકાળ પછી સુવેગ રથમાં બેઠી તેઓ કુશસ્થાની બાહર નીકળ્યા. લક્ષ્મીદત્ત ગેઃ શિવાય બીજી કાંઈ આ વાર્તા જાણતું નહોતું. ચતુર ધનજયે સુવેગ રથને વેગથી દક્ષિણમાં દોડાવ્યું. તિલકપુરનો માર્ગ તેના જાણવામાં હતો. સુવેગ રથ, પવન, વન, સ

ગેઃ, ન...
મુલી જન...
જાણીગો...
ગિત ગો...
કથું, મિ...
શેષે છે...
અનુભવ...
રાખી રા...

નમોમંડળ
પ્રતિનિધિ પુ...

શ્રીચંદ્રમા...
કુમારોની...
દોષોની બે...
તેના તેજ...
મનમાં રા...
એટલે તેરે...
ખી રચના...
વામાં આ...
સતમ ઉપર...
પદ્માથી અ...
જાણેલાં હ...
પદ્મજ્યો અ...
શીવ, રાધા...

રાવર, નગર અને અનેક નદીઓને ઉદ્ભવન કરતો વેગથી ચાલેલો પ્રાતઃકાળે પૂર્વ દિશામાં સૂર્યની જેમ તિલકપુરના નજીકના પ્રદેશમાં સુવેગ રથનો ઉદય થયો. અનેક રાજકુમારોની છાવણીઓથી, ઉત્તમ રાજવંશીઓના ઉતારાથી અને વિવિધ દેશના લોકોના સમૂહથી સુશોભિત એવું તિલકપુર શ્રીચંદ્રની દૃષ્ટિએ પડ્યું તિલકપુરની શોભા જોઈ, શ્રીચંદ્રે શુભચંદ્રને કહ્યું, મિત્ર ! પૂણ્ય યોગે ઇચ્છિત સ્થાનમાં આવી પહોંચ્યા છીએ. જો, આ તિલકપુર કેવું શોભે છે ? આ મહા નગર અત્યારે ભારતવર્ષનું રાજનગર બન્યું છે શુભચંદ્રે પણ તેને અતુભોદન આપ્યું પછી બંને મિત્રો એક જુદા ગ્રામમાં સુવેગ રથને સારથિ સહિત રાખી પ્રાતઃકાળની નિયમ આવશ્યક ક્રિયા કરી સ્વયંવર મંડપ તરફ ગયા.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

રાધાવેધ.

જે તિલકપુરમાં સ્વયંવરના સમારંભનો દિવસ હતો, વિવિધ દેશના રાજકુમારો ઉત્તમ શૃંગારવાળા વેષ ધારણ કરી, મંડપમાં આવતા હતા, લોકોના સમૂહને એક તરફ કરવાને રાજપુરુષોને મહા પ્રયત્ન કરવો પડતો હતો, ગાડી, ઘોડાની ધમાલ ચાલતી હતી, વાજાના શબ્દોથી નમોમંડપ ગાજી રહ્યું હતું, તિલકપુરની પ્રત્યેક શેરીઓ શૃંગારવામાં આવી હતી, નગરના પ્રતિષ્ઠિત પુરુષો રાધાવેધ જોવાને સ્વયંવર મંડપમાં શ્રેણીબદ્ધ આવતા હતા.

આ વખતે શ્રીચંદ્રકુમાર પોતાના મિત્ર શુભચંદ્રને લઈ સ્વયંવર મંડપમાં આવ્યો. શ્રીચંદ્રકુમાર કાંઈ રાજકુમાર ન હતો, તે વણિક કુમાર હતો. તેને મંડપની અંદર રાજકુમારોની ખેટકમાં સ્થાન મળે તેમ નહતું, તેથી તે પોતાના મિત્રની સાથે જ્યાં પ્રેક્ષક લોકોની ખેટક હતી, ત્યાં ખેડો તે રાજકુમાર ન છતાં રાજકુમારના જેવો તેજસ્વી હતો તેના તેજના પ્રભાવથી મંડપના રક્ષકો વિચારમાં પડ્યા હતા શ્રીચંદ્રને જોતાંજ તેઓના મનમાં રાજકુમારની શકા થઈ હતી, પણ જ્યારે શ્રીચંદ્રે જુદી સામાન્ય ખેટક લીધી, એટલે તેઓને 'એ રાજકુમાર નથી,' એમ નિશ્ચય થયો. શ્રીચંદ્રકુમાર સ્વયંવર મંડપની રચના જોવાને અંદર દરવા લાગ્યો. રાજાઓની ખેટક માટે સુદર માયગ્રાઓ ગોઠવવામાં આવ્યા હતા માયગ્રાની અંદર મળમળની સોનેરી ગાદીઓ પાયરેલી હતી મંડપના સ્તંભ ઉપર ઉત્તમ કારીગરી કરવામાં આવી હતી. પ્રત્યેક સ્તંભમાં રાજાઓના પ્રતિબિંબ પડવાથી અદ્ભુત દેખાવ થઈ રહ્યો હતો મંડપની ઉપર સુવર્ણ અને રત્નજડીત તોચાંખાં બાંધેલા હતા, તેની બાહેર સુદર ધ્વજાઓની શ્રેણીઓ અપૂર્વ શોભા દર્શાવતી હતી, માનેની પડદાઓ અને વિચિત્ર ભૂતના ચિત્રોની લક્ષ્મી અપૂર્વ હતી. આ દેખાવ જોતો જોતો રાધાવેધના ગ્રામ આગળ આવ્યો.

આનંદ મંદિર.

રાધાવેધનું સ્થાન સ્વયંવર મંડપની એક બાજુ ગણવામાં આવ્યું હતું એક મંજુશુન અને ઉચ્ચે સ્તંભ રોપવામાં આવ્યો હતો, તેની ઉપર અવળા અને સવળા આડ ચક્ર ફરતા હતાં, તેની મધ્યે રાધા નામની એક ફરતી પુતળી હતી, તે સ્તંભ નીચે તેલનો કુંડ હતો, તેમાં એ ફરતાં ચક્રની સાથે રાધાનું પ્રતિબિંબ પડતું હતું નીચે દૃષ્ટિ રાખી પ્રતિબિંબને જોઈ, ઉપર ફરતી એવી રાધાની વામ દૃષ્ટિને જે પુરૂષ બાણથી વીધે, તેણે રાધાવેધ કહ્યો કહેવાય. આવી રીતે રાધાવેધ કરનાર ભાગ્યવાન પુરૂષને રાજકન્યા પ્રાપ્ત થાય—આ રાધાવેધની રચના જોઈ, શ્રીચંદ્રકુમાર ધર્મોજી ખુશી થયો તે ચતુર કળામાં પોતાના અગાધ બુદ્ધિબળને તે રચનાવા લાગ્યો, અને દીર્ઘ વિચાર કરી, તે કાર્ય કરવાની હિમ્મત તેને પ્રાપ્ત થઈ.

રાધાવેધની ક્રિયાનું મનન કરતો શ્રીચંદ્ર પોતાના સ્થાન ઉપર પાગે આવ્યો ક્ષણવાર પછી વાજિત્રોના નાદ સાથે રાજકુમારી તિલકમંજરી યુદ્ધર પોપાક પહેરી હાથમાં વરમાળા લઈ સ્વયંવર મંડપમાં આવી. રાજકન્યાના મુખાસન આગળ અનેક દાસીઓ દેવીઓના જેવી ચલતી હતી. સ્વયંવર મંડપ ગજકુમારેથી ચિકાર ભગઈ રહ્યો હતો, રાજકન્યાના સૈદ્ધર્થથી રાજમંડળ આકર્ષાઈ ગયું, આશાના તરંગમાં સર્વ રાજકુમારો ઉછળવા લાગ્યા રાજ શ્રીતિલક પોતે પોતાના ખાસ માણસો સાથે ત્યાં હાજર થયો. તિલકમંજરીનાં મુખચંદ્ર ઉપર બહુ રાજચક્ર ચક્રોરચેષ્ટા કરવા લાગ્યું, તે વખતે અમો સ્વયંવર મંડપ ખળભળી આવ્યો. બાણાવલી મદન ધનુષ્ય બાણ લઈ સર્વના મનોરાગ્ય પર તુટી પડ્યો સર્વના હૃદયમાં કામવિકારનો પ્રાદ પ્રવાહ વહેવા માડ્યો.

ક્ષણવાર પછી શ્રીતિલકની આગાધી મુકુંદ નામના એક ભાટે ઉભા થઈ જાહેર કંઈ કે, જે કોઈ રાજકુમાર આ રાધાવેધ કરશે, તેને રાજકુમારી તિલકમંજરી પોતાની વરમાળા પહેરાવશે. તેનાં આવા વચન સાંભળી રાજાએ ઉંચાનીચા થવા લાગ્યા પ્રથમ શ્રીધેણ અને હરિધેણ રાજા ઉભા થયા. રાધાવેધ કરવાને ધણો પ્રયત્ન કર્યો, પણ તે વ્યર્થ થયો. તે પછી બીજા રાજકુમારો ઉભા થયા. તિલકમંજરીના લાલને માટે સર્વ ધણો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા, પણ કોઈ કૃતાર્થ થયા નહિ. કોઈ જોરથી બાણ નાખતાં ભુમિ ઉપર પડી જતા, તે વખતે લોકો હાસ્ય કરતા હતા. કોઈ ધનુર્વિદ્યાના અભ્યાસી ગર્વથી ઉભા થતા, પણ છેવટે તેઓ વિલખા થઈ ખેંચી જતા હતા. કોઈના ધનુષ્યની પલ્લવ તુટી જતી, એટલે તેઓને કન્યાને બદલ હાન્યનો લાલ થતો હતો. કોઈ ઉંચા હાથ કરી બાણ ફેંકતા તેઓ પાછા નીચે પડી જતા, અને સર્વના ઉપહાસનું પાત્ર થતા.

ક્ષણ વાર પછી કુશચક્ષીના જય વિગેરે કુમાર બદ્ધ પરિકર થઈ બેઠા થયા. પ્રથમ જયકુમારે ગર્વથી બાણનો પ્રવાહ કર્યો. રાધાવેધ કરતાં પોતાનાજ અંગ વચ્ચેનો વેધ થઈ ગયો. બીજા જયંત વિગેરેનો પ્રયાસ પણ નિષ્ફળ થયો. તરકાળ તેમનો મંદ ઉતરી ગયો વિલક્ષ મુખે તેઓ પાછા પોતાને આસને બેઠા, તે જોઈ શ્રીચંદ્ર અને પુત્ર ચંદ્રને હાસ્ય આવ્યું. તે પછી કામપાળ, વામાંગ, અને શુભગાંગ રાજાઓ ઉભા થયા. તેઓ ક્ષત્રિઓમાં ધન્વી ગણાતા હતાં ક્ષણ વાર પછી તેમને પણ નિરનેજ થઈ ગે

મી જાડુ ૧૩
૫મી પાગ
લોહ તંત્ર
એક મંજરી
કાળા દત્તા,
જેમી રસા

૨
પરિવાર નિ
ધીંગ મંત્રી
ના નાદ
પાગી આ
કેવો ભુવ
જેવા કીન
રાજકુમારી
નીઓ નિ

તેજ કે
સુ કોઈ
લાલ વી
ભુવમ
મને કયા
ક્ષત્રિય ના
મો ન ને
તિલકમ.

આવ્યો
ચેતી એ

મંદ કરવા
સુખર ૯
સંશીતિ

પ્રકરણ ૨૭ મું.

શ્રીચંદ્રને ધન્યવાદ.

ત કાળે લક્ષ્મીદત્ત શેઠ નિત્ય ક્રિયા કરી બેઠા હતા, તેના મનમાં પુત્ર શ્રીચંદ્ર કુમારનાજ વિચાર આવતા હતા. “ પુત્ર શ્રીચંદ્રનું શું થયું હશે ? તેના પ્રયાણ વખતે સ્વયંવરના મુહૂર્તનો એકજ દિવસ અવગેષ હતો, તે બરાબર યોગ્ય સમયે પહોંચ્યો તો હશે, રાધાવેધની ઉત્તમ કળા તેના બેવામાં તો આવી હશે, કોઈ અંતરાય તો નહિ થયેલ હોય ? અથવા પુણ્યવત પ્રાણીનો સર્વત્ર વિજય થાય છે તેના વાંછિત કાર્ય સિદ્ધ થયા વિના રહેતા નથી શ્રીચંદ્રનું પુણ્યમળ અસાધારણ છે, તેના ધાર્મિક હૃદયના વિચારો નિર્વિધને સફળ થાય છે. ” આ પ્રમાણે શેઠ લક્ષ્મીદત્તનું હૃદય ચિંતા અને આનંદની વચ્ચે આંદોલન થતું હતું, ત્યાં શ્રીચંદ્રકુમારને ગૃહદ્વારમાં આવતો જોયો શ્રીચંદ્રના દર્શનથી સમુદ્રની જેમ શેઠનું હૃદય ઉદ્ધાસ પામી ગયું હર્ષના આવેશથી બેઠા થયા, અને પુત્રને બેટવા સામા આવ્યા શ્રીચંદ્ર પિતાના ચરણમાં નમી પડ્યો પુત્રને બેઠો કરી, પિતાએ આલિંગન આપ્યું, વિનયથી પ્રણામ કરતા એવા ગુણચંદ્રને પણ શેઠે અભિનંદન આપ્યું પિતાએ પુત્રને સન્મુખ બેસાડ્યો, અને રાધાવેધનો સર્વ વૃત્તાત કહેવાને કાનૂકથી જણાવ્યું.

આ વખતે શ્રીચંદ્રની માતા લક્ષ્મીવતી પણ ધરમાંથી આવી, પુત્રને કુશળતા પુછી દુબડા લીધા. માતા પણ હર્ષિન વદને તે વૃત્તાત સાંભળવાને આગળ બેઠી માતા પિતાની આવી ઉઘ ઉત્ક્રાં બેઠી શ્રીચંદ્ર વિચારમાં પડ્યો પોને કંગેલ રાધાવેધનું મહાન કાર્ય સ્વમુખે વર્ણન કરવું, તેને યોગ્ય લાગ્યું નહીં તેણે ગુણચંદ્રની સામે દ્રષ્ટિ કરી.

ઉત્તમ પુરૂષો કદિ પણ આત્મ પ્રશંસા કરતા નથી આત્મસ્ત્રાધા કરવી, એ મહાન અવિનય છે, પોતાને મુખે પોતાની પ્રશંસા કરવી, એ વ્યવહાર તથા ધર્મ નીતિથી વિરુદ્ધ છે, બીજાના ગુણ પરમાણુ જેવા હોય, તેને પ્રશંસાથી પર્વત સમાન કરનારા જે સન્નિવન પુરૂષો છે, તેઓ પોતાનામાં ગુણ દ્રષ્ટિએ બેતા નથી જેમ રમણિય એવા મહેલમાં આવેલી પિપીલીકા (ટીટી) ઊદ્રજ લુવે છે, તેમ આત્મસ્ત્રાધી પુરૂષો બીજામાં દોષજ લુવે છે, અને પોતાનામાં ગુણ લુવે છે. આત્મસ્ત્રાધા કરવાથી અહકાર ઉત્પન્ન થાય છે, અને અહકાર અનેક દુર્કર્મને બધાવે છે “ મારા જેવો કોઈ ઉદાર, ધાર્મિક અને પવિત્ર પુરૂષ નથી, મેં અનેક પ્રાણીઓના ઉપકાર કરેલા છે, મારી આગળ કોણ પાપ દેહી શકે તેમ છે ? ” આ પ્રમાણે આત્મસ્ત્રાધાના વચનો તેના વંદનાને કેવી લગ્ન આપે છે.

આવી શ્રીચંદ્ર પોને કરેલા રાધાવેધની વાતો કહી શક્યો નહીં સન્નિવન મિત્રો સાથે પોતાને આનંદ કરવા માટે ગયા હતા. તેથી તેણે પોતાના નિત્ય ગુણચંદ્રની

કહ્યું, શ્રીચંદ્રકુમારને શાળાગી ઘટે છે, તેના રૂપ, કાતિ, વિદ્યા અને કળા ગુણ કૃતાર્થ છે, તેના જીવિતને ધન્ય છે હજારો રાજકુમારોમા તેણે પોતાની ધનવી કળા દર્શાવી આપી છે. ભારતના ક્ષત્રિય વીરોને પોતાના પ્રમાવિક તેજથી ઝાખા પાડ્યા છે શ્રીચંદ્રના માતા પિતાને પણ ધન્યવાદ ઘટ છે પ્રતાપે એમ તેની ઘણી પ્રશંસા કરી, પછી મંત્રીને કહ્યું, મંત્રી ! શ્રીચંદ્રે આ ચમત્કારી કાર્ય કરી, આપણા યશને વધાર્યો છે. જેમ જયકુમાર વિગેરે મારા પુત્રો છે, તેમ હું શ્રીચંદ્રકુમારને ગણુ છું. આ મહત્ કાર્ય કરી, પ્રતાપી શ્રીચંદ્રે મારી કીર્તિને દિગંતમા ફેલાવી છે લોકો કહેતા હશે કે, “ કુશસ્થલીના રાજા પ્રતાપસિંહની પ્રજા અને ધનુર્વિદ્યામા નિપુણ એવા શ્રીચંદ્રકુમારે તિલકપુરમા રાધાવેષ કર્યો છે ” આ પ્રમાણે તેના નામની સાથે મારા નામનું યશોગાન જગતમા થતું હશે એ પ્રભાવી વણિક કુમારે મારી નામના વધારી છે. મંત્રીશ્વર ! મને આશ્ચર્ય થાય છે કે, એ શ્રીચંદ્રકુમાર આ કળા કયાથી શીખ્યો હશે ? લઘુ છતાં અલઘુ જેવા પરાક્રમ કરનારો તે કેવી રીતે થયો ? તેનામા વિવેક, નીતિ, ગાંભીર્ય, ધૈર્ય અને સમતા એ ગુણો કયાથી આવ્યા ? તે કાષ્ઠ દૈવિક બને ચમત્કારી પ્રભાવવાળો છે મંત્રી બોલ્યો—મહારાજ ! આપ કહો છો, તે બધું આશ્ચર્યકારી છે, પણ મને તો એક બીજું આશ્ચર્ય થયું છે એ પરાક્રમી શ્રીચંદ્રકુમારને હું હમેશાં અદીજ નેઉ છું. તે તિલકપુરમા ક્યારે ગયો હશે ? અને રાધાવેષ કરી પાછો ક્યારે આવ્યો હશે ? એ કાષ્ઠ સમજ પડતી નથી અહીંથી એ શી યોજન દુર રહેલા તિલકપુરમા શ્રીચંદ્રનું જવું, અને ત્યાંથી પાછું આવતું એ અકરમાત્ કેમ બને ? રાજેન્દ્ર ! આ વાતમાં મને ધણુંજ આશ્ચર્ય થાય છે. મારા બહુનો પુત્ર ગુણચંદ્ર તેનો મિત્ર છે, તે હમેશા તેની સાથે જાય છે, અને આવે છે, તેથી હું સારી રીતે જાણુ છું કે, આ વાતમા કાંઈક ચમત્કાર છે. મંત્રીના વચન સાંભળી રાજા પ્રતાપસિંહને વિશેષ આશ્ચર્ય થયું તેના હૃદયમા તે જનશ્રવાની પ્રબળ ઈચ્છા થઈ આવી. તત્કાળ તેણે ગુણચંદ્ર, લક્ષ્મીદત્ત શેઠ અને શ્રીચંદ્રને સાથે તેડી લાવવા એક દુતને આજ્ઞા કરી દુતના કહેવાથી તેઓ સર્વે રાજા પ્રતાપસિંહની આગળ આવ્યા પ્રતાપે ઘણા હર્ષથી શ્રીચંદ્રનો સત્કાર કર્યો, પોતે હાંતે શ્રીચંદ્રને ભેટી પડ્યો, અને લક્ષ્મીદત્ત શેઠ તથા ગુણચંદ્રને આભિનંદન આપ્યું પ્રતાપસિંહે ભેટી સલામ લરી તેની સમક્ષ ઉભા થઈને નીચે પ્રમાણે ભાષણ કર્યું

શેઠ લક્ષ્મીદત્ત ગુણચંદ્ર, સાગત, તથા મિત્રવર્ગ, અને ગૃહસ્થો ! મને કહેવાને હર્ષ થાય છે કે, મારી પ્રજામા અગ્રેસર ગણાના અને આદ્ય ધર્મના પૂર્ણ ગગી, શેઠ લક્ષ્મીદત્તના પુત્ર શ્રીચંદ્રકુમારે ભારત વર્ષના ભૂમિપતિઓની સમક્ષ તિલકપુરમા ગત્તાવેષ કર્યો, તેને માટે હું તેને અત કૃણુથી ધન્યવાદ આપું છું. જે કાર્ય ક્ષાત્ર ધર્મના પુરુષર મારા ક્ષત્રિય વીરોથી થઈ રાહતું નથી, તે કાર્ય એક વાણિક પુત્ર શ્રીચંદ્રકુમારે લશ્ચ વારમા કરી બતાવ્યા અચરના સમાજને, અને આપણુ સર્વને આશ્ચર્યમા નાખી દીધા છે તે ધર્મવીર, અને કૃતાર્થી કુમારને સન્નિદગણી સામાક્ષી ઘટે છે. પૂર્વે ભાગ્ય ભૂમિ ઉપર નિવેશ કરનારા લોકોએ એ જ કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી, તેથી જીર્ણ માત્ર એક પ્રતિભાજી ને તે પુરુષ પાપ કરી, તેથી નો પુરુષ સંતોષ થાય છે. હું આમા નિપુણ

અને લક્ષ્યવેધમાં અગ્રણી એવા ક્ષત્રિયોજ કહેવાતા હતા, તે ક્ષત્રિયોને શ્રીચંદ્રશ્રી ચંદ્રે આ ભારત ભૂમિમાં તારાની જેમ નિસ્તેજ કરી દીધા છે. શ્રીચંદ્રકુમારના આ પરાક્રમથી મને પણ સત્કીર્તિ પ્રાપ્ત કરાવનાર, અને વિશ્વમાં વિખ્યાત કરાવનાર એ કુમારનો કું ઉપકાર માનું છું. આવી ઉત્તમ કળાનું તેનું આતુર્ય જોઈ તેની વિદ્યા અને કળાના શિક્ષક ગુરો પણ ધન્યવાદ ધટે છે. સુપાત્રમાં આપેલી વિદ્યા અને કળા કેવી ખીલી નીકળે છે ! એ કહેવત શ્રીચંદ્રે સિદ્ધ કરી આપેલ છે. મારા રાજ્યમાં આવા એક વિદ્વાન અને કળા કુશળ પુરુષ હોવાથી હું મારી કુશસ્થળી રાજધાનીને અલકૃત માનું છું, છેવટે રાધાવેધ કરનાર શ્રીચંદ્રકુમારને અભિનંદન સહિત આશિષ આપું છું કે, તેઓ સર્વદા આવા કીર્તિવત્ કાર્યમાં વિજયી થાય, અને લક્ષ્મીદત્ત શેઠની રાજ્ય સમાન સમૃદ્ધિને સુખ સાથે ચિગ્કાર બોગવે.

પ્રતાપસિંહના આવા લાપણીથી જયકુમાર શિવાય સર્વે શ્રોતાઓ ખુશી થયા, પછી ગુણુચંદ્રે શ્રીચંદ્રકુમારે કરેલા એ મહત્ કાર્યનું રાજ્ય પ્રતાપની આગળ વર્ણન કહી બતાવ્યું. રાધાવેધ કરનારને રાજકન્યા મળવી જોઈએ, તો શ્રીચંદ્રકુમારને તેનો લાભ કેમ ન થયો ? એ રાજ્યના પ્રશ્નનો ગુણુચંદ્રે ખુલાસો કરી બતાવ્યો, જે સાલજી પ્રતાપ સિંહે શ્રીચંદ્રની પિતૃભક્તિની પ્રશંસા કરી, તેમ વળી શ્રીચંદ્રકુમાર આઠ પહોરમાં લાં પહોંચ્યા, અને પાછા તેટલાજ સમયમાં આવી પહોંચ્યા. એ સુવેગ રથનો ચમત્કાર ગુણુચંદ્રે સર્વની સમક્ષ મહારાજને જણાવ્યો, આ પ્રસંગે પ્રતાપસિંહે ગુણુચંદ્રની મૈત્રીને પણ ધન્યવાદ આપ્યો.

ત્યાર પછી સભા વિસર્જન કરી પ્રતાપસિંહે શ્રીચંદ્રકુમારને પોષાક આપ્યો, અને ગાજરને વાજરે સર્વ સામંત તથા મંત્રી વર્ગ સાથે તેને ઘેર વિદાય કર્યો. આ પ્રસંગે લક્ષ્મીદત્ત શેઠનું ઘર ઉત્સવમય થઈ રહ્યું હતું, તેના સુશોભિત મંદિરમાં નૃત્ય, ગીત અને સંગીત થવા લાગ્યાં, નગરના લોકો ઉમંગથી શેઠની આગળ આનંદ દર્શાવવા આવવા લાગ્યા, પુત્રના વિજયથી હર્ષ પામેલા શ્રાવક મણી શેઠ લક્ષ્મીદત્તે જિનચૈત્યમાં પૂજા, આગી અને સ્નાત્ર કરાવ્યાં. કુશસ્થલી નગરીના બાળથી તે વૃદ્ધ ગૃધી સર્વના મનમાં ચાલત હર્ષ થયો હતો.

શ્રીચંદ્રે આ
તેના કુંમાં
લા તે લેવા
માર ક્યા છે
પડી નહીં
નંધાવેધ કર
અને મંત્રી
કેષ જોવા
પડી સાનંદ
તમે ક્યાં આ
ગધાવેધની
આ નવા
ધીન થયો
યસથી પેન
મંની ધીર
સંયત્તમાં
કેશુન લાગે
જના કોષ
રાજ્ય બાં
પરના પ્રતે
કેવા હતા,

“
નામના બો
નામક શ્રીતિ
કર્તામાં આ
જેવો, લા

પ્રકરણ ૨૮ મું.

તિલકપુરમાં ખળભળાટ.

ચંદ્રકુમાર રાધાવેષ કરી લેટોના સમુદમાંથી ગુપ્ત રીતે પ્રસાર થઈ આવ્યો ગયો, તે કાષ્ઠના ધ્યાનમાં રહ્યું નહીં. રાજા શ્રીતિલક અને તેનો પરિવાર હર્ષના આવેશમાળ મગ્ન થઈ રહ્યો હતો, તિલકકુમારી પોતાને વાંચિત પતિના લાભના આનંદમાં મશગૂલ હતી. ક્ષણ વારે ગળા શ્રીતિલકે આજ્ઞા કરી કે, એ મહાવીર કુમારને અહીં લાવો, રાજકુમારી તિલકમંજરી તેના કંઠમાં વરમાળા આરોપણ કરે ગજલોક રાધાવેષની પાસે એ કુમારને લેવા આવ્યા, ત્યાં તે જોવામાં આવ્યો નહીં આસપાસ ઉભેલા પ્રેક્ષકોને પૂછવા લાગ્યા કે, એ વીર કુમાર ક્યા છે ? સર્વને સંજ્ઞા થઈ ગયો, રાધાવેષ કરનાર ક્યાં છે ? તેની કાષ્ઠ ખગર પડી નહીં રાજપુરોએ દોડતા આવી રાજાને ખગર આપ્યા—મહારાજ ! તે કુમાર રાધાવેષ કરી ક્યા ગયા ? તે કાષ્ઠને ખગર નથી. રાજા ચમકી ઉઠ્યો, સામંત અને મંત્રીઓ સહમતી આસપાસ શોધવા લાગ્યા, જન સમુદમાં પ્રત્યેકને જોવા લાગ્યા, કાષ્ઠ જોવામાં આવ્યું નહીં આ ખગર સાલગી તિલકમંજરીને મૂર્છા આવી, ક્ષણ વાર પછી સાવધાન થઈ દારીઓની સમક્ષ તેણીએ વિલાપ કરવા માડ્યો—મારા પ્રાણાચાર ! તમે ક્યાં આવ્યા ગયા ? આ કુમારીએ તમને તન, મન અને ધન અર્પણ કર્યા છે, તમે રાધાવેષની સાથે મારા હૃદયનો પણ વેવ કર્યો છે. પ્રાણેશ ! આમ હૃદયની ચોરી કરી ક્યાં ગયા ? હું તમને વરી ચુકી છું, જો તમે નહીં આવો તો, આ શરીર અગ્નિને આપીને થશે તિલકમંજરીની માતા રાતને અપાર શોક થશે. સ્વયંવરની સાર્થકતા વ્યર્થ થવાથી પોતાની પુત્રીનું શું થશે ? એ મહા ચિંતા તેને થઈ પડી. શ્રીતિલકનો મુખ્ય મંત્રી ધીર વિચારમાં પડ્યો, તે પોતાના હૃદય ખગથી અનેક તર્ક ચિત્ક કરવા લાગ્યો, સ્વયંવરમાં આવેલો રાજવર્ગ આશ્ચર્યમાં પડ્યો, અને ચિંતવવા લાગ્યો કે, આ બનાવ અદ્ભુત લાગે છે, કાષ્ઠ વિદ્યાધર કે દેવતા ઝગવાને આવ્યો હશે ? અથવા શ્રીતિલક રાજાના કાષ્ઠ શત્રુનો આમાં હાથ હશે ? તિલકપુરની પ્રજામાં ઘેર ઘેર આ ચર્ચા થવા માંડી, રાત્રી ભક્ત પ્રજાના મનમાં પોતાના મહારાજની ચિંતાને માટે શોક થઈ પડ્યો. પ્રજા વર્ષના પ્રત્યેક મનુષ્ય શ્રીતિલક રાજાને સહાય આપવા, પેલા નાશી જનાર કુમારની શોધ કરતા હતા, પણ કાષ્ઠને પતો મળ્યો નહીં.

ત્યારે શ્રીચંદ્ર રાધાવેષ કરી પ્રસાર થઈ ગયો, ત્યારે એ વીણારવ નામના ગાયકના જોવામાં તે આવ્યો હતો તે સ્વર ગાયકે તેને ઓળખી લીધો હતો. વીણારવ ગાયક શ્રીતિલક રાજાનો આશ્રિત હતો અનેક રાત્રીઓમાં હિન્ન પ્રસંગે તેને આમ જણાવવામાં આવતું હતું. તે ગાયન કલામાં અત્યંત નિપુણ હતો. ત્યારે વીણારવ તે જાણ લેસને, ત્યારે પોતાનો તરલીન રૂપ જતા હતા તેના કંઠ અર્ધધી મેટા મેટા ગજવ-

શીઓ નેને આધીન થઈ જતા હતા. જેવો તે ગાયન કળામાં નિપુણ હતો, તેવોજ તે ગજકાર્યમાં પણ હતો. રાજ્યની ખટપટ કરવાનું સામર્થ્ય તેની બુદ્ધિમાં રહેલું હતું, તે છતાં તે કોઈનો અપકાર કરતો નહીં હમેશાં ઉપકાર કરવાની તેની ટેવ હતી, કાંઈ પણ મુશ્કેલી ભરેલું કાંઈ જો પરોપકારી હોય, તો તે સિદ્ધ કરવાને વીણારવ આગળ પડતો હતો. ભારત વર્ષના પ્રખ્યાત રાજ્યકર્તાઓને અને રાજકુમારોને તે જાળખતો હતો કોઈ રાજ્યમાં કાંઈ પણ નવીન યત્નાવ જને તે તરતજ વીણારવના બાણવામાં આવતો હતો.

જ્યારે શ્રીચંદ્ર રાધાવેશ કરવા ઉઠ્યો, ત્યારે તરતજ વીણારવે તેને જાળખી લીધો હતો. તેણે જાણી લીધું કે, આ શ્રીચંદ્રકુમાર કુશસ્થની નગરીના લક્ષ્મીનંત ગેડનો પુત્ર છે, તે આઠ વર્ષિક કન્યાઓને એકી સાથે પરણ્યો છે, ગુણધર નામના ઉપાધ્યાયની પાસે તે સર્વ કળા શીખ્યો છે, તેની પાસે સુવેગ નામે એક મુદ્ર રથ છે તેને વાયુવેગ અને મહાવેગ નામે જો અશ્વ છે. પ્રતાપસિંહ રાજાએ સત્કૃત થઈ, તેને કર્ણકોટ નગર હનામમાં આપ્યું છે, તે આ શ્રીચંદ્ર રાધાવેશ કરવા આવ્યો છે શ્રીચંદ્ર રાધાવેશ કરી પદ્માવત કરી ગયો, તે પણ તે વીણારવ ગાયકના બેવામાં આવ્યું હતું

રાજા શ્રીતિલકે શ્રીચંદ્રની પછાડે શોધ કરવા અનેક ગ્વરો અને પેદલ મૈનિકો મોકલ્યા હતા, તેઓ જ્યારે પાછા આવ્યા, એટલે શ્રીતિલકને ઘણી ગતિ થઈ ગઈ આ અમરે જય ત્રિગેરે કુમારોએ ધર્મથી વિચાર્યું કે, શ્રીચંદ્ર રાધાવેશ કરી નાશી ગયો, તેનો લાભ આપણે લઈએ. રાજા શ્રીતિલકને શ્રીચંદ્રની જાળખાણ આપી, આપણે એ રાજ કન્યા લઈ જઈએ આવા કુવિચારથી જય ત્રિગેરે કુમારો શ્રીતિલક રાજાની પાસે આવ્યા જેના મુખ ઉપર શોકની છાયા પ્રભરેલી છે, એવા શ્રીતિલકને જયકુમારે કહ્યું, રાજેન્દ્ર ! ચિંતા કેમ નહિ, રાધાવેશ કરી નાશી જનારનું નામ શ્રીચંદ્રકુમાર છે, તે અમારા નગરના નિવાસી લક્ષ્મીનંત ગેડનો પુત્ર છે અમારા પિતા પ્રતાપસિંહે પ્રસન્ન થઈ, તેને કર્ણકોટ નગર આપેલું છે, તે કુમાર અમારી પ્રજા છે. રાજકન્યા તિલકમંજરીને અમારી સાથે મોકલો. અમે કુશસ્થનીમાં જઈ એ કુમારને સ્વાધીન કરી મુખી કરીશું જયકુમારે આ ખબર આપ્યા, તે સાંભળી શ્રીતિલક અને તેનો પરિવાર ખુશી થયો તેના મનમાં જે યગતી હતી, તે દૂર થઈ ગઈ જયકુમારે આવેલા આ ખબર પડતા માણસને જેમ હા થતો ટેકો મળે, તેમ રાજાને તેમનો ટેકો મળ્યો. રાજાએ શોક કરતી તિલકમંજરીને આશ્વાસન આપી કહ્યું, બેટા ! શોક કરીશ નહિ, તારો સ્વયંવર સાર્થક થયો છે તને રાધાવેશ કરી વરનાર પુત્ર કુશસ્થની નગરીમાં છે, ત્યાં તને મોટા પરિવાર સાથે મોકલાવું છે. જગપાતુ ચિંતા કરીશ નહિ આમ મહી તિલકમંજરીને શાંત કરી, પછી રાજાએ તિલકમંજરીને જયકુમારની સાથે મોકલવા તૈયારી કરવા માંડી. સ્વયંવરમાં આવેલા સર્વ રાજાઓને યોગ્યતા પ્રમાણે પોષાક આપી, વિદાય કરવામાં આવ્યા

આ અમરે ધીર નામના મંત્રીએ આવી શ્રીતિલકને જણાવ્યું, સ્વાગત ! સાદસ કેમ નહિ જયકુમાર શ્રીચંદ્રકુમારનો દેવી છે, તે જયકુમારની સાથે તિલકમંજરીને મોકલશે નહિ. તે મોકલશે તો વિચારીત થશે. મારો એક મોક જયકુમારની પાસે હતો,

તે વખતે જ
નામથી આ
શ્રીચંદ્રને તે
માટે જયકુ
મનીના વ
હવે થુ ક
અને ચતુ
કુમારને
તમે કહે
નથી; તથ
છો શ્રી
જાહેરાત

રાજમંત્રી
કરવાને

જયકુમાર
શ્રીચંદ્રકુમાર
નામથી આ
શ્રીચંદ્રને તે
માટે જયકુ
મનીના વ
હવે થુ ક
અને ચતુ
કુમારને
તમે કહે
નથી; તથ
છો શ્રી
જાહેરાત

અત્યંત
જયકુમાર
શ્રીચંદ્રકુમાર
નામથી આ
શ્રીચંદ્રને તે
માટે જયકુ
મનીના વ
હવે થુ ક
અને ચતુ
કુમારને
તમે કહે
નથી; તથ
છો શ્રી
જાહેરાત

તે વખતે જયકુમારે પોતાના બધુઓની સાથે એવો વિચાર કર્યો છે કે, શ્રીચંદ્રકુમારના નામથી આપણે તિલકમજરીને કુશસ્થળીમાં લઈ જઈ આપણા અતપુરમાંજ રાખીશું. શ્રીચંદ્રને તે ખબર આપવાજ નહિ. તેનો એ કુવિચાર તે સેવકે મને હમણાજ જણાવ્યો, માટે જયકુમારની સાથે તિલકમજરીને મોકલવા, તે મને જરાપણ યોગ્ય લાગતું નથી. મંત્રીના વચન સાંભળી રાજા શ્રીતિલકે તે વાત અગીકાર કરી, અને મંત્રીને પુછ્યું કે, હવે શું કરવું? ચતુર મંત્રી વિચારીને બોલ્યો—રાજકુમારી તિલકમજરીને અહીં રાખવા, અને ચતુરંગ સૈન્યની સાથે આપણા એક મંત્રીને જયકુમારની સાથે મોકલો, તે શ્રીચંદ્રકુમારને અહીં તેડી લાવે. મંત્રીની આ સલાહ રાજાએ સ્વીકારી અને કહ્યું, મંત્રીરાજા! તમે કહો છો તે યથાર્થ છે. રાજકુમારીને સાથે મોકલવાં, તે મને પણ યોગ્ય લાગતું નથી; નથાપિ જયકુમારની સાથે ચતુરંગ સૈન્ય સહિત જવાને મને તો તમેજ યોગ્ય લાગે છે. શ્રીચંદ્રકુમાર ચતુર છે, તેને મધુર વચનથી સમજાવી અહીં લાવવાને તમારા જેવા બાહોશ માણસની જરૂર છે.

શ્રીતિલક રાજાના વચન સાંભળી ધીરમંત્રી કુશસ્થળી નગરીમાં જવાને તૈયાર થયો. રાજસમૃદ્ધિને જણાવનાર દેવલુએક સૈન્ય તેણે સાથે લીધું. સર્વે કુશસ્થળીને માર્ગે પ્રયાણ કરવાને તૈયાર થયા. અનુક્રમે પ્રયાણ કરતા તેઓ કુશસ્થળીમાં આવી પહોંચ્યા.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

મહા મુનિની ધર્મદેશના.

ત કાળના સમયે એક ગમ્ભીર વન ખીણી ગયું છે, તેની પાને એક સ્વચ્છ જળનું સુદર સરોવર આવેલું છે, જળમાં વૃક્ષોનાં પ્રતિબિંબ પડે છે, તેથી જાણે પોતાને જન્મદાત્રી ભુમિની અંદર તેઓ વસી રહ્યા હોય, તેવો દેખાવ થઈ રહ્યો છે, અનેક મુસાફરો ત્યાં વિશ્રાંતિ કરી અત્યુચ્ચ આનંદ અનુભવે છે. વિવિધ જાતનાં સ્વાદિષ્ટ ફળોને અર્પણ કરી, સ્થાવર અને જડ વૃક્ષો પણ પરોપકારનું મહા પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે. પત્ર, પુષ્પ અને ફળથી તૃપ્ત થયેલા પશુઓ નૃત્ય કરતા તે સરોવરનું સ્વાદિષ્ટ જળ પીવાને આવે છે. અત્યુચ્ચ ખંડીઓ પોતાના પ્રતિબિંબને પ્રત્યુત્તરરૂપે સમજી વારંવાર હલકંઠથી કુન્નિત કર્યા કરે છે. મહા-દયા મગ ધોળા મધુકરો જાણે વનહીલાનું યગોગ્ધાન કરના હોય, તેમ સુન્દર દેવી રત્નારિ આ સમયે બે તરણ પુરવો એક વૃક્ષ નીચે બેસી વાન કરે છે, તેઓમાથી એક પુરવો કહ્યું, મિત્ર! આ બે રાજાનું શું કરવું છે? પીત્તએ કહ્યું, નન્ને જેમ થે જ ને તેમ કરો. પત્રી ને જો જાગર ને રોત આ રત્નારિ એક પુરવો કહ્યું, નન્ને પીત્ત

ફળ ખીન્ન પુરુષને આપનામાં આવ્યું તે બંને ફળ તેઓ ભક્ષણ કરી, પરમ તૃપ્તિને પ્રાપ્ત થયા.

અહીં વાયકવંદને અધીરાઇ થઇ હશે કે, એ બંને પુરુષો કોણ હશે ? તેઓને બે ફળ ક્યાંથી મળ્યા હશે ? અને તેમાં એક મોટું અને બીજું નાનું. બંનેએ જુદું જુદું ભક્ષણ કર્યું, તેમાં શો હેતુ હશે ? આ રમણીય વનમાં આવેલા બંને નરણ પુરુષો તે આપણી વાર્તાનો નાયક શ્રીચંદ્રકુમાર અને તેનો મિત્ર ગુણચંદ્ર હતા. નિલકપુરથી ઘેર આવી તેઓ પાછા સાયંકાળે કીડા કરવાને બહાર પ્રવા ગયા હતા. દુર જઈ મધ્ય રાત્રી થતાં શ્રીચંદ્રને નિદ્રા આવવાથી કોઈ વૃક્ષ નીચે રથમાંથી ઉતરી એક વસ્ત્ર પાથરીને તે સુઈ ગયો હતો. ગુણચંદ્ર મિત્રની રક્ષા માટે જાગ્રત થઈ, તેની પાસે બેઠો હતો, તેવામાં એક શુક પક્ષીનું જોડું તે વૃક્ષ ઉપર આવ્યું. શુકીએ બે કુમારોને જોઈ શુકને કહ્યું, સ્વામી ! આ કોઈ તેજસ્વી કુમારો રાજપુત્ર છે તેમનું લગાટ ભાગ્યથી પ્રકાશમાન છે. આપણી પાસે માતૃલિંગ (ખીજોરા) નાં બે ફળ છે, તે આ ધાર્મિક કુમારોને આપે તો ઠીક. તે બંને કુમારો આપણા અતિથી છે. આ બે ફળમાંથી જે કુમાર મોટું ફળ ખાશે, તે રાજા થશે, અને નાનું ફળ ખાશે, તે મંત્રી થશે. શુકીના કહેવાથી તે શુક પક્ષી નીચે ઉતર્યો, અને તે બંને ફળ તેણે તેમની પાસે મુક્યાં. પછી તે બંને પક્ષીનું જોડું સાથે ઉડીને ખીન્ન વનમાં આવ્યું ગયું હતું. જાગ્રત એવા કુમાર ગુણચંદ્રે તે ફળ હાથમાં લીધાં, જ્યારે શ્રીચંદ્ર જાગ્રત થયો, એટલે ગુણચંદ્રે તે શુક પક્ષીનો સર્વ વૃત્તાંત જણાવ્યો, જે સાંભળી શ્રીચંદ્રને અતિ હર્ષ થયો. શ્રીચંદ્રે પોતાના મિત્રને કહ્યું કે, તે પક્ષીઓ જે માગેં ગયાં હોય, ત્યાં આપણે જઈ તેના રથાનનો શોધ કરીએ. પછી બંને રથમાં બેસી આગળ ચાલ્યા. પ્રાતઃકાળનો સમય થયો, ત્યારે આ સરોવરવાળા વનમાં આવ્યા હતા. અહીં નિત્ય આવશ્યક ક્રિયા કરી, બંને પેલા ચમત્કારી ફળનું ભક્ષણ કરતા હતા. જે રાજ્ય આપનાર મોટું ફળ હતું, તે શ્રીચંદ્રે ભક્ષણ કર્યું હતું. અને મંત્રીપદને આપનાર જે લઘુ ફળ હતું, તેનું આસ્વાદન ગુણચંદ્રે કર્યું હતું.

આ મુંદર સરોવરનાં તીર ઉપર ફળ ભક્ષણ કરી તેઓ સાંધી વનની રમણીયતા જોતા આગળ ચાલ્યા, ત્યાં એક મહા મુનિનાં દર્શન થયાં. એ પવિત્ર મુનિ જ્ઞાન અને દાન હતા, તેમના અંતર અને બાહ્યના પરિણામ નિર્દિષ્ટ હતાં, ક્રિયાવત, સંયમ ગુણથી વિભૂષિત અને ચરણ કરણમાં ઉત્તમ હતા, પટકાય જીવ ઉપર દયાવંત હતા, તેમની કાયા મંત્રી ભાવનાથી પવિત્ર હતી, વાયુની જેમ તે અપ્રતિબંધ વિહાર કરનારા હતા, તેમના નિર્મળ હૃદયમાં માયા-કપટ જરા પણ ન હતા, ત્રિકરણ શુદ્ધિથી એ મહા મુનિ ધ્યાન કરતા હતા. આવા પરમ પવિત્ર મુનિનાં દર્શન કરી, શ્રીચંદ્ર અને ગુણચંદ્ર અતિ હર્ષ પામ્યા. એ પૂજ્યના ચરણમાં જઈ તેઓએ વંદના કરી. શ્રીચંદ્રે હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, ઉત્તમ સાધુ એ જગત્તીર્થ છે, તેમનાં દર્શન કરી આજે હું કૃતાર્થ અને ધન્ય થયો છું, પછી તેઓ તેમની આગળ વિનયથી યોગ્ય આસન ઉપર બેઠા. તેમની ગુરુભક્તિ અને ભદ્ર હૃદય જોઈ મુનિ આનંદ પામ્યા તે બંનેનાં દેહ જુદાં છે, અને જીવ એક છે,

એમ તેમના
મિત્ર હૃદયનાં

કરિ મનુ
છે, તેમાં
દર, ગર
થવણ,
આમથી
જેમ અને
જાણી
આમ મનુ
કરને અ
વાને છે,
ઉત્તમ લ
ધુમા આ
કરને, તા
તે ધર્મ

મર્યાદા
ના દિનકા
જે મુદ્દ
આ
દેશમાં
નિર્વાહ
સા-સા-સા
કપટ હો
તાએ કે
તે મુદ્દ
દેવન અ
તામ
સાથ થતા
પી રતન
ધર્મ જ્યા
-1 ગુણ

મહા મુનિની ધર્મદેશના.

૬૫

એમ તેમના જાણવામાં આવ્યું ઉપકારી મુનિએ ધર્મ આશિષ આપી, અને તેમને ધાર્મિક હૃદયના નાંણી નીચે પ્રમાણે ધર્મદેશના આપવા માંડી —

આ જગતને વિષે મરૂભૂમિમા કલ્પવૃક્ષની જેમ મનુષ્ય ભવ મળવો દુર્લભ છે. કદિ મનુષ્ય ભવ મળે તો, કર્મભૂમિરૂપ આર્ય દેશ અને ઉત્તમ કુળ-જાતિ મળવાં દુર્લભ છે, તેમાં પણ શરીરની આરોગ્યતા દુર્લભ છે. એ સર્વ વસ્તુ પ્રાપ્ત થતાં પણ ઉત્તમ દેવ, ગુરૂ અને ધર્મનો યોગ દુર્લભ છે. એ સર્વ સામગ્રીનો યોગ થાય, તેમા આગમનું શ્રવણ, શ્રદ્ધા, રૂચી અને તેનું આદરપૂર્વક આચરણ એ દુર્લભ છે. જે પ્રાણી એ સર્વ સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી, શ્રી જિનવરના માર્ગનો આદર કરતો નથી, તે બકરીના ગળાના સ્તનની જેમ અને ધાસતે મથન કરવાની જેમ પોતાનો માનવભવ વૃથા ગુમાવે છે, આ પ્રમાણે જાણી ભવિ જનોએ શુદ્ધ જૈન ધર્મનો આદર કરવો. એ ધર્મ વિના મોક્ષનું ઉત્તમ સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી. કુમાર ! તું ધર્મની ધુરાને ધારણ કરવાને યોગ્ય છું, આજે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વને અગીકાર કર. તારામા ઉત્તમ લક્ષણો રહેલાં છે, તેથી સૂર્યની જેમ તું પ્રકાશમાન લાગે છે, તું સર્વ રીતે શ્રાવક શિરોમણી થવાને અધીકારી છું, તું રાજકુમાર છે, તારા ઉત્તમ લક્ષણોથી જણાય છે કે, તને ઉત્તમ રાજ્ય પ્રાપ્ત થશે, ધણા રાજાઓ તારા ચરણમા આવી નમન કરશે, જનના જેવું ઉચ્ચ તારૂં મસ્તક જનપતિની જેમ જનને ધારણ કરશે, તારૂં વિશાળ વક્ષસ્થળ વંશની ઉન્નતિ સૂચવે છે. જેના શરીરમાં શુભ લક્ષણો હોય, તે ધર્મરત્નનો ધારક, સર્વનો ઉપકારી અને સમ્યક્ત્વથી સુશોભિત થાય છે.

ભદ્ર ! દેવ, ગુરૂ અને ધર્મનું યથાર્થ રૂપરૂપ જાણવું, અને તેને અનુસરવું, તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. જે સર્વ ભાવને જાણે, રાગાદિ દોષ જેણે છૂટ્યા હોય, જે ત્રણ જગતના હિતકારી હોય, જે સસારને શોષી નાખે, જે યથાર્થ સત્ય વચન જોલનાગ હોય, અને જે શુદ્ધ આચાર કરનારા હોય, તે દેવ કહેવાય છે. ધીજન દેવને પરદરી તેવા દેવને આદર આપવો, તેનું જ ધ્યાન ધરવું, તેનીજ સેવા કરવી, અને તેનું જ રાગણ લેવું, એજ દેવાધીદેવ મોક્ષનાં મૂળ કારણ છે. જે પણ મહામતને ધારણ કરે, નિર્દોષ માધુરી વૃત્તિથી નિર્વાહ કરે, લાભ અને હાનીમા જે સમાન રહે, જેની મનોવૃત્તિ હીણી ન હોય, આશા-જે આશા રહિત થઈ ધર્મનો આદર કરે, તેવાજ ધર્મનો ઉપદેશ આપે, જેનામા ઇશ કપટ હોય નહીં, અને જે શુણ્વત હોય, તે ગુરૂ કહેવાય છે. ઉપર કહેલા નિર્દોષ દેવતાઓ કહેલો, નિરૂપદ ગુરૂએ આદરેલો અને પડતા એવા જાતુને ધારણ-અવલંબન કરે, તે ધર્મ કહેવાય છે તે ધર્મના ક્ષાંતિ વિગેરે દશ ભેદ છે સત્તર પ્રકારના સધમ, નાન દની અને આગ્નિ-તે ધર્મના આધારરૂપ છે, એવા દેવ, ગુરૂ અને ધર્મને સ્વીકારવા, તેનું તમા સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. તે સમ્યક્ત્વના ત્રણ તત્ત્વ અંગરૂત છે નિઃક્રયથી સત્કર્મો તમા સના એ સમ્યક્ત્વ ગુણ કહેવાય છે આ અનાદિ સસાનમા તમા સુધી એ સમ્યક્ત્વ પી રત્ન પ્રાપ્ત થયું નથી, તમા સુધી આવતો પ્રપન્ન જગણણ સંગ નથી એ સમ્યક્ત્વ તમા માટે સિત શાય છે, ત્યારે આ મહાવ પ્રગટ થાય છે આ સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થવાથી તમા માટે સુખ અને તેની જેમ સિત થાય છે.

અવસરે સામાયિક વ્રતનું અહણ કરવું, તેમા પંચપરમેષ્ઠીમય નવકાર મંત્રનો જપ કરવો. સામાયિકનો અર્થ એવો છે કે, જેમાં સમ એટલે રાગ દ્વેષમાં સમાન રહી, સર્વ પ્રાણી ઉપર મૈત્રી ભાવ રાખે, તે સામાયિક કહેવાય છે. શુદ્ધ સામાયિક આચરવાથી વૈ-
માનિક દેવતાનું આયુષ્ય અંધાય છે. દેવતાના એકાવન સુવર્ણગરિ એકઠા કરી આપે, અને એક સામાયિક કરે, તથાપિ તે સામાયિકની બરાબર થતું નથી. પ્રતિદિન એક લાખ સુર હુંતી ખાંડી આપે, અને સામાયિક આચરે, તે સરખું પુણ્ય છે. ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણી ઉપર સમતા ભાવ કરવો, તે પણ સામાયિક કહેવાય છે. શ્રી ભગવતી સૂત્રમા કહ્યું છે કે, સામાયિકવાળો આત્મા નિરાવરણ, અને માયા રહિત છે. સમ એટલે આત્માના ગુણ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર, તેનો આય એટલે લાભ તે સામાયિક કહેવાય છે. સામાયિકમાં દ્રવ્ય, ભાવ, ભિંગ, પરિપણિ, નિશ્ચય, અને વ્યવહારથી બેદાબેદ રહ્યા છે, તેમાં પંચપરમેષ્ઠીનો કાર્ય કારણ ભાવ સંબંધ છે; ગુણ, અને ગુણી અળગાં નથી, તેઓ આધાર અને આધેય ભાવે છે. ગુણથી અલંકૃત, અદ્વાર દોષથી રહિત, અને ઉત્તમ એવા શ્રી અરિહંત પ્રભુનું ધ્યાન કરવું. નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, અને ભાવ, એ ચાર નિષ્કેપરૂપે તેમા સાર રહેલો છે. આઠ કર્મનો ક્ષય કરી, આઠ અનંત ગુણે યુક્ત એવા સિદ્ધને પદ્મરાગ મણિની જેમ રક્ત વર્ણના ધ્યાન કરવા, છત્રીશ ગુણવાળા, પ્રવચનના ગુણવાળા, અને પીળા વર્ણવાળા આચાર્યજીને ખ્યાવા, પચીશ ગુણરૂપ મણિથી વિભૂષિત, અને અધ્યયનના ઉપદ્રાગી એવા દ્વિપાધ્યાયને પ્રિયંશુ વર્ણના ખ્યાવા, સત્યાપીશ ગુણવાળા, અને લલ્લિષના ક્ષેત્ર રૂપ એવા અનંગાર ગુરુને અજન વર્ણના ખ્યાવા એ પંચપરમેષ્ઠીને દ્રવ્ય, અને ભાવથી ને નમન કરે, અને તેમના મંગળરૂપ નામને જપે, તેનાં સર્વ પાપ નાશ પામી જાય છે. તીર્થ, સંધ, અને પ્રવચન. એ ત્રણ લોકમાં શાશ્વત છે, અને તે ત્રિકાળ નિરાપાધ છે, એ પશુ પંચ પરમેષ્ઠી પદના મિત્ર છે, જન્મ સમયે તેમનું સ્મરણ કરવાથી ભવિષ્યમા ખર્મ પ્રાપ્ત થાય છે, અને અત સમયે સ્મરણ કરવાથી સસારનાં કર્મ છુટી જાય છે. આપત્તિમા સ્મરણ કરવાથી આપત્તિનો નાશ થાય છે, અને સપત્તિમા સ્મરણ કરવાથી સપત્તિનો સ્થિર વાસ થાય છે. જેમ ગરુડના મંત્રનો અર્થ ભાવ જાણ્યા વિના કેવળ શ્રદ્ધા ગાજવાથી તે વડે સર્પના વિષનો નાશ થઈ જાય છે, તેમ એ પંચ પરમેષ્ઠી મંત્ર કેવળ શ્રદ્ધાથી કળદાયક થાય છે. કામકુલ, ચિતામણિ, અને કલ્પવૃક્ષ તો એકજ ભવે વાંછિત દ્રવ્ય આપે છે, અને એ મહા મંત્ર તો ભવોભવ વાંછિત દ્રવ્ય આપે છે, યોગી, જેની, અને અતુલવી લોકો પશુ એ નવકાર મંત્રનું ધ્યાન કરે છે. એ મહામંત્ર પદ્મ પદ્મી પ્રભિનો હેતુ છે, ને પવિત્ર મંત્રમા આંધાર વગેરે ઘણા બીજા છે, તે તેના સાદા ય કરનારા છે.

સદ્ર ' શ્રી જિત ભગવંતની પૂજા કરી, પવિત્ર મનથી એક લાખ નવકાર મંત્રને ગણે, તે તે માનવ અવતારમા ત્રિવિધ પદ પ્રાપ્ત કરે છે. સાધુ કે પ્રતિમા સમીપ કરાવન (હસ્તક) થી ને નવકાર ગણે છે, તેને ભૂત, પ્રેત, પ્રમુખ શત્રુઓ જાળી મરતા નથી. નવકાર મંત્રને ગણનારને વડે જે ગણે, તેને પદ્મ, ગદામ, પેતા, અને મંદી કહી

પશુ હોતા નય
ભવ અને સ
વાંછિત આપી
ને.

ગી મરતા
વડે પચાન
થાય છે. શ્રી
મંત્રની આ
થાય છે, કે
અભ્યાસથી,
મંત્રનો ગુણ
જેમ જેમ
મેળ, આપ,
ગુરુની આ
તથા ગુરુનો
ભક્તિવાળી
સાબળવાને
વિના તે કદિ
ભદ્ર

ઉત્તમ ભાવ
અને શ્રદ્ધા,
મધી, રત્ન,
કરી એમ
ઉપાંશુ
ઉત્તમ ક
પવિત્ર થઈને
મનિરૂપે જે
મળાવડે જે
છ પીત વડે
જાની મળા
જાળી મળી
" નવા છે
પ,
" ને.

۴۴۰

જેના હૃદય કમળમા નવ પદ્મરૂપ કેશરી સિદ્ધ વસે, તો કર્મરૂપી ગજેદ્રો ત્યાં રહી શકતા નથી નવકારના ને અક્ષરથી સાત સાગરોપમનું પાપ દૂર થાય છે, એક પદ વડે પચાસ સાગરોપમનાં પાપ જાય છે, અને સર્વ પદવડે સર્વ અસંખ્ય પાપનો પ્રલય થાય છે. શ્રી છન શાસનમા ચૈદ પૂર્વનો સાર એવો છે કે, જે બ્રાહ્મીના મનમા એ મહા મંત્રની આમ્તા હોય, તેને સસાર શુ કરી શકે ? એ નવકાર મંત્રનો શુદ્ધ સ્વામી તે થાય છે, કે જે અધિભેદ કરી વિધિવડે તપસ્યા કરી નવ તત્વનો જ્ઞાતા હોય, કુળ ધર્મથી, અભ્યાસથી, કષાયતી મંદતાથી અને માયા—કપટના ત્યાગથી પુણ્ય પ્રકૃતિવાળા પુરુષને એ મંત્રનો ગુણ સત્વર થાય છે. કર્મરૂપી મુલતને નાશ કરવામા યોદ્ધા જેવો આશ્રવનો રોષ ભ્રમ જેમ કરવામા આવે, તેમ તેમ એ મહા મંત્ર ગુણધારી થાય છે અડસઠ, પાત્રીશ, એળ, -આઠ, ચાર, બે અને એક અક્ષર એવા વિધિથી જે એ મહા મંત્રને ગણવો, જેમાં ગુરૂની આમ્નાય-મર્યાદાનો વિવેક રહેલો છે. જે શાત, દાત, ઈન્દ્રિયોને વશ કરનાર, છન તથા ગુરૂનો ભક્ત, શ્રદ્ધાવાળો, ઉદાર મનવાળો, ઉપકાર કરનાર, કૃતજ્ઞ, દયાળુ, અને એ ભણવાથી જેતુ મન ઉદ્ધાસ પામે, તેવો માણસ એ પવિત્ર મંત્ર ભણવાને, ગણવાને અને સાભળવાને યોગ્ય છે. એ મહા મંત્ર યોગ્યતા જોઈનેજ વ્યાપવામા આવે છે યોગ્યતા વિના તે કદિ પ્રભુ આપવામાં આવતો નથી.

ભદ્ર । તેથી તારી યોગ્યતા જોઈ એ મત્ર તને આપવાની હું ઇચ્છા કરું છું. હૃદયમાં ઉત્તમ ભાવ રાખી તે નવપદ્ધતના મત્રને ધારણ કરજે, સમક્રિત રત્નને સંપાદન કરજે, અને શકા, આકાંક્ષા વિગેરે દોષ ટાળવાનાં યત્ન કરજે વત્સ । ગમ્ય, પ્રવાણા, રુદ્રિદ્ર, મણી, રત્ન, રૂપ, સુવર્ણ, રતાજલી, રૂદ્રાક્ષ, ચંદન અને ઉત્તમ વર્ણુના દુગ્ધની માગાઓ કરવી એમ કહેલું છે, તે પાંચ વર્ણુની તથા ઉત્તમ મૂત્રની પણ ધ્યાય છે રત્નસ્ય, ઉપાંશુ અને ભાષ્ય એવા જપના ત્રણ પ્રકાર છે જપ કરતી વખતે મેર પાંચાનું ઉલ્લેખન કરવું નહીં, નખના અગ્ર ભાગે માળા ગમ્પવી, અવિધિ અને આગાતના દુઃસ્વપ્ની, પવિત્ર થઇને મંત્ર ગણવેા જન્ય અનાકુલ નાદથી, કાષ્ઠ પણ કામના ધાર્ચા વગર અગો- હારિયે જે જપ કરવામાં આવે, તે જપ મોક્ષ સુખને પ્રાપ્ત કરાવે છે મૂત્ર વર્ણુની માળાવડે જપ કરવાથી મોહન, અને લક્ષ્મી સાધ્ય થાય છે, તેમજ શત્રુનું ઉન્નિષ્ઠાન થાય છે પીત વર્ણુની માળાવડે જપવાથી, યશ, શોભા અને પન્નિગની વૃદ્ધિ થાય છે, નીલ વર્ણુની માળાના જપથી રોગોદિદ શમી વાય છે, તર્જની, મધ્યમા અને અનિષ્ટા ગામળીય ગામળીય રત્નોના જપ, મુખ અને ચંત્રી વૃદ્ધિ થાય છે. તત્ત્વ દિનેન સ્વમિદ્ર

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

ગરુડાદિક સાત મુદ્રાઓ પ્રખ્યાત છે. સિદ્ધચક્રમાં નવ પદ અતર્ભુત છે. તે ગુણ અને ગુણી ભાવે અદ્ભુત રીતે રહેલા છે. પ્રખ્યાત પડિત શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરે તેનું તત્ત્વ સારી રીતે નિર્માણ કરી દર્શાવ્યું છે. આ પ્રમાણે એ મહા મંત્રનો જાપ ઉભય લોકમાં સુખદાયક છે. તેને આત્મરૂપે ભાવવાથી નિર્મળ અને સર્વોત્તમ આત્મ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. ભદ્ર ! એવો એ મહા મંત્ર તને સમક્રિત સાથે આપવાની મારી ઇચ્છા છે. તારા ભાવિક હૃદયમાં ભાવિત કરેલા નવ પદ્મ અને પંચપરમેષ્ઠીના નામથી અંકિત એવા સિદ્ધચક્રની તારી સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ થશે. તું આર્હત ધર્મનો પ્રભાવક અને દીપક થઈશ.

મુનિરાજની આવી ધર્મ દેશના સાંભળી શ્રીચંદ્રકુમારનું હૃદય ભાવનાથી ભાવિત થઈ ગયું. મૈત્રીભાવના ઉદિત થઈ. અંતરમાં સત્ય ભાવ ઉદ્ભાસ પામ્યો. ત્રણ તત્ત્વની વાર્તાથી તે ખુશી થઈ ગયો. ગુણચંદ્ર પણ આત્માને કૃતાર્ય માનવા લાગ્યો. પછી શ્રીચંદ્રે તે ગુરૂની સાક્ષીએ સમ્યક્ત્વ મુળ સામાયિક વ્રત અંગીકાર કર્યું. પછી તે વિનયથી બોલ્યો—પ્રભુ ! મારાં મલિન નેત્રને આપે જ્ઞાનરૂપ અંજનથી નિર્મળાં કર્યાં છે. તમે અમારે સેવ્ય અને ધ્યેય છો, તેમજ અમારા હિતકારક છો. હિન કહેનારા ગુરૂ વિના ધર્મનો લાભ ક્યાંથી મળે ? ગુરૂ પ્રવચનના સાક્ષી છે રસ, ધાતુ, કળા, વિદ્યા, ધર્મ, મંત્ર, તત્ત્વ અને દેવતા ગુરૂના ઉપદેશ વિના સર્જણ થતા નથી. જો કે, મણિ બહુ મુશ્કેલીથી હોય, તોપણ તેને શતપુટ શોધન કર્યા વિના કોઈ પણ મુગટ વિગેરેમાં જોડતા નથી. તેમ જાણી ગુણ ગુરૂની સમક્ષ શોધન કરી, ધારણ કરાય છે. માતા, પિતા, પતિ, બધું અને સખા તે આ ભવને વિષે સગાઈ બતાવે છે, તેથી પણ ધર્મની સગાઈ અધિક છે, કે જે ભવેભવ સુખદાયક થાય છે. સ્વામી ! મને ધન્ય છે, અને હું પુણ્યવાન છું કે, મને તમારા દર્શન થયા. સર્વ જનમાં શ્રેષ્ઠ એવા તમારા સમાગમથી મારો અવતાર સર્જણ થયો છે. આ પ્રમાણે મુનિની સ્તુતિ કરી, ગુરૂના ચરણ કમળમાં નમન કરી, તેની અનુમોદના કરતો અને એ મહોપકારી મુનિરાજનું હૃદયમાં સ્મરણ કરતો, શ્રીચંદ્રકુમાર ઉત્તમ ગુરૂ ભક્તિની ભાવના ભાવવા લાગ્યો. પછી શ્રીચંદ્રે નિશ્ચય કરી, પંચપરમેષ્ઠી પદને ગણગ સાથે સામાયિક વ્રત ગ્રહણ કર્યું. પોતે શ્રદ્ધા સાથે સમક્રિત શોભાથી વિભૂષિત થયો. આશા રહિત અને ત્રિવર્ગ (ધર્મ, અર્થ, કામ) ને બાંધ ન આવે તેવી રીતે સાધન કરના તત્પર થયો. આત્માના મોક્ષ સાધક ગુણ વધારવા ઉચ્ચક્ર થયો.

આ પ્રમાણે મુનિરાજની દેશનાને સાર્યક કરતો શ્રીચંદ્રકુમાર તે મુનિને વદના કરી, મિત્ર ગુણચંદ્રની સાથે ત્યાંથી બેઠો થયો. સુવેગ રથ જોડવાને ધનજય સારથીને આજ્ઞા કરી. રથ સજ્જ થયો, એટલે તેમાં બેસી શ્રીચંદ્રકુમાર અનેક વનના કાંપડાં અવલોકન કરતો આગળ ચાલ્યો.

અને રાણ
ક્રોડિયાના
મન અને મુ
ખી-ગુરુ, ધા

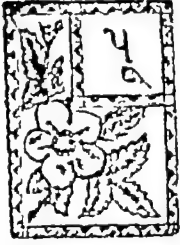
તે
જયી તેની ર
અથે મિત્ર
તે મુગોમિત

મુ
તે જગ શોધ
વગા સરોવર
કારી શોભા
મનેવર. શ્રી
ધમ છે. મુ
નવપાત્રની
પર અધિક
આપ્યો હતો
નિરવધિ છે.
વખતના પ્રથ

સરો
નેક લગ્નઓએ
તે વચ્ચેની ર
મુકની વચ્ચે
મુકના કિરણો
કિના હાથ, તે

પ્રકરણ ૩૦ મું.

ચ દ્રકળા પાંક્તી.

વં દિશામાં એક સુંદર વન આવેલું છે, આખા, કદંબ, જાણુ, જંખીર, કેતકી, ધતુરો, કરેલુ, વરણા, મુગંધી વાળો, ચળેલી, નાગકેશર, લાવંગ, શલુસ, મજીર, સાલ, સાગ, તાલ, તમાલ, ખલુર અને મદારનાં પદ્મ. વિત વૃક્ષોની ધટા જામી રહી છે, એક તરફ કેળા, આશોપદ્મ, કિશુક, અને રાણુ વૃક્ષો શ્રેણીબદ્ધ ઉભા છે, શુક પદ્મી, મયૂર અને મેના નૃત્ય કરી રહ્યા છે, દાકિલાના મધુર શબ્દો થઈ રહ્યા છે, ક્યારામા શીતળ જળનું સિચન થાય છે, શીત, મદ અને મુગંધી પવન સુખ સ્પર્શ કરતો વાય છે, ખીન્નેરા, અજીર, કદંટ, કાલિંગા, ખીજપુર, ધાવડી, ખેર, અગુર ચદન, તપખીર અને લોખાનનાં વૃક્ષો ક્રમવાર ઉભા છે.

તે વનની દક્ષિણ તરફ એક સ્વચ્છ જળનું સરોવર ભરેલું છે, કમળના પરિમળથી તેની આસપાસનો પ્રદેશ સુગંધમય થઈ રહ્યો છે, તેના સ્વચ્છ અને શીતળ જળની આવે મિશ્ર થઈ આવતો પવન અતુળ સુખ આપે છે સારસ, બક અને હસતી શ્રેણીથી તે સુશોભિત છે.

સુનિરાજના દરોન કરી આગળ ચાલતાં શ્રીચંદ્રને મધ્યાન્હ કાળે તૃપા લાગવાથી તે જળ શોધતો આ સ્થળે આવી પહોંચ્યો હતો આ રમણીય વનનું અને સ્વચ્છ જળવાળા સરોવરનું નિર્ભય જોષ, તેના હૃદયમાં આનંદ ઉર્મી ઉછળતા હતા સરોવરની ચમત્કારી શોભા જોષ, તેના મનમાં થયું કે, જે દિવ્ય માનસ સરોવર કહેવાય છે, તેજ આ સરોવર શ્રીચંદ્રે શુશુચિદ્રને કહ્યું, મિત્ર ! આ વખતની મુસાફરી સર્વથી વિશેષ પ્રળવતી રહી છે. મુનિરાજની ધર્મ દેશનાનો અપૂર્વ લાભ આ વખતેજ મળ્યો છે. સર્વ કામપૂરક નવપદ્મની ઉપાસનાનો મહા મત્ર, સમ્યક્તાનો લાભ અને સામાયિકની પ્રાપ્તિ એ ઉત્તરોત્તર આધિક લાભની પરપરા આપણે મેળવી છે તેવો સુનિરાજે ઉપદેશથી આત્મ આનંદ આપે છે હતા, તેવો ભાગ આનંદ આ સુદર સ્થળે આપણને આપ્યો છે ઉચ્ચ આનંદ નિરવધિ છે આત્મ આનંદ સર્વથી આધિક હોઈ આત્માનંદ સાથે મળે છે સખા ! આ વખતના પ્રયાણે આપણને પરિપૂર્ણ કૃતાયે કર્યા છે

સરોવરના તીર ઉપર એક તરફ અનેક વિવિધ જાનના વનને સુકવેલાં હતાં, અન્યે લગભગ નવરંગિત જાનો સંગ્રહ હતા, તેનાથી જરા દુર એક ચર્ચ વ્યતો પુર તે વનની રક્ષા કરતો હતા હતા. શ્રીચંદ્રમાની દૃષ્ટિ તે વન ઉપર પડી. વનના સુહૃદી વનને એક સુદ સડી લેવામાં આવી, તે સુદને કે મળ અને તેજવી હતી, સુદના ગિરોતા સુસંગે તેવું તેજ વિશેષ ઉજાડતું હતું, તેની ઉપર જનનેના હૃદય તેજ હતું, તે તેજને સુસંગે હૃદય, 'સુદ' એ વનના સુદનાર છે વનની

ને સુંદર
વાળો તેવું
નવ ઉજાડતો
સુખ પ્રાપ્ત
જ છે. ત
ન સેના સિદ્ધ
પદ્મ થઈ
લાવડી
ન્યો જ
થા મો
ત્રી તે સિદ્ધ
ક્યા છે.
તેના તુર
જા, વિદ્ય
મણિ જ
ગમા જોડ
ના, સિદ્ધ
ગાઈ સિદ્ધ
સવવા
રો અવતાર
કરી, તેની
શ્રીચંદ્રમા
અપમેયી
શ્રી વિદ્ય
વે તેની ગીતે
મારો તે
ગેરમાને
અનેક વન

વખતે પાંચસો પાંચસો ગજેદ્ર અને અશ્વ આપવાના છે, તે સાથે બહુ મૂલ્યનો દાયજો પૂરવાના છે. અઘાપિ કોઈ પુણ્યવત પતિ ચંદ્રકળાને મળ્યો નથી, એ રાજબાળાની આ સાડી છે, જેની ઉપર ભ્રમરાઓ ગુજારવ કરી રહ્યા છે ભદ્ર ! મને તેમના એક સેવક તરીકે ચિતા થયા કરે છે. સૂર્યવતીને હજી પુત્ર થયો નથી, અને ચંદ્રકળા વરને યોગ્ય થયા છે, તેના વિવાદની સંભાવના અઘાપિ કાંઈપણ જોવામાં આવતી નથી, અથવા વિધિના વ્યાપારનો પાર કોઈ પામી શકતું નથી. વિધિ મનમાં અચિત્ત હોય, તેનો પણ યોગ કરી દે છે. કર્મની પ્રજ્ઞા સત્તા અકલિત છે. ભદ્ર ! તમે વિદેશી છો, અહીં સહેજ આવી ચડ્યા છો, જો અવકાશ હોય તો દીપશિખા નગરી જોઈ આવો એ નગરી દર્શનીય છે, અનેક વિદેશી લોકો તેને ખાસ જોવાને આવે છે.

નળ ધોખીનાં આ વચન સાંભળી શ્રીચંદ્ર અને ગુણચંદ્રના મનમાં નગર જોવાની ઉત્કંઠા થઈ. કોતુહી પુરો આજ્ઞા કે પ્રમાદી હોતા નથી. નળનો વૃત્તાત સાંભળી તેમના ચિત્તમાં ચમત્કાર થઈ આવ્યો. તત્કાળ સુવેગ રથને ત્યાં રાખી તે બંને દીપશિખા નગરીમાં આવ્યા. નગરીમાં પ્રવેશ કરતાં અનેક ઉતારા, રમણીય મહેલાઓ અને ઉચી ઇમારતો જોવામાં આવી આગળ જતાં કેટલાએક લોકોના જમાવવાળું એક મોટું કટક નજરે ચડ્યું, તે નગરીની પાસે જાવણી નાખી પડ્યું હતું. ગજેદ્રોની ગર્જનાથી, અશ્વોના હેપારવથી અને શૂરવીરોના કોલાહલથી શિબિર ભૂમિ શબ્દાયમાન થઈ રહી હતી, આસપાસ રહેલા તંબુઓ જાણે શહેરના ભાગને વધારતા હોય, તેમ દેખાતા હતા. તે દેખાવ જોઈ શ્રીચંદ્રકુમારે ગુણચંદ્રને કહ્યું, મિત્ર ! આ કોની જાવણી દર્શ ? તે આપણે જાણવું જોઈએ. ગુણચંદ્રે ત્યાંથી પસાર થતા એક પુરુષને પૂછ્યું, ભદ્ર ! આ કોની જાવણી છે ? તે પુરુષ બોલ્યો, તિલકપુરના રાજા શ્રીતિલકનો ધીર નામે એક પ્રધાન છે, તે ચતુરંગ સેના લઈ કુશસ્થલી તરફ જાય છે, તેનો આજ બે ત્રણ દિવસ થયા મુદ્દામ છે તમારે જો સંગીત વિદ્યા ઉપર પ્રીતિ હોય, તો ત્યાં જાઓ તે જાવણીમાં વીણારવ નામે એક ગર્વગો છે, ધીર મત્રીએ તેને સાથે લીધો છે, તેનું સંગીત સંવોનમ નજાય છે તેની પાસે ગાધર્વના જેવી ગાયનકળા છે, વીણારવના જેવો કોઈ બીજો ગાયક આ પૃથ્વી ઉપર નથી આજે અમારા રાજા દીપચંદ્રના દરબારમાં ગમ્મત થવાની છે, તેમ વીણારવને ગાયન કરવાને બોલાવ્યો છે. તે પુરુષનાં આવા વચન સાંભળી શ્રીચંદ્રને તે નવીન કોતુહલિત થયું, કોઈ પ્રસંગે તેનું ગાયન સાંભળવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

દીપશિખા નગરીની બહાર નજીકમાં એક સુન્દર વાટિકા હતી, અત પુરની સ્ત્રી-જોને માટે રાજા દીપચંદ્રે તે ગ્રામીણી હતી, લોકો તેને અંતઃપુરોપવન અથવા જનનાના ભાગ કહેતા હતા તે ઉપર એક વનપાળને રક્ષક તરીકે નીચો હતો તેની આજ દિવાલ આગળ પછ એ પ તેમાં પ્રવેશ કરી શકતો નહોતો તે બાગ નાનો હતો, પણ તેની સ્વચ્છતા પાણી જનમ હતી, વિવિધ જાતના ફૂલોની ફેણી જનમ કરતે તેના ગેહરી હતી, જીલીલી રિંગોમાં રંગાલિટ રંગને અપ્પનાવેલો ને. પેલા હતો, સર્વ કંઈ તે જો -

રહેલાં છે, બીજી દિશાએ નાગદેગર અને સાગના ઝાડ ઉભાં છે, એક દિશાએ લવિંગ અને અગર અંદનનાં વૃક્ષ ગહેલા છે, એક દિશામાં વાસંતી લતા, અને નાગરવેલીના મંડપ છે, એક તરફ સોપારી, કકોલ, ગુલાબ, ચપક, તિલક, અને આસોપાલવનાં વૃક્ષો શ્રેણીબદ્ધ આવેલા છે, એક તરફ ત્રિમ, બીજેરાં, દ્રાખ, બદામ વિગેરે મેવાનાં થોડાંક વૃક્ષો છે, એક તરફ વલ્લીરૂપ વનિતાઓ પોતાના તરવરરૂપ પતિને આલિંગન કરી ઉભી છે, જેને જોતાંજ કામી જનના મન ચિંતર રહેતાં નથી. એક તરફ માધવી મંડપની રચના કરેલી છે, આવાં મનોહર વૃક્ષો, પુષ્પના મુગ્ધ થી, અને ફળથી પ્રવાસીઓનું આતિથ્ય કરવાને તાપસની જેમ ઉભા હતા. તેઓ પોતાના પદ્મવરૂપ હસ્તપદે લાંથી પસાર થતા અતિથિઓને આમત્રણ કરતા હોય, તેમ દેખાતાં હતાં. આ વાટિકાની સુંદર શોભા જોવાને શ્રીચંદ્રકુમારની ઇચ્છા થઈ તે વાટિકાના દાર આગળ ઉભો રહ્યો; તેના પુણ્યના પ્રભાવથી તે વાટિકાનો રક્ષક દળાઈ ગયો, કુમારની પ્રભાવિક પ્રભાએ તેને આપો કરી દીધો, જાણે ઈશનો પુત્ર જ્યેષ્ઠ આ બાગની શોભા જોવાને આવ્યો હોય, તેવા તે કુમારને જોઈ બાગવાન ઉભો થયો, વિનયથી પ્રણામ કરી, શ્રીચંદ્રને ગુણચંદ્રની સાથે વાટિકામાં આવવાને આમત્રણ કર્યું. પોતાના વાસસ્થાન પામે આસન આપી બેસારી, પોતે મધુર ફલાહાર લઈ આવ્યો, બંનેને મધુર ફલનું પ્રાશન કરાવ્યું ફલાહાર કરાવી તેમને પ્રાશુક જળનું પાન કરાવ્યું. પછી તેમને વાટિકા જોવા માટે અંદર જવા પ્રાર્થના કરી. શ્રીચંદ્રકુમાર પોતાના મિત્રને લઈ વાટિકાનું સૌદર્ય જોવાને અંદર ગયો.

વનના એક ભાગમાં એક સુંદર કુમારી સખીઓની સાથે ક્રોડા કરતી હતી, પુષ્પના દડા પરસ્પર ઉછાળતી હતી, તેનામાં મુગ્ધ અને લલિત લાવણ્ય રમી રહ્યું હતું. તેણીના કામળ હસ્તને કમળ જાણી, ગંડસ્થળ ઉપર મહોડાના પુષ્પની ભ્રાતિ કરી, નેત્રમાં નીલ કમળની શંકા કરી, અંધર-હોઠમાં બપોરીયાના પુષ્પનો ભ્રમ કરી અને દેશવેણીમાં પોતાના જેવા વર્ણની સ્પૃહા કરી, ભ્રમણાઓ તેની ઉપર ઉડી રહ્યા હતા, ગુન્જરવ કરી તે ગૌરવર્ણી બાળાનાં સૌંદર્યનું યશોગાન કરતા હતા આ સુંદર બાળાની દૃષ્ટી શ્રીચંદ્રકુમાર ઉપર પડી. દૃષ્ટી પડતાંજ પ્રથમ તો તેના મુખ હૃદયમાં મદને પ્રવેશ કર્યો, કુમારના અદુપમ સૌંદર્ય તેણીના હૃદયને ચોરી લીધું, તે મનોહરાના મનમાં મોહ પ્રગટ થયો. તે બાળાએ ચિંતવ્યું, આ શું થયું ? આવો વિકાર કાંઈ કાળે પણ મારા હૃદયમાં ઉદિત થયો નથી, અનેક સુંદર પુરૂષો જોવામાં આવતા, તથાપિ હજી સુધી આ હૃદય વિકારથી અજ્ઞાત હતું આજે આ શો બનાવ થયો ? આ કુમારને જોતાંજ મારા હૃદયમાં જુદીજ લાવના પ્રગટ થઈ, આ પ્રેમ સુધનો કુંડરૂપ કુમાર મારા પૂર્વ ભવનો પતિ તો નહીં હોય ? તેનું અવલોકન કરતાંજ હું જાણું બીજું હું નેહી થઈ ગઈ છું, આવું ચિંતણી તે બાળા તેની સામે અનેક ચેષ્ટા કરવા લાગી. મોહમગ્ન થયેલી માનિની પોતાના પ્રેમપાત્ર પતિને જોઈ વિનિધ જાતની ચેષ્ટાઓ કરે છે, તે પોતાની નાભિને વારવાર પ્રગટ કરે છે, કટાક્ષ નાખી જુલે છે, હાથના મૂળ લાગને દર્શાવે છે, ઉંચો હાથ કરી મસ્તક ઉપર પુષ્પની ગોલા રચે છે, તેના શરીરમાં રોમાય ખડાં થાય છે, પસીનો આવે છે અને મુખમાંથી બગાસાં નીકળે.

છ, ૧૦૧
છ, ૧૦૨
વિકારી ગ
ને. માગ
કુમારનું
વિષયવિષય
તે ચંદુન
છે, તેનું
કુ તેમની
જે ના
પિતા કે
કરી, શ્રી
જર નહ
તેને કુ
આજે
રંગના
ગહે ફર

તેની અ
દલી થ
નને ગ
તની હત
પામને
પતિ
શ્રીમ-

"

"

"

"

"

"

૧. માતા, પાત્ર
 , તિલક, ને
 બીજોતો, બા
 નેતાઓ જે
 મન રિત રહે
 , યુષ્કા નરક
 ૨. તેઓ જે
 ૩. તેમ જે
 , વાદિમાત્ર
 યો, કુનાબી
 ૪. વાગીની
 યથી પ્રજાન
 વાસસ્થ
 કુચુ પ્રાદિ
 વાદિમાત્ર
 ૫. માત્ર

છે, વળી તેણીના મ્તન ઉપરનું વસ્ત્ર ખમ્મી જાય છે, અને નીલિ વસ્ત્ર શીચિળ થઇ જાય છે, વિદ્યારી વામા પોતાના અંધર કસે છે, અને અગ મરડે છે આવી આવી પોતાની વિદ્યારી એટલા જોઇ તે બાળાએ સખીને કહ્યું, પ્રિય સખી ! જા, પેલા મુદર કુમારને પુછી જો. મારા મનરૂપ ધન હરનાગે એ એર કાણુ છે ? રૂપ લાભ્ય અને લક્ષણુયુક્ત એવા એ કુમારનું નામ, કુળ, ગેત્ર, દેશ અને નગર કાણુ છે ? તેના માતા, પિતા અને વંશની વિખ્યાતિ કેવી છે ? એ બધો વૃત્તાત જાણી પાછી સત્વર આવી મને જણાવ. તત્કાળ તે ચતુર શુણ્વદ્ર પામે આવી, અને પ્રભુમ કરી બોલી—ભદ્ર ! પેલી રાજકન્યા ઉભી છે, તેનું નામ ચદ્રકળા છે, રૂપથી ઉર્વશીને છતનારી એ પદ્મિની છે, એ મારા બાઇ છે, એ તેમની પ્રેમપાત્ર સખી છું, મારું નામ ચતુર છે, તેમણે મને તમારી પાસે મોકલી છે આ તમારું મિત્ર કુમારનું શુ નામ છે ? તેમનું કુળ, જાતિ, ગેત્ર અને માતા પિતા કાણુ છે ? તે કૃપા કરી જણાવશો શુણ્વદ્રે શ્રીચંદ્રની સર્વ હકીકત કહેવાની ઇચ્છા કરી, ત્યાં શ્રીચંદ્રકુમારે તેને અટકાવ્યો અને કહ્યું—આપણે પ્રયોજન વિના કાંઈ કહેવાની જરૂર નથી, કાંઈ પણ કાળુ વગર સત્પુરો પોતાનું ચરિત્ર કહેતા નથી, આપણે ઉત્કર્ષ જાતે કહેવો, તે લલજા લાગે છે. આ પ્રમાણે કહી શ્રીચંદ્ર શુણ્વદ્રનો હાથ પકડી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. વાટિકામાંથી આઠે નીકળી, તેઓ નગરની મોલા બેતા આગળ ચાલ્યા. રાજકન્યા ચદ્રકળા પણ પોતાની ચતુર સખીની સાથે યોગ્ય વાહનમાં બેસી તેમની પાછવાડે જ ચાલવા લાગી.

દીપશીખા નગરીના મધ્ય ભાગે એક દેવતાના વિમાન જેવું જિન ઘંટ્ય હતું,
 જેની અદ્ભૂત રચના પ્રેક્ષકના ચિત્તને આકર્ષતી હતી તે ચેલને જોઇ શ્રીચંદ્રકુમાર
 ખુશી થયો. પ્રભુના દર્શન કરવાને તેના પવિત્ર હૃદયમાં લાવના પ્રગટ થઇ. તરફાળે તે
 મંગોદર જિન મંદિરમાં દાખલ થયો. મંદિરમાં મણિમય તોગણતી મોલા દિવ્યતા દર્શા-
 વતી હતી, શિખર ઉપર સુવર્ણના ૬૩ સંહિત પ્થ્વન જગત્તી હતી, હૃદયમાં હર્ષથી ઉદાસ
 પામતો નિરસીલી ઉન્માદિતો કુમાર ગર્ભગૃહમાં ગયો. લા જેણે દર ત્રિક સાયત્રી, પ્રભુની
 પવિત્ર પ્રતિમાને વદના કરી, પછી નીચે અગાળે મધુર દહવી ને નવદનનું મધુર શીત
 માત્રગંઢે ગાવા ગારુ —

“ સ્થાનિત નમો ભગવત નમો, પદેશ્વર આ નિત્યજી નમો .

“ પ્રથમ વિનેશ્વર ડેમે પેળાન, નીચા સ્તરના ટાવર નહે જાણે. ”

* ଏହା ସ୍ୱାଧୀନତା ପଦ୍ମ ବିଜେତା ଶ୍ରୀ ରବିଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଦାନ ।

" २५-१०-२०१७ ५३६ दिनि, २०२० ९-१०-२०१७ २

1. 0.0125 2. 0.0125 3. 0.0125 4. 0.0125 5. 0.0125

1. 1990-1991

१. इनी इनी
 २. वु वु
 ३. नेनी नीनी
 ४. नेनी नीनी
 ५. नेनी नीनी
 ६. नेनी नीनी
 ७. नेनी नीनी
 ८. नेनी नीनी
 ९. नेनी नीनी
 १०. नेनी नीनी

- “ સિદ્ધ ભુદ્ધ તુ જગ જન સજ્જન, નયનાનંદન દેવ નમો;
 “ સકલ સુરાસુર નરવર નાયક, સાર અહર્નિશ સેવ નમો. અરિ ૪
- “ તું તિર્થંકર શુભકર સાહેબ, તુ નિષ્કારણ બધુ નમો;
 “ શરણાંગત જીવન હિત વત્સલ, તુ હીં કૃપા રસ સીંધુ નમો. અરિ. ૫
- “ કેવળ જ્ઞાનાદર્શ દર્શિત, લોક લોક સ્વભાવ નમો;
 “ નાશિત સકળ કલક કલુષ ગણ, દુરિત ઉપદ્રવ ભાવ નમો. અરિ. ૬
- “ જગ ચિંતામણી જગ ગુરુ જગ હિત, કરક જગ જન નાથ નમો;
 “ ધોર અપાર ભવોદધિ તારણ, તું શિવપુરનો સાય નમો. અરિ. ૭
- “ અશરણ શરણ નિરાગ નિરંજન, નિરૂપાધિક જગદીશ નમો;
 “ બોધ દીપો અનુપમ દાનેશ્વર, જ્ઞાનવિભગ સૂરિશ નમો. અરિ. ૮

શ્રીચંદ્રકુમાર આ પ્રમાણે ચૈત્યવંદન કરતાં મધુર ગીત ગાતો હતો. તેના કંઠ માધુર્યથી શ્રોતાના શ્રવણતું આકર્ષણ થતું હતું, ચૈત્યની બાહેર ચંદ્રકળા ચતુરા સાથે ઉભી ઉભી તે ગીત સાંભળતી હતી. કલકંઠના માધુર્યને દર્શાવનારા તે ગીતથી ગર્ભમંડપ ગાજી રહ્યા હતા—ચંદ્રકળાના વિકારી હૃદયમાં આ ગીતે મોહનો વધારો કર્યો. તેણીનું મુગ્ધમન ધર્મ ભાવના સાથે મોહમાં મગ્ન થઈ ગયું ચંદ્રકળાએ ચતુરાને કહ્યું, પ્રિય સખી ! મને હૃદયમાં વિશેષ ઉત્કંઠા થાય છે. આ જૈન ભક્ત પતિ મને શી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? આવા ધાર્મિક પતિના સહવાસમાં સદા રહેનારી સુદરીનો જન્મ સાર્યક થાય છે. પ્રિય બેન ! મારા આ ભવમાં તો એજ પતિ મળજો. હું મન વચનથી એનેજ વરી ચુકી છું. સખી ! જો તું મારી પરમ હિતકારિણી હું તો ગમે તે પ્રયત્ન કરી, આ કુમારનાં કુળગોત્ર અને માતા પિતાનાં નામ જાણી લે. મેં એનેજ પતિ ધાર્યો છે. સતી સ્ત્રીઓ ધારણા પતિ શિવાય ખીજને વરતી નથી. બેન ! આ ચંદ્રકળા હવે એ ચંદ્રની સાથેજ મળવાની, અને તેના ઉદય અસ્તમાં તેનીજ સમભાગિની થવાની. એ મનોહર કુમાર અહીંથી ક્યા જાય છે, તે આપણે ધ્યાનમાં રાખવું. આપણે હવે તેનો પીછો પકડવો છે. ચંદ્રકળાનો આવો નિશ્ચય જાણી ચતુરા ચૈત્યનાં દ્વાર આગળ આવી ગુણચંદ્રને મળી. તેની અતિ પ્રાર્થનાથી ગુણચંદ્રે શ્રીચંદ્રનાં નામ, ગોત્ર તથા માતા પિતા વિગેરે સમસ્યાથી ઓળખાવી દીધા. શ્રીચંદ્ર ચૈત્યની બાહેર આવ્યો. પશ્ચિમી અનિમેષ દ્રષ્ટિએ તેના સામું જોઈ રહી. ચક્રોરી જેમ ચંદ્ર સુધાનું પાન કરે, તેમ ચંદ્રકળાએ શ્રીચંદ્રની આકૃતિરૂપ સુધાનું પાન કર્યું.

ગુણચંદ્રની ઇચ્છા પોતાના રાજમિત્રને પશ્ચિમી સ્ત્રી પ્રાપ્ત કરાવવાની હતી, પોતાનો મિત્રરત્ન શ્રીચંદ્ર પશ્ચિમીનો પતિ થાય, એવી તેના મનની ધારણા હતી. આથી તેણે ચંદ્રકળાની સખી ચતુરાને શ્રીચંદ્રનાં નામ, કુળ વિગેરે સમસ્યાથી જણાવ્યાં હતા. ચતુરાએ તે વાત જણાવી, એટલે ચંદ્રકળા ખુશી થઈ, તેણે ગુણચંદ્રનો ઉપકાર માન્યો. ચૈત્યની બાહેર નીકળતાં ચંદ્રકળાએ સમસ્યાથી ઉપકાર માત્રી ગુણચંદ્રને સૂચવ્યું કે, તમારા મિત્ર શ્રીચંદ્રને અહીં પિરંબ ડરાવજો, તેથી મારું કાર્ય સિદ્ધ થઈ જશે.

નમન કરવા
 નિબંધે નમ
 આવ્યો. બા
 દના કહેવા
 આવી, કુ
 તેના જાણ
 ખેંચી લી
 ચંદ્રકળાને
 ગયો. તેણે
 કેના વિચાર
 કાન દિડે
 રતિપતિ
 ચંદ્રનારા
 સુદરીઓ
 ચિતવતા
 એમ મિ
 તે રાખ્યું
 આ સસા
 ના હોય
 નવી નિઃ
 કામરેવર
 સુખરૂપ
 જનથી
 વાચ્યા
 આ કોષ
 લાગતું
 આ પ્રમા

વત્તી છું
 દામી લે.
 કાષ્ટ પાવ
 અદિ મેડુ
 મોરો
 અન મન

ચંદ્રકાન્તા પદ્મિની.

१०५

અંદકળાની સૂચના ગુણ્યંદ્રે સ્વીકારી, ચેત્યની આસપાસ ગ્રહેલા જિનખિ બને નમન કરવા શ્રીચંદ્રને સ્મરણ આપ્યું શ્રીચંદ્ર ચેત્યની પ્રદક્ષણ મા આવેલા પ્રત્યેક જિનખિ બને નમતો, અને સા ચિત્તેલા ચમત્કારી ચિત્રોને જોતો જોતો વિલખથી ચૈલદ્વારે આવ્યો બાહેર નીકળતાં ગુણ્યંદ્રે કહ્યું, મિત્ર ! લાજુવાર અહીં વિશ્રાંત થાઓ. ગુણ્યંદ્રના કહેવાથી શ્રીચંદ્ર લા બેઠો, તેવામા વિદ્યુત્તી જેમ ચળકાટ મારતી ચંદ્રકળા જેવામા આવી, કળાયતુર શ્રીચંદ્ર તેને જોતાજ ચમકી ગયો, એ ખરેખરી પદ્મિની છે, એમ તેના જાણવામા આવ્યું જેમ ચમક લોહને ખેંચે, તેમ તેણીનાં સૌદર્યે શ્રીચંદ્રના હૃદયને ખેંચી લીધું સમુદ્રના તરંગ જેમ ચંદ્રની ચંદ્રિકા જેમ ઉછળે, તેમ તેનું ચપળ ચિત્ત ચંદ્રકળાને જેમ ઉછળવા લાગ્યું, પદ્મિની ચંદ્રકળાને જેમ શ્રીચંદ્રને મહા મોહનો ઉદય થયો તેણે હૃદયમા ચિંતવ્યું કે, “ અહા ! કેવું સુંદર મુખ છે ? નયન, અને લલાટ કેવા વિશાળ છે ? ચંદ્રમા કદાંક છે, અને આ રમણીનો મુખચંદ્ર નિષ્કલક છે, તેણીના કાન દિ ડોળા સમાન શોભે છે, રસનામાં અમૃતનું સરોવર છે, અંધરની રતાશ અદ્ભુત છે, ગતિપતિ મન્નને પણ આવા રૂપને બોગવવાનું લાગ્ય નહીં હોય. રાજા ઉર્વશી વિગેરેને ગ્યનાગ વિધિએ આ બાળાનું રૂપ નિર્માણ કરવાને તેમા અબ્યાય કયો હશે. મેં અનેક સુન્દરીઓ અવલોકી છે, પણ આ રમણીમા માત્ર પ્રેમાળ મન લલચાય છે. આ પ્રમાણે ચિતવતા શ્રીચંદ્રને જેમ ગુણ્યંદ્ર ખુશ થયો તેણે જાણ્યું કે, મનની ધારણા સજા થાય, એમ મિત્રની મનોવૃત્તિ ખેચાણી છે, પછી શ્રીચંદ્રે ગુણ્યંદ્રને કહ્યું, મિત્ર ! ચિત્ત દુર્ભય છે, તે શક્ય શકાતુ નથી, જ્યા રહેહતો વિદ્યાર થયો, ત્યા તે મર્દટની જેમ ચપલ થઈ દોડે છે, આ સસારમા ધીર, અને વીર પુરૂષો કરોડો હશે, પણ ચપળ ચિત્તને યશ કરનાર વિરલા હોય છે, તેવા પુરૂષાને સહસ્રવાર ધન્ય છે. કામવિદ્યારની ઉત્પત્તિની જૂમિ છે મનની વિઠ્ઠપનારૂપ સમુદ્રમા જેનું વિવેકરૂપ નાવ ચાલતું હોય, પણ જો તે વચમાં આવતા કામદેવરૂપ પર્વતની સાથે અથડાઈ બાજે નહી, તો તેના પડપને બહુ માન મળે છે સ્ત્રીના મુખરૂપ ચંદ્રને જેની જેના પ્રેમજળની જ્વલિ ન થાય, અને તાડવ્ય વચરૂપ સમુદ્ર ગળતાથી ગાળે નહી, તે પુરૂષ સિદ્ધિને પામે છે જ્યા નુકી રમણીના કટાક્ષ, દૃઢ્યમા પાડ્યા નહી, ત્યા સુધી પુરૂષને લજ્જા, વિનય, યશ, અને પુરૂષાર્થ મેળે છે નિચ ગુણ્યંદ્ર ! આ માત્ર સ્ત્રીએ માત્ર અવિદ્યારી હૃદયને વિદ્યારી કદ છે, હવે અહીં ગ્રહેનું મને લેવા લાગતું નથી, જ્યા આવી રહ્યાં જોએ આવ્યાં હોય, ત્યા નિષ્કલક રહેવું ન જોઈએ, આ પ્રમાણે કહી શ્રીચંદ્ર ગુણ્યંદ્રને લઈ વાધી સ્ત્રી ન ગયા.

[illegible]

અંદકૃષ્ણ પદ્મિની.

905

ગત્ત અતિ જાહેલ જતાવી જોડ્યો, અહા ! આ જો ચમત્કાર ? તમારા જેવા પ્રભાવિક પુરૂષનાં મારે દર્શન થયા, તે માન લાગ્યો ઉદય. આજે વાદળ વગગની વૃષ્ટિ થઈ અને પુષ્પ વિતા કૃષ્ણ આવ્યા આવતી ધડી અને માંડ જીવન સકળ થયા. મારા ગૃહની ભૂમિ પણ લાગ્યવતી કે જેમા તમારાં પવિત્ર પગલા પડે છે. આજે મારા ગૃહમાં વધામણી અને મંગળમય ઉત્સવો થયા મારા ગૃહ પાસે આવી પાછા જાઓ છો, તે યોગ્ય ન કહેવાય. આ ગૃહ, અમૃદ્ધિ અને વૈભવ તમારાજ છે આ મેવકની ઉપર કૃપા કરી મારે ઘેર પધારો. માન ધરને તમારા ચગલુ કમળથી પવિત્ર કરો સદેજ આવી ચડ્યા, તો હવે માંડ આતિથ્ય રવીકારવું જોઈએ વરન્ત રોકના આવા આગ્રહી વચનથી શ્રીચંદ્રકુમાર પાછો આવ્યો. પાતાના મિત્રને અહીં રોકાવું પડ્યું, તે માટે ગુણચંદ્રને દૃઢ્યમાનિશેષ આનંદ થયો પંક્તિની ચંદ્રકળા વિષેની ધાગણા સગળ થવાની તેની આગા પાંડી સજીવન થઈ. પંડી ગુણચંદ્રે વગ્દત્ત જોહને જાણાવ્યું કે જાહેરના સરોવર પાસે અમારો ગૃહ છે. પંડી શેઠે માણસ જોડી તે રથ તથા સાગ્રથાને ત્યાંથી જોડાવી લીધા

શ્રીચંદ્રને ઘેર લાવી વગ્દત્તે પાતાની સ્ત્રીને તેની ગોળખાણુ કુગપી સદ્ગુણી ગેશાણીએ મુક્તાકુળથી તેને પ્રેમપર્વક વધાવી લીધો. રોહનુ સદન મગળમય અને હિતવચમય થઈ હતું. શ્રીચંદ્રના અતિથિ સત્કાર માટે વગ્દત્તે ઉત્તમ પ્રકારની ગોદવાળુ કુગી દીપશિખાનગરીમા જે વગ્દત્ત શેઠના ધનાદય મિત્રો હતા, તેઓ શ્રીચંદ્રકુમારને મળવા આવ્યા. મદાગન દીપ-ચંદ્રને પાળુ તે વાતની જાણ થઈ, અનેક વ્યાપારીઓ શ્રીચંદ્રને આમ જાણુ આપતા આવ્યા. પ્રાતઃકાળે અને સાયંકાળે શ્રીચંદ્ર સર્વ વ્યાપારીઓની સાથે ફરતા જતો હતો. ચંદ્રનગમાં સર્વની જગ તે ગૃહસ્થોમા દીપી નીકળતો હતો.

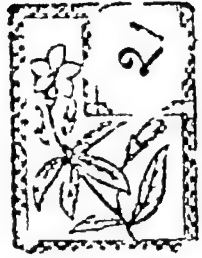
[illegible][illegible]

રસમા તે રાજરમણીઓ રસમમ થતી હતી જ્યારે શ્રીચંદ્રકુમારના રાધાવધનો પ્રમથ વીણારવે ગાયો, તે વખતે દીપવતીને શકા થવાથી ચંદ્રવતીએ તેનું સમાધાન કર્યું હતું, તે સાથે જણાવ્યું કે, શ્રીચંદ્ર વલ્લુક પુત્ર છે, અને એક ચતુર ઠળાધર તરીકે વિશ્વમાં વિખ્યાત છે, તે હાલ દીપશિખા નગરીમાં આવેલો છે. આ ખજર મને કાઢ દાસીએ આપેલા છે.

ક્ષણવાર પડી વીણારવનું ગાયન સમાપ્ત થયું રાજ દીપચંદ્ર અને તેનો સમ્ય સમાજ તે સાંભળી ઘણોજ ખુશી થઈ ગયો, વીણારવની ઉપર ધન્યવાદની વૃદ્ધિ થવા માડી વિશ્વમાં વિખ્યાત વીણારવને દીપચંદ્રે મોટું ધનામ આપ્યું. તિલકપુરમાં આવા ગુણી રત્નો રહે છે, તેને માટે રાજ શ્રાતિકાને અભિનંદન આપ્યું. સર્વ સમાજ વીણારવની પ્રશંસા કરતો વિસર્જન થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

ચંદ્રકાળની મોહદશા.

ચૈત્યમાં ચંદ્રકાળાએ શ્રીચંદ્રને જોયો હતો, તે ચૈત્યમાંથી પસાર થઈ શ્રીચંદ્ર વરદત્ત શેઠને ઘેર રહ્યા છે. શ્રીચંદ્ર ચૈત્યમાંથી પસાર થઈ ગયો, તે ચંદ્રકાળાના જણવામાં નહતું. ચંદ્રકાળાએ પોતાની સખી ચ તુગને આ વૃત્તાત કહેવાને દીપવતી પાસે મોકલી હતી, પોતે શ્રીચંદ્ર કુમાર શિવાય બીજા પતિને વરવાતી નથી, એવો નિશ્ચય પોતાના મોશાળના માતા-પિતા જાણે, એવી તેની ઇચ્છા હતી. પોતાની પાસે પ્રિયવદ્ નામે એક બીજી સખી હતી ચંદ્રકાળા ચૈત્યની બહાર આવી શ્રીચંદ્રકુમારનાં દર્શનની રાહ જોઈ ઉભી હતી, તે અનુરાગી રમણી જાણતી હતી કે, શ્રીચંદ્ર હમણાજ મને દર્શન આપશે, અને મારા અંતરના પ્રીતિની પરીક્ષા કરશે ઘડી બેઘડી પહેાર સુધી તેણી રમણની રાહ જોઈ ઉભી રહી, પણ તેણીને શ્રીચંદ્રના દર્શન થયા નહિ શ્રીચંદ્ર પૂણેચંદ્રને નીરખવા ઉભેલી ચંદ્રકાળાએ ચંકારી આખરે નિરાશ થઈ, તેના અંતરમાં અનેક સંકટપ વિકટપ થવા લાગ્યા ચિંતામાં મગ્ન થયેલી ચતુરાએ પ્રિયવદ્ને કહ્યું, સખી ! જો, મારા હૃદયનો ચાગ આ ગયો ? પુનઃ ચૈત્યમાં જઈ તપાસ કર, એ મનહર કુમાર ક્યાં છે ? તેની સુદર માન કૃતિ જોઈ, મારા નયનને સુખાન્ન કરાવે મળશે ? અહા ! શુ અદ્ભુત રૂપ ! શી મનોહર કૃતિ ! કેવું અનુપમ લાલિત્ય ! કેવું દિવ્ય વક્રમાનુર્થ ! સખી ! ચૈત્યની બાહર પણ જોઈ આવ, કાંઈ રસિક રમણીએ તેને રોક્યો તો નહીં હોય ? ઘણી ગારાગી ગોરીઓ તે ગોળ અકૃતિની આંકુલ થાય તેમ છે વખતે કાંઈ અનિ ઉપવતી રામાએ તેના હૃદયને બંધુ

હરી, કાંઈ કે
સાથે તેના
છે, તે શુ
કહેને કે,
ક્ષણ પણ
જતા ચંદ્ર
નિરંકર

પડી, કે
રથાએ
આની
તેના ચ.
દીપ ૧ નિ
શ્રીચંદ્ર કે
કુવદા
પ્રમદ થ
ચંદ્રકાળા
અરે જોન
આપો
તમે તમા
મે સુર
કો છે,
તમે જા
નિર્વિર
પ્રિય છે
કરી ને
ચંદ્રકાળા
નેમણિ
જાતો
તમે મારાં
કા, તો

ચંદ્રના
ધેનુ મનુ

હશે, કોઈ કપડી કામિનીએ તેમને પોતાના પ્રેમપાસમા સપડાવ્યા હશે પ્રિય બેન ! તેની સાથે તેના મિત્ર છે, તે ઘણા ઉપકારી છે, તે ઘ્યાળુ મિત્રે માગે ઉપકાર કરવા કહેલું છે. તે ગુણચંદ્ર ખરેખર ગુણી છે, બે તે મળે તો સત્વર મને ખબર આપજો, અને કહેજો કે, શ્રીચંદ્ર ચંદ્ર વિના ચંદ્રકળા શૂન્ય છે. ચંદ્ર કળા વિના અને કળા ચંદ્ર વિના કાણુ પણ રહેતી નથી, ચંદ્રનુ ચંદ્રત્વ કળાથી છે, અને કળાનુ કળાત્વ ચંદ્રથી છે, તે છતાં ચંદ્ર કળા ઉપર ઉપેક્ષા કરે, એ કેવો ભુલમ ? પોતાને આશ્રય ધષ્ટ રહેલી કળાને નિરંકુશ કરે, તેવો ચંદ્ર હોય નહીં

ચંદ્રકળા શ્રીચંદ્રનુ સ્મરણ કરતી ઉભી રહી પ્રિયવદા તેનો શોધ કરવાને નીકળી પડી ચંચલી અદર, બહાર અવલોકન કર્યું, તે સાથે વાટિકા, ચત્વર અને પ્રખ્યાત ગયાઓ તપામી, કોઈ મળે શ્રીચંદ્રના દર્શન થયા નહીં નિગરા ધષ્ટ પ્રિયવદા પાછી આવી પ્રિયવદાને બેઠા ચંદ્રકળા વિચારમા પડી. પ્રિયવદાનુ મુખ હર્ષિત દેખાતુ નથી, તેના ચંચળના વેગ ઉપર આનંદનો વેગ બીલકુલ નથી માગે ભાગ્ય એવાં ઉત્તમ ક્યાથી હોય ? પ્રિયવદાએ મ્લન વદને જણાવ્યું—આ સાહેબ ! હું નિષ્કળ ધષ્ટ છું. કોઈ ઠેકાણે શ્રીચંદ્ર કે ગુણચંદ્ર બેવામા આવ્યા નહીં હું પ્રિયવદા ખોટી પડી છું, તમારી આગળ કટુવદા ધષ્ટ છું તે સાચળતાજ ચંદ્રકળા નિગરા ધષ્ટ ગણ, તેણીમા ઉન્માદ અવસ્થા પ્રગટ ધષ્ટ, હૃદયમાથી નિશ્વાસ મુકવા લાગી, અને પ્રલાપ કરવા લાગી. અરે અમાગી ચંદ્રકળા ! તુ નિર્ભાગ્ય ગિરેગણી છે. પ્રામ થયેલો તે ઉત્તમ વગે તેં ગુમાવી દીધો છે. અરે ગોત્રદેવી ! અરે કુળદેવી ! તમે ક્યા ગયા ? મને કુળીયાનીને શ્રીચંદ્રકુમાર બતાવી આપો મેલની પુતળીઓને પુછવા માડ્યું—બેનો ! તમે શ્રીચંદ્રને જોયા ? છે કે નહીં ? તમે તમારા રાજદર્શમા મોહ પમાડી છુપાવ્યા હોય તો, કૃપા કરી જણાવો તમારી પડેલા આ સદર વર ઉપર મારો હક છે. પ્રથમથીજ તેમને પતિરૂપે રૂં વગી છું, તમે ચર્ચાતિ પ્રેરો છો, તે શોભ્ય નથી. તમે આપા પવિત્ર વિનાશમા વગી, એવું કામ કરજો નહીં. તમે પવિત્ર છો, પવિત્રતાથીજ તમારો વાસ વિનાશમા કરો છે આ ધર્મ અનમા નિર્ધિમરી રહેલું જોઈએ કાણુવારે મેલની બહાર આવી, અરે પતિરૂપે જોઈ ને કી— પ્રિય બેન ! તને આ વખતે સ્વયં કેમ સૂઝે છે ? તને જો વદનિ છે, જો વદનને સ્વયં કરવી જોઈએ શ્રીચંદ્રકુમાર ક્યા છે ? તે જણાવો તે મુખ કરી જણાવે, કુખી ચંદ્રકળા તમારો ઉપકાર માનશે મેના પેસને લેક કહે છે—અરે બેન ! અરે મેનગણિને આપા તમે જોયા છે ? તમે પછી જનમા સ્તુત કરો, ચંદ્રકળા કુલકને કહે તમારો તમારા લેલો સ્તુત પછીની મોહમાથી મના હુલ્લના મેરી કહ છે. તમે મના પછી કાઢો, પછી કટ મારા સ્તુત મેરને દોરો તે ને મેરને ને. તમે, તે કેમ જોઈ રીને રાખ્યા નહીં ? મના અદરને તમે જાણે છે એ કહે છે

આ પ્રમણે મે કહ દરેક કક્ષિતે વદને સ્વયં જોઈ મેરને કહે, તેને કી
મે મના પછીની કક્ષિતે મેરને સ્વયં જોઈ મેરને કહે મેરને કહે
મેરને કહે મેરને કહે મેરને કહે મેરને કહે મેરને કહે મેરને કહે

જેમ ચંદ્રવતી બોલી—ચતુરા ! ચંદ્રકળા ક્યાં છે ? તમે સાથેજ ઉદ્યાનમાં રમવાને ગયાં હતાં. ચતુરા બોલી—બાઈ સાહેબ ! ચંદ્રકળા હજી ચૈલ દ્વારની પાસેજ છે, હું તમને એક અભિનવ વૃત્તાંત જણાવવા આવી છું, તે આપ સાવધાન થઈ સાંભળશો. હું અને ચંદ્રકળા પ્રથમ અંત-પુરના ઉદ્યાનમાં રમવાને ગયા હતા, તેવામાં એક સ્વરૂપવાન અને ગુણવાન પુરુષ આવી ચડ્યો. તેનું અનુપમ સૌંદર્ય જોઈ, ચંદ્રકળાને મોહ થયો. તે પુરુષ ત્યાંથી ચૈલદર્શન કરવા ગયો. ચંદ્રકળા મને સાથે લઈને તેની પછવાડે ચૈલગૃહમાં આવી. ત્યાં ચૈલવદન કરતા તે મનોહરનું વાગમાધુર્ય સાંભળી ચંદ્રકળાને વિશેષ મોહ થયો છે. એ રાજકુમારી તન મનથી એજ પુરુષને વરી ચુકી છે. આ વૃત્તાંત જણાવવા મને તમારી પાસે મોકલી છે; હવે શી આજ્ઞા છે ? તે કહો. ચંદ્રવતી બોલી—ચતુરા ! ચંદ્રકળાને જેના ઉપર મોહ થયો છે, તે કુમારનો વૃત્તાંત મારા જણવામાં આવ્યો છે. તેનું નામ શ્રીચંદ્ર છે, કુશસ્થલીના પ્રખ્યાત ધનાઢય લક્ષ્મીદત્ત શેઠનો તે પુત્ર છે, જાને વણિક છે, વણિકને રાજકન્યા શી રીતે અપાય ? કુળ શીજી જાણ્યા વિના કન્યા કેમ અપાય ? એથી ક્ષત્રિઓમાં આપણું ઉપદ્રવ થાય; તથાપિ આ વિષે રાજ દીપચંદ્રનો અભિપ્રાય લઈએ

આ પ્રમાણે ચંદ્રવતી અને ચતુરા વાતચિત કરતાં હતા, સાં દૈવયોગે રાજ દીપચંદ્ર આવી પહોંચ્યા. ચંદ્રવતીએ પોતાના પૂજ્ય કાકાને ઉભા થઈ માન આપ્યું દીપચંદ્રે હર્ષિત વદને જણાવ્યું, પુત્રી ચંદ્રવતી ! કેમ છો ? ચતુરા સાથે શી વાતચિત થાય છે ? કોઈ પણ વાતે મુઝાશો નહીં, તમારી મુખમુદ્રા ઉપર કોઈ પણ જાતની ચિંતાનાં ચિન્હ જણાય છે. ચંદ્રવતીએ વિનયથી જણાવ્યું, કાકા ! આપના આશ્રય નીચે મને સંપૂર્ણ સુખ છે, બીજી કોઈ જાતની ચિંતા નથી, ચિંતા માત્ર ચંદ્રકળાની છે. હજી સૂંધી સૂર્યવતીના પુત્ર વિષે કાંઈ જાણવામાં આવ્યું નથી, ચંદ્રકળા ચંદ્રકળાની જેમ વધતી જાય છે, આ વખતે આ ચતુરા એક નવીન ખબર લાવી છે. આજે અંત પુગની વાર્તિકામાં ચંદ્રકળાએ શ્રીચંદ્રકુમારને જોયો, અને તેને જોતાજ તેણીના મુગ્ધ હૃદયમાં મોહનો ઉદય થઈ આવ્યો છે. તેણીએ આ ચતુરા સાથે કહેવરાવ્યું છે કે, હું શ્રીચંદ્રકુમારને વરી ચુકી છું.

આ ખબર સાંભળતાંજ મને ચિંતા થઈ પડી છે, મારી ચિંતાનો અર્થ ભેદવા માટે આપની પાસે આવવા વિચાર કર્યો હતો, સાં દૈવયોગે તમે પોતેજ દર્શન આપ્યા. પોતાની ભત્રીજી ચંદ્રવતીના આવા વચન સાંભળી રાજ દીપચંદ્ર નાખુશ થઈને બોલ્યો—જેન ! એ કાર્ય બની શકે તેમ નથી ચંદ્રકળા હજી મુગ્ધા છે, તેના વિચાર પ્રમાણે આપણાથી કેમ વર્તાય ? બાળક જેમ ધુળના ઘર માડી, પાછાં વિનાશ કરે છે, તેવી રીતે આ સાહસ છે. શ્રીચંદ્રકુમાર વરદત્ત શેઠને ઘેર આવેલ છે, એ ખબર મને વીણારવના સંગીત વખતે મળ્યા હતા શ્રીચંદ્રકુમાર સર્વ ગુણસંપન્ન છે, પણ તે વણિક પુત્ર છે. વણિક પુત્રીની સાથે ક્ષત્રિય કન્યાનો સંબંધ કેમ થાય ? વણિકને રાજકન્યા આપવાથી જગતમાં અપવાદ થાય, રાજ કુળની શોભાની હાની થાય, જે આ વાર્તા શુભગાગ રાજ સાંભળે, તો તેને ઘણાજ ખેદ થાય. ચંદ્રકળાની સાથે સૂર્યવતીના પુત્રનો સંબંધ કરાવો છે, એ

જ્ઞાન ગ.
મનોરમ
કર્મની ગતિ
પાન મોહ
કર્ય, અને

પ્રિય વતની
નદિ શ્રી-
ગંગા દી-
પ્રેમથી ચં-
ઉચ્છ્રાણ
જાણનારી,
તારી ધર-
વિચારના
ગાન પુ-
ભવિઓ
ઉત્પત્ત થ-
સંતિઓ
સંતિની
તેના હૃદય
ભારે અ-
સંતિ ધ-
અને શી
કાંઈ જ.
ગરીરને
કે કાકા
ધમે, આ
અસ્ત થ-

નો નિવધ
ના નિવધ
પુત્રીના
રેખરી કા
પિતૃગૃહ,

હતાત ચંદ્રકાન્ત જાણે છે, છતાં આતું અકાર્ય કેમ કરે છે ! દેવયોગે એ આપણા મનોરથ સનમાજ રલા અઘાપિ સુવતી અપુત્રા છે. ચંદ્રકાન્ત યૌવનવતી થતી જાય છે, કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે એન ચંદ્રવતી ! તમે ચંદ્રકાન્તને સમજાવજો, અથવા તેને મારી પામે મોકલજો, મનમા તે વિપેતી ચિતા અખશો નહી, છેવટે આપણે ચંદ્રકાન્તનો સ્વયંવર કરશું, અને તેમા ચંદ્રકાન્તને જે રાજપુત્ર યોગ્ય લાગે, તેની સાથે તેનો વિવાહ કરીશું.

આ પ્રમાણે રાજા દીપચંદ્ર અને ચંદ્રવતી વાતચિત કરતા હતા, ત્યાં ચંદ્રકાન્ત પ્રિયવદાની સાથે આવી ચડી ચતુરંગે વિજય થયો, એટલે ચંદ્રકાન્તની ધીરજ રહી નહિ શ્રીચંદ્રકુમાર વિષે તેની ઉત્કંઠા વૃદ્ધિ પામવા લાગી ચંદ્રકાન્તને આવેલી જોઈ, રાજા દીપચંદ્રે તેને પ્રેમથી બોલાવી પછી ગજબાણા વિનયથી માતાની પાસે આવી ઉભી રહી. પ્રેમથી ચંદ્રકાન્તને ચંદ્રવતીએ બોલામા બેસારી આ પ્રમાણે કહ્યું, વન્સે ! ધીરજ રાખ, ઉત્કંઠા છોડી દે, સવ વાત સારી થયે, મનમા પેદ નાખીશ નહી એન ! તુ સુજ છું, તત્વ જાણનારી, શુદ્ધિવાળી અને ગાદી છું, મનમા દુખ લાવીશ નહી, તારૂં મરીર કામજ છે, તારી ઇચ્છા હશે તો અમે સ્વયંવર કરીશું, ઉતાવળી અધરા નહી. ગજબાણાએ દીપ વિચારવાળી હોય છે, કળ તથા શીલ જાણ્યા વિના તેઓ પાનાનો પવિત્ર પ્રેમ કાષ્ટ અ- માત પુરુષની સાથે જોડતી નથી, ક્ષત્રિય જનિ સર્વ જનિઓમા નેષ્ટ છે, તે નિવાયની જનિઓ તેનાથી ઉતરતી છે. ચંદ્રકાન્તે માતાને કહ્યું ' માતા ! હું તમાની કુદિમાયી હિતજ ઘમ છું, તમે પરમ સતિ છો, સતિઓના ગર્ભગુપ્તમાથી સતિઓજ ઉદભવે છે, સતિઓ મનથી જે પતિને વરે છે, તેજ તેનો પતિ છે, પછી સ્વન્ય નરને વન્તી નથી. સતિની પ્રત્યેક ગુણમા પ્રેમરૂપ પાસથી અપાઈ જે પુત્ર પુત્રીઓ છે તે બાળકોનિ તે હિ હવ્ય ગુણનો સ્વામી થાય છે, સતિ કન્યાઓ ત્યાં ત્યાં પ્રેમને સ્થાન આપતી નથી, જ્યારે સ્થાન આપ, તો પછી ત્યાં પ્રેમનો વજ્રોપ કહે છે, સતિઓને સ્વિય પ્રેમ તેમના સતિ પરમા પ્રભાવથી અયોગ્ય જાને પડતોજ નથી ત્યાં તે જઈ છે તેના જનિ કુળ, સ્વો સ્વીય વિગેરે ગુણ સાબાલિ નીતે નિરજાત તે જ છે જાતો ! તે મારે જ નહીં પણ બર નથી, હું આગળમારને વરી ગુમી છું, મનકુરુ ન કરને સ્વ — એ ને સ્વ શરીરને સ્પર્શ કરવાના અધિમારી છે જનિનો દુગ્ધાત રાખી, તે તને સ્વ — ને સ્વ ને સમજા મને સ્વ નર સારો જોઈ અપજા કરશે તે, સ્વ સ્વી સ્વિતેજ અર્થ ન થયે, સ્વા ચંદ્રકાન્ત તેના પતિ પ્રેમરૂપ હિરણ્યે સ્વસ્થ સ્વશી તેને ને સ્વ સ્વિતેજ સ્વસ્થ સ્વજા જોઈ સ્વ પાસે વિવાહ કરશે નહિ

આનો અર્થ એ છે કે ચંદ્રકાન્તની ઉત્કંઠા અને ચંદ્રવતીનો પ્રેમ એકબીજાને પહોંચી પહોંચી જાય છે, તે જોઈને રાજા અને રાણી બંન્ને દુઃખી થઈ જાય છે. રાજા દીપચંદ્રે તેને પ્રેમથી બોલાવી પછી ગજબાણા વિનયથી માતાની પાસે આવી ઉભી રહી. પ્રેમથી ચંદ્રકાન્તને ચંદ્રવતીએ બોલામા બેસારી આ પ્રમાણે કહ્યું, વન્સે ! ધીરજ રાખ, ઉત્કંઠા છોડી દે, સવ વાત સારી થયે, મનમા પેદ નાખીશ નહી એન ! તુ સુજ છું, તત્વ જાણનારી, શુદ્ધિવાળી અને ગાદી છું, મનમા દુખ લાવીશ નહી, તારૂં મરીર કામજ છે, તારી ઇચ્છા હશે તો અમે સ્વયંવર કરીશું, ઉતાવળી અધરા નહી. ગજબાણાએ દીપ વિચારવાળી હોય છે, કળ તથા શીલ જાણ્યા વિના તેઓ પાનાનો પવિત્ર પ્રેમ કાષ્ટ અ- માત પુરુષની સાથે જોડતી નથી, ક્ષત્રિય જનિ સર્વ જનિઓમા નેષ્ટ છે, તે નિવાયની જનિઓ તેનાથી ઉતરતી છે. ચંદ્રકાન્તે માતાને કહ્યું ' માતા ! હું તમાની કુદિમાયી હિતજ ઘમ છું, તમે પરમ સતિ છો, સતિઓના ગર્ભગુપ્તમાથી સતિઓજ ઉદભવે છે, સતિઓ મનથી જે પતિને વરે છે, તેજ તેનો પતિ છે, પછી સ્વન્ય નરને વન્તી નથી. સતિની પ્રત્યેક ગુણમા પ્રેમરૂપ પાસથી અપાઈ જે પુત્ર પુત્રીઓ છે તે બાળકોનિ તે હિ હવ્ય ગુણનો સ્વામી થાય છે, સતિ કન્યાઓ ત્યાં ત્યાં પ્રેમને સ્થાન આપતી નથી, જ્યારે સ્થાન આપ, તો પછી ત્યાં પ્રેમનો વજ્રોપ કહે છે, સતિઓને સ્વિય પ્રેમ તેમના સતિ પરમા પ્રભાવથી અયોગ્ય જાને પડતોજ નથી ત્યાં તે જઈ છે તેના જનિ કુળ, સ્વો સ્વીય વિગેરે ગુણ સાબાલિ નીતે નિરજાત તે જ છે જાતો ! તે મારે જ નહીં પણ બર નથી, હું આગળમારને વરી ગુમી છું, મનકુરુ ન કરને સ્વ — એ ને સ્વ શરીરને સ્પર્શ કરવાના અધિમારી છે જનિનો દુગ્ધાત રાખી, તે તને સ્વ — ને સ્વ ને સમજા મને સ્વ નર સારો જોઈ અપજા કરશે તે, સ્વ સ્વી સ્વિતેજ અર્થ ન થયે, સ્વા ચંદ્રકાન્ત તેના પતિ પ્રેમરૂપ હિરણ્યે સ્વસ્થ સ્વશી તેને ને સ્વ સ્વિતેજ સ્વસ્થ સ્વજા જોઈ સ્વ પાસે વિવાહ કરશે નહિ

નદમાં મગ થઇ ગઇ આતક પક્ષિણી મેવની જેમ તે શ્રીચંદ્રના દર્શનની રાહ જોઇ રાજ-
મહેલમાં ઉદાસીનતાથી રહેવા લાગી

પ્રકરણ ૩૨ મું.

આખરે વિવાહ.

રદત્ત શેઠને ઘેર શ્રીચંદ્ર રહ્યો છે, તે વિવિધ જાતના અતિથિ સત્કાર
મેળાવે છે રાજ દીપચંદ્ર શ્રીચંદ્રનો વૃત્તાત જાણ્યા પછી શ્રીચંદ્રને મ-
ળવાને ઉત્સુક થયો. તેણે વરદત્ત શેઠને ઘેર એક પુરુષ મોકલી કહેવ-
રાવ્યું કે, “ તમારે ઘેર આવેલ અતિથિ સર્વ રીતે યોગ્ય છે, તેને

મળવા માટે હું આજે સાયકાળે તમારે ઘેર આવીશ. એ સર્વોત્તમ અતિથિને મળવાથી
મારા મનને સતોષ થશે રાજદુને આવી વરદત્ત શેઠને એ સમાચાર નિવેદન કર્યા. પો-
તાને ઘેર મહારાજ દીપચંદ્રનું આગમન જાણી, વરદત્ત શેઠને ઘણુંજ હર્ષ થયો. તેના
મનમાં રકુરી આવ્યું કે, સત્સંગનો પ્રભાવ કેવો ઉત્તમ છે ? શ્રીચંદ્ર જેવા ઉત્તમ અતિ-
થિના યોગે મારે ઘેર દીપશિખાપતિ પધારશે, રાજના આવવાથી મારી પ્રતિષ્ઠામાં મોટી
વૃદ્ધિ થશે તત્કાળ તેણે પોતાના જીવનને વિશેષ શણગારવા માંડ્યું, રાજને યોગ્ય લાગે,
તેવા રાજકીય પદાર્થોની તૈયારી કરવા માડી, પોતાના ધરના આગણામાં ઉત્તમ પ્રકારની
શુદ્ધિ કરાવી, ચંદન જળનો છટકાવ કરાવ્યો. જ્યારથી શ્રીચંદ્રકુમાર આવેલ છે, ત્યારથી
તેનું ધર મહોત્સવમય તો હતુજ, પણ રાજના આગમનને માટે તેણે રાજને ઘટતી
વિશેષ ઘટના કરાવી પોતાના જીવનના એક ભાગને રાજમંદિર જેવો બનાવી દીધો. સા-
યકાળનો સમય થયા પહેલાં રાજ દીપચંદ્ર વરદત્ત શેઠને ઘેર આવ્યો. કેટલોએક પરિવાર
તેની સાથે આવ્યો હતો વરદત્તે તે પ્રસંગ દીપાવવાને વીણારવ ગાયકને બોલાવ્યો હતો,
રાજનો યોગ્ય સત્કાર કરવા તેણે બીજા અનેક જાતની ગોઠવણો કરી રાખી હતી. રાજ
દીપચંદ્રને શ્રીચંદ્રનો સમાગમ કરાવ્યો. પૂર્ણ ચંદ્રને તિરસ્કાર કરે, તેવી શ્રીચંદ્રની કાંતિ,
રૂપ અને લાવણ્ય જોઇ રાજ દીપચંદ્ર ચક્રિત થઇ ગયો. તેના મનમાં આવ્યું કે, ચંદ્ર
કળાનો પ્રેમ રથાને છે કુમારનું અનુપમ સૌંદર્ય તેની સર્વ જાતની શ્રેષ્ઠતા સૂચવી આપે
છે ચંદ્રકળાની પુણ્ય સપત્તિ પ્રમળ હોય, તોજ તે આવા પતિની સહચારિણી થાય
સત્કર્મ અને પુણ્યના પસાગે ચંદ્રકળા શ્રીચંદ્રનો યોગ મેળવો, કળાધર ચંદ્રકળા વિના કેમ
રહેશે ? ” આવું વિચારી દીપચંદ્રે શ્રીચંદ્રની મુલાકાત અતિ પ્રેમથી લીધી વરદત્ત શેઠે
મહારાજને સિંહાસનપર બેસાડી ઉત્તમ બેઠ આગળ ધરી દીપચંદ્રે શ્રીચંદ્રને પોતાના
ઉત્તમ આગળ બેસાડ્યાં, પછી શુભચંદ્રે આવી રાજ દીપચંદ્રની આગળ શ્રીચંદ્રનું સર્વ
ચરિત્ર કાઠી સલાળાવ્યું તે પછી વીણારવ ગાયકે તેના ચરિત્રને ગાયનમાં ઉતારી સલા-

તેમજ આગળના મજોગાન સાથે મિશ્ર થયેલા વીણારવના સંગીતે મર્મ સમાગ્નને સિતમ્બ
કરી દોર્યો. ગુણમણિ ધારક અને કળાકોવિદ પ્રીયન્તા રહિમાણ સંગીતના પ્રતિષ્ઠાનિયી
મન્ન કેમ્બે રાજ્ય ગાઉ ઉપર વીણારવે ગાગેલા ગદ્યાવેધના પ્રગથે તેા હૃદયાળી, તેને
કેમ્બે નરેન્દ્રી ગાધા કહી પ્રપવની સમર્પિત કરી

“ સુર સુર પશુ નવિ કહી શકે, જસ ગુણ કેસે અતઃ
“ અર્થે પ્રદિન સુરતર. તિલકમળરી કત ”

અ. ગાદ્યામાં તિલકમળરી કત ’ એ સભાળી સર્વ વિશેષ સાનસામં થઈ
... દીપસદની આજ્ઞાથી જીગદને લોવાને દીપવતી, ચદ્રવતી, ચદ્રકળા અને
... રોડે સુવે રાજકુળ વરદત્ત ગેહને ઘેર આવ્યું વરદત્ત રોડે ગોચ બેઠ
... ધરી, અકુટકુળે સહાર કળે, અને વિનયથી કહ્યું કે, આજે મારૂ ઘર ખાલી
... આજ અજ્ઞા રત મહારાજા કુટુંબ સાથે મારા જેવા સામાન્ય પ્રદર્યને
... નિદેશના વ્યાપારથી જે મારી વિખ્યાતિ છે, તે વિ
... ગણી વિષયા વિજ્ઞાન દીપલિખા નગરીનો અધિપતિ મારે જે
... એ અને પ્રકૃતિ માન ? આવા વિનય વચન કહી વરદત્ત રોડે સળેતો

... રતપ્રથમ થઈ ગયું, તેના અનુપમ સૌંદર્યથી રાજમહ
... દીપવતીએ ચદ્રકળાનાં ભાગ્યના લગાણ કર્યા ચદ્રાલી
... વાળી નાદકળાના મોહમા લધારો થયા માડીયા. વર
... દીપવત્ર વાળીનાર બેઠો, હાથુવાર પછી ગાય
... આ પમાણે મળું, નદગુણી વીર
... આપ્યો આ મારૂ મજ દુઃખ આ
... વિનયા વિજ્ઞાન આપ્યો આ મારૂ મજ દુઃખ આ
... ગુણગામ ગજના સમી છે, તેમને આ
... ગુણગામે વિવરને મારૂ આ મોહવી છે,
... આવી છે, એ ગુણવતી આપ્યો
... આ અકમલાવ દર્શક થયા છે, વર
... વિચારમા રજા,
... આ વિનય રાજકુમારી મારે જે પ્રક
... નથી. આ વિનય મારૂ
... આ મારૂ મજ દુઃખ આ
... આ મારૂ મજ દુઃખ આ

વ.ઉ. પ્રાસાદના શિખર ઉપર રહેતો કાગડો હસ કહેવાતો નથી. નીચ નરનો અભિષેક કદિ રાજ્યાસન ઉપર થાય, પણ તે નીચજ કહેવાય સ્ત્રીગત્ત નહારા કુળમાંથી લેવું, એવી નીતિ શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે. દુષ્ટગ નરની સાથે ઉત્તમ કુળની કન્યા યોજવી, એવી કાઇ નીતિશાસ્ત્રની આજ્ઞા નથી. જેને માટે નીતિશાસ્ત્રનો નીચેનો શ્લોક કહેવાય છે.

“ બાલાદપિ હિતે ગ્રાહ્યં અમેઘ્યાદપિ કાંચનમ્ ।

નીચા દપ્તુત્તમાં વિદ્યાં સ્ત્રી રત્નં દુષ્કુલાદપિ ॥ ૧ ॥ ”

“ બાળક પાસેથી પણ હિતનું મહત્ત્વ કરવું, અપવિત્ર વસ્તુમાંથી પણ સુવર્ણ લેવું, નીચ પુરૂષ પાસેથી પણ ઉત્તમ વિદ્યા મહત્ત્વ કરવી, અને નહારા કુળમાંથી પણ સ્ત્રી રત્ન લેવું ”

મહાગત્ત ! તેથી કાઇ પણ રીતે મારો સખંધ રાજકન્યા સાથે યોગ્ય નથી. સ્વયંવર કરી દમ્નિજન વર મેળવવો, એ રાજ્ય રીતિ છે. શ્રીચંદ્રકુમારના આવાં વિનીત વચન સાંભળી રાજા દીપચંદ્રને વિશેષ આનંદ થયો. તેણે જાણ્યું કે, આ કુમાર શ્રીચંદ્ર ખરેખર ગભીર, પ્રાઢ અને અહંકર રહિત છે. રાજકન્યાનો તેને લાભ થાય છે, તથાપિ તે લલચાતો નથી એવો કયો પુરૂષ હોય, કે જે રાજકન્યાના લોભમાં ન લપટાય ? આથી નિશ્ચય થાય છે કે, કુમાર શ્રીચંદ્ર કાઇ ઉચ્ચ કુળનો અને ઉચ્ચ ગુણનો છે. કેટલાએક કુળમાં ઉચ્ચ હોય, તો ગુણમાં નીચ હોય છે, અને કેટલાક ગુણમાં ઉચ્ચ હોય, તો કુળમાં નીચ હોય છે. આ કુમાર શ્રીચંદ્ર ઉભયમાં ઉચ્ચ છે. લક્ષ્મીદત્ત વ્યવહારી ઉચ્ચ કુળના હોવા બેઠએ, તે આ કુમારનું ચરિત્ર સુચવી આપે છે. આટલી પ્રશંસા સાંભળે છે, તથાપિ તેનામાં અહંભાવ ઉત્પન્ન થતો નથી, એ કેવી ઉત્તમતા ? આજ્ઞા સદ્ગુણી પુરૂષ કામંજી જેવામાં આવે છે નીચ નરની પ્રશંસા કરવામાં આવે તો, તે કાઠીગની જેમ મસ્તકને ઉંચું કરે છે, અને ઉચ્ચ નરની પ્રશંસા કરવાથી તે લજ્જાથી નમ્ર થઇ નીચુ જીએ છે. સદ્ગુણી પુરૂષ પોતે સદ્ગુણી છે, એવું કહેતો નથી, તેમ માનતો નથી. તે વિષે નીતિશાસ્ત્ર નીચેનો શ્લોક લખે છે:—

“ વાજિરાસમવદ્ વ્યક્તં તત્સ્વયં બુદ્ધ્યતે બુધૈઃ ।

કાકોઽહમિતિ જલપંથ હંસઃ કિં વાયસો ભવેત્ ॥ ૧ ॥ ”

“ અથ્થ અને મહેજાની સ્પષ્ટતા પ્રાપ્ત પુરૂષો પોતાનીમેળે જ જાણે છે. ‘ હું કાગડો છું ’ એમ કદી હંસ કહે તો, શું તેથી તે કાગડો થઇ જાય છે ? ”

આવું વિચારી રાજાએ પુનઃ નિવેદન કર્યું કે, સદ્ગુણી કુમાર ! તમારે અમારું વચન માન્ય કરવું પડશે. ચંદ્રકળાનું પાણિમહત્ત્વ કરી, અમને કૃતાર્થ કઠોશો. ચંદ્રકળા પણ તમને હાન્યથી આપે છે ક્ષત્રિય કન્યા જે પુરૂષને પ્રેમ અર્પણ કરે, તે પુરૂષ ગિવાય ખીજાને વરતી નથી જે તેણીના શુદ્ધ પ્રેમનો પાત્ર હોય, તેજ તેણીનો પાવનજીવિત

નાયક થાય છે. રાજ દીપચંદ્રે તે શિયાય દેટલીએક આમ્રહ બારેલાં ગયનો ખુલ્લો રીને કહ્યાં, પણ તે બધા શ્રીચંદ્રકુમાર સાંભળી રહ્યા. લગ્નથી કંઈ પણ તેણે પ્રત્યુત્તર આપ્યો નહીં.

વરદત્ત શેઠ પોતાને ઘેર રાજકુટુંબ આવવાથી વિશેષ ખુશી થયો હતો તેણે આમ્રહથી ભોજન સામગ્રી તૈયાર કરાવી હતી સર્વને માટે રાજ રીતિ પ્રમાણે થાળ પીઠ-સવા માંડ્યા, અને રાજ દીપચંદ્રને કુટુંબ સાથે ભોજન કરવા વિનવતી કરી રાજ દીપચંદ્રની ઇચ્છા રાજ કુટુંબ સાથે ભોજન લેવાની જરા પણ નહતી એક ગૃહસ્થ વણિકને ઘેર દીપશિખાનો અધિપતિ કુટુંબ સાથે ભોજન કરવા બેસે, એ તેને સર્વ રીતે યોગ લાગતું નહતું, પણ શ્રીચંદ્ર સાથે ચંદ્રકાનો સંબંધ કરવાના હેતુથી તેમજ શ્રીચંદ્રના સમાગમના પ્રેમથી તેમને વરદત્ત શેઠનું નિમંત્રણ સ્વીકારવું પડ્યું વરદત્તે ઉત્તમ પ્રકારની રસવતી રસોઈ કરાવી હતી. સર્વને સ્નાન કરાવી, ભોજન કરાવ્યું, પછી ચંદન વિસેપન અને પુષ્પ માળાથી અલંકૃત કરી, ઉત્તમ પ્રકારના પોશાક પહેરાવ્યા રાજભક્તિથી વિભુષિત એવા વરદત્ત શેઠે ઇષ્ટ દેવની જેમ રાજકુટુંબની પુજા ભક્તિ કરી, પછી સર્વે મેહલના ઉપરના ભાગમાં આવ્યા.

આ વખતે રાણી દીપવતીનો પુત્ર વરચંદ્રકુમાર અને પશ્ચિમી ચંદ્રકાનો બધું વાગાંગ કુમાર શ્રીચંદ્રની પાસે આવ્યા તેઓ સર્વે સમાન વયના હોવાથી પંચર નમ્ર વયન કહેવા લાગ્યા. દેટલીએક કોતુક વાર્તાઓ કર્યા પછી વામાકુમારે શ્રીચંદ્રકુમારને કહ્યું, ભદ્ર ! દીપચંદ્ર જેવા મહારાજા પોતાની જાતે તમને પ્રાર્થના કરે, તે તમારે સ્વીકારવી જોઈએ, તે કાર્યમાં વિલંબ કરવો ન જોઈએ. મહારાજાનાં વચનને માન આપવું, એ તમારો ધર્મ છે. વરદત્ત શેઠ મહારાજાની પ્રજામાં અગ્રેસર અને માન્ય છે, તેઓના અનિયમ ધરને પણ તે કાર્ય અવશ્ય કરવું જોઈએ દુધમા સાકરના જેવો, નાગરવેણમાં મો પારીનાં પ્રજા જેવો, અને કલ્પવૃક્ષ સાથે કલ્પવૃક્ષ જેવો, ચંદ્રકા અને તમારો યોગ છે વામાકુમારના આવાં વચન સાંભળી, શ્રીચંદ્રે નમ્રતાથી કહ્યું, તમારું કહેવું યથાર્થ છે રાજ દીપચંદ્ર મારા સ્વામી છે મેંકે સ્વામીના વચનને અનુસરવું જોઈએ, પણ આ વખતે હું પિતાની આજ્ઞાને આધીન છું, જ્યાં સુધી પૂજ્ય પિતા વિદ્યમાન હોય, ત્યાં સુધી પુત્ર સ્વતંત્ર નથી. પિતૃભક્ત પુત્રોએ પિતાની આજ્ઞાને સર્વદા તાબે રહેવું જોઈએ, વળી હું દિશાઓના કોતુક જેવાને બાહ્યેર નીકળ્યો છું સામાન્ય રીતે બાહ્યેર ગયેલો પુત્ર સ્વતંત્ર પહેલે વિવાહ કરાવી, કન્યા લગ્ન ધર્મ આપે, એ કેવું લગ્ન ભગેલું કાર્ય ? સત્પુત્રે વડિલ વર્ગની આગળ લગ્ન ગામથી જોઈએ નિર્લગ્ન પુત્રોની જગતમાં નિંદા થાય છે લગ્ન વિધે નીચેની કવિતા સર્વને સ્મરણમાં રાખવા યોગ્ય છે.

“ લગ્ન ગુણની માવડી, લગ્ન સિદ્ધિ નિધાન, ”

“ લગ્ન હીન જે માનવી, નહીં તસ જાન ન માન ”

શ્રીચંદ્રે આ કવિતા કહી, તે પામે બેઠેલી ચંદ્રવતીએ સાંભળી. તત્કાળ તેણીએ શ્રીચંદ્રને ઉદેશીને કહ્યું કુમાર ! આ શું બોલો છો ? તમે પિતાનું અને મતુર છો આ-

પણ ધર્મને
તે વાત સ
કરવાને વિ
ઉત્તમ :
આજ્ઞાની
કન્યા સ્વી
આવેલા
આપશે.

પર ચંદ્ર
ગરબુદ
રાખકુળ
વચનને
આ કુમ
ધીર વી.
એ.કા.ધ
દત્તારૂપ
કુળને
ઉત્તમ પુ
થાય છે,
કુમારનાં
ગરબુદ
પોતાને
તેજી
અનુત
સેનકન
કંઈ
કુળમાં
ઉચિત
કે વિ
બળી

શ્રીચંદ્રના
નિર્મલ

પણુ ધર્મનો પ્રાચીન ઇતિહાસ જાણતા હશે, તમે જે માતા પિતાની આજ્ઞા વિષે કહ્યું, તે વાત સત્ય છે, અને કુળને ઉચિત છે, પણ પૂર્વે ધણા કુળવાન પુરૂષો ભાગ્યની પરીક્ષા કરવાને વિદેશમાં ગયેલા છે, તેઓને દ્રવ્ય અને રાજ્ય વૈભવ પ્રાપ્ત થયેલાં છે, કેટલાએક ઉત્તમ કન્યાઓ સાથે ધન સમૃદ્ધિને પ્રાપ્ત થયા છે, તે પ્રસંગે તેઓએ માતા પિતાની આજ્ઞાની અપેક્ષા રાખી નથી રાજકુમાર ! તમે ચતુર અને શાણા છો, તમે આ રાજકન્યા સ્વીકારવાથી માતા પિતાના અપરાધી થશો નહીં. આ પવિત્ર પદ્મિનીની સાથે આવેલા તમને જેઠ તમારા માતા પિતા અતિ આનંદ પામશે, અને ઉમંગથી ધન્યાવાદ આપશે.

ચંદ્રવતીના આજ્ઞા વચન સાંભળી શ્રીચંદ્રકુમાર વિચારમાં પડ્યો, તેની મનોવૃત્તિ પર ચંદ્રવતીના વચને સારી અસર કરી હતી તે જેઠ વચ્ચે મંત્રી બોલી ઉઠ્યો— રાજપુત્ર આ કાર્ય કાંઈ દુષ્કર નથી, તમારા વણિક કુળનો આમાં ઉત્કર્ષ છે. રાજકન્યા રાજકુળ શિષ્યા હોયજ નહીં મરૂ સ્થળમાં નર્મદા નદીનો પ્રવાહ ક્યાંથી હોય ? મંત્રીનાં વચનને પણ શ્રીચંદ્ર સાંભળી રહ્યો, તે જેઠ વર્માગ કુમારને વિશેષ આશ્ચર્ય થયું અહા ! આ કુમાર ખરેખર ગૃહસ્થ યોગી છે, યોગી પણ ભોગનો લાભ મળતાં લલચાય છે, આ ધીર વીર કુમાર કેવો દૃઢ રહ્યો છે, પદ્મિનીના લાભને પણ તે તૃણવત્ ગણે છે. સર્વ એકાંકી થઈ તેને આગ્રહપૂર્વક લલચાવે છે, તથાપિ નિર્ભંગ ચારિત્રધારી મુનિની જેમ તે દૃઢતાપ મહા શિલા ઉપર ઉભો છે, આ કુમાર કાંઈ સામાન્ય પુરૂષ નથી, કાંઈ રાજવીર કુળનો વીર નર છે. વામાગ કુમાર આ પ્રમાણે ચિંતવી હાથ વાર પછી બોલ્યો—ભદ્ર ! ઉત્તમ પુરૂષો કાંઈની પ્રાર્થનાનો ભગ કરતા નથી તમે જતાવેલી દ્રઢતા જેઠ મને સંતોષ થાય છે, તથાપિ હવે બીજાની ખાતર એ દૃઢતા તમારે શિથિળ કરવી જેઠએ. વામાગ કુમારના વચન સાંભળી શ્રીચંદ્રકુમાર હાસ્ય સહિત બોલ્યો—રાજકુમાર ! તમે સુચ છો, રાજકુળ અને વણિક કુળના ગૃહધર્મ જાણો છો. હૃદયમાં વિચાર કરો, વણિકની સ્ત્રી પોતાને ઘેર રસોઈ વિગેરેનું કામ કરે, અને રાજકન્યાથી તે કામ ન થાય, રાજ્ય લક્ષ્મીના તેજથી પ્રકાશિત રાજકુળ ક્યાં ? અને તેથી ઉતરતું વણિકનું કુળ ક્યાં ? રાજકુળ સત્તાથી અલક્ષ્ય અને સ્વામિત્વ તથા સેવ્યત્વ ધરનાર, અને વણિક કુળ સત્તા રહિત અને પરાધીન સેવકત્વ ધરનાર છે તમે પદ્મિની રાજકન્યાના હિતચિંતક છો, રાજકન્યાને સુખી કરવા ઇચ્છો છો, તથાપિ આવો આગ્રહ રાખો છો, એ આશ્ચર્યની વાત છે વિચાર કરો, વણિક કુળમાં વરેલી રાજકન્યા શી રીતે સુખી થાય ? વળી આવી રાજકન્યાનો યોગ જે મારે ઉચિત હોત તો, મારો અવતાર વણિક કુળમાં કેમ થાય ? આ યોજના વિધિએજ રચેલી છે. વિધિની ઘટના અન્યથા શી રીતે થાય ? શ્રીચંદ્રનાં આવાં ચાતુર્ય બરેલાં વચનો સાંભળી વામાગકુમાર મૌન ધારી બેઠો બીજાઓ પણ શાંત થઈ ગયા.

આ દેખાવ જેઠ ચંદ્રકુળને ચિંતા થઈ પડી, તેની આશાલતા છેદાવા લાગી, શ્રીચંદ્રના મોહને લીધે તેણીને ઘણું દુઃખ લાગી આવ્યું, નયનમાંથી અશ્રુધારા ચાલી, નિર્જળ સ્થળમાં પડેલી ગાંઠનીના જેવી તેની સ્થિતિ થઈ ગઈ, ચંદ્રકુળા બીજાની ચંદ્રકુળા.

જેવી થઈ. ચંદ્રકળાની આ સ્થિતિ તેની સખીએ દીપવતીને જણાવી, એટલે રાણી દીપ-
વતીએ ચંદ્રકળાને પોતાની પાસે બોલાવી ચિતાતુર ચંદ્રકળા સા આવી. રાણીએ તેને
ઉત્સંગમાં બેસારી આ પ્રમાણે કહ્યું—વત્સે ! તને ધન્યવાદ છે. તે જે નરની સાથે
પ્રેમ બેઠવાની ઇચ્છા કરી છે, તે ખરેખર યોગ્ય છે. ગુણવાન અને સર્વ લક્ષણ સંપન્ન
પતિને તે બરાબર શોધ્યો છે. તારી ચતુરાઈ બેઠે અમને પૂર્ણ સંતોષ થાય છે. તારા
પૂન્ય કાકાજી પણ એથી ખુશ થયા છે. બેન ! મનમાં જના પણ ચિંતા રાખીશ નહીં.
પરિણામે સાફ થશે, તારી આશાલતા નવપલ્લવિત થયા વિના રહેશે નહીં, તારા સદ્વિચાર,
તારી એક નિષ્ઠા, અને તારી અદૌદિત પાત્ર પરીક્ષા બેઠે અમે સાનંદાશ્વર્ય થયા છીએ
બેન ! તું નિશ્ચિત રહેજે, તારાં પ્રયત્ન પુણ્ય એ પ્રતાપી પુરુષને ખેંચી લાવ્યા છે, પ્રાણી
માત્રને પુણ્યની સમૃદ્ધિ સર્વોત્કૃષ્ટ સુખ આપે છે. માનવ જીવનના ઉચ્ચ પ્રદેશમાં જંગલો
માર્ગ પુણ્ય શ્રેણી દર્શાવે છે. પુણ્યના પવિત્ર પ્રભાવથી ગમે તેવું દુઃસાધ્ય હોય, તેમણે
તે સાધ્ય થઈ શકે છે. પુણ્યની મહાન શક્તિ આગળ માનવી કે દેવતાઈ, કે ઇશ્વર સુખ
અસાધ્ય નથી. પ્રિય બેન ! તારું પુણ્ય પ્રયત્ન છે, પુણ્ય વિના આવા પતિનો યોગ
ક્યાંથી થાય ? આ પવિત્ર પુરુષથી તને દિવ્ય સુખ પ્રાપ્ત થશે ભવિષ્યમાં તારો મૃક
વ્યવહાર સર્વોત્કૃષ્ટપણે પ્રવર્તશે. વત્સે ! શાંત થા, તારા મનોરથ હવે સફળ થવાને ઉન્મુખ
થયા છે, તું સહેલાઈથી ઇષ્ટ ફળ મેળવી શકીશ તારી મનેગત ઇચ્છા અવશ્ય મળી
થશે, નિરાશ થઈશ નહિ, કોઈ જાતનાં વિઘ્નની શંકા રાખીશ નહીં. તને કોઈપણ અન-
રથ કરશે નહીં. તારો ઉદયનો માર્ગ નિર્વિઘ્ને ખુલશે થશે છે. તારી મનોભાવના સર્વ
રીતે નિરાપાધ થઈ છે.

દીપવતીનાં આવા ઉત્સાહદાયક વચન સાંભળી ચંદ્રકળાને જરા આશ્વાસન મળે
તે વખતે વગદત્ત શેઠ વચમાં બોલી ઉઠ્યા—વહાલી ! તમે યોગ્ય પરીક્ષા કરી છે જેની
ઉપર તમે ભવિષ્યમાં મૂલ્યાંકનનો પાયો નાખવા ધાર્યો છે, તે ખરેખર સ્તુત્ય છે જે
અભિનવ પુરુષને તમે માનસિક રીતિએ પતિપદ આપેલું છે, તે ખુબ ખરેખર રાજવીર
છે. દૈવયોગે તેની ઉત્પત્તિ વણિક કુળમાં થઈ ગઈ હશે, પણ તેનામાં ઉત્તમ જાતિના
ગુણ, સ્વભાવ સિદ્ધ રહેલા છે તમે તેના સહવાસમાં રહેવા નિશ્ચય કર્યો છે, તે યોગ્ય
છે. પદ્મિનીની પ્રસન્નતા અપાત્ર ઉપર થાયજ નહીં હવે તમે તેને વરી સુક્યાં છો. મજ
કન્યા પ્રત્યે એટલાં વચન કહી, તે ચતુર શિરોમણી શેઠ શ્રીચંદ્રને કહ્યું, કુમાર ! દીર્ઘ
દષ્ટિથી વિચાર કરજો. આ બાળા તમને મનથી વરી સુકી છે. એ પદ્મિની પ્રમદા હવે
અન્ય પતિને વરવાની નથી તમે જાણો છો કે, કુલીન કન્યા એકજ વાર એકજ અપા-
ય છે. તે વિષે નીચેનો દોહો યાદ કરો

જહેને જે મનમાં વશ્યો, પરણે તેહિજ કંત ।

एक वार कन्या दीये, एक वार वदे संत ॥ ૧ ॥

કુમાર રત્ન ! મારી વિનિતિ ધ્યાનમાં લ્યો આ પદ્મિનીની પતિ પદવી અંગીકાર

ક્યો આ ર
થો આ
વચન છે
ગંગાગા
થો છે
સ્થાપિત
નારી છે,
મુસ્તરી પ
આશ્રી
એ વરવા
પગો,
બોલના
મદ એ
પણ સન
વને છે,
કંડા છે,
ધો, ર
મનમાં
આની
પ્રેમ કરી
નેન રો
પ્રેમરો
કર્મ સિ

મારી.
ધવલ મ
વહ. ચ
ગવ મ
આવશે,
સમયમાં
મદા રા
અભિનવ
વખતે અ
રો, વિદિ
ને કરો

કરો. આ રાજકન્યાના પાણીમહણથી ઘણો લાભ થશે. અનુક્રમે રાજ્ય સમૃદ્ધિના બોક્તા થશે. આ કન્યાનું પાણીમહણ કરનારને અતિ લાભ છે, એમ નૈમિત્તિકના, અને જ્ઞાનીઓના વચન છે તમારું કુળ, ગામ વિગેરે જાણનામા અવ્યુ છે, ભવિષ્ય સારું દેખાય છે, એ રાજબાળા તમારા સિવાય બીજાને વરવાની નથી, તેના મુખ્ય હૃદયમા પૂર્વ જન્મનો પ્રેમ પ્રગટ થયો છે. ક્ષણે ક્ષણે તમારું રટણ કરે છે તે મનોહરાએ પોતાના હૃદયમંદિરમાં તમને સ્થાપિત કર્યા છે નરમણિ ! એ પદ્મિની જિનધર્મથી અલંકૃત છે, પ્રભુના વચનને જાણનારી છે, સમ્યક્ત્વની શોભાથી સુશોભિત છે, જિનપૂજના પ્રતીક છે, એ શુદ્ધ શીશવતી-મુદ્રી પંચપરમેષ્ઠીનો જન્મ કરે છે, આર્હતશાસ્ત્રના ધર્મ પ્રમાણે વર્તનારી છે, એ અળખા આગ્રહી છે, સકલ પ્રમાણે ચાલનારી છે, તેણીએ જે પુરુષ મનમા કર્યો હશે, તેનેજ એ વરવાની, તેની પ્રતિજ્ઞા મેરૂવત્ અચળ છે કુમાર ! તમારે આ વાત અંગીકાર કરવી પડશે, અને તેમ કરવાથી અમારા સર્વના મનમા રનેહ વધશે, આટલું કહી વરદત્ત શેઠ બોલતા બંધ થઇ ગયા. તેના અને રાણીના વચનની અસર શ્રીચંદ્રના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થઇ એ ચતુર નાથકે વિચાર્યું કે, દૈવયોગે આ સળધ જોડાશે, જે મારા અંતરમાંથી પણ અનુમોદન પ્રાપ્ત થાય છે, મારા પૂર્વના કર્મ આ યોગ મેળવવાને અનુકૂળ હોય, તેમ લાગે છે. એ પદ્મિનીનો પ્રેમ અપૂર્વ છે, એ મૃગાક્ષીના સદ્ગુણોએ મને પ્રથમથીજ આકર્ષ્યો છે, વળી આ કાર્ય કરવાથી રાણી દીપવતીની અને વરદત્ત શેઠની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થશે, આ પ્રમાણે શ્રીચંદ્ર વિચારમા પડ્યો તેણે હા કે ના કહી નહી, એટલે સર્વના મનમા આવ્યું કે, શ્રીચંદ્રકુમારની ઇચ્છા અનુકૂળ થઇ, તે ચંદ્રકાનાનો અંગીકાર કરવા ખુશી છે, આવી સર્વની પ્રેરણા થઇ, એટલે ચતુર ચંદ્રકાએ શ્રીચંદ્રના કઠમા વરમાળા આરોપણ કરી દીધી શ્રીચંદ્રના મુખ ઉપર પ્રસન્નતાના અકુરો સ્ફુરી રહ્યા. રાજબાળા ચંદ્રને જેમ ચંદ્રારી જીવે, અને મેઘને જેમ મધુરી જીવે, તેમ લજ્જાથી વક્ર દષ્ટિએ પોતાના પ્રાણેશને નીરખવા લાગી, તેના હૃદયમા હર્ષની ઉર્મિઓ ઉજળવા લાગી, પોતાનું મનવાચિત્ત કાર્ય સિદ્ધ થયું. તેને માટે તે મનમા અતિશે આનંદ પામવા લાગી.

રાગની આગ્રા થઇ, કે અલ્પ સમયમાજ આ વિવાહ ઉત્સવની તૈયારી થવા માડી. ચંદ્રકાના સળધ શ્રીચંદ્રકુમારની સાથે થયો, આ ખખર જાણી વનિતાઓના ધવલ મગળથી રાજમહેલ ગાથ ઉઠ્યો. વાજિંત્રના નાદથી સર્વ જીવન નાદમય થઇ ગયું. ચંદ્રકાના સૌભાગ્યને લોકો વખાણવા લાગ્યા. શહેરમા શેરીએ શેરીએ આનંદ ઉન્સવ પ્રસરી રહ્યો “ શુભ દિવસે, અને શુભ મુદ્દતે ચંદ્રકાનું પાણિમહણ કરવામા આવશે, એવી સર્વને જાણ થઇ મત્ત ગ્રહમા ચંદ્રકા, અને શ્રીચંદ્ર તારામૈત્રક અલ્પ સમયમા થશે, ચંદ્રકા પોતાનું પદ્મિની જીવન કૃતાર્થ કરશે, અને શ્રીચંદ્રના સહવાસનું મહા રજા પ્રાપ્ત કરશે. શ્રીચંદ્ર પદ્મિનીનો પતિ થઇ, પુણ્ય શ્રેણીપર આરહ થશે બન્ને અભિનય દપતિ નવનવા ભાવ અનુભવવા ઉન્મુખ થશે. મહારાજ ચંદ્રકાના દરમોચન વખતે અનેક દાયન્ટે અર્પણ કરશે, શ્રીચંદ્રની આગળ રાજકીય પદાર્થોનો રાશિ એકઠો કરશે, વિવિધ વનની લગ્નની બેટો તેની આગળ ધરવામાં આવશે, અલ્પ સમયમાજ લગ્નોત્સવનો આનંદ આપણે પ્રાપ્ત કરીશું. ” આ પ્રમાણે લેખિ ચિત્રવતી હતા ચંદ્રકા

પણ મનચાંજિત પ્રાપ્ત કરી શીયદ્રના સમાગમની ઉત્કંઠા ધરવા લાગી. શીયદ્ર નેને પ્રેમથી ચાહતો હતો, પણ તે પોતાના વિકારને દબાવી શકતો હતો. પુણ્યના પ્રેમ પ્રતાપથી કોઈ પણ વિકારી વસ્તુ તેને આકર્ષણ કરતી નહતી. ચંદ્રકળા જેવી પદ્મિની પણ તેની સ્વતંત્ર અને દ્રઢ મનોવૃત્તિ તાબે કરવાને સમર્થ નહતી. તે અપૂર્વ આત્મબળનો ધારક હતો, કોઈ વિકારી વ્યસનો તેનો પરાભવ કરી શકતાં નહતાં. આ પ્રમાણે દ્રઢ હૃદયવાળા શીયદ્રે ચંદ્રકળાનું પાણિયહણ સ્વીકાર્યું હતું, તથાપિ તે ત્યાંથી પ્રયાણ કરવાના સમયની રાહ જોતો હતો, પણ માતા પિતાની આજ્ઞા વિના તે કામ કરવા તેની અંતરંગ ઇચ્છા નહોતી.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

આતુર્ય પ્રકાશ.

ત્રિનો સમય હતો, સર્વત્ર શાંતિ હતી, પણ તે શાંતિનો ભંગ થવાની તૈયારી થવાને થોડીકજ વાર હતી, બ્રાહ્મ મુહૂર્તે જાગૃત થનારા ઉદ્યોગી પુરુષોના સૂક્ષ્મ કોલાહલ થતા હતા, પણ તે સમયને હજી વિવેચ્ય હતો, આર્હત ભક્તોના મુખમાંથી પ્રભાતના મધુર રાગમય સ્તવનો પ્રકાશ થયાં ન હતા, આવશ્યક ક્રિયાના ઉદ્ગારો હજી નીકળતા ન હતા. આ સમયે શીયદ્રકુમાર જાગૃત થયો, તેની મનોવૃત્તિમાં પ્રયાણ કરવાની ઇચ્છા હતી, પોતાની અભિનવ પ્રિયાને અહીં મુકી, તે ત્યાંથી ચાલ્યા જવાની ધારણા રાખતો હતો. આવી ધારણાથી જાગૃત થઈ, તે તૈયાર થવા લાગ્યો. ચંદ્રકળા અંત પુરમા શય્યા ઉપર અર્ધી નિદ્રામાં અને અર્ધી જાગૃત થઈ અનેક મનોરથ કરતી હતી, મુગ્ધ હૃદયની બાળા શીયદ્રના આવા વિચારને જાણતી ન હતી શી ચંદ્રે શૌચ ક્રિયાનું બહાનું કરી મિત્ર ગુણુચંદ્રને જાણ કરી નિચે જવા સૂચવ્યું. તે વાત અંગીકાર કરવામાં આવી, એટલે શીયદ્ર ઉઠીને મહેલની નીચે ઉતર્યો.

શીયદ્રના હૃદયને જાણનાર ગુણુચંદ્રને આ વખતે વિચાર થયો કે, જરૂર શીયદ્ર મિત્ર કાંઈ પણ મિષ કરી ચાલ્યો જશે, કોઈપણ યુક્તિથી તેને થોડો વખત અહીં રોકવો જોઈએ. પદ્મિની ચંદ્રકળાના પ્રેમપાશમાં તેને બાંધી લેવો જોઈએ. અઘાપિ કોઈ પણ રમણીના મોહ જાળમાં તે ફસાયો નથી, હવે તેને ચંદ્રકળાના વિશેષ સહવાસમાં રાખવાની જરૂર છે. આવા વિષયમાં પારદગ્ધ જેમ એ સર્વદા ચપલ રહે છે, તે કોઈ પણ પ્રેમના, શ્રુગારના, કળાના કે મૈત્રીના બંધનમાં આવતો નથી, કોઈ પણ સાંસારિક મોહક પદાર્થ તેને આકર્ષી શકતા નથી, પણ હવે તેને અહીં રોકવાની જરૂર છે આવું વિચારી ગુણુચંદ્ર એકો થયો. તેણે આવી રાણી દીપવતીને જાગર આપ્યા કે, શીયદ્રકુમાર રામ

રીતે ચાલ્યા
પરદત્ત મેઠ
આગળ ઉ
વીંટાઈ ન
જોઈ આ

તમ રો નિ
કેટલાએક
થઈ એક
આ તાંબુ
કારા પ્રેમ

કરો ના
કનાર,
પુનર્મા રો

નીચે પ્રમ

કુમ છે

શ
તાંબુ વ
સામળા શ્રી

રીતે ચાલ્યા જાય છે, તમે તેને યુક્તિથી અટકાવો તત્કાળ રાણી ચંદ્રવતી, વામાંગકુમાર, વરદત્ત શેઠ અને ચતુરા વિગેરે સર્વ પરિવાર એકઠો થઈ ગયો. ત્યાં શ્રીચંદ્રકુમાર રથ આગળ ઉભો હતો ત્યાં આવી, ચંદ્રને જેમ તારા મંડળ વીટી વળે, તેમ સર્વે શ્રીચંદ્રને વીટાઈ વળ્યા. ગુણચંદ્ર અને ચંદ્રકળા પણ ત્યાં આવ્યાં શ્રીચંદ્રકુમાર સર્વને આવેલાં જોઈ આશ્ચર્ય પામી ગયો.

તે સમયે ચંદ્રકળાની પ્રેરણાથી ચતુરા સખી હસતી હસતી બોલી—પ્રિયનાથ ! તમ રો વિદ્યાભ્યાસ ઉત્તમ છે, તમોએ સર્વ કળાઓમા પદુ ચાતુર્ય મેળવેલું છે, તો મારા કેટલાએક પ્રશ્નના ચમત્કારી ઉત્તર આપશો એમ કહી ચતુરાએ રાજકુમારીની પ્રતિનિધિ થઈ એક તાબૂલની ખીડી કુમારના હાથમા આપી, અને મધુર સ્વરે કહ્યું, સ્વામી ! પ્રથમ આ તાબૂલના જે ગુણ હોય તે દર્શાવી, પછી તેનો ઉપયોગ કરજો. પ્રિયાના પ્રતિનિધિ દ્વારા પ્રેમી વચન સાંભળી શ્રીચંદ્ર નીચે પ્રમાણે તાબૂલના ગુણ વિષે બોલ્યો—

તાંબૂલં કટુ તિક્ત મુષ્ણ મધુરં ક્ષારં કષાયાન્વિતં

વાતઘ્નં કફનાશનં કૃમિહરં દુર્ગંધનિર્નાશનમ્ ।

વક્ત્રસ્યાધરણં વિશુદ્ધિકરણં કામાગ્નિ સંદીપનમ્

તાંબૂલસ્ય ઇમે ત્રયોદશ ગુણાઃ સંસારિણાં દુર્લભાઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—તાબૂલ કટુ, તીખુ, ગરમ, મીઠું, ખાંડ, કસેલું, વાયુને હરનાર, કફનો નાશ કરનાર, કરમીયાને હરનાર, દુર્ગંધને નષ્ટ કરનાર, મુખનું આભૂષણ, શુદ્ધિ કરનાર, અને કામ તથા અગ્નિ [જઠરાગ્નિ] ને ઉદ્દીપન કરનાર છે. એ તેર ગુણ તાંબૂલમા રહેલા છે, તે સંસારીઓને દુર્લભ છે.

આ પ્રમાણે તાબૂલના તેર ગુણ શ્રીચંદ્રે કહી બતાવ્યા, એટલે ચંદ્રકળાની સખી નીચે પ્રમાણે એક સમૃત વાક્ય બોલી—

સ્વામિન્નેભિરિદં ત્રયોદશગુણૈર્યુક્તં પ્રસાદી કૃતમ્

હે સ્વામી ! તમને જે આ તાબૂલ ધરવામા આવ્યું છે, કે તે તેર ગુણવડે યુક્ત છે.

આટલું કહી ચંદ્રકળાએ ચતુરાએ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો—સ્વામી ! તમે આ દ્રવ્ય તાબૂલનું વર્ણન કર્યું, પણ ભાવતાબૂલ, અથવા અંતરંગ તાબૂલ કેવું હોય ? તે કહેા તે સાંભળી શ્રીચંદ્રે નીચે પ્રમાણે અંતરંગ ખીડીનું વર્ણન કર્યું.

દાહી.

પ્રિયવચ નાગરવેલિદત્ત, શુદ્ધ પ્રેમ તે પૂગ,

સમકિત ચૂર્ણ કપૂર ધૂતિ, રવિ નિર્જર સયોગ ૧

એહલુ બીડું મુખ ધરે, તસ મુગધ મુખ સાસ,
ખચન ખારા થાયે નહીં, બિનવગ્ન ધ્યાન ઉસાસ ૨

ઉદીપન ૩
એ દશ શુ

ગજકુમારી તે સાંભળી ખુશી થઈ, તેણે ચતુર સખીને સજા કરી એટલે ચતુર
બોલી—સ્વામી ! આ તરંગ બીડીલું વર્ણન સંસ્કૃતમાં કરે. શ્રીચંદ્રકુમારે તેવાજ ભાવા
ચતુ વર્ણન સંસ્કૃતમાં કર્યું

નીચેનો ૧

સુનાગપત્રાણિ મિથઃ પ્રિયંવચઃ
સન્પ્રેમપૂગાણિ સુદ્રષ્ટિ ચૂર્ણકઃ ।
સંતોષ કર્પૂર સુગંધવર્તિકા
તથેદ્દશં વીટકમસ્તુ મે વિભો ॥ ૧ ॥

અદરનો

સ્વખી
૧૫૫ ૫૧

અથવા—

સત્યં વચો નાગરવેલનાં વીટકમ્
સમ્યક્ત્વપૂર્ણં શુભતત્ત્વચૂર્ણકમ્ ।
સ્વાધ્યાયકર્પૂર સુગંધપૂરિતં
તદસ્તુ સરુપઃ શિવસૌખ્યકારકમ્ ॥ ૨ ॥

પરસ્પર પ્રિય વચન બોલવાં, તેરૂપ નાગરવેલનાં પત્ર છે, પ્રેમરૂપી તેમા સોપારી
છે, સમ્યક્દ્રષ્ટિરૂપ ચુનો છે, સંતોષરૂપ કપૂરની મુગધી છે. હે વિભુ ! એવું તાબૂડ
મારે હો.

સત્ય વચનરૂપ નાગરવેલનું પત્ર, સમ્યક્ત્વરૂપ સોપારી, શુભ તત્ત્વરૂપ ચુનો,
અને સ્વાધ્યાયરૂપ સુગંધ પૂર્ણ એવું તાબૂડ હે સખી ! મને મોક્ષ સુખને આપનાર થાઓ.

૫૨ એવું
ખાગાએ
૧૫૫ ૧

પછી ચંદ્રકળાએ સુચના કરી, એટલે ચતુર સખીએ કહ્યું, સ્વામી ! સ્નાનમાં
કેવા શુભ રહેલા છે ? તે કૃપા કરી જણાવો. ચતુર શ્રીચંદ્ર નીચે પ્રમાણે બેલ્યો—

સ્નાનં નામ મનઃ પ્રસાદજનનં દુઃસ્વપ્નવિધ્વંસનં
સૌભાગ્યાયતનં મલાપહરણં સંવર્દનં તેજસઃ ।
રૂપદ્યોતકરં શિરઃસુખકરં કામાગ્નિસંદીપનં
સ્ત્રીણાં મન્મથમોહનં શ્રમહરં સ્નાને દર્શયેત્તેગુણાઃ ॥ ૧ ॥

મનને પ્રમન્નતા આપનાર, દુઃસ્વપ્નને નિવારનાર, સૌભાગ્યનું સ્થાનરૂપ, મળને
દહનાર, તેજને વધારનાર, રૂપનો પ્રકાશ કરનાર, ભરતરૂપે સખ આપનાર, કામાગ્નિને

શોભા વ

ખાગાએ

ચાતુર્ય પ્રકાશ.

૧૨૩

ઉદ્દીપન કરનાર, સ્ત્રીઓને કામદેવનો મોહ કરનાર, અને શ્રમને નાશ કરનાર સ્નાન છે. એ દશ ગુણ સ્નાનમાં રહેલા છે ૧

ચતુરાએ હાસ્ય કરી પુછ્યું, હવે ભાગસ્નાન અથવા આત્મસ્નાન કહો—શ્રીયદ્ર નીચેનો દોડો બોલ્યો—

અંતરગ સ્નાન હવે દાખો, કહે સમ રસ અભિજ્ઞાણ ચાખો,
તેથી વિષયપદ મળી જાય, તૃણાનો પરિતાપ ઓડાયે.

સમતારૂપ અમૃત જગમાં સ્નાન કરવું, તે અંતરગ સ્નાન છે, તેથી વિષયરૂપ કાદવનો મળી દૂર થાય છે, અને તૃણાનો પરિતાપ ભુઝાય જાય છે

ચક્રકળાની પ્રેરણાથી ચતુરા બોલી—કુમારમણિ ! આપ ચતુર છો, આપણે વ્યખીયડી બાણીએ છીએ, અને ખાધએ છીએ, પણ ભાવખીયડી કેને કહેવાય ? તે કૃપા કરી જણાવો શ્રીયદ્ર હાસ્ય કરી બોલ્યો—

ગુણ તંદુલ યુ નીલી, કશ્ણા દાલિ સંજ્ઞ, ૧
સમકિત ધૃત યુ ભીએ, તો બાગે ભવ ભૂખ.

તેજ વર્ણન સંસ્કૃતમાં કહે છે.

ગુણ તંદુલ નિષ્પન્ના સન્મૈત્રી દાલિ સુંદિરા ।

સમ્યક્ક ઘૃત સંપૂર્ણા ક્ષિપ્તકા મુજ્યતામિયમ્ ॥ ૧ ॥

ગુરૂરૂપ ચોખાથી બનેલી, સન્મૈત્રીરૂપ દાળવડે સુંદર અને સમકિતરૂપ ઘીથી ભર-
પૂર એવી આ ક્ષિપ્ત (ખીયડી) જમી થયો. તે સાલણી ચમત્કાર પામેલી ચતુરાને રાજ
ખાણાએ ભગુડીની સંજ્ઞા કરી, એટલે તેણીએ પુછ્યું કે, સ્વામી ! અંતરની લાપશી કેવી
હોય ? કુમાર ક્ષિપ્ત વદને બોલ્યો.

લપન શ્રી જેહ ત્રિવારી, અગ અગ લાવપૂજા ધારી,
નાના વિષ વેગર ભારી, વિધિ રચનાએ એહ ધારી. ૧

તેનું તે વર્ણન સંસ્કૃતમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું

લપન શ્રી સ્ત્રિધામક્તિઃ શ્વિત્રમક્તિઃ સુરાજિતા ।

સા નિત્યં મુજ્યમાનાહિ તનુ શોભા વિતન્વતામ્ ॥ ૧ ॥

“ ત્રણ પ્રકારની વિચિત્ર રચનાવાળી સુંદર લાપશી નિત્યે જમવાથી, તે શરીરની
શોભા વધારે છે ”

ચતુરાએ ફરીથી કહ્યું, તેવીજ રીતે અંતરની ગુણપરિધિ (ગોળપાપડી) કઢી
ખાતાયો.

ગુડપર્પટિકા કહો કેહી, જડભાવન લાધે જેહી,
અનુક્રમ ઉચિત કીર્તિદાન, એહના જિહાં ભાવપ્રધાન ૧
અંતરગે એહિજ જાણો, મન કૃપણપણુ નવિ આણો,
એમ ભોજનની દુરસાઇ, નિત્ય કીજે તેહિ બલાઇ ૨

કુમારે તેજુજ વર્ણન સંસ્કૃતમા કર્યું

ત્રિધા દાન મમાનં યદ્ વહુમાનેન સંયુતમ્ ।

ગુડપર્પટિકા તૂર્ણે મુજ્યતાં પ્રત્યહં સત્ત્વે ॥ ૧ ॥

હે મિત્ર ! ઉચિતદાન, અનુક્રપાદાન અને કીર્તિદાન—એ ત્રણ પ્રકારનું દાન જાડુ માન સાથે કરવું, તેજુ જોળપાપડીનું હમેશાં સત્ત્વર ભોજન કર.

આ પ્રમાણે અંદકળા તે ચમત્કારી પ્રશ્નોત્તર સાલળી ઘણીજ ખુશી થઇ ગઇ, આ વખતે વરદત્ત શેઠ વિગેરેએ પોતાની જિજ્ઞાસા પૂર્ણ કરવાને દેવ, ગુરૂ અને ધર્મના તત્ત્વ વિષે પ્રશ્ન કર્યા, તે સાલળી ચતુરશિરોમણી શ્રીચંદ્રકુમાર અંગમાં ઉમંગ ધરી બોલ્યો, ભદ્ર ! તમારા પ્રશ્નોથી મને અપૂર્વ આનંદ આવે છે. ક્ષણવાર પહેલા જે પ્રશ્નોના ઉત્તર મેં આપ્યા છે, તે પ્રશ્નો સાંપારિક ભાવનને વધારનારા હતા, અને આ તમારા પ્રશ્નો ધાર્મિક ભાવનાને વધારનારા છે, પૂર્વના પ્રશ્નોત્તરમાં જરા અશુદ્ધ થયેલી મારી બુદ્ધિ આ તમારા ઉત્તમ પ્રશ્નોત્તરની વાણીરૂપ ગંગામા સ્નાન કરી પવિત્ર થશે. તમારા આ પવિત્ર પ્રશ્નોએ મારી ધર્મભાવના જાગ્રત કરી છે. ભવ વાસનામા લુપ્ત થયેલા મારા ચપળ ચિત્તને તમે શુભ માર્ગે દોર્યું છે. આ પ્રશ્નરૂપ ચંદ્રના હૃદયથી મારો હૃદયમાગર ઉદ્ભવ પામે છે. ગાઢ અંધકારમાં મગ્ન થયેલા મારા મલિન હૃદયને તમે તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ દીપકનો પ્રકાશ આપ્યો છે મારા પરિતૃપ્ત હૃદયની ઉપર તમે મુદ્રાસિચન કરવાનો પ્રયોગ આરંભ્યો છે. આ પ્રશ્નોથી હું તમારો પૂર્ણ આભારી થયો છું આર્હત શાસ્ત્રમા લખેલું છે કે, ધર્મ કરનારથી ધર્મનું સ્મરણ કરાવનાર અધિક છે, ભવ સબધી આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિમા પડેલાં પ્રાણીને ભવમાંથી ઉદ્ધાર કરનાર, ધર્મનું સ્મરણ કરાવતું, એ કેવો ઉપકાર ? અનેક ભવિ પ્રાણીઓએ દેવગતિમા ગયા પછી પોતાના પૂર્વ ઉપકારીના પ્રત્યુપકાર કરેલા છે. ધર્મભાવનાને જાગ્રત કરવા, તેનું મમાર્થ સ્મરણ કરાવવા, અનેક વૈદ્યિય રૂપ ધર્મ છે, અનેક ચમત્કારી ચેષ્ટાઓ કરેલી છે, અને વિવિધ જાતની શક્તિઓ દર્શાવી છે આદિ કહી શ્રીચંદ્રે નીચે પ્રમાણે અનુક્રમે પ્રશ્નના ઉત્તર આપવા માંડ્યા.

જેનામાં અદાર પ્રકારના દોષ ન હોય, જેનામાં ચોત્રીશ અનિશચ પ્રકારની વસ્તુ હોય, ચાર નિક્ષેપ જ્યા સત્ત્વ છે, ચાર પ્રકારે જોગની વાણી સત્ત્વ છે, જે ત્રણ લોકમાં પૃથ્વિત છે, સર્વ જગતનું હિત કરવામા જે તત્ત્વ છે, ઉત્તમ જ્ઞાન અને દર્શન જે ધારણ કરે છે, અને જે દેવતાઓના પશુ દેવ છે, તે ખરેખર શ્રી અર્હતપ્રભુ શુદ્ધ દેવ છે, એ પદ પવિત્ર પ્રભુની ભવેભવ મેગ કન્યા. જે સમક્ષિતે યુક્ત હોય, જેઓ સર્વદા દુઃખોનું

દમન કરે,
ધારણ કરે,
ભગવંતના
સમતાના

પણે જેને
છે, જે નિ
વિગેરે જે
ધર્મ જેના

આ ત્રણ
મહાત્મ્યના
રૂપ નાવ
વિના એ
શુદ્ધિ એ
કર્નાર પ્ર
પ્રમાની
નીકરે
દીપવતીન

આપના
જન ધણુ
આપ કૃપ
જે થા—
વચન એ
એ મહુ
ગી સિ
રૂપ જગ
તેમા હુ
કામનાર
ચર્ચિત્ત
તેમા આ
વારૂ મો
જમાં ન
જી કાળ
જા છે,

શ્રાવક ભાષ્યોને આ અંતરંગ ભોજન પરમ તૃપ્તિને આપનાર છે આ ભાવાત્મક ભોજન દ્રવ્યાત્મક ભોજનથી વધારે સ્વાદિષ્ટ છે. આ ભોજન કરનારા ભવિ પ્રાણીઓની કર્મરૂપ ક્ષુધા એવી રીતે શમી જાય છે કે, જે પુનઃ કદિ પણ ઉત્પન્ન થતી નથી અને જીવનને ટકાવનાર અને કદિ જીર્ણ નહીં થનાર આ ભાવાત્મક ભોજન જગતમાં સર્વદા દુર્લભ છે. દ્રવ્ય ભોજન મળતે વધારનાર અને પરિણામે વિરસ આપનાર છે, અને આ પવિત્ર ભોજન મળે રહિત અને સર્વદા પરમ રસ આપનાર છે.

શ્રીચંદ્રના મુખથી આવા આતુર્ય ભરેલાં વચન સાંભળી સર્વે ચમત્કાર પામી ગયાં. તેની ધાર્મિક વિદ્વતા જોઈ સર્વને અદ્ભુત આનંદ થઈ ગયો. પડખે ઉભેલો વામાગકુમાર આ આતુર્ય જોઈ વિસ્મય પામી ગયો તેણે વિચાર્યું કે, આ વિદ્વાન કુમારે અંતરંગ ભોજનનું જે વર્ણન કર્યું, તે ચમત્કારી છે. આ મહાતુભાવ ખરેખર લોકોત્તર પુરૂષ છે તેની કુશાગ્રબુદ્ધિમાં દિવ્ય શક્તિ દેખાય છે. આવા મનુષ્યોનું જીવન જગતમાં કૃતાર્થ છે. આવું વિચારી વામાગકુમારે નમન કરી શ્રીચંદ્રને કહ્યું, ચતુર શિરોમણિ કુમાર ! આપના આતુર્ય ભરેલા વિચાર સાંભળી અમને ઘણો આનંદ આવે છે. આપના આતુર્યનો વિગેષ આનંદ લેવાને મારે એક પ્રશ્ન પુછવાનો છે. સ સારી રસિક જીવો ભુક્તિનું આતુર્ય ખીલા વધાવવાને સોગઠાયા છે રમે છે. એ દ્રવ્ય બાજીમાંથી લોકો ધ્રુલોકનો ક્ષણિક આનંદ મેળવે છે, તો અમારે આપના મુખથી ભાવ્યાજી અથવા અંતરંગ બાજી સાંભળવાની ઉત્કંઠા છે, તો આપ અમને અંતરંગ બાજીનો આનંદ આપવા કૃપા કરશો. વામાગકુમારના આ વચન સાંભળી શ્રીચંદ્રને હર્ષ થયો. તે મદહાસ્ય કરી બોલ્યો—મદ્ર ! આ ચતુર્ગતિ સંસારરૂપ એક ચોપાટ છે, તેમાં રાગ અને દ્વેષ બે પાશ છે. કપાયરૂપ સોળ સોગડા છે, કૃષ્ણ, નીલ વિગેરે લેસ્થાઓરૂપ તે સોગડાના રંગ છે, એ બાજીમાં ઉન્મત્ત એવો આત્મારૂપ રાજા ખેલ કરે છે, તેની સામે કુમતિરૂપ જે રમવા બેઠો છે. જે પાંચગ દાવ ન આવે તો, એ ભવરૂપ ચોપાટમાં આત્મા જીતી શકતો નથી. ભવ પ્રપંચનો ખેલ તેને મુઝાવે છે, અને દુર્ગતિરૂપ ગજ તેને લાગી જાય છે

તે ચોપાટનું બીજી રીતે એવું પણ વર્ણન છે કે, ચારિત્રરૂપ એક ચોપાટ છે બાર ભાવના તથા મૈત્રી પ્રમુખ ચાર—એમ મળીને મોજ તેની સોગડીઓ છે. જ્ઞાન અને દર્શનરૂપ બે પાશ છે. શ્વેત, પીળા અને રાતો તેમાં રંગ છે. એ ચોપાટથી સંસારનો ખેલ જીતાય છે. અવિરતિ, મિથ્યાત્વ, કપાય, પ્રમાદ, એ ચાર ચોકડ સામેના ભેર થાય છે. ત્રણ યોગ તથા રાગ અને દ્વેષ એ દુગથી સામે દાવ મડાય છે. અજ્ઞાનરૂપ એકો પણ નાખવામાં આવે છે. ત્રણ દુગ, તથા પચો નાખી એ રમતનો રંગ બરાબર જાગે છે. જે આ ચમત્કારી રમન રમી જાય તે અંતર ભાવને બાણી શકે છે, અને જિનમતના રસમાં રસીલા કહેવાય છે. ભદ્ર ! આ ચોપાટને એવું પણ રૂપક અપાય છે કે, ચોવીંગ દંડકનાં દ્વાર એ સોગડા છે તેની અનુભાગ તે ચોસઠ ખાનાં છે. શુભ અને અશુભ અધ્યવસાયરૂપ પાશ છે. જે અવિરતિનાં દ્વાર છે, તે બે છકે મળીને બાર થાય છે વિરતિના દ્વારવડે બે ચોકે આઠ થાય છે ગતિ, આગતિ વચન અને ઉત્પાત, એ ચાર સોગડાં પણ

દી નકાળે
લુગ પ્રકારનું
બાજીમાં ચતુ
ભવ્ય ભાવન
હૃદયને છે
નિર્મળ દૃશ્ય
પામી જોતી
ભવ્ય બુદ્ધિ
છે દરેક
જુન ચમત્કાર
પણ ભાવ
પ્રતિભાતી
તમા દ્રવ્યથી
એ જ્ઞાન
વેચ્યા, મારી
હોય તો,
જનિતી
નરક ગતિ

ફતિ જુન
ખીજું મા
ગ કર્યો,
પાયમુ વ્ય
ગમ્યો,
આપે છે.
કારી થા

તમાજ તે
હોય છે,
સર્વે સુ
કંસાગના

સત્ય મુમિત્ર પવિત્ર, ભૂમિતલ પૌર્ણીય સન્મન,
ભોજન જ્ઞાન સુતત્ત્વ, દ્વિશોદિશ વસ્ત્ર વસન્મઝા;
વિરતિ નારી દીપક વળી, ચંદ્ર ચિહ્ન દ્વિશિ ઝગહગે,
જ્ઞાનવિમલ ગુરુ સાધને, સયલ કુટુબ સાથે મળે.

૧

નિજ ભુજ વર ઉપધાન, પવન અતિ વૌજણુ ભાવે,
ચંદ્રોદય બ્રાહ્મણ, વિપુલ જશ અત ન આવે;
મુક્તા કળ ઉપમાન, તાર માલા અતિ શાવે,
દ્વિશિ કન્યા અનુકૂળ, સુપરે જસ વાય દોળાવે.
ઋણતા વિરતિ મુનારિશુ નિશદિન સતી,
જ્ઞાનવિમલ કહે નૃપતિપરે, મુખે સોવે છે યતિ.

૨

નયર વિવેક ઉદાર, સાર સમકિત દદ પાયો,
નય તત્ત્વહ દરબાર, જોધ મહે તો મન લાગ્યો.
ધર્મ રમણુ ભંડાર, દામ દમ પ્રલક નિપાયો,
રથ શીલાંગ અઢાર, સહસ્ત્ર સેના સમવાયો,
આગમ નયની ગજ ઘટા, ધ્વજ મહાવન લહલહે,
નય કહે સમ સંતોષ, પરિમલ અગે ચદન મહમહે.

૩

આગમ પાઠ સુગીન, રીતિ તિહા વંશ વગ્નવે,
નાટક સયલ સંસાર, જીવ નટ નૃત્ય દેખાવે;
વન્મઝ મદલ માન, તાન વળિ લોભજ ગાવે,
નટ નાયક તિહા મોહ, હાવભાવ ભલા સુણાવે,
એણીપરે રૂપિ રાગ સદા, જેવે તાન ઉલટ ધરી,
જ્ઞાનવિમલ મુનિરાજની, કીર્તિ ચહુ દ્વિશિ વિસ્તરી

૪

કષ્ટ લહે કેમ એહ, જેહ એતાપર વરિયો,
શ્રી જિનવરની આણુ, જીવ શિર ઉપર ધરિયો,
પહેચો શીલ સંનાહ, તેહ સંવેગ કર લીધો,
જિન ઉપદેશ મુચક, ધરી સવિ થયો સુપ્રસિદ્ધો.
રાગ દેવ દુશ્મન હણ્યા, હણી ચિતા મન તણી,
જ્ઞાનવિમલ મુખ સાધની, અછે એ પ્રભુતા ધણી.

૫

તે બધાનું વિવેચન કરતાં શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—ભાઈ ! ધર્મરૂપ જેને પીતા છે, હમા જેની માતા છે, સયમરૂપ બ્રાતા છે, દયા જેની જેહેન છે, સત્યરૂપ પવિત્ર મિત્ર છે, ભૂમિરૂપ શય્યા છે, તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ ભોજન છે, દ્વિશોદિશી વસ્ત્રો છે, વિરતિરૂપી સ્ત્રી છે, ચંદ્રોદય દીપક જેના ધર્મમાં પ્રગટી રહ્યો છે, એવા સર્વ કુટુબની સાથે મળેલા પાનિને શી ન્યૂનતા છે ? તે સર્વદા કુટુબના મુખે પૂર્ણ સુગી છે. ૧

છે, જેમા
દ્વિશોદિશ
સાથે રહે

છે, ના
ધર્મરૂપ
છે, અ
ધર્મરૂપ
રહી છે

ધર્મરૂપ
રાગને
હાવમા

જીવ તે
ખડું હા
મુતાને
પોતે મ

ધર્મરૂપ
વાતુ કે,
ચાતર
નીચે પ્ર

૩
૪૫
૫૧
૧૧

આતુર્ય પ્રકાશ.

૧૨૬

પોતાની જીવન જીવે ઓશીયુ છે, પાન પામે નાજે છે, આકાશરૂપ ચંદ્રવેં છે, જેમા ચંદ્રના ઉદયરૂપ અનંત યશ રહેશે છે, તારાઓની શ્રેણી તે મુક્તાશ્રણની માળા છે, દિશારૂપ કન્યાઓ અનુકૂળ વાયુ ઢોળે છે, શરણતા અને વિરતિરૂપ સતી સ્ત્રીઓ તેની સાથે રહેશે છે, આવી રીતે મુનિરાજ મહારાજની જેમ સુખે સુખે છે ૨

યતિરૂપ રાજેન્દ્ર વિવેકરૂપ નગરમા રહે છે, સમકિતરૂપ શ્રેષ્ઠ પાયાદાર તેને કાલ્દેવો છે, નયતરૂપ તેનો મોટો દરબાર છે, જેની અંદર મનમાનો યોધવિલાસ મળે છે, ધર્મરૂપ રત્નનો ભંડાર જેના તાળામા છે, દમનરૂપ દામ જેની પામે છે, શીળરૂપ જેને રથ છે, અહારહનરૂપ શીળના અગરૂપ જેની સેના છે, આગમનયરૂપ ગજેન્દ્રની ધટા છે, મહા-મનરૂપ ધ્વજનો જ્યા ફરકી રહી છે, સંતોષરૂપ ચંદનની મુગંધ જે ॥ અગમા પ્રસરી રહી છે ૩

તે યતિરૂપ મહારાજની પામે આગમ પાઠરૂપ સગિત થાય છે, શુભ રીતિરૂપ પાંચળી વાગે છે, સર્વ સંસારરૂપ નાટક જામેલું છે, જીવરૂપ નટ પોતાનું નૃત્ય તે મહારાજને જતાવે છે, માન મૃદંગ જાગ્રવે છે, લેભ તેમા તાન આપે છે, નટનો નાયક મોહ હાવજાય સુણાવે છે, એ નાટક મુનિમહારાજ ઉલટ લાવી જુઓ છે. ૪

એ મુનિરૂપ વીરને કષ્ટ શી રીતે પડે ? કદિ પણ પડેજ નહીં. શ્રી જિનાચારી જીવ તેણે સમ્પત્તિ પર ધારણ કર્યું છે, શીલરૂપ અખતર શરીર ઉપર પહેર્યું છે, સવેગરૂપ અર્જુ હાથમાં રાખ્યું છે, જિનોપદેશરૂપ ચક્ર ધારણ કરી તે પ્રખ્યાત થયો છે, આવી પ્રજ્ઞાને ધારણ કરતા તે યતિ વીરે પોતાના શત્રુ રાગ અને દેવને હણી નાખ્યા છે, અને પોતે સર્વ રીતે નિશ્ચિત થયેલ છે ૫

વરદત શેઠ ખુશી થઈ પુત્ર જોડ્યા—ધર્મવીર ! આપના વચનામૃતથી અમેને તૃપ્તિ થતી નથી વારવાર આવા પ્રશ્ન પુછવાની છત્તજ થયા કરે છે, એથી આપને પુછવાનું કે, જગતમા દીપોત્સવી અથવા દીવાળી દ્રવ્યથી તો પ્રખ્યાત છે, પણ ભાવથી એટલે અતરંગ દીપોત્સવી કેવી હશે, તે કૃપા કરી જણાવશે ? શ્રીચંદ્રમાર મધુર મિત્ર કરતો નીચે પ્રમાણે ગીર્વાણ વાણીનું સુભાષિત બોલ્યો.—

સદ્ધ્યાનોજ્વલદીપકઃ સુવિલસત્સ્વાધ્યાયકાડરાત્રિકઃ

શુદ્ધાહાર સુમોજનઃ સુગુણવાક્તાંબુલશોભામૃતઃ ।

અશ્રી નિર્મલક્ષણાગમજય જ્ઞયેષ્ટાવના મોત્તરઃ

શીલાલંકૃતિભાગ્ સુદે ભવતુ વોડ્દર્મદીપોન્સવઃ ॥ ૧ ॥

જેમાં સદ્ધ્યાનરૂપ ઉલ્લેખ દીવા છે, પ્રવર્તના એવા સ્વાધ્યાયરૂપ જેમા આનંદી ઓ વાય છે, જેમા મુદ્-પ્રામુદ આહારના મોજન થાય છે, મદુશુશુવાળી વાણીરૂપ તાલુ ભરી જેમા શોભા છે, પરિગ્રહને ત્યાગ, સમતાને પાગ, સમતાને જય આપી રહ્યાં.

ધર્મરૂપ જેને શુદ્ધ
સંસારરૂપ પરિવર્ત
છે, વિરતિરૂપી
કૃત્તની સાથે રહે

ਮੁੰਦਾ ਅ
ਮੁੰਦਾ :

શ્રી
સમુદય
છે,
નિ-૪૫

मो. ५५
३२३

શીઘ્ર સંપ્રિપ્ત વદને બે હયો—

२०११
२०१२
२०१३

॥ ५ ॥
 ॥ ५ ॥
 ॥ ५ ॥

ॐ ॐ
 ॐ ॐ
 ॐ ॐ

મરિછા બનાવી, એટલે ચતુરા બોલી—સખી ચદ્રકળા ! તમે ચંદ્રના પ્રકાશનું ચમત્કારી વર્ણન કરો. ચદ્રકળા નીચેનું સરસ કાવ્ય બોલો.—

લક્ષ્મી કેલિસરોજ્જ્વલાસનિચયો દિક્સ્ત્રીવધૂર્દર્પણઃ

ચ્યામાત્રલ્લિસુમં સ્વર્સિધુકુસુમં વ્યોમાદિવિફેનોદ્ભવઃ ।

તારા ગોકુલ મુક્તિ ગૌર નિમ્બહં છત્રં સ્મરક્ષમાપતે,

ચંદ્રઃ શ્રીસકલચ્ચિરં વિજયતાં જ્યોત્સ્નાસુધ્રાવાપિકા ॥ ૧ ॥

આ ચંદ્ર, લક્ષ્મીને કીડા કરવાનું સરોવર છે, અદ્ભુતસનો સમૂહ છે, દિશાકૃપી સ્ત્રીઓનું દર્પણ છે, રાત્રીરૂપ વેલનું પુષ્પ છે, આકાશરૂપ સમુદ્રનું કમળ છે, આકાશરૂપ સમુદ્રમાં શીણનો ગોહો છે, તારારૂપ ગોકુળને છોડવાનું ઘર છે, કામદેવરૂપ રાખનું છત્ર છે, અને ચદ્રિકારૂપ અમૃતની વાપિકા છે, તેવો લક્ષ્મીથી પૂરું એવો ચંદ્ર ચિરકાળ વિજય પામે.

ચદ્રકળાતી વાણી સાંભળી સર્વે-ખુશી થયાં પછી સર્વે-મળી શ્રીચદ્ર પ્રત્યે બોલ્યા—પડિત રત્ન ! તમે હવે ચદ્રકળાનું વર્ણન આપો. શ્રીચદ્ર હવે પામતો નીચેનું સરસ કાવ્ય બોલો—

ઓંકારો મદનદ્વિજસ્ય ગગનકોઢસ્ય દંઢાંકુરઃ

તારામૌક્તિક શુક્તિરંધતમસઃ સ્તંવેરમસ્યાંકુશઃ ।

શૃંગારાર્ગલકુંચિકા વિરહિણી માનચ્છિદાં કર્તરી

સંધ્યાવારવધૂનસ્વક્ષિતિરિયં ચાંદ્રી કલા રાજતે ॥ ૧ ॥

ભાવર્થ—આ ચદ્રકળા કામદેવરૂપ પ્રાણીનું ઓંકાર છે, આકાશરૂપ વરાહની દાદનો અંકુર છે, તારારૂપ મોતીની છીપ છે, અંધકારરૂપ હાથીનો અંકુશ છે, શૃંગારરૂપ અર્ગલા (જુગલ) ની કુન્ડી છે, વિરહી-સ્ત્રીઓના માનને ઉઘવાની કાતર છે, અને સંધ્યારૂપ વારાગની નખાક્ષિતિ છે, તે આ ચદ્રકળા શોભે છે ૧

આ વર્ણન સાંભળી સર્વના મનમાં થયું કે, આ વરુણ્યાની જેમ ખરેખરી જગતમાં પડિત છે સર્વણે ને રત્નની જેમ આ યોગ મળ્યો છે શ્રીચદ્રકુમારનું ધાર્મિક જાત અને ચમત્કારી છુદ્ધિ જેઠું નિશ્ચય થાય છે કે, એ નગરત્ન ખરેખર કુલીન છે, વચ્ચિક વનિથી ઓળખાય છે, પણ તેની કુલીનતા ગજકુળના જેવીજ દેખાય છે. સર્વ શુભમપન્ન એ કુમારની ધાર્મિક વૃત્તિ ખરેખર લેહાત્તર છે, તે સાથે અનેક પ્રજારની વિદ્યા અને કળાઓમાં તેની કેવી અદ્ભુત કુશળતા છે ? આવી રીતે વિનોદ વાર્તા કૃત્તા ગત્રિ ચાલી રહે ત્યારે એ ઉપર બેસના તૈયાર થયે ત્યાં સર્વે તેને કો ગાવી વળગી પડતા

છેવટે વરદત્ત મેઠ કુમારને સમજાવી પોતાને ઘેર લઈ ગયા, અને ખીનત્વો કુમારનાં વચનામૃતથી અતૃપ્ત થઈ પુનઃ તેના રસિક સમાગમની ઇચ્છા રાખી પોતપોતાને રથાને આશ્રય ગયા.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

પતિગૃહ પ્રયાણ.

જન દીપચંદ્રના દુઃખારમાં આજે જુદી તરેહની ધમાકા થતી હતી, રાજલોક અનેક કામમાં ગુથાયા હતા, દાસ અને દાસીઓ રાજદ્વારમાં ઉપરાઉપર આવગવ કરતા હતા, અનેક જનના પદાર્થો ગોઠવાઈને બધા હતા તે ઉપરથી પ્રયાણ કન્યાની ને પારીનો દેખાવ થઈ રહ્યો હતો, આ સમયે ચંદ્રકાન્તની પ્રેમપાત્ર સખી, અને દાસી ચતુરા રાજમહેલના ગોખ ઉપર ઉભી ઉભી ચિંતા કરતી હતી, તે વખતે એક ખીલ યુવાન સ્ત્રી તેની પાસે આવી; તેનો દેખાવ દાસી વર્ગથી જુદો પડતો હતો, તેના કાન અને કમનીય મુખ ઉપર કુસીનતા પ્રકાશતી હતી, તે સ્ત્રીનું નામ શાન્તા હતું આ બાળા ચંદ્રકાન્તની સહાધ્યાયી સખી હતી. તે બંને એકજ ગુરૂની શિષ્યા હતી, વિદ્યા અને કળાના અભ્યાસમાં સાથેજ હતી. આજે ચંદ્રકાન્ત પતિગૃહમાં જાય છે, એવું સાંભળીને પોતાની સહાધ્યાયી સખીને મળવાને આવી હતી. શાન્તા એક શ્રાવક કુળની કન્યા હતી, તેનો પિતા પ્રખ્યાત ધનાઢ્ય વ્યાપારી હતો. રાજ દીપચંદ્રની તેના ઉપર કૃપા હોઈ, રાજ માનને લઈ તેનું કુટુંબ ગજ કુટુંબની સાથે સબંધ ધરાવતું હતું. જ્યારે ચંદ્રકાન્તે શ્રીચંદ્રકુમારની સાથે વિવાહ થયો, ત્યારે આ સદ્ગુણી શાન્તા પોતાને સાસરે ગઈ હતી પોતાની રાજ સખી ચંદ્રકાન્તા વિવાહની વાર્તા જ્યારે તેણે સાંભળી, એટલે તે પતિની આજ્ઞા લઈ પોતાની સખીને મળવા આવી હતી. તેણીના સાસરાનું ગામ તે નગરથી દૂર ગાઉ ઉપર હતું, તેનો પતિ એક વિદ્વાન ગૃહસ્થ હતો. પતિમક્તા શાન્તાની ઉપર તેની અપ્રતિમ પ્રીતિ હતી શાન્તા પશ્ચિમી ચંદ્રકાન્તા સહવાસનું મુખ હમેશાં તેની આગળ વર્ણવતી હતી, આથી ચંદ્રકાન્તા ઉપર પણ તેને પરોક્ષ રીતે પ્રેમ ઉપજતો હતો તેને લીધેજ તેણે ચંદ્રકાન્તને મળવા શાન્તાને આજ્ઞા આપી હતી.

અહીં શાન્તા રાજમહેલમાં જ્યાં ચતુરા ઉભી હતી ત્યાં આવી શાન્તાને જોઈ ચતુરા ખુશી થઈ પ્રેમથી કુશળતા પૂછી, અને તેને સબ્રમથી આદરમાન આપ્યું. પછી ચતુરાએ ચતુરાઈથી પૂછ્યું, બહેન શાન્તા ! ક્યાંથી આવો છો ? અને કેમ દેખાતા ન હતા ? શાન્તા બોલી—ચતુરા ! હું મારે સાસરે હતી બહેન ચંદ્રકાન્તા વિવાહના અને પતિ યોગ્યતાના ખજર સાબળી હું તેને મળવા આવી છું. વ્હાલી ચંદ્રકાન્તા રાજકુમારી છે, તે જો

શામે જશે
પછી પુન
ચતુરા !
આપુ ન
આપુ. ડિ
વિવાહિત
બહેન શ
આપે છે
પણ સ
ચંદ્રકાન્

આજે તે
દમણાંગ

પાતા ક
ન્યા
સંલેખ

ગમ શ્રી
ધારણ
પુનઃ
ભાગ્ય
ઉપર
લઈ શ્રી
ચંદ્રકા

જુન પ્ર
જાતાઓ
આપ
બોના પા
ચિતામાં
રામને
તે, તે
પ્રાપ્ત

સાસરે જશે, તો પુનઃ જાગ્યેજ તે પિતૃગૃહમાં આવવાની રાજકુમારીઓને પતિ ધેર ગયા પછી પુનઃ પિતૃગૃહના દર્શન દુર્લભ હોય છે, તેથી છેવટનો સમાગમ કરવાને હું આવી છું. ચતુરા ! ચંદ્રકળા ક્યાં છે ? તે જતાવ ધણી દિવસ થયાં તેનું મધુર મુખ મારા જોવામાં આવ્યું નથી. મને જોવાની ધણી ઉત્કંઠા છે તે સાધ્વીનાં ફરિનથી હું મારા નેત્રને તૃપ્તિ આપું. પ્રિય બહેન ! ચંદ્રકળાનું વિવાહિત સ્વરૂપ જોવાની મને અતિ ઉત્કંઠા છે ન્યારે હું વિવાહિત થઈ પતિગૃહ જવાને નીકળી, તે વખતે તેણીએ મૃદુહાર્ય સાથે મને સૂચવ્યું હતું. બહેન શાતા ! તું અમને વિયોગ આપી સાસરે જાય છે, પણ હવે અમને શી આશીય આપે છે ? તે વખતે મેં ચંદ્રકળાને કહ્યું હતું કે, રાજકુમારી ! મારા જેવી તમારી સ્થિતિ પણ સત્વર થાય, એવી આશીય આપું છું. તે વખતે રાજબાળા ખુશી થઈ હતી, પછી ચંદ્રકળાના આદ્વાદક દર્શન મને થયાજ નથી.

ચતુરા—શાતા ! કાલુવાર રાત્ર જુઓ. એ બાળા હમણાંજ અહીં આવશે. આજે તેને સાસરે વળાવવાનું મુદ્દત છે રાજબાળા અતઃપુરમાં શૃંગાર ધરવાને ગયા છે, હમણાંજ અહીં આવશે.

શાતા—બહેન ચતુરા ! રાજકુમારી ચંદ્રકળાના વિવાહની અને બીજી કાંઈ કાંઈકની વાર્તા કરી મને આનંદ પમાડ ચંદ્રકળાના પતિ કેવા છે ? એ પદ્મિણીને યોગ્ય પતિ કયાથી મળ્યા ? તેમના પવિત્ર પ્રેમની શ્રુતિથી શી રીતે બધાણી ? ક'ત્યાદિ જે જાણવાનું હોય તે સંક્ષેપમાં જણાવવાની કૃપા કર.

ચતુરા—બહેન શાતા ! ચંદ્રકળા ખરેખર યોગ્ય પતિને વળી છે, એમના પતિનું નામ શ્રીચંદ્રકુમાર છે, તેઓ જાતે વશિક છે, પણ સ્વાભાવિક રાજતેજ, અને ક્ષત્રિતેજ ધારણ કરે છે પૂર્વના પુણ્યોએ ચંદ્રકળાને તેનો યોગ થઈ ગયો છે કુમાર શ્રીચંદ્ર મનુષ્ય છતાં અલૌકિક શક્તિ ધરાવે છે, ન્યારથી કુમારીની દ્રષ્ટિએ એ મહારાજ આવ્યા, ત્યારથીજ રાજકુમારીએ તેમનેજ વરવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો. શ્રીચંદ્રકુમાર પણ ચંદ્રકળા ઉપર રાગી હતા, તથાપિ તે માતાપિતાની આજ્ઞાની અપેક્ષા રાખતા હતા આ અપેક્ષાને લઈ શ્રીચંદ્રે ચંદ્રકળાની સાથે વિવાહ કરવામાં આગ્રહ કરાવ્યો હતો. છેવટે જાગ્યવતી ચંદ્રકળાએ વિનય મેળવ્યો, અને તેઓનો વિવાહ મોટા ઉત્સવ સાથે કરવામાં આવ્યો.

પ્રિય સખી ! ચંદ્રકુમારની સાથે ચંદ્રકળાએ અને બીજાઓએ કેટલાએક અદ્ભુત પ્રશ્નોત્તર કર્યા, તેમાં શ્રીચંદ્રકુમારે પોતાની બુદ્ધિની દિવ્યતાને અમત્કાર સારી રીતે બતાવ્યો હતો, તેથી રાજકુમારી ચંદ્રકળાને વિશેષ મોહ થઈ ગયો. આ પ્રશ્નોત્તર થઈ રહ્યા પછી રાજ દીપચંદ્રે બીજેજ દિવસે લગ્ન દિવસનો નિર્ણય કરવા ન્યોતિષ વેત્તાઓને બોલાવ્યા, તેઓએ બીજેજ દિવસે લગ્નનો દિવસ નિર્ણય કર્યો, આથી મહારાજ તે વખતે ચિંતામાં પડ્યા એક દિવસમાં લગ્નનો સમય કેમ સંચવાશે ? ચંદ્રકળાના પિતા શુભગાંગ રાજાને એક દિવસમાં કેમ બોલાવી શકાશે ? આવું ચિંતવતી મહારાજાએ જોઈને જણાવ્યું કે, તે લગ્ન મિત્રાય બીજું કયું લગ્ન આવે છે, તે જુઓ. વિદ્વાન જોઈએ વિનયથી જણાવ્યું ગાંધે ' આવતી કાલનુંજ લગ્ન ઉત્તમ છે આવતી કાલે વૈશાક માસની શુક્લ-

પંચમી છે, તે સિવાય ખીજું ઉત્તમ લક્ષ આપતું નથી. આ લક્ષમાં વિવાહિત યજ્ઞેશ્વરી દેવતી સર્વોત્કૃષ્ટ સુખ મેળવશે અમારી પણ પ્રાર્થના છે કે, આવું ઉત્તમ લક્ષ જવા દેશે નહીં આથી રાજ દીપચક્ર વિચારમાં પડ્યા, પણ છેવટે તેને તેજ લગ્ને વિવાહ કરવાનો નિશ્ચય કરવો પડ્યો. તત્કાળ ઉમંગથી વિવાહની સામગ્રી તૈયાર કરવા માડી, આખા નગરમાં ધામધૂમ ચાલી રહી. વશદાર પ્રજા રાજની આજ્ઞાથી નગરજોભા અને ગૃહજોભા કરવામાં અસાધ્ય થઈ.

ખીજે દિવસે મહારાજાએ મેટી ધામધૂમથી વિવાહનો આરંભ કર્યો. શ્રીચંદ્રકુમારને વિવાહ શ્રૃંગાર કરવામાં આવ્યો. સમય થયો એટલે એ સુદર કુમારનો ગજેન્દ્ર ઉપર વરધોડો ચડ્યો. વરધોડામાં મહારાજાની રાજ્ય સમૃદ્ધિથી સુગોલિત એવી મેટી સ્વારી તેમાં સામેલ કરમાં આવી, અનેક સુખદો અથ્થ ઉપર આરુઢ થઈ શસ્ત્રોને સ્પર્શવતી ચાલવા લાગ્યા. ગજેન્દ્રની શ્રૃંગારધારક શ્રેણી આગળ ચાલી. મધ્યસાગરે વરરાજાનો ગજેન્દ્ર જગમ પર્વતના જેવો ચાલવા લાગ્યો, તેની આગળ બંદીજન જયધ્વની કરતા હતા શ્રીચંદ્રકુમાર ગજેન્દ્ર ઉપરથી માથાકોને અગણિત દાન આપતા હતા બ્રહ્મીશ પ્રકારના નાટકકારો વિવિધ જાતના નાટકો કરતા હતા. પ્રિય બહેન શાંતા ! તે વખતના દેખાવતું શું વર્ણન કરું તે અલૌકિક શોભા, તે દિવ્ય અને અદ્ભુત રચના, અત્યારે દ્રષ્ટિ આગળ ખડી થાય છે તે પછી તે શ્રીચંદ્રકુમાર ચડી સ્વારીએ મંડપમાં આવ્યા, ત્યાં બરાબર લક્ષગુહિ વખતે સખી ચંદ્રકાન્ત પાણીમહાલ કરવામાં આવ્યું. ચાર મગજ વર્તીવતમાં આવ્યા. હાથેવાળો છોડતી વખતે હાથી, ઘોડા, વિગેરે કીમતી વસ્તુઓ વરને બેટ કરવામાં આવી ધણેદે આવી કુમારને એક અમૃત્ય હાર આપ્યો.

રાજ દીપચક્રે અગણિત દ્રવ્ય, તથા સુવર્ણના અલંકાર અર્પણ કર્યા ગણી ચંદ્રનીએ ઉદરતાથી અનેક અમૃત્ય વસ્તુઓ બેટ કરી, ચંદ્રકાન્તા ભાઈ વામાગકુમારે સિંહપુરમાંથી આવેલી ભવ્ય વસ્તુઓ અર્પણ કરી, પ્રત્યેક પચવર્ણી અશ્વો, પક્ષગો, મુદ્રિકાદિ અલંકાર, સિંહાસન, મુગટ, શય્યા, ચદરવા, ઉશીયા, મોટા થાળ, મેહેલ, ધ્વજ, છત્ર, તોરણ, દીપિકા, સુવર્ણકુંભ, ભાલા, ખજૂર, ધનુષ્ય, ગાણ, લોહાસ, બખતર, અને સવળી જાતના આભૂષણ વરરાજાને બેટ કર્યા. રાણીએ ચંદ્રકાન્તા સાથે હું પોતે, કાવિત્ર અને પ્રિયવંદા વિગેરે સખીઓ, અને ખીજી કળાપ્રવિણ દામીઓ અપેક્ષી છે. આ સિવાય કુંભગાંગ રાજ પણ આવીને ખીજી બેટા આપવાના હતા.

પ્રિય બહેન શાંતા ! આ સમયે એક કાલુક ઉત્પન્ન કરે તેવો જનાવ બન્યો હતો. તે તમ્મરે સાલજવા લાયક છે. શાંતાએ અધીગમથી કહ્યું, સખી ! સત્વર કહે, તે શું બન્યું હતું ? ચતુરા બોલી—ચંદ્રકાન્ત પાણિમહાલ કરી પ્રાત કાળે શ્રીચંદ્રકુમાર ગજેન્દ્ર ઉપર ચડી પાછા વળ્યા, તે વખતે વચ્ચેના સાથે બેઠા હતા. પ્રજા જન એ વિવાહિત દંપતીના દર્શન કરવાને ઉમંગથી શ્રેણીમધ્ય ઉમાં હતા, અનેક જાતના વાગિત્રો વાગતા હતા, સર્વ રથને જયધ્વનિ પ્રસરી રહ્યા હતા, વરકન્યાનો ગજેન્દ્ર ચાલતો ચાલતો એ સ્વર્ણના પાસે આવ્યો તે મહેલ ગજમહેલના જેવો સુદર હતો. તેની આસપાસ

ધન પના
ધી પુપમા
મળ પડી
એક સુદર
કુમારની
ભાવે રહે

ખમાયાને
કમલો

તે તે વ
ઉત્તર

ગજાને

તો સુખ

તેને રૂપ

એ બાળા

કોઈ પો

પોતે હું

પોતે હું

કેવું નહ

તેની મન

તો હું

પોતે હું

તો હું

ધરન પનાકા આવેતી હતી, તે નારગિત મેહેનની પામે ગજેદ્ર આવ્યો. ત્યાં એક સુગં-
ધી પુષ્પમાળા તે મેહેનના ગોળમાથી ગજેદ્રના હોદા ઉપર થઇ શ્રીચંદ્રકુમારની અ-
ગળ પડી ચતુર કુમારે તે પુષ્પમાળાને પડતી જોઇ ઉંચી દ્રષ્ટિ કરી અવગોઠન કર્યું, ત્યાં
એક સુદર કુમારિકા જોવામાં આવી સુદર શૃંગારથી સુશોભિત એવી તે બાળા શ્રીચ-
ંદ્રકુમારની સામે પ્રેમ દ્રષ્ટિએ જોતી હતી તે પ્રેમાળ દ્રષ્ટિમા લજ્જા અને વિકાર, સમાન
ભાવે રહેલા હતા. સુર ભાવની સામે પ્રેમનાનો પ્રાદુર્ભાવ થતો હતો.

તે રમણીને જોતાજ શ્રીચંદ્રકુમાર તેના આંતરભાવને જાણી ગયો. તત્કાળ તે પુ-
ષ્પમાળાને તપાસી, તપાસ કરતા તેમાંથી એક ભુજપત્રની પત્રિકા નીકળી, તેમાં નીચે
પ્રમણે લખેલું હતું

નિર્ઝર્યકં જન્મ મતં નલિન્યા

યદા ન દૃષ્ટં હિ સુધાંશુર્વિચમ્ ।

ઉત્પત્તિરિદોઃ વિફલા ચ યેન,

સ્પૃષ્ઠા ન ફુલ્લા નલિની કરૈઃ સ્વૈઃ ॥ ૧ ॥

જો ચંદ્રનું બિંબ જોવામાં આવ્યું નહીં, તો પોયણીનો જન્મ વ્યર્થ ગયો છે,
જો તે ચંદ્રે પોતાના કિરણોથી પ્રગુજીત પોયણીનો સ્પર્શ કર્યો નહીં, તો પછી તે ચંદ્રની
ઉત્પત્તિજ નિષ્ફળ છે ૧

આ મ્લેકનો મર્મ—અર્થ વાંચી શ્રીચંદ્ર ખુશી થયો, અને તે પત્રિકા તેણે ચં-
દ્રકુમારને આપી દીધી.

શાંતા—જાહેન ચતુરા ! એ કન્યા કોણ હતી ? અને શ્રીચંદ્રકુમારની ઉપર
તેનો રાગ ક્યારે થયો હતો ?

ચતુરા—પ્રિય સખી ! આ નગરમાં કનકદત્ત નામે એક વ્યાપારી ગૃહસ્થ છે.
તેને રૂપવતી નામે એક સુદર કન્યા હતી દાઢ વાર શ્રીચંદ્રકુમારની મોહક મૂર્તિ જોઇ
એ બાળા તેના ઉપર રાગી થઇ હતી મોહને વશ થયેલી એ બાળ વનિતાએ લજ્જા
હોડી પોતાના પિતા કનકદત્તને કહ્યું, પિતાજી ! હું શ્રીચંદ્રકુમારને વરી ચુકી છું બીજા
પુષ્પને હું વચવાતી નથી કન્યાના આવાં વચન સાંભળી કનકદત્ત આશ્ચર્ય પામી ગયો.
પણ કાણ વાર વિચારી તેણે રૂપવતીને કહ્યું બેટા ! આ શું બોલે છે ? તારી ખુદ્દિ મૂઢ
થઇ ગઇ છે. તે શું નથી સાંભળ્યું કે, એ કુમાર રાજકુમારી પદ્મિણીને પરણવાનો છે ?
તેરી મનોહર રાજકન્યા પરણવામાં પણ તેને રાજા વિગેરેથી અતિ આગ્રહ કરવામાં
આવે તે, માડ માડ તેણે તે વાત સ્વીકારી છે, તો તારા જેવી એક સાધારણ ગૃહસ્થની
કન્યા તેણે તે પ્રેમ જન્ય કરે ? પિતાના આવાં વચન સાંભળી રૂપવતી નિગન થઇ ગઇ.
રૂપવતી તેના પિતાજીને પોતાની હાલત જાહેર કરવાના અગ્રેક ઉપાય ચિન્ત્યા, એ-

વટે જ્યારે વરકન્યાનો વરધોડો પાછો ફર્યો અને તેના મેહેલની પાસે થઈ નીકળ્યો, ત્યારે તેણીએ ઉપરનું કાળ્ય લખી, તે પવિકા નાખી હતી

શાંતા—સખી ! પછી પત્રિકાનો ઉત્તર મળ્યો કે નહીં ?

ચતુરા—જાહેન ! શ્રીચંદ્રકુમારે તે પત્રિકા ચંદ્રકાના હાથમાં આપી, ચંદ્રકાએ વાંચી પોતાની પાસે રાખી. મોટા આડંબર સાથે તે વરધોડો ઉતારે આવ્યો, ત્યાં વરકન્યાએ પરસ્પર ભોજન વિધિ કર્યો. તે દિવસે આખા નગરને ભોજન આપ્યું હતું. વરકન્યા ભોજન લઈ બેઠાં હતાં, ત્યાં પેલી રૂપવતીએ એક દાસીને ચંદ્રકાની પાસે મોકલી, દગીએ આવી પત્રિકાનો જવાબ માગ્યો, ચંદ્રકાએ હૃદયમાં વિચાર્યું કે, આ બાળા પણ મારી જેમ આતુર થઈ હશે, તેને નિરાશ કરવી તે યુક્ત નથી. અત્યંત ચિંતવી દાસીને કહ્યું કે, દાસી ! રૂપવતીને કહેજે કે, ચંદ્રકાએ કહ્યું છે કે, વહાણી ! તું નિરાશ થઈશ મા. આગળ ઉપર તારી આશા સફળ થશે, અત્યારે તેનો અવસર નથી. દાસીએ ચંદ્રકાનો આ સંદેશ રૂપવતીને કહ્યો તે સંભળી રૂપવતીને સંતોષ થયો. એ ઉત્સાહી બાળા આશાનું અનુભવ કરીને રહી, પણ તેના મનને એન પડ્યું નહીં. કુમાર શ્રીચંદ્રને મેળવવા તેની આતુરતા ધણી હતી, તથાપિ છેવટે એ રમણી ચંદ્રકાના શબ્દો ઉપર વિશ્વાસ મુશ્કેલીથી સર્વદા ધ્યાન કરતી કરતી હાલ દિવસ નિર્ગમન કરે છે.

શાંતા—એ બાળાના મનોરથ સખી ચંદ્રકાની જેમ સફળ થાઓ.

ચતુરા—જાહેન ! તેવામાં વળી એવું બન્યું કે, પૂર્વે શ્રીચંદ્રકુમાર તિલકપુરમાં જઈને તિલકમજરી નામે એક રાજકુમારીને સ્વયંવરમાંથી પોતાની ડરેલ, પણ તે આગાતુ પશ્ચિમ મહાલ્યું કર્યા વના તે ગુપ્ત રીતે ચાલ્યા આવ્યા હતા. આથી તિલકપુરમાં હાહાકાર વર્તાઈ રહ્યો. શ્રીચંદ્રકુમારની સર્વ સ્થળે શોધ કરી, પણ તેનો પત્તો ખીલકુલ લાગ્યો નહીં છેવટે તિલકપુરના રાજાએ પોતાના ધીર નામના મંત્રીને તેની પાછળ શોધ કરવા મોકલ્યો તેની સાથે વીણારવ કરીને એક ચતુર ગાયક હતો. તે શ્રીચંદ્રકુમારને ઓળખતો હતો અને સ્વયંવરમાં રાધાવેષ કરનાર તેજ કુમાર હતો, એવો નિશ્ચય હતો આથી તે ધીરમની વીણારવને સાથે લઈ આપણી નગરીમાં આવી ચડ્યો.

તે શ્રીચંદ્રકુમારને મળ્યો, અને તિલકપુર આવવાને પ્રાર્થના કરી નિવેડી કુમારે ધીરમંત્રીને કહ્યું, મંત્રીરાજ ! તે ત્રિષે ભાગ પિતા જાણે, હું પરત્ર છું. પિતાની આજ્ઞા શિવાય મારાથી કંઈ પણ થઈ શકે નહીં. તે વખતે વીણારવ ગાયકે કહ્યું, સ્વામી ! આ વાત માન્ય કરો, હું તમારા ગુણોનાં ગીત ગાઉં કુમારે કહ્યું, હમણાં ગાવાનો સમય નથી. ત્યારે સમય આવશે, એટલે તે વાત કરજો. આ પ્રમાણે શ્રીચંદ્રકુમાર તેમને ઉત્તર આપી ચાલ્યા ગયા. ત્યાર પછી ખીલકુલ કંઈ નવીન બન્યું નથી. અત્યારે રાજકુમારી ચંદ્રકાને બોલાવવાનો સમય છે, હમણાં ચંદ્રકા અંતપુરના પરિવાર સાથે અહિં આવશે જાહેન શાંતા ! તમે જગજગ સમય ઉપર આવ્યા છો, તમને તમારી સખીની આસરે જવાનું પ્રયાણની ઉત્સાહ મેટ મળશે.

અ
ત્યાર સાથે
વાળો હતો,
પ્રેમપાત્ર પુ
નિર્વાહિત
સદાસમા
હતું, કંઈ
ધીરજ અ

ગાળી, પ
શાના પયુ
કદન કરતી
છેવટે તમ
પ્રાણવપનો
છે, તે સ
મિના રથા
થય છે
હવે ત્રિશેષ
આરિકાપદ
આપ્યું

ગાળી નિ
રજાને ર
તાન જેવ
રોનારી
સમયથી
કશે પુ
આપે છે
મર્મ રીતે
રીતે અને
થયો છે,
પણ પત્રિકા
તેમ સ્વીકાર
નિર્વાહિત

આ પ્રમાણે શતાબ્દ અને ચતુર્થ વ્રતચિત કરતાં હતાં, ત્યાં ચંદ્રકળા મોટા પરિ-
વાર સાથે આવી, તેની આસપાસ સંબંધીઓનો અને સખીઓનો પરિવાર વીટાઈ
વળ્યો હોય, સર્વના નેત્રમાંથી અશ્રુની ધારાઓ ચાલતી હતી, માતા દીપવતી પેતાની
પ્રેમપાત્ર પુત્રીના વિયોગથી દુઃખી થતી હતી. સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરી રહી હતી, ચંદ્રકળા
વિવાહિત માગત્યવેષ પહેરી નયનમાંથી અશ્રુધારા પાડતી હતી, બાલ્યવયથીજ પેતાના
સહવાસમાં અતિ પરિચયમાં આવેલા સખીજનથી જુદા પડતા તેનું હૃદય ભરાઈ આવતું
હતું, કંઈ ગદ્ગદિત થવાથી તે કાંઈપણ બોલી શકતી નહતી, પ્રાદ્યવયની વૃદ્ધ દાસીઓ તેને
ધીરજ આપતી હતી.

આ સમયે શાતા આવી ચંદ્રકળાને બેઠી પડી તેને જોતાંજ ચંદ્રકળા કંપી
ચાલી, ઘણા દિવસના વિયોગથી શાતાને અકસ્માત મળવાથી તેને વધારે લાગી આવ્યું
શાતા પણ ક્ષણવાર તે કાંઈપણ બોલી શકી નહી, છેવટે ઘણો પ્રયત્ન કરી, તે મધુર સ્વરે
રૂદ્ધ કરતી બોલી—રાજકુમારી ! તમારા દર્શન કરવાને હું આસ પતિગૃહમાંથી આવી છું
છેવટે તમારા પ્રયાણ દર્શન થયા, તેથી હું મારા આત્માને કૃતાર્થ માનું છું બહેન !
બાલ્યવયને તમારો સહવાસ, તે સમયની બાળલીલા સભારી સભારી મનમાં ક્ષેલ થાય
છે, તે સમય હવે આવવાનોજ નથી વનિતાઓના અવતારનો આરભ અને તેની સમા-
પ્તિનાં સ્થાન જુદાં જુદાં થાય છે. પિતૃગૃહ અને પતિગૃહની વચ્ચે નારી અવતાર સમાપ્ત
થાય છે બહેન ! તમે સુખ છો, સર્વ ગુણસપન્ન પદ્મિણી છો, તમને શો બોધ આપવો ?
હવે વિશેષ શોક નહી કરતા પતિગૃહ પધારો, અને નયનની ગૃહસપ્તિ ભોગવો, અને
શ્રાવિકાપદને દીપાવી, અતે આત્મસાધન કરવા તત્પર થાઓ, એજ મારી આશિષ છે
આટલું કહી શાતા વિરામ પામી.

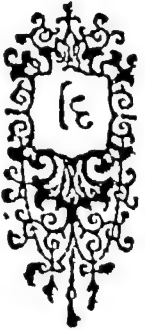
જેના નેત્રમાંથી અશ્રુધારા ચાલતી હતી, અને જે વારંવાર વિયોગનું દુઃખ સ-
ભારી નિશ્વાસ નાખતી હતી, એવી માતા દીપવતી ત્યાં આવી તેણે રૂદ્ધ કરતા ચંદ્ર-
કળાને આલિંગન કરી કહ્યું—વત્સે ! તારાથી જુદા પડતાં અમને ઘણો શોક થાય છે,
તારા જેવી સદ્ગુણી અને પદ્મિણી પુત્રીઓ ઘોડી હશે પુત્રી ! બાલ્યવયથી તારા સહવાસમાં
રહેનારી તારી સખીઓને ઘણું દુઃખ થશે બહેન ! તે તારા સુશીલથી અને જ્ઞાત
સ્વભાવથી સર્વને વધ કર્યા છે. તારા જેવી માતૃભક્તિ અને પિતૃભક્તિ કોઈકજ પુત્રીઓમાં
હશે તું પિતૃગૃહ કરતાં અહીં વધારે રહી છું, તે છતાં તારામાં માનપિનાની ભક્તિ
અપૂર્વ છે, બહેન ! તારી સમક્ષ તારા ગુણનું વિશેષ વર્ણન કરું, તે યોગ્ય નથી, તું
સર્વ રીતે શિક્ષિતા છું, નીતિના અને વ્યવહારના તત્વોને તું સારી રીતે સમજે છે, સ્વ-
રીતિ અને વિવેક તારામાં અપૂર્વ છે, સમાવટ અથવા મુહૂર્ત પ્રેમ એ તો તારા પદ્મિ-
ણી જે પિતૃગૃહ અને માતામહાગૃહમાં રહી તે નારી બાલ્યવયમાં નિર્ગમન કરી ને,
તેથી પતિગૃહમાં વર્તવાની રીતિ તે જોઈ નથી, તથાપિ અન પુત્રના સહવાસને લઈને અને
તેના સખીઓના સંપર્કો વાંચી વાંચીને તે તે શિક્ષા પણ હસ્તગત કરી છે, એટલે તેની
વિદ્યા રૂપેની હાથ ને નથી તારા જેવી સુત્રને જે રૂદ્ધ રહેતું તે પુત્રની નથી.

કરતી જુદી પડી ચાલતી વખતે ચક્રકળા મુખથી કાંઈ પણ બોલી શકી નહીં. રાજા દીપચંદ્ર પણ તેને પ્રેમથી મળ્યો, અને ચાલતી વખતે તેને અંત કરજીથી આશિષ આપી.

કુમાર શ્રીચંદ્રને બધાં વળાવવાને આવ્યા હતાં. થોડા દિવસના સહવાસને બાદ તેઓનો શ્રીચંદ્ર ઉપર અતિ પ્રેમ થયો હતો, પ્રયાણ વખતે સર્વના મનમાં દુઃખ લાગી આવ્યું. શ્રીચંદ્રનું હૃદય પણ તે વખતે રનેહથી આદ્ર થઈ ગયું હતું, તેવીજ રીતે ગુણચંદ્ર ઉપર પણ સર્વેએ ઉત્તમ ભાવ દર્શાવ્યો હતો. ગુણચંદ્રને પણ તેમનાથી જુદા પડતાં આદ્રભાવ થયો હતો. છેવટે શ્રીચંદ્રે સર્વને સમજાવી પાછા વાળ્યા. વરદત્ત શહેને શ્રીચંદ્રનો વિરહ અતિ દુઃસહ થઈ પડ્યો હતો. તે તેના પ્રેમખંડનમાં દહ રીતે બધાઈ ગયો હતો. તેને જુદા પડતાં ધણેજ હૃદયમાં આઘાત લાગ્યો. અમૃત જેવી મધુર વાણીથી શ્રીચંદ્રે તેને શીતળ કરી અત્યંત આશ્વાસન આપ્યું. તે માંડમાંડ ઉભો રહ્યો, પણ ન્યાં સુધી શ્રીચંદ્રકુમાર દૃષ્ટિએ પડ્યો, ત્યાં સુધી સાશુ નયને જોતો જોતો વરદત્ત ત્યાંજ ઉભો રહ્યો. ગુણચંદ્રને બધાં પરિવાર સૌથી શ્રીચંદ્ર એકલો રચારહ થઈ, પોતાના નગર પ્રત્યે વેગથી ચાલતો થયો. તે માનવમહામા સયોગ વિયોગનું પૂરું દૃષ્ટાંત બતાવતો ગયો.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

ગુણીજનોની કદર.

વસના ત્રીજા પોહારનો સમય હતો, લોકો રાજદ્વારમાં ઉમંગથી જતા હતા, સર્વથી રસિક વર્ગ વધારે આનંદ પામતો હતો, સર્વના મુખ ઉપર હર્ષના અકુર પ્રકાશી રહ્યા હતા, હૃદયમાં નવાં નવાં કોતુક પ્રગટ થતાં હતાં, રાજસભાનો મહાપ્રસાદ ભરાઈ રહ્યો હતો, ચાટાથી તે રાજદ્વાર સુધી ગૃહસ્થ વર્ગ શ્રેણિબદ્ધ આવતો હતો, માર્ગમાં આવતા લોકો કોતુક ભરેલી

અનેક વાર્તાઓ કરતા હતા, કોઈ કહેતું હતું કે, આજે રાજસભામાં દિવ્ય ગાયન થવાનું છે. વીજ્ઞાનના નામનો એક પ્રખ્યાત ગાયક આવેલો છે, તેની ગાયનકળા જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ ગણામ છે, તેના દિવ્ય ગાયનથી દેવતાઓ પણ ચક્રિત થાય છે, તેની ગાયન વિદ્યા ભારતવર્ષમાં પ્રશંસનીય થઈ ચુકી છે. મહાન રાજાઓ પણ તે સાંભળવાને સર્વદા દત્તેજન રહે છે, તેથી તેઓ ગાયક પાંડિતને મોટું માન આપે છે, એ સંગીતના સમર્થ વિદ્વાનને અર્પણ મોટા મોટા જૂથોએ ઉત્સવ પ્રસંગે બોલાવે છે આ પ્રસંગે વાનાલાપ દેવના ભોજા રાજસભામાં ખાવા લાગ્યા.

છતા ગુણની પ્રશંસા સાંભળતાં જે આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે, તે અછતા ગુણના શ્રવણથી જરાપણ થતો નથી અછતા ગુણનું વર્ણન તેના શ્રોતાને લગ્ન ઉત્પન્ન કરાવે છે, અને સર્વને તે હાસ્યનું પાત્ર થાય છે. શ્રીમદ્રામાયણમાં તેમ ન હોય, તે પોતાના છતા ગુણોજ સંભળતો હતો. તેથી તેને વિશેષ આનંદ થતો હતો. આ પ્રમાણે ધણીવાર શ્રીચંદ્રના ગુણનું રાગમાં વર્ણન કરી, છેવટે તેણે નીચે પ્રમાણે સંસ્કૃત કવિતા વીણામાં ઉતારી અને તેમાં તેનાજ ગુણનું વર્ણન કરવા માંડ્યું—

બુદ્ધિમેતસિ ભારતી ચ વદને ભાગ્યં ચ બાલસ્યલે
લક્ષ્મીવેદમનિ શૂરતા યુગ્મે વાચિ સ્થિતં સૂતૃતમ્ ।
દાનં પાણિતલે રુચિસ્તુતિમનસ્યર્દન્ ક્રિયાયાં દયા
સ્થાનાપાત્તિરુષેવ ચાત્યુરુદિશઃ શ્રીચંદ્ર કીર્તિસ્તવ ॥ ૧ ॥

હે શ્રીચંદ્ર ! તારા ચિત્તમાં બુદ્ધિ છે, મુખમાં સરસ્વતી છે, લલાટમાં ભાગ્ય છે, ધરમાં લક્ષ્મી છે, બુજમાં શૌર્ય છે, વાણીમાં સત્ય છે, હાથમાં દાન છે, સ્તુતિમાં રમિ છે, મનમાં અદ્ભુત પ્રભુ છે, અને ક્રિયામાં દયા છે, તેમજ તારી કીર્તિસ્થાનની પ્રાપ્તિ ન થવાના રોષથી હોય, તેમ મોટી દિશાઓમાં ફરે છે. ૧

આસ્યે પદ્મધિયા ગમીરહદયે વારાંનિધેઃ શંકયા
નામૌ પદ્મનદન્નમાત્ક્રમકરદ્વેદ્દેડ્ડુનાબ્જેહયા ।
ફુલ્લેદીવરવાંછયા નયનયોર્દંતેષુ વજ્રાકર—
આંત્યા કલ્પતરુભ્રમેણ વપુષિ શ્રીચંદ્ર તે શ્રીરમૂત્ ॥ ૨ ॥

હે શ્રીચંદ્ર ! લક્ષ્મી તારા મુખમાં પદ્મની બુદ્ધિથી આવી છે, તારા ગમીર હૃદયમાં સમુદ્રની કાંઠાથી આવી છે, નાભિમાં પદ્મરહના ભ્રમથી આવી છે, હાથ પગમાં અશ્વ કમળની ઇચ્છાથી આવી છે, નેત્રમાં પ્રદુક્ષિત કમળની વાંચ્છાથી આવી છે, દાંતમાં વજ્રની ખાણના ભ્રમથી આવી છે, અને શરીરમાં કલ્પવૃક્ષના ભ્રમથી આવી છે. ૨

સારો વારિનિધિઃ કલંકકલુપશ્વંદ્રો સવિસ્તીક્ષ્ણરુક્
જીમૂતશ્વપલાશ્રયોઽર્ધપટલાદયઃ સુવર્ણાચલઃ ।
કાઠું કલ્પતરુદૃષ્ટસુરમણિઃ સ્વર્ધામધેનુઃ પથુઃ
શ્રી શ્રીચંદ્ર સુધા દ્વિજિહ્વિધુરા તત્કેન સામ્યં તવ ॥ ૩ ॥

સમુદ્ર સારો છે, ચંદ્ર કલંક છે, સૂર્ય નીલશુક્રાનિવાળો છે, મેઘ અપળા-ચિહ્ન

જાનો આ
તામણી
તારી

સ્પર્શ

સ્પર્શ
ઓથી
નિર્મળ

સારે
શ્રીચંદ્ર
દેશ

અને
અસા
ગીત
તમે
પણ
ધન,
ભણ
સંપ

છે,
મોમ
માનવ
કરનાર
મદાન
પ્રમ
જાનો
કુચમાં

જાનો આશ્રિત છે, સુવર્ણનો ગિરિ-મેર અર્ધ ભાગને અદસ્ય છે, કલ્પવૃક્ષ કાષ્ટ છે, ચિં-
તામણી પાપાણુ છે, કામધેનુ પશુ છે, અને અમૃત સર્પથી વિષુર છે, તેથી હે શ્રીચંદ્ર !
તારી તુલના ઠાની સાથે કરીએ ? ૩

શ્રીચંદ્ર કલામનોરમઃ સ્પૃશસિ ત્વં સ્વકરૈઃ પરમિયાં ।

યદ્વા સ્તજતિ નિર્મલં ચિત્તં યદ્ભુવિ નિર્મલોઽનિશમ્ ॥ ૪ ॥

હે શ્રીચંદ્ર ! તું કળાઓથી મનોહર છું, તેથી પોતાના કરથી બીજની પ્રિયાનો
સ્પર્શ કરે છે, જે નિર્મળ ચિત્તને સજે છે, તે પૃથ્વીમાં હમેશા નિર્મળ કહેવાય છે. ૪

ભાવાર્થ એવો છે કે, ચંદ્ર જેમ કળાઓથી પરપ્રિયા—પૃથ્વીને પોતાના કીરણોથી
સ્પર્શ કરે છે, અને પોતે પૃથ્વીમા નિર્મળ કહેવાય છે, તેમ શ્રીચંદ્રકુમાર પોતાની કળા-
ઓથી હાથવડે બીજની સ્ત્રીને સ્પર્શ કરે છે, અર્થાત્ પાણીગ્રહણ કરે છે, તે છતાં જગતમાં
નિર્મળ કહેવાય છે.

ગાયક શિરોમણિ વીણારવે જ્યારે આ શ્લોકો વીણાના સ્વર સાથે ગાઇ જતાવ્યા,
ત્યારે લોકો ધણીજ ખુશી થયા, સર્વે શ્રીચંદ્રના મુખ સામું જોવા લાગ્યા. અતિ ઉદાર
શ્રીચંદ્રકુમાર પણ ધ્રુવ્યમાં જ્ઞાન પામ્યો, તથાપિ મુખ ઉપર ઢાઢ જાતનાં ગર્વનાં ચિન્હ
દર્શાવતો નહતો, તે શાંત અને ગંભીર મુદ્રાથી મુશોભિત હતો.

વીણારવે સગીત સમાપ્ત કર્યું બધો જનસમાજ શાંત થઇ બેઠો હતો, તે વ-
ખતે શ્રીચંદ્રકુમાર બોલ્યો—ગીતપડીત વીણારવ ! તમારાં મધુર ગાયનથી મારું મન
અત્યંત પ્રસન્ન થયેલું છે, તમે દર્શાવેલી સંગીતની દિવ્ય ચાતુરીએ મારી મનોવૃત્તિને સ-
ગીતમય બનાવેલી છે, તે સાથે મારા સત્કર્મનાં પ્રભાવિક ચરિત્રને સગીતથી વ્યાપ્ત કરી
તમે જે ચાતુર્ય બતાવેલું છે, તે મારી અતરંગ ઉદારતાને પ્રગટ કરે છે. તે ઉદારતાને
વશ થઇ હું તમને કહું છું કે, તમારી જે ઇચ્છા હોય, તે મારી પાસેથી માગી લ્યો.
ધન, આજીવણ, જે કાંઈ વસ્તુની ઇચ્છા હોય, તે પ્રકાશિત કરો. શ્રીચંદ્રના વચન સ-
ંભળી કુમાર જ્યારે પ્રથમથીજ પઢાવેલો વીણારવ બોલ્યો—દાનવીર ! તમે સર્વ ગુણ-
સંપન્ન છો, અમારા જેવા ગુણિજનની કદર તમારા જેવા કૃતજ્ઞ પુરુષોની આગળજ થાય
છે, તમારા જેવા દાનવીર પુરુષોથીજ આ વસુંધરા રત્નવતી છે, તમારી સત્કાર્તિનું
સાગર્ય સર્વ દિશાઓમા પ્રસરી રહ્યું છે, તમે જે જે અદ્ભુત કાર્યો કરેલાં છે. તે તે મનુષ્યોના
માનવમહત્ત્વને અદિત કરનારા થઇ પડ્યા છે આવી મહા સલામ તમે મારી ઇચ્છા પૂર્ણ
કરવાનું જે મહાવાક્ય બોલ્યા, તેને માટે હું તમારો આભારી છું આ મહા વાક્યે તમારી
મહાન ઉદારતા, અને કૃતજ્ઞતા દર્શાવી આપી છે. ગુણીજનની ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરવી, તે ખરેખર
પ્રશસનીય છે, તે કામ દાનવીર પુરુષો સિવાય બીજાથી થઈ શકતું નથી. ઉદાર પુરુષોનાં
કામો અર્પિત આગમમાં ફાળે કાળે દર્શાવ્યા છે મન-હવનની પ્રેરના ઉદાગતાના મહાન
ગુણ રહેલા છે તેમજ તેમનાં કાર્યો તેમનાં સ્વભાવને કારણે જાણીતા છે અને તેમની

વિજયપતાકા ફરકાવે છે, આ વિશ્વમા ઉદાર પુરૂષો ન હોત, તો ચંદ્રિકા જેવી ઉજ્જ્વળ સત્કીર્તિનો જન્મજ ક્યાંથી થાત ? અને કવિઓની રસીક વાણીને અવકાશજ ક્યાંથી મળત ? કવિજીવનનો મૂળ પાયો ગુણુજ અને ઉદાર પુરૂષોનાં જીવનચરિત્ર ઉપરજ છે, તેમની પ્રતિભાનો મહાન્ પ્રભાવ પ્રભાવિક પુરૂષોના પરાક્રમી ચરિત્રનુજ અવલમ્બન લઈ રહેલો છે. સંગીત વિદ્યા કવિ વિદ્યાની પ્રકાશક છે દલિતારૂપ વનિતાનો ભર્તા ગીતજ છે, અને તેનો ઉત્પાદક કવિ, તે વનિતાનો પિતા છે. આ પ્રમાણે કહી વિદ્વાન વીણારવ જોલ્યો—મહાનુભાવ ! કૃતજ મહારાજનજો, અને આપ જેવા પરિક્ષક પુરૂષોના પ્રતાપથી હું સર્વદા સુખી છું. ધન, વૈભવ, ગામ કે ક્ષેત્રની મારે ઇચ્છા નથી. હું મારા સગી તના આનંદમાંજ મગ્ન રહી કાળ નિર્ગમન કરવાનું પસંદ કરું છું, પણ જો આપ કૃતજ શિરોમણી મારી કળાથી પ્રસન્ન થયા હો, અને મને વાંછિત વર આપવામા દૃઢ પ્રતિજ્ઞ હો તો, આપની પાસે વાયુવેગ નામનો જે અશ્વ છે, તે આપો. તે અશ્વરત્નથી હું મારા આત્માને કૃતાર્થ માનીશ, અને તેથી આપની કૃતજતા અને આપનું વચન જગતમા પ્રશસનીય થઈ પડશે.

વીણારવનુ આ વચન સાંભળી શ્રીચંદ્રકુમાર રતબ્ધ થઈ ગયો તેણે વિચાર્યું કે, આ ગાયકે વાયુવેગ અશ્વની માગણી કરી, તો પછી તે મારૂ રથનું ઉપયોગી સાધન વ્યર્થ થવાનું એક અશ્વ વિના તે સાધન તુટી પડશે. હવે જો ગાયકની ઇચ્છા પૂર્ણ ન કરે તો, સભા વચ્ચે આપેલું વચન વ્યર્થ જશે, અને હું લોકોમા ઉપહાસનું પાત્ર થઈશ આતુ વિચારી શ્રીચંદ્રકુમારે નિસ્તેજ વદને કહ્યું. ગાયકમણિ ! આ શું બે લે છે ? તારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાને હું બંધાયેલો છું, પણ તે ઇચ્છા ઘટિત હોવી જોઈએ તારી માગણી અવિચારી છે. એક અશ્વ માગી લેવાથી તારી અને મારી બંનેની કાર્યસિદ્ધિ નહિ થાય. રથની ગતિ બે અશ્વથી ચાલે છે, તો એક અશ્વ જવાથી તે અશ્વરથ નકામો થઈ પડે. તારે જો અશ્વની ઇચ્છા હોય તો, તેને બદલે બીજા એકહુન્નર અશ્વ માગી લે તારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાની મારી ઇચ્છા છે વીણારવે અંજલિ જોડી કહ્યું, ચતુરકુમાર ! મારે બીજા અશ્વોની જરૂર નથી. એ વાયુવેગ અશ્વ હોય, એટલે બસ થયું એક ચંદ્ર હોય, તો સંકડો તારાની શી જરૂર છે ? ચિંતામણી આગળ બીજા મણિ શા કામના છે ? શ્રીચંદ્ર કુમાર ! તમારા મનની જો પ્રસન્નતા હોય, તમે ઉદારતાથી વચન આપ્યું હોય, તો વાયુવેગ અશ્વને આપો, નહીં તો બીજા અશ્વની મારે જરૂર નથી. વીણારવની આતી દટના જોઈ ઉદાર મનનો ચંદ્રકુમાર જોલ્યો—સેવક ! જા ઘરમાથી અશ્વોની સાથે જોડી રથ અહિ લાવ સેવક સત્વર જઈ રથને લઈ આવ્યો. શ્રીચંદ્રકુમારે ગાયકને કહ્યું, સંગીતવીર ! જાઓ, આ બધો રથ તમને ભેટ કરું છું તમે તો માત્ર એકજ અશ્વ માગ્યો છે, તો હું બધો રથ આપું છું. યાચનાથી વિશેષ આપે તેનું નામજ ઉદારતા છે આટલું કહી વાયુવેગ અને મહાવેગ અશ્વોથી જોડાએલો સુવેગરથ શ્રીચંદ્રે વીણારવને અર્પણ કર્યો શ્રીચંદ્રની ઉદારતા જોઈ રાજસભા આશ્ચર્ય પામી ગઈ

ઉદારતા જો મનવમૃગિનો દિવ્ય ગુણ છે, એ મહાન્ ગુણ સન્ધીનિરૂપ ગાગનો

હિમાવન છે
યોગથી જ
કા અને
વનને ઉ
થઈ શકે
એક અદ્
થાય છે
નવપ્રકાર
" અહો"
પ્રભાવ
ફર કરી

વીણારવ
થઈ તેના
થઈ ગયો
તેની ઉ
અદર ને
દ કિ

મન આ
અ હી રૂ

હિમાલય છે અમરનામ અને અવિચળ કીર્તિ એ ઉદારતાથી સ્થાપિત થાય છે ઔદાર્યના યોગથી પુરુષાર્થની પ્રગતિ પ્રગટ થઈ શકે છે. ઉદાર પુરુષોના જીવનચરિત્ર અદ્યપિ વ ક્તા અને શ્રોતા બંનેને સાનદાશ્વર્ય કરે છે. ઉદારતા વિના ઉત્તમ પુરુષો આ ક્ષણિક જીવનને ઉચ્ચ ગતિમા મુકી શકતા નથી ઉદારતાના આલબનથી પૌરુષેય ખરેખર કૃતાર્થ થઈ શકે છે. ઔદાર્યરૂપ સુગંધી પુષ્પગુચ્છ તેની સુવાસ સર્વ સ્થળે પ્રસરાવે છે ઉદારતા એક અદ્ભુત ચમત્કારી વર્ણીકરણ વિદ્યા છે ઔદાર્ય ગુણથી દાનનુ પવિત્ર પુણ્ય ઉપાર્જન થાય છે તીર્થંકર જેવા મહાત્મા ભગવાંત પણ એ ગુણને માન આપે છે અહંત પ્રભુજો તત્ત્રહણની પૂર્વે વાર્ષિક દાનમા એ મહાન્ ગુણનો પ્રકાશ કરે છે જે કાળે ગીર્વાણ પતિઓ “ અહોદાનમ્ અહોદાનમ્ ” એવા દિવ્ય ધ્વનિથી ગગનમાર્ગને ગમ્મવી મુકે છે, એ અદ્ભુત પ્રભાવ ઉદારતાનો છે ઉદારતા એ ત્યાગ શબ્દની અંતરગ ખુખીને દર્શાવે છે દ્રવ્યમૂર્છાને દૂર કરી દ્રવ્યને તૃણવત્ ગણી, ઘણા મહાશયોએ ઉદારતાની પ્રભાવના કરેલી છે.

આવો ઔદાર્ય ગુણ શ્રીચંદ્ર ધારણ કરતો હતો, તેથી તેણે પોતાનો દિવ્ય ગ્રંથ વીણારવ ગાયકને અર્પણ કરી દીધો વીણારવ ઘણાજ ખુશી થયો. પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ થઈ તેના માટે તેના હૃદયમા ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થયો શ્રીચંદ્રની ઉદારતા જોઈ, તે ગદગિત થઈ ગયો સર્વ સમાજની સમક્ષ વીણારવે રથ અગીકાર કર્યો ગ્રંથ આપ્યા પછી શ્રીચંદ્રે તેની ઉપર કેટલાએક દીમતિ વસ્ત્રાભૂષણ બેટ કર્યા તેનો આ વિવેક જોઈ સમાજની અંદર બેઠેલા બીજા ભાટ કવિઓ શ્રીચંદ્રની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. તેઓમાથી એક આટ કવિ નીચેનું કવિત બોલ્યો—

*દોહડા.

ધીરહીર ડોટીર, દાન શિર મુગડ સમાણો,
તહારે મુજરા કલાપ, વિશ્વ સતિ ઉન્નત વનજો.
કાદ્યો કૃપણતા ન્યામ, તે વત્તને કિર્તા મીન
કળજલ અહિ તવ વૈરી, વદન પકાજ ન અદિ ।
કનકક વર્ણ ધનધોરમા, પુણ નિગાદિક ભામરી,
શ્રીચંદ્રદાન ગુણ નીપરી કીર્તિ મનિ નેતરી વરી ૧

બીજો કવિ સરકૃત કાવ્ય બોલ્યો—

वीर त्वं जय को भवान् कविरिदं कि पत्रमत्राम्नि कि
काव्यं वाच्यगुणोऽत्र कोऽद्भुतरसः स प्रोच्यतां श्रयताम् ।

આવો એવો હો કે તમા ઉન્નતવદન નેત્રો નિરખો ।
જય જેર કે । તે તારા રત્ન રૂપમા જે રસ નેત્ર સે
કાવ્યો વાચ્યગુણો ઉત્તમ કો અદ્ભુતરસઃ સ પ્રોચ્યતાં શ્રયતામ્ ।

શ્રીચંદ્ર ત્વદનલપથુક્લયશસા શ્વેતીકૃતે વિષ્ટપે

ચત્કાર્ણ્યે કશિકજ્જલાદિષુ હિ તદ્વિદ્વિદ્વશા દુર્દશા ॥ ૧ ॥

હે વીર ! તું જ્ય પામ. તે સાંભળી તેણે કહ્યું, તમે કોણ છો ? હું કવિ છું
આ તમારી પાસે થું છે ? પત્ર છે. તેમાં થું છે : કાવ્ય છે તેની અદર વાચ્ય ગુણ
કયો છે ? અદ્ભુત રસ છે. તે વાંચશો ? હા, સાંભળો હું શ્રીચંદ્રકુમાર ! આ બધું
જગત તમારા ધણા ઉત્તરણ યશથી શ્વેત થઈ ગયું છે. તેમાં ચંદ્ર તથા દુર્દશ વિશેષ
ને કાળાશ છે, તે તારા શત્રુઓની દુર્દશા છે. ૧

ખીન કાષ્ટ કવિએ તે કાવ્યનું ઉત્તરાર્દ આ પ્રમાણે કહ્યું

વીરત્વં ત્રિજગદ્વિભિત્તવ યશઃ સત્પુંડરીકં મદં ।

વ્રક્ષસ્થાન મરાલ વિયદં મુંગાલિભિચ્ચુંવતે ॥

તે કાવ્યનો ભાવાર્થ ખીજે કવિ નાચેના કવિનથી બોલે—

કવિત.

શ્રીચંદ્ર મહારાજ ભાવ એક અવગ કહીને,
નવ જશ સિત પુડરીક, ત્રણ જગ ઉત્તરણ કીને,
ગયો આકાશ તિહાં, ધલ કમળ વળી વાહન હસા,
ધવલ થયા તસ સંગ, કૃષ્ણ ગુણથી જનરયા:
તિહા જઈ કમળ માહે ગયા, ભ્રમર શ્રેણીરૂપે થઈ,
અથ ચંદ્રમા ઉત્તરણ થયો, પણ અગમીએ અસિતા રહી ૨

આ કવિત બોલનાર કવિને એક સાખ મુવર્ણનું દાન આપ્યું તે પછી ત્રીજો
કવિ બોલ્યો—

છરખો.

તર ત્રીજો ભાગે ભટ, એહ તો બોલ્યા સાચુ,
એ નૃપનો જગાગશિ, એક રસનાએ કેમ વાચુ
કિ બહુતા કહે હોય, એહથી અવર ન કુન્ને,
ખાગ, ત્યાગ, પર ભાગ, થાય ગુણે એહીજ પૂજો
ને જગ ઉત્તરણ વગતુ છે તે શ્રીચંદ્ર યશ દેશ છે,
નગરપ શૂપતિ તપ્યો યમે, એહ વાત અગ મન રચે. ૧

આ કવિત મારગી, એક સફ દાનનું દાન આપ્યું

મે નાચ
કામમાં
નામે અ
અખા
શાશ, કે
રતની

સહિત
દીડું
ચિતરી
છે, આ
તેમ જ
રાજસ
ગામમાં
થય
દેશી
છાને
ગુરુ
મન
તે
અર્થ

સુવે
સ્થાને
ગત
પ્રાપ્ત

મથન
પ્રત્યે
તેની
તેમ
સં
મે રચ

તે પછી સોમેશ્વર, વીરેશ્વર, મહેશ્વર, માધવ, ભૂવરેશ્વર, વિગેરે કવિઓ એ શ્રીયદ્રની કીર્તિનું યજ્ઞોગાન ધણી છટાથી કરવા માડ્યું. ઉદાર દીનના શ્રીયદ્રે તેઓને ઇનામમાં ધણું દ્રવ્ય આપ્યું, આ સમયે શ્રીયદ્રકુમારે ઠાટીગમે સુવર્ણ અને રત્નના ઇનામો આપ્યા. તેની અપૂર્વ ઉદારતા જોઈ, લોકો ચક્રિત થઈ ગયા. સમાજ વિસર્જન થતાં એ આ નગરમાં શ્રીયદ્રની ઉદારતાની પ્રસશાઉપ સરિતાના પ્રવાહ વેગથી છુટવા માડ્યા. ચાટા, ચોટ, શેરીએ શેરીએ, અને ઘેર ઘેર તેનીજ વાર્તા પ્રવર્તવા લાગી. શ્રીયદ્રની ઉદારતાની કીર્તિનો મહાધ્વજ નગરીની ચારે તરફ ફરવા લાગ્યો.

આ વાર્તા જોઈના સાંભળવામાં આવી કે, શ્રીયદ્રે એક ગાયકને સુવેગ રથ અશ્વ સહિત આપી દીધો, તે સાંભળી શેઠને ચિતા થઈ કે, કુમારે ખરેખર દિવ્ય રત્ન ગુમાવી દીધું પુનઃ ધણું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થશે, પણ એ અશ્વતી જોઈ અને રથ મળશે નહીં આવે ચિત્તની ગેફે શ્રીયદ્રને તેજાવ્યો, અને એકાંતે લઈ જઈ કહ્યું, વત્સ ! તું ભાગ્યશીરોમણી છે, આપણા કુળનું આભૂષણ છે, તે ધણા દાન આપ્યાં, તેથી મને સતોષ થયો છે, પણ તેમાં જરા વિવેકદષ્ટિ રહી નથી, ગમે તેવા પણ આપણે ગૃહસ્થ વ્યાપારી કહેવાઈએ. રાજસભામાં રાજ્યથી અધિક દાન દેવું, તે આપણને મટે નહીં વળી આપણે એ રાજના તાગમા રહેવું છે, કદિ રાજના હૃદયમાં ભુલ વિચાર થયા, તો પછી આપણને મોટી હાનિ થાય ભદ્ર ! મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે કે, રાજકુમાર જયત વિગેરેની તાગ ઉપર ઇતરાઈ છે, તારો ઉત્કર્ષ જોઈ તેઓ હૃદયમાં પ્રવર્તિત થાય છે, તેઓ હમેશાં આપણા જગ જોતા રહે છે, ધીર પ્રધાને પણ એક વાર તે વિષે ચૂચના કરેલી છે. વીણારથ ગાયક રાજકુમારને મળી ગયો હોય, અને તેની દ્વારા મોટો સમાજ કગવી તારી પામેથી રથ રત્ન જેવાવી લીધું હોય, તોપણ સંભવિત છે તમારે મોટી ઉદારતા દર્શાવવા બીજી ગમે તે વસ્તુઓ અથવા ઠાટીગમે દ્રવ્ય આપી દેવામાં પાછું પડવું ન હતું. પણ આ દિવ્ય ગ્ય વ્યાપારને આપણે સાધન રહિત થયા છીએ

સુમ કુમાર ! જો હજી બને તો બીજી ગમે તે આવી વીણારથની પામેથી તે સુવેગ રથ પાછો લઈ લે. એ ગાયક ગમે તેવો સંગીતનો વિદ્વાન હોય, પણ તે એ રથનો અધિકારી નથી જો આ રથ રાત્રને આપ્યો હોય, તો તે ઉચિત કહેવાત. મહારાજ આપણી એ દિવ્ય ભેટથી પ્રસન્ન થાતા, અને કોઈ વાર તેનો ઉત્તમ જલ્દો આપણને પ્રાપ્ત થાય

લક્ષ્મીદેવ શેઠના વચન સાંભળી વીણારથના વિનયથી ગેજો પિતાઈ ! તમારું વચન મારે માન્ય છે, તમારી અજ્ઞા મારે મરતકથી વદનીય છે, અને તમે મારા પરમ પુત્ર હો તથાપિ દર્મદષ્ટિથી વિન્ન કસો ચામકને આપેલ દાન બહુ કેમ લેવાય ? હવે તેની પામેથી આ રાત્રને આપણે, તે પણ કેટલું સંતુષ્ટિત કહેવાય ? પિતાઈ ! એ આપણે તેમ કરીએ, તો લેકમાં આપણી હાસી થય, એકું તારાંજ દેક હાર્દ યા નીને થઈ રહે તનસમાજ વન્ને આપેલ દાન પડુ લેલું, તે કેટલું નિદ્યીય કાન ? પુત્ર પિત ! એ રથ આપણે તે લાગી પ્રમદ રાત્ર હતા તો લા પડે તે રથ કેમ કરે

તમારા પ્રસાદથી મારે કાંઈ પણ ન્યૂનતા નથી. પૂજ્ય પુરોહિતો પ્રસાદ કલ્પવૃક્ષની જેમ વાંચિત ફળ આપે છે, તેથી આ વિષે જરાપણ ચિંતા કરશો નહિ.

કુમારનાં વચન સાંભળી લક્ષ્મીદત્ત શેઠ જરા શાત થયા, પણ તેના હૃદયમાંથી એ દિવ્ય રથનો લાભ ઓછો થયો નહીં. સ્વજાતિને સ્વભાવે તે પાછા શ્રીચંદ્ર પ્રત્યે બોલ્યા—કુમાર ! તમે કહ્યું, તે યોગ્ય છે; પણ આવો દિવ્ય રથ તેના સાધરણ ગાયકને આપી દેવો, તે મને યોગ્ય લાગતું નથી; ગમે તેમ કરીને પણ તે પછો લેવો બેઠાએ. આપેલી વસ્તુ પાછી ન લેવાય, એ ન્યાય ગણ્યોને છે, આપણે વણિકને શું છે ? આપણે તો એક વ્યાપારી કહેવાઈએ. કાંઈ સુકિત કરીને પણ તમારે તે રથ પાછો લેવો બેઠાએ

પિતાના આવા અયોગ્ય વિચાર જાણી, શ્રીચંદ્રના હૃદયમાં લોભ થયો, પોતે મૂળ દાનિય જાતિનો હોવાથી તેના મનને તે વાત જરાપણ રચી નહિ કાંઈ પણ ઉત્તર આપ્યા વિના શ્રીચંદ્ર આલ્સો ગયો. પોતાના એકાંત રથાનમાં આવીને તે આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો. આહા ! લોભ શું નથી કરતો ? લોભરૂપ રાક્ષસ જેને વળગ્યો હોય, તે પુણ્ય રાક્ષસજ બની જાય છે. સદ્ગુણરૂપ અમૃતમાં લોભ એ વિષખિંદુ છે, ઉદારતા જેવા દિવ્ય ગુણને એ સદાને માટે કલકિત કરે છે, અકાર્ય કરવાની પ્રેરણા લોભજ કરાવે છે, લોભના મલિન સંસર્ગથી ગમે તેવો પ્રતિષ્ઠિત કે માન પામેલો પુરુષ અધમ વૃત્તિનો અંગીકાર કરે છે. પ્રાચીન વિદ્વાનોએ લોભને પાપનું મૂળ કહ્યું છે, તે બગબગ છે. લોભરૂપ મૂળને આધારે વૃદ્ધિ પામેલું પાપરૂપ વિષવૃક્ષ પ્રાણીને મહાન હાની કરે છે, એ વિષવૃક્ષની છાયા નીચે રહેલા પ્રાણી અનેક જાતની યાતનાઓ વેઠે છે. પિતાજીને એવા અધમ લોભનો સગ થયો છે, એથી તેઓના હૃદયમાંથી વિપરીત વિચારમાળા પ્રગટ થાય છે. સર્વ રીતે મારે પિતાજી પૂજ્ય અને માન્ય છે, તેમની અ.સા મારે શિરોધાર્ય છે, પણ આ વખતની આજ્ઞાને માન આપવું, તે મને યોગ્ય લાગતું નથી જે હું તેમની આજ્ઞાને માન નહીં આપું, તો પિતાથીને ખોટું લાગશે, અને કદિ નહીં બનેલ, તેવો વિપરીત પ્રસંગ મને પ્રાપ્ત થશે, માટે હવે અહીંથી ચાલ્યા જવુંજ યોગ્ય છે. આવી પરાધીનતામાં પડ્યા રહેવું, તે યોગ્ય નથી આવું ચિત્તવતો શ્રીચંદ્રકુમાર આસન ઉપર બેઠો હતો, અને તે નીચેના સુભાષિતને મંત્રુરતાથી બોલવા લાગ્યો:—

કો વિદેશઃ સુવિદ્યાનાં કિં દૂરં વ્યવસાયિનામ્ ।

કોઽતિભારઃ સમર્થાનાં કઃપરઃ પ્રિયવાદિનામ્ ॥ ૧ ॥

સદ્વિદ્યાવાળાને વિદેશ કયો છે ? ઉદ્યોગીને દૂર શું છે ? સમર્થને અતિ ભાર શો છે, અને પ્રિયવાદીને શત્રુ કોણ છે ? ૧

શ્રીચંદ્ર પુનઃ બીજું સુભાષિત બોલ્યો—

દેશાટનં પંડિત મિત્રતા ચ

વાગંગના રાજસભા પ્રવેશઃ ।

અને

વિચાર

થાય,

એક

સદાપ

યોગ્ય

ખા,

જુઓ

આજ્ઞા

તે મુ

હેતુ

કરવી

રહે

તેની

ભાઈ

આગે

પીણા

પત્યા

તેના

તેણે

મારે

છે, ૧

અનેક શાસ્ત્રાર્થ વિલોકનાનિ

ચાતુર્યમૂલોક્તિ મવંતિ પંચ ॥ ૧ ॥

૧ દેશાટલ, ૨ પડિતની મિત્રતા, ૩ વારાંગનાનો પરિચય, ૪ રાજસભામાં પ્રવેશ અને ૫ અનેક શાસ્ત્રોનું અવલોકન, એ પાંચ ચાતુર્યના મૂળ છે.

આ સુભાષિત બોલી તેણે હૃદયમાં પોતાના પ્રયત્ન સાહસને જાગૃત કર્યું. પાછો વિચાર કર્યો કે, તેમ કરવાથી કેવું ફળ મળશે ? તે તો કર્મધીન છે. કદિ વિપરીત ફળ થાય, તોપછી શું કરવું ? લોકમાં હાસ્ય તો નહીં થાય ? આટલું વિચારતા શ્રીચંદ્રને પાછું એક સુભાષિત યાદ આવ્યું, તે પોતાના સંગીતમય કંઠમાંથી બોલ્યો.

તાદૃશી જાયતે બુદ્ધિર્વ્યવસાયાથ તાદૃશાઃ ।

સહાયાસ્તાદૃશા જ્ઞેયા યાદૃશી ભવિતવ્યતા ॥ ૧ ॥

જેવી ભવિતવ્યતા હોય, તેવીજ બુદ્ધિ થાય, તેવાજ ઉદ્દેશ સુઝે, અને તેવીજ સહાય મળે. ૧

આ પ્રમાણે ચિંતવ્યા પછી તેણે નિશ્ચય કર્યો કે, હવે પિતૃનિવાસ ગૃહમાં રહેવું યોગ્ય નથી આજ રાત્રે ગુપ્ત રીતે ચાલ્યા જવું, કામને કહેવું નથી. મિત્ર શુભચંદ્રને પણ ખબર આપવા નહીં, રખે તે મારી પાછળ આવે. એ સહૃદય મિત્ર મારાથી કદિ પણ ભુલો પડશે નહીં પુનઃ પાછો વિચાર થયો, પણ પ્રાણપ્રિયા ચંદ્રકળાનું શું થાય ? એ પત્નિની આશા ભરી આવાસમાં જ પડી રહે, અને મારા અચાનક વિયોગાગ્નિમાં પ્રત્યક્ષિત થાય, તે મુઝાને છેતરવી તે પણ અનુચિત છે એ પતિપ્રાણને મહા કષ્ટ આપવું તે પણ પાપનો હેતુ છે. તેને મળવું જોઈએ. એ પ્રેમ ઉમંગી અળખાના અત કરણની આશીષ સંપાદન કરવી જોઈએ. આવા અનેક વિચારની શ્રેણીને પ્રકટ કરતો શ્રીચંદ્ર ઘણી વાર સુધી એકાંતિ રહ્યો છેવટે તેના હૃદયનો નિર્ણય ચંદ્રકળાને મળવાનો થયો.

આ પ્રમાણે શ્રીચંદ્ર નિર્ણય કરી રહ્યો, તેવામાં મિત્રવર્ય શુભ ત્યા આવી પહોંચ્યો તેની મુખમુદ્રા ઉપર હર્ષના અકુર સ્પુરી રહ્યા હતા. તેણે આવી શ્રીચંદ્રને ઉતાવળા કહ્યું, ભાઈ શ્રીચંદ્ર ! આજે એક ગુપ્ત વાર્તાનો પ્રકાશ થયો છે. તે સાથે તમારી ચિંતાનો અંત આવ્યો છે શ્રીચંદ્ર ઉત્સુક થઈ બોલ્યો—મિત્ર ! તે શું છે ? સત્વર જણાવ. તમે પેલા વીણારવને રથનું ઇનામ આપ્યું, અને ણીજ ભાટ કવિઓને મોટા ઇનામ આપી પાછા વળ્યા, તે પછી સમાજ વિસર્જન થયો હતો. તે વખતે હું મારે ઘેર ગયો, ક્ષણવાર બેઠો, તેવામાં તે વીણારવ મારે ઘેર આવ્યો. તેના મુખ ઉપર પશ્ચાતાપના ચિન્હો જણાતાં હતાં, તેણે અંજલી નેડી કહ્યું, પ્રિય શુભચંદ્ર ! તમારા માનવંતા અને ઉદાર હૃદયના મિત્ર શ્રીચંદ્ર-કુમારે મને રથ આપી દીધો, તે તેમની ઉદારતાને જેટલો ધન્યવાદ આપીએ, તેટલો થોડો છે, પણ મને તે પશ્ચાતાપનું કારણ થઈ પડેલ છે. મારા જેવા ગાયકને તેવો રથ અનુચિત

છે એવા દિવ્ય રથની સમૃદ્ધિનો અધિકારી શ્રીચંદ્રકુમાર એકજ છે. હું ગમે તેવો ગુણી છું, પણ સેવક વર્ગ માહેલો છું. શ્રીચંદ્ર જેવા પરાક્રમી પુરુષોના ગુણનાદ કરવાનો હું અધિકારી છું. મેં એવા રથની માગણી કરી તે મોટી ભુલ કરી છે. તે ભુલ કરાવનાર અને તેવી પ્રેરણા કરનાર રાજકુમાર તેમાં કારણભૂત થયો છે. માન્યવર મહાશય ! મારી ઉપર કૃપા કરી તે રથ પાછો શ્રીચંદ્રકુમારને સોંપી દો, અને મારો અપરાધ ક્ષમા કરાવો. તેમ કરાવશો, તો હું આપનો ઉપકાર માનીશ.

વીણારવની આવી પ્રાર્થનાથી હું તો આશ્ચર્ય પામી ગયો. રાજકુમારનું આ કાર્ય તરે જાણી હું અકિત થઈ ગયો. તત્કાળ વીણારવને સમજાવી શાંત કરી, અને વિદાય કરી સત્વર તમારી પાસે આવ્યો છું. મિત્રમણિ ! કહે શો વિચાર છે ? વીણારવ તમને પ્રાર્થના પૂર્વક તે રથ પાછો આપવા ધારે છે, અને તેણે કરેલા અપરાધની ક્ષમા માગે છે. ગુણચંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળી શ્રીચંદ્ર બોલ્યો, મિત્ર ! આ શું બોલો છો ? ગમે તેમ હોય, પણ આપેલું દાન પાછું લેવું, તે અનુચિત છે. સર્વ સમાજ વચ્ચે જે હું બોલ્યો છું, તે કદી ફરવાનું નથી. મેં તેને રથ અર્પણ કરી દીધો, તે હવે માટે કદિ પણ સ્વીકારવા યોગ્ય નથી. તમે મારા પરમ મિત્ર થઈને એવી અવમ સલાહ આપશો નહીં. માફ કહેલું વચન વ્યર્થ કરી તમે મને લેકાપવાદથી કલંકિત કરાવશો નહીં મારી સત્કીર્તિમાં તમારો સંપૂર્ણ ભાગ છે. સુઘ મિત્ર ! તમે જાણો છો કે, સત્પુરુષોનાં વચનની કિંમત કેવી છે ? તેમની જિજ્ઞાસાથી એકજ વચન નીકળે છે, અને તે વચનને ણીજો રૂપે ગ્રહણ કરવા તેની સત્ત્વ જિજ્ઞાસા કદિ પણ તત્પર થતી નથી, તે વિશે સાદિત્ય કરો નીચેના શ્લોકની આધેપણા કરે છે.

જિહ્વૈકૈવ સતાં મુખે ફલમૃતાં સ્પૃહ્ય શ્વત્સોઽથવા

તાઃ સમૈવ વિભાવસૌ નિગદિતાઃ પટ્ કાર્તિકેયસ્ય ચ ।

પૌલસ્ત્યસ્ય દશૈવ તાઃ ફણિપતે જિહ્વાસદસ્ય દ્વયમ્

જિહ્વા લક્ષસદસ્યકોટિગુણિતા નો દુર્જનાનાં મુખે ॥ ૧ ॥

સત્પુરુષોના મુખમાં એકજ જિજ્ઞાસા હોય છે, બ્રહ્માને ચાર, અગ્નિને સાત, કાર્તિકેયને છ, રાવણને દસ, શેયનાગને જે હજાર અને દુર્જનના મુખમાં તો હજારો, લાખો અને કોટીગણી જિજ્ઞાસા પશુ હોતી નથી, અર્થાત્ એથી પણ વધારે હોય છે.

મિત્ર ! હવે તે વિશે વિશેષ કહેવાનું નથી. તે દિવ્ય રથ જે આપ્યો તે આ પ્યોજ, કદિ પણ પાછો લેવાનો નથી. આવી શ્રીચંદ્રની દક્ષતા જોઈ ગુણચંદ્ર આશ્ચર્ય પામી ગયો; તે પછી એક પણ શબ્દ બોલ્યો નહીં. દક્ષમિત્ર શ્રીચંદ્રને પ્રણામ કરી ગુણચંદ્ર ચાલ્યો ગયો.

ગુણચંદ્રના જવા પછી શ્રીચંદ્ર ચંદ્રકુમારની પાસે જવા વિચાર કરતો હતો, ત્યારે

નીચેથી
આવતી
તથા અ
થયેલું છે
છું. “
હું તેના
ચોડા
પાછો
આવી
વાર ન
કરે
માન
પામે
આનંદ
ચાર
છે પો
અને

થઈ થ
તેમની
પ કહે
હું તે
વચનો
મિત્ર
ફરવાનો
વાની
અચર્ય
દ મો

છ ન
મિત્ર
મ મધ
મિત્ર
દ

નીચેથી એક પુરૂષ દોડતો આવ્યો. તેના હાથમા ચામુખ હતો, નેત્રમાંથી અશ્રુની ધારા ચાલતી હતી, તેણે પ્રણામ કરી શ્રીચંદ્રકુમારને કહ્યું—સ્વામી ! આપે વીણાવગ્ને રથ તથા અશ્વ આપ્યા, તે એક રીતે આપના આદાયે ગુણની સત્કીર્તિને પુષ્ટિ આપનાર કાર્ય થયેલું છે, પણ તેમાં એક બીજો બનાવ બન્યો છે, તે હું આપને વિદિત કરવા આવ્યો છું. આપની આજ્ઞાથી હું રથ બેડીને વીણારવની પાસે ગયો, રથ તેને અર્પણ કરી હું તેના તાજામા રહ્યો. વીણારવ ફેટલોએક પશ્ચાતાપ કરી આપના મિત્ર ગુણચંદ્રને મળવા ગયો હતો, ત્યાં શુ બન્યું, તે મારા બાલુવામા કાઢ આવ્યું નથી. બે ઘડી પછી વીણારવ પાછો આવ્યો, તેણે રથ બેડવાની મને આજ્ઞા આપી મે રથ તૈયાર કર્યો, પછી તે આવી રથારૂઢ થયો, એટલે મે અશ્વને હાકવા માડ્યા, બને અશ્વ ચાલ્યા નહિ ઘણી વાર પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેઓ હઠ કરીને ઉભા રહ્યા પછી નીચે ઉતરી તેમના મુખ ઉપર કર સ્પર્શ કરવાને હું આવ્યો, ત્યાં તે અશ્વોના નેત્રમાંથી અશ્રુધારા ચાલતી હતી, તે જોઈ માગ મનસા આવ્યું કે, જરૂર ચતુર પ્રાણીઓને જે તાના સ્વામિનો વિયોગ ઉત્પન્ન થયો લાગે છે આ દેવતાઈ અશ્વ, કુમાર શ્રીચંદ્રનેજ વહન કરવાને ખુશી છે, પોતાના રથમાં આરૂઢ થવાને એ પરાક્રમી કુમારજ અધીકારી છે, બીજો કોઈ અધીકારી નથી. આવો વિચાર કરી હું આપને બહેર કરવા આવ્યો છું. ગાયક વીણારવ પણ મનમાં ક્ષોભ પામ્યો છે પોતે મોટો અપરાધી થયો હોય, તેમ બિન્ન વદને દેખાવ છે. સ્વામી ! આપ ત્યાં પધારો, અને તમારા પ્રિય અશ્વોને આશ્વાસન આપી સમજાવો.

શ્રીચંદ્રકુમાર આશ્ચર્ય પામી બોલ્યો—ધનજય ! તારી વાર્તા સાંભળી, મને આશ્ચર્ય થાય છે; તે સાથે પ્રતીતિ પણ આવે છે કે, એ મારા પ્રિય અશ્વ સ્વામીભક્ત હશે. તેમની મારી પ્રત્યે અપૂર્વ પ્રીતિ પ્રથમીજ છે. તું સારથિ છો, એટલે તારી આગળ વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી. તે અશ્વોની શુભ પ્રકૃતિ તારા બાલુવામાજ હોવી જોઈએ; ચાલ, હું તે પ્રેમી પ્રાણીની છેલ્લી ભેટ કરવાને આવું; આટલું કહી, ચતુર શ્રીચંદ્ર જ્યાં વીણારવનો રથ ઉભો હતો, ત્યાં ગયો. તે ત્યાં જઈ, અશ્વની આગળ ઉભો રહ્યો. પોતાના પ્રિય સ્વામીને જોઈ, બંને અશ્વના મુખ ઉપર હર્ષનો દેખાવ થયો. તેઓએ તે હર્ષ પ્રગટ કરવાનો મુખથી બોખારો કર્યો, અને પોતાના આગલા પગથી પૃથ્વીને બોદવા માંડી, અશ્વોની ચેષ્ટા ઉપરથી તેમની સ્વામીભક્તિ જોઈ, શ્રીચંદ્ર ખુશી થયો. પોતાની ઉપર એક અવાચક પ્રાણીનો આટલો પ્રેમ જોઈ, તે હૃદયમાં ધણીજ આનંદ પામવા લાગ્યો શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—

સ્વામિભક્ત તુરગરાજ ! તમારી સ્વામિભક્તિ જોઈ મને અત્યંત આનંદ આવે છે તમારા જેવા સ્વામિભક્ત પ્રાણીઓના જન્મ સર્વ રીતે કૃતાર્થ છે, તમારા જેવા કૃતજ્ઞ પ્રાણીઓથી જુદા પડતાં મને અક્રમોસ થાય છે. સુર પશુઓ ! તમારો અને મારો એકઠોજ સંબંધ હતો, હવે આપણે જુદા પડવાનો વખત આવ્યો છે. હવેથી તમે ગાયક પંડિત વીણારવના સેવક થયા છો, તમારા ઉપર હવે તેની સંપૂર્ણ સત્તા છે. તમે હવેથી તેનું મારી દષ્ટિએ અવદોષન કરજો મને તદુપજ બાલુજો. તમે સુર છો, કૃતજ્ઞ છો અને સ્વામિભ-

કત છે, તમારો સેવક ધર્મ પરાધીન છે જે સ્વામી થાય, તેના તમારે સેવક થવું જોઈએ. આ પ્રમાણે અશ્વને કહી શ્રીચંદ્રકુમારે વીણારવને કહ્યું, સગીતાલંકાર ! આજથી આ અશ્વ તમને ભળે છે. તે અશ્વ અસાધારણ છે. સાધારણ પશુ જેવા નથી તેઓમાં ચમત્કારી દિવ્યતા રહેલી છે. તેઓની ઉપર સામાન્ય પશુના જેવી બુદ્ધિ રાખશો નહીં. તેમજ કેવળ સેવકની દ્રષ્ટિએ જોશો નહીં. આટલું કહી શ્રીચંદ્રે આજ્ઞા કરી, એટલે અશ્વ ચાલવાને તૈયાર થયા. વીણારવે અંજલિ જોડી શ્રીચંદ્રને પ્રણામ કરી અતરની આશીર્વાદ આપી. સુ-વેગ રથ પોતાના ચમત્કારી અને પ્રળવ વેગથી આગળ ચાલ્યો. જેને શ્રીચંદ્રકુમાર એક દૃષ્ટિએ જોઈ રહ્યા.

પ્રકરણ ૩૬ મું.

અયાણ.

ત્રિનો પહેલો પહોર હતો, ચારે તરફ શાંતિના રાજ્યનો આરભ થવાની તૈયારીઓ થતી હતી, વિકારપુરનો મહારાજા મદન વિજય કરવાની તૈયારી કરતો હતો, શ્રંગારની શોભાના સમારભ દંપતી ભૂવનમા થતા હતા, ધાર્મિક વૃત્તિનાં મનુષ્યો એ સમયને પણ આત્મ સાધનમાં ચો જતા હતાં, ગૃહાવાસમાં દીપક શ્રેણીઓ પ્રકાશમાન થઈ રહી હતી, રાત્રિરૂપ કૃષ્ણગોપિકા તારામંડળનો શ્રંગાર ધારણ કરી, પોતાના પતિ ચંદ્રની આગળ નૃત્ય કરતી હતી, જ્યોત્ષી ગહન એવા પ્રદેશમાં અધકારે પોતાની ધાટી ઝાવણી નાંખી હતી.

આ સમયે ચંદ્રકળા પોતાના વાસગૃહમાં હી ડોળા ઉપર બેઠી હતી, અનેક દારીઓ વાસગૃહની બાહર રહી રહી હતી, ચંદ્રકળા એકલી પતિદર્શનની રાહ જોઈ અનેક મનોરથની માળા ચુંચતી હતી શ્રીચંદ્રકુમારે વીણારવ ગાયકને રથ આપી દીધો, તે વાર્તા તેણીએ દારીના મુખથી સાંભળી હતી. તે સાથે પોતાના પતિના ઐદાર્ય ગુણની પ્રશંસાના ધ્વનિઓ પણ તેના કાનમાં આવ્યા હતા. આથી તેના હૃદયમાં વિશેષ આનંદ થતો હતો. સુદર શ્રંગાર ધારણ કર્યો હતો, નવરંગિત મહેલમાં તેના દિવ્ય શ્રંગારના પ્રતિબિંબ પડતા હતા, તેથી વાસગૃહનો દેખાવ અદ્ભુત લાગતો હતો. પશ્ચિમી ચંદ્રકળાને આજે પોતાના પતિની સાથે ઘણી વાનચિત્ત કરવાની હતી. જે દિવ્ય રથનો પોને લાભ લેવાના મનોરથ કરતી, તે અર્પણ કરી દીધો, આથી તેના મનમાં જરા ક્ષોભ થયો હતો, અને તેથી તે પોતાના પતિને ઉપાલંબ આપવાનો વિચાર કરતી હતી, તથાપિ પતિની ઉદાગતાની સત્કીર્તિ સાંભળી તે પાડે જુનેજ વિચાર આવતી હતી. આ વખતે શ્રીચંદ્રકુમાર વાસગૃહમાં આવ્યો ચંદ્રકળા પતિને જોઈ આનંદદર્શન દર્શાવતા ઉપગ્રી ઉતરી દારમુથી મામી આવી. વિનયથી નમન કરી

બે કર
રમણને
સન્મુખ
આપ્યો
પ્રેમ દર્
નવીન
ચંદ્ર નિ

નંદન
નંદન
પના
દારી
ના કર
જનમ
ની દા
ભગી,
ધારણ
કરિ
એથી
મારા
એ ગુ
શુણને
કું ઉ
તે ગુ
કળા
મને
ગતમા
કું ક
અસર
કું

કું ખને
કું ચ
નંદન

બે કુર જોડી ઉભી રહી. રમણીનાં રોમેરોમે પ્રેમકળા છાપગપ. રંગિની રામાએ ઉમગથી રમણને માન આપ્યું. તેના મુખ ઉપર મૃદુહાસ્ય રકુરી રહ્યું પતિને હીડાળે બેસારી પોતે સન્મુખ ઉભી રહી. પતિએ આગ્રહથી કર જાલી પ્રિયાને પોતાના આસનનો અર્ધ ભાગ આપ્યો. આલિંગન કરી અર્ધાંગનાની પદવી સાર્થક કરી, ચંદ્ર સાથે ચંદ્રકળા મળી ગપ. શ્રીચંદ્ર પ્રેમ દર્શાવતો બોલ્યો—પ્રાણેશ્વરી ! કેમ છે ? શા વિચાર કરો છે ? આજનો રંગ કાષ્ઠક નવીન દેખાય છે. આનંદ અકુરોએ મુખમડળને ઘેરી લીધું છે. હાસ્યની પ્રભાથી, મુખ-ચંદ્ર વિશેષ પ્રકાશે છે. કહો એવો શો આનંદ છે ?

ચંદ્રકળા મૃદુહાસ્ય કરતી બોલી—નેત્રમણિ ! આપ જેવા પતિના પ્રસાદથી આનંદજ હોય. સ્વામીની કૃપારૂપ કલ્પસતતાના આશ્રય નીચે રહેલી પ્રેમવતી પ્રતીને સર્વદા આનંદજ હોય છે પતિદેવતા અને પતિઆરાધક અળગાને શી ખોટ હોય ? તેમાં પણ આપના જેવા પરાક્રમી અને પ્રતાપી પતિની આશ્રિતાની તો શી વાત કરવી ? પ્રાણેશ ! આ દાસી આપની શુભચિંતક છે, અને સર્વદા આપના શુભચિંતનનાજ વિચાર કરે છે. હમેશના કરતાં આજ વિશેષ આનંદ થવાનું કારણ એ છે કે, કુશસ્થળી નગરીની રાજસભામાં જનસમાજની વચ્ચે આપે આજે અલૌકિક ઉદારતા દર્શાવી, તેની પ્રશંસામાં ધ્વનિ આપની દાસીના કર્ણુપર આવ્યા છે, તેથી આજે તેને વિશેષ આનંદ છે પતિની પ્રશંસા સાંભળી, કંઈ સુદરીને આનંદ ન થાય ? આપે વીણારવને દિવ્ય રથ આપી દીધો, એ અસાધારણ ઔદાર્ય દર્શાવ્યું છે. આ દાસીને એ ચમત્કારી રથને માટે જે મનોરથ હતા, તે કદિ સંજન ન થયા, પણ આપે ખીજના મનોવાંછિત પૂરા કર્યો, તેથી હું ખુશી થઈ છું. એથી આપની સત્કીર્તિ સર્વ દિશાઓમા પ્રસાર થઈ છે. જૈન શાસ્ત્રમા ઘણું ઠેકાણું મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે કે, દાનગુણ સર્વ ગુણમાં ઉત્તમ છે. ઉદારતાનો પ્રભાવ એ ગુણથી પ્રકાશે છે મહાદાની પુરુષોત્તમ યશોગાન સ્વર્ગ લોકમાં પણ થાય છે એ દિવ્ય ગુણને દેવતાઓ પણ મોટું માન આપે છે. આપનામા તેવો ગુણ પ્રકાશિત છે, એ જાણી હું ઉદાર પતિની પત્ની છું, એમ મને અભિમાન આવે છે. આપનામા ગુપ્ત રીતે રહેલો તે ગુણ આજે પૂર્ણતાથી પ્રગટ થયેલો જોઈ કોને આનંદ ન થાય ? આ પ્રમાણે કહી ચંદ્રકળા વિરામ પામી—એટલે શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—પ્રિયા ! તમારા આવા ઉત્તમ વિચાર જાણી મને ઘણાજ હર્ષ થાય છે તમે કરેલી ઔદાર્ય ગુણની મોટી પ્રશંસા સાંભળી મારો અતરાતમા અતિ આનંદ પામે છે. લલનાઓ પ્રાપ્ત કરીને લુપ્ત હોય છે. આ અપવાદ તમે દૂર કર્યો છે. ઉત્તમ પદાર્થો જોઈ ઓછાઓ તેમાં મમતા પામે છે, આ વાતને તમે તદ્દન અસત્ય કરી છે. તમારા જેવી સદ્ગુણી સુદરીના લાભથી હું મારા જીવનને કૃતાર્થ માનું છું. શાસ્ત્રકારોએ પદ્મિણીના જે ગુણ વર્ણવેલા છે, તે ખરેખર તમે ધારણ કર્યા છે.

આટલું કહી શ્રીચંદ્ર ચતુર્થ થઈ ગયો, તેના મનમાં વિચાર થયો કે, “ પિતાના હુ ખને લઈને આવી સદ્ગુણી સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો પડશે, મારા પ્રયાણના ખર્ચર આપી હું ચંદ્રકળામાં રાહરૂપ થવા આવ્યો છું ” આવો વિચાર કરતા કરતા તેના નેત્રમાંથી અશ્રુધારા ચાલવા લાગી—ચંદ્રકળા પતિની મુખમુદ્રા ગ્ધાનિ પામેલી જોઈ વિચારમાં પડી.

આ શું હશે ? સ્વામીના નેત્રમાં અશ્રુધારા કેમ ચાલી હશે ? શું કાંઈ કોઈનું સ્મરણ તે નહીં થયું હોય ? ક્ષણ વાર પહેલાં જેના મુખ ઉપર આનંદની પ્રભા દેખાતી હતી, હર્ષ-ભરિત મધુર શબ્દો બોલાતા હતા, અને વાણીમાં પ્રેમનો પ્રવાહ પ્રસરતો હતો, તેઓ અકસ્માત્ કેમ બદલાઈ ગયા ? તે સુંદર દેખાવનો ક્ષણમાં કેમ લોપ થઈ ગયો ? આ યાગ્યતામાં કાંઈ પણ ભેદ છે. મારે તેનો નિર્ણય કરવો જોઈએ. પતિનાં મુખ દુઃખમાં ભાગ લેવો, એ પતિવ્રતા સ્ત્રીનો ધર્મ છે.

ચંદ્રકળા બોલી—પ્રાણેશ્વર ! શા વિચારમાં પડ્યા છો ? તમારા લલાટ ઉપર ચિતાની ત્રિવેણી દેખાય છે, મુખચંદ્રના લાલિત્ય ઉપર ગ્લાનિની આંધળી આંધળી છાયા પડેલી છે, કદો શી ચિતા છે ?

શ્રીચંદ્રે કહ્યું, ગૃહેશ્વરી ! તમે કદેલી કલ્પતા સત્ય છે. ઉદાર પુરુષ પોતાનો ઔદય ચુચ્ચ પ્રકાશી વિશેષ આનંદ પામે છે, ઔદાર્ય ચુલુનો ઉપયોગ થવાથી મને આનંદ પ્રાપ્ત થયો જોઈએ, પણ દૈવયોગે મારા આનંદમાં ભંગ પડ્યો છે. મારી આ ઉદારતા પિતાશ્રીને પ્રસન્ન પડી નથી. તેઓમાં લોભ ચુલુનો પૂર્ણ ઉદય થયો છે, ગાયક વીણારવને મેં સુવેગ રચ આપ્યો, તે તેમને પ્રતિકૂળ થઈ પડ્યું છે. પ્રતિકૂળ થયું છે એટલું જ નહીં, પણ તેઓ તે રચ પાછો લેવાની ઇચ્છા રાખે છે, અને તેમ કરવાની મને ફરજ પાડે છે. પૂજ્ય પિતાની આવી આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરનારો સમય મને પ્રાપ્ત થયો છે હવે શું કરવું તે વિચારવા મોગ્ય થઈ પડ્યું છે. ઉત્તમ પુરુષો કાંઈને આપી પાછું લેવાની ઇચ્છા કરે, એ કેવું અધમ કૃત્ય ? પ્રાણવક્ત્રમે ! આ ચિંતારૂપ અશિન્વાળા મને મરતકથી ચરણ સુધી દગ્ધ કરે છે આ ગૃહવૈભવ, સમૃદ્ધિ સર્વ છોડી વિદેશ જવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે, અને તે કાર્યમાં તમારી ઉત્સાહપૂર્વક આજ્ઞા મેળવવાને હું અત્રે આવ્યો છું પ્રાણપ્રિયા ! તમારા અતરંગ પ્રેમના પાશથી હું બધાંયેલો છું. તમને છોડી વિદેશમાં જવાની મારી ઇચ્છાનો પ્રવાહ સ્ખલિત થઈ જાય છે, પણ બીજો ઉપાય નથી. પિતાની આજ્ઞા વિષમ છે. હું સારી રીતે બાંધુ છું કે, માતા પિતા જંગમ તીર્થ છે, તેઓની શિક્ષા પુત્રે માન્ય કરવી જોઈએ, તે વિષે મને નિચેનો શ્લોક વારંવાર યાદ આવે છે—

અમૃતરસાદપ્યધિકા શિક્ષા માતૃઃ પિતૃર્જનસ્ય ।

ये मन्यन्ते न मनस्क ते विहिताः सर्वदाकुधियः ॥ ૧ ॥

માતા, પિતા અને શુરજનની શિક્ષા અમૃત રસથી પણ અધિક છે. જે પુત્રો તે શિક્ષાને જગપણ માનતા નથી, તેઓની સર્વદા કુધિ છે. ૧

પ્રાણવક્ત્રમા ! આ શ્લોકનું સ્મરણ થવાથી મારા હૃદયમાં અત્યંત પીગ પ્રગટ થાય છે હું મારા મહિન આત્માની નિંદા કરું કે, કર્મયોગે હું કેવો અધમ થયો કે, તેને પિતાની આજ્ઞાની અવગણના કરી. હવે આજ્ઞા ભંગ કરનાર આ અધમ પુત્રોને મારા અધમ સમજી ન જોઈએ, તે હું અતી ગંભીર, તે આ ચિંતામાં કદિ પણ નિર્ભર !

પામશે
વિદેશમાં
મુખી
રથને

મુખય
આ શુ
પૂજ્ય
થાય
કાંઈ
જમણુ
કેમ
ને
મને
ભામ
મોગ્ય
કરેની

આમ
તમને
મારા
પ્રેમે
કદિ
લો
કરાવ
તેનો
પિતા
પણ
અધમ
આવી
જેમ
છે, તે
સમજા
એવું

પામશે નહી, તેની લાયકર જવાળા મારા હૃદયને દહન કર્યા કરશે પ્રિયા ! તેથી હવે વિદેશમાં જઈ વસવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. તમે મને ઉમંગથી આજ્ઞા આપો, તો હું વિદેશમાં સુખી થઈશ વિદેશમાં નવનવાં કૌતુક જોઈ મારી ચિંતા પરાસ્ત થઈ જશે. વળી ટાઈ સ્થળે બાગ્યની પરીક્ષા પણ સારી રીતે થઈ શકશે

શ્રીચંદ્રના આવાં વચન સાંભળી ચંદ્રકળા વજાહત હોય, તેથી થઈ ગઈ તેના મુખચંદ્ર ઉપર શોકની છાયા પ્રસરી ગઈ, થોડી વારે આત્માને શાંત કરી બોલી—પ્રાણેશ ! આ શું બોલો છો ? સાહસ કરો નહીં, તમારા જેવા ધીરવીરને આવી કાયરતા ઘટે નહીં. પૂજ્ય પિતાની મતિ વિપરીત થઈ ગઈ છે કોઈક પુરૂષને વૃદ્ધાવસ્થામાં બુદ્ધિ વિપરીત થાય છે. પિતાની આવી આજ્ઞા આચરણીય નથી, તેમજ આદરણીય નથી, પણ તેથી કંઈ ગૃહલાગ કરવાની જરૂર નથી આ રાત્રી સમાન ગૃહવૈભવનો લાગ કરી વિદેશમાં શ્રમણ કરવું, તે કેવું કષ્ટકારી ? આપ દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી વિચાર કરો, આપના વિના મારાથી કેમ રહી શકાય ? આપ વિદેશમાં સંકટ ભોગવો, અને હું ગૃહવૈભવ ભોગવું, તે કેમ બને ? જો આપ પિતાના હુકમને લીધે ચિંતામુક્ત થવા વિદેશમાં જવા અવશ્ય ધારતા હો, તો મને પણ સાથે લઈ જાઓ. પતિ વિના પત્ની કેમ રહી શકે ? પતિના સુખ દુઃખમાં લાગ લેવો, તે કુલીન જાંતાનો ધર્મ છે. ચંદ્ર વિના ચંદ્રકળા કેમ રહી શકે ? કંઠોર કષ્ટ ભોગવતાં પતિને જોઈ કંઈ બામિની ભોગવિલાસની ભુક્તા થાય ? આ પ્રમાણે કહેતી કહેતી ચંદ્રકળા રૂદન કરવા લાગી, તેના નયનમાંથી અશ્રુધારા ચાલવા લાગી.

પ્રિયાને દુઃખી જોઈ પ્રેમી પતિને દુઃખ થઈ આવ્યું, તેનાં નયન પણ અશ્રુથી વ્યાપ્ત થઈ ગયા, તે ગદ્ગદ કંઠે બોલ્યો—પ્રાણેશ્વરી ! શાંત થાઓ, રૂદન કરો નહીં, તમને મારા સોગમ છે ગૃહદીપિકા ! તમે સર્વ રીતે સુખ છો, પવિત્ર હૃદયના પત્ની છો, મારા કલ્યાણનાં મંદિર છો, મહત્વની ખાણ છો, અને મારાં ગૃહલક્ષ્મી છો. તમારા સહ પ્રેમે મારા હૃદયમાં વાસ કરેલો છે સદ્ગુણી સુંદરી ! તમે ક્ષત્રિય કન્યા છો, ક્ષત્રિયાણી કદિ પણ નાહિમત થતી નથી. વીરબાળા ! તમારો અતુલિત પ્રતાપ મને સકાયર થવો જોઈએ. સંકટમાં સહાય આપવી એ ક્ષત્રિય કન્યાનો ધર્મ છે. મને ચિંતામાંથી મુક્ત કરાવવો, એ તમારું કર્તવ્ય છે. ચિંતારૂપ લાયકર રાક્ષસીએ મારી ઉપર હુમલો કર્યો છે, તેનો પરાભવ કરવા હું સમર્થ થઈ શકતો નથી, એ ધૈર રાક્ષસીની ઉત્પત્તિનું મૂળ કારણ પિતાજી છે; તેથી હું હતવીર્ય થઈ ગયો છું. આ વખતે મારે વિદેશ વિના બીજું કોઈ પણ શસ્ત્ર નથી. પ્રાણપ્રિયા ! હવે મને તેમ કરવાની સંમતિ આપો. તમારી આજ્ઞા સહાયથી હું મારા પ્રત્યેક કર્મમાં વિજયી થઈશ, અને પાછો નિશ્ચિત થઈ તમને સત્વર આવીને મળીશ તમારા જેવી પ્રેમ પંડિતા પત્નીને શિક્ષા આપવાની કંઈ જરૂર નથી, જેમ તમને ઉચિત લાગે તેમ વર્તજો કુલીનતાના જે ધર્મ તમે સ્વભાવથી જ ધારણ કરેલા છે, તે ધર્મને સાચવી કર્તવ્યમાં પરાયણ રહેજો મારાં સઘળાં સુખ તમારા સહવાસમાં સમર્પિત કરું છું. સંક્ષેપમાં એટલું જ કહેવાનું કે, સર્વ પ્રકારના ગુણો સ્વાભિમાનની અદર રહેલા છે, એક સ્વાભિમાનનો લાગ કરવાથી સર્વ ગુણો દૂર થઈ જાય છે. એક વિદ્વાન

કવિએ સ્વાભિમાનને વક્ષતુ રૂપ આપેલું છે, તે ધણુ મનન કરવા જેવું છે.

ઉઢ્ઢીના ગુણપત્રિણઃ સુખફલાન્યારાદિશીર્ણાન્યધઃ
પર્યસ્તાઃ પરિતો યશસ્તવકિતાઃ સંપલ્લતાપલ્લવાઃ ।
પ્રાગેવ પ્રસૂતાઃ પ્રમોદહરિણાઃ છાયા કથાંતર્ગતા
દૈન્યારણ્યમતંગજેન મહતા મથેઽભિમાનદ્રુમે ॥ ૧ ॥

દીનતારૂપ જંગલનો મહાન હમ્તી ત્યારે અભિમાનરૂપ વૃક્ષને લાગે છે, ત્યારે ગુણરૂપ પક્ષીઓ ઉડી જાય છે, સુખરૂપ ફળ વેરાઈને નીચે પડે છે, યશરૂપ પુષ્પવાળી સંપત્તિરૂપ લતાનાં પલ્લવો ચારે તરફ પથરાઈ જાય છે, હર્ષરૂપ હરિણ પ્રથમથીજ નાશી જાય છે, અને છાયા (કાંતિ)ની વાત તો અંતર્ધ્યાન થઈ જાય છે

પ્રાણેશ્વરી ! તેથી કદિ પણ સ્વાભિમાનને છોડશો નહીં હું કોણ છું ? માત્ર કુળ કેવું છે ? ઇલાદિ વિચાર કરજો, માગ સંબંધી કાષ્ઠ પણ ઉચાટ કરશો નહીં, હું સર્વદા વિધ્નથી દૂર છું, એમ તમે માનજો.

ચંદ્રકળા મંદ સ્વરે બોલી—પ્રાણેશ ! તમે કહેલી શિક્ષાં મારે સર્વદા માન્ય છે આ દાસી કદિ પણ તેના સદ્વર્તનથી ભ્રષ્ટ થશે નહીં, તે વિષે આપે અવશ્ય નિશ્ચય રાખવો. પણ તમારા વિયોગને સહન કરવાને હું અસમર્થ છું. આપના વિના આ સુખ મેહેલમાં એકાએકી વસવું, તે અમિત્વાળામાં વસવા જેવું છે. પ્રાણનાથ ! કૃપા કરી મને સાથેજ લઈ જાઓ. હું આપની છાયા છું; છાયા કદિ પણ ભુલી પડેજ નહીં પતિ વિના પત્નીનું જીવન શા કામનું છે ? પતિપ્રાણનાં પ્રાણ ભુલ્યાં પડે, તો પછી તેના શા હાલ થાય ? પ્રાણપતિ ! આપના જેવા દયાધર્મિને આવી નિર્દયતા કરવી ઘટે નહીં; કૃપા કરીને મારાં વચનને માન્ય કરો. અબળાની આશાલતા છેલ્લી, તે યુક્ત નથી.

ચંદ્રકળાનાં આવાં વચન સાંભળી શ્રીચંદ્ર સાશ્વ નયન થઈ ગયો, તેણે ગદ્ગદ કરે કહ્યું, બાળા ! તમે કહ્યું, તે સત્ય છે. અતિ નિર્દય બન્યો છું, પણ નિરૂપાય છું. જેવો તમને મારો વિયોગ દુઃસહ છે, તેવો મને પણ છે. તમને સાથે લઈ જવામાં ધણી વિટંબણ છે. વિદેશમાં અનેક જાતનાં સકષ્ટ આવી પડે છે, માર્ગની વિષમતાને સહન કરવા વનિતાનું વધુ અસમર્થ છે, તે સાથે મારે તમારું બંધન થઈ પડે. સ્ત્રી જીવનનો નિર્વાહ કરવો, તે વિદેશમાં અશક્ય છે પ્રાણપ્રિયા ! તમે પોતેજ વિચાર કરો, તમારો સર્વ પ્રકારનો પવિત્ર નિર્વાહ મારી સાથે કેમ થઈ શકે ? તમારા નિર્વાહને માટે, અને તમારા પતિવ્રતના રક્ષણ માટે મારે કેટલો પ્રયાસ કરવો પડે ? તમે મારા દુઃખનાં કારણ થઈ પડો, એ તમને કેમ સાફ લાગે ? તેથી તમારે સાથે આવવાનો આગ્રહ કરવો નહીં. પતિની આજ્ઞા માન્ય કરવી, એ પતિવ્રતાનો ધર્મ છે, તમે મારા વચનથી ઘેર રહો. પ્રતિદિન આહત ધર્મની ઉપાસના કરજો, ભક્તિ ભાવથી ત્રિકાળ જિનપૂજા આચરજો, ગૃહસ્થ

ધર્મને ભરી
મારી ।
ધર્મના
આવાં વ
તે વિન
અમંગ
એમ :
દેખાય,
કહું, તે
આપણું
સર્વદા
તે ચર
કીડો
ભય પા
ન્યાસ,
પસાય
પતનન
અને ।
આવે,

ધર્મને

પતિએ
ચુક્ય
હતો,
વખતે
તેઓને
આગો
કુમાર

ધર્મને બરાબર સાધજો, સમક્તિ મૂળ શીલ ગુણની રક્ષા કરજો, એવાં એવાં આચરણથી મારી વિદેશની વિપત્તિ દૂર થઈ જશે, ધર્મના પ્રસાદથી મને સર્વદા સુખશાંતિ રહેશે, ધર્મના આચરણમાજ મારૂ શુભ છે, મારૂ કલ્યાણ છે, અને મારો ઉદય છે. પતિનાં આવાં વચન સાંભળી ચંદ્રકળાનું મન શાંત થઈ ગયું, તેના હૃદયમા જરા ઉદાસ આવ્યો, તે ત્રિનયથી બોલી—પ્રાણેશ ! હવે કાંઈ કહેવાનું નથી. જો ' ન જાઓ ' એમ કહું તો, અમંગળ કહેવાય, ' જાઓ ' એમ કહું તો રોહ વગરનું વચન લાગે. ' અહિં રહો ' એમ કહું, તો મારી પ્રભુતા વર્તાય, ' તમને રૂએ તેમ કરો ' એમ કહું, તો ઉદાસીનતા દેખાય, ' હું સાથે આવું ' એમ કહેવાથી કદામિદ લાગે, અને ' એમ કરો નહીં ' એમ કહું, તે તુચ્છતા કહેવાય, તેથી હવે ' શું કહેવું ' તે હું કાંઈ જાણી શકતી નથી, આટલું કહી, તેણીએ વિશેષમા જણાવ્યું કે, પ્રાણેશ ! છેવટમાં એટલું કહેવાનું કે, આપ સર્વદા પરમેષ્ટીનું ધ્યાન કરજો. એ ધ્યાન આપને વજના કવચ જેવું થશે. મસ્તકથી તે ચરણ પર્યંત આ કવચ આપની રક્ષા કરશે, આપના શરીરની બાહર તેનોજ વજ્રમય કીલ્લો થશે, આપની ઉપર તે વજ્ર મંડપરૂપ થઈ છાયા ધારણ કરશે, એનાથી અણમહા લય પાસેજ નહીં આવે, તે સાથે તમારા પાપ અને વિદ્વ પ્રલય થઈ જશે. પરમેષ્ટી નમસ્કારના ન્યાસ, મુદ્રા, કવચ, પ્રસ્થાન, અને આસન વિગેરે ગુરુમુખે જાણી લેજો. એ પવિત્ર ક્રિયાના પસાયથી આપનું વિદેશમાં શ્રેય થશે. વિશેષ શું કહેવું ? આપ સર્વ રીતે સુખ છો, વિદેશના વર્તનના વેત્તા છો, આપના સધળા માર્ગ મંગળમય થજો. આસની જેમ મને સંભારજો, અને નિયમિત રીતે પત્ર તથા સદેશ મોકલતા રહેજો. કદિ મારા અપરાધ સ્મરણમાં આવે, તો ક્ષમા કરજો આટલું કહી ચંદ્રકળા નીચેનો શ્લોક અંજલી બેડીને બોલી—

તવ વર્ત્મનિ વર્તતાં શિવમ્

પુનરસ્તુ ત્વરિતં સમાગમઃ ।

અયિ સાધય સાધયેપ્સિતં

સ્મરણીયાઃ સમયે વયં સદા ॥ ૧ ॥

“ આપનું માર્ગમાં કલ્યાણ થાઓ, પુનઃ પાછો સત્વર સમાગમ થાઓ, ઇચ્છિત અર્થને સાધો, અને સર્વદા અવસરે અમને સંભારજો. ૧ ”

આ સુખાપિત બોલી ચંદ્રકળાએ એક દ્રુણ લાવી, પતિનાં કરમાં અર્પણ કર્યું. પતિએ તેના જલ્લામાં પોતાનું હૃદય પ્રિયાને આપ્યું. પ્રથમથીજ શ્રીચંદ્રે પોતાના મિત્ર ગુણચંદ્રને સર્વ વસ્તુનો અધિકાર સોંપ્યો હતો. ધનજય સારથિને પોતાનો સેનાપતિ કર્યો હતો, અને બીજા જે સેવકો હતા, તેઓને ઇનામ આપી સંતુષ્ટ કર્યા હતા, છેવટે ચાલતી વખતે તે ચંદ્રકળા પાસે આવ્યો હતો; તે માત્ર પોતાના માતાપિતાથી શુભ રહ્યો હતો. તેઓને પોતાના પ્રયાણના ખર્ચ આપ્યા નહતા, તેઓનાથી શુભ રીતે ચંદ્રકળા પાસે આવ્યો હતો. ચંદ્રકળાની રજા મેળવી, તેણીના હૃદયની આશીષ સંપાદન કરી, શ્રીચંદ્ર-કુમાર ચાલી નીકળ્યો.

અંતર્પટનું ઉદ્ધાટન.

૧૫૬

ઉત્સર્ગમાં બેસાડી, મુખપર ચુખન કરી, સૂર્યવતી મસ્તકનું આધ્રાણુ કરવા લાગી માશી અને ભાણેજનો અપૂર્વ રનેહ જાણત થઈ ગયો, અને જાન્યે પરસ્પર કુશળતા પુછી તે પછી કરમોચન વખતે જે દાયજમાં આપવામાં આવ્યું હતું, તે ચંદ્રકળાએ માશીને કહી સંભળાવ્યું. માશીએ પોતાના તરફથી કેટલીએક લગ્નની ભેટો આપી; તે લઈ ચંદ્રકળા અત્યંત આનંદ પામી

ક્ષણવાર પછી રાજા પ્રતાપસિંહે લક્ષ્મીદત્ત શેઠને કહ્યું કે, શ્રીચંદ્રકુમાર ક્યાં છે ? તેને અહિં બોલાવો. રાજાના કહેવાથી લક્ષ્મીદત્ત શેઠે શ્રીચંદ્રને શોધવા માણસ મોકલ્યાં. શ્રીચંદ્ર જે દિવસ થયા આવ્યો ગયો છે, આ ખબર શેઠના જાણવામાં નહોતા. સુવેગરચની ચિંતામાં ઘસત થયેલા શેઠે શ્રીચંદ્રનો ભાવજ પુછ્યો નહોતો, તેનું અપૂર્વ પુત્રવાત્સલ્ય લોભસાગરના પ્રવાહમાં તણાઈ ગયું હતું. લોભાધિ દ્રષ્ટિવાળા લક્ષ્મીદત્તની પ્રેમ-દ્રષ્ટિ અસ્ત થઈ ગઈ હતી શ્રીચંદ્રને શોધવા ગયેલાં માણસો પાછાં આવ્યાં, શ્રીચંદ્રકુમાર કોઈ રથને બેવામાં આવતો નથી. નગરના બાહ્ય અને અંદરના પ્રદેશ તેઓએ જોઈ લીધા, કોઈ રથને શ્રીચંદ્રકુમાર દ્રષ્ટિએ પડ્યો નહીં; તેઓ ગદાન મુખે પાછાં આવ્યાં. આથી શેઠના હૃદયમાં ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ. “ શ્રીચંદ્રકુમાર ક્યાં ગયો હશે ? સુવેગ રથને પાછો સંપાદન કરવા તો નહીં ગયો હોય ? મારી આજ્ઞાથી રથે તેમ કરવા ગયો હોય. શ્રીચંદ્ર મારો આજ્ઞાકૃતિ પુત્ર છે, મારી આજ્ઞા સાર્થક કર્યા વિના રહેજ નહીં. જરૂર તે વીણારવની પછવાડે ગયો હશે. ” આ પ્રમાણે લક્ષ્મીદત્ત શેઠ ચિંતવવા લાગ્યા.

આ વૃત્તાંત કુશસ્થળીમાં પ્રસરી ગયો. લોકો તે સંબંધી ચર્ચા કરવા લાગ્યા. શ્રીચંદ્ર એકાકી ગુમ થવા વિષે લોકો અનેક જાતની વાતો કરવા લાગ્યા. કોઈ લક્ષ્મીદત્ત શેઠને અને કોઈ વીણારવને ધિક્કાર આપવા લાગ્યા. રાજા પ્રતાપસિંહને પણ આશ્ચર્ય થયું કે, શ્રીચંદ્રકુમાર કેમ ગુમ થયેલ હશે ? તેવો સુત્ર અને વિદ્વાન નર એકાએક આવ્યો જાય, એ અસંભવિત છે. તેના ગુમ થવામાં મહાન હેતુ હોવો જોઈએ. સુવેગરચનું દાન આપ્યા પછી પત્રાતાપ કરે, તેવો તે અધમ પુરૂષ નથી. તેનામાં દિવ્ય શક્તિ છે. આર્હત શાસ્ત્રનો તે મહાન વેત્તા છે, તે સાધારણ કારણને લઈ આવું સાહસ કરે નહીં. આવું વિચારી પ્રતાપસિંહે તેની શોધ કરવા અનેક દુતોને મોકલ્યા, પણ શ્રીચંદ્રકુમાર સંબંધી કંઈ પણ વૃત્તાંત જાણવામાં આવ્યો નહીં

શ્રીચંદ્રના મિત્ર ગુણચંદ્રને આ ખબર મળતાં અત્યંત શોક થઈ આવ્યો. તે અગાઉથી એટલું તો જાણતો હતો કે, શ્રીચંદ્રકુમારનું હૃદય પિતાના સ્વભાવને લઈને ચિંતાચરત છે, તે કુશસ્થળીમાં હવે ચિરકાળ ટકશે નહીં, તથાપિ જ્યારે તેના જાણવામાં આવ્યું કે, પોતાનો પ્રાણપ્રિય મિત્ર શ્રીચંદ્ર સર્વને છોડી આવ્યો ગયો, સારે તેને બહુ દુઃખ લાગી આવ્યું ક્ષણવાર તો તેણે મૂર્છા સ્થિતિ અનુભવી, તેના નેત્રમાંથી અશ્રુધારા ચાલવા લાગી, છેવટે મુક્ત કંઠે રૂદન કરવા લાગ્યો. તેણે પોતાના હૃદયને સંજોધીને કહ્યું, અરે હૃદય ! તે તારી અપૂર્વ શાંતિ ગુમાવી છે. તને શીતલ છાયા આપનાર અને વિશ્રાંતિનો આનંદ અર્પણ કરનાર ગોક ચુદ્ર કલ્પવૃક્ષને તે ગુમાવ્યું છે. મિત્ર શ્રીચંદ્ર ! તારા જેવા

મમ નરને આમ કપટ કરવું ઘટે નહીં. તેં મને કદિ પણ વિખૂટો કર્યો નથી, મૈત્રીધર્મના તત્ત્વને તું જાણે છે, શુદ્ધ મૈત્રીતું લક્ષણ તારા ધ્યાનમાંથી ચાલ્યું જાય, એ આશ્વર્ય છે અકસ્માત આ શું કર્યું ? તારા આશ્રિત અને તારા આધારથી જીવનને જીવન આપનાર શુભચંદ્રને દૂર કરવામાં તું તારા દયા ધર્મને જીલ્લી ગયો, એ કેવી વાત ?

મિત્ર ! જો આમ કરવું હોત, તો મને તારા પ્રેમસાગરમાં મમ કરવો નહોતો. પ્રેમ એ દિવ્ય વસ્તુ છે, પણ તે વિરહમાં વિષ સમાન થઈ પડે છે. સુહૃદ્મણિ ! તું પ્રેમશાસ્ત્રનો જ્ઞાતા છું, પ્રેમના પવિત્ર પાઠો તને કંઈક છે, પ્રેમજીવનના તત્ત્વનો તું પૂર્ણ માન્યાગી છે, પ્રેમ અને વિયોગ એ બંને શબ્દનો સધિ કેવો લાયક છે, તે તું સારી રીતે જાણે છે. પ્રેમ શબ્દની સાધના એક કવિતામાં વર્ણવેલ છે. આટલું કહી શુભચંદ્ર નાચેલી કવિતા ઉમેરે સ્વરે જોલ્યો—

પ્રેમતણો પ્રે લખને, યમનો લખ મકાર,
પ્રેમ ધસીપરે નીપ-યો, તિણુથી દુ ખદાતાર. ૧
પ્રેમ તે પ્રાણીને કરે, પ્રાણુતણો પરવાસ,
પ્રેમ તે હિમપરે દાઝવે, મુખ મુકે નીસાસ. ૨

આ કવિતા જોલી તેણે ધણો ખેદ કર્યો, બીજા તેના સ્નેહીઓએ તેને આશા આપી, શુભચંદ્ર આશાસન પ્રાપ્ત કરી, શુભચંદ્ર જ્ઞાન મુખે રૂદન કરતો ચંદ્રકાળી પાસે ગયો. જ્યારે શ્રીચંદ્રકુમારનો પત્નો કોઈ ઠેકાણે મળ્યો નહીં, એટલે લક્ષ્મીદેવ તેને જિજ્ઞાસુ થઈ ગયો કે, જરૂર પુત્ર મારા વચનથી દુઃખ પામી વિદેશમાં ચાલ્યો ગયો. શુભચંદ્ર જન આપી, પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માનનારા મારા પુત્રને મેં વિપરીત આશા કરી, તે કેવી બુદ્ધિ કરી છે. શ્રીચંદ્ર જેવો ઉદાર પુરુષ આપેલું દાન પાછું લે, તે અસંભવિત છે, તે જના મેં લોભગ્રસ્ત થઈ, તેવી પ્રેરણા કરી, તે ધણું વિપરીત કર્યું. સદે અરુની હૃદય ! તેં શો વિચાર કર્યો ? અરે દુષ્ટ લોભ ! તને જરાપણ સંજ્ઞા નહીં ? મગ નિર્મળ હૃદયમાં પ્રવેશ કરી, મને કલકિત કેમ કર્યો ? વત્સ શ્રીચંદ્ર ! તે તને હૃદય પિતાનો તિરસ્કાર કેમ ન કર્યો ? આમ અચાનક વિદેશમાં કેમ ચાલ્યો ગયો ? અરે દુષ્ટ પુત્ર ! વૃદ્ધ માતાપિતાની આમ ઉપેક્ષા કરવી, તે તારા જેવા આશાકિત પુત્રને ઘટે નહીં આ નૃદ, વૈભવ, સંપત્તિ વિગેરે તારા વિના ગન્ય છે. આ પ્રમાણે કહેવા કરે— લક્ષ્મીદેવ મેં મારા પામી જમિ ઉપર પડી ગયા. રાગ પ્રતપસિ હે શાંતોપમાન હૃદય અચ્છ કર્યો. પછી કેટલાંએક માત્ર વચનોથી તેમને આશાસન આપી, તમને સંજ્ઞા સ્વરૂપની સારી જોડ કરતો, પોતાના મહેલમાં ચાલ્યો ગયો.

આ પ્રસંગે જ્યારે દિવસ નવું દૃશ્યમયલીમાં સર્વત્ર જોક પ્રસરી ગયો, તેણે શ્રીચંદ્ર સુદૃઢ સંજ્ઞા સંજ્ઞા સંજ્ઞા કરતા હતા રાગ પ્રતપસિ હે પાણી મળે છે. શ્રીચંદ્ર સુદૃઢ સંજ્ઞા સંજ્ઞા સંજ્ઞા કરતા હતા રાગ પ્રતપસિ હે પાણી મળે છે. શ્રીચંદ્ર સુદૃઢ સંજ્ઞા સંજ્ઞા સંજ્ઞા કરતા હતા રાગ પ્રતપસિ હે પાણી મળે છે.

ત્યાં છે પ્રત્યેક વિવેકી મનુષ્યે પોતાના આત્માને સંબોધી સૂચના આપવી. અરે આત્મા ! તને નિર્ભય મનના જેવો આ મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત થયો છે, તે સાથે સત્કુળમાં જન્મ થયો છે, તે છતાં જો તું પ્રમાદથી આહત ધર્મના તત્ત્વને સમજીશ નહીં, તો પછી આ દુઃખમય સંસારચક્રમાં તારે ભ્રમણ કરવું પડશે અરે ભવાંધ હવ ! તું કપાયથી દૂર રહેજે, ક્રોધ સર્વદા નિરંકારનું પાત્ર છે, માન મદનું સ્થાન છે, માયા કર્મબંધનો હેતુ છે, અને લોભ મરં પાપનું મૂળ છે, એ વાત તારા અંતરગમાં ધારણ કરજે અરે અધમ હવ ! તેં તારા આદ્યવય મોહમય અધકારમાં મમ યદ્ય શુભાવી દીધું, તારૂણ્યવય તરૂણીના ભોગમાજ આસક્ત કરી પ્રસાર કર્યું, અને વૃદ્ધવય જરાવસ્થાથી શક્તિ રહિત યદ્ય શુભાવીશ, તો પછી તારી શી ગતિ થશે ? અરે ચંચલ ચિત્ત ! જેને માટે તું સમુદ્રને ઉદ્ધવન કરે છે, ભાગ્ય કર નરવીમા ભ્રમણ કરે છે, લોકોને છેતરે છે, અને વચનનો ભગ કરે છે, તેના દ્રવ્યથી નિર્જન મહા જા અને ધર્મનો પવિત્ર માર્ગ પ્રહણ કર. અરે હવ ! દ્રવ્ય, જળના પરગોટાના જેવું અપંગ, શરીરને દીવાના કંપના જેવું ક્ષણભંગુર, તારૂણ્યને ચપળા સ્ત્રીના કટાક્ષના જેવું અનિશ્ચય, અને પાપને વિદ્યુતના જેવું સંલિત જાણી, દાન, ધ્યાન, તપ અને વ્રતથી નિર્જન તો ધર્મને પ્રારણ કર.

આ પ્રમાણે આત્માને પ્રતિબોધ આપી, સર્વ પ્રાણીઓએ ધર્મ આચરણ કરવું. આ આત્મા જો અપ્રેત પ્રમુત્તુ ધ્યાન કરવું. જેના પવિત્ર હૃદયમાં સર્વદા પરમાત્માનું નામ પ્રાપ્તિનું મેળ. તેને તર્ક, હંદ, શાસ્ત્ર, સ્વાધ્યાય પાઠ અને લક્ષણશાસ્ત્રની શી પ્રવૃત્તિ ન પ્રાપ્તિ પવિત્ર શિરોમાળી છે આ મહા પંકડપ સંસારમાંથી પોતાના આત્માને મુક્ત કરવા જેવું જેમનાં રંગિત વસ્ત્રને ધારણ કરનારી, શીલરૂપ અંગરાગથી સુશોભિત નરના નયના વિવેકરૂપ આભૂષણવાળી, કણ્ઠરૂપ હારને પહેરનારી, સદ્ગુણરૂપ અભરૂપ કરનારી, અને ચારિત્રરૂપ પત્રતિલકથી અલંકૃત એવી કામારૂપ ઝિપા તેના અંતરગમાં રહે છે એ નવરંગિત સુંદરીનો તે સર્વદા બોક્તા થાય છે.

જો જન ! સર્વદા તમારે જિનવાણીરૂપ શુભાનું પાન કરવું, એ પવિત્ર વાણીના પ્રવચનને તેજ પ્રાણીઓ અવેદ્યને તરી ગયા છે આદ્ય વાણીના પ્રતિધ્વનિ જેના હૃદયમાં રહેલ છે, તે પ્રાણીઓનું માનવ હવન ઉત્તરિએ પહોંચવું છે, તેના પ્રાણીને જનને જનને મિત્ર માને છે, કામને નવું માને છે, સ્ત્રીઓનેજ જગવચ્ચા ગણે છે અને અદિસુદેવ સન્નિધિને ગણે છે પ્રભુની વાદમુધાનું મેવન કરનારા ગમ્યકર્તા હોય તેને જનના અમન અમન થવા નથી, વનિતાઓની વિકારી એટલાને આજના દુઃખને દુઃખના સંલિત ભાવના વિચારમાં આવના નથી, તેની અવેદ્ય વાણીને પ્રભુ સર્વદા મેલજન મનન દરમ, મન, વચન અને દ્રાવ્યરૂપે તે કુપર શદ્ધ અવેદ્ય, હોય એજ ન મુસકારે તે પરમ ધર્મ છે, અને એજ આ દુઃખમય સંસારના અંતરગમાં રહેલો જિનવાણીરૂપ પ્રભુ દેવગણી વિવેક શીલરૂપી વસ્ત્રોના અભરૂપ કરનારી સુંદરીનો તે સર્વદા બોક્તા થાય છે.

આ પ્રમાણે દેશના આપી મુનિ વિરામ પામ્યા, એટલે રાણી સૂર્યવતી વદના કરી વિનયથી બોલી—મુનિરાજ ! કેટલાએક વર્ષ પહેલાં મારે પુત્ર થયો હતો, મારા સપત્ન પુત્ર જ્યકુમાર વિગેરેના ભયથી મેં મારા બાળપુત્રને કોઈ ગુપ્ત સ્થાને રાખ્યો હતો, ત્યાંથી તે પુત્ર અકસ્માત્ ગુપ્ત થઈ ગયેલો છે, તે ક્યાં હશે ? જે તેને પુષ્પના રાશીમાં રાખ્યો હતો, મારો અનાથ બાળપુત્ર કોના હસ્તમાં આવ્યો હશે ? આપ ત્રિકાળજી છો, પરોપકારી છો, અને દુઃખી આણીઓના આધારરૂપ છો. મારા સશયને છેદી દૂર કરશો. એ મારા ઐરસ પુત્રનો સગમ મને થશે કે નહીં ? માફ જીવન એ કુમારરત્નના દર્શનથી કૃતાર્થ થશે કે નહીં ? એ આપ જ્ઞાનના પ્રભાવથી જાણાવશો. ભવસાગરમાં મગ્ન રહેનારી, અને રાગ દશાનો સર્વદા અનુભવ કરનારી, આ અધમ નારીને પુત્રમોહ અત્યંત દુઃખ આપે છે. સંવેગ રત્ન ! આપ કૃપા કરી તે વૃત્તાત જાણાવશો, તો મારા મોહમગ્ન હૃદયને શાંતિ મળશે. ગૃહસ્થાવાસમાં રહી, ધર્મસાધન કરવામાં મને સંપૂર્ણ સહાય મળશે. આપ સારી રીતે જાણો છો કે, ગૃહસ્થાવાસી મનુષ્યોની રાગદશા પ્રબળ હોય છે, એ પ્રબળ રાગદશાને લઈને તેમને અનેક અતરાયો ઉત્પન્ન થાય છે, એ અતરાયથી તેઓને ધર્મસાધન કરવામાં શિથિલતા થઈ જાય છે.

સૂર્યવતીનાં આવાં નમ્ર વચન સાંભળી અનગાર શિરોમણિ જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી અવલોકી જરા વિચાર કરી બોલ્યા—સૂર્યવતી ! તારો પુત્ર તને ઘણી વાર મળ્યો છે, પણ અજ્ઞાનરૂપ અંતર્પટને લઈ, તું જાણી શકી નથી. જ્યારે સપત્ન પુત્રોના ભયથી તે તારા પુત્રને પુષ્પના રાશીમાં મુક્યો, ત્યારે ગોત્રદેવીના કહેવાથી આ લક્ષ્મીદત્ત શેઠે ગ્રહણ કરેલો છે. અપુત્ર લક્ષ્મીદત્તે તેને પુત્રવત્ માની સ્વીકારેલો છે. તેનું નામ શ્રીચંદ્રકુમાર છે. જીવે તેની મુદ્રિકા ઉપર તે નામ લખવામાં આવ્યું છે, શેઠાણી લક્ષ્મીવતીએ ઉછેરેલો તે પુત્ર હાલ યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયો છે. રાજા પ્રતાપસિંહ ! તમારો જ્યારે તેને પ્રથમ સમાગમ થયો, ત્યારે તમને તેની ઉપર અતિ વાત્સલ્ય ઉત્પન્ન થયું હતું. ઉત્સુકતાએ સારી અતરના સ્નેહથી તમે તેને કર્ણકાંટ નગરનું રાજ્ય ધનામમાં આપ્યું હતું, એ તમારો અપૂર્વ સ્નેહ પુત્ર વાત્સલ્ય સૂર્યવતી હતો સૂર્યવતી ! તારો તેની ઉપર જે અપૂર્વ પ્રેમ હતો, તે તારી પુત્રતાને જાણાવતો હતો. શ્રાવિકા સૂર્યવતી ! આ પ્રમાણે તારા પુત્રની સ્થિતિ થઈ છે. બીજું શું જાણવાનું છે ? તે કહે. મુનિના આવા વચન સાંભળી સૂર્યવતી આશ્ચર્ય પામી ગઈ, તેના નયનની આગળ શ્રીચંદ્રની મનોહર મૂર્તિ ખડી થઈ ગઈ. સ્તનમાંથી પયોધારા છુટવા લાગી. તેના હૃદયમાં પુત્રને મળવાની ઉત્કંઠા વિશેષ જ્યારે થઈ આવી, વધુ ઉપર રોમોદ્ગમ થઈ આવ્યો, રાજા પ્રતાપસિંહ પણ જ્ઞાનદાશ્ચર્ય થઈ ગયો. શ્રીચંદ્રકુમાર પોતાનો ઐરસ પુત્ર જાણી તે પોતાને ધન્ય માનવા લાગ્યો. તે કુશસ્થળી નગરીનો ભવિષ્યમાં રાજા થવાથી તે પોતાને અને પોતાના રાજ્યને આપ્તાદ જાણવા લાગ્યો. શ્રીચંદ્રકુમારને મળવાની આતુરતા વધવાથી તેનો આત્મા અપાર ઉત્કંઠામાં મગ્ન થઈ ગયો. લક્ષ્મીદત્ત શેઠ અને લક્ષ્મીવતી બંને અજાણી સાથે મોટા વિચારમાં પડ્યા. એક રાજકુમારનું વડિલપણું આટલો વખત સંપાદન કર્યું, તેને માટે તેઓ પોતાને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યાં. તે સાથે તેમના હૃદયમાં એવો વિચાર થયો કે, હવે શ્રીચંદ્ર અમારા ઘરમાં રહેશે

શ્રીચંદ્રકુમાર એક વર્ષ પછી આવશે, અને તે રાણી સૂર્યવતીનો ગુમ થએલો કુમાર હતો આ વાર્તા શેરમા ફેલાવાથી લોકોમા આનંદ ઉત્સવ થઈ રહ્યો શ્રીચંદ્રકુમાર ભવિષ્યમા પોતાનો રાજા થશે, એવા ઉમંગથી લોકો હર્ષના આવેશમા આવી ગયા ચૌટે, ચક્રે, અને શેરીએ શેરીએ આનંદ મગળ વર્તાઈ રહ્યા, રાજા પ્રતાપસિંહે અને રાણી સૂર્યવતીએ ચંદ્રકુમારને ખોલાવી, પુત્રવધૂ તરીકે માન આપ્યું, પદ્મિણી ચંદ્રકુમારને મહારાજના અંત પુરમા નિવાસ રથન આપ્યું, લક્ષ્મીદત્ત શેઠને દુખ ન લાગે તેવા હેતુથી ચંદ્રકુમાર કોઈ વાર થોડા દિવસ સુધી તેમને ઘેર પણ રહેતી હતી, પોતાના ધર્મચીર પતિની રાહ જોઈ આહત ધર્મનું આરાધન કરતી હતી એ સદ્ગુણી રાજાશ્રાવિકાએ નિશ્ચય કર્યો હતો કે, ધર્મના પ્રભાવથી સર્વ સંપત્તિ, રૂપ, ભાગ્ય, સૌભાગ્ય, અને સત્કીર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મના પસાયથી રોગ, વિપત્તિ, સકષ્ટ, અને કલેશ દૂર થાય છે એ મહાશયા રાજમહેલમા રહી, ધર્મ આરાધન કરતી, પતિનું શ્રેય ચિતવતી, અને સર્વદા નીચેના શ્લોકનું સ્મરણ કરતી હતી

ધર્મોડયં ધનવલ્લભેષુ ધનદઃ કામાર્થિનાં કામદઃ

સૌભાગ્યાર્થિષુ તત્પ્રદઃ કિમપરં પુત્રાર્થિનાં પુત્રદઃ ।

રાજ્યાર્થિષ્વપિ રાજ્યદઃ કિમથવા નાનાવિકલ્પૈઃકૃતૈ,

સ્તત્કિં યન્ન કરોતિ કિંતું કુરુતે સ્વાર્ગાપવર્ગાવપિ ॥ ૧ ॥

ધર્મ, જેમને ધનની ઇચ્છા હોય તેમને ધન આપે છે, કામના અર્થીઓને કામ આપે છે, સૌભાગ્યના અર્થીઓને સૌભાગ્ય આપે છે, પુત્રની કામનાવાળાને પુત્ર આપે છે, અને રાજ્યની ઇચ્છાવાળાઓને રાજ્ય આપે છે, અથવા એવા વિવિધ જાતના વિકલ્પ કરવાથી શું ? એવું શું છે કે, જે ધર્મ કરી શકતો નથી ? તે સ્વર્ગ અને મોક્ષને પણ આપે છે

॥ દ્વિતીય ખંડ સમાપ્ત. ॥

તૃતીય ખંડ.

પ્રકરણ ૩૮ મું.

મત્ર ગુટિકા.

ક ભયંકર જંગલમાં વિવિધ જાનનાં વૃક્ષોની શ્રેણી આવેલી છે, એક તરફ નાની નાની ટેકરીઓ જાણે મહા ગિરિની પુત્રીઓ હોય, તેમ શ્રેણીબંધ ઉભેલી છે, આસપાસ પંથુ પક્ષીઓનીજ વસ્તી રહેલી છે, ક્ષણેક્ષણે વનવાસી મૃગોના ભયંકર ધ્વનિઓ થાય છે, એક તરફ ગિ-

રિમાંથી નિર્મળ જળનાં ઝરણાંઓ મધુર રવે વહે છે, કાષ્ઠ કાષ્ઠ રથજે પવનથી નૃસ કરતાં વૃક્ષોમાંથી અદ્ભુત અવાજો ઉદ્ભવે છે, વનનાં વિકરાળ પ્રાણીઓના ગર્જનથી ગિરિગુહાઓ ગાજી રહી છે, પવનના પ્રચંડધ્વની સાથે મિશ્ર થયેલો શુષ્કપર્ણોનો પડુધ્વની પ્રસરી રહે છે, આવા ઘોર અરણ્યમાં એક તરફ પુરુષ હૃદયમાં અનેક તરંગ કરતો આશ્ચર્યજનક હોતો હતો. તેના ધૈર્યવાળા હૃદયમાં જરા પણ ભયને અવકાશ મળતો નહોતો. તેના પવિત્ર હૃદયમાં ધર્મ ભાવના જાગૃત હતી, પરમેષ્ઠી મંત્રનો મહાજપ તે જપતો હતો, અંતરંગમાં આદ્ય ધર્મની મહાજ્યોત પ્રકાશતી હતી, રોમ રોમ અર્હતપ્રભુની ભક્તિનો પ્રકાશ વ્યાપી ગયો હતો, એ ધર્મવીર વૈભવને તૃણવત્ ગણી, અને વિષયના લાલિલને અસાર માની આ નિર્ગુન અરણ્યમાં વિચરતો હતો. તેના હૃદયમાં કાષ્ઠ જાતનો મોહ ઉત્પન્ન થયો નહોતો.

કેટલેક દૂર જતાં સાયંકાળનો સમય તેના જોવામાં આવ્યો. ગગનમણિનો રથ અગ્નિગિરિના શિખર તરફ વળતો હતો, પક્ષીઓ મધુર ધ્વનિ કરતાં પોતાના વાસસ્થાનમાં એકઠા થઈ વિશ્રાંતિ લેવા આવતાં હતા, અધકારરૂપ મલિન રાજ પોતાનું મહામૈન્ય લઈ વિશ્વને આક્રાંત કરવા આવતો હતો. આ સમયે તે ધાર્મિક વીરે વિચાર્યું કે, આ અરણ્ય હતું વિશાળ લાગે છે, કાષ્ઠ ગામ કે નગર નજીક જોવામાં આવતું નથી, તેથી અર્ધિ કાષ્ઠ વૃક્ષ તથા વિશ્રાંતિ કરી નિશા નિર્ગમન કરવી યોગ્ય છે. આવા ભયંકર જંગલમાં મનઃકલ્પ પરમેષ્ઠી મંત્રીનું શરણ લેવું ઉચિત છે. તેના હૃદયમાં “ ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિત.” એ મહાવાક્ય રટુરી આવ્યું. તત્કાલ એવો નિશ્ચય કરી તે તરફ પુરુષ એક જાણીતા વૃક્ષ નીચે વિશ્રાંતિ લેવા બેઠો.

કેટલીએક ઘડી ગતિ ગયા પછી ચંદ્રને ઉદય થયો, મહારાજા નિશ્ચયે પોતાના કંઠજોન પ્રકાશથી રાત્રિ રાણીને રાણગારી દીધી. નિશા નારીએ આજાઆજા તારણ અભયકર કંઠજોન કરવા માંડ્યા. આ વખતે તે યુવાન પુરુષ વિશ્રાંત થવાને વૃક્ષ ઉપર ચડી ગયો. જુદાં ઉપર રહેવા કરતાં તેને વૃક્ષ ઉપર રહેવું વિશેષ યોગ્ય લાગ્યું. વૃક્ષની કાષ્ઠ

વિરત થા
અનુભવે
આશ્ચર્ય ઉ
યોગથી તે
તે તરણ
આ ઉભો
જોવામાં
પવનની
અર્ધિ
તે પુરુષ
તેમાંથી
મદ બે

વે. કા
યેથી ગુ
પવનની
ગુપ્તકાન
અનુભવે
દેહના
આ યો.
ધરી
જોવામાં
મનોદર
પા. ને
એક ૧૧

માર્ગી ર
કે. ક
પા. ગા
નિર્મલ
કા. યો
પા. ક
કા. ને
કા. ને

ધરમા તેજ રાત્રે ચોરી થતી હતી આ અદ્ભુત બનાવથી ગામમા હાહાકાર થઈ રહ્યો હતો, લોકો દુઃખી થઈ નાયકપુરને છોડી ચાલ્યા જવાને તૈયાર થઈ ગયા રાત્રે કોઈ મુખે રતું નહીં, તે નિર્દય ચોરનો ભય કર ત્રાસ વર્તાઈ ગયો બધું । આથી કુત્રીને નાયકપુર ના રાજાએ ક્રોધ કરી મારા વ્યામિ રવિદત્તને બોલાવીને કહ્યું કે, મત્રી । ગમે તેમ કુત્રીને આ ભયંકર અને ચમત્કારી ચોરને પકડી લાવો. નહીંતો મત્રીપદ છોડી ધો અથવા મારી શિક્ષા સહન કરો રાજાનાં આવા વચન સાંભળી મારા શાંત પતિ કંપી ચાલ્યા, તેને પ્રાણુ જય તોપણ ભયે, એવો નિશ્ચય કરી તે ચોરને પકડવાનું કાર્ય માથે લીધું તે પોતાનું ઘર ખાલી રાખી, મને એકને તેમાં રાખી ચોરની શોધ માટે રાત દિવમ ભરમા લાગ્યા. મારા પતિનો નિશ્ચય જાણી એ ઇર્ષ્યાળુ દુષ્ટ ચોર મારા ધરમા આવ્યો ધર ખાલી કરેલું હતું, કાંઈ પણ દ્રવ્ય કે વસ્તુ હાથ આવી નહીં, પછી તે દુષ્ટ મને ઉપાડીને અંદર લાગ્યો છે. પ્રિય ભાઈ । તારથી હું એ દુષ્ટના પંજમાં સપડાણી છું મારે એક જાળમાં ત્ર છે, તેની શી દશા થઈ હશે ? પતિ અને પુત્રના વિયોગે હું અહિં કષ્ટ દશા ભોગ લું છું એ દુષ્ટ ચોરે મને આ ભય કર કારાગૃહમાં નાખી છે પુણ્યયોગે હું અદાપિ પાપ રહી છું સદૈવની અનુકૂળતાથી મારા શીળને હું સાગવી શકી છું જ્ઞાતા ભાઈ । ને શક્તિ હોય તો મારી સહાય કરો એ દુષ્ટ ચોર કોઈનાથી પરાભૂત થાય તેવો નથી તે ચોરનું નામ રત્નાકર છે, તેની પાસે એક સિદ્ધ અજ્ઞન ગુટીકા છે, તેના પ્રભાવથી તે અદ્ભુત થઈ શકે છે કૃપાળુ બધું । આપના વિશાળ લક્ષાટ ઉપર જ્ઞાત તેજ ચળની રત્ન છે, આપનું સામર્થ્ય, આકૃતિ ઉપરથી દેખાઈ આવે છે. દયા લાવી આ દુઃખી બેનની રક્ષા કરો મારા જાળપુત્રના મુખનું દર્શન મને કરાવો, આ પ્રમાણે કહી તે રાત્રી રાત્રે રત્નાકરને કબજા લાગી.

રાત્રીનાર । અધીર થઈ નહીં, આ તરણ પુરુષ તે આ વાર્તાનો નાયક શ્રી ચંદ્રમાર હતો જ્ઞાતીને શેઠની લુબ્ધતાથી કટાણી કુશસ્થકીનગરીને છોડી ચાલ્યા પડી આ ભયંકર અટવીમા તે આવી ચડ્યો હતો, એ ધર્મવીર શ્રીચંદ્રને આ ગુલામા તે દુઃખી આતો સમાગમ થઈ આવ્યો હતો, તે જાળાને દુઃખી જોઈ, તેના દયાળુ હૃદયમાં વળી અમર થઈ હતી.

શ્રીચંદ્રમાર—ધર્મ ભગિની । કદન કરો નહીં, હું તમારો ધર્મ બંધુ છું, તારા જનની ચિંતા ગામગો નહીં હું વિદેશી છું. સર્વદા મને રૂચે ત્યાં હું ભમું છું ગયાગમિ નમને મુખી કરવાનો હું પ્રયત્ન કરીશ બેન । મારી સાથે ચાલો, હું તમને તમારે પહેલાં તે દુષ્ટ ચોર આવ્યા પહેલાં આપણે ચાલ્યા જઈએ તો સાચું શ્રીચંદ્રના નામ વચન સાંભળી શિવમતી સત્વર તૈયાર થઈ. શ્રીચંદ્ર શિવમતીને લઈ નાયકપુરમાં આવ્યા તેને થોડું પડેચાડી, તેનો પતિ રવિદત્ત પોતાની સ્ત્રીને જોઈ અપાર આનંદ પામ્યો શિવમતીને પોતાના ઉપદ્રવી રાજકુમારની પ્રગમ કરી, એટલે રવિદત્ત શ્રીચંદ્રના સંસ્કૃત થઈને અચંત પ્રેમ વાળી, તેનો સ્વકાર કર્યો, અને પોતાના નગરથી મુક્ત થઈ રત્નાકરને તેને સાચા માટે ઉપદ્રવી શ્રીચંદ્રે તે લેવાની ના પાડી, અને તેને

ખરેખરી અકારણ બધુતા દર્શાવી આપી. ઘણો આગ્રહ કરતાં પણ જ્યારે શ્રીચંદ્રે કાંઈપણ લીધું નહીં, ત્યારે રવિદત્ત વિનયથી બોલ્યો—ઉપકારી મહાશય ! આપે કરેલા ઉપકારનો બદલો મારાથી શી રીતે વળશે ? જ્યારે આપ મારી પાસેથી કાંઈપણ ઉપહાર લેતા નથી, તો છેવટે મારી એક પ્રાર્થના છે, તે આપ સ્વીકારશો. તમારા જેવા મહોપકારી મહાશયનું મને સર્વદા સ્મરણ રહે, તેથી આપના નામની મુદ્રા મને અર્પણ કરો. શ્રીચંદ્રે સ્નેહથી પોતાની નામમુદ્રા રવિદત્તને આપી, પોતાની ધર્મભેન શિવમતીની રજા લઈ શ્રીચંદ્ર સાંથી ચાલી નીકળ્યો. લોકોના સુખને માટે પેલા રત્નાકર ચોરનો નિઘ્રહ કરવાની તેની ઇચ્છા થઈ, તેથી શ્રીચંદ્ર પાછો તે લય કર ગુહા તરફ ચાલ્યો.

પેલો દુષ્ટ ચોર રત્નાકર ગામમાંથી આવી, ગુહા પાસે આવ્યો; સાં ગુહાનું દાર શિલા રહિત જોઈ આશ્ચર્ય પામી ગયો. અદર પ્રવેશ કરી જુએ, સાં તે સ્ત્રીને પણ જોઈ નહિ, આથી તેના મનમાં મોટી ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ કે, મારા ગુપ્ત દારમાં કોણ આવ્યું હશે ? આ ગુપ્ત સ્થળમાં કોઈથી આવી શકાય તેમ નથી. મારી ગુપ્તના દારની શિલા માગ શિવાય ઉઘાડી શકે તેવો કોણ હશે ? આમ ચિંતવતો ગુહાની બાહર આવ્યો. ચારે તરફ જેવા માડયુ, સાં શ્રીચંદ્રકુમારને આવતો જોયો. રત્નાકર ચોરે વિચાર્યું કે, આ કોઈ ચોર હશે, તેને અહીં બોલાવું. રત્નાકરે તેને પાસે બોલાવીને કહ્યું—ભાઈ ! તમે કોણ છો ? અને તમારું નામ શું છે ? શ્રીચંદ્ર યુક્તિ કરી બોલ્યો—મારું નામ લક્ષ્મીચંદ્ર છે, હું એક સ્વેચ્છાચારી મુસાફર છું. તમે કોણ છો ? અને તમારું નામ શું છે ? રત્નાકર બોલ્યો—મારું નામ રત્નાકર છે, હું એક પરોપકારી પુરૂષ છું તે સાબળી શ્રીચંદ્રે કહ્યું, તમારા જેવા પરોપકારી મિત્રને જોઈ હું ખુશી થયો છું. મિત્ર ! તમારા મુખ ઉપર ગ્લાનિ કેમ દેખાય છે ? એવી શી ચિંતા છે ? તે કૃપા કરી જણાવશો. રત્નાકરે કદિપત ઉત્તર આપ્યો. મિત્ર ! મારા મસ્તકપર કાર્યનો બોજો ઘણો છે. પરકાર્યની ઉપાધિને લઈ મારું મુખ સર્વદા ગ્લાનિને ધારણ કરે છે.

આ પ્રમાણે તેઓ બંને વાતચિત કરતા હતા, ત્યાં કોઈ પાંચ મુસાફરો આવી ચડ્યા તેમને જોઈ આ ઠગારા ચોરે વિચાર્યું કે, જો બંને તો આ પુરૂષોને ઠગી લેવા, તેમની પાસે કાંઈ દ્રવ્ય હશે, આવું વિચારી રત્નાકરે તેમને પ્રેમથી બોલાવ્યા, પરસ્પર મુખપૃચ્છા કરવામાં આવી મુગ્ધ હૃદયના તે મુસાફરો રત્નાકરના વચક વચનોથી ભોળવાઈ ગયા તે મુસાફરોને જોયા, એટલે દુષ્ટ રત્નાકરે પોતાની પાસે રાખેલી પેલી સિદ્ધગુટિકા છુપી રીતે પોતાના માથાના ફેટાની સાથે બાંધી લીધી, તે શ્રીચંદ્રકુમારના જેવામાં આવી. ચતુર કુમારે નિશ્ચય કર્યો કે, હવે કોઈ યુક્તિ કરી આ ગુટિકા છીનવી લેવી, જેથી ઘણા લોકોનું કલ્યાણ થાય આવું ચિત્તે શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—મિત્ર રત્નાકર ! મારે તમારી સાથે ગમ્મત કરવી છે, એમ કહી તેનો ફેટો પોતે હાથમાં લીધો, તેની સાથે પોતાનું વસ્ત્ર રાખી બંને વસ્ત્ર એક શિલા નીચે દબાવ્યા. પછી કહ્યું કે, આપણામાંથી જે કોઈ આ શિલા નીચેથી વસ્ત્ર ખેંચી લે, તેને હું એક સુવર્ણ મુદ્રા આપીશ, અને જે વસ્ત્ર ખેંચી લે, તેને તે વસ્ત્ર પણ મળશે આ દરાવમાં પેલા પાંચ મુસાફરોને સાક્ષી રાખવામાં આવ્યા, પછી ચતુર શ્રીચંદ્રે બે વસ્ત્ર લઈ શિલાની નીચે દબાવ્યા.

સુવર્ણ મુદ્રાના લાભથી રત્નાકર અતિ બળ કરી, તે વસ્ત્ર ખેંચવા લાગ્યો, તથાપી શિક્ષા નીચેથી તે કાઢી શક્યો નહીં તેણે પ્રસ્વેદ ઉત્પન્ન થાય તેવી રીતે શરીરને ધણો પ્રયાસ આપ્યો, તથાપિ શિક્ષા નીચેથી વસ્ત્રો નીકળી શક્યા નહીં. તે પછી પેલા પાંચ મુસાફરો અતિ બળથી વસ્ત્રને બાહરે કાઢવા મથ્યા, તેમનાથી પણ શિક્ષા ચલાયમાન થઈ નહીં, જ્યારે તેઓ શાંત થઈ ઉભા રહ્યા, એટલે બળિષ્ઠ રાજકુમારે તે સર્વની સમક્ષ શિક્ષા નીચેથી તે વસ્ત્રો ખેંચી લીધાં. વસ્ત્રની સાથે તેને ગુટિકાનો અત્યંત લાભ મળી ગયો તેના મનમાં વાંછિત લાભ મળવાથી અપાર હર્ષ ઉત્પન્ન થયો. પછી રાજકુમારે આમ્રફળ મગાવ્યા, તે વડે સર્વને તૃપ્ત કર્યા. દુષ્ટ રત્નાકર નિસ્તેજ થઈ ગયો, વસ્ત્રની સાથે બાધેલી ગુટિકા જવાથી તેના મનમાં અતિશે ખેદ ઉત્પન્ન થયો. જો તે ગુટિકા બહાર કરી માગી લે, તો રાજકુમાર તેને આપે તેમ નહતો, પેલા પાંચ મુસાફરોની સાક્ષીએ તેણે પ્રથમથીજ ઠગવ કર્યો હતો કે, જો તે વસ્ત્રને ખેંચી લે, તે વસ્ત્રનો સ્વામી થાય રત્નાકરે મનમાં વિચાર્યું કે, આ કુમાર બળવાન છે, તે જો ગુટિકાનો પ્રભાવ બાળે, તોપછી મારી ગુપ્ત ગુફાને ઝોળખી લે, માટે હાલ કંઈ પણ કહેવું નહીં, હળવે હળવે યુક્તિ કરી તેની પાસેથી તે મેળવી લઈશ, આવું ચિંતવી રત્નાકર કાંઈ પણ બોલ્યો નહીં.

આ પ્રમાણે પેલા પાંચ મુસાફર કે જેઓ ચોર હતા, તે અને રત્નાકરની સાથે શ્રીચંદ્રકુમાર અનેક જાતની ગંભીર કરતો હતો, તેવામાં દૂરથી એક મોટો કોલાહલ સાંભળવામાં આવ્યો. તે કોલાહલ નાયકપુરના રાજાનાં માણસોનો હતો તેઓ ચોરની શોધમાં પૂરતા દના તે કોલાહલ સાંભળતાજ પેલા પાંચ ચોર જીવ લાઇને નાશી ગયા. રત્નાકર પણ કાંઈ પામતો પલાયન કરી ગયો. તે વખતે શ્રીચંદ્રકુમાર પેલી સિદ્ધ ગુટિકા મુખમાં રાખી, અત્યંત થઈ વૃદ્ધ ઉપર ચડીને ઉભો રહ્યો. રાજસેવકોએ ત્યાં આવી જોયું, એટલે દાઢ ચોર લોક જોવામાં આવ્યા નહીં, તેઓ તેમને પગલે પગલે આગળ શોધવાને ચાલતા થયા.

શ્રીચંદ્રકુમાર એ સ્થાનને નિશાનીથી ધ્યાનમાં રાખી વિદેશનાં કૌતુક જોવાને ત્યાંથી પ્રસાર થઈ ગયો.

દુષિત સૌંદર્ય.

૧૭૨

પ્રકરણ ૩૯ મું.

દુષિત સૌંદર્ય.

તઃકાળનો સમય હતો, ગગનમણિમાથી કીરણોનો પ્રકાશ વિશ્વને સુવર્ણરંગી કરતો હતો, પ્રવૃત્તિમાર્ગનો પ્રવાહ લોકોમાં પ્રવર્તતો હતો, ગાઢ અંધકારમાથી મુક્ત થએલુ જગત અનેક આનંદની આશાઓ બાધતું હતું, નિશાપતિ પોતાની રાત્રિરમણીના વિયોગથી નિસ્તેજ થઈ, શોક અદર્શિત કરતો હોય, તેમ દેખાતો હતો.

આ સમયે એક સુંદર મુઘ્ધા જાગૃત થઈ હતી; પણ તેના નેત્રનું અંધકાર દૂર થતું નહતું, તે જન્મથીજ ધોર અંધકારમાં મગ્ન હતી. વિધાતાની પ્રકાશ શક્તિને તે ખીલકુલ જાણતી નહતી, એ બાળા જન્મથી અંધ હતી, તેનું સૌંદર્ય અનુપમ હતું, પણ આ મહાન દોષથી તે દુષિત હતું. અંધત્વ આપનારી કર્મ પ્રકૃતિની તે ભોગ થઈ પડી હતી.

જાગૃત થયા પછી એ બાળા અશ્વસોસ કરતી બોલી કે, અરે કર્મરાજેદ્ર ! તારી સત્તા સર્વોપરી છે સર્વ જાતના જગુજ્જ્વળ ઉપર તારે એક ચક્રરાજ્ય ચાલે છે. સ્થાવર જગમ સર્વ પદાર્થ તારી અનુદલ્લબ્ય આગ્રાને તાબે છે, તારી ઇચ્છાથી માનવમંડળ પ્રવર્તે છે રક રાજ થવાને, અને રાજ રક થવાને તારી આગળ ઉભા છે, આ વિશ્વની અમલકારી મહા વિદ્યા તારા એક દેશમાં રહેલી છે, એ મહા વિદ્યાનો અધ્યાપક તું મહારાજા એકજ છું અરે રાજા ! લોકો તને વિધાતા નામથી પણ ઓળખે છે, અને દુઃખી લોકો તને નિર્દય કહી બોલાવે છે જૈનતત્ત્વશાસ્ત્રનું થોડું ધણું જ્ઞાન મેં સાંભળી સાંભળી તારે સ્વરૂપ જાણ્યું, તેથી હું તને નિર્દય કહેતી નથી. તથાપિ મારા સ્વાર્થને લઈ દુઃખથી એટલું તો કહેવું પડે છે કે, મારા દુઃખનો અંત ક્યારે આવશે ? રાજાને ઘેર જન્મ થવાથી રાજકુમારી કહેવાઉં છું તે સાથે લોકો મારા સૌંદર્યને વખાણે છે, જે સૌંદર્ય કેવું છે, તે મારા જોવામાં આવ્યું નથી પ્રત્યેક પ્રેક્ષક મને જોઈ નિઃશ્વાસ મુકે છે અને તારી ઉપર વિવિધ ગાળો અને શાપોની વૃષ્ટિ કરે છે, કર્મનૃપતિ ! હવે તારી કૃપા ક્યાં થશે ? તને અનુકૂળ કરવાને મેં આહુત ધર્મનું શરણ લીધું છે.

આ પ્રમાણે તે મુઘ્ધા શય્યા ઉપર બેઠી બેઠી શોકોદ્ગાર કાઢતી હતી, તે વખતે એક ટ્રાઈ વયની સ્ત્રી તેની પાસે ઉભી ઉભી સાંભળતી હતી તે સાંભળતાં તેણીનાં નેત્ર-માથી અશ્રુધારા ચાલતી હતી ઘણું વાર પછી રૂદન કરતી તે ટ્રાઈ ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

વાચનારને જાણવાની ઉત્કંઠા થઈ હતી તે અશ્વસોસ કરનારી મુઘ્ધા કોણ દુરો ? તેનો શોકોદ્ગાર સાંભળી રૂદન કરતી ચાલી જનારી ટ્રાઈ પણ કોણ દુરો ? એ મુઘ્ધા

માહેન્દ્રનગરના રાજા ત્રિલોચનની પુત્રી સુલોચના હતી રાજકુમારી સુલોચનાનું સૌંદર્ય અલૌકિક હતું. માનવ સૌંદર્યમાં તેણે અગ્રપદ મેળવ્યું હતું. પણ કર્મયોગે તે જન્મબાંધ હતી. તેના પ્રેમી માતાપિતાએ પુત્રીપ્રેમને વશ થઈ તેણીનું નામ સુલોચના પાડ્યું હતું, પણ તે નામ આ મનોહર બાળામાં કૃતાર્થ નહતું. કોઈ જ્ઞાનીએ ભવિષ્યમાં તે સુલોચના થશે, એવી સૂચના કરવાથી પુત્રીવાત્સલ્યને વશ થયેલા રાજા ત્રિલોચને તે નામ કાયમ રાખ્યું હતું.

જ્યારે સુલોચના પ્રાતઃકાળે પોતાના અધપણાનો અશ્વસોસ કરતી હતી, તે વખતે તેની માતા ગુણસુંદરી આવી ચડી હતી. પુત્રીનો વિલાપ સાંભળી તેણીનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું હતું, તેણીનાં નયનમાંથી અશ્રુધારા ચાલતી હતી પુત્રી વત્સલા માતા પોતાની જન્મબાંધ પુત્રીને જોઈ, પ્રતિદિન અપાર શોક કરતી હતી.

સુલોચનાની પાસેથી ગુણસુંદરી પોતાના પતિ ત્રિલોચન રાજા પાસે આવી, પ્રિય ને અશ્રુપૂર્ણનયના જોઈ, રાજાએ કહ્યું, પ્રિયા ! પ્રાતઃકાળમાં આવું અમાગદ્ય કેમ કરો છો ? શય્યામાંથી ઉઠ્યાં ત્યારે મુખચંદ્ર ઉપર હર્ષમય કિરણો સ્ફુરતાં હતા, અને ક્ષણવારમાં તે કેમ બદલાઈ ગયાં ? પતિના આવા પ્રશ્ન સાંભળી રાજમણી ગુણસુંદરી બોલી, પ્રાણનાથ ! શય્યામાંથી ઉઠીને હું સુલોચના પાસે ગઈ હતી. ચતુર પુત્રી પોતાના જન્મબાંધપણાનો અશ્વસોસ કરતી ઉઠતી હતી. પ્રાર્થના ! ગમે તેમ કરી એ પ્રિય પુત્રીને દુઃખમાંથી મુક્ત કરાવો કદિ અર્ધ રાત્રી કે અનગણ દ્રવ્યનો વ્યય થાય, તોપણ એ કાર્ય આપણે મહાન પ્રયાસથી કરવું જોઈએ. આવી અંધ પુત્રી યાવજીવિત ધરમાં રહે, તે અતિ કષ્ટ છે રાજપુત્રીની જિંદગી નિષ્ફળ થાય, એ આપણને નામોશી છે ગમે તે ઉપાય કરી એ રાજકુમારીને દુઃખમાંથી મુક્ત કરો. પુત્રી વાત્સલ્ય પૂર્ણ રીતે પ્રકાશ કરો, અને પિતાની પવિત્ર પદવીને કૃતાર્થ કરો.

ગણી ગુણસુંદરીના આવાં વચન સાંભળી રાજા ત્રિલોચનના હૃદયમાં ઘણી અસગંધ આવી. પુત્રીને અધપણાના દોષમાંથી મુક્ત કરાવવા પ્રયામ કરવાનો તેણે હૃદયથી નિશ્ચય કર્યો. રાજાએ હૃદયથી કહ્યું, પ્રિયા ! તમારા વચન સાંભળી મારા હૃદયમાં ઘણી અસર થઈ છે. સુલોચના જેવી સુંદર પુત્રી અંધ થઈ અતપુરમાં રહે, એ મને ઘણી નામોશી છે મહાન પ્રયાસ કરી એ રાજપુત્રીને દુઃખ મુક્ત કરવી જોઈએ ન્યા સુધી સુલોચના અધપણાનું દુઃખ ભોગવે છે, ત્યાં સુધી મારા જીવિતને વિકાર છે જગતમાં ત્રિલોચન રાજા નિદાનુ પાત્ર છે પ્રિયા ! હવે સત્તર તેનો ઉપાય કરવા હું પ્રયાસ કરીશ.

આટલું કહી રાજા ત્રિલોચન લાંથી બેઠો થયો, સલા મડપમાં આવી તેણે પોતાના મુખ્ય મંત્રીને બોલાવ્યો. ક્ષણવારે મંત્રી હાજર થયો, એટલે રાજા ત્રિલોચને આજ્ઞા કરી—સચિવમણિ ! આજે માહેન્દ્રનગરમાં એવી આઘોપણા કરાવો કે, “ જે કોઈ પુરુષ દિવ્ય વિદ્યાથી, મણિ, મંત્ર, કે આપધીના પ્રયોગથી રાજપુત્રી સુલોચનાને અરેખી સુલોચના કરશે, તેને અર્ધ રાત્રી, તે પુત્રી અને સર્વ પ્રજારત્ની મિત્રતા સાથે સત્તા આપવામાં આવશે ” રાજાની આવી આજ્ઞા મસ્તક ઉપર ચઢી મંત્રી વિદાય થયો.

માહેદ્રનગરમાં તે આધેષણા કરવામાં આવી. જોથી અનેક પ્રકારની લોકચર્યા ઉત્પન્ન થઈ. દેશવિદેશમાં પણ એ વાર્તા પ્રસાર પામી આ વાર્તા સાથે સુલોચનાનું સૌદર્ય પણ વિશેષ પ્રકાશમાં આવ્યું. ધણી દિવસ સુધી આધેષણા કરવામાં આવી, પણ કોઈ તેવો ચમત્કારી પુરુષ મળ્યો નહીં. રાજા ત્રિલોચન હૃદયમાં નિરાશ થયો, પણ તેણે તે ઉદ્યોગ બંદી રાખ્યો. દેશવિદેશમાં આ વાર્તા પ્રસાર પામવાથી અનેક માત્રિકા, નેત્રવૈદ્યો અને ઉપાસક તાપસો આવી, વિવિધ જાતના પ્રયોગો કરવા લાગ્યા, પણ કોઈ સુલોચનાને સુલોચના કરી શક્યું નહીં. રાણી ગુણસુન્દરીના હૃદયમાં ચિંતા થવા લાગી પોતાની પ્રિયપુત્રીનું અધત્વ દૂર કરવા તે મહારાણી અનેક કષ્ટ ભરેલાં તપ કરતી હતી, અનેક ઔષધ ઉપચાર જાણનારા વૈદ્યોની અને માત્રિક મહાશયોની સેવા કરતી હતી

પ્રકરણ ૪૦ મું.

યક્ષ કન્યા.

હી શ્રીચંદ્રકુમાર અનુક્રમે ફરતો ફરતો એક સુદર નગરની નજીક આવ્યો, દૂરથી તે શહેર ધણું રમણીય લાગતું હતું, તેની અંદર ધનાઢયની હવેલીઓ શ્રેણીબધ ઉભી હતી તેમની ચદ્રશાળા (અગાશીઓ) ગગનની સાથે વાતો કરતી હતી શહેરના કિલ્લાની શોભા અતિ રમણિય હતી, નગરદ્વાર ઉપર આવેલી કમાનો કારીગીરીથી સુશોભિત લાગતી હતી

આ રમણીય નગરને દૂરથી જોઈ શ્રીચંદ્રને હર્ષ ઉત્પન્ન થયો, તેણે વિચાર્યું કે, “ અહા ! આ કેવું સુદર શહેર છે ? તેમની રમણિયતા પ્રત્યેક પથિકોના હૃદયને આકર્ષે તેવી છે તેનો સુદર કિલ્લો કેવો ભવ્ય લાગે છે ? ધનાઢયોની હવેલીઓ કેવી મનોહર છે ? આ નગર ખરેખર જોવા લાયક છે ભારતવર્ષની રમણીયતા આવા શહેરોની શોભાને લઈનેજ લાગે છે આજે મારા અનેક કૌતકો પૂરા થશે આટલા દિવસની મુસાફરી આજે સફળતા સંપાદન કરશે ” આવું વિચારી શ્રીચંદ્ર ઉતાવળે ચાલી નગરદ્વાર આગળ આવી પહોંચ્યો નગરદ્વારની આગળ ઉભો રહ્યો, ત્યાં કોઈ મનુષ્ય તે દાગમથી નીકળતો, કે પેસતો જોવામાં આવ્યો નહીં આથી તેને આશ્ચર્ય થયું આશ્ચર્યથી ક્ષણવાર વિચાર કરી નગરદ્વારમાં પેસવા માંડ્યું, ત્યાં દારના ઉર્દ્ધ લાગેથી “ ગજકુમાર પ્રવેશ કરશો નહી, પ્રવેશ કરવામાં ધણું વિધો છે. ” આ વાક્ય સાંભળી શ્રીચંદ્ર ચમકી ઉભો રહ્યો ઉંચે દ્રષ્ટિ કરી જોયું, ત્યાં એક સારિકા જોવામાં આવી કુમાર સારિકાને જોઈ બોલ્યો—પક્ષિણી ! મને પ્રવેશ કરતાં કેમ વારો છે ? આવા સુદર નગરમાં પેસવામાં શું વિધન છે ? અહીં કોઈ પણ માણસ કેમ જોવામાં આવતું નથી ? આ શહેરમાંથી પ્રવેશ

બાહર કેમ નીકળતી નથી ? સારિકા બોલી—રાજકુમાર ! અહીં કુંડળગિરિ નામે એક ગિરિપ્રદેશ છે, તેની આસપાસ મોટો દેશ રહેલો છે, તેની રાજધાની આ કુંડળપુર નામે નગર છે, આ નગરમા અર્જુન નામે એક રાજા થઈ ગયો છે, તેને પાંચ રાણીઓ હતી, તે સર્વમાં ૩૫થી રતિને તિરસ્કાર કરનારી સુરનુંદરી નામે પડગણી છે આ સુદર નગરમાં છ દિવસ ગયા પછી સાતમે દિવસે ચોરી થતી હતી, આ ચોરીનો પત્તો બીજાકુલ લાગતો નહીં આથી રાજા અર્જુન અગ્નિયજ્ઞ પામી પોતાની જાતે તેની તપાસ કરવા લાગ્યો એક વખત સાતમે દિવસ આવ્યો, એટલે રાજા અર્જુન શહેરમા ફરવા નીકળ્યો. દૈવયોગે પેલો ચોર કોઈનો માલ લઈ જતો દૃષ્ટિએ પડ્યો રાજા ગુસ્સે રીને તેની પાછળ ચાલ્યો. સાથે દોટવાળનો પરિવાર લાંઘો. થોડેક દૂર જતાં તે ધૂત્ત ચોર સર્વની નજર સુકવી કોઈ મઠમા પેસી ગયો. ત્યાં કોઈ તાપસ સૂતો હતો, તેની પાસે તે ધનનો માલ મુકી ચોર ક્યાંક ચાલ્યો ગયો. રાજા અર્જુને અને પોલીસે ઘણી વાગ મુધી તે ચોરને શોધ્યો, પણ પત્તો મળ્યો નહીં. છેવટે રાત્રી વીતી ગઈ, આ સવારે પેલા મઠમા પડેલો તાપસ જોવામા આવ્યો તાપસની પાસે ચોરીનો માલ જોઈ પોલીસે તેને પકડ્યો, અને કોઈ પામેલા રાજાના હુકમથી તેને લાજ મારી નાખવામાં આવ્યો.

રાજકુમાર ! તે નિરપરાધે તાપસ રૌદ્ર ધ્યાન કરતા મૃત્યુ પામી રાક્ષસ થયો. પોતાનું વૈર લેવા તેણે આ નગરમાં મોટા ઉપદ્રવ કરવા માડ્યા. શહેરમા અનેક લોકોને જીવથી મારી નાખવા માડ્યા છેવટે રાજા અર્જુનને અધારી રાત્રે મારી તેની સેનાનાં અને પોલીસનાં માણસોનો પણ ધોર સહાર કરવા માંડ્યો.

રાક્ષસના ત્રાસથી કુંડળપુરમાં હાહાકાર થઈ રહ્યો. લોકો શહેર છોડી જીવ લઈ નાસી ગયા રાજાની તમામ સેના, અને મંત્રીવર્ગ લય પામી ચાલ્યા ગયા, તે નિર્દય રાક્ષસે અર્જુન રાજાના અતપુરનો રોષ કર્યો, અને તેની પાંચ રાણીઓને ભોગની લાલસાએ લાંજ જીવતી રહેવા દીધી, તેમાં રાણી સુરસુન્દરીને ગર્ભ હતો, અને પ્રસવ થવાનો વખત નજીક હતો, તે ચતુર રાણીએ જાણ્યું કે, જો મારે પુત્ર થશે, તો તે આ નિર્દય રાક્ષસને મારી મને દુષ્પ્રમાથી મુક્ત કરશે, આવી ઉત્તમ આશા ધારણ કરી રહેલી, તે રાણીને એક પુત્રી થઈ, જેના જન્મ વખતે રાણી નિરાશ થઈ મૂંઝા પામી હતી, તે પુત્રીનું નામ અદ્રમુખી છે, હાલ તે યોગ્ય વયે પહોંચી છે.

રાજકુમાર ! તે નિર્દય રાક્ષસ આ ઉજ્જડ નગરમા એકલો રહે છે, તે રાણીઓના અંતપુરથીજ આનંદ માને છે, જે કોઈ મનુષ્ય આ નગરમા આવે, તેને તે જીવથી મારી નાખે છે, તેવી રીતે અનેક માનવ હલા કરી, તે આત્માને કૃતાર્થ માને છે. ભદ્ર રાજકુમાર ! તેથી હું તમને અદર જવાની ના કહું છું, તમારી સુદર આકૃતિ જોઈ, અને તમારા જેવા નરરત્નનું જીવન ઉપયોગી બાણી, મને તમારા પુણ્યે પ્રેરણા કરી છે, અમે તેવો પરાક્રમી હોય, તોપણ તે દુષ્ટ રાક્ષસનો ભોગ થઈ પડે છે ન્યા સુધી તેના પાપી પરિણામ જ્ઞાનમુખ થયાં નથી, આં સુધી કોઈ પણ તેને મારવાને સમર્થ થઈ

શકતું નથી સુદરકુમાર ! તમે ખરેખરા વીર દેખાઓ છો, તમારા લલાટ ઉપર ક્ષાત્રતેજ ઝળકે છે, તથાપિ આવા સાહસમા ઉતરવાને હું તમને સલાહ આપી શકતી નથી

સારિકાનાં આવા વચન સાભળી શ્રીચંદ્રે હાસ્ય કરતા કહ્યું, ભાદ્રે ! તમારૂં કહેવું યથાર્થ છે કેટલાએક વિદ્ય ભરેલા કાર્યા સાહસથી કરવા અશક્ય થઈ પડે છે, તથાપિ આ દુષ્ટ રાક્ષસનું ચરિત્ર સાભળી મને અતિશય ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે, તેને પરાભવ કરવાની મારામા શક્તિ છે કે નહીં, તે હું ગર્વથી કહી શકતો નથી, પણ તેના દુષ્ટને શિક્ષા કરવાનું મારું કર્તવ્ય છે, એમ તો મારા હૃદયમા નિર્ણય થાય છે ક્ષત્રિઓનું જીવન પરા-પકારી, સાહસ ભરેલું અને નિર્ભય હોય છે, પ્રજા ઉપર શાસન ચલાવવાની શક્તિ ધારણ કરનાર કોઈ પણ રાજવીર પ્રજાને દુષ્ટી જોઈ શકતો નથી તત્કાળ તે પ્રજાની સહાય કરવાને આગળ પડે છે. તે પોતાનો પ્રજાપાલનનો ધર્મ સમજી પ્રાણને પણ ગણતો નથી. ભદ્રે ! તમે મારા હિતની ખાતર મને જવાની મના કરો છો, પણ હું સાહસ કરી અંદર પ્રવેશ કરીશ. જો બનશે તો, એ રાજવંશી રમણીઓને દુષ્ટામાથી મુક્ત કરાવીશ.

શ્રીચંદ્રકુમારનું અપૂર્વ ધૈર્ય અને ક્ષાત્ર જાતિનું અભિમાન જોઈ, સારિકા હર્ષ પામી, તેને હૃદયથી આશિષ આપી ઉડી ગઈ. રાજકુમારે તે શૂન્ય નગરમા પ્રવેશ કર્યો રાજ-માર્ગમા નવર ગિત હવેલીઓની શ્રેણીઓ, ગોખ, અટારી, અગાશી અને છજાઓની નમુનાદાર રચનાઓ અને ગૃહદ્વારના તોરણાલ કૃત કમાનદાર દેખાવો ઉજડ થયેલા જોઈ શ્રીચંદ્રને વિશેષ અપ્રસાસ થયો જુદીજુદી આકૃતિવાળી શેરીઓ, હારખંધ ચૌટાના માર્ગો, નમુનાદાર દુકાનોની શ્રેણી જોતો જોતો શ્રીચંદ્રકુમાર દરબારગઢ પાસે આવ્યો.

મહારાજા અર્જુન નૃપતિનું રાજદ્વાર જોઈ તે ચકિત થઈ ગયો હતો. અમૃદ્ય રત્ન, હીરા અને માણિક્યથી સુશોભિત રાજમહેલ જોઈ તે સાનદાશ્વર્ય થઈ ગયો આવા સુદર રાજમહેલ કે જેમા હજારો દાસદાસીઓ ફરતા હોય, તેવા દેખાવનું સ્મરણ કરી, રાજકુમારે ઉડો નિશ્વાસ મુક્યો, અને તે દુષ્ટ રાક્ષસ ઉપર તેને વિશેષ રોષ ઉત્પન્ન થયો આવી મનોહર રાજધાનીને ઉજડ કરનાર તે દુષ્ટ રાક્ષસને શિક્ષા કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. અનુક્રમે આગળ આવી રાજકુમારે રાજમહેલની અંદર પ્રવેશ કર્યો ધૈર્યથી તીક્ષ્ણ ખડ્ગને ધારણ કરી, વીરપુત્ર અર્જુન નરેશના અંત પુરમા આવ્યો અંદર જઈને તેણે પોતાનો રાજવેષ ધારણ કર્યો આ આકાશ તરફ જોઈ ચિંતવન કરતી ગોખ ઉપર બેઠેલી રાણીને જોઈ, તેની દ્રષ્ટિએ ન પડાય, તેમ છુપી રીતે પાછો વળી મહેલના એક લુવનમા આવ્યો, આ એક સુદર હીડીળાખાટ લટકતી હતી, તે ઉપર કોમળ તળાઈ અને ઉપર સ્વચ્છ સ્વેતવસ્ત્રી ઓઝાડ પાથર્યો હતો; આ શૂન્ય શય્યા ઉપર શ્રીચંદ્ર સૂઈ ગયો તેણે પંચપર-મેષ્ટીના પ્રભાવિત મંત્રથી પોતાના અગતી રક્ષા કરી, એ મહામંત્રરૂપ કવચ પહેરી રાજ-કુમાર નિશ્ચિત થયો હતો, શયન કરતાજ તેને નિદ્રા આવી ગઈ ધણી દિવસ ધર્મ અર-પયવાસ કરી શાન્ત થયેલા રાજકુમારને પૂર્વની સ્થિતિનું સુખ સંપાદન થયું લક્ષ્મીદત્ત મહેલના સુદર મેદાનમા તેણે જેની નિદ્રા લીધેલ, તે નિદ્રાનો આજે અનુભવ થયો.

હાલુવાર પંચી નરમામ ભક્ષક પેલો રાક્ષસ જાહેરથી આવ્યો. રાજમેહેલ આગળ આવતા તે મનુષ્યના પગલા તેના જોવામાં આવ્યાં તે પગલાની શ્રેણી રાજમેહેલની અંદર જતી જોઈ તે આશ્ચર્ય પામ્યો. તેને અનુસારે મેહેલમાં શોધ કરતા જ્યાં શ્રીચંદ્ર નિશ્ચિત યત્ર સુતો હતો, તેજ ભુવનમાં આવ્યો. તેને જોતાજ રાક્ષસ આશ્ચર્ય પામી મયો. તેના મનમાં આવ્યું કે, આવો ધીર પુરૂષ કોણ હશે ? પોતાના જીવિતની અપેક્ષા કર્યા વગર મારી શય્યા ઉપર આવી સુતો છે, એ કેવું સાહસ ! આ નિર્ભય પુરૂષને મુતોજ જળમાં ફેંકી દઉં, ખડ્ગથી તેના ચૂરેચૂર કરી નાખું, કે દડવડે શય્યા સહિત ટીપી દઉં ? આવું ચિત્તથી રાક્ષસે હાક મારી, અરે નિર્ભય ! તું કોણ છે ? સત્વર ઉડી જા કે ગમાગ ! તું ક્યા સુતો છું ? એ વિચાર કર. આ કોના સ્થાનમાં આવ્યો છું ? અરે શીયાળ ! કેશરીસિહના સ્થાનમાં આવી સુતાં તને કેમ શરમ આવતી નથી ? હું કોણ છું ? તે તને વિચાર પણ ન થયો ? આવા રાક્ષસનાં વચન સાંભળી રાજકુમાર જાગી ગયો તેણે પોતાની પામે ઉભેલા રાક્ષસને જોયો. રાજકુમાર નમ્રતાથી બોલ્યો, અરે ભાઈ ! તું નીતિ જાણે કે નહીં ? કોઈ પણ સુતેલા માણસને જગાડવો તે નીતિ વિરુદ્ધ છે તે નીતિ વિરુદ્ધ વર્તનાર અધમ પુરૂષ કહેવાય છે. જેને માટે નીચે પ્રમાણે નીતિનો શ્લોક છે.

ધર્મનિંદી પંક્તિભેદી નિદ્રાચ્છેદી નિરર્થકઃ ।

કથાભંગી ગુણદ્વેષી પંચૈતે પરમાધમાઃ ॥ ૧ ॥

ધર્મની નિંદા કરનાર, પંક્તિભેદ કરનાર, નીરર્થક નિદ્રાનો ભંગ કરનાર, કથામાં ભંગ પાડનાર, અને ગુણનો દ્વેષ કરનાર, એ પાંચ અતિ અધમ પુરૂષ છે. ૧

ભદ્ર ! તું વિચાર કર, હું તારે ઘેર મુસાફર અતિથિ આવ્યો છું ઘેર આવનાર અતિથિને ઘણો સ્નેહ બતાવવો જોઈએ. ઉત્તમ પુરૂષ ઘેર આવેલા મિજમાનની સારી બરદાસ કરે છે, રાજકુમારનાં આવાં વચન સાંભળી રાક્ષસ બોલ્યો, અરે અધમ ! તું શામાટે મારી ખુશામત કરે છે ? હવે તારા પ્રાણનો અત આવવાનો છે, પુછ્યા વિના ખીજના ઘરમાં પ્રવેશ કરવો, તે કેવું નીચ કામ છે ? તારા જેવા નીચ પુરૂષનું આતિથ્ય કરવું યોગ્ય નથી શ્રીચંદ્ર ક્રોધ કરી બોલ્યો—અરે દુષ્ટ ! આવાં અનુચિત વચન કેમ બોલે છે ? હું મારા જાળથી તારા ઘરમાં પેઠો છું. નપુંસકની જેમ યદ્વાતદ્વા શું બકે છે ? તેં ઘણા કૂર કર્મ કર્યા છે, અઘાપિ કૂર કર્મ કરવાથી શું નથી થાક્યો ? હજી તારાં કુકર્મથી તું તૃપ્ત થયો નથી ? આવા સમૃદ્ધિમાન રાજ્યને તેં પાપમાલ કરી દીધું, એ કેવી વાત ? અરે અધમ ! આ રાજકુટુંબને કારાગ્રહમાં રાખતાં તને લજ્જા પણ આવી નહીં ? તારા મર્મને હું સારી રીતે સમજું છું તું એમ જાણે છે કે, હું શસ્ત્રધારી છું, અને આ કુમાર શસ્ત્ર રહિત છે, તેથી શું થયું ? એથી તારે જરા પણ પુલાઈ જવાનું નથી. કદિ મૂર્ખ સ્થૂલ હોય, અને પ્રાણ કૃષ હોય, તેથી શું થયું ? કાકપક્ષિ ઉડ્યા વૃક્ષ ઉપર બેસે, અને હસ-શ્રેણી ભૂમિ ઉપર ચાલે, તેથી કાંઈ હંસશ્રેણીનું ગૌરવ ઘટતું નથી.

રાજકુમારના આવા વચન સાંભળી રાક્ષસ ચમકી ગયો. કુમારની પ્રાભાવિક ક્રાંતિ જોઈ તે નિસ્તેજ થઈ ગયો તત્કાળ તેના હૃદયમાં વિચાર થયો, આ રાજકુમાર ખરેખરો હીમતવાન છે. મારા જેવા કૂર રાક્ષસના ધરમાં આવી તે નિશ્ચિત થઈ સુધ ગયો, એ કેવું ધર્મ ! આવા વીર શિરોમણિ કુમારને મારે ધન્યવાદ આપવો જોઈએ. આવું વિચારી રાક્ષસ ખુંશી થઈ બોલ્યો, રાજવીર ! તમારી હિમત જોઈ હું ખુશી થયો છું તમારૂં અપૂર્વ સન્ન જોઈ મારૂં હૃદય અતિ સતુષ્ટ થયું છે, જે ઇચ્છા હોય તે માગી લ્યો. તમારી હિમ્મત, વીરત્વ અને ધૈર્ય જોઈ તમારી કોઈ ઉત્તમ જાતિ છે, એમ જણાઈ આવે છે.

રાજકુમાર પ્રીતિ દર્શાવી બોલ્યો—ભદ્ર ! જો તમે ખરેખર પ્રસન્ન થઈ મને વર આપવા ઇચ્છતા હો તો, એટલીજ માગણી છે કે “ હવેથી કૂરપણુ છોડી દો, અને દરેક મનુષ્ય ઉપર સારી નજરથી અવલોકન કરો. આ ઉજડ નગર વસાય તેમ કરો, અને પુણ્ય ભુદ્ધિ ધારણ કરો ” શ્રીચંદ્રની આવી માગણી સાંભળી તે રાક્ષસ પ્રસન્ન થયો. પ્રેમથી રાજકુમારના ચરણમાં નમી બોલ્યો—ભદ્ર ! તમે મારા ધર્મતા હો, મારી ઉપર અસાધારણ ઉપકાર કરનારા હો, આ કુડલપુરનો ઉદ્ધાર કરો તમે ધર્મી હો, ધર્મની પસાયથી સર્વ જાતનો ઉદય થાય છે તમારા જેવા ધર્મવીરના જ્યા પગલા થાય, સા સર્વ પ્રકારની સમૃદ્ધિ થાય છે. મહાનુભાવ ! હવે મારી જેમ આ રાજધાનીને દીપાવો આ પ્રમાણે કહી તે રાક્ષસ શ્રીચંદ્રને લઈ અંત પુરમાં આવ્યો અર્જુન રાજાની રાણી સુરસુદરીને નમીને બોલ્યો—ભદ્રે ! મારા અને તમારા ભાગ્યથી કોઈ આ સુકૃતિ પુરૂષ આવ્યા છે. તે મહાનુભાવના દર્શન કરી તમે કૃતાર્થ થાઓ દેવી ! મારા અપરાધને ક્ષમા કરજો આજથી તમે માગ ભગિની છો મેં આ તમારૂં રાજ્ય એ મહાનુભાવને સોંપ્યું છે. આ નરવગ્ના પુણ્યથી તમે સુખી થશો.

રાક્ષસની આવી સદ્વૃત્તિ જોઈ રાણી ખુશી થઈ શ્રીચંદ્રની સૌમ્ય અને સુદૃઢ મૃત્તિ જોઈ તેના હૃદયમાં પૂર્ણ સંતોષ થયો રાણી વિનયથી નમન કરી બોલી—મહાનુભાવ ! આપની આકૃતિજ ઉત્તમ કુળ, જાતિ અને સદ્ગુણ સૂચવી આપે છે. તેથી જે કાંઈ તે વિષે પુછવું, તે પુનરુક્તિ છે. તથાપિ એટલી તો પ્રાર્થના છે કે, આપ ક્યાંથી આવો છો ? અને આ ઉજડ નગરમાં કેમ આવી ચડ્યા ? તે સંક્ષેપમાં જણાવજો રાજકુમારે સન્નિવૃત્ત વદને કહ્યું—ભદ્રે ! હું એક મુસાફર છું વિદેશી કૌતુકો જોવાની ઇચ્છાથી ભાગતવર ઉપર ભર્યા ટ્રક છું ધર છોડ્યા પછી અનેક મથળે ફરતો ફરતો હું એક મુસાફરની ધર્મશાળામાં આવી ચડ્યો ગત્રી પડવાથી મેં પણ તેજ ધર્મશાળામાં વામ કર્યો વિવિધ દેશના મુસાફરો સા મુતા સુતા અનેક જાતની વાતો કરતા હતા, તેવામાં કોઈ પૈતાવિકે મારી પૂર્વની વાર્તા કહેવા મારી જેમાં પ્રથમથી તે આજ સુધીની મારી વિચિત્રતા તેને ગદ્યાર્થ જ્ઞાન કરે, જે સાંભળી હું ધણોજ આશ્ચર્ય પામી ગયો પ્રાંતકાંડે મેં આનંદથી તે વાર્તા સંભળીને જાનત કમળ અને દેટલીએક વસ્તુઓની બેઠ આવી ખુશી થયા.

રાજકુમારની આવી સ્વચાલિત વાર્તા, દેટલીએક નગર દરકા નામે એક રાજાની

રાજકુમારની આવી વચન સાંભળી રાક્ષસ ચમકી ગયો. કુમારની પ્રાભાવિક ક્રાંતિ જોઈ તે નિસ્તેજ થઈ ગયો તત્કાળ તેના હૃદયમાં વિચાર થયો, આ રાજકુમાર ખરેખરો હીમતવાન છે. મારા જેવા કૂર રાક્ષસના ધરમાં આવી તે નિશ્ચિત થઈ સુધ ગયો, એ કેવું ધર્મ ! આવા વીર શિરોમણિ કુમારને મારે ધન્યવાદ આપવો જોઈએ. આવું વિચારી રાક્ષસ ખુંશી થઈ બોલ્યો, રાજવીર ! તમારી હિમત જોઈ હું ખુશી થયો છું તમારૂં અપૂર્વ સન્ન જોઈ મારૂં હૃદય અતિ સતુષ્ટ થયું છે, જે ઇચ્છા હોય તે માગી લ્યો. તમારી હિમ્મત, વીરત્વ અને ધૈર્ય જોઈ તમારી કોઈ ઉત્તમ જાતિ છે, એમ જણાઈ આવે છે.

દ્રુપદ !
|| ૬ ||

જો ભગવત કરનાર, ક્યામાં
પુણ્ય છે ?

|| ૬ || ધૈર્ય આપનાર અતિથિને
ગાનની સારી જગદાસ કરે છે.
|| ૭ || તું શામાટે મારી ખુશા
બિના બીજાના ધર્મમાં પ્રવળ
તિથિ કરવું ચોગ્ય નથી શ્રી
મ બોલે છે ? હું માગ જ
પડે છે ? તે ધણી કૂર કર્મ
તારા કુર્મથી તું વૃક્ષ થયો
એ દેવી વાત ! અરે અધમ !
|| ૮ || નહીં તારા મર્મને હું
|| ૯ || અને આ કુમાર શખ
|| ૧૦ || ગતું નથી. કદિ મૂર્ખ ન્યૂક
|| ૧૧ || વૃક્ષ ઉપર બેસે, અને હમ
નથી.

આવી, તે અટવી ભયકર હતી, પણ પુણ્યના પ્રસાદથી હું તેમાં નિગળાઈ રહ્યો. અટવીના મધ્યભાગે આવતાં સૂર્ય અસ્ત ગિરિપર આવી ગયો, અને રાત્રિ પડી ગઈ. ભયકર અટવીમાં રાત્રિ નિર્ગમન કરવા એક વૃક્ષ નીચે ઉભો રહ્યો. તે વૃક્ષ ઉપર શુક પક્ષીઓનો મોટો સમૂહ રહેતો હતો, વિવિધ પ્રદેશમાંથી આવેલાં શુક પક્ષીઓ પરસ્પર નવીન સમાચાર પૂછતાં હતાં, તેવામાં એક વૃક્ષ શુક પક્ષી બોલ્યો—બચ્ચાંઓ ! હું આજ ત્રણ દિવસે ઘરે આવ્યો છું. બચ્ચાંઓ બોલ્યાં—પિતાજી ! કાંઈ પણ નવીન સમાચાર લાવ્યા હો તો કહે. અમારે કાંતુક સાલળવાની ઘણી ઇચ્છા છે. વૃક્ષ શુક બોલ્યો—પુત્રો ! મારી નવીન વાર્તા સાલળી તમને આશ્ચર્ય લાગશે અહિંથી પૂર્વ દિશામાં માહેદ્ર નામે નગર છે, તેમાં ત્રિલોચન નામે રાજા રાજ્ય કરે છે, તેને ગુણસુંદરી નામની રાણીથી સુલોચના નામે પુત્રી થઈ છે, એ રાજકુમારી ચોસઠ કળામાં પ્રવીણ અને સૌંદર્યવતી છે, તથાપિ તે જન્મથી અધ છે, અંધ બાળા પ્રજ્ઞાશ્વ ચક્ષુથી સર્વ વિદ્યા અને કળામાં પ્રવીણ થઈ છે. રાજપુત્રીને ચાપનવતી જોઈ, તેની માતા ગુણસુંદરી પુત્રીના વિવાહ માટે ચિંતામગ્ન રહ્યા કરે છે. રાણીની ચિંતા જાણી રાજા ત્રિલોચને મંત્રીને બોલાવી માહેદ્ર નગરમાં પડો વગડાવ્યો કે, જે કાંઈ રાજકુમારી સુલોચનાને દેખતી કરે, તેને તે પુત્રી અને અર્ધ રાજ્ય આપવું. આ પડકારી આઘોષણની વાર્તા ઘણા પ્રદેશમાં ફેલાણી છે. આજે પાંચ માસ પૂર્ણ થઈ પડો મારા બેટા, ત્યાં સુધી એ પડકારે કાંઈએ સ્પર્શ કર્યો નથી. હવે તેનું શું બને છે તે તેજાનું છે.

લગુ પક્ષીઓ બોલ્યા—પિતાજી ! તે બીચારી રાજકુમારીનું શું થશે ? જન્મથી અધ થયેલા મનુષ્યને દેખના કંઈવાનો ઉપાય જાણનાર કાંઈ મળશે કે નહીં ? તેવો ઉપાય જન્મજન્મ હોય કે નહીં ? તે કૃપા કરી કહે.

વૃક્ષ શુક બોલ્યો—બચ્ચાંઓ ! તેવો ઉપાય અહીંજ છે, અને મારા જાણવામાં છે. પણ તે તમને કહી શકાય તેમ નથી. તેવી વાત ગુપ્ત રાખવી જોઈએ. કદિ કહેવી દોષ, તો મને તો કહેવાયજ નહીં બચ્ચાંઓ આગ્રહથી બોલ્યા—પિતાજી ! અમને કહ્યા વિના આણશેજ નહીં, મને શા માટે ન કહેવાય ?

વૃક્ષ શુક બોલ્યો—શિશુઓ ! મને ગુપ્ત વાત કહેવાની નીતિ શાસ્ત્રમાં ના કહેલી છે તેને મને કોઈ નીચે પ્રમાણે છે—

દિશા નિરીક્ષ્ય વક્તવ્યં રાત્રૌ નૈવચ નૈવચ ।

મંચર્ગત મહાધૃત્તૌ વટે વરરુચિર્યથા ॥ ૧ ॥

જિવને ગુપ્ત વાત કહેવી દોષ તો, આમપાસ તપાસીને કહેવી, મને તો કહેવીજ નહીં કંઈ કે, એવા ધૃત લેકા મને ગુપ્ત રીતે જાણ કરે છે. તે પ્રમાણે વક્તા શ્રી રુચિરને મનુષ્ય હશે.

બાળ, ઓ અને મૂર્ખ લોકોની હઠ ધણી હોય છે. બચ્ચાઓએ હઠ કરી કહ્યું—
પિતાજી ! ગમે તેમ કરો, પણ અમોને તે વાત કહ્યા વિના ચાલશે નહીં બચ્ચાઓની આવી
હઠ જોઈ વૃક્ષ શુક બોલ્યો— શિશુઓ ! સાંભળો. આ વૃક્ષ નીચે બે પ્રકારની ઔષધીઓ
છે તે પ્રભાવિક અને પીળા વર્ણની છે. તેમાં પેલી ઔષધી અમૃત સંજીવની છે,
જેના પત્ર લાંબા અને પહોળા છે બીજી ઘણુ દુરણી નામે છે, તેનાં ગોળાકાર નાનાં
પાત્રાં છે. પ્રથમની ઔષધીથી અંધત્વ દૂર થઈ જાય છે, અને બીજી ઔષધીથી શસ્ત્રાદિકના
ધા રૂઝાઈ જાય છે. વૃક્ષ શુકનાં આવાં વચન સાંભળી તેનાં બચ્ચાઓ ખુશી થઈ ગયાં

દેવી ! વૃક્ષ નીચે રહેલા મેં તે વૃક્ષ શુકનાં વચન સાંભળી લીધાં. તત્કાળ તે
ઔષધીઓ લઈ હું ત્યાંથી ચાલતો થયો. ખીચારી જન્માંધ રાજકુમારી સુલોચનાનો
ઉપકાર કરવા માહેંદ્ર નગર તરફ જતો હતો, ત્યાં માર્ગમાં આ ઉજડ નગર જોઈ અહિં
આવ્યો છું. આ નગરનો ઇતિહાસ મેં કેાઈ સારીકા પાસેથી સાંભળી, મને અહિં આવ-
વાનું વિશેષ કૈાવુક થયું હતું. તમારા દુ ખની વાત જાણી મને સહાય કરવાની ઇચ્છા
થઈ, અને આ રાક્ષસ પુરૂષે વિગ્રહ કર્યા વગર પોતાની કૂરતા છોડી દીધી, તેથી હું મારૂં
આગમન કૃતાર્થ માનું છું. આ ભદ્રપ્રકૃતિ પુરૂષ મને આ નગરનું રાજ્ય આપવા કહે
છે, પણ તે લેવાની ઇચ્છા નથી, તમે પ્રસન્ન થઈ, મને રજા આપો. કેાઈ બીજા કુળ-
વાનું રાજપુત્રને આપજો

રાણી—ભદ્ર ! આ શું બોલો છો ? તમારા જેવો ઉત્તમ પુરૂષ અમને ક્યાંથી
મળે ? પ્રાપ્ત થએલ અમૃત રસ જેવાં મધુર જળને તૃષાતુર મનુષ્ય કેમ ન પીએ ?
રાજવીર ! કૃપા કરી અહિં જ રહો. આ મારી પુત્રી ચંદ્રમુખીને તમારી અર્ધોગના કરો.

શ્રીચંદ્ર—માતા ! કુળ, જાતી અને શીજથી હું અગ્રાત છું, તેવા અગ્રાતને
રાજકન્યા આપવી, તે યુક્ત નથી. તે વિષે દીર્ઘ વિચાર કરો. તે સાંભળી રાક્ષસ બોલી
ઉઠ્યો—માતા ! તે ગમે તેમ કરે, તોપણ તમારૂં વચન તેમને માન્ય કરવું જોઈશે.
મહાન પુરૂષો સર્વમાં નિ રૂપ હોય છે, તથાપિ જે ઉદય આવે, તે ટાળી શકાય નથી.
એમ કહી, તે શ્રીચંદ્રના ચરણમા નમી પડ્યો, અને અતિ પ્રાર્થના કરી, તે યક્ષે કન્યાને
સ્વીકારવાનું કબુલ કરાવ્યું.

યક્ષના અતિ આગ્રહથી શ્રીચંદ્રે તે રાજ્ય ગ્રહણ કર્યું, અને ગાધર્વ વિધિથી રાજ-
કન્યાનું પાણીગ્રહણ કર્યું. ચંદ્રમુખી શ્રીચંદ્ર જેવા સદ્ગુણી પતિને વરી અલત આનંદ પામી.
શ્રીચંદ્ર પણ યક્ષ કન્યાના અભિનવ વિલાસ સુખથી પરમ સંતુષ્ટ થયો. અનુક્રમે કુંડલ-
ગિરિની રાજ્યધાનીમા લોકો આવી વસવા લાગ્યાં. રાજ્યના મંત્રીઓ અને સામંતો પાછા
આવ્યા. રાજ્યસેના, હાથી, ઘોડા, અને રથ તથા રાજ્યની સર્વ સમૃદ્ધિ એકત્ર થઈ મઠ.
શ્રીચંદ્રે કુંડલપુરને પૂર્વની સ્થિતિમાં મુકી દીધું સર્વત્ર જયનાદ પ્રવર્ત્યો.

એક વખતે યક્ષે મહારાજા શ્રીચંદ્રકુમારને વિનંતિ કરી કે, વજ્રપુર નામના
ઘોર મને ખેરી આજ ચકાવી માર્યો હતો, તે ચમત્કારી ઘોર અહિંથી દૂર આવેલા કુંડલ-

નંદ નેવચ ।

ધા ॥ ૧ ॥

તાળીન કહવી, ગરે તે કહવી
તે પ્રમાણે વડા નં

ગિરિના શિખર ઉપર રહેતો હતો, મેં તેને સાંજ મારી નાખ્યો છે, તે રથજે તેણે લો-કાનો ચોરીનો ઘણો દીમતી માલ સંગ્રહિત કરેલો છે, તે બધો ગિરિ મુવળું રત્નથીજ બારેલો છે, માટે ત્યાં જઈને તે સગવડ હસ્તગત કરે.

યક્ષના કહેવાથી શ્રીચંદ્ર કુળગિરિના શિખર ઉપર આવ્યો, ત્યાં જઈ તેણે તે ચોરનું અનગળ દ્રવ્ય હાથ કર્યું તે પછી યક્ષના કહેવાથી તે રથજે ચંદ્રપુર નામે એક ખીજી શહેર વસાવ્યું. જેની અદર ઉત્તમ કારીગીરીવાળી હવેલીઓ અને ચાટાની શ્રેણીઓ ગોઠવવામાં આવી, જ્યાં ચોરનું વધરથાન હતું તેની ઉપર એક યક્ષચૈત્ય બનાવ્યું, તેમાં યક્ષની પાપાણુમય મૂર્તિ કરી સ્થાપિત કરી, વજ્રપુર ચોરની મૂર્તિ ઉપર તે મૂર્તિને જે-સાગી, તેનું નામ નરવાહન પાડ્યું. કેટલાક દિવસ ત્યાં રહી, શ્રીચંદ્રકુમાર પાછો કુડળા-પુરમાં આવ્યો, ત્યાં મંત્રીવર્ગને રાજ્ય શાસનની આજ્ઞા આપી, રાજ્યસિંહાસન ઉપર પોતાની પાદુકા રાખી, યક્ષની આજ્ઞા સંપાદન કરી, ત્યાંથી મહેદ્રપુર જવા તૈયાર થયો.

સાલતી વખતે ચંદ્રમુખીની પાસે આવી રજા માગી, પ્રેમપૂર્ણ ચંદ્રમુખી વિન-મથી બોલી—પ્રાર્થના ! હવે પુનઃ ક્યારે મળશે ? સાહિત્યકારો જે કહે છે, તે તમે મથાર્ય કરો છો, એમ કહી ચંદ્રમુખી નીચે પ્રમાણે અર્થ શ્લોક બોલી.

“ પ્રેમૈવમાસ્તુ યદિ ચે ત્પથિકેન સાર્દ્દમ્ । ”

“ જગતમાં કોઈને પ્રેમજ હશે નહીં, કદિ હોય તો મુસાફરની સાથે થશે નહીં. ”

શ્રીચંદ્રકુમારે કહ્યું—પ્રિયા ! નિશ્ચિત રહે, ધર્મના પ્રભાવથી સર્વ પ્રકારનું સુખ મળે છે. હું કાર્ય સિદ્ધ કરી પાછો સત્વર આવીશ, આટલું કહી સાશુનયના ચંદ્રમુખીને અગ્નિગન કરી શ્રીચંદ્ર પ્રિયાથી છુટો પડ્યો. નગરની બાહર નીકળી પેલી સુટિકાનો પ્ર-પાગ આપ્યો, અને મુસાફરીનો પૂર્વ વેષ ધારણ કરી સાલતો થયો.

—

પ્રકરણ ૪૧ મું.

સુલોચના, સુલોચના થઈ.

હેનનગરમાં આજે લોકોના ટોળેટોળા રાજમહેલ તરફ જાય છે પ્રજાના મુખ ઉપર હર્ષના અંકુર સ્ફુરી રહ્યા છે, લોકો શેરીએ શેરીએ વિવિધ જાતની વાતો કરે છે. નગરની મધ્ય ભાગે કોઈ એ પુરૂષોને દોડતા જોઈ એક કોતુહલી પુરૂષે પુછ્યું, મિત્રો ! આમ ઉતાવળા ક્યા જાઓ છો ? આજે દરબારમાં લોકોની મેદની કેમ ભરાય છે ? તે દોડનાર પુરૂષો રાજસેવક હતા, તેઓએ પોતાના જાણીતા ભત્રીજાને કહ્યું, મિત્ર ! શું તને કાંઈ ખબર નથી ? આજે અમારા મહારાજા ત્રિલોચનના કુંવરી સુલોચનાને કોઈ સિદ્ધ પુરૂષ દેખતા કરે છે. છ માસ થયા જે પડકાર આધોષણ થતી હતી, તે આજે કૃતાર્થ થઈ છે. કોઈ મુસાફર તે અસાધ્ય કાર્ય કરવાને તૈયાર થયો છે મહારાજાના મનોરથ પૂર્ણ થવાનો આજે સમય આવ્યો છે જાહેર દરબાર ભરી મહારાજાની સમક્ષ તે ચમત્કારી પ્રયોગ થવાનો છે તે જોવાને લોકો ટોળાળાંધ ત્યા જાય છે મિત્ર ! તું પણ અમારી સાથે ચાલ આ વાર્તા સાંભળી તે પુરૂષ પણ તેમની સાથે દરબારમાં ગયો.

રાજમહેલમાં લોકોની ધમાલ મચી રહી હતી, છડીદારો મોટા પોકાર કરી લોકોને શાંત કરતા હતા, રાજ શાસનના પ્રભાવથી લોકોના કોલાહલ શાંત થયો, એટલે મહારાજા ત્રિલોચન સમાજ વચ્ચે હાજર થયો એક તરફ મર્યાદા સાથે અત્યંત પુરની બેઠકની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી જગજગ સમય થયો, એટલે આ વાર્તાનો નાયક શ્રીચંદ્રકુમાર રાજાએ મોકલેલા ગજેદ્ર ઉપર ચડી, ગાજતે વાજતે દરબારમાં આવ્યો. રાજાના પ્રધાન મંત્રી સામા જઈ તેનો સત્કાર કર્યો, અને સન્માન સાથે સભામાં તેનો પ્રવેશ કરાવ્યો. મહારાજાએ ઉભા થઈ શ્રીચંદ્રનો હર અહણ કર્યો, અને ઉત્તમ આસન ઉપર તેને બેસાડ્યો. હર્ષ યુક્ત નરપતિએ તે મુસાફરને વિનયથી કહ્યું, ભદ્ર ! તમારો જેવા સિદ્ધ પુરૂષના દર્શનથી અમે કૃતાર્થ થયા છીએ રાજકુમારીના ભાગ્યે તમારો જેવા સદ્ગુણી પુરૂષને આકર્ષ્યો છે તમારો નિવાસ ક્યા છે ? અને અહીં આવવાનું પ્રયોજન શું છે ? શીયદે વિનયથી કહ્યું, રાજેદ્ર ! હું કુશચળનગરીનો નિવાસી છું, અહીં આવવાનું પ્રયોજન ખીલું કાર્ય નથી. ભારતવર્ષના કોતુહલ જોવાના શોખથી હું સર્વ અંગે ભ્રમણ કરું છું.

તિલેચને આતુરતાથી જણાવ્યું, હવે કાર્ય કરવાનું છે, તેનો સ્વર આગળ રંગે રંગાને જણાવ્યું, રાજકુમારી ક્યા છે ? તેને અહીં બોલાવો તરતજ મહારાજાએ આજ્ઞા કરી એટલે મેવડો રાજકુમારીને ત્યાં લાવ્યા સુંદર વેષ ધારી દામીએ એ રાજાના ને પાંચ પાંચ રૂપિયા નાણાં હોડેવા મેં જોયું પડે. હવે તેનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરું છું.

૧. નિવૃત્તિ મેળવે.
 ૨. નિવૃત્તિ મેળવે.
 ૩. નિવૃત્તિ મેળવે.

પા. ૧, પંડિતના નિર્ધનતા,
૨, એટલા વિપરીતપણે

॥ ते तन्म पाठ्युं भव्य
पदानां उन्नी राप्ता.
ह कुद् स्वाहा ”
यु र्प्या.

કાપડી ગુમ થયેા.

એ ઉપર પણ રાખી,
 જાણે દાખલ કર્યો. મસનો
 , ભોમિતિ પ્રગટ થઈ. ક-
 ધાર દૂર થઈ ગયું. રાજ-
 પો દર્શન કરતાં તે
 ગળગાળા । આ વ્યક્તિ
 તમે સ્ફુગિત થઈ ગયું
 ૫ તે મુદ્રાલેખ વાંચી જો
 ૧૨૫. તે વાંચતાજ હ
 નાની પ્રતિષ્ઠા પ્રમાણે તમે
 ૮૦ દુષિત નથી. હું આપને
 રથી જાતિ, કુળ, વિ-
 ૧૭ મણ છે. મારા નિ-
 :માનજ આપ ઉપધારી

આ તાપસ આ ચાંનનો તાપઃ શ્રીચંદ્ર હતો, તે મનપુત્રને દેખતી કરી કાઠ
-થળે જઈ રાગવેષ ફર કરી બીજો તાપસનો વેગ હાથ આપ્યો હતો. વચ્ચે ઉપર કાગળ
સેડા આપ્યો હતો, તરીકે લખ ચોગી હતી, કે. હતા મળ્યા હતા, તેટલે મનપુત્રી અને
આ 'કરે', 'તોડ' 'સે' માટે - આ પુ. આપે છે 'સે' આપે છે ?

રાજા તાપસના વેપથી તેને ઝોળખી શક્યો નહિ, ઠાણવાર વિચારમાં પડ્યો, એટલે ચતુર મંત્રીએ કહ્યું કે, મહારાજા ! સુલોચનાને સુલોચના કરનાર આપણા ઉપકારી પુરુષ આવ્યા છે. તત્કાળ રાજાએ તેને ઝોળખી લીધો, કાપડીનો વેપ જોઇ રાજા વિચારમાં પડ્યો. જો કે મારી પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે અર્ધ રાજ્ય અને રાજકન્યા આ પુરુષને આપવા જોઇએ, પણ આ વેપ ઉપરથી તેની જાતિ અને કુળ કેવા હશે ? આવા અજાત પુરુષને રાજ્ય આપવું તે કાંઈક ચોગ્ય, પણ રાજકન્યા આપવી ચોગ્ય નથી. રાજાને વિચારમાં પડેલા જાણી ચતુર મંત્રી સમજી ગયો. તત્કાળ વિનયથી તે કાપડીને પુછ્યું, ભદ્ર ! આપ જાતે કેવા છો ? કયા વંશમાં આપનો જન્મ છે ?

શ્રીચંદ્ર મરોડમાં બોલ્યો—રાજેન્દ્ર ! હવે કુળ, જાતિ પુછો, તે શા કામનાં છે ? પાણી પીને ધર પુછવા જેવો ન્યાય તમે કરો છો, તમારે હવે તે વિચાર કરવાનો નથી. જે પ્રતિજ્ઞા તમે કરેલી હતી, તે સત્ય કરવી છે કે નહીં ? રોગ મર્યા પછી વૈદ્ય વેરી થાય, એ પ્રમાણે તમારું વર્તન થાય છે, તથાપિ મારી જાતિનો ઇતિહાસ સાંભળો. કુશસ્થળનગરમાં લક્ષ્મીદત્ત નામે એક શ્રેષ્ઠી છે, તેનો હું વ્યસની પુત્ર છું. ધરમાથી છાતી રીતે લઈ લક્ષ્મી ઉડાડવાનું મારામાં વ્યસન છે, મારા એ વ્યસનથી કંટાળી પિતાએ મને ઘણી વાર વાર્યો, તથાપિ હું સુધર્યો નહીં, એટલે મારા પિતાએ મને ધરમાથી કાઢી મુક્યો છે, મારે ધન ખર્ચવાનું વ્યસન હોવાથી દ્રવ્ય વીના મને ગેઠતું નહતું, તેથી મેં સુસાફરી કરી એક સિદ્ધ પુરુષને શોધી કાઢ્યો. તેણે મંત્ર, તંત્ર અને ઔષધના પ્રયોગો મને બતાવ્યા, જે મારે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવામાં સાધનભૂત થયા છે. દ્રવ્યની ઇચ્છા માટેજ મેં તમારી સમક્ષ આ પ્રયોગ કર્યો છે, હવે શું કહો છો ?

કાપડીના આવા વચન સાંભળી રાજા વિશેષ વિચારમાં પડ્યો. આ વાતનો નિર્ણય કરવા રાજાએ તે કાપડીને વિનંતિ કરી કહ્યું, ભદ્ર ! મારી પ્રતિજ્ઞા નિષ્ફળ નહીં થાય, થોડા દિવસ આ નગરમાં કૃપા કરી નિવાસ કરો. આ પ્રમાણે રાજાના કહેવાથી તે રાજા લઈ પોતાને ઉતારે આવ્યો. રાજા ત્રિલોચન હવે શું કરવું, તે વિષે નિર્ણય કરવા અતપુરમાં ગયો. રાણી ગુણસુદરી રાજાને આવતા જોઈ હર્ષભેર બેઠી થઈ, ઉત્સવમાં બેઠેલી સુલોચના પણ ઉભી થઈ નરપતિના મુખ ઉપર ગ્લાનિ જોઈ ચતુર રાણી બોલી—બ્રાણનાથ ! આવા ઉત્સવ પ્રસંગે મુખ ઉપર ગ્લાનિ કેમ દેખાય છે ? પુત્રીનું જન્મધન-પણાનું દુઃખ દૂર થવાથી માહેન્દ્રપુરની સર્વ પ્રજા આનંદમાં મગ્ન છે, ત્યારે આપ મહારાજાના મુખ ઉપર ગ્લાનિ કેમ ? નરપતિએ કહ્યું, રાણી ! સુલોચનાનો મહાન દોષ દૂર થયો, તેથી આનંદ થવો જોઈએ; પણ મેં કરેલી પ્રતિજ્ઞા મને ચિંતાનું કારણ થઈ પડી છે. રાજપુત્રી તે ઉપકારી પુરુષને આપતા આનંદ આવે તેમ નથી. તે પુરુષ હીન જાતિનો દેખાય છે, તે છતાં વળી વ્યસની છે. તેવા જાતિહીન અને વ્યસની પુરુષને રાજકન્યા આપવી, તે વિચારવાનું છે. જો ન આપીએ તો પ્રતિજ્ઞાની હાનિ થાય છે; હવે શું કરવું, તે નિર્ણય થઈ શકતો નથી.

રાજાના આ વચન સાંભળી, ચતુર સુલોચના લજ્જાથી આક્રાંત થઈ, પણ

જ્ઞાન સુલોચનાને જણાવ્યો, અને ધીરજ આપી કહ્યું કે, અહીંથી તેને તેડવાને માણસો મોકલવામાં આવશે, તે સાથે વિશેષ જણાવ્યું કે, શ્રીચંદ્ર કુસરથળીમા પ્રખ્યાત પુરુષ છે, ઘણો ધાર્મિક, વિદ્વાન અને સદ્ગુણી છે, તે સાથે તેની સમૃદ્ધિ રાજસમૃદ્ધિના જેવી છે. પિતાના આવા વગત સાક્ષી સુલોચના આશ્વાસન પામી. પોતે એક સદ્ગુણી અને પ્રખ્યાત પતિ સપાદન કર્યો છે, તેને માટે મગર થવા લાગી.

માહેદ્રનગરમાંથી શ્રીચંદ્ર નીકળી ગયો, એ વાત પ્રજા વર્ગમાં ચર્ચાવા લાગી લોકો અનેક પ્રકારની કલ્પનાઓ કરવા લાગ્યા. સુલોચના પુનઃ આશાલતાનું અવલંબન કરી, રાજમેહેલમાં શોક સહિત રહેતી હતી, અને મન, વચન, તથા ડાયાવડે શ્રીચંદ્રને વગ્વાનો નિશ્ચય કરી, તેનુંજ સ્મરણ કરતી હતી.

પ્રકરણ ૪૩ મું.

ચંદ્રલેખા.

ક મુન્દ્ર ઉદ્યાન વસતના પ્રભાવથી ખીલી નીકળ્યું હતું, આસપાસ વસતની વન સમૃદ્ધિ પૂર્ણ રીતે વિકસતી હતી, વિવિધ વૃક્ષોની ઘન-માથી પક્ષીઓનું રૂઝિતરૂપ સંગીત ચાલતું હતું, વસંતે પોતાના મિત્ર મનને જાણે આમ તરણ કરેલ હોય, તેમ નવરંગત પુષ્પરૂપ ગલીયા વૃક્ષ ઝળ ઊપર પાથર્યા હતા, ચારે તરફ શાખાઓ પતાકાઓ પ્રેમથી ફરકતી હતી, દ્રક્ષા મંડળમાં વિવિધ જાતની કમાનો કરવામાં આવી હતી.

આવા સુંદર ઉદ્યાનની નજીક એક કમળ પુષ્પથી સુગોલિન ચરચ જળવાળું સરોવર આવેલું હતું. સરોવર અને ઉદ્યાનની વચ્ચે માત્ર એક ક્ષેત્ર પ્રમાણ ભૂમિનુંજ અંતર હતું.

આ સરોવરના તીર ઉપર એક મુસાફર ઉભો ઉભો સરોવરની શોભા જોતો હતો. કમળ ઉપર કીડા કરતા પક્ષીઓના ઘટ ઉપર તેની દૃષ્ટિ સ્થિર થઈ હતી. આ મુસાફરની બહુક મર્તિ હતી, નાનુક અગ ઉપર તેણે ડાપડીનો વેપ ધારણ કર્યો હતો, તેની મુખ્ય મુદ્રા ઉપર કોતરેલ જોવાની વાંછા પ્રગળ હતી. દ્રષ્ટિ શાન છતાં આપલ્યથી ભરેલી હતી. આ બહુકે સરોવરની શોભા જોઈ પડખે દ્રષ્ટિ કરી, આ તરતજ પેટુ મુન્દ્ર ઉદ્યાન તેના જોવામાં આવ્યું તત્કાળ તે ઉદ્યાન તરફ ચાલ્યો. ઘણવારમાં તો ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કરી મધ્ય ભાગે ચાલ્યો, આં તેણે ચિત્તને ચમત્કાર કરે તેવો નીચેનો દેખાવ અવલોક્યો.

એક દુર્ભાગ વચ્ચે વચ્ચે પાટુરી નીચાળા ઉપર હોયડો હતો. તેના મરતક ઉપર

ચાંદ્ર ચંદ્રનો હતો, તેની કાંતિનો પ્રકાશ હીડોળાની આસપાસ પડ્યો હતો, તેના હીડોળાની બંને બાજુ જે તાપસ બાળા ઉભી હતી. હીંચકા લેતો તે તાપસ કુમાર અનેક જાનની ગમ્મત કરી તે બંને બાળિકાને આનંદ આપતો હતો.

આ દેખાવ જોઈ બહુક આશ્ચર્ય પામી ગયો. તેને પૂછી રીતે જોવાને એક નજીકના વૃક્ષની નીચે જોડો બેઠો વિચાર કરવા લાગ્યો—“ આ ઉદાત્ત રાજકીય જેવું લાગે છે, પણ તે રાજકીય નથી કુદરતી રીતે વૃક્ષોની રચના ઉદાત્તના જેવી થઈ ગઈ છે, અથવા કોઈ તાપસોએ અથાગ શ્રમ લઈને આ વનને ઉદાત્તના રૂપમાં મુક્યું છે. અહીં નજીકમાં કોઈ શહેર કે ગામ દેખાતું નથી, તે છતાં અહીં લોકોનું ગમતાગમન હોય તેવું લાગે છે. આ કુમાર અને બાળિકા તાપસ લાગે છે તેમનો દેખાવ તાપસના જેવો જ છે, તથાપિ તેઓના લલાટ ઉપર રાજતેજ ચળકે છે. હીંડોળા ઉપર હીંચનાર આ તાપસ કુમારનો દેખાવ વેદ ઉપરથી પુરૂષનું લાન કરાવે છે, પણ તેના અવયવની રચના સ્ત્રીના જેવી દેખાય છે તેની એટલાંઓમા ક્ષણે ક્ષણે સ્ત્રી જાતિના લાવ જણાઈ આવે છે ”

આ પ્રમાણે બહુક વિચાર કર્યો હતો, તેવામાં દક્ષિણ તરફની વૃક્ષ ઘટામાથી એક બાળિકા નીચેની ગાથાને મધુર સ્વરે ગાતી ગાતી આવી.

ગાથા.

ચંદ્રકલા રાયસુયા, સા સન્વકલ્પાણભાયણં જયત્ ।

સિરિચંદો વસો જાણ, સયમેવ પરિક્ષિત્વજ્ઞ કઞ્ઞો ॥ ૧ ॥

“ રાજકુમારી ચંદ્રકલા સર્વ કલ્યાણનું ધાત્ર થઈ જાય પામે છે, જેથીએ પોતાની મેળે પરીક્ષા કરીને શ્રીચંદ્રકુમારને પતિ કર્યો ”

આ ગાથા સાંભળી તે બહુકને વિશેષ કોનક થયું. આ શું હતું? ચંદ્રકલા સર્વધી મારો વૃત્તાત આ બાળા કયાથી જાણતી હતી? અહીં કોઈક વનવાસી મેળે તેમ લાગે છે, ત્યાં જઈને જાણાસા તમ કર આતુ ચિંતવી તે બહુક તાપસ બેઠો થયો, ત્યાં તે તાપસ બાળિકાઓ કોડા કરતી હતી, ત્યાં આવી પહોંચ્યો. અત્યુ વાચનારે આ બહુકને પ્રસંગ ઉપરથી જ જાણી લીધો હતો આપણી વાર્તાનો નાબૂદ શ્રીચંદ્રકુમાર છે મારે દનગર માથી દેહચિંતાનું બહાનું કરી, ઉતાવળી પ્રસંગ દત્ત, તે અદ્યત્ત ગૃહિકાના પ્રમાણે અહીં આવી ચડ્યો છે.

આ વિચિત્ર બહુકને જોઈ તે તાપસ બાળિકાઓ તેની સામે આવી, પુરૂષની માળા સર્પણ કરી સ્વાગત પુકી, તેને એક નમસ્કાર વૃક્ષ નીચે બેસાડો, અને તેના વિનયથી બોલી—મહારાય આપને જોઈ અને અત્યંત પ્રસન્ન થયા છીએ હજારો મિત્રોના સમ આમારે આતિથ્ય સ્વીકારો, એમ કહી પડી તેમણે રજા જતા લાવી, તેમની આજ્ઞા વિવેકન રૂં રૂં તપસ જાણીને તેની અંતરે રૂં વીરકાંઠ વળી.

તેના પાસાં માણસો
તેના પ્રખ્યાત પુત્ર
તેના અમરદેહના જેવી
તેના અંતરે સુદૃશી અને

તેના ચંચાલા લાગી સોમ
તેના અમલખન કરી,
તેના ધીરજને વનવાસો

તેની કુદરત, આસપાસ
તેની નિવેશ વૃક્ષોની ઘન
તેની વસતિ પોતાના મિત્ર
તેના પુત્રના ગીચા
મથી કુદરતી હતી, દક્ષ

જાણિત અત્યંત જાણવાળું
જેવું પ્રમાણ બૃમિતુજ

તેમની શોભા જોતો હતો
થઈ હતી આ મુન્દાશરની
ક્યા હતો, તેની મુખ
ગાળથી ભરેલી હતી આ
મુન્દા ઉદાત્ત તેના જોવામાં
પ્રવેશ કરી મધ્ય ભાગે
બેઠો.

હતો, તેના મરતક ઉપર

આ સમયે એક વૃદ્ધ તાપસી ત્યાં આવી, તે વિધવા હતી. જેત વસ્ત્ર તેણીએ પહેર્યા હતા તેની મુખમુદ્રા ઉપર પ્રાદનાનો પૃથ્વ પ્રકાશ દેખાતો હતો. તેણીએ પેલા સ્ત્રી વેપધારી તાપસને પુરૂષનો વેપ આપ્યો. તરતજ તેણીની દૃષ્ટિ બટુકની ઉપર પડી, બટુકને જોતાંજ તેને પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો. તે વિનયથી નમી બટુક પ્રત્યે બોલી—ભદ્ર ! આપ કોણ છો ? અને ક્યાંથી આવો છો ? બટુકે કહ્યું, માતા ! હું મુસાજર છું, કુશસ્થલી નગરીમાંથી આવું છું. કુશસ્થલીનું નામ સામળતાંજ સર્વે ઉત્સુક થઇ ગયાં, બીજા તાપસ બાલિકાઓ ઇતેજરીથી બોલી ઉઠી, મહારાય ! બટુક સાર થયું, જે વાતની અમારે જિજ્ઞાસા હતી, તે સ્પષ્ટ થવાનું કારણ બન્યા. કહો, કુશસ્થલીના શા ખબર છે ? રાજકુમારી ચંદ્રકાના કોઇ પતિ થયો કે નહીં ? તે બાલતા હો તો કૃપા કરી કહો. બટુકે બોલ્યો—લક્ષ્મીદત્ત શેઠનો પુત્ર શ્રીચંદ્રકુમાર ચંદ્રકાના પતિ થયો છે. તેમનો વિવાહોત્સવ ઘણી ધામધૂમથી કરવામાં આવ્યો છે. તે સાંભળી સર્વ બાળીકાઓ ઉમંગથી બોલી—ચંદ્રકા મુખી છે ? બટુકે ઉપેક્ષા બતાવી કહ્યું, તે મુખી છે કે નહીં, તે હું કહી શકતો નથી. હું કાપડી મુસાજર છું. વિશેષ વૃત્તાત મેળવવાની મારે શી જરૂર ? કહો તમે બધા કોણ છો ? આ એકાંત ઉદ્યાનમાં કેમ વસ્યાં છો ?

વૃદ્ધ નયનમાંથી અશ્રુ પાડતી બોલી—મહારાય ! હું દુઃખી સ્ત્રી છું, મારો વૃત્તાત આપ એક ચિત્તે સાંભળો.

વસંત નામના નગરમાં વીરસેન નામે રાજા હતા, તેને વીરમતી અને વીરપ્રભા નામે બે રાણીઓ છે. તેમાં વીરમતી હું પોતે છું. મારા પિતાનું નામ મંગુ રાજા છે મારા પિતા મંગુને બે પુત્રીઓ છે, તેમાં મોટી જયશ્રી અને નાની પુત્રી હું છું. મારૂં બીજું નામ વિજયવતિ છે મારી મોટી બહેન જયશ્રી કુશસ્થલીના પ્રતાપ સિંહ રાજાને આપેલ છે, તેને જય વિગેરે ચાર પુત્રો છે.

હું વસંત નગરમાં હતી. મારા રાજ્યમાં ઘણા પ્રમાણિક અને અમારા પિતરાઇ શુભમતી નામે મંત્રી છે. મારી સપત્ની વીરપ્રભાને નરવર્મા નામે એક પુત્ર થયો, તે ઘણો સાહસી, પરાક્રમી અને શસ્ત્ર વિદ્યામાં નિપુણ થયો. મારે વીરવર્મા નામે પુત્ર અને ચંદ્રલેખા નામે એક પુત્રી થઇ છે.

આ પુરૂષનો વેશ પહેરી રહેલી તે મારી પુત્રી ચંદ્રલેખા છે મારો પુત્ર વીરવર્મા પાંચ વર્ષનો થયો છે. જુઓ, તે આ રહ્યો.

એક વખતે રાજા વીરસેનને અકસ્માત કાળજીર આવ્યો. તેનાથી તેના શરીરમાં દાહ ઉત્પન્ન થયો, તે વખતે રાજાએ પોતાના વિશ્વાસુ મંત્રી શુભમતીને તેજાવી કહ્યું કે, કુમાર વીરવર્માને મારૂં રાજ્ય આપજો. તે પછી એક મુદ્દતજ પછી રાજાએ સ્વર્ગવાસ કર્યો.

ભદ્ર મહારાય ! રાજાના સ્વર્ગવાસ પછી બળવાન કુમાર નરવર્માએ પોતાના જ્ઞે-
રવી રાજ્ય દબાવી લીધું, અને અમેને નગરીની બાહર કાઢી મુખ્યાં હું મારી પુત્રી અને

બાળપુત્રને લઈ અશ્રુપાત કરતી નગરની બહાર નીકળી, તે વખતે અમારી વફાદાર પ્રજાએ અમારી સાથેજ અશ્રુપાત કર્યો. મંત્રિવર શુભગતિની સહાયથી અમે ટાંઠ અરણ્યનો અશ્રુપાત લેવા માગ્યા. થોડેક દૂર આવતા એક વિદ્વાન નિમિત્તિએ અમને સામો મળ્યો. અમારી દીન સ્થિતિ જોઈ તે મહાનુભાવને દયા ઉત્પન્ન થઈ. અમારી સાથે ચાલતાં મંત્રી શુભમતિએ વિનંતી કરી, તે વિદ્વાન જોષીને એક વૃક્ષ નીચે બેસારી આ પ્રમાણે પુછ્યું— મહાશય ! આ બાળકુમારને રાજ્યસુખ મળશે કે નહિ ? આ રાજકુમારી ચંદ્રકળાનો સ્વામી કોણુ થશે ? તે આપ કૃપા કરી જણાવશો. વિદ્વાન ગણુકે સમયને અનુસારે પ્રશ્ન બાંધી કહ્યું, મંત્રિરાજ ! તમારે છેવટે સુખ મળવાનું છે. આ ચંદ્રકળાનો પતિ પ્રતાપ-સિંહનો કુમાર થશે, તે કુમાર ભારતવર્ષમાં પ્રખ્યાત છે. અહીંથી થોડે દૂર એક ખદિરનું વન આવે છે, ત્યાં તમે નિવાસ કરી રહેશો, સુદર ઉદ્યાનમાં રાસક્રીડા કરી, કાળ નિર્ગમન કરજો. જે કોઈ પુરુષ આ ચંદ્રકળાનો પતિ થવાનો છે, તે ત્યાં આવશે. જે પુરુષની ઉપર તે રાયણના વૃક્ષમાથી દુષ્કાંટી ધારા છુટે, તે ચંદ્રકળાનો પતિ, એમ સમજી લેજો. આ પ્રમાણે કહી તેણે અમને એક ગાથા લખી આપી, તે પછી તે વિદ્વાન જોષી અમારો સત્કાર લઈ ચાલી ગયો.

મહાનુભાવ ! તે જોષીનાં વચ્ચે અમને પૂણે આશ્વાસન આપ્યું, ત્યારથી અમે અહીં આવીને રહ્યા છીએ. તે ઉપકારી જોષીએ ઉદ્ભવ અને માધવ નામે બે પુરુષો યોગીને વેપે મોકલ્યા હતા, તેમણે અમોને ચંદ્રલેખાનો વિવાહ કોઈ શ્રેષ્ઠીના પુત્ર સાથે કર્યો, રાજકુમાર સાથે કર્યો નહિ, આથી અમે વિશેષ શકામાં પડ્યા છીએ. અઘાપિ કોઈ પુરુષ મળ્યો નથી. તેની રાહ જોઈને કાળ નિર્ગમન કરીએ છીએ. આ બાળા ચંદ્રકળા પુરુષનો વેપ પહેરી તેની સખીઓની સાથે ગમ્મત કરે છે, કોઈ વાર મધુર સંગીત કરી, આનંદને અતિ આનંદ આપે છે.

તે વૃક્ષના મુખથી આ વૃક્ષાંત સાંભળી, બહુક દાપટી વિચારમાં પડ્યો. 'અહીં પણ બંધનનો યોગ થયો, ચાલો હવે અહીંથી ચાલ્યા જઈએ' આવું વિચારી બહુક હસ્યો થયો. હસ્યો થઈ ચાલવા લાગ્યો, ત્યાં રાયણના વૃક્ષમાથી દુષ્કાંટી ધારા છુટી તે જોઈ સર્વ રાજકુટુંબ અને સખીઓ આશ્ચર્ય સાથે આનંદમય થઈ ગઈ. માતાના કહેવાથી ચંદ્રલેખાએ વિનયથી કાયા નમસ્કારી, તે બહુકના કંઠમાં વરમાળા આરોપણ કરી. સર્વ સખીઓએ મળી ગીત ગાયા, અને સ્વાદિષ્ટ ફળ પુલ લાવી વિવાહજોગનું કુંડું યથાશક્તિ દાન આપવામાં આવી. શ્રીચંદ્ર પણ ચંદ્રલેખાને વગી, હૃદયમાં હર્ષ પામ્યો. પછી વીરમતી પેટના બાળકુમાર વીરવર્માને આગળ કરી, ક્ષીયન્તે કહેવા લાગી—મહાવીર ! આ કુમારને નિધાનની જેમ શુભ રાખી ઉછેરો છે, હવે તમે તેને આશ્વિન આપો. જે કે તે વચમાં પાળ છે, પણ તમારા જેવા અશ્રુપાત લઈ તે હવે મોટો થશે છે. રાજીના અશ્રુથી બહુ પણ શુભ થાય છે તે નિષે એક નીતિનો મોક્ષ માર આપે છે.

આશ્વવસેન પુંમાં ગરિમા લવિમા ચ જાયતેઽવમ્યમ્ ।

વિંધ્યે વિંધ્યન્મનાતાઃ વરિણો વન દર્શને લલ્લઃ ॥ ૧ ॥

૧. એન વચ્ચે તેણીએ
૨. તેણીએ પેચા
૩. તેની ઉપર પડી,
૪. પ્રાપ્ત બોલી—ભર !
૫. મસાગર છ, કુશ
૬. નામ ગયા, બીજ
૭. વાનની અમો
૮. તેના જાણર છે ?
૯. તે કૃપા કરી કહી.
૧૦. પતિ થયો છે. તેમનો
૧૧. જાણીએ ઉમંગથી
૧૨. છે કે નહીં, તે હ
૧૩. તાની મોરે કી જરૂર ?

૧૪. રી રી છ, મોરે વૃક્ષાંત
૧૫. તેની વીરમતી અને
૧૬. મારા પિતાનું નામ
૧૭. વૃક્ષી અને નાની પુત્રી
૧૮. કુશભયલીના પ્રતાપ

૧૯. અને અમારા પિતરાઈ
૨૦. નામે એક પુત્ર થયો, તે
૨૧. વર્ષમાં નામે પુત્ર અને

૨૨. પા છે મારો પુત્ર વીર

૨૩. તેનાથી તેના કીરીટમાં
૨૪. ભક્તીને તેણી કહ્યું કે,
૨૫. પછી રાજાએ સ્વનવાન

૨૬. નરવર્માએ પેતાના ને
૨૭. પા હ મારી પુત્રી ને

અચલી નગરીના ગભ કુળચક્ર પ્રતાપસિદ્ધ રાજના પુત્ર શ્રીચક્રકુમાર આ પૃથ્વીતલ ઉપર જ્ય પામો. ”

આ ગાથાનો અર્થ જાણી હર્ષ પામતી વીરમતિ પોતાના પરિવાર સાથે તે ઉદ્ધા-
નમા ગઇ, ત્યાં માહેડનગર પતિ પોતાના કુટુંબ સાથે આવ્યો હતો, તેને જઇને રાણી
વીરમતિ મળી. તેણીએ વિસ્તારથી પોતાનો વૃત્તાત અને શ્રીચક્રકુમારનો સંબંધ જણાવ્યો,
તે જાણી રાજા ત્રિલોચન અને તેનો પરિવાર ખુશી થયો સન્માન સાથે તે પોતાના દર-
બારમા તેમને લઇ ગયો, ઘણો આગ્રહ કરી, તેમનો આતિથ્ય સત્કાર કર્યો. સુલોચના અને
અદ્વલેખાનો પરસ્પર સખીભાવ થયો. શ્રીચક્રના ગુણનું સ્મરણ કરી તે બંને રાજબાળાઓ
અસત આનંદ પામ્યા.

કેટલાએક દિવસ સુધી વીરમતિ સપરિવાર ત્યાં રહી, પછી કુટુંબપુર જવાને રાજા
ત્રિલોચનની આજ્ઞા મારી છેવટે રાણીના આગ્રહ ઉપરથી રાજા ત્રિલોચને તેમને કુટુંબપુર
જવાની આજ્ઞા આપી હવે આગળ શ્રીચક્રકુમારનું શું થયું, તે આપણે જાણીએ.

પ્રકરણ ૪૪ મું.

યોગિની.

ક સુંદર મહેલ પોતાના ઉચ્ચ શિખરોથી ગગનની સાથે વાત કરતો હતો,
તેની આસપાસ નવગંગિત વાવટાઓ ફરતા હતા, તેના ગોખ અને જા
ળાઓ ઉપર સૂર્યનો તડકો પડવાથી અભિનવ શોભા યતી હતી, પ્રત્યેક ગો
ખ ઉપર મનને આકર્ષે તેવી ઉત્તમ કારીગરી કર્યામાં આવી હતી, માર્ગે
ચાલતા લોકો તેની શોભા જોઇ, આનંદ પામતા હતા, કેટલાએક ગોખની આગળ મેના
ગોપટના સુવર્ણમય પાજર્ડા લટકાયા હતા, રસતે જતાં જો પુરોએ તે શુક્ર પદ્માઓ
આવકારના શબ્દોથી બોલાવતા હતા મેહેલની આગળ બહુ જુદી જુદી આદૃતિના મનોહર
ગોખ મુકવામાં આવ્યા હતા, કેટલાએક દાસદામીઓ તે સુંદર ગોખોથી મુખ કાઢી
નગર ચરે જોતા હતા.

આ મહેલના એક ગોખ ઉપર કેટલાક પુરુષ બેઠા હતા, તેના હૃદયમાં વિ-
વિધ વિચારોનો પ્રવાહ વહતો હતો તેની વચ્ચે એક નાની દીકરી હતી. અદ્યપિ તે શુ-
ભચિન્તી સ્વભાવ હોય, હજી તેના મુગ્ધ મનમાં એક વસ્તુનો સ્વપ્ન જોવામાં આવે છે. તે કોઈ
પ્રાણીને સંબંધિત કરવાની તે ઉમ્મીદ રાખતી હતી. તેના મનમાં એક નાની દીકરી હતી.
તે કોઈ દિવસ તેને જોવાની ઇચ્છા રાખતી હતી, તેને જોવાની ઇચ્છા રાખતી હતી.
તે કોઈ દિવસ તેને જોવાની ઇચ્છા રાખતી હતી, તેને જોવાની ઇચ્છા રાખતી હતી.

આ ગાથાના આશયથી
દરબારના પ્રમાણમાં હવે
પર ધારણ કરાય છે શ-
રૂપ તમારો આશય છે.
શો
મનમાં જરાપણ અર્થ
પૂર્ણ સહાય કરશે મારી
પૂર્ણ સંબંધ છે. લાના
વિદે એક કુટુંબપુરના મત્રો
નહિ હું અહીંથી વિદેશમાં
દરમા મળીશ આટલું મહી
પરિવારના તેજનાથી અશુ-
ધી સર્વ તેનું દર્શન કર્યા
માર લઈ કુટુંબપુરને મળું
વિધા. એ મુગ્ધ ગહેરની
સાલજવામાં આવી.
જરીષ ।
વંદો ॥ ૧ ॥
નેહા ।
દો ॥ ૨ ॥
લો ॥ ૩ ॥
અને જે સર્વ ગભગભ
માં શુભગાથા ગાતી પુત્રી
ચક્રમાર જ્ય પમે કુરુ

વાંચનારને વિજ્ઞાસાચ્છ હશે. આ સુદર મેહેલ હેમપુર નગરના રાજા મહાર-
દયજનો છે. એ ગોખ ઉપર બેઠેલો પુરુષ તે મદનપાલ નામે તેનો કુમાર છે, તે યૌ-
વનવયને પ્રાપ્ત થયો છે, તથાપિ તે અવિવાહિત છે. રાજા મદનપાલ કુમારને માટે ઉત્તમ
કન્યાની શોધમાં છે, પણ હજી કોઈ કન્યા પ્રાપ્ત થઈ નથી.

કુમાર મદનપાલ ગોખ ઉપર બેસી પેતાના વિવાહના અને શ્રંગાર વિલાસના મા-
નસિક સંકલ્પો કરતો હતો, ત્યાં એક યોગિણી તે માર્ગે પ્રસાર થતી જોવામા આવી.
યોગિનીનો વેષ મનોહર હતો. તેના હાથમા એક ચિત્રપટ હતું, તેના મુખ અને નયન
ઉપર ચાતુર્ય પ્રકાશતું હતું. વેષ ઉપરથી તે યોગિની છે, એમ જણાઈ આવતું હતું. તે-
ને જોતાં જ રાજકુમાર ઉત્સુક થઈ ગયો. તત્કાળ તેણે યોગિનીને પોતાની પામે બોલાવી,
અને માન આપી પુછ્યું, ભદ્રે ! કુશળ છો ? ચતુર યોગિની બોલી—ભદ્ર ! આ અસાર સં-
સારમાં કુશળતા શું પુછવી ? ભાઈ ! વિચાર કર, કાળના મહાન્ પ્રભાવ આગળ કોણ કુ-
શળ રહી શકે ? જરાવસ્થાસ્થ પ્રયંત્ર રાક્ષસી જ્યારે મસ્તક ઉપર આવી ચડી બેસે છે,
ત્યારે આમવર્ણના સુંદર કેશ ધોળા થઈ જાય છે, અને ઇદ્રિયોની શક્તિ હડી જાય છે,
બાવન વયની સુદર ધમારત તે રાક્ષસી કાણુમાં તોડી નાખે છે, તેથી શરીરનું સૌંદર્ય નષ્ટ
ગઈ જાય છે, અને માણસ વિરૂપ બની જાય છે. ભદ્ર ! તું મને બોળો લાગે છે, માનવ
જીવનની કુશળતા પુછવીજ નહીં. એક પક્ષમાં આયુષ્ય પૂર્ણ થઈ જાય છે, તો પછી કુ-
શળતાની વાત શી કરવી ? તે જતાં પ્રાણી કામ, ક્રોધ અને મોહને વશ થઈ નરકની પી-
ડાનો પાત્ર બને છે. ભદ્ર ! નીચેની ગાથાઓ વિચારી જો, એટલે તને કુશળતા પુછવાની
પ્રયત્ન નહીં

ગાથા.

કુશલ્લ તેહને જેહ ન જાયા, જાયા તેહ મરંદા ।

તો શી કુશલની વાત કહી જે, એ દીસે જનટંદા ॥ ૧ ॥

આસન મારે પણ આશ ન મારે, મસ્મ ધુળી અંગ ધારે ।

કંથા ધરે પણ વિકથા ન છંદે, તો શી મુદ્રા ધારે ॥ ૨ ॥

પહેની કોપિન પણ કિંચિ ન પરિહરે, માંદે જનશું માયા ।

ચુંદી સંસારમે આયા જાયા, કીધા યોગ ન પાયા ॥ ૩ ॥

ચામ્વાળ ચઢી લગ્ન જોળી, તિદાં રહિ મિમિ આયા ।

વિષય પ્રાપ્ત નૃણશું વન ટાલે, તો પરત્રવદા પાયા ॥ ૪ ॥

મગરના રાજા મકર
 તમે તનો કુમાર છે, તે પો
 તમાર કુમારને માટે ઉત્તમ

॥ गन शृंगार त्रिासना भा
 शर यती नेरासा आशी
 , तना भुष अने नयन
 म नखाष्ट आयतुं हतु. ते
 ने पातानी पामे ओलासी,
 मोदी—लक्ष्मी आ असार स
 ॥ १६ ॥ प्रसाव आगण कोशु कुं
 ॥ १७ ॥ आशी यरी बेने छे,
 पोनी रक्षि हरी नय छे,
 ॥ १८ ॥ तेही शरीरतु सौंदर्य नष्ट
 अने सोबो लागे छे, मान
 यष्ट नय छे, तो यष्टि उ
 मोहने वश यष्ट नष्टनी पी
 ॥ १९ ॥ तने कुंसागता पुछानी

रंदा ।
जनष्टंदा ॥ १ ॥

णी अंग घारे ।
द्रा घारे ॥ २ ॥

जनशुं माया ।
न पाया ॥ ३ ॥
भमि भमि आया ।
ही पाया ॥ ४ ॥

[illegible]

રાજા મહારાજ પોતાના કુમારની પાસે આવ્યો. પુત્રને લિસ ગમાં બેસારી આ પ્રમાણે કહ્યું, વત્સ ! હૃદયમાં શામાટે શોક કરે છે ? ભારતવર્ષ ઉપર બીજી ઘણી રાજકન્યાઓ સ્વરૂપવતી છે, પ્રિયંગુમજરીને માટે વૃથા આગ્રહ શામાટે રાખે છે ? બીજી સૌંદર્યવતી સુદરીની સાથે તારો વિવાહ કરીશ. રાજા નૃસિંહે માફ અપમાન કરેલું છે, તેનો બદલો હું આગળ ઉપર લઈશ. પુત્ર ! તેવા અભિમાની રાજાને વારંવાર પ્રાર્થના કરવી, તે ક્ષત્રિયવટને ઉચિત નથી. રાજા નૃસિંહે આપણા મંત્રીને ના કહી છે, એટલું જ નહીં, પણ એક નીચેનો શ્લોક લખીને સાથે મોકલાવ્યો છે

યવાગૂજરણે જાડ્યં મોદકાનાં તુ કા કથા ।

વચનેઽપિ દરિદ્રત્વં ધનાશા તત્ર કીદશી ॥ ૧ ॥

જે રાખડી [બવલી] ને પચાવવાને અશક્ત છે, તેમની આગળ લાડુની તો શી વાત કરવી ? જ્યાં વચનમાં દરિદ્રતા છે, ત્યાં ધન મેળવવાની આશા ક્યાથી રખાય ?

આ ઉપરથી આપણે જાણવું જોઈએ કે, તમારે પ્રિયંગુમજરીની આશા રાખવી જ નહીં. વત્સ ! તું સુચ છે, તેવી દુર્લભ રાજકન્યાની આશા શામાટે રાખવી જોઈએ ? તારે માટે બીજી હજારો રાજકન્યાઓ તૈયાર છે.

આ પ્રમાણે રાજા મહારાજે તેને ઘણું સમજાવ્યો, પણ તે દુરાગ્રહી રાજકુમાર સમજ્યો નહીં. તેના હૃદયમાંથી ચિત્રપટની મનોહરા જરા પણ દૂર થઈ નહીં. પ્રતિદિન તેનું ચિંતન કરવા લાગ્યો. ઘણા દિવસ સુધી મેહેલના ગોખ ઉપર બેસી, તેનો જ વિચાર કરવા લાગ્યો. હાસતા, ચાસતા, ઉઠતા અને બેસતા તેનું મનન કરતો હતો. પુત્ર. તે યોગિની ક્યારે મળે ? એવી હવાઈ કલ્પના કરી, તેજ દિશા તન્ન જોતો હતો. છેવટે રાત્રિવૈભવનો અનાદર કરી, તે મોહી મદનપાળ નગરમાંથી ગુપ્ત રીતે આવ્યો ગયો. રાજા મહારાજ અને તેનું રાજકુળ ભારે ચિતામાં આવી પડ્યું.

પ્રકરણ ૪૫ મું.

યક્ષ મંદિર.

ક રમણીય નગરના દ્વાર આગળ લોકોનું ટોળું એકઠું થયું હતું, જુદી જુદી જાતીના લોકો અનેક જાતની વાતો કરતા હતા, કોઈ વૃદ્ધ જન આવી તેઓને વારતા હતા, અને હિતકારી ઉપદેશ આપતા હતા “ભાઈઓ! રાજાની જે તે વાર્તા કરવી, તે યુક્ત નથી. રાજકીય ચર્ચાથી વખતે રાજકોપ થાય છે પ્રજા વર્ગે રાજકથામાં સામેલ થવું ન જોઈએ. પોતાના સ્વામીની વાર્તા કે ચર્ચા કરવી, તે રાજદ્રોહ ગણાય છે રાજકુટુંબની વાર્તા સારી કે નકારી ચર્ચાએ ન કરવી જોઈએ. તેમ કરવાથી રાજા પ્રજાની ઐક્યતા રહેતી નથી રાજા, તે પ્રજાનો પાલક પિતા છે તેની સ્તુતિ, તેનું યશોગાન કરવું, તેજ આપણો ધર્મ છે ”

વૃદ્ધ જનના આવા વચનથી લોકો સમજી ગયા, કેટલાએક તો તે ટોળામાંથી ચાલી નીકળ્યા, કોઈ જુદા જુદા ભેસી છાતી રીતે બોલવા લાગ્યા, તથાપિ તે લોકોનું વૃદ્ધ તો તેમનું તેમ એકઠું થતું હતું હતું

આ વખતે આપણી વાર્તાનો નાયક શ્રીચક્રમાર કાપડીનો વેપ લઈ, તે નગરના દરવાજા પાસે નીકળ્યો લોકોનું ટોળું એકઠું થયેલું જોઈ શ્રીચક્ર ઉભો રહ્યો તેના પ્રેક્ષ્યમાં તેની જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઈ, તેવામાં એક ગ્રાહ વચનો વણિક લાથી પસાર થતા જોવામાં આવ્યો કુમારે વિનયથી તેને પુછ્યું, ભાઈ ! આ લોકોનું ટોળું કેમ એકઠું થયું છે ? આ નગરનું શું નામ છે ? તે વણિક હોય તો બોલો—ભાઈ ! તમે કોઈ કુલીન પુરુષ દેખાઓ છો, તમારો વેપ કાપડીનો છે, પણ તમારી મુખમુદ્રા ઉપર કુલીનતા દેખાઈ આવે છે આ નગરનું નામ કાંપિલ નગર છે અતી જિતશત્રુ નામે ગાન છે, તેમની રાણીનું નામ રતિ છે, તે રતિના ઉદ્બંધ કનકચંદ્ર નામે એક કુમાર અને કનકવતી નામે પુત્રી થયેલ છે

કોઈ દિવસ પહેલાં વીણાવ્ય નામે એક કાવ્ય ન રચેલા કવિ હતા, તેણે સ્વમાન દરવાજા નાંખ વેકરે એક કુલીનતાને દુનિયા તે સ્વમાનની ખેડમાં કાપડીના શ્રીચક્રમારનું સ્ત્રી દર્શાવી, અને તેનું ચર્ચન કરી, રાજકુટુંબને મુશ્કેલી કરી હતી

તે વીણાવ્ય કેટલાએક દિવસ રૂઝા રહી સ્વમાન નામ જિતશત્રુ રચેલા કાવ્ય ના સ્તરોને પાંચ રહે રહે તે સ્વમાનની કુલીનતાને કેટલાએક દિવસો માટે રાખ વેકરે એક કુલીનતાને મુશ્કેલી આપી હતી તે સ્વમાનની કુલીનતાને રચેલા કાવ્ય ના સ્તરોને પાંચ રહે રહે તે સ્વમાનની કુલીનતાને કેટલાએક દિવસો માટે રાખ વેકરે એક કુલીનતાને મુશ્કેલી આપી હતી

માને મારે આ લોકોનું યોગ
 ૧૫૧ હું તેમાંથી પ્રસાર થઈ
 નીકળ્યો, અને શ્રીચંદ્ર
 નહીં જતા, પાલોયો ખીચે
 આપ્યું મહિત્તી ગોલા
 રંગમતી સાથે ધટ્ટીઓના
 તિમાઓ ગોઠવી હતી, તે
 ના ગળે ગી પુષ્પો વિસ્તૃત
 ગતા પુષ્પોના વૃક્ષ શ્રેણીય ધ
 ન કરતા હતા કેસાએક
 કુમાર વાટિમમાં ફરી યવ
 જેવું મુગ માદર લેઈ
 મને લાગ દેખાવ લેઈ તે
 તે લેતો ગળકુમાર - ૫૬
 પર ચઢત ચક્ષુર અને
 ઉચ્છતા હૃદય હને તે
 તમણે પુરુષ લગાઈ રાગે

[illegible]

કપૂર અને ચદન જાગતું સિંચન કરી રાજકુમારીને સાવધાન કરીએ. તરતજ સર્વ સ-
ખીઓ સાથી પ્રસાર થઇ ગઇ

આ વાર્તા સાંભળી શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—મિત્ર મદનપાળ ! પ્રિયંબુમંજરીની પ્રીતિ
શ્રીચંદ્ર ઉપર ધણી લાગે છે એ ખરેખર શ્રીચંદ્રનીજ રાગી થઇ છે; પરંતુ થયેલી, તે
પ્રેમદા તમને શી રીતે મળશે ? વનિતાઓ વિદ્યુતની જેમ ચપળા છે, તેવી સ્ત્રીના પ્રતિ-
બદ્ધથી પુરુષને કર્મના બધ થાય છે. મીત્રવર્ય ! બને તો આ કંદમા પડશે નહીં, તે
મોહનાની માયા તમારે દુઃખ થશે, તેને માટે આર્દ્રત ધર્મમા નિષેધ કરેલો છે. જેના
સારરૂપે નીચેની કવિતા છે, તે એક ચીત્તે સાંભળો.

મદનપાલ વે, સુંદર શીખ સુળી જે,
જળ જળ સેંતી વે, યારી પ્રીતિ ન કીજે. (ત્રોટક.)
કીજે નવિ પરતરુણી સેંતી, કેતી વાર એ પ્રીતડીયાં,
વિષફલીનીપેરે મુઠ્ઠા મીઠી, પરિણામે દુઃખવેલડિયાં ।
ઝેલડિયાંપેરે ગ્રહિલો જાણે, અંતે વિરસદુઃખ દેહડિયાં,
દીવાનાપેરે ફરે પુરવને, ખીતર વાહિર શેરડીયાં. ॥ ૧ ॥

નિંદ ન આવે વે, રસિક ન રચણી વિહાણે,
અન્ય ન ભાવે વે, ધીરજ મનમાં નાણે. (ત્રોટક.)
નાણે કાંઈ શંકા જાણી રંકા, લંકાપતિ પરેં દુઃખ પામે ।
રાજ મર્યાદા ધરે નવિ તેહની, જેહની માતિ સ્ત્રી શું વાંધી,
ઈહ ભવ પરભવ કેરો કોઈ, પરમારથ ન શકે સાધી. ॥ ૨ ॥

રાગ દેખાવે વે, રાતિ કળયર કલિયાં,
અંતરકાલી વે, કાઠી વોરકે ઠલિયાં. (ત્રોટક.)
મલિયા શું દેજે દહીં મલતી, છિનમે છેહ દેખાવતિયાં,
ઝેર હલાહલથી પળ અધિકી, જેહની જાણી જે છતીયાં ।
કંડુચંદ્ર નાગેંદ્ર મોલાણ, નિમ્બુણી નિરુપમજસ વતીયાં,
દમિદ્ર વ્રત્ત્યા તરુણી પુરંદર, વિકલ થઈ કરતાં નતિયાં ॥ ૩ ॥

इम मन जाणी वे, चंचलता निवारी,
धृति मति धरिये वे, गुरुशिक्षा चित्तधारी. (त्रो.)
धारी जे शिक्षा थड दक्षा, लख्या लेख न छुटी जे,
तुं कुमर भूभाला मदनपाला, सत्त्व धकी नावे त्रुटी जे ।
ज्ञानविमल मति शुं चित्त धरजे, नीख दपारी अति सारी,
जेम इहभवे परभवे होय सुखकारी, सदेजधकी मृणो नर-
नारी ॥ ५ ॥

[illegible]

1. 1960-1961
 2. 1962-1963
 3. 1964-1965
 4. 1966-1967
 5. 1968-1969
 6. 1970-1971
 7. 1972-1973
 8. 1974-1975
 9. 1976-1977
 10. 1978-1979
 11. 1980-1981
 12. 1982-1983
 13. 1984-1985
 14. 1986-1987
 15. 1988-1989
 16. 1990-1991
 17. 1992-1993
 18. 1994-1995
 19. 1996-1997
 20. 1998-1999
 21. 2000-2001
 22. 2002-2003
 23. 2004-2005
 24. 2006-2007
 25. 2008-2009
 26. 2010-2011
 27. 2012-2013
 28. 2014-2015
 29. 2016-2017
 30. 2018-2019
 31. 2020-2021
 32. 2022-2023
 33. 2024-2025
 34. 2026-2027
 35. 2028-2029
 36. 2030-2031
 37. 2032-2033
 38. 2034-2035
 39. 2036-2037
 40. 2038-2039
 41. 2040-2041
 42. 2042-2043
 43. 2044-2045
 44. 2046-2047
 45. 2048-2049
 46. 2050-2051
 47. 2052-2053
 48. 2054-2055
 49. 2056-2057
 50. 2058-2059
 51. 2060-2061
 52. 2062-2063
 53. 2064-2065
 54. 2066-2067
 55. 2068-2069
 56. 2070-2071
 57. 2072-2073
 58. 2074-2075
 59. 2076-2077
 60. 2078-2079
 61. 2080-2081
 62. 2082-2083
 63. 2084-2085
 64. 2086-2087
 65. 2088-2089
 66. 2090-2091
 67. 2092-2093
 68. 2094-2095
 69. 2096-2097
 70. 2098-2099
 71. 2100-2101
 72. 2102-2103
 73. 2104-2105
 74. 2106-2107
 75. 2108-2109
 76. 2110-2111
 77. 2112-2113
 78. 2114-2115
 79. 2116-2117
 80. 2118-2119
 81. 2120-2121
 82. 2122-2123
 83. 2124-2125
 84. 2126-2127
 85. 2128-2129
 86. 2130-2131
 87. 2132-2133
 88. 2134-2135
 89. 2136-2137
 90. 2138-2139
 91. 2140-2141
 92. 2142-2143
 93. 2144-2145
 94. 2146-2147
 95. 2148-2149
 96. 2150-2151
 97. 2152-2153
 98. 2154-2155
 99. 2156-2157
 100. 2158-2159
 101. 2160-2161
 102. 2162-2163
 103. 2164-2165
 104. 2166-2167
 105. 2168-2169
 106. 2170-2171
 107. 2172-2173
 108. 2174-2175
 109. 2176-2177
 110. 2178-2179
 111. 2180-2181
 112. 2182-2183
 113. 2184-2185
 114. 2186-2187
 115. 2188-2189
 116. 2190-2191
 117. 2192-2193
 118. 2194-2195
 119. 2196-2197
 120. 2198-2199
 121. 2200-2201
 122. 2202-2203
 123. 2204-2205
 124. 2206-2207
 125. 2208-2209
 126. 2210-2211
 127. 2212-2213
 128. 2214-2215
 129. 2216-2217
 130. 2218-2219
 131. 2220-2221
 132. 2222-2223
 133. 2224-2225
 134. 2226-2227
 135. 2228-2229
 136. 2230-2231
 137. 2232-2233
 138. 2234-2235
 139. 2236-2237
 140. 2238-2239
 141. 2240-2241
 142. 2242-2243
 143. 2244-2245
 144. 2246-2247
 145. 2248-2249
 146. 2250-2251
 147. 2252-2253
 148. 2254-2255
 149. 2256-2257
 150. 2258-2259
 151. 2260-2261
 152. 2262-2263
 153. 2264-2265
 154. 2266-2267
 155. 2268-2269
 156. 2270-2271
 157. 2272-2273
 158. 2274-2275
 159. 2276-2277
 160. 2278-2279
 161. 2280-2281
 162. 2282-2283
 163. 2284-2285
 164. 2286-2287
 165. 2288-2289
 166. 2290-2291
 167. 2292-2293
 168. 2294-2295
 169. 2296-2297
 170. 2298-2299
 171. 2300-2301
 172. 2302-2303
 173. 2304-2305
 174. 2306-2307
 175. 2308-2309
 176. 2310-2311
 177. 2312-2313
 178. 2314-2315
 179. 2316-2317
 180. 2318-2319
 181. 2320-2321
 182. 2322-2323
 183. 2324-2325
 184. 2326-2327
 185. 2328-2329
 186. 2330-2331
 187. 2332-2333
 188. 2334-2335
 189. 2336-2337
 190. 2338-2339
 191. 2340-2341
 192. 2342-2343
 193. 2344-2345
 194. 2346-2347
 195. 2348-2349
 196. 2350-2351
 197. 2352-2353
 198. 2354-2355
 199. 2356-2357
 200. 2358-2359
 201. 2360-2361
 202. 2362-2363
 203. 2364-2365
 204. 2366-2367
 205. 2368-2369
 206. 2370-2371
 207. 2372-2373
 208. 2374-2375
 209. 2376-2377
 210. 2378-2379
 211. 2380-2381
 212. 2382-2383
 213. 2384-2385
 214. 2386-2387
 215. 2388-2389
 216. 2390-2391
 217. 2392-2393
 218. 2394-2395
 219. 2396-2397
 220. 2398-2399
 221. 2400-2401

ધન ઉપાય કરિ મેલિય, ધનથી હોયે સવિ કામ,
અવગુણ પણ ગુણ કરિલિયે, જગમાં મોહન ટામ. ॥ ૧ ॥

કુરૂપ રૂપ નિર્ગુણ ગુણી, સઘઝા વાંછિત થાય,
લોકતળો વ્યવહાર છે, પ્રાયે એમ કહાય. ॥ ૨ ॥

મિત્ર મદનપાળ ! તમે કાલિનગરમાં જન્મ નિવાસ કરો ગજકુમારનો સુંદર વેળ ધારણ કરી, ગુપ્ત રીતે રહેજો. હું તમારી સાથે સેવક થઈને ગ્હીશ. કોઈ કોઈ લોક પામે 'હું શ્રીચંદ્રકુમાર છું' એમ ગુપ્ત રીતે વાત ચલાવજો. જે કોઈ યાચક આવે, તેને અગણિત દાન આપજો, ગૃહ વૈભવનો દળદળો રાખજો, એમ કરવાથી અનુક્રમે નૃસિંહ રાજ એવું જાણશે કે, શ્રીચંદ્ર ગુપ્ત રીતે અહીં આવી રહેલો છે; તેમ કરતાં જે તમારાં જાગ્ય હશે, તો તમે પ્રિયગુપ્તગરીને મેળવી શકશો.

શ્રીચંદ્રે આવી યુક્તિ બતાવી, તેથી મદનપાળ ખુશી થયો તત્કાળ તે શ્રીચંદ્રની સાથે કાલિનગરમાં આવ્યો. મદનપાળની પાસે ધણું દ્રવ્ય અને ઝંઘેરાત હતું, તેમાંથી તેણે એક સાત માળની હવેલી ખરીદ કરી શહેરના ગુણીજનોને બોલાવી, નિત્ય ગોષ્ઠી કરવા લાગ્યો. તેઓને મોટાં મોટાં ઇનામો આપી, સત્કાર કરવા લાગ્યો. અસખ્ય યાચકોને વાંછિત દાન આપી, સંતુષ્ટ કરવા લાગ્યો. શહેરમાં પ્રત્યેક સ્થાને તેના ગુણના પ્રવાહ છુટકા માંડ્યા. લોકો શ્રીચંદ્રનું યશોગાન અતિ આનંદથી કરવા લાગ્યા. આ વૃત્તાત રાજા નૃસિંહના જાણવામાં આવ્યો. પોતાના રાજ્યમાં શ્રીચંદ્રકુમાર આવી ગુપ્ત રીતે રહેલો છે, એમ જાણી રાજા અતિ ખુશી થયો. પોતે ખારેલી ધારણા અનાયાસે સફળ થઈ, તેથી તે પોતાને ચારિતાર્થ માનવા લાગ્યો. તેણે પોતાના મંત્રી અને સામંત વર્ગને સૂચના કરી કે, શ્રીચંદ્રકુમારની સાથે પ્રીતિ કરી, ગજકુમારનો સંબંધ જોડી દો. રાજાની ઇચ્છાથી મંત્રીઓ અને સામંતો મદનપાળને ઉતારે જવા લાગ્યા. અદ્ય સમયમાં મદનપાળની સાથે તેઓની પ્રીતિ થઈ. બધા કાલિપુરમાં શ્રીચંદ્રની કીર્તિ ચંદ્રવત્ પ્રકાશવા લાગી. શ્રીચંદ્રના મહેલ આગળ રાજમંત્રીઓ અને સામંતોની ગાડીઓની શ્રેણી સર્વદા ઉભી રહેવા લાગી. કાલિપુરના ઇનામદાય વ્યાપારીઓ અને ગુણી જનોના ઇન્દ ઉપરાઉપર ત્યા આવવા લાગ્યા.

શ્રીચંદ્ર સેવક થઈ મદનપાળને આતુર્ય ભરેલી શિક્ષા આપતો હતો. મદનપાળ તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરતો હતો તેની ઉદાગતાઈ, વિનયતા, અને પ્રેમથી કાલિપુરના લોકોનાં મન અતિ રગિત થતા હતા. ઘેર ઘેર તેનીજ પ્રશંસા અને તેનીજ ચર્ચા થતી હતી. 'મદનપાળ એ શ્રીચંદ્ર છે' એમ લોકોને પૂર્ણ ખાતરી થઈ ગઈ હતી. જ્યારે મદનપાળ ગાડીમાં બેસી જવા નીકળતો, તે વખતે લોકો ઠાઠાટા તેને જોવાને એકત્ર થતા હતા.

અહા ! કેવી અજ્ઞાનતા ? કેવી મૂર્ખતા ? જે બાળકો પિતા વિદ્યમાન છતાં વિદ્યા સંપાદન કરતાં નથી, તે ખરેખર મારી જેમ ઉપહાસ્યનું પાત્ર થાય છે. વિદ્યા અને કળા વિનાનો પુરૂષ પશુ સમાન છે. પ્રિયગુમંજરી એક સ્ત્રી જાતિ છે, પુરૂષથી ઉતરતી છે, તેનાથી મારે ભય પામવું, એ કેવી શરમની વાત ? હું ખરેખર નપુસક બની ગયો છું. પ્રિય મિત્ર ! મારા જેવા નિરક્ષરનો ઉદ્ધાર કરો, હું દિગ્મૂઢ થઈ ગયો છું, હવે શું કરવું ? તે મને ખીલકુલ સૂઝતું નથી.

મદનકુમારની દીનતા જોઈ શ્રીચંદ્રને દયા ઉપજી, તેણે વિચાર કરી જણાવ્યું, રાજમિત્ર ! ચિંતા કરો નહીં, તમારો વેષ મને આપો, અને વિવાહ મંડપમાં પણ મનેજ મોકલો, તમે મારો વેષ પહેરી સાથે આવો, છેવટે રાજકુમારીનો કર તમનેજ સોંપીશ, કાંઈ વાતે ચિંતા રાખશો નહીં, મારું હૃદય શુદ્ધ છે. મદનપાળે તે વાત સ્વીકારી, અને શ્રીચંદ્રને માંગલ્ય વેષ પહેરાવ્યો.

લગ્નનો સમય થયો, એટલે મગળ ગીત અને વાદના નાદ સાથે સર્વ સાજન માજન તૈયાર થઈ રાજભુવનમાં આવ્યું. શ્રીચંદ્ર વરવેષ ધારણ કરી સાથે આવ્યો, સુવર્ણ રત્નના શિરોભૂષણથી અને હીરાજડિત કુંડળાથી દેદીપ્યમાન શ્રીચંદ્રકુમાર મોટા સરઘસ સાથે મંડપ તરફ આવ્યો, માર્ગમાં અગણિત દાન આપતો હતો. જ્યારે રાજ્યદ્વાર આવ્યું, એટલે તારક નામે બાટ નીચેની કવિતા પ્રાકૃત ભાષામાં બોલ્યો.

તદ્યા વિવાહસમય, ધનવંડ પ્રમુહાણ અદ્ઠકન્દાણં ।

સિરિચંદો સિદ્ધિ ઘરે, જો દિદ્ઘો સોદ્ધમો જયત્ ॥ ૧ ॥

વિવાહ સમયમાં ધનવંતી પ્રમુખ આઠ કન્યાઓને પરણનાર જે શ્રીચંદ્રકુમાર શ્રેષ્ઠિને ઘેર દીઠો હતો, તે શ્રીચંદ્રકુમાર જય પામો

શ્રીચંદ્રની પૂર્ણ ચંદ્ર જેવી મનહર છાત્રી જોઈ કાંતિપુર પતિ અલંકૃત ખુશી થયો. પોતે સન્મુખ લેવા આવ્યો, શ્રીચંદ્રને સન્માન સાથે મંડપમાં સુન્દર સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યો. રાજકુમારી પ્રિયગુમંજરીને માનગૃહમાં પધરાવવામાં આવી, ધનવંત મગળના ગીતનો આરંભ થયો. જૈન વિવાહના વિધિ મંત્રોના ઉચ્ચાર થવા લાગ્યા.

પાણિગ્રહણનો સમય થયો, એટલે રાજબાળા સર્વની સાક્ષીએ લગ્ન સાથે મધુર સ્વરે વચ્ચે બોલી—સ્ત્રીના કેટલા બેદ છે ?

શ્રીચંદ્રે ઉત્તર આપ્યો—સ્ત્રીના ચાર બેદ છે. ૧ પદ્મિની, ૨ હરિતની, ૩ ચિત્રિણી અને ૪ શંખિની

પદ્મિનીના તદ્દાગ્ર નીચે પ્રમાણે છે

સવૈયા.

પદ્મ ઉપમાન ઢેહ, મુખજિત અમૃત જેહ,
ઠંસગતિ ગમન રેહ, સ્નિગ્ધ તન્નુદંત હૈ;
સુખ મગ્ન ગ્યામ કેશ, દીર્ઘ નેત્રકો હૈ નિવેગ,
પૃથુલદિ ઉરોજ દેશ, અલ્પ નિંદ લેનુ હૈ.
અલ્પ કામ અલ્પ માન, પતિસેં રહે એકતાન,
અલ્પ સ્વેદ અલ્પ રોપ, વીજકી ચમક હૈ;
અલ્પ દાસ અલ્પ ભાષ અલ્પ હૈ,
નિગ્રાસ પદ્માકર પુષ્પ ભોગ પ્રિયકી ધમક હૈ ॥ ૧ ॥

જેના શરીરમાં કમળની ખુશ્બો હોય, ચંદ્રને પગાલવ કરે તેનું મુખ હોય, દમના જેવી જેની ગતિ હોય, જેના દાન સૂક્ષ્મ અને સ્નિગ્ધ હોય, કેશ ગ્યામ હોય, નેત્ર વિગાળ હોય, રતન ગોળ અને પુષ્ટ હોય, નિદ્રા સ્વરૂપ હોય, કામ તમા માન સ્વરૂપ હોય, પતિની સાથે એકતાન હોય, પસિનો અને રોપ ઘોડા હોય, વીજના જેવી ચમક હોય, કામજન અને દાસ ભાવ હોય, અને પુષ્પનો કોઈ પ્રિય હોય તે સ્વદિવ્ય. તેના મનમાં છે

હસ્તિની લક્ષણ.

વિજિત ગતિ ગદંદ, તાસ મદમત્ત મર.
પૂલ કેશ નેત્ર લઘુ પરમત્તવાગી હૈ.
વહુ કામકો રમેદ, વહુ સ્વેદ વહુ નેદ.
વહુત વ્યાપાર મેદ, વહુત આહારી હૈ.
શસ્ત્ર વિપ્લવ હૈ હન્ન. મૈત્તિવ મિત્ર મન્ન.
આપ મત્ત રહે મન્ન. ક્રોધમ્ન ધારી હૈ.
હસ્તિનીર્ત્ત રાહ જાતિ. જનિત હૈ મન્નિજની.
હસ્તિ હૈ વિન્નિવિત્ત. હૈદિવત્ત મન્ન હૈ.

વિમાન છતાં વિદ્યા સંપાદન
વિદ્યા અને કળા વિનાનો
પ્રાણી ઉતરતી છે, તેનાથી
સંકટ બની ગયો છું પ્રિય
યો છું, હવે શું કરું ? તે

નેહો વિચાર કરી જણાવ્યું,
વવાહ મહાપ્રમા પશુ મનેજ
રીતો કર તમનેજ સોપીસ,
તે તે વાત સ્વીકારી, અને

ના નાદ સાથે સર્વ સાળન
કરી સાથે ચાલ્યો, મુવર્ણ
શ્રીચંદ્રમાર મોટા સરખસ
। ત્યારે રાત્ર્યદ્વાર આવ્યું,
।

નિર્દાણ ।
મો જયડ ॥ ૧ ॥

પરણનાર જે શ્રીચંદ્રમાર

કર પતિ અલંત ખુશી થયો
કુદર સહાસન ઉપર બેસાયો.
વચન ગળના ગીતનો આરંભ

સાક્ષીએ લગ્ન સાથે મંત્ર

૧, ૨ હસ્તિની, ૩ વિન્નિવિત્ત

જેની ગજેદ્રના જેવી ગતિ હોય, શરીરની ખુશખો મદ્રિસા જેવી હોય, કેશ જંગલ હોય, નેત્ર ઝીણાં હોય, મદમત રહેતી હોય, કામ ધણો હોય, ઉમેદ ધણી હોય, પસિનો ધણો આવતો હોય, ખેદ ઘણો હોય, વ્યાપાર-ઉદ્યોગ ધણો હોય, આહાર ધણો હોય, હાથ શંખના જેવા વિષમ હોય, મોતીના અલંકાર પ્રિય હોય, મનમાં મગ્ન રહેતારી હોય, બારે ક્રોધી હોય, અને બુદ્ધિબળ ધણુ હોય, તે હસ્તિની સ્થાના સોળ લક્ષણ છે. તે પ્રાણીથી વિપરીત હોય છે.

ચિત્રિણી લક્ષણ.

ચિત્રિણીકો વિચિત્ર ગંધ, ઉરુ શોભા સુદૃઢ વંધ,
 પુણગતિ સુપિમદંત, કેશકો કલાપ હૈ;
 ઉન્નત ઉરોજ રોજ, નેત્ર જિત નીલ સરોજ,
 અલ્પ નિંદ હૈ હગોજ, મધુર આલાપ હૈ.
 મિતાચાર મિત્રાહાર, વાર વાર કામ પ્રચાર,
 મધ્ય સ્વેદ તીચ્છણ, કટાક્ષ સ્વેદ વ્યાપ હૈ;
 મકર સમાન હસ્ત, ભૂષણ પ્રિયા વિહસ્ત,
 અંગમેં અનેક રંગ, અનંગ કેરી છાપ હૈ ॥ ૩ ॥

જેના શરીરમાં વિચિત્ર ખુશખો હોય, સાથોજની શોભા સારી હોય, બાધો મજબુત હોય, હરણના જેવી ચાલ હોય, દાંત સરખા હોય, કેશ કલાપ મોટો હોય, સ્તન મોટાં હોય, નીલ કમળ જેવાં નેત્ર હોય, નિદ્રા થોડી હોય, ભાષણ મધુર હોય, આચાર થોડો હોય, આહાર અલ્પ હોય, કામ વારવાર થતો હોય, પસિનો મધ્યમ હોય, કટાક્ષ તીક્ષ્ણ હોય, ખેદ વ્યાપતો હોય, હાથ મધુર જેવા હોય, અલંકાર પ્રિય હોય, અંગમાં અનેક રંગ થતો હોય, અને કામદેવની અંગમાં છાપ હોય, તે ચિત્રિણી સ્ત્રીના લક્ષણ છે.

શંખિની લક્ષણ.

શંખિનીકો મત્સ્ય ગંધ, શોભા કુચકી પ્રવંધ,
 દીર્ઘ સ્તન દીર્ઘ દંત, સ્વરકી ગતિ ધારી હૈ;
 પિંગ નેત્ર પિંગ કેશ, કરત હૈ વિચિત્ર વેષ,
 દીર્ઘ હાસ્યકો પ્રવેશ, દીર્ઘ કામ વિકારી હૈ.

दीर्घ रोष दीर्घ शोष, अकाजमें पीयत कोष,
न पेखत निज दोष, अमिताहार आदारी है:
मत्स्य सम विषम हाथ, कलद्विष के लिये साथ,
दुश्मनता प्राणनाथसे. पण बारी है. ॥ ४ ॥

જેના શરીરમા મત્સ્યના જેવી ખુશ્ખો હોય, ગ્તનની યોગ્ય ભારે હોય, સ્તન મોટાં હોય, દાંત મોટા હોય, ગર્ધિગના જેવી ચાત્ર હોય, નેત્ર માનગ હોય, કેમ બુખગ હોય, વિચિત્ર વેષ ધરતી હોય, ખડખડ દમ્તી હોય, કામવિદાર વળે હોય, કોષ લાંબો ચાલતો હોય, રીમ ઘણી હોય, અકાર્ય દુષ્ટ પ્રીતિ હોય, પોતાના દોષ જેની ન હોય, આદાર ધણો હોય, મત્સ્યના જેવા દાઢ હોય, કુલ્લો ગમતો હોય, કીડાપર પ્રીતિ હોય, અને પતિ સાથે વૈ-લાય હોય, તે ગર્ભિની સ્ત્રીના લક્ષણ છે.

તે પ્રત્યેક સ્ત્રીના મોળ મોળ લક્ષણો ૧૧, તે એટલું ચિત્તુ લાગે છે. ધામ છે. તેમાં પણ વળતિ, શુભ અને લક્ષણના અનેક બેદ હતા તે ૧૧.

ગળખાળા । સ્ત્રીના મુઠ્યા અને અમુઠ્યા ને બેડ, લપટ, ઉપરથી કદી શકાય છે શબ લલણવાળી મુઠ્યા, અને અશબ લલણવાળી અમુઠ્યા કેવળ તે શુભા સ્ત્રીના શરીર ઉપર રેખા, વ્યજન [ગસા તિય વિગેરે] અને અન્ય ચીજો મૂઠાં બિન્દો મૂઠાં દોષ છે, અને અશુભાના આગ ઉપર અમુઠા બિન્દો જેવા જેવા હોય તે જુદાં જુદાં અર્થ વાળી અને નેના શરીરની કાનિ ભાગ અમાનતા જેવી દોષાચાર્ય જેવા અન્ય વિધાના દોષ, દોહ રાતા હોય, અને અવયવ નાશ થાય તે માટે લક્ષ્ય છે

[illegible]

પીનોરુઃ પીનગંડા મુજમિતદશના દક્ષિણાવર્તનાભિઃ

સ્નિગ્ધાંગી ચારુથુમ્બા પૃથુકટિજયના સુસ્વરા ચારુકેશી ।

કૂર્મપ્રણ ધનૂષ્ણા દ્વિન્દસમપૃથુસ્કંધભાગા સુવૃત્તા

સા કન્યા પદ્મનેત્રા મુખમણિયુતા નિત્યસુદ્રાહ્યોગ્યા ॥ ૬ ॥

જેના ઉઝ પુટ હોય, ગડચળ ભગેલાં હોય, દાન સરખા અને નાના હોય, નાભિ દક્ષિણાવર્ત હોય, અંગ ચીકણુ હોય, સુદર ગાંઠવણુ હોય, કેડ અને જવન [પેડુને ભાગ] વિશાળ હોય, ચંદ્ર મધુર હોય, દેશ મુલાળા હોય, પૃષ્ઠ ભાગ કાચપાના જેવો હોય, સારંગીઆ ગચ્છી અને ગીતળતા અમાન હોય, મધુરનો ભાગ દાંપીની જેમ સરખો હોય, ગોળ આકૃતિ હોય, નેત્ર કમળ જેવા હોય, અને ગુચ્છ સાગ હોય તેવી કન્યા વિગદ કરવાને યોગ્ય છે ૧

પિંગાક્ષી રૂપમટા પરપુમ્પરતા મ્બૂલજંઘોધ્વકેની

ભંચોષ્ટી દીર્ઘવચ્ચા પ્રવિરલ્લઢગના ર્યામનાન્નાટ જિદ્ધા ।

શુષ્કાંગી સંગરત્તા વિષમ હુચચુના નામિકાયાંતવવત્રા

સા કન્યા વર્જનીયા મુત સુમ્પરહિતા મ્બટ્ટીયા ચ નારી. ॥ ૭ ॥

જેના નેત્ર પીંગા હોય, રૂપમટા હોય, પરપુમ્પરતા હોય, મ્બૂલજંઘોધ્વકેની હોય, ભંચોષ્ટી હોય, દીર્ઘવચ્ચા હોય, પ્રવિરલ્લઢગના હોય, ર્યામનાન્નાટ હોય, જિદ્ધા હોય, શુષ્કાંગી હોય, સંગરત્તા હોય, વિષમ હોય, હુચચુના હોય, નામિકાયાંતવવત્રા હોય, સા કન્યા હોય, વર્જનીયા હોય, મુત હોય, સુમ્પરહિતા હોય, મ્બટ્ટીયા હોય, ચ હોય, નારી હોય.

વિષમ હોય, હુચચુના હોય, નામિકાયાંતવવત્રા હોય, સા કન્યા હોય, વર્જનીયા હોય, મુત હોય, સુમ્પરહિતા હોય, મ્બટ્ટીયા હોય, ચ હોય, નારી હોય.

શુષ્કાંગી હોય, સંગરત્તા હોય, વિષમ હોય, હુચચુના હોય, નામિકાયાંતવવત્રા હોય, સા કન્યા હોય, વર્જનીયા હોય, મુત હોય, સુમ્પરહિતા હોય, મ્બટ્ટીયા હોય, ચ હોય, નારી હોય.

શુષ્કાંગી હોય, સંગરત્તા હોય, વિષમ હોય, હુચચુના હોય, નામિકાયાંતવવત્રા હોય, સા કન્યા હોય, વર્જનીયા હોય, મુત હોય, સુમ્પરહિતા હોય, મ્બટ્ટીયા હોય, ચ હોય, નારી હોય.

શુષ્કાંગી હોય, સંગરત્તા હોય, વિષમ હોય, હુચચુના હોય, નામિકાયાંતવવત્રા હોય, સા કન્યા હોય, વર્જનીયા હોય, મુત હોય, સુમ્પરહિતા હોય, મ્બટ્ટીયા હોય, ચ હોય, નારી હોય.

શુષ્કાંગી હોય, સંગરત્તા હોય, વિષમ હોય, હુચચુના હોય, નામિકાયાંતવવત્રા હોય, સા કન્યા હોય, વર્જનીયા હોય, મુત હોય, સુમ્પરહિતા હોય, મ્બટ્ટીયા હોય, ચ હોય, નારી હોય.

દારિદ્રને ધોનારી થાય છે, તન, અસ્થ હાસ્ય અને અંગ રસા, સાધેળ દાંપીની સુઝાળ, નાભિ ગૂઢ અને ઉડી, ચર્ચાટા ન હોય, તે નિર્ધન ની જવા, રતન, મુખ અને તે સ્ત્રી સત્વર વિધવાથાય છે ને સ્ત્રી દામી, દરિદ્રી, કુખી, ૧) હોય, તે પતિને માર , કટિ ઉપર આવર્ત હોય, તિ કહેલી છે. હોય, તે સ્ત્રી સાસરાને, દીયરને કે સ્વહામી હોય, નેત્ર પીંગા હોય, કે અતિ ગોરી હોય તે સ્ત્રી પડે, તે સ્ત્રી પતિ ઘેર રહેતી અશુભ પગથી વધતા હોય, અશુભ મધ્ય ભાગે ઉંચા પૃથ્વીને અડે નહીં, અને પાત્રી નહીં, તે જરને ઘેર રહેનારી હોય, તે પશુ જાત સ્ત્રી હોય છે જેના હાથ અને પગ પી થાય છે જેનો સ્વર કામગાના હોય, અને પૃષ્ઠ ભાગે રૂંધાંતે વિષ કન્યા ગણાય છે , અને નાસિકા ચીપટી હોય તે ધમધમાટ કુત્રી આકૃતિ હોય તે કુટી, અતિ કુજળી, અતિ નારી થાય છે. જે સ્ત્રી પીંગાના ખેસે, અને સામે ઉત્તર આંખે કહે, જે પગ ચોટાળા કુત્રી પુત્રવતી હોય, તોપણ ૧ ના એ સંસ્કૃત કાવ્યો ૨૦

જે પરસ્ત્રીમાં પ્રીતિ કરે નહિ, પોતાની સ્ત્રીમાંજ પ્રીતિ કરે, અને સ્ત્રીને ગુણી રાખે, તે અનુકૂળ નાયક કહેવાય છે, તે સર્વદા શુભ લક્ષણવાળો હોય છે. જેના ચિત્તમાં પરસ્ત્રી રમી રહી હોય, પણ તેવા વિકારનો દેખાવ કરે નહી, અને કુળાચારને ચુકે નહી, તે દક્ષિણ નાયક કહેવાય છે. મુખે પ્રિય બોલે, પણ પ્રિય કરે નહી, અને કોપ ગમ્યા કરે, તે શઠ નાયક કહેવાય છે, એવા નાયકોનો પ્રચાર ઘણો હોય છે જે પોતાના અપમાન જાણે નહી, અને અપમાન કરે, તોપણ અજાનથી કામ કરે, તે ધૂષ્ટ નાયક કહેવાય છે એ શિવાય વર્ણભેદથી તેઓના ચાર ચાર ભેદ થતા એક દર સોળ ભેદ થાય છે

નાયકના ભેદ યથાર્થ સાંભળી પ્રસન્ન થયેલી પ્રિય ગુમજરીએ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો—
સ્વામી ! રસ કેટલા ?

શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—રસ નવ. શ્રૃંગાર, હાસ્ય, વીર, કંઠણા અદ્ભુત. ભય—રૌદ્ર. ખીભત્સ અને શાન્ત તે પ્રત્યેકના સ્થાયીભાવ, સત્ચારીભાવ, સાત્વિકભાવ વિગેરે પ્રકાર છે શ્રૃંગારરસ સ્ત્રી પુરુષના રાગથી ઉત્પન્ન થાય છે, તે સંયોગ શ્રૃંગાર અને વિયોગ શ્રૃંગાર એવા બે પ્રકારનો છે; તેના પણ પ્રચ્છન્ન, અપ્રચ્છન્ન વિગેરે ઘણા પ્રકાર થાય છે. હાસ્ય-રસ સહજ અને નિમિત્ત હાસ્ય, એમ બે પ્રકારે થાય છે વીરરસના દાનવીર, ધર્મવીર અને યુદ્ધવીર એવા ત્રણ પ્રકાર છે. કંઠણારસના ભેદ શ્રૃંગારની જેમ થઈ શકે છે. રૌદ્ર અને ખીભત્સરસ શરીરના આવેશ તથા એટલા ઉપરથી જાણાય છે. રૌદ્રરસ ભય કર દેખાવથી ઉત્પન્ન થાય છે, ખીભત્સની ઉત્પત્તિ ગંદામ્ભાથી થાય છે. પૂર્વના સર્વ રસની પુષ્ટતા જેના ગુણથી થાય, તે શાન્તરસ, જે સર્વથી વિશેષ પોષણ કરવાને યોગ્ય છે, તેને માટે અર્હતની વાણીમાં ઘણું વર્ણન કરેલું છે

સમ્યગ્જ્ઞાન સમુત્થાનઃ શાંતો નિઃસ્પૃહ નાયકઃ ।

રાગદ્વેષપરિત્યાગાચ્છાંતો રસ ઉદાહૃતઃ ॥ ૧ ॥

સમ્યગ્ જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થયેલો અને નિસ્પૃહ નાયક શાન્ત કહેવાય, અને રાગ, દ્વેષના ત્યાગથી શાન્ત રસ કહેલો છે

રસનું સંક્ષેપમાં વર્ણન સાંભળી પ્રિય ગુમજરી પ્રસન્ન થઈ, તત્કાળ તે હૃદયથી તેજ પતિને વરી પ્રેમથી સંબોધન આપી બોલી—પ્રાણનાથ ! પુરુષની બોંતેર કળાના નામ કહે

શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—૧ લેખન, ૨ ગણિત, ૩ ચિત્ર, ૪ ગીત, ૫ નૃત્ય, ૬ વાદ્ય, ૭ સાત સ્વરનું જ્ઞાન, ૮ મૃદગાદિવાદ્ય, ૯ તાલમાન, ૧૦ લુગાર, ૧૧ પાસા, ૧૨ ગે-ત્રજ—ગાથ, ૧૩ જનવાદ, ૧૪ દક્ષતા, ૧૫ દ્રગમટ્ટીનું જ્ઞાન, ૧૬ અશન, ૧૭ પાન, ૧૮ ગમ્મ, ૧૯ વિશેષન, ૨૦ જ્ઞાન નિધિ, ૨૧ આર્ત, ૨૨ પ્રદેશિકા, ૨૩ માર્ગધિકા, ૨૪

માથા, ૨૫ ગીતિકા, ૨૬ શ્લોક, ૨૭ દ્વિગુણ—મુદ્રાંશુ, ૨૮ ચૂરુ, ૨૯ યોગ, ૩૦ બ્રૂત, ૩૧ કાચુ વિધિ, ૩૨ તરણી મેવાનુ ક્રમે, ૩૩ આ લક્ષણ, ૩૪ નર લક્ષણ, ૩૫ અશ્વ લક્ષણ, ૩૬ ગજ લક્ષણ, ૩૭ વૃક્ષ લક્ષણ, ૩૮ મણી પદ્ધતિ, ૩૯ કુર્કટ લક્ષણ, ૪૦ ઇંડ, ૪૧ અર્જુ, ૪૨ કાકિણી ન્ત, એ સર્વના લક્ષણ તથા ગુણ દોષ બાધુકા ૪૩ વારણ-વિદ્યા, ૪૪ ગદ્ય રચાપના, ૪૫ નગર માન, ૪૬ ચાગ, ૪૭ પ્રતિગાન, ૪૮ મેના વ્યૂહ, ૪૯ પ્રતિ વ્યૂહ, ૫૦ યુદ્ધ, ૫૧ નિયુદ્ધ, [આદ્યુદ્ધ] ૫૨ ચક્ર વ્યૂહ, ૫૩ નકટ વ્યૂહ, ૫૪ ગ-૩૩ વ્યૂહ, ૫૫ અતિ યુદ્ધ, ૫૬ અસિ યુદ્ધ, ૫૭ મુદ્ધિ યુદ્ધ, ૫૮ આ-૩ યુદ્ધ, ૫૯ મનર્થ, ૬૦ મુર પ્રમેદ, ૬૧ વ્યવ, ૬૨ ઇન્દ્રિય લતાયુદ્ધ, ૬૩ દ્વિગુણ પાક, ૬૪ રુદ્ર પાક, ૬૫ મુત્ર ખેડ, ૬૬ વસ્ત્ર ખેડ, ૬૭ ખેત્ર ખેડ, ૬૮ ઘડી ખેડ, ૬૯ કાટ નટન. ૭૦ સંતન ક્રમણ, ૭૧ નિર્ભયક્રમણ, ૭૨ શકુન-પદ્ધતિ વાણી જાન, એ બોનેર પ્રાપ્તી ક્રમ કરવાય છે

કાષ્ઠ શાસ્ત્રમા બીજે પ્રકારે પણ જ્ઞાતક છે. ૧. કોઈ જ ને નીચે પ્રમાણે જાણ્ય છે

લિખિત પટિત સંગ્રહા ગાનિ તૃત્યાનિ નાના

પટા મગજર્વાણા વગભેરી પરીક્ષા ।

દ્વિવદ્ હુગ્ગ શિક્ષા ધાતુદન મંત્રવાદા

ચલિપલિત વિનાર્ગો રત્ન નારી વગરમ્. ॥ ૧ ॥

સદસ્તર્ક એનીતિ તત્ત્વ જાણિતા જ્ઞાનિઃ શ્રુતિચક્રમ્

ભાષાયોગ રત્નાવના જનનિધિ રામેદ્રવાગ્ જાણિઃ ।

વાપિવ્યં ત્વમેવનં ચ તત્ત્વ જાણિતિસ્ત્વંજન

તપિતેવત્ત્વમેવનં-વિગતરો-વગતરો દેવ-તે ૧ ૨ ૩ ।

વગતરોવત્ત્વમેવનં-વગતરો-વગતરો

નોદાત્તારજ્ઞાતુદ્ધિપ્ત-મિત્તરો-વગતરો

મુદ્ધો-જોગત્તારજ્ઞાતુદ્ધિપ્ત-મિત્તરો-વગતરો

વાગત્તાર-વગતરો-વગતરો-વગતરો-વગતરો

૬ આ અદ્ભુત. લખ—ગૌ.
સાતિવક્ષાવ વિગેરે પ્રકાર છે
૧. શ્રુગાર અને વિયોગ શ્રુગાર
ધણ પ્રકાર થાય છે. લાખ
વીગતરો દાનવીર, ધર્મવી-
ની જેમ થઈ શકે છે ગૌ
છે ગૌગતરો લખકર દેખાવથી
ના સર્વ ગતરો પુષ્ટતા જેના
યોગ્ય છે, તેને નાદે અદ્ભુતની

નાયકઃ ।
॥ ૧ ॥

૧૩ ગાત કહેવાય, અને ના
સગ થઈ, તત્કાળ તે દૃષ્યથી
૧૫ । પુ પની બોલે કથાના

૪ ગીત, ૫ મુદ્ધ, ૬ વ-
ગુગાર, ૧૧ પાસા, ૧૨
ત, ૧૬ અશ્વન ૧૭ ૧-
પ્રદેશિકા, ૨૦ શાક પદ્ધતિ, ૨૧

રત્ન લક્ષણ, ૨૦ સ્ત્રી લક્ષણ, ૨૧ પુરુષ લક્ષણ, ૨૨ છદ્—પીગળ, ૨૩ તર્ક, ૨૪ નીતિ, ૨૫ તત્ત્વ, ૨૬ કવિતા, ૨૭ ન્યોતિય, ૨૮ શ્રુતિ [વેદ] ૨૯ વૈદ્યક, ૩૦ ભાષા, ૩૧ યોગ, ૩૨ રસાયન, ૩૩ અંજન, ૩૪ લિપિ, ૩૫ સ્વપ્ન, ૩૬ હંદ્રગ્ન, [એ સર્વનું જ્ઞાન] ૩૭ કૃષિ, ૩૮ વ્યાપાર, ૩૯ રાજસેવા, ૪૦ શકુન, ૪૧ જળ સ્તંભન, ૪૨ અગ્નિ સ્તંભન, ૪૩ દ્રષ્ટિ, ૪૪ લેપન, ૪૫ મર્દન, ૪૬ ઉર્ધ્વગતિ, ૪૭ ઘટ બંધ, ૪૮ ઘટ ભ્રમ, ૪૯ પત્ર છેદન, ૫૦ મર્મભેદન, ૫૧ કૃષિ જ્ઞાન, ૫૨ જળ જ્ઞાન, ૫૩ વૃષ્ટિ જ્ઞાન, ૫૪ લોકાચાર ૫૫ જનાનુવર્તન, ૫૬ કૃષિ ભેદન, ૫૭ ખડ્ગ, ૫૮ કુરી બંધન, ૫૯ મુદ્રા, ૬૦ ઓજ્ઞ, ૬૧ દંત, ૬૨ દાષ્ટકૃતિ, ૬૩ ચિત્રકૃતિ, ૬૪ ભુજ યુદ્ધ, ૬૫ દ્રષ્ટિ યુદ્ધ, ૬૬ સુષ્ટિ યુદ્ધ, ૬૭ દંડ યુદ્ધ, ૬૮ ખડ્ગ યુદ્ધ, ૬૯ વાગ્ધુદ્ધ, ૭૦ ગરુડાદિ વ્યૂહ, ૭૧ ભૂતદમન, અને ૭૨ યોગ, એ બેતેર કળાઓ છે.

આ પ્રમાણે જુદા જુદા પ્રકારે પુરુષની બેતેર કળા સાંભળી, પ્રિય ગુમંજરી ખુશી થઇ. પુનઃ મધુર સ્વરે બોલી—પ્રાણેશ ! સ્ત્રીની ચોસઠ કળાનાં નામ કહે.

શ્રીચંદ્રે તત્કાળ નીચે પ્રમાણે સ્ત્રીની ચોસઠ કળાનાં નામ આપ્યા—૧ નૃત્ય, ૨ ઉચિત, ૩ ચિત્ર, ૪ વાજિત્ર, ૫ મત્ર, ૬ તંત્ર, ૭ જ્ઞાન, ૮ વિજ્ઞાન, ૯ દલ, ૧૦ જળ સ્તંભન, ૧૧ ગીત જ્ઞાન, ૧૨ મેઘ વૃષ્ટિ જ્ઞાન, ૧૩ વૃદ્ધરોપણ, ૧૪ આકાર-રોપન, ૧૫ અન્ન સૃષ્ટિ, ૧૬ કૃષિ જ્ઞાન, ૧૭ ધર્મ વિચાર, ૧૮ શકુન જ્ઞાન સાર, ૧૯ ક્રિયા ક્રમ, ૨૦ સંસ્કૃત જલપન, ૨૧ ગૃહ નીતિ, ૨૨ ધર્મ નીતિ, ૨૩ લીલા ગતિ, ૨૪ કામ વિચાર ભાષણ, ૨૫ સુવર્ણ સિદ્ધિ, ૨૬ વર્ણક વૃદ્ધિ, ૨૭ મુગધ તૈલ કર્મ, ૨૮ અથ્થ પરીક્ષા, ૨૯ ગજ લક્ષણ, ૩૦ પુરુષ લક્ષણ, ૩૧ સ્ત્રી લક્ષણ, ૩૨ અઘાર લિપિ, ૩૩ સુવર્ણ રત્ન ભેદ, ૩૪ તાત્કાલિક યુદ્ધિ, ૩૫ વાસ્તુ સિદ્ધિ, ૩૬ વૈદ્યક ક્રિયા, ૩૭ કામ ક્રિયા, ૩૮ ઘટ ભ્રમ, ૩૯ સોગદાખાણ, ૪૦ ગ્રૂણ યોગ, ૪૧ અંજન યોગ, ૪૨ હસ્ત લાવન, ૪૩ વચન પટુતા, ૪૪ ભોજન વિધિ, ૪૫ વાણિજ્ય વિધિ, ૪૬ મુખ મહન, ૪૭ ગાત્રિ ખડન, ૪૮ કાવ્ય શક્તિ, ૪૯ કથા કથન, ૫૦ રોમન કળા, ૫૧ પુરુષ અચન, ૫૨ વૈકલ્પિક, ૫૩ વેષ નિધાન, ૫૪ આભરણ વિધિ, ૫૫ સકળ ભાષા જ્ઞાન, ૫૬ ભૂતોપચાર, ૫૭ ગૃહ-ચાર, ૫૮ પર વચન નિરાકરણ, ૫૯ કેશ બંધન, ૬૦ વીણા વાદન, ૬૧ લોક વ્યવાહાર, ૬૨ અન્ન વિદ્યા, ૬૩ વિનયવાદ, અને ૬૪ અન્ન પ્રતેલિકા.

આ ચોસઠ કળા ઉપરાંત શ્રીચંદ્રે ત્રિશાશિ, લીલાવતી, મુગાકાર, ભાગાકાર અને મુગ ધનવર્ગ વિગેરેનું સચિત્તર વર્ણન કરી બતાવ્યું. રાગબાળા હૃદયમાં અતિ આનંદ પામી ગઈ ત્રીચંદ્ર અને પોતાના વિદ્યાગુરુ એકજા છે, તેવો તેને નિશ્ચય થઈ ગયો પતિનું અપરંપર આનંદ તેના જ્ઞાનુભામાં તો આવી ગયું, પણ તેના હૃદયમાં ત્રીચંદ્રની મધુર અને વિદ્વત્ ભરેલી કળા સાંભળવાનો ભાવ વધવાથી તેણે પ્રતેલિકાથી પ્રશ્નો કરવા

પદ્મચક્રવર્ણ વિણ જગ જીવાંડે, મજ્જચક્રવર્ણ વિણ જગને પાડે.
અંતઃચક્રવર્ણ વિણ મહુને મીઠો, સો સ્વામી મેં નવળે દીઠો ॥ ૧ ॥

પેલો અક્ષર ન હોય તો જગતને છવાડે, વચ્ચેલો અક્ષર ન હોય તો જગતને પાડે.
અને છેલ્લો અક્ષર ન હોય તો મરતો નીંદા ડાળે તે શુ ?

શ્રીયત્તે તત્ત્વજ્ઞ ઉત્તર આપે— ‘કાચળ’

ગજદ્વારા ગોચરી—

પદ્મચક્રવર્ણ વિણ મીઠો લાગે, અંતઃચક્રવર્ણ વિણ પંચી લાગે,
મજ્જચક્રવર્ણ વિણ મુગ્ધમાં જાય, ને આંધે તો વદ્ધ પમાય ॥ ૨ ॥

પેલો અક્ષર ન હોય તો મીઠો લાગે, વચ્ચેલો અક્ષર ન હોય તો મુગ્ધમાં જાય, અને છેલ્લો અક્ષર ન હોય તો વદ્ધ પમાય.

શ્રીયત્તે તેના ઉત્તર આપે— ‘મગ્ધ’

મજ્જચક્રવર્ણ વિણ જન્મમાં રમતો, આદિચક્રવર્ણ વિણ યમ મોંઘતો
અંતઃચક્રવર્ણ વિણ મહુપે વાતારી, તુમને જોવાને મેં આર્લી ॥ ૩ ॥

તો વચ્ચેલો અક્ષર ન હોય તો જન્મમાં રમતો, આદિચક્રવર્ણ વિણ યમ મોંઘતો, અને અંતઃચક્રવર્ણ વિણ મહુપે વાતારી, તુમને જોવાને મેં આર્લી.

શ્રીયત્તે તેના ઉત્તર આપે— ‘મગ્ધ’

અંતઃચક્રવર્ણ વિણ વહે સન્યાસી, મજ્જચક્રવર્ણ વિણ વહે અવિદ્યાર્થી,
આદિચક્રવર્ણ વિણ તિલ્લના વાતારી, તિલ્લે મોંઘાને જે મુઠ્ઠાવાળી ॥ ૪ ॥

તો અંતઃચક્રવર્ણ વિણ વહે સન્યાસી, મજ્જચક્રવર્ણ વિણ વહે અવિદ્યાર્થી, આદિચક્રવર્ણ વિણ તિલ્લના વાતારી, તિલ્લે મોંઘાને જે મુઠ્ઠાવાળી.

શ્રીયત્તે તેના ઉત્તર આપે— ‘મગ્ધ’

અંતઃચક્રવર્ણ વિણ વહે સન્યાસી, મજ્જચક્રવર્ણ વિણ વહે અવિદ્યાર્થી,

પીંગળા, ૨૩ તર્ક, ૨૪ નીતિ,
૨૯ વૈષ્ણવ, ૩૦ ભાષા, ૩૧
૩૨ ઉદ્યોગ, [એ સર્વતુ જ્ઞાન]
૨૩ ભન, ૪૨ અસિ સ્તભન,
૪૩, ૪૮ ૪૯ ભમ, ૪૯ ૫૩
૫૪ જ્ઞાન, ૫૪ લોકાચાર ૫૫
૫૬ મુદ્રા, ૬૦ જોગ, ૬૧
૬૨ યુદ્ધ ૬૩ મુદ્રિ યુદ્ધ, ૬૪
૬૫, ૭૧ ભૂતદમન, અને ૭૨

આભણી, પ્રિય ગુમંજરી ખુશી
ના નામ કહે

નામ આપે—૧ તુલ્ય,
૧૧, ૮ વિદ્યાન, ૯ દલ,
૧૦ વૃદ્ધરોષણ, ૧૧ આકાર
૧૨ મકુત જ્ઞાન ચાર, ૧૩ ક્રિયા
૧૪ લીલા ગતિ, ૨૪ કામ
૨૫ તેલ કુર્મ, ૨૬ અશ્વ
૨૭ અદાર લિપિ, ૩૩ સુવર્ણ
૩૪ ક્રિયા, ૩૫ કામ ક્રિયા,
૩૬ યોગ, ૪૨ હસ્ત લાપન,
૪૩ મુખ નડન, ૪૪ ગ્રામિ
૪૫ પુષ્પ પ્રથન, ૪૬ વૈદ્યન,
૪૭, ૫૬ ભૂતપચાર, ૫૭ ૫૮
૫૯ વાદન, ૬૦ લોક નવલ

તી, મુણાકા, ભાગ્યશાસ્ત્ર
માળા હૃદયમાં અનિ અનિ
તેને નિશ્ચય થઈ ગયા રહી
હૃદયમાં શ્રીચંદ્રની ગર્ભ
પ્રતિલિપિ પ્રતે રહી

કોઈ અક્ષર નર નાર કોપ ચર્ડા નરને મારે,
 દેખે સઘળા લોક, થોક પળ કોઈ ન વારે;
 નાઠો જાણી નાથ, કેડે શિર જાલી આપ્યો,
 વળી દિયે વહુ માર, નારી ગુણ તેહ વચાપ્યો:
 કર પગ વિણુ એમ खेलना करे करावे अति घणी,
 અવધિ કહી છ માસની, નારી વાંકી તે સુળી ॥ ૧ ॥

ચતુર શ્રીચંદ્ર સત્વર બોલ્યો—તેનો ઉત્તર, ‘ જેડીદડા ’

રાજકુમારીએ બીજી સમસ્યા કહી.

ત્રણ અક્ષરની નાર, નગર માંહે વહુ દીશે,
 વદન અનેક વિશાલ, જીમ કર પાય ન દીસે,
 નાટક કરે અપાર, અન્ન खाती न धराये;
 વ્યારે ન પિવે નીર, જીવ વિણ સઘળે વ્યાપે,
 તે નારીને દાખવો, અવધિ માસ પદ્ જાણીયે;
 તુરત કહે જે તેહની, बुद्धि सरव वखाणीए ॥ ૧ ॥

ચતુર રાજકુમારે ઉચ્ચે સ્વરે કહ્યું—તેનો ઉત્તર, ‘ ચાળણી ’

મનમોહના પ્રિયગુમંજરીએ પ્રીતી પુછ્યું—

પિંડ પરદેશ સીધાવતે કરે સમઝ્યા નારી,
 પય જલ મૂરજ દ્વિરદના, કરે આકાર મનોહાર ॥ ૧ ॥

એ શુ મંગાવ્યું તે કહો ?

શ્રીચંદ્રે તેનો ઉત્તર દોહાથીજ આપ્યો.

તવ શ્રીચંદ્ર કહે રૂઝ્યું, સ્વારોદક ગજ વાર,
 મંગાવિયું ધણિયાળીએ, ए संज्ञा चित्त धार ॥ ૧ ॥

તે સ્ત્રીએ આગળ આરોપ [ખેરીડ] મંગાવ્યું.

રાજકુમારી બેસી—

પ્રકરણ ૪૭ મું.

મદનપાળની વિડંબના.

પર શ્રેણીથી સુગોળિત ગનિમદ્વિગ્ધા શિવશુભજરી પદ્યન ઉપર ભેગી,
પતિની ગદ્દ બેતી હતી, દાગની બદાગ તેની સખીઓ અને દાગીઓ
હિની હિની ચતુરની એટા બેતી હતી, મદનપાળા ચિતવવા હાલી, આ
ભૂનાથ કેમ તબ્બુ આવ્યા નહીં ? કોઈ મેળિત દમીને કે, મારી સ્વાચ્છો

અગીએ તેમને ગેરગા તો નહીં હોય ? એ મદનમુનિ પ્રવેશની પ્રેમવૃત્તિ, કેને સ્વિકાર
ન થાય ? તેઓએ દેવદાસિતાન બદાગ તો બદાગ નહીં હોય ? કેને મારી સ્વાચ્છો પામ
અનાદાર ચલે હશે ? અચવા એ તેમને સ્વાચ્છો અને પ્રદેને તેથી કેમ મીપર
અભાવ તો નહીં ચલે હોય ?

આ પ્રમાણ મદનપાળા વિગત નહીં હોય ? કેને મારી સ્વાચ્છો પામ
ગાક માગ્ય કરી ગાદ્યો પેતાના નાચી ગાદ્યો નાચી મેળિત દેવદાસિતાન,
પામના બાળે થી તના બાળે વાળે વિગત નહીં હોય ? કેને મારી સ્વાચ્છો પામ
અચવા એ તેમને સ્વાચ્છો અને પ્રદેને તેથી કેમ મીપર
અભાવ તો નહીં ચલે હોય ?

આ આવ્યો તે પછી અભિનય
પ્રેમી બદમી, ચંદ્ર રોહિણી,
તમા આવી

આવ્યો મહેયતે પ્રકાશમાન
આવ્યો અદ્ભુત કરવામા આવ્યો
ત ચિત્રો મુકેવા હતાં.

તિમુખની ઉમદી ઇચ્છા હતી
આને દાગીઓ સાથે મુકવા
હિની ગદ્દી રાજ્યાળા મુખ
તે શ્રીચંદ્રે કલ્પે, રાજકુમારી !
તવર આવું છું ચતુર પ્રિયા
હિતો, આ મદનપાળ આકુળ
સદ્ધ ક્યું છે, હું ચારો બંડ
મોખી, સાસરાએ નાખેલી મુદ્રા
મદનને પહેરાવ્યો, પોતે કાપ
દનપાળ બોલ્યો, મિત્ર ! તાર
એક વિદેશી ધણ માગે બેવા
પાપી ગદાય તેમ નથી મિત્ર
મૈત્રી ધર્મમા શુ રહ્યું છે ?
પદારી વીર ! જગતમા તારા
મિત્રતાની ઉત્તર કીર્તિ, મિ
કે પ્રિય બાધવ ! તમારો હ
ર છું કેરો મિત્ર ! હવે પાળ
મત્યુપકારક મેવાતો લાલ કળારે
મી પડ્યો. શ્રીચંદ્ર તેને કુરવડે

અર્પણ કર્યો વાજિત્રેના નાદ સાથે વિવાહવિધિ સમાપ્ત કરવામા આવ્યો. તે પછી અભિનવ રૂપતીનો ચરધોડો ચડ્યો. માર્ગમાં ધ્વજ ધ્વજાણી, કામ રતિ, કૃષ્ણ લક્ષ્મી, ચંદ્ર રોહિણી, શિવ પાર્વતિ અને મૃગ રાનાદેના સાભાગ્ય લોકો તરફથી કહેવામા આવ્યા.

શ્રીચંદ્ર રાજરમણીને લઈ મદનપાળના મહેલમા આવ્યો. મહેલને પ્રદક્ષિણા કરનારથી પ્રદક્ષિણ કરવામા આવ્યો હતો, રતિમદિગ્ની શોભા અદ્ભુત કરવામા આવી હતી, ચારે તરફ મનોહર વિલાસના અને શૃંગારનાં સુશોભિત ચિત્રો મુકેલા હતાં.

મનગમતા વિદ્વાન અને વિલાસી પતિની સાથે રતિસુખની ઉમટી ઇચ્છા કરતી પ્રિયગુમજરી પલગ ઉપર આવી સમાન વયની સખીઓ અને દાસીઓ સાથે મુકવા આવી ગયન મડપમાં જતાં સખીઓ અને દાસીઓ બહાર ઉભી રહી રાજ્યાળા મુખ-વચ્ચે ઉઘાડુ કરી રમણની સામે વિનયથી ઉભી રહી, તે વખતે શ્રીચંદ્રે કહ્યું, રાજકુમારી ! આજા આપો, મારે શરીર ચિતાએ જવું છે, પાછો હું સત્વર આવું છું. ચતુર પ્રિયા વચ્ચેથી હા ના કહી શકી નહીં. શ્રીચંદ્ર મહેલની નીચે ઉતર્યો; ત્યાં મદનપાળ આકુળ આકુળ થઈ ઉભો હતો. શ્રીચંદ્રે કહ્યું, મિત્ર ! હવે કાર્ય સિદ્ધ કર્યું છે, હું ચાલ્યો જઈશ. એમ કહી જે રાજા તરફથી બેટો મળી હતી, તે તેને સોંપી, સાસરાએ નાખેલી મુદ્રિત પોતાની આગળીમાથી કાઢી આપી પોતાનો નવરંગિત વેષ મદનને પહેરાવ્યો, પોતે કાપડીનો વેષ ધારણ કર્યો. શ્રીચંદ્ર જવા તૈયાર થયો, એટલે મદનપાળ બોલ્યો, મિત્ર ! તારા જેવા ઉપકારી મિત્ર થોડા હશે, મારે માટે તે બહુ કર્યું છે, એક વિદેશી થઈ મારા જેવા અપરિચિત મિત્રને તે જે સહાય આપી છે, તે બીજાથી આપી શકાય તેમ નથી. મિત્ર ધર્મનો ખરેખરો નમુનો તારામાજ છે. મિત્ર કેવો જોઈએ ? મૈત્રી ધર્મમાં શું રહ્યું છે ? મિત્રનું કર્તવ્ય શું છે ? એ બધા પાઠ તનેજ વિદિત છે. ઉપકારી વીર ! જગતમા તારા જેવા પરોપકારી, દયાળુ અને પરદુઃખભંજન વિરલા હશે, મિત્રતાની ઉત્તમ કીર્તિ, મિત્રતાની પદ્મ પવિત્રતા તમારા અતરંગમા સ્પુરી રહેલી છે. પ્રિય બાધવ ! તમારો હું મૃત્યુ આભારી છું, યાવજીવિત તમારી દાસવૃત્તિ કરવા તૈયાર છું. કહો મિત્ર ! હવે પાછા ક્યારે મળશે ? આ સદાના તમારા રક્ષી મિત્રને કિચિત્ પ્રત્યુપકારરૂપ સેવાનો લાભ ક્યારે આપશે ? આટલું કહી મદનપાળ શ્રીચંદ્રના ચરણમા નમી પડ્યો. શ્રીચંદ્ર તેને કગડે બેઠો ટૂંકી પ્રેમાન્નિગન આપી, ત્યાંથી સત્વર વિદાય થયો.

મંદ રવરે રૂદન કરતાં બોલી—જનની ! વિવાહમાં કાંઈ દગો થયો છે મને પરણનાર રાજપુત્ર ક્યાંઈક આલ્યા ગયા. કાંઈ બીજો પુરૂષ તેનો વેષ પહેરી મારા મંદિરમાં આવ્યો છે વિવાહિત પતિ દેહચિતાનું બહાનું બતાવી આલ્યા ગયા છે, તેનો ક્યાંઈ પત્નો નથી. બીજા કાંઈ અરસિક અને અકુલીન પતિએ શ્યવનગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો, તેથી હું ભય પામી અહીં છુટી આવી છું. માતા ! ધર્મની સહાયથી મારા શીળનું રક્ષણ થયું છે હવે શું કરવું ? તે પુરૂષ અઘાપિ મારા મેહેલમાં રહ્યો છે.

રાણી આશ્ચર્ય પામી બોલી—બેટા ! એ બનવું અસંભવિત છે, ગમે તેમ થાય, પણ તને પરણનાર તે વીર પુરૂષ કદિ પણ તેવો દગો કરે નહીં. કદિ કાંઈ કારણથી તેમ બન્યું હોય, તોપણ તને મુકી દીધે, એ વાત તો બનેજ નહીં, ગમે ત્યાંથી તે પાછો આવી, તને શરણ આપશે. તેવા વિદ્વાન અને વીર રાજપુત્ર પોતાની પરિણીત પત્નિને પરપુરૂષને અર્પણ કરે, તે અસંભવિત છે. પુત્રી ! ધૈર્ય રાખ, નિશ્ચિંત રહે, હમણાંજ તેની તપાસ કરાવીએ.

રાણી પોતાના મેહેલમાં પુત્રીને રાજની પાસે લાવી, બનેલો સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો. તે સાંભળી રાજ આશ્ચર્ય પામી ગયો. તત્કાળ તેણે મંત્રીને બોલાવી, શ્રીચંદ્રના મેહેલ ઉપર પહેરો રાખવા આજ્ઞા કરી.

પ્રાત કાળે નૃસિંહ રાજાએ ક્રોધથી સિંહવન બની, મદનપાળને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. તેનો સુંદર વેષ જોઈ, રાજા વિચારમાં પડ્યો આકૃતિ ઉપરથી ‘ આ શ્રીચંદ્ર ’ નથી, એવો નિશ્ચય તો થયો, તથાપિ તેને શંકા રહેવાથી પુછ્યું, રાજકુમાર ! જો તમે ખરેખરા શ્રીચંદ્ર હો, તો મુદ્રાલેખ બતાવો, અને વિવાહ વખતે જે પ્રસ્તો પુછવામાં આવ્યા હતા, તે ફરી વાર જણાવો. રાજાનાં આ વચન સાંભળી મદનપાળ ભયભીત થઈ ગયો, તે કાંઈ પણ બોલ્યો નહીં, તેનું શરીર કંપવા લાગ્યું; તે જોતાજ રાજાને વધારે વહેમ પડ્યો. ક્ષણ વારે નિશ્ચય થતાં તત્કાળ રાજા ક્રોધથી બોલ્યો—અરે કપટી ! તું કોણ છે ? આવો બનાવટી વેષ લઈ રાજમંદિર આવ્યો, તે શું વિચારીને ? તથાપિ મદનપાળ કાંઈ બોલ્યો નહીં, એટલે રાજાને વિશેષ ક્રોધ ચડ્યો તત્કાળ મદનપાળની ઉપર ચાણુબના ધા કરવા માડ્યા; માર એ પદરમું રતન છે તત્કાળ મદનપાળ પોકાર કરતો બોલ્યો—સ્વામી ! ક્ષમા કરો, હું મકરધ્વજ રાજાનો પુત્ર મદનપાળ છું, તમારા રાજ્યના પાડોશ માંજ મારા પિતાનું રાજ્ય છે શ્રીચંદ્ર મારો ઉપકાર કરવા વેષ પરાવર્ત કરી, રાજકુમારીને પરણ્યો હતો તે ઉપકારી પુરૂષે પ્રથમથીજ મારી સાથે સંકેત કરી, આ કામ કર્યું હતું, એમ કહી પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત પ્રથમથી નિવેદન કર્યો.

મદનપાળની વાત ઉપર રાજાને જરા વિશ્વાસ આવ્યો, તત્કાળ તેણે એક રાજપુત્ર બાણી છોડી દીધો, અને જે લગ્નમાં દાયજો વિગેરે આપવામાં આવેલ, તે બધું રાજાએ પાછું વાપ લીધું. મદન જીવ લઈ પોતાની રાજધાનીમાં ચાલતો થયો.

રામ સુમિત્રે પોતાના મનમાં બેઠેલા શંકેરના આંગણને બેઠાવી, શીશુને માટે શું કરવું, તેનો વિચાર કર્યો; તે વખતે તારક નામના એક ભાટ કે જે શીમંદની રિયતીને બનાવેલો હતો, તેણે રામને પીરજ આપી કહ્યું કે, મહારાજા ! ચિંતા કરશો નહિ, શ્રીમદ્ પાછા સત્વર આવી, રાજકુમારીને મળશે. તે વિદ્વાન ગુણમ છે, મણે રથાને તમના આવી રીતેજ વિવાહ થએલા છે. આવી રામને વિશેષ પીરજ આપી.

તે મત્તર બાદે વિલાપ કરતી રાજકુમારી પ્રિયંગુમંજરીને પણ આશ્વાસન આપ્યું. પ્રિય બેન ! ચિંતા કરશો નહીં, રાજકુમાર શ્રીમદ્ આવીથી જતાં મને મળ્યા હતા, તેમણે તમને આપણને આ મુદ્રિકા આપી છે, એમ કહી તે બારે રાજકુમારીના હાથમાં મુદ્રિકા આપી, અને કહ્યું કે, આ મુદ્રિકાને પાતળી પેગમુટિ બનાવજો, અને પ્રતિદિવસ તેની પૂજન કરજો તે મુદ્રિકા લાજ પ્રિયંગુમંજરી પુરશે માત્ર, અને આશ્વાસન સરિતાના પ્રવાહમાં તણાતી તણાતી ચિત્તમુદ્ધમાં રહી, દિવસ નિર્ગમન કરવા લાગી.

પ્રકરણ ૪૮ મું.

શ્રીમદ્ ગુહામાં.

ક ભગંજર ગુહા હતી, ગુપ્તમાં ભતરવાને મગધીમાંની મોટી એણી હતી, આગળ જતાં એક બે માળનું નવરંગિત મંદિર ભક્ષાં હતું, મંદિર આગળ સારો પ્રકાશ પડ્યો હતો, તે પ્રકાશ રૂપીનો ન હતો, પણ વિવિધ જાતનાં રત્નોનો હતો, મંદિરનો દેખાવ મણે રમણીય હતો, રત્નજડીત મંદિરમાંથી તે મારું સુશોભિત લાગતું હતું.

આ મંદિરમાં એક પુરુષ દાખલ થયો. તેનો વેષ દાનિય કુમારના જેવો હતો, હાથમાં એક દિવ્ય ખડ્ગ રાખ્યું હતું તે વીરનર આ નાનીન મંદિરના માળ ઉપર બસ્યો, ત્યાં એક વિવિધ મણિમય મંદિર બંધવામાં આવ્યો. મહાબલી ત્યારે બાણ રાંધે ૪૨લીયર ગાઈને હતું, મધ્ય ભાગે એક સિંહાસન મુકેલી હતું. એવો મુલાન પુરુષ તે સિંહાસન ઉપર જમને બેઠો. આવા રાંધેર ગુહામાં કામ પણ મનુષ્ય નથી, તેનું શું કારણ હતું ? એમ તે વિચાર કરતો હતો, ત્યાં મહાબલી એક તરફ જરા ખુદા રહેલી એક દાર તેના બેવામાં આવ્યું. તે બેતાજ મુલાન બેઠો થયો, તે દાર લપાટી ખાંદર પેટા, ત્યાં એક રત્નમય સ્થાન ઉપર બેઠેલી વાનરી બેવામાં આવી આવા નિર્જન સ્થળમાં આ આણી ક્યાંથી ? એમ તે આશ્ચર્ય ખાગ્યો.

તે પુરૂષને જોતાજ વાનરી શય્યામાથી જોડી થઈ, ચરણમાં આવી તેણીએ વંદના કરી, અને તે યુવાન પુરૂષનો છેડો પકડી તેને આગ્રહ દર્શાવી શય્યા ઉપર બેસાડ્યો. તે જોઈ તરૂણ પુરૂષ આશ્ચર્ય પામી ગયો. તત્કાળ તેણે વાનરીને કહ્યું, અરે મુગા પ્રાણી ! તુ એજા ઉપરથી મને મનુષ્ય જાતી લાગે છે, તે છતાં વાનરીરૂપે કેમ દેખાય છે ? તારૂ વૃત્તાંત જાણવાની મને ઉત્કંઠા છે. તરૂણ પુરૂષનાં આવા વચન સાંભળી વાનરીના નેત્રમાથી અશ્રુધારા ચાલવા લાગી રૂઝ કરતી કપિનીએ પોતાનો હાથ લાખો કરી, તે પુરૂષને એક આરીયું બતાવ્યું તે સંજ્ઞાથી જાણી લઈ, પુરૂષે બેઠા થઈ તે આરીયું ઉઘાડ્યું, તેમા બે કુંપા જોવામા આવ્યા. કુંપાની અદર એકમા કાળું અને બીજામાં ઘોળું, એમ બે જાતના અજન જોવામા આવ્યાં વાનરીએ શ્યામ અજન ઉપર આંગળી કરી, પોતાની આંખનો સ્પર્શ કર્યો. એ એજા ઉપરથી જાણી લઈ તરૂણ પુરૂષે, તેશ્યામ અજન વાનરીના નેત્રમાં આંજ્યુ અજન આજતાંજ તે કપિરૂપ છોડી સુદર માનુષી થઈ ઉભી રહી, તેના શરીર ઉપર દિવ્ય સૌંદર્ય ઝળકી ઉઠ્યું, મનોહર મુખની છબી પૂર્ણચંદ્રને શરમાવવા લાગી, પદ્મનાં જેવાં વિશાળ લોચન ઉપર અપળતા છવાઈ રહી, વૈવનથી લલિત એ લલનાએ ક્ષત્રિય કુમારને પ્રણામ કર્યા. તરૂણ પુરૂષ બોલ્યો—સુદરી ! તમે કોણ છો ? આવા એકાંત સ્થળમા તમને કોણ લાવ્યું છે ? આ સ્થાન કોનું છે ? તમારા જેવી મનોહર માનુષી સ્ત્રીને વાનરીરૂપે કરનાર કોણ છે ? આવું અધર્મ કાર્ય કોણે કર્યું ? આ સર્વ વૃત્તાંત જાણવાની મને ઉત્કંઠા છે, જો કાંઈ પણ બાધ ન હોય, તો મને જણાવશો.

એ સુદરીએ વિનયથી તરૂણ પુરૂષને આ પ્રમાણે જણાવ્યું હેમપુર નગરમા રૂપથી કામદેવને જીતનાર મકરંધવજ નામે રાજા છે, તેને મદનપાળી નામે રાણી છે, તેણીના ઉદરથી મદનપાળ નામે એક પુત્ર અને તેથી નાની મદનસુદરી નામે પુત્રી થઈ છે રાજકુમારી મદનસુદરી તેના માતાપિતાને વધારે વહાલી છે, અનુક્રમે તે બાળા વૈવનવયને પ્રાપ્ત થઈ, માયાળુ માતાપિતાએ તે બાળાને વિદ્યાબ્યાસ કરાવ્યો, સ્ત્રીઓની અને પુરૂષોની કળા તેણીને શીખવી, તેમાં પુરૂષોના બત્રીશ લક્ષણો તેણીના જાણવામા આવ્યા, એટલે તે બાળાએ નિશ્ચય કર્યો કે, બત્રીશ લક્ષણવાળો જે પુરૂષ હોય, તેની સાથે મારે વિવાહ કરવો આવી તેની પ્રતિજ્ઞા માતાપિતાના જાણવામાં આવી, તેમણે પણ તેમા અનુમોદન આપ્યું

વીર મહાશય ! એક વખતે એવું બન્યું કે, મદનસુદરીનો ભાઈ મદનપાળ ફરવા જતો હતો, ત્યાં પ્રિયગુમજરી નામે એક કુમારીકા તેની નજરે ચડી ગઈ. તેણીનું સુંદર રૂપ જોઈ મદનપાળ મોહ પામી ગયો, તેના હૃદયમાં તેણીનો વિરહાગ્નિ પ્રગટ થયો રાગી મદનપાળ બનતો પ્રયત્ન કરીને પણ પ્રિયગુમજરી મેળવવાને યત્ન કરવા લાગ્યો તેનો યત્ન સફળ થતો ન હતો, કારણ કે પ્રિયગુમજરી રાધાવેષ કરનાર એક શ્રીચંદ્રકુમાર ઉપર રાગી થઈ હતી શ્રીચંદ્રકુમારના રાગને લઈ તેણીએ મદનપાળ ઉપર જરા પણ પ્રેમ દર્શાવ્યો નહીં.

આથી મદનપાળ ઘેવા જેવો થઈ રાજ્યમાથી ચાલી નીકળ્યો. રાતદિવસ પ્રિય-

શ્રીચંદ્ર ગુફામાં.

२२१

ગુમજરીના નામની જપમાળા ફેરવતો તે જગલોમા બાટકવા લાગ્યો, અને રાગપેશો થઈ
 બધી વિટળનાઓ ભોગવવા લાગ્યો.

એક વખતે કોઈ પ્રવીણ ગાયક હેમપુરના રાજાના દરબારમાં આવી ચડ્યો તેની ગાયન કળા સાંભળવાને રાજા મકરધ્વજે એક જાહેર સભા ભરી. તે ચતુર ગાયકે કુશ-સ્થલીના રાજા પ્રતાપસિંહના પુત્ર શ્રીચંદ્રકુમારના ગુણોનું ગાયનમાં વર્ણન કર્યું, તે સાંભળી મહારાજા અને બીજા શ્રોતાઓ ઘણા ખુશ થઈ ગયા. રાજા મકરધ્વજે તે ગાયકને મોટું ધન આપ્યું. શ્રીચંદ્રકુમારના ગુણ સાંભળી રાજા મકરધ્વજે પોતાના મંત્રી સાથે વિચાર કર્યો કે. રાજકુમારી મદનસુદરીનો સંબંધ શ્રીચંદ્રકુમારની સાથે કરવો, અને તેને માટે યોગ્ય ગોદવણ કરવા પણ માંડી.

આ અરસામા મદનસુદરી સખીઓની સાથે વનમાં રમવા ગઇ. તે બાલિકા એક પુષ્પગૃહમા પોતાની સખીઓની સાથે રમતી હતી, ત્યાં ઢોલ વિદ્યાધર આકાશમાંથી અચાનક આવ્યો. કામપીડિત એ વિદ્યાધર મદનસુદરીને સાથી હરી ચાલતો થયો. તે વિદ્યાધરે પોતાની સ્ત્રીના લયથી તે રાજકુમારીને આ ગુફામા મુકી, તે મદનસુદરી હું પોતેજ છું. તે દુષ્ટને મેં ઘણી પ્રાર્થના કરી, પણ તેણે માન્યુ નહી, અને બળાતકારે મારી સાથે વિવાહ કરવાની ઇચ્છા કરી, તે વિવાહની સામગ્રી લેવાને બહાર ગયો છે. મને પેલા કુપામાંથી અજ્ઞન લગાડી વાનરી બનાવી ચાલ્યો ગયો છે તે ગયા બાજે પાંચ દિવસ થયા છે, મેં બ્યારે રૂદ્ધ કરી ઘણી બાજી કરી, ત્યારે તેણે ચાલતી વખતે મને કહ્યું—સુદરી ! હું રત્નચુડ નામે વિદ્યાધર છું, મને સ્વામી તરીકે સ્વીકારતા તું ઘણીજ સુખી થઇશ મારા ગોત્રના વિદ્યાધર રાજાઓએ એકઠા મળ્યા, મને મારી રાજધાનીમાંથી બહાર કાઢી મુક્યો છે, મણિભૂષણપુર નામે મારી સુંદર રાજધાની છે, માફ રાજ્ય તેઓએ પોતાને સ્વાધીન કરી લીધું છે

મૃગાક્ષી ! એક વખતે પદ્મજી થઇ હું ભટકતો ભટકતો કુશરથળી નગરીમાં આવ્યો
ચડ્યો. ત્યાં એક મોટા સૈન્યનો પગલ મારા જોવામાં આવ્યો. હાથી, ઘોડા, રથ અને પેદ-
લતી ઘણી સંખ્યા તેમાં સામેલ હતી, તેમાં દાખલ થયો; ત્યાં એક મોટો વિશાળ તંત્ર
જોવામાં આવ્યો, તેમાં સુવર્ણના પલગ ઉપર એક પદ્મિણી સ્ત્રી પોતાની સખીઓની સાથે
ક્રીડા કરતી બેઠી હતી. તેના તંત્રની આસપાસ ઉઘાડી તરવારો લઇ વીર સુભટો ચોક્કસ
કરવા ફરતા હતા, તે પદ્મિણી પોતાને સાસંગેથી પિતાને ઘેર જતી હતી, તે મનોરમાને
જોતાંજ મને ઘણો મોહ ઉત્પન્ન થયો, તેનું હરણ કરવાનો લાગ જોઇ હું છાની રીતે ત્યાં
રહ્યો, પણ મને લાગ મળ્યો નહિ; વળી તે બાળા સતી હતી, પતિ શિવાય પ્રાણીતે પણ
અન્ય પુરુષનો સ્પર્શ કરે તેવી ન હતી, તેણીનાં શીલની રક્ષા કરવા માટે દિવ્ય પુરુષ
તેની પાસે રહેતા હોય, તેનું મને લાન થયું, તેથી હું નિરાશ થઇ પાછો ફર્યો. તે પછી
ઠાઠ પણ બીજું સુદર સ્ત્રીની શોધમાં દેશોદેશ હું ફરવા લાગ્યો. યજ્ઞતા ફરતા હેમપુર નગ-
રમાં આવ્યો, ત્યાં મારા જોવામાં તુ આવ્યો, તારા અલૌકિક મૌર્ય ઉપર મારું ચિત્ત દ્યુ,

रातद्विषम प्रिय-

અને લાગ જોઈ હતું તને હરણ કરી અહીં લાવ્યો છું. મારી સ્ત્રી સ્વભાવે ઉગ્ર છે, તેથી તેનાથી બચ પામી હતું તને અહીં એકાંતે લાવ્યો છું. તે સાથે તેણે જાણાવ્યું કે, આવતે ગુરવારે મધ્યાહ્ને હું તારી સાથે લગ્ન કરીશ. હું લગ્નની સામગ્રી લેવા જાઉં છું.

મહાનુભાવ ! તે દુષ્ટ વિદ્યાધર આ પ્રમાણે કહી ગયો છે આજે ગુરવારનો દિવસ છે, એ દુષ્ટ હમણાંજ આવી પહોંચશે, તે પહેલાં મારો બચાવ કરો.

આ પ્રમાણે મારો વૃત્તાંત મેં આપને જણાવ્યો, હવે આપ કાણુ છો ? અને ક્યાંથી આવો છો ? તે કૃપા કરી જણાવશો. આકૃતિ ઉપરથી તમે કોઈ પરાક્રમી દેખાઓ છો, મારાં શુભ કર્મે આપને મોકલ્યા હોય તેમ લાગે છે. હવે હું નિર્ભય છું, એમ મને નિશ્ચય થાય છે. તમારા જેવા સાહસિક શિરોમણિ નરનાં દર્શનથી હું પૂર્ણ રીતે કૃતાર્થ થઈ છું. મારા શીળનો ભંગ થવાની શંકા હવે જરાપણુ રહેતી નથી.

વાંચનારે અનુમાનથી તો જાણ્યું હશે કે, આ તરણ પુરૂષ તે આપણી વાર્તાને મુખ્ય નાયક શ્રીચંદ્રકુમાર છે. એ સમર્થ વીર યક્ષકન્યાને પ્રાપ્ત કરી આગળ ચાલ્યો, તે વખતે તેણે ક્ષત્રિય વેષ ધારણ કર્યો હતો. આગળ જતાં એક ભયંકર અટવી આવી, તે અટવીમાં પક્ષીપતિઓ ધણા રહેતા હતા, જાતજાતનાં શીકારી પ્રાણીઓના અવાજ સાંભળવામાં આવતા હતા. ભયંકર અટવીમાં ફરતો શ્રીચંદ્રકુમાર એક ઘાટી ઝાડીમાં દાખલ થયો. વૃક્ષોની ઘટાથી સૂર્યનાં કીરણો પણ દેખાતા ન હતા, ચારે તરફ અંધકાર છવાઈ રહ્યો હતો. આગળ જતાં એક વૃક્ષ નીચે તેજનો ગોળો જેવામાં આવ્યો, ચારે તરફ તેનો દિવ્ય પ્રકાશ થઈ રહ્યો હતો. સાહસિક શ્રીચંદ્રે ત્યાં જઈ જોયું, ત્યાં એક તેજસ્વી ખડ્ગ પડેલું જોયું. રાજકુમારે ખડ્ગ હાથમાં લીધું, ત્યાં તેના જાણવામાં આવ્યું કે, 'આ તો ચંદ્રહાસ ખડ્ગ છે.' આવા ઘાટા જંગલમાં આ ખડ્ગ કાણુ લાવ્યું હશે ? ઇલાદિ અનેક વિચાર કરતો શ્રીચંદ્ર ખડ્ગ લઈ, આગળ ચાલ્યો. થોડે દુર જતાં એક વાસનું જળ જેવામાં આવ્યું, ખડ્ગની તીક્ષ્ણતા જેવાને કુમારે તે જળ ઉપર ખડ્ગનો ધા કર્યો, ત્યાં જળની સાથે એક પુરૂષને કપાયો જોયો. કમળનાં નાળવાની જેમ પુરૂષના બે કટકા જોઈ, શ્રીચંદ્ર ચમકી ગયો. અરે ! આ શું વિપરીત બન્યું ? મેં કોઈ પુરૂષનો ધાત કર્યો, મહા પાપ લાગ્યું. આ પાપથી નરકમાં પણ મારો વાસ થશે નહીં. મારા જેવા અહિંસાધર્મીને પંચેન્દ્રિયનો ધાત મહા પાપનું કારણ થયો. આ પાપમાંથી હું ક્યારે મુક્ત થઈશ ? આવું ચિંતવી તે કપાએલા પણ તકડકતા પુરૂષની આગળ શ્રીચંદ્ર આવ્યો, તેણે પોતાનું ખડ્ગ તેના હાથમાં આપી કહ્યું, ભદ્ર ! હું તારો ધાતક મહા અપરાધી છું, આ ખડ્ગવડે મારું મસ્તક છેદી નાખ, જેથી હું તારા અપરાધમાંથી મુક્ત થાઉં તે ધાયત્ર પુરૂષ શિથિળ થઈ ગયો હતો, તેણે સંતા કરી જણાવ્યું કે, મને જળપાન કરાવો તે જાણી શ્રીચંદ્રે પાસેના એક ઝરણામાંથી જળ લાવી આપ્યું જળપાન કરી તે મૃત્યુ પામી ગયો.

શ્રીચંદ્ર તે આખો દિવસ પાપના પશ્ચાતાપમાં આકુળ વ્યાકુળ રહ્યો, તેણે આખો દિવસ અન્ન જળ લીધા નહિ. ન્યારે રાત્રિ પડી, એટલે તે કોઈ આશ્રય શોધવાને આ-

ગળ ચાલ્યો, હાથમા ચદ્રહાસ ખજાં લીધુ થોડે દુર જતાં એક વડનું જંગી ઝાડ આવ્યું; તે વડની નીચે એક દર્ભનો સંધારો જેવામા આવ્યો. શ્રીચંદ્રે તે ઉપર સુવાની ધમ્મી કરી, અને મનમા ચિતવ્યુ કે, જે પેલા નરનો મે ઘાત કર્યો, તે પુરુષનું આ શયનસ્થાન હશે. આવુ ચિતવી તેણે દર્ભનો સંધારો ઉઘો કર્યો, સાં એક બખોલ જેવામા આવી, તે ઉપર કાષ્ટ તથા ઘાસ ઢાંક્યાં હતા, તે દુર કરી નેયું, સાં એક ગુરા જેવામા આવી; તેમા ઉતરી આગળ ચાલ્યો, સાં એક સ્ત્રિયા પડેલી જેઠ. શિલાને દુર કરી, સાં પગથી-શાની શ્રેણી જેવામા આવી, તે શ્રેણીએ ચાલતાં ઉપર કહેલ નવરગિત ભુવન અને મદનસુદરીને વૃત્તાત બન્યો હતો.

શ્રીચંદ્રે કહ્યું—ભદ્રે ! હું એક મુસાફર છું; હું કુશસ્થલીમાથી આવ્યો છું, દારિ-દ્રથી દુખી થઈ દ્રવ્યને માટે દેશાટન કરું છું કર્મયોગે આ ગુહામાં આવી ચડ્યો છું, તમે મનમાં જરા પણ ખેદ કરશો નહીં કદિ તે વિલાપર પરણે, તોપણ ખેદ કરશો નહીં, કર્મની રેખા કદિ પણ ટળતી નથી, પ્રાણીને કર્મ પ્રેરક છે, માટે ધૈર્ય રાખજો. કર્મથી કોઈ બળવાન નથી, આ સચરાચર જીવલોક કર્મને આધીન છે.

શ્રીચંદ્રના આવા વચન સાંભળી મદનસુદરીએ હૃદયમા વિચાર્યું; “ આકૃતિ ઉપરથી આ કોઈ પુરુષ બત્રીશ લક્ષણવાળો દેખાય છે, માટે આ પુરુષનેજ પતિ કરવો યોગ્ય છે. ” આવુ ચિતવી મદનાતુર મદના બોલી—રાજકુમાર ! મારા ભાગ્યયોગે તમે પધાર્યા છો, મારું હૃદય હું આપનેજ તાબે કરું છું હવે હું આપની થવા ઇચ્છું છું. મહાનુભાવ ! મેં પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે, બત્રીશ લક્ષણવાળા પુરુષને વરવું, તે મારી પ્રતિજ્ઞા તમારાથી સફળ થાય તેમ છે, તમારા સુદર શરીર ઉપરજ બત્રીશ લક્ષણો સ્પષ્ટ દેખાય છે. શ્રીચંદ્રે હસતાં હસતાં કહ્યું—રાજકુમાર ! મારામા બત્રીશ લક્ષણો હોય, તો મારે દેશાટન કરવું કેમ પડે ? વળી તે બત્રીશ લક્ષણો કયા ? તે મને જણાવો.

મદનસુદરી બોલી—મહાનુભાવ ! તે બત્રીશ લક્ષણવાળો પુરુષ દેશાટન કરે, ત-થાપિ તેને સર્વ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, તેનો વિસ્તાર સામુદ્રિક શાસ્ત્રમા કહેલો છે. જેના શરીરમા પાંચ લાખાં, ચાર હુકા, પાંચ સૂક્ષ્મ, ચાર ઉંચાં, સાત રાતાં, ત્રણ પહોળાં, ત્રણ ગંભીર અને એક સ્યામ અંગ હોય, તે બત્રીશ લક્ષણવાળો પુરુષ હોય છે. જે હાથ, જે નેત્ર, આગળા, જીભ અને નાસિકા, એ પાંચ લાખાં હોય; વાંસો, કટિ, લિંગ અને જાંઘ, એ ચાર હુકાં હોય, દાંત ત્રણ, નખ, પવં અને કેશ, એ પાંચ સૂક્ષ્મ હોય; કાખ, ખભા, મન્તક અને પગ એ ચાર ઉંચાં હોય, હાથપગનાં તળીયાં, તાળવું, જીભ, નેત્રના ખૂણા, નખ અને હોઠ, એ સાત રાતા હોય; લલાટ, હૃદય અને મુખ, એ ત્રણ પહોળાં હોય, નાભિ, સત્વ અને સ્વર, એ ત્રણ ગંભીર હોય, અને જેના કેશ અતિ સ્યામ હોય, તે બત્રીશ લક્ષણવાળો પુરુષ કહેવાય છે.

વળી બીજો પ્રકારે પણ બત્રીશ લક્ષણ રેખા ઉપરથી જણાય છે. જેઓની રેખાઓમાં ૧ છત્ર, ૨ કમળ, ૩ ધનુષ્ય, ૪ વજ્ર, ૫ વાલ્ય, ૬ સ્વસ્તિક, ૭ તોરણ, ૮ રથ,

૯ અકુશ, ૧૦ કાચગો, ૧૧ સિહ, ૧૨ ખગ્ગ, ૧૩ વૃક્ષ, ૧૪ હાથી, ૧૫ મત્સ્ય, ૧૬ જવ, ૧૭ મહેલ, ૧૮ સ્તૂપ, ૧૯ પર્વત, ૨૦ દર્પણ, ૨૧ ચામર, ૨૨ સરોવર, ૨૩ પુષ્પની માળા, ૨૪ વપલ, ૨૫ કમળ, ૨૬ પૂર્ણકુંભ, ૨૭ કમળાકર, ૨૮ ચક્ર, ૨૯ શંખ ૩૦ મોર, ૩૧ મધર અને ૩૨ સમુદ્ર; એવા ચિન્હ હોય, તે પણ બીજી લક્ષણવાળો પુરુષ કહેવાય છે.

આવાં લક્ષણવાળો પુરુષ જ્યાં જાય, ત્યાં સમૃદ્ધિ પામી જાય છે, તેના મહેલની આગળ નોખતોનો નાદ થાય છે, તેના રૂપ ઉપર સુદર ગમણીઓ મોહ પામે છે, ભય કરી અતરાય પણ તેને નહીં શકે નથી, તેના શરીરમાં વર્ણથી અધિક સ્તિગ્ધતા હોય છે, અને સ્તિગ્ધતાથી અધિક વચનની કામગીરી હોય છે, અને કામગીરીથી વિશેષ ગાભીરો રોય છે.

આ બધાં લક્ષણો તમારામાં સ્પષ્ટ દેખાય છે, તેથી મન, વચન અને કાયાએ કરી મેં તમને પતિ કર્યા છે પ્રાણનાય ! આ દાસીનો સ્વીકાર કરો, આ સસારમાં હવે તમારોજ આધાર છે કદિ એ વિદ્યાધર આવે, તોપણ મારે તેનું કાંઈ કામ નથી. પીતળની સાથે મુવણનો યોગ કરવા કાણ ઇચ્છા કરે ? પ્રાણેશ ! હવે મારો ઉદ્ધાર કરો. તે દુષ્ટ વિદ્યાધર આવ્યા પહેલાં અહીંથી ચાલ્યા જવું જોઈએ હવે તેને આવવાનો સમય છે દુર્જનથી દૂર રહેવું એ સાર છે, તે વિષે સાહિત્ય શાસ્ત્રમાં નીચેનું એક પદ કહેવાય છે —

શકટં પંચહસ્તેન, દશહસ્તેન વાજિનમ્ ।

ગજં હસ્તસહસ્રેણ, દેશત્યાગેન દુર્જનમ્ ॥ ૧ ॥

ગાડાથી પાંચ હાથ દૂર રહેવું, ઘોડાથી દશ હાથ દૂર રહેવું, હાથીથી એક હાથ દૂર રહેવું, અને દુર્જનથી દેશનો ત્યાગ કરી દૂર રહેવું ૧

પ્રાણેશ ! અથવા મારે હવે શી ચિંતા છે ? તે ચિંતા આપને ગમવાની છે જે સિદ્ધના ઉન્નયનમાં બેસે, તેને બીજાં શીકારી પ્રાણીઓનો શો ભય હોય ? હવે સત્વર ગાંધર્વવિધિથી મારું પાણિગ્રહણ કરો. મદનસુંદરીના આવા વચન સાંભળી શ્રીચંદ્રે કહ્યું, રાજકુમારી ! તે વિદ્યાધરની બીક રાખજો નહિ, દેવગુરુનું સ્મરણ કરો કર્મની ઘટના હશે તે, તમારી ઇચ્છા સફળ થશે. તમે કહો છો કે, મધ્યાન્હ કાળે લગ્નનો સમય છે, તો તે સમય આ ગુણમાંથી શી રીતે જાણી શકાશે ? રાજકુમારી બોલી, આમી ! આ મન્દિરની નજીક એક ખાડ છે, તેમાં એક બારી છે, તે બારીએથી બાહરનો ભાગ દેખાય છે, તે ઉપરથી દિવસનું પરિમાણ થાય છે, એમ કહ્યા પછી શ્રીચંદ્રને મદનાએ તે બારી ખોલી મદનસુંદરીએ મધ્યાન્હ કાળ થયો, એટલે પ્રથમ દિવસના અપવાસનું પાગલું કરી અગ્રદર્શી સાથે ગાંધર્વવિધિથી વિવાહ કર્યો. નાગરવેશ અને માંપાગીની જેમ તમનો મોગ

શોભવા લાગ્યો, રત્નની સાથે સુવર્ણનો યોગ થયો, રાજકુમારી સ્ત્રીજીવનને કૃતાર્થ માનવા લાગી, નવયૌવના સુદરી યૌવનવયનું કૃળ પ્રાપ્ત કરી હૃદયમાં અસત આનંદ પામી.

મધ્યાનહ્રાજ થયા પછી રાજબાળાએ સ્વામીને પુછ્યું, કાત ! અદ્યાપિ તે વિદ્યાધર કેમ નહી આવ્યો હોય ? શ્રીચંદ્રે જણાવ્યું, પ્રિયા ! પાપી પોતાના પાપથીજ નાશ પામી જાય છે; તે વિષે એક સંસ્કૃત કાવ્ય જણાવું જેવું છે.

કુમંત્રૈઃ પચ્યતે રાજા ફલં કાલેન પચ્યતે ।

લંઘનૈઃ પચ્યતે તાપઃ પાપી પાપેન પચ્યતે ॥ ૧ ॥

રાજા નહારા વિચારોથી પચાય છે, કાળવડે પણ પચાય છે, લાલણ કરવાથી તાવ પચે છે, અને પાપી પાપવડે પચે છે. ૧

રાજકુમારીએ પુછ્યું, તે શી રીતે બન્યું ? પ્રિયા ! જ્યારે હું આ વનમાં આવ્યો, ત્યારે આ ચંદ્રહાસ ખર્જ પડેલું મારા જોવામાં આવ્યું. તે ખર્જ લઈ મેં એક વાસના જાળ ઉપર વાપર્યું. તે જાળની સાથે એક પુરૂષ કપાઈ ગયેલો મારા જોવામાં આવ્યો, એ નરહત્યાથી મને ઘણો પશ્ચાતાપ થયો; અદ્યાપિ મારા હૃદયમાં તે શલ્યની જેમ પીડે છે. તે પુરૂષે પ્રાણાતકાળે મારી પાસે જાળ માગ્યું, મેં તેને જાળપાન કરાવ્યું, જાળપાન કર્યા પછી તે પરલોકે ચાલ્યો ગયો, અને મારા હૃદયમાં પાપનો પશ્ચાતાપ મુકતો ગયો. પ્રાણેશ્વરી ! મને લાગે છે કે, એ મરનાર પુરૂષ તેજ વિદ્યાધર હશે. એ પાપી પોતાના પાપથી વિનાશ પામી ગયો.

આ વૃત્તાત સાલળી મદના નિર્ભય થઈ ગઈ પેલા બે ચમત્કારી કુપાઓ લઈ, બંને દંપતિ ગુફાની બહાર નીકળી આગળ ચાલ્યા. ગુફાની ઉપર એક શિલા મુકી દીધી, અને પોતાની વિગાહભૂમિની રક્ષા કરી, શ્રીચંદ્ર હાથમાં ચંદ્રહાસ ખર્જ લઈ, પોતાની પ્રિયાની સાથે આગળ ચાલ્યો અરણ્યને ઉલ્લંઘન કરી ચાલતા એક ગામ આવ્યું, ત્યાં રહેલી મુસાફરોની ધર્મશાળામાં તે દંપતિ ઉતર્યા. ધર્મશાળાની આસપાસ એક નાની વાડી હતી, વાડીનો રક્ષક માળી, તે ધર્મશાળાના મુસાફરોની બરદાસ કરતો હતો, અને તેમાંથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતો હતો શ્રીચંદ્રે ધર્મશાળામાં પોતાની પ્રિયાની પાસે રસોઈ કરવા ઇચ્છા જણાવી મદના તેથી ખુશી થઈ, માળીની પાસે ઘી, સાકર, મશાલો અને બીજી ઉચી સામગ્રી મંગાવી, મદનાએ પ્રિયને માટે સ્વાદિષ્ટ રસોઈ બનાવી. માલપુવા, ઘેબર, મોદક, અને જાતજાતનાં શાક સંસ્કારથી સુધારી તૈયાર કર્યા શ્રીચંદ્રને બોજન લેવા વિનતી કરી, એટલે આસ્તિક શિરોમણી શ્રીચંદ્ર સ્નાન કરવા ગયો પ્રાસુક જાળથી સ્નાન કરી, પવિત્ર વસ્ત્રાભરણુ ધારણ કરી, તીર્થની સન્મુખ ઉભો રહી, પછી પચાંગ પ્રણામ કરી, ઉત્તરાસંગ રાખી, ડરકમળ લલાટ ઉપર જોડી, અને મદ મત્સર લાવતો ત્યાગ કરી, નીચે પ્રમાણે ચૈત્યવદન તેણે મધુર સ્વરે ઉચ્ચાર્યું

“ પરમાનંદ પ્રકાશ ભાસ, ભાસિત ભવ ખીળા,
 લોકાલોક લોકવે, નિત એહવી લીલા;
 ભાવ નિભાવપણે કરી, જેણે રાખ્યો અળગો,
 તકપરે પય મેળવી, તેહ થકી નવિ વળગો;
 તેણીપરે આતમ ભાવને એ, વિમળ ક્યો જેણે પુર,
 તે પરમાતમ દેવતુ, દિન દિન વધતુ નુર. ૧

નામે તો જગમાં રહ્યા, થાપના પણ તિમહી,
 દ્રવ્યે ભવ માંહે વસે, પણ ન કળે કિમહી;
 ભાવ થકી સર્વી એક રૂપ, ત્રિભુવનમે ત્રિકાળે,
 તે પારંગતને વંદીયે, ત્રિહું યોગે સ્વ ભાળે;
 પાળે પાવન ગુણ થકી એ, યોગ ખેમંકર જેહ,
 જ્ઞાનવિમળ દર્શને કરી, પુરણ ગુણ મણિ-નેહ. ૨

આ પ્રમાણે ચૈત્યવદન કરી ‘ નમુશ્ચુણુ ’ એ સ્તવન ભાવથી ભણી, શ્રીય દ્રે તીર્થાશિષુષ્વે અંગ નમાવી, વંદના કરી. ત્યા રસોષ કરી પ્રાણેશની રાહ જોઈ ઉભેલી મદનાએ શ્રીયદ્રના નામની મુદ્રા દીઠી, અને તે નામ વાંચી આત્માને તે કૃતાર્થ માનવા લાગી. રાજકુમારીએ વિચાર્યું કે, કુશસ્થલીપુરનો પ્રતાપી શ્રીયદ્ર તે આ પોતેજ, જેના ગુણનું યોગાગાન પેલા ગાયકે પિતાના દરબારમા કર્યું હતું. હવે મારો જન્મ સંપૂર્ણ થયો. પિતાજીની ધારણા પૂરી થઈ. આ પ્રમાણે મનમાં મગ્ન થતી મદના આગાના અનેક તરંગો ઉઠાળવા લાગી, અને જોજનને માટે સ્વામીની ગદ્ ગોઠ ઉભી રહી.

પ્રકરણ ૪૯ મું.

ધર્મ દેશના.

મુનિઓ શાંત મુદ્રાને ધારણ કરતા વિચરે છે, તેમના શરીર ઉપર મુનિ ધર્મનો પ્રકાશ પડી રહ્યો છે, હાથમાં રાખેલાં રજ્જેહરણુ બાજુ અહિંસાશ્પ રાજ્ય લક્ષ્મીના ચામર હોય, તેવા દેખાય છે, *શ્યામ વર્ણના દંડ બાજુ નહારાં કર્મને શિક્ષા કરવા ધારણ કર્યા હોય, તેમ લાગે છે, મુખ શ્રુગાર વગરનાં વિરૂપ છે, તથાપિ તે ઉપર ધર્મનું સૌદર્ય છળકી રહ્યું છે. આ બંને અનગાર પારણાને માટે ભિક્ષા લેવા જતા હતા. તે ભિક્ષા શરીરની પુષ્ટિ માટે ન હતી, પણ ધર્મ નિર્વાહનું સાધન શરીર હોવાથી તેને માત્ર આહાર આપવાને માટે હતી.

આ તરફ મદનસુંદરી રસોઈ તૈયાર કરી ઉભી હતી. શ્રીચંદ્રનું ખરું સ્વરૂપ બાણી, તેણીના મનમાં હર્ષોદ્ભાસ થતો હતો. શ્રીચંદ્ર ચૈત્યવદન કરી, ભોજન કરવા આવ્યો, પણ તેના આરિતક હૃદયમાં અતિથી સંવિભાગ વ્રતનું સ્મરણ થઈ આવ્યું. કાંઈ સુપાત્રને ભિક્ષા આપવાની મનમાં અભિલાષા થઈ, તે અભિલાષાથી તે ઉભો ઉભો દિશાવલોકન કરતો હતો, અને મનમાં ઉત્તમ ભાવના ભાવતો હતો. તે બંને પવિત્ર અનગાર શ્રીચંદ્રની દૃષ્ટિએ પડ્યા ભાગ્ય યોગે સુપાત્રનો યોગ થઈ આવ્યો. ચંદ્રને જોવાથી ચક્રાર પક્ષીની જેમ, અને સૂર્યના દર્શનથી ચક્રવાકની જેમ શ્રીચંદ્ર અને મદનસુંદરીને આનંદ થયો.

ભાવનાથી ભર્યું હૃદયવાળો શ્રીચંદ્ર મુનિઓની સામે આવ્યો અને વંદના કરી, ભિક્ષા લેવાની પ્રાર્થના કરી. આહારની અપેક્ષાવાળા મુનિઓએ પ્રાર્થના સ્વીકારી, અને તેના સ્થાનમાં આવી ઉભા રહ્યા. ઉમંગરંગમાં ભરપૂર એવા શ્રીચંદ્રે મુનિઓને ઉત્તમ પકવાન અને શાકાદિ યોગ્ય પદાર્થો વોહોરાવ્યા. મુનિઓને પ્રતિલાભિત કરી, શ્રીચંદ્ર આત્માને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો, પછી પોતે પ્રિયાની સાથે ભોજન લીધું. પોતાની મુસાફરીમાં આવો અપૂર્વ લાભ તેને આ પ્રથમજ મળ્યો, તેને માટે તેણે મદનાને ધન્યવાદ આપ્યો, અને હૃદયમાં નિશ્ચય કર્યો કે, આ સારાં પગલાની પતિને સર્વદા સાથે રાખવી. મદનાનું સૌભાગ્ય જળવાન થયું.

ભોજન કર્યા પછી પોતાની પ્રિયાને લઈ, શ્રીચંદ્ર જ્યાં તે બંને મુનિઓનો વાસ હતો ત્યાં ગયો. મુનિઓને વિધિપૂર્વક વંદના કરી, અને સુપાત્રનો યોગ પોતાને પ્રાપ્ત

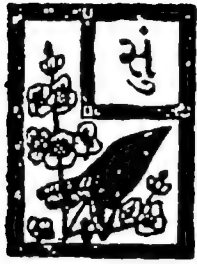
* શ્યામ વર્ણના દંડનો નિષેધ કરેલો સભળાય છે, તેથી નિશ્ચય કરવો [ભુઓ પ્રવચન સારોદાર.]

લલચાવતા નથી તેવા મહા પુરૂષો ખીજાને ઉપકાર પરમાણુ જેવો હોય, તેને મેરૂ પર્વતના જેવો ગણે છે. ખીજાએ કરેલા ઉપકારને તેઓ કદિ પણ ભુલતા નથી અને ખતે લામુઘી ખીજાનાં દુ ખતે દૂર કરે છે રાગ દેવવાળા દેવને તેઓ ગણતા નથી, દૂષિત વચનને સા-ભળતા નથી. જ્યાં સંવર હોય, ત્યાંજ તત્વનો માર્ગ છે; આશ્રવ સસારના માર્ગને વધારે છે. રાજકુમાર ! સમ્યક્ત્વને માટે શાસ્ત્રમાં ઘણું કહેલું છે, તે ઉપર વિજય રાજા અને હરિજન રાજાની પ્રખ્યાત કથાઓ છે. તમારી મનોવૃત્તિ પવિત્ર જોઈ, અમને સતોષ થાય છે. તમે એવા સમ્યક્ત્વનું સર્વદા સેવન કરો, એ અમારો ઉપદેશ છે.

આ પ્રમાણે દેશના આપી, મુનિ વિરામ પામ્યા. મુનિની દેશનાથી શ્રીચંદ્ર અને મદનસુંદરી ધણીજ ખુશી થયાં. તેઓના હૃદયમાં સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ પાછું વિશેષ તાજું થયું. ભાવના ઉદ્ધાસથી શરીર ઉપર રોગોદ્ભવ થઈ ગયો, આર્હત ધર્મના પ્રભાવિક તેજથી તેઓ પ્રકાશમાન થઈ ગયાં. ઉત્તરવિહારી મુનિઓ ત્યાંથી ખીજે વિહાર કરી ગયા. શ્રીચંદ્ર અને મદના મુનિઓને વાંદી પોતાને રથાને આવ્યાં. તે રાત્રી ત્યાંજ રહી ખીજે દિવસે તેઓ પણ આગળ ચાલવાને તત્પર થયાં. જેમનું દર્શન આપણને હવે ખીજી ભૂમિકામાં થશે.

પ્રકરણ ૫૦ મું.

ત્રિપુરાનંદ યોગી.

દરનગરની બહારની ભૂમિમાં એક અવધૂત પુરૂષ બેઠો છે, માથે જટક રાખેલી છે, કંઠમાં મોટા પારાની માળાઓ પહેરેલી છે, તે શરીરે કદાવર અને પુષ્ટ છે, તેની બ્રહ્મીને દેખાવ ભયંકર છે, નેત્રના ખુણામાં રતાશ દેખાય છે, શરીરે કૃષ્ણ વર્ણ છે; આ ભયંકર પુરૂષની દૃષ્ટિ નગર તરફ હતી. કોઈ પણ પુરૂષ ત્યાં થઈને પમાર થતો, તેનું તે અવધૂત સદ્ગુણ દૃષ્ટિએ નિરીક્ષણ કરતો હતો. ઘણી વાર થઈ, પણ તેની ધારણા પ્રમાણે કોઈ પુરૂષ તેને મળી આવ્યો નહિ, એટલે તે લાંબો નિશ્વાસ મુકી બેઠો થયો. હજીવે હજીવે શહેરના વસ્તીવાળા ભાગમાં આવવા લાગ્યો. વાંચનારને આ પુરૂષને ઓળખવાની ઇચ્છા થઈ હશે. તે પુરૂષ આ ચાલતા પ્રકરણનો નાયક છે, તેનું નામ ત્રિપુરાનંદ યોગી છે, તેને સુવર્ણ પુરૂષ સાધવો છે. તે સાધનામાં બીજી લક્ષણવાળા એક ઉત્તર રાષ્ટ્રક પુરૂષની જરૂર છે, તેવો કોઈ પુરૂષ તેને મળતો નથી. પ્રત્યેક શહેર અને ગામે તે શોધ કરતો ફરે છે, તથાપિ હજી તેની ઇચ્છા સરળ થઈ નથી.

ત્યાં એ પુરૂષ અન્યારે ફરે છે, તે કલ્યાણપુર નામે નગર છે, આ નગરમાં

જૈન વરતી ધણી વસે છે, ગુણવિભ્રમ નામે ત્યા રાજ છે, તેના તાપ્તામા ખીજ સાત દેશ છે, આથી કલ્યાણપુરનું રાજ્ય જગતમા મોટું રાજ્ય ગણાય છે, વળી તે યાત્રાનું સ્થળ છે. દડકળશ નામે એક જિનાલય કલ્યાણપુરમાં આવેલું છે, તે મેર પર્વતના જેવું ઉંચું અને નમુનાદાર છે, તેની અદર ઉંચી જાતની કારીગરી કરવામાં આવી છે, વિદેશી યાત્રા-ગુઓ શ્રેણીબંધ તેના દર્શન માટે આવે છે, દડકળશ ચૈત્યની દિવ્ય શોભા જોઈ, પ્રેક્ષકો અકિત થઈ જાય છે. તેની અદર આવેલી જિન પ્રતિમા ધણી મનોહર, દિવ્ય અને અ-મત્કારી છે. અધિષ્ઠાયક દેવના પ્રભાવથી એ જિનાલય પ્રભાવિક તરીકે વિશ્વમા પ્રખ્યાત થયું હતું.

પેલો ત્રિપુરાનદ યોગી ચાલતો ચાલતો આ જિનાલય પાસે આવ્યો, ત્યાં લોકોનું મોટું ટોળું જમાવ થતું તેના જોવામાં આવ્યું, સ્ત્રી પુરુષો દોડાદોડ કરી રહ્યા હતા. આ દેખાવ જોઈ યોગીએ વિચાર્યું કે, આવા જનસમૂહમાં વખતે કાંઈ તેવા પુરુષનો યોગ થઈ જાય તો, કાર્યસિદ્ધિ સત્વર થાય; આવું વિચારી, યોગી ચૈત્યનાં દ્વાર આગળ ઉભો રહ્યો. લોકોનું મોટું વૃદ્ધ અદર એકઠું થઈ શાતપણે ઉભું હતું, સર્વની શ્રવણ ઇન્દ્રિય સુધાપાન કરતી હતી, ત્રિપુરાનદ પણ કંઠમાધુર્યથી મોહિત થઈ, ખહાર સાંભળવા ઉભો રહ્યો, તેવામાં ચૈત્યમાથી નીચેનું સ્તવન વસત રાગમા તેના સાંભળવામાં આવ્યું.

શ્રી જિન સ્તવન.

[રાગ વસત.]

“ જિનરાજ હુમારે દિલ વસ્યા, કિમ વસ્યા કિમ વસ્યા કિમ વસ્યા, જિન.

જયુ ધન મોર ચકોર કિશોર ને, ચદ્રકળા જેમ મન વસ્યા. જિન. ૧

(એ આંકણી)

વીતરાગ તુમ મુઢા આગે, અવર દેવ કહિયે કિશ્યા, જિન.

રાગી દાખી કામી કોધી, જે હોયે તેઓની શી દિશા. જિન. ૨

આધિ વ્યાધિ ભવની ભ્રમણા, અમથી તે સઘળા નશ્યા, જિન.

જેણે તુમ સેવ લહીને છોડી, તેણે મધુમશપરે કર વશ્યા, જિન. ૩

મોહાદિક અરિયણુ ગયા દુગે, આપ લાયથી તે ખશ્યા, જિન.

તાળી દઈ સયણુ સદાગમ, પ્રમુખા તે સવિ મન વશ્યા, જિન. ૪

પ્રભુ તુમ ગામન આગે અવરના, મત ભામિત કિકા જિર્યા, જિન.

આજ અમારે એલ ગરીરે, દુરખ રોમાંચિત ઉદલર્યાં, જિન. ૫

જોઈ છે, મધે જઈ
પરતીરે, તે શરીરે કથવર
તેના ખુણામા રતાય
પની દિષ્ટિ નગર તરફ
દિષ્ટિએ નિરીલણુ
તેને મળી આવ્યો
વરતીના ભાગમાં
ગમ્મ હશે. તે પુ-ય આ
તેનું દુર્લભ પ્રુ-ય સાધવો છે.
તેને, તેવો કોઈ પુરુષ
તેને, તથાપિ હજી તેની
તેને નગર છે, આ નગરમા

મિથ્યા મત ઉરગે બહુ પ્રાણી, જે હઠ વિષ કરસેં ડર્યાં, જિન.
તે હવે જ્ઞાનવિમળ પ્રભુ પામી, સરસ સુધારસ મેં લર્યાં. જિન. ૬

ઉપરના ગીતનો મધુર ધ્વનિ ચારે તરફ વ્યાપી રહ્યો, તેનો પ્રતિધ્વનિ માધુર્યના વધારા સાથે સર્વત્ર પડી રહ્યો, શ્રોતૃવર્ગ ચિત્રવત્ સ્તભિત થઈ ગયો, કંઠના માધુર્ય ઉપરથી યોગી ત્રિપુરાનંદે નિશ્ચય કર્યો કે, આ ધ્વનિ કોઈ લક્ષણવાળા પુરુષનો લાગે છે. વસ ત રાગતું સ્વરૂપ તેણે યથાર્થ ખડું કર્યું છે, તાલ અને લે સાથે પૂર્ણ રીતે રાગને પ્રકાશ કરનાર આ કોઈ કળાવાન પુરુષ દેખાય છે. ત્રિપુરાનંદે આવું ચિત્રવન કરતો હતો, ત્યાં તેની દક્ષિણ ભુજ અને દક્ષિણ નેત્ર ફરકવા લાગ્યા. આ શુભ સૂચનાએ તેના ઉત્સાહને દિગુણ કર્યો. યોગીના હૃદયમાં આશાનો આનંદ વ્યાપી રહ્યો. ઉમંગ રંગમાં યોગિરાજ રમી રહ્યો.

ક્ષણ વાર થઈ, ત્યાં ચૈત્યમાંથી એક સ્ત્રી પુરુષનું નેકું બાહરે નીકળ્યું. પ્રિય અને પ્રિયાની સરખી નેડી નેંધ, કલ્યાણપુરની જૈન પ્રજા સતોષ માનવા લાગી. પ્રસાર થતા એ નેડાં ઉપર શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓની સહસ્ર દષ્ટિ પડતી હતી, કેટલાએક લાવિક લોકો મુનિની જેમ તેમને કર નેડી વદના કરતા હતા, કોઈ આતિથ્ય કરવાને આગ્રહ કરતા હતા.

આ શ્રાવક દંપતિ કોણ છે ? તે વાચનારના જાણવામાં આવી ગયું હશે. પેલી ધર્મશાળામાંથી આગળ ચાલીને શ્રીચંદ્ર તથા મદનસુદરી આ કલ્યાણપુરમાં આવી ચડ્યાં છે, નગરની બાહરેથીજ દંડકળશ ચૈત્યને નેંધ, અને લોકોની પાસેથી તેને યાત્રાતું સ્થળ જાણી, તેઓ સત્તર ચૈત્યમાં આવ્યાં હતાં. પવિત્ર હૃદયથી શ્રીચંદ્રે પ્રિયાની સાથે ચૈત્ય પ્રતિ-માનાં દર્શન કર્યો, અને ઉપર કહેલું સ્તવન વસંત રાગમાં ગાયું હતું. એ સ્તવનનાં માધુ-ર્યથી કલ્યાણપુરના શ્રાવક શ્રાવિકાઓ સાંભળવાને દોડાદોડ કરી એકઠાં થયાં હતાં, તે વિષે ઉપર કહેવામાં આવ્યું છે.

અહીં ચૈત્યમાંથી શ્રીચંદ્રને બાહાર નીકળતો નેંધ, યોગી ત્રિપુરાનંદે ખુશી થયો એ વીરનરની આકૃતિ અને તેનાં લક્ષણો નેંધ, યોગીને નિશ્ચય થયો કે, આ પુરુષ ખરેખરો બત્રીશ લક્ષણો છે. તેના લક્ષાટ ઉપર સ્વાભાવિક દયાળુતા દેખાઈ આવે છે; તે ઉપરથી ખાત્રી થાય છે કે, તે પરોપકારી પુરુષ કદિ પણ મારી કાર્યની સિદ્ધિ માટે આનાકાની કરશે નહીં. આવો ઉત્તર સાધક પુરુષ મળશે, તો પછી હું સહેલાઈથી સુવર્ણ પુરુષને સાધી શકીશ. મારી જમણી ભુજ અને નેત્રે ફરકીને જે વિજય મૂચવ્યો છે, તે સફળ થવાનો. આવું ચિંતવી ત્રિપુરાનંદે યોગી શ્રીચંદ્રની પાછળ હળવે હળવે ચાલવા લાગ્યો. તે ગ્રેમી નેકું ત્યાંથી થોડે દૂર આવેલા એક ઉદ્યાનમાં આવ્યું. વૃક્ષની ઘાટી ળાયા નીચે તેમણે ઉતારો કર્યો. યોગી તેમની એટલા નેતો, ઉદ્યાનના એક લાગમાં દૂર જઈ બેઠો, અને તે સમયની રાહ નેંધ આશાના તરંગમાં મહાલવા લાગ્યો.

શ્રીચંદ્રે પ્રિયાને રસોષ કરવાની આજ્ઞા કરી, માળાની પાસે રમોઈની સામગ્રી મંગાવી. ચતુર મદનાએ અદ્ય સમયમાં રસોષ તૈયાર કરી, બંને ગ્રેમી દંપતિ આનંદપૂર્વક

બોજન લઈ તૃપ્ત થયા વિદેશનાં કૌતુકોની અનેક વાર્તાઓ કરી, પરસ્પર આનંદ પામવા લાગ્યા આ સમયનો લાભ લેવા પેસે ત્રિપુરાનંદ યોગી જ્યાં તે પ્રેમી દંપતી બેઠાં હતા, ત્યાં આવ્યો યોગીની પ્રયત્ન આકૃતિ જોઈ, મદના વિચારમાં પડી, અને તેને પ્રત્યક્ષ વિ-
દ્યરૂપ માનવા લાગી યોગી શ્રીચંદ્રની પાસે ઉભો રહ્યો, ક્ષણવાર શ્રીચંદ્રની સામું જોઈ, તે નીચે પ્રમાણે બોલ્યો —

સ્વામીર ! આકૃતિથી તમે કોઈ પરોપકારી અને દયાળુ જણાઓ છો, તમારા લલાટ ઉપર ધાર્મિક તેજ ચળકે છે, હૃદય નિર્મળ દેખાય છે, મુખમુદ્રાપર ગામીર્ય અને વિદ્વતાનુ દર્શન થાય છે. મહાનુભાવ ! હું એક સાહસિક તાપસ છું, મારૂં નામ ત્રિપુરાનંદ યોગી છે, સુવર્ણ પુરૂષની સિદ્ધિને માટે ધણા દિવસ થયા મારો પ્રયાસ છે; બીજી સર્વ પ્રકારની તૈયારી મેં કરેલી છે, માત્ર ઉત્તરસાધક પુરૂષની જરૂર છે બત્રીશ લક્ષણવાળો એક ઉત્તરસાધક પુરૂષ કોઈ મારા જોવામાં આવતો નહોતો, તેની શોધમાં હું ધણા દિવસ થયાં ભ્રમ્યા કરું છું, આજે મારા ભાગ્યયોગે તમારો મેળાપ થયો છે તમારી આકૃતિ ઉપર બત્રીશ લક્ષણો સ્પષ્ટ દેખાય છે, જે કૃપા કરી મારા કાર્યમાં સહાય આપશો, તો હું તમારો આભાર માનીશ તમે નીતિચાત્રના માતા છો; પરકાર્ય કરનારા પુરૂષોને માટે સાહિત્યકાર શુ લખે છે, તે નીચેની ગાથા આપ ધ્યાન દઈ સાંભળશો.

વિરલા જાણંતિ ગુણા વિરલા પિચ્છંતિ અત્તળો દોસા ।

વિરલા પરકજ્જ કરા પરદુક્ખે દુક્ખિયા વિરલા ॥ ૧ ॥

વિરલા હિ ભયે ધીરા વિરલા પાલંતિ નિઘળા નેહા ।

વિરલા અત્તદુહિં હિં પીઢિયા પરમુદે સુહિયા વિરલા ॥ ૨ ॥

બીજાના ગુણને જાણનારા, પોતાના દોષ જોનારા, પરકાર્યને કરનારા, અને પારકે દુખે દુખી થનારા પુરૂષો વિરલા છે, ભયમાં ધીરા રહેનારા વિરલા હોય છે, પોતાના રનેહને પાળનારા, અને બીજાનાં સુખને માટે અતિ પીડા પામનારા વિરલા હોય છે.

મહાનુભાવ ! ઉપકારનો મહિમા જુદોજ છે, ચંદનનું વૃક્ષ ફળ વગરનું છે, તો પોતાના શરીરથી બીજાનો ઉપકાર કરે છે, કૃષ્ણાગર પોતે દાહને સહન કરી, બીજાને ખુ-
શીઓ આપે છે, એ સર્વ વાત તમારી જાણમાં છે. તમે પણ આકૃતિથી પરદુખભજન દેખાઓ છો, તેથી હું આપને પ્રાર્થના કરું છું કે, મને મારી વિદ્યા સાધવામાં સહાય આપો. આશા છે કે, મારી પ્રાર્થનાનો ભગ નહીં થાય. પ્રાર્થના ભગ કરનાર કેવો દલકો હોય, તેને માટે નીચેની ગાથા આપને વિદિત હશે

પરપચ્ચળા પવજ્જં મા જળણિ જળેસિ ઇરિસં પુત્તં ।

મા ઉચરોવે ધિરિજ્જં સુપચ્ચળખંગો કઠ્ઠો જેણં ॥ ૧ ॥

“ જે બીજાની પાસે પ્રાર્થના કરે, તેવા પુત્રને માતા જન્મ ન આપે, તેમજ જે બીજાની પ્રાર્થનાનો ભંગ કરે, તેવા પુત્રને ઉદરમાં ધારણુ ન કરે. ”

યોગીનાં આવા દીન વચન સાંભળી ઉપકારી શ્રીચંદ્રનું હૃદય આર્દ્ર થઇ ગયું; તેણે તત્કાળ પ્રૌઢ સ્વરે જણાવ્યું, યોગીરાજ ! હું ખુશીથી તમારો ઉત્તરસાધક થશ. મારે લીધે જે તમારા સારાં કાર્યની સિદ્ધિ થતી હોય, તો મારે પછી મારી જાતને શામાટે ઉપયોગી ન કરવી ? માનવ જીવન પરોપકારથી અલકૃત થાય છે. જો કોઇ પણ માનવ શરીરે ઉપકાર થઇ શકે તેમ હોય, તો શામાટે ઉપકાર ન કરવા ? પશુ પક્ષીઓનાં શરીર અને સ્થાવર જાતિ બીજાના ઉપયોગમાં આવે છે, તો આ સચેતન માનવ શરીરથી પરોપકાર કેમ ન કરવો ? યોગીરાજ ! કહો, ક્યારે તમારે મારી જરૂર છે ? બીજી સાધનની સામગ્રી તૈયાર છે કે કેમ ?

શ્રીચંદ્રના આવાં ઉત્સાહ ભરેલાં વચન સાંભળી યોગી ખુશી થયો. તે આનંદના ઉભરાથી બોલ્યો—મહાતુભાવ ! આજ રાત્રે તે ક્રિયા કરવાની છે; મશાનમાં જઈ એક પુરૂષના શય ઉપર તે સાધના થશે. હું ત્યાં જઈ બંધી ગોઠવણુ કરૂં છું, સમય વખતે આપ કૃપા કરી હાજર થજો. આ પ્રમાણે કહી યોગી બેઠો થયો. આનંદથી ઉતાવળાં પગલાં ભરતો સાધનાની સામગ્રી તૈયાર કરવામાં તત્પર થયો. યોગી ગયા પછી શ્રીચંદ્રે પ્રિયાને કહ્યું, પ્રાણેશ્વરી ! આજે આ શરીરથી ઉપકાર કરવાનો સમય આવ્યો છે, તે વિચારા યોગીનું કાર્ય સિદ્ધ કરવા હું જઈશ, તે સમયે તમે ક્યા ગહેજો ? પતિના વચન સાંભળી મદના બોલી—સ્વામિ ! આપ પરોપકાર બુદ્ધિએ જવા તૈયાર થયા છો, પણ મને શકા આવે છે. એ યોગીની આદૃતિ પ્રચંડ છે, રજો તેમા કાંઈ કપટ હશે, તો પછી શું કરીશું ? પ્રાણેશ ! પ્રથમથી દીર્ઘ વિચાર કરી, પગલું ભરજો, મને તો મોટી શકા રહે છે. તે યોગીની આદૃતિ જોઈનેજ મારૂં અંગ કંપતું હતું; એવા ક્રટિલ હૃદયવાળા તાપસનો સંગ કરવો, તે મને તો જરા પણ રસતુ નથી નાથ ! તેવી ધૈર સાધનામાં તમને હું નહીં જવા દઉં. આ પ્રમાણે રકઠક કરતા રાત્રિ થવા આવી, મદના પતિના વચ્ચનો છેડો ઝાલી ઉભી રહી.

શ્રીચંદ્ર મદદાસ્ય કંઠી બોલ્યો—આગલી અગળા ! હવે જન્મ આપો મનમાં જન્મ પશુ શકા ગણ્યો નહીં, નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી માગ અગતી રક્ષા થશે. જ્યાં સુધી આદૃત ધર્મની જ્યોતિ મારા હૃદયમાં પ્રગટે છે, ત્યાં સુધી મને કોઈ જાતનો ભય નહીં, માગ અગતી ચારે તરફ જૈન મદા મંત્રની રક્ષા છે. પ્રિયા ! વિચારસ ગણો, જેનું હૃદય નિર્મળ છે, જે ત્રિવિધ [મન, વચન અને કાયાને] યોગે શુદ્ધ છે, તેને સર્વદા શુભ અગળજ થાય છે, અનગળની મચિત પાયા તેની ઉપર પડતી નથી. જે મચિત હૃદયનું હોય, તેમની ઉપર દુષ્ટની પરપગ આવે છે, પાપી પાતાના પાપનોજ કોગ થઈ પડે છે, હૃદયની વજળ વિચારે છે, મેં તે યોગીને વચન આપ્યું છે, માગ વચન ઉપર મેં મન મૂક્યું, તે નિર્મળ મનને રક્ષા કરવા જે જાતનો જન્મ આપો, એ કૃતમ પુત્ર-

५॥, १५५

परं या स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शाश्वती ॥ १ ॥

“ રાજ્ય જાઓ, હક્કમી ચાલી જાઓ, અને નાશવત પ્રાણુ બલે જાઓ, પણ

ગૃહેશ્વરી ! તમે પણ મારી સાથે ચાલો; પેલા પ્રભાવિક્ત અજનવડે તમને વાન-

આ પ્રમાણે શ્રીચક્રે કલ્પે, એટલે મદનાતા હૃદયમા હીમ્મત આવી, તે આસ્તિક

તીની વાર્તા કરુ, એમ કહી મુઠ્ઠાએ નીચે પ્રમાણે વાર્તા શરૂ કરી:—

ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરના રાજાને ગુણસુદર નામે એક કુમાર હતો, તેને સુષુદ્ધિ નામે ગુણપર પ્રીતિ રાખનારો એક મંત્રિ હતો. એક વખતે તે રાજકુમાર અને મંત્રિ અને વિપરીત ગતિ શીખેલા અશ્વ ઉપર બેસી ફરવા નીકળ્યા. વિપરીત ગતિવાળા અશ્વો તેમને એક મોટી અટવીમાં ખેંચી લાવ્યા, અને તે તૃપ્તા લાગી. અશ્વ ઉભા ગયા, એટલે તેઓ એક સરોવર ઉપર આવ્યા. સરોવરની પાળ ઉપર એક યક્ષનું મંદિર હતું જળપાન કર્યા પછી રાજકુમાર મંત્રિને અશ્વ સોપી સરોવરમાં ક્રીડા કરવાને ગયો, તેમાં કાંઈ ઉપર એક સુદર કન્યા જોવામાં આવી, તેણીના હાથમાં એક કમળનું પુષ્પ હતું રાજકુમાર ગુણસુદરને જોતાંજ તે કન્યાએ કમળ, દાંત અને કાનનો સ્પર્શ કરી સજ્ઞા બતાવી એવી સંજ્ઞા કરી, તે કન્યા પોતાને સ્થાને ચાલી ગઈ રાજકુમાર વિચારમાં પડ્યો, તેની સજ્ઞા બરાબર સમજ્યો નહીં. તત્કાળ તેણે આવી સુષુદ્ધિ મંત્રીને પુછ્યું, મંત્રિશ્વર ! આ સરોવરમાં ક્રીડા કરવા જતાં તટ ઉપર એક સુદર કન્યા ઉભી હતી, તેણીના હાથમાં કમળ હતું. મને જોઈ તેણીએ કમળથી દાંત અને કાનને સ્પર્શ કર્યો, અને મને તે બતાવી ચાલી ગઈ, એનો અર્થ શું હશે ? ચતુર મંત્રિએ શુદ્ધિથી વિચાર્યું, અને તે જોડ્યો, રાજકુમાર ! એ કન્યાનો આશય મારા જાણવામાં આવી ગયો છે. તે દાંતાનગરના રાજા કર્ણદેવની પદ્મા નામે પુત્રી છે, તે તમારી ઉપર અતુરાગ દર્શાવવા એ સજ્ઞા કરી ચાલી ગઈ છે આ સાંભળી રાજકુમાર ખુશી થયો, અને મંત્રિના ચાતુર્યને તેણે ધન્યવાદ આપ્યો.

પછી રાજકુમાર મિત્ર સહિત દાંતાનગરમાં ગયો. બાહેરની વાડીમાં ઉતરી એક માલણને દ્રવ્ય આપી, પદ્માવતી રાજકુમારી પાસે પોતાના આવવાની ખબર આપવા મોકલી, અને સરોવરે જે પોતે મળેલ તે ઇંધાણી કહેવરાવી. માલણે એ ખબર રાજકુમારીને કહી; તે સાંભળતાંજ તેણીએ માલણના મસ્તક ઉપર ચદનથી ભરેલાં પાંચ આંગળાવાળા હાથવડે લપડાક મારી, અને બહાર કાઢી મુકી. માલણ વિલખી થઈ રાજકુમારની પાસે આવી, અને તેણીએ પોતાનો વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો. ચતુર મિત્ર મંત્રિ તે મર્મ જાણી ગયો, અને તેણે રાજકુમારને કહ્યું, મિત્ર ! નાઉમેદ થશો નહીં, તે રાજમાળાએ પાંચ આંગળાં વડે મસ્તકમાં લપડાક મારી, તમને એવી સૂચના કરી કે, આવતી શુક્ર પચમીને દિવસે તેનો મેળાપ થશે; આ સંદેશ જાણી ગુણસુદર ખુશી થયો, પછી અને મિત્ર નગરમાં એક ઘર ભાડે રાખીને રહ્યા.

જ્યારે પાંચમનો દિવસ આવ્યો, એટલે રાજકુમારને ઉત્કંઠા થઈ. પદ્માવતીને યાદ આપવા માટે માલણને પુનઃ જવા કહ્યું. માલણે પોતાનું અપમાન થયેલ, તેથી જવાની ના કહી રાજકુમારે તેણીને ઘણું દ્રવ્ય આપવાની લાલચ બતાવી, એટલે માલણ છેવટ જવાને તૈયાર થઈ. દ્રવ્યથી શું નથી થતું ?

માલણે આવી રાજકુમારીને કુમારનો સંદેશ કહ્યો, તે સાંભળતાંજ રાજકુમારીને રીસ ચડી. કુંડુમ ભરેલા ચાર આંગળાવાળા હાથવડે ગાલ ઉપર લપડાક મારી, અને મહેલની પછવાડેની બારીએથી દોરીવડે બાંધી ઉતારી માલણને કાઢી મુકી આવું બારે ચાર ચારથી માલણ છત્ર લઈને નાશી આવી. તેણીએ પોતાનીગર બીનેયો વૃત્તાંત

त्रिपुरानंद योगी.

२३७

રાજકુમારને જણાવ્યો, અને કહ્યું કે, હવે હું કદિ પણ ત્યાં જઈશ નહિ ચતુર મંત્રિ મિત્ર તેનો ભાવાર્થ સમજી ગયો તેણે રાજકુમારને જણાવ્યું કે, મિત્ર ! હાલ ધિરજ રાખો. કુકુમવાળાં ચાર આગળાંવાળા હાથની લપડાક ઉપરથી એવી સૂચના કરે છે કે, તે હાલ રજસ્વળા છે, ચાર દિવસે શુદ્ધ થશે મહેલની પાછળ થઇ બારીએ દોરવડે તમને બોલાવશે. ચાર દિવસ વધારે વિલબ થયો છે. મિત્ર ! ઉતાવળા થશો નહિ, ઉતાવળે આબા પાકતા નથી.

હે રાજપુત્ર । તે પછી જ્યારે પાંચમ પછી નવમીનો દિવસ આવ્યો, એટલે રાજપુત્ર ગુણસુદર રાત્રે પદ્માવતીના મહેલની પછવાડે ગયો. રાહ જોઈ બેઠેલી રામાએ કુમારને જોયો, એટલે દોરીના યોગથી ઉપર ચડાવ્યો. કુમાર રાજ્યાળાને પ્રેમથી મળ્યો, પરસ્પર ક્રીડા સુખનો આરંભ થવા લાગ્યો. રાજ્યાળાએ કહ્યું, પ્રિય ! મારા કહેવાનો આશય તમે શી રીતે જાણી લીધો ? કુમાર બોલ્યો, પ્રિયા ! મારી સાથે મારો એક ચતુર મંત્રિ મિત્ર છે, જે તમારે દીયર સમાન છે, તેની શુદ્ધિના પ્રભાવથી મેં તમારો સંકેત જાણ્યો હતો. પછી રમણીએ રમણને ઉત્તમ રસોષથી જમાડ્યો, અને ઘણો આદર સત્કાર કર્યો. પ્રાતઃકાળ પહેલાં તે સ્વસ્થાને જવા નીકળ્યો, તે વખતે પદ્માવતીએ વફ હૃદયથી ઝેરનો મોદક પોતાના દીયરને માટે કુમારની સાથે મોકલાવ્યો. રાજકુમાર પોતાને સ્થાને આવ્યો પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત મિત્રને જણાવ્યો, અને કહ્યું કે, તમારે માટે રાજકુમારીએ આ એક મોદક મોકલાવ્યો છે, એમ કહી મંત્રિને મોદક આપ્યો. મોદક લઈ ચતુર મંત્રિએ વિચાર્યું કે, રાજપુત્રી મને જરા પણ જાણુતી નથી, તો આ મોદક મોકલાવી શા માટે મારી ઉપર રાગ કરે ? આમાં કાંઈક વિચારવાનું છે. એમ કરતાં સૂર્યોદય થયો, મોદક પોતાની પાસે મુક્યો, ક્ષણવારે તે ઉપર બેઠેલી માખીઓને મરી ગયેલી જોઈ, તે ઉપરથી તેને નિશ્ચય થયો કે, આ ઝેરનો મોદક છે, તત્કાળ તેને ભૂમિમા દાટી દીધો. સ્ત્રીઓની ઈર્ષા શુદ્ધિને ધિક્કાર આપ્યો.

બીજે દિવસે રાત્રિ થઈ, એટલે મંત્રિએ રાજકુમારને શીખવ્યું. મિત્ર ! જો આજે રાજકુમારીને મળવા જવું હોય તો, હું તમને એક ઉપાય કહું, તે કરજો. ન્યારે રાજકુમારી નિદ્રાવશ થાય, ત્યારે તેની જાંઘ ઉપર ત્રણ રેખાવાળું ત્રિશુળ કરી, પગમાંથી એક ઝાઝર કાઢી લાવજો; એમ કરવાથી આપણને એ કુમારી સ્વતંત્ર રીતે મળશે. મંત્રિના કહેવા પ્રમાણે રાજકુમારે બીજી રાત્રે તેમ કર્યું. પછી બંને મિત્રોએ યોગીને વેષ લીધો, એક ગુરૂ અને બીજો શિષ્ય થયો. બંને સ્મશાનમાં જઈ વચ્ચા શિષ્ય પેલું 'સુવર્ણનું' ઝાંઝર લઈ નગરમાં આવ્યો. સોનાવાળાની દુકાને જઈ કહ્યું કે, આ ઝાંઝરનું જો મૂલ્ય થાય, તે આપો. ઝાંઝર જોતાજ વેપારીએ એ રાત્રનું છે, એમ એળખી લીધું. તત્કાળ તે રાત્રની પાસે લઈ ગયો. રાત્રએ પોતાનું નામ વાંચી, તે શિષ્યને બોલાવી પુછ્યું કે, આ ઝાંઝર ક્યાંથી મળ્યું ? શિષ્યે કહ્યું, મને કાંઈ ખબર નથી, મારા ગુરૂ જાણે. પછી ગત્રએ સ્મશાનમાંથી ગુરૂને બોલાવી પુછ્યું કે, આ ઝાંઝર તમને ક્યાંથી મળ્યું ? ગુરૂ બોલ્યા, આજ રાત્રે સ્મશાનમાં એક ઉગ્ર બળવાળી શક્તિ આવી હતી, મેં તેને પગે

[illegible]

પકડવા માંડી, પણ તે જોર કરી ચાલી ગઇ. ચાલતી વખતે અમોએ તેની જાંઘ ઉપર ત્રણ રેખા કરી, અને આ ઝાઝર કાઢી લીધું છે. તે શક્તિ તમારા અંતરમાં ગઇ છે. આ સાબળી રાજા અંતરમાં ગયો તપાસ કરતાં પોતાની પુત્રીને દૂધિત થયેલી જોઇ. તત્કાળ રાજાએ યોગીને પાસે બોલાવી કહ્યું, મહાનભાવ ! તમારું કહેવું યથાય છે. મારી પુત્રીજ દૂધિત થઇ છે. હવે તે નિર્દોષ કેવી રીતે થાય ? તે કૃપા કરી જણાવો. તમે સર્વ વિદ્યાના જાણી છો, અને મોટા દેવ સમાન છો યોગી બોલ્યો, રાજા ! તમારી પુત્રીને નિર્દોષ કરવાનો એક ઉપાય છે. હું તમને એક મંત્રેલું વસ્ત્ર આપું, તેવડે રાજકુમારીના પગ અને મુખ બાંધી, અને આંખે પાટા બાંધી રથમાં બેસારી, પૂર્વ દિશામાં એક વૃક્ષ નીચે સુટી આવો. તમારા મુખે તેની સામું જોયા વગર પાછા ચાલ્યા આવે, પછી તે રાજકન્યા આઠ પોહોર સુધી વનમાં રહેજાએ શરૂ, એટલે તે તત્કાળ નિર્દોષ થઇ જશે. ત્યાર પછી મોટા ઉત્સવ સાથે તેને દરબારમાં લાવજો.

આ પ્રમાણે રાજાને ઉપાય બતાવી, બંને ગુરૂ શિષ્ય પોતાને ઘેર ગયા. રાજાએ રાજકન્યાને યોગીના કહેવા પ્રમાણે તે રાત્રે વનમાં મોકલી. બંને મિત્ર, યોગી અને શિષ્યનો ચેપ છોડી દઇ, ઘોડા ઉપર બેસી, જ્યાં રાજકન્યા હતી ત્યાં આવ્યા. રાજકન્યાના બંધ છોડી અને તેણીને અથ ઉપર બેસારી પોતાના નગરમાં લાવ્યા. માર્ગમાં રાજાબાળાએ અંત્રિને કહ્યું, દીવરજી ! આ શું કર્યું ? મંત્રિ બોલ્યો, બાબી ! એ તમારું જ કામ છે. જો ઝેરના મોઢકથી ઉગ્યાં, તો આવી ખુદ્દિ સુઝી. હવે કૃપા કરી, હૃદય નિર્મળ રાખજો. આમ વાર્તાવિનોદ કરતાં તેઓ પોતાના નગરમાં પહોંચી ગયાં. અહીં આઠ પોહોર વીતી ગયા, પછી રાજા પોતાની પુત્રીને જોવા વનમાં આવ્યો. ઠાઠ ઠેકાણે પુત્રી જોવામાં આવી નહીં. અંત્રી હૃદયમાં મોટો આઘાત થયો, અને તેથી રાજા મૃત્યુ પામી ગયો.

શમે શ્રીચંદ્રને કહ્યું, રાજકુમાર ! કહો, એ રાજાની હસા કેને લાગી ? કન્યાને, રાજકુમારને, કે તેના મિત્રને ? જો તું જાણ્યા છતાં નહિ કહે, તો આ હસા તને લાગશે. શ્રીચંદ્ર વિચાર કરી બોલ્યો, અરે મુઝા ! મારા વિચાર પ્રમાણે તો એ હસા રાજાને પોતાને લાગી છે. તેણે પોતાની પુત્રીને શા માટે મોટી કરી ? એ રાજાનોજ અન્યાય છે.

શ્રીચંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળી, તે રાજા પાછું વડે જઈને ચોંટી ગયું. શ્રીચંદ્ર અંતરે દુરાચાર જોઇ આશ્ચર્ય પામ્યો, અને પાછો તેને લેવાને વડ ઉપર ગયો. પુનઃ રાજાને નીચે ઉતાર્યું, એટલે રાજકુમારની આગળ શમે નીચે પ્રમાણે બીજી વાર્તા કહેવા માંડી.

લોગવતી નામે બોગી લોકોને આનંદ આપનારી એક નગરી હતી. તેમાં રૂપસેન નામે રાજા હતો, તેને મનગમતી એક કન્યા પરણી હતી. તે રાજાની પાસે પાંચગામાં એક કળાવાન અને વિચક્ષણ પોપટ રહેતો હતો. એક વખતે રાજાએ તે પપટને પકડ્યું, અરે પક્ષી ! તું ક્યાં જાણે છે ? પોપટ બોલ્યો, ગાન ! હું સર્વ જાણું છું. ગાન બેસો, તો કરે, કેવી કન્યા મને પ્રાપ્ત થશે ? પોપટ બોલ્યો, ગાન ! મગધ રાજાને મુગ્ધુદરી નામે સ્ત્રી અને મદનમંદરી નામે પત્ની છે, તે તમારી સ્ત્રી

થશે તે રાજપુત્રીની પાસે એક ચંદ્રપ્રભા નામે સારિકા છે, તેણીએ પણ આજ પ્રમાણે સારિકાને પુછ્યું હતું કે, મારો ભત્તા કાણુ થશે ? સારે સારિકાએ તમારું નામ આપ્યું છે, અને તમારા રૂપની પ્રશંસા કરી છે, આથી મદનમંજરીનો તમારી ઉપર રાગ થયો છે.

શ્રીચંદ્રકુમાર ! તે પછી એવું બન્યું કે, મદનમંજરીએ પોતાનો ઇરાદો સખીદ્વારા માતાને કહેવરાવ્યો. માતાએ રાજાને જણાવ્યું, રાજાએ મંત્રિને ગોઠવણ કરવા કહ્યું, આથી મંત્રિએ રૂપસેન રાજાને સંકેતથી જણાવ્યું, અને છેવટે શુભ દિવસે મદનમંજરીની સાથે રૂપસેન રાજાનો વિવાહ થયો.

રાજા અનુક્રમે નગરમાં આવ્યો. મદનમંજરી પોતાની સાથે ચંદ્રપ્રભા સારિકાને લેતી આવી, શુક અને સારિકાને એક પાંજરામાં રાખ્યાં. રાજા મનવાંછિત રમણીનો યોગ થવાથી ઘણો આનંદ માનવા લાગ્યો, અને સુખે કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

એક દિવસે પાંજરામાં રહેલા પોપટે સારિકાને કહ્યું, પ્રિયા ! તું કેમ બોગની ઉપેક્ષા રાખે છે ? મારી સાથે સ્વેચ્છાએ બોગ બોગવ. આ સસારમાં બોગજ સાર છે, આ યૌવન વય ચચળ છે, પ્રીતી તે પ્રાપ્ત થવાનું નથી. તે વિષે એક રસિક પુરૂષે કહેલું છે કે —

સંસારે સર્વ જીવાનાં ભોગપ્રાપ્તિઃ ફલં શુભમ્ ।

ગતં તે જીવિતં મીરુ જીવનં ચ નિરર્થકમ્ ।

યા ન વેત્તિ સદા પુંસાં ચતુરાણાં રતિપ્રદમ્ ॥ ૧ ॥

હે બીકણુ સ્ત્રી ! આ સસારમાં સર્વ જીવોને બોગની પ્રાપ્તિ થવી, તે શુભ ફળ છે. જે સ્ત્રી ચતુર પુરૂષોને રતિ આપનાર સુખ જાણતી નથી, તેનું જીવિત ચાલ્યું ગયેલું અને નિરર્થક છે.

શુકનાં આત્મ વચન સાંભળી, સારિકા બોલી—શુકરાજ ! હું પુરૂષની સાથે બોગની પ્રવૃત્તિ રાખતી નથી; પુરૂષ જાતિ ઘણી ખરાબ હોય છે, મેં શાસ્ત્રમાં તે વિષે નીચે પ્રમાણે સાંભળ્યું છે.

સ્વાર્થનિષ્ઠા મુખે મિષ્ટા દ્રોહિણઃ પરવંચકાઃ ।

માયાવિનઃ કૃતવ્રાથ નિર્દયાઃ પુરુષાઃ પુનઃ ॥ ૧ ॥

પુરૂષો સ્વાર્થી, મોટે મીઠા, દ્રોહ કરનારા, બીજને છેતરનારા, માયાવી, કૃતવ્રાથ અને નિર્દય હોય છે.

સારિકાના મુખથી પુનઃ જનિતી નિદા આમળી નુક્રમ્યો—સારિકા ! આ શુ

ફરની સાથે પાછી પોતાના પીયરમા આવી. પોતાનાં માતપિતાની પાસે પણ તેણીએ તે કલ્પિત વૃત્તાત કહ્યો. માયાળુ માતાએ પુત્રીને હૃદય સાથે દાખીને કહ્યું, બેટા ! ચિંતા કરીશ નહીં, વસ્ત્રાભૂષણનો જરા પણ શોક ન રાખીશ જો જમાઇ જીવતા હશે, તો પાછા મળશે, અને તું સુખી થઈશ.

અહીં ધનક્ષયે સ્ત્રીના આભૂષણ વસ્ત્ર વિગેરે વેચી દુર્વ્યસનમાં ઉડાવી દીધાં અલ્પ સમયમા તે પાછો નિર્ધન થઈ દુઃખી થવા લાગ્યો, એટલે તે નિર્લજ પાછો પોતાના સાસરાને ગામ આવ્યો. તેના મનમા પોતે કરેલા કુકર્મને માટે શકા હતી, પણ તેનો કલ્પિત ઉત્તર કહેવા તે ઇચ્છતો હતો; તેવામા પોતાની સ્ત્રીને જોઈ સ્ત્રી પતિને જોઈ ખુશી થઈ, અને પોતાને ધન્ય માનવા લાગી સ્ત્રીને જીવતી જોઈ ધનક્ષયના મનમા વિચાર થયો કે, આ શ. ૧ મે મારી જાતે તે સ્ત્રીને કુવામા નાખેલ, તે અહીં જીવતી ક્યાથી ? આવું વિ. એક નિશ્ચય કર્યો કે, કર્મનો ગતિ વિચિત્ર છે, વખતે તેમાંથી કાઢીએ બચાવી હશે.

સાચું કરતાં જ સ્ત્રી તેની ઉપર પ્રસન્નતા દર્શાવવા લાગી કાઢવાર પણ કુવાની વાત તેણીએ જાણી, કેટલાક દિવસ એમ ચાલ્યા ગયા, પછી એક દિવસે સ્ત્રી સુતી હતી, તેના શરીર ઉપરથી આભૂષણ ઉતારી, તેને મારી નાખી, ધનક્ષય રાત્રે સાસરાને ઘેરથી પાછો ચાલ્યો ગયો દુષ્ટ જન પોતાની દુષ્ટતા કલ્પણ છોડતો નથી.

સારિકાએ કહ્યું, હે રાજા ! પુરુષોના કામ એવાં નહારાં હોય છે. કેટલાંએક પ્રત્યક્ષ જોયેલા છે, અને કેટલાંએક સાલજ્યા છે મીઠાઈમા મેળવેલા ઝેરના જેવા પુરુષો થાય છે. આથી મે નિશ્ચય કર્યો છે કે, પુરુષનો સગ કરવો નહીં, અને તેથી આ શુકની સાથે મારે વાદ થાય છે.

શુક પક્ષી બોલ્યો—રાજા ! તમે તટસ્થ છો, એક તરફી સાલણી નિર્ણય કરશો નહીં એ સારિકાનું કહેવું ઘટિત નથી, બધા પુરુષો તેવા હેતા નથી કાઈ પુરુષ તેવા દુષ્ટ થાય, તેથી કાઈ પુરુષજાતિ બધીને અપવાદ લાગતો નથી પાપની અનંત રાશિ ઉદય આવવાથી સ્ત્રીવેદ બધાય છે, તે પણ કર્મથી પ્રાપ્ત થાય તો, લેવો પડે છે દુર્જનથી ડરી ગયેલા લોકો સંજનથી પણ ભય રાખે છે ગરમ દૂધથી દાઝેલો માણસ છાશને પણ ટુકાને પીએ છે. વચ્ચે સારિકા બોલી ઉઠી, શુકરાજ ! શું વધારે વાણીમાં પડિતાઈ બતાવો છો ? જો પુરુષ જાનિના જેવી સ્ત્રીજાતિ હોય તો, તેનો કાઈ દાખલો આપો તમે મારી સાથે સરખા ઉતરશો ? કાઈ વાણીના વિલાસમા વિજય નથી ઘણા વાચાળ પુરુષો બીજાને છેતરી પાડે છે; દુર્જનોથી છેતરાયેલા પુરુષો પછી સંજનનો પણ વિશ્વાસ કરતા નથી, તે વિષે સાહિત્યમા નીચે પ્રમાણે લખે છે.

ये वंचिता धूर्तजनेन लोकास्ते साधुसंगेऽपि न विश्वसन्ति ।

उष्णेन दग्धाः क्लिष्ट पायसेन पिबन्ति कुक्कुट्य दधीनितक्रम ॥ ૧ ॥

જેઓ ધૂત જનથી છેતરાયા હોય, તેઓ સાધુઓની ઉપર પણ વિશ્વાસ કરતા નથી. ઉના દુધથી દાઝેલા પુરુષો દહીં અને જાશ પુકડીને પીએ છે. વળી સ્ત્રી અને પુરુષ વિશેષમાં ઘણો તપાવત છે, અને સ્ત્રીની યોગ્યતા તથા અયોગ્યતા પુરુષ વિશેષને પ્રાપ્ત કરવાથી જણાય છે, તે વિષે સાહિત્યમાં નીચેના પદ લખે છે.

વાજિવારણલોહાનાં કાષ્ટપાષાણવાસસામ્ ।

નારી પુરુષતોયાનામંતરં મહદંતરમ્ ॥ ૧ ॥

અશ્વ, હાથી લોહ, કાષ્ટ, પાષાણ, વસ્ત્ર, સ્ત્રી, પુરુષ અને જળમાં મોટું અંતર છે

શસ્ત્રં શાસ્ત્રં વિદ્યા ત્રાણી વીણા નરશ્ચ નારી ચ ।

ત્રીવા

પુરુષ વિશેષં પ્રાપ્તા ભવંતિ યોગ્યા અયોગ્યાશ્ચ ॥ ૧ ॥

અને

શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર, વિદ્યા, વાણી, વીણા, નર અને નારી, પુરુષ વિશેષને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને અયોગ્ય થાય છે

આ પ્રમાણે ચતુર બુદ્ધિવાળા શુદ્ધ નીચે પ્રમાણે વાર્તા કહેવા માંડી—

કાચનપુર નગરમાં સાગરદત્ત નામે એક ગૃહ રહેતો હતો, તેને શ્રીદત્ત નામે પુત્રપ્રવાન અને પતિવ્રત પુત્ર હતો, શ્રીપુર નગરનિવાસી મોમદત્ત શેઠની જયશ્રી નામે એક પુત્રીની સાથે શ્રીદત્ત પરણ્યો હતો. શ્રીદત્ત જયશ્રીને પરણીનેજ તેના પીયરમાં મુકી કરી-યાણા લઈ સમુદ્ર માર્ગે વેપાર કરવા ગયો. પછવાડે જયશ્રી યૌવનવયને પ્રાપ્ત થઈ કામિ પુરુષોને નવનવા રંગ દર્શાવવા લાગી યૌવનવયમાં વિશેષ લાવણ્ય જણાય છે કહ્યું છે કે—

યૌવનમુદગ્રસમયે કરોતિ લાવણ્યગતિં કુરુપેઽપિ ।

તર્જયતિ પાકકાલે લિંગફલં ત્રાપિ માધુર્યં ॥ ૧ ॥

કુરુપા જનમાં પણ યૌવનવય પોતાના ઉગ્ર સમયે લાવણ્યને ઉત્પન્ન કરે છે, લીમડાના ફળ પાકવા વખતે મધુરતા દર્શાવે છે

કે - દિવસે જયશ્રી મંદિરના ગોખ ઉપર ગેરી દત્તી, ત્યાં કાંઈ અરણ્યાનાં પુરુષ જનને નેપથ્યમાં રહેતા અન્યો અમલી સ્ત્રીઓનું એવું લક્ષણ છે કે, તે સ્વદર પુરુષને જેમ વિચારી નીત જાય છે તેમ છે કે—

કુરુપં પુરુષંદૃષ્ટ્વા જ્ઞાતરં પિતરં મૃતમ્ ।

શ્રવણે ચોત્તમઃ સ્ત્રીપાપાપપાપપિવાંભમા ॥ ૧ ॥

સ્વરૂપવાન પુરુષ કદી તે ભાઈ, પિતા અને પુત્ર હોય, તોપણ તેને જોઈને સ્ત્રી ઓતી થોતી પાણીવડે કાચા પાત્રની જેમ સ્તબ્ધા કરે છે.

અગ્નિકુંડસમાનારી ઘૃતકુંભસમો નરઃ ।

સંપર્કાદ્ દ્રવતે નિત્યં કિંપુનઃ સ્વવશાઃ સ્ત્રિયઃ ॥ ૧ ॥

સ્ત્રી અગ્નિકુંડના જેવી છે, અને પુરુષ ઘીના ઘડા જેવો છે, તે સંપર્કથી હમેશાં દ્રવે છે, તો પોતાને વશ રહેનારી સ્ત્રીઓની શી વાત કરવી ?

ચૌવનવતી જ્યશ્રીને તે સ્વરૂપવાન પુરુષ જોઈ કુવિચાર આવ્યો તત્કાળ માલતી નામની એક પોતાની સખીને તે પુરુષની પાસે મોકલી. પુરુષે માલતીની મારફત કહેવરાવ્યું કે, એક માલણને ત્યાં તે મને મળી શકશે બંનેએ સંકેત સ્થળ નક્કી કર્યું, અને માલણને ઘેર તેમનો યોગ થયો, ત્યારથી પ્રત્યેક દિવસે તેઓ મળતાં અને વિષયભોગ કરતા હતા.

કેટલેક દિવસે શ્રીદત્ત સમુદ્રની મુસાફરીમાંથી પાછો આવી, તે જ્યશ્રીને તેડવા સાસરાને ઘેર આવ્યો. પોતાના પતિને આવેલો જોઈ, પેલા જર પુરુષને મળવામાં અતરાય થવાની જ્યશ્રીને ચિંતા થઈ પડી. જ્યશ્રીએ પોતાની ચિતા સખીની આગળ જણાવી, ચિતા એ કનિષ્ઠ વસ્તુ છે, આનંદના માર્ગને રોધ કરનાર છે ચિતાને માટે સાહિસમાં નીચેના પદો લખે છે.

ચિંતા ચિતા સમાનાસ્તિ ચિંતા ચૈવ ગરીયસી ।

સજીવં દહતે ચિંતા નિર્જીવં દહતે ચિતા ॥ ૧ ॥

ચિંતા અને ચિતા સરખી નથી, ચિતાથી ચિતા અતિ મોટી છે, ચિતા યવ વિનાનાને બાળે છે, અને ચિતા જીવવાળાને બાળે છે.

અતિ પ્રલાપો હિ નિરંકુશત્વં ભર્તુઃપ્રવાસઃ સ્વરુચિસ્તીર્થયાત્રા ।

ઈર્ષ્યાહુતા સ્વૈરિણીસંગમતા ચ સ્વભાવતઃ શીલવિહ્વલકાઙ્ગમે ॥ ૧ ॥

અતિ બોલવાપણુ, નિરંકુશપણુ, પતિનો પ્રવાસ, પોતાની રૂચિ પ્રમાણે પ્રવર્તન, તીર્થયાત્રા, ઈર્ષ્યાજીવણુ અને સ્વછદી સ્ત્રીનો સંગ, એ સ્વભાવથી શીલને લોપનારા છે.

સખીએ જ્યશ્રીને સમજાવી કે, વિશેષ ચિતા ગાખીશ નહીં ને લાગ મટે, તે પતિને છેતરી જારનો સમાગમ કરે સખીના આવા વચન સાંભળી જ્યશ્રી જગ દર્શન થઈ.

શ્રીદત્તને તેનાં સાસુ સસરાએ આગતસ્વાગત કરી ધણુ માન આપ્યું. ઉત્તમ પ્રકારે ભોજન કરાવી, એકાતર્મા શયન કરાવ્યું જ્યશ્રી પતિની આગળ આવી, સ્નેહ દર્શાવી તેણીએ પોતાના પતિને અનુકૂળ કરી લીધો, સ્ત્રીઓ પુરૂષને અનુકૂળ કરવાને અનેક ચેષ્ટાઓ કરે છે. જેમકે.—

સ્નેહં મનોભવકૃતં જનયંતિ માત્રા
નાભિયુજસ્તનવિભૂષણદર્શિતાનિ ।
વસ્ત્રાણિ સંયમન કેશવિમોક્ષણાનિ
ભ્રૂક્ષેપકંપિતકટાક્ષનિરીક્ષણાનિ ॥ ૧ ॥

નાભિ, હાથ, સ્તન અને આભૂષણ બતાવવા, વસ્ત્ર બાંધવા, કેશ છુટા મુકવા, ભ્રુગુટી કપાવવી, અને કટાક્ષથી જોવું; એ સર્વ હાવભાવ કામદેવના સ્નેહને ઉત્પન્ન કરે છે.

જ્યશ્રી પતિને નિદ્રા આવી, એટલે સાથી ઉઠીને પોતાની સખીને ઘેર આવી માર્ગમાં કોઇ ચોરના જોવામા આવી, ચોરે લક્ષણ ઉપરથી તેણીને વ્યભિચારિણી જાણી લીધી તે દિવસે તેજ રાત્રે કોઇ સ્ત્રી પુરૂષ ચૌટાની એક તરફ પ્રથમ સમાગમ માટે મળવાનાં હતાં કર્મ યોગે જ્યશ્રી સા આવી ચડી. રાહ જોઇ બેઠેલા રાજપુરૂષની સાથે તેનો યોગ થયો, તેવામા કોઇ કોટવાળ સા આવ્યો, તેણે ચોરની બ્રાતિથી તે રાજપુરૂષને મારી નાંખ્યો. કામાતુર સ્ત્રી, તે પુરૂષના શયને આલિંગન અને સુખન કરવા લાગી, તથાપિ તેણીનો કામ શાત થયો નહીં પેલો ચોર આ બધી ચેષ્ટા જોતો હતો, તેવામા તે સ્થાને એક યક્ષ હતો, તેને આ ચેષ્ટા જોઇ કામ ઉત્પન્ન થયો. તત્કાળ તે પેલા શયમા પેઠો, એટલે શય બેઠું થયું, તેણે જ્યશ્રીના કામને શાત કર્યો, અને તે પછી તે સ્ત્રીની નાસિકાને દાંતવડે તોડી નાંખી પછી પોતે શયમાથી નીકળી, કોઇ વૃક્ષ ઉપર બેસી ગયો. જ્યશ્રી રૂધિરથી લિપાતી અને શોક કરતી પોતાની સખી આગળ આવી, તેણીએ બધી વીતેલી વાર્તા સખીને જણાવી કર્મની ગતિ કેવી વિચિત્ર છે / માણસ શું ધારે અને કર્મ શું કરે છે ?

अन्यथा चिंतितं कार्यं दैवेन कृतमन्यथा ।

मलिनीवशचूर्णेन भद्रिनी प्रलयं गता ॥ १ ॥

માણસ અન્યરીતે કાર્ય ચિંતવે, અને દૈવ—કર્મ અન્યરીતે કરે છે. મલિનીના વશીકરણ ચૂર્ણથી ભદ્રિનીનો પ્રલય થયો હતો. જ્યશ્રીની સ્થિતિ જોઇ, તેની સખીએ કહ્યું, બહેન ! આમને આમ સૂર્ય ઉગ્યા પહેલા તારા પતિની પાસે જા, અને આ બધો આરોપ તેના ઉપર મુક. જ્યશ્રી સખીના કહેવાથી પતિ પાસે આવી, પેલો ચોર પણ ગુમરીતે

૧. જોયું ઉત્તમ
૨. જાતી, સેત
૩. પ્રયાતે અને

તેણીની પાછળ પાછળ લાં ગયો. ક્ષણવાર પછી જ્યશ્રીએ ઢોંગ કર્યો, ઉંચે સ્વરે રૂદન કરવા માડ્યું તેણીનું રૂદન સાબળી ધરના માણસો એકઠાં થયા, શ્રીદત્ત જાગી ગયો સર્વેએ આવી જોયું, આ જ્યશ્રીનું નાક કાપેલું જોયું બધા એકી અવાજે બોલી ઉઠ્યા, અરે દુષ્ટ નિર્લજ ! તે આ શું કર્યું ? અમારી નિરપરાધી પુત્રીની નાસિકા શામાટે છેદી ? શ્રીદત્ત તો વિચારમાં પડ્યો કે, આ ધતિંગ કયાથી જાગ્યું ? કહ્યું છે કે —

ન વિશ્વસેન્નૃપે શુદ્રે કૃષ્ણે ચૈવ ન બ્રાહ્મણે ।

ન વિશ્વસેત્કૃષ્ણસર્પે કાયે નૈવ ચ વિશ્વસેત્ ॥ ૧ ॥

રાજા, શુદ્ર, કાળો બ્રાહ્મણ, કાળો સર્પ અને શરીર એટલાંનો વિશ્વાસ ન કરવો

મદ્યપાઃ કિં ન જલપંતિ કિં ન મક્ષંતિ વાયસાઃ ।

કવચઃ કિં ન વોધંતિ કિં ન કુર્વંતિ પામુલાઃ ॥ ૧ ॥

મદિરા પીનાર શું નથી બોલતા ? કાગડાઓ શું નથી ખાતા ? કવિઓ શું નથી જાણતા ? અને દૂષિત સ્ત્રીઓ શું નથી કરતી ?

ચક્રિત થઈ ગયેલા અને ગભરાઈ ગયેલા શ્રીદત્તને તેના સાસરીઆએ રાજદ્વારમાં દોર્યો કહ્યું છે કે —

દુર્વલાનામનાથાનાં વાલવૃદ્ધતપસ્વિનામ્ ।

અન્યાય પરિભૂતાનાં સર્વેપાં પાર્થિવો ગતિઃ ॥ ૧ ॥

દુર્બળ, અનાથ બાળક, વૃદ્ધ, તપસ્વી અને અન્યાય કરનારા, એ સર્વની ગતિ રાજા છે

અશ્વપ્લુતં વારિદગર્જિતં ચ

સ્ત્રીणां ચરિત્રં પુરુષસ્ય ભાગ્યમ્ ।

અવર્ષણં ચાપિ હિ વર્ષણં ચ

દેવો ન જાનાતિ કુતો મનુષ્યઃ ॥ ૧ ॥

ઘોડાનું ઠેકવું, વર્ષાદનુ ગાજવું, સ્ત્રીઓનું ચરિત્ર, પુરુષનું ભાગ્ય, એવું વર્ણવે કે ન વર્ષવું, એ દેવ પણ જાણતા નથી, તો માણસ તો કયાથી જાણે ?

સર્વેએ રાજાને શ્રીદત્તના અપરાધની વાત કહી, પણ તે રાજાના મનમાં દિનની

૧. કદા જે હતા મુદ્ધ
૨. દત્તને મનને દિપ્ત

૧. જે સંપત્તિ છે આવી
૨. જાણી જાણી જાણી
૩. મનમાં મનમાં મોટે મન
૪. જે નાજુ પતી સાથે
૫. જે નાનિથી તે નજીક પડે
૬. જે હુજન કરવા લાગી,
૭. જે દેવો દેવો, તેવામાં
૮. જે તંદ્રાને તે પેના શમમાં
૯. જેને તે પતી તે સ્ત્રીની
૧૦. જેને તે ઉપર બેસી ગયો.
૧૧. જે આવી, તેણીએ બધી
૧૨. જે માણસ શું ધારે અને કર્મ

જન્યયા ।
૧૩. ॥ ૧ ॥

૧. જન્યયીતે કરે છે, મહિનીના
૨. રેપતી ભેષ, તેની સખીએ કહ્યું,
૩. પાતે જા, અને આ બધો આરોપ
૪. વી, જેઓ એર પણ ગુમરીતે

નહીં, તમાપિ રાજપુરુષોએ સાક્ષી આપી કે, તે વાત સત્ય છે તે દુષ્ટે આ સતીને કલક આપ્યું છે. તેમના કહેવા ઉપરથી રાજાએ શ્રીદત્તને દેહાંત શિક્ષા કરી, તેવામા પેલો ગુપ્ત રીતે રહેલો ચોર પ્રગટ થયો, તેણે ખરેખરો સર્વ વૃત્તાંત રાજાની આગળ બાહેર કર્યો. અને જણાવ્યું કે, કાષ્ઠ રીતે આ પુરુષ વધ્ય નથી, રાજાને તે નિશ્ચય થયો. જયશ્રીની ઉપર ગુસ્સો આવ્યો. શ્રીદત્તને છોડી મુકી સુખી કર્યો, અને દુષ્ટ કુલટા જયશ્રીને મસ્તક મુઠાવી ગધેડા ઉપર બેસારી બધા શહેરોમાં ફેરવી, અને આવા કુકર્મ કરનારી સ્ત્રીઓની આવી દશા થાય છે, એમ લોકોની આગળ દર્શાવી આપ્યું તેથી દુષ્ટ સ્ત્રીઓને માટે સાહિત્ય શાસ્ત્રમાં નીચેનું પદ ગવાય છે.

(સ્ત્રગ્ધરા).

આવર્ત્તઃ સંશયનામવિનયમ્ભવનં પત્તનં સાહસાનાં
દોષાણાં સંનિધાનં કપટશતમયં ક્ષેત્રમપ્રત્યયાનામ્ ।
સ્વર્ગદ્વારસ્ય વિઘ્નં નરકપુરમુખં સર્વમાયાકરંદં
સ્ત્રીયંત્રં યેન સૃષ્ટં વિષમમૃતમયં પ્રાણિનામેકપાશઃ ॥ ૧ ॥

સંશયનો આવર્ત્ત (ધુમરી), અવિનયનું ધર, સાહસનું શહેર, દોષનો ભંડાર, સેકડો કપડે ભરેલ, અવિશ્વાસનું ક્ષેત્ર, સ્વર્ગદ્વારનું વિઘ્ન, નરકપુરનો દરવાજો, સર્વ કપટનો કંડીયો અને અમૃતમય ઝેરશ્પ એવું સ્ત્રીશ્પ યંત્ર કેણે સરખ્યું છે ? જે સર્વ પ્રાણીઓને એક પાશશ્પ છે.

શ્રીદત્ત પછી બીજી કુલીન સ્ત્રીને પરણી સુખી થયો. હે રાજા ! જુઓ, સ્ત્રી ભતિ કેવી અધમ હોય છે ? આપ પક્ષપાત વગર કહો કે, સ્ત્રી અને પુરુષ દુરાચરણમાં સરખાંજ ઉતરે છે. રાજાએ તે વાત માન્ય કરી.

પેલા શખે શ્રીચંદ્રને જણાવ્યું, રાજકુમાર ! તું કહે, તે સ્ત્રી અને પુરુષ દુરાચરણમાં સરખાં થયા, કે કાષ્ઠ ન્યૂનાધિક છે ? શ્રીચંદ્રે કહ્યું, મને સ્ત્રી ભતિ વિશેષ પાપિણી લાગે છે લોકમાં અને શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીને વધારે નિદવા યોગ્ય કહેલી છે શાસ્ત્રમાં લખે છે કે —

ગુરુગ્નિર્દ્વિજાતિનાં વર્ણનાં બ્રાહ્મણો ગુરુઃ ।

પતિરેવ ગુરુઃ સ્ત્રીનાં સર્વસ્યાભ્યાગતો ગુરુઃ ॥ ૧ ॥

દ્વિભતિ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય) નો ગુરુ અગ્નિ છે, બધા વર્ણનો ગુરુ બ્રાહ્મણ (જેન બ્રાહ્મણ) છે, સ્ત્રીઓનો ગુરુ પતિ છે, અને સર્વનો ગુરુ અભ્યાગત છે.

નિંદ્યા યોષિન્ન મર્ત્યો હિ યતો યોષિદ્વિન્ના નરાઃ ।

ધર્માધર્મ વિચારેષુ તન્નિયુક્તા ભવાંતિ યત્ ॥ ૧ ॥

સ્ત્રી નિંદવા યોગ્ય છે, પુરૂષ નથી, કારણ કે, તેથી કરીને સ્ત્રી શિવાય પુરૂષો ધર્મ તથા અધર્મના વિચાર કરવાને નિમાય છે.

શ્રીચંદ્રના આવા વચન સાંભળી, શય પાછું પોતાને સ્થાનકે ચાલ્યું ગયું રાજ-કુમાર આશ્ચર્ય પામી પાછો તેને લઇ આવ્યો. શબ્દે નીચે પ્રમાણે ત્રીજી વાર્તા શરૂ કરી.

વર્તમાન નગરમાં શુદ્રદેવ નામે રાજા હતો. એક વખતે રાજા દરબારમાં સભા સ્થાને બેઠો હતો, તેણે ચોપદારને પૂછ્યું, ચોપદાર ! કોઇ રાજદ્વાર ઉપર છે કે નહીં ? ચોપદારે કહ્યું, મહારાજા ! ખીજી કોઇ નથી, પણ અર્થી જનો ઘણા ઉભા છે. શ્રીમતના દ્વાર આગળ આશા ભરેલા અર્થીઓ અથડાય, તેમાં કોઇ આશ્ચર્ય નથી. એક વિદ્વાન તે વિષે લખે છે —

एह्यागच्छ त्वमुत्तिष्ठ वद मौनं समाचर ।

एवमाशाग्रहग्रस्तैः सेव्यंते धनिनोऽर्थिभिः ॥ ૧ ॥

“ અહીં આવ, તું બેઠો થા, બોલ, સુપ રહે ” આ પ્રમાણે આશાશ્પ્ર અહોએ ઘસત થયેલા અર્થીઓ શ્રીમત જનના દ્વાર સેવે છે દ્વારપાળ રાજાને પ્રણામ કરી રાજદ્વાર આગળ આવ્યો. આ કોઇ પુરૂષને ભેટ લઇ ઉભેલો જોયો દ્વારપાળ રાજાને ખબર આપી આજ્ઞા લઇ, તે પુરૂષને અંદર લઇ ગયો. પુરૂષ ભૂપતિને પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો રાજાએ પૂછ્યું, તમે કોણ છો ? તે પુરૂષે કહ્યું, મહારાજા ! હું દક્ષિણમાથી આવું છું તે દેશના રાજાનો વીરવર નામે હું કુમાર છું, એમ કહી તેણે રાજાની આગળ ભેટ ધરી રાજાએ ભેટ સ્વીકારી કહ્યું, અહીં આવવાનું શું પ્રયોજન છે ? કુમારે કહ્યું, મારે આપની નોકરી કરવી છે. ગુણી જનની મેંવા તે કલ્પવૃક્ષની મેંવા છે રાજાએ પૂછ્યું, શું પગાર લેશો ? કુમારે કહ્યું, હમેશા એક હજાર ગદીયાણા મેંનું લઇશ રાજાએ કહ્યું, તમારે તેટલો શો પત્તિવાર છે ? હાથી, ઘોડા, રથ કે ખીજી શું છે ? કુમાર બોલ્યો—ના, તે કોઇ નથી એક પુત્ર, એક પુત્રી, સ્ત્રી અને હું એમ ચાર માણસો છીએ તે સાંભળી રાજાને આશ્ચર્ય થયું તથાપિ રાજાએ વિચાર્યું કે, તેના પગાર પ્રમાણે તે ક્ષણ આપમેં આવું વિચારી લગીને બોલાવીને કહ્યું કે, આ વીરવર-કુમારને પ્રતિદિવસ એક હજાર ગદીયાણા સુવર્ણ આપજો વીરવર ઘણો ઉદાર હશે, પાંચકાને અગણિત દ્રવ્ય આપને જે કોઇ દુખી આવે, તેને જોગ્યન વસ્ત્ર આપને આજા મેટા અર્થમાં તેના દ્રવ્યનો હિખોગ થતો રહે તે રાત્રે સ્નાનને પહેરેલીનું એક દુધાળી તંત્રારે યોગ્ય કન્યા હશે.

સ્ત્રીની નિંદા કરે છે
પુરૂષના પાપો ગુણ
પુરૂષના બાદર કષ્ટો.
સ્ત્રીઓ વ્યવસ્થાથી
વ્યવસ્થાથી મતક
સ્ત્રી નારી સ્ત્રીઓની
સ્ત્રીઓને માટે

ત્રિપુરાનાં
ત્રિપુરાનાં
૧૬૨૬
૧૬૨૬ ॥ ૧ ॥

૧૬૨૬ ૬૮, કોપનો લડાર,
૧ ॥ દરવાજો, સર્વ કપડો
૧ ૬ ૬ સર્વ પ્રાણીઓને
૧ ૬ ૬ ગળાં બુઓ, સ્ત્રી
૧ ૬ ૬ અને પુ ૫ દુરાચરણુમા

૬, તે સ્ત્રી અને પુરૂષ દુગચ-
મને સ્ત્રી જાતિ વિશેષ પાપિ-
૧ ૬ ૬ યોગ્ય કહેવી છે શાસ્ત્રમાં

૬ ૬ ૬
૬ ૬ ૬ ॥ ૧ ॥
૬ ૬ ૬ છે, બધા વર્ણનો સુ-
૬ ૬ ૬ સર્વનો સુર અધ્યાગત છે.

કોઈ વખતે અર્ધ રાત્રે રાજાએ મહેલમાંથી પૂછ્યું કે, કોણ પહેરેગી નગે છે ? ત્યારે વીરવર જવાબ આપ્યો હતો. અતિ કષ્ટ ભોગવી સેવા કરતો હતો. સેવકને કેવું કષ્ટ હોય ? તેને માટે નીચેના પદ્ય સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે.

કષ્ટં મો સેવકાનાં તુ પરાર્થેચાનુવર્ત્તિનઃ ।

સ્વયં વિક્રીતદેહસ્ય સેવકસ્ય કુતઃ સુખમ્ ।

સેવકને ખરેખર કષ્ટ છે. બીજાને માટે અનુસરનારા અને પોતે શરીરને વેચનારા જેવા સેવકને ક્યાંથી સુખ હોય ?

મૌનાન્મૂકઃ પ્રવચનપટુર્વાતુલોજલ્પકોવા

ક્ષાંત્યા મીર્યદિ ન સહતે પ્રાયશો નાભિજાતઃ ।

ધૃષ્ટઃ પાર્શ્વે વસતિ ચ યદા દૂરતો વા પ્રમાદી

સેવાધર્મઃ પરમગહનો યોગિનામપ્યગમ્યઃ ॥ ૧ ॥

જો સેવક મુંગો રહે, તો તેને મુંગો કહે, વધારે બોલે તો બોલકો કે વાચકો કહેવાય, ક્ષમા રાખે તો બીકણ કહેવાય, જો સહન કરે નહિ, તો સારા કુળનો ન ગણાય, જો પાસે હાજર રહે તો ધીઠ કહેવાય, અને દૂર રહે તો પ્રમાદી કહેવાય; આ પ્રમાણે સેવા ધર્મ એવો ગહન છે કે, જે યોગિઓને પણ અગમ્ય છે —

એક વખતે રાજાએ મધ્ય રાત્રે વીરવરને બોલાવીને કહ્યું કે, સ્મશાનમાં કોઈ સ્ત્રી રૂદન કરે છે, માટે તેની તપાસ કરી લાવ. મુશ્કેલી વખતે સેવકને મોકલવામાં તેની પરીક્ષા થાય છે કહ્યું છે કે —

જાનિયાત્ પ્રેષણે મૃત્યાન્ વાંધવાન્ વ્યસનાગમે ।

મિત્રમાપત્તિકાલે ચ માર્યાંચ વિભવક્ષયે ॥ ૧ ॥

સેવક મોકલવાથી જણાય છે, બંધુઓ દુઃખમાં જણાય છે, આપત્તિ વખતે મિત્ર ઓળખાય છે, અને વૈલવનો ક્ષય થાય, ત્યારે સ્ત્રી ઓળખાય છે.

વીરવર રાજાની આજ્ઞાથી સ્મશાનમાં ગયો. શબ્દને અનુસારે જ્યાં સ્ત્રી રૂદન કરતી હતી, ત્યાં આવ્યો. રૂદન કરતી તે સ્ત્રી રંભાના જેવી સ્વરૂપવાન હતી, તેની આગળ જઈ કુમારે પૂછ્યું, બાઈ ! તું કોણ છું ? અને શામાટે રૂદન કરે છે ? તે સ્ત્રી બોલી— હું રાજવંશી છું, આજથી ત્રીજો દિવસે આ નગરનો રાજા મૃત્યુ પામશે, તેથી હું રૂદન કરું છું કુમારે કહ્યું, નગરપતિ ગળ મૃત્યુ ન પામે, તેવો કોઈ ઉપાય છે ? તે સ્ત્રી

બોલી, હા, એક ઉપાય છે. તે રાજા જેવા સ્વરૂપવાન પુરુષનું જે નગરદેવીને બળિદાન આપવામા આવે, અને પિતા, પુત્રનું મસ્તક છેદે, તો રાજા સો વર્ષ સુધી જીવે.

આ ચર્ચા જોવાને રાજા ગુપ્ત રીતે વીરવરની પછવાડે આવ્યો હતો, વીરવર રાજ-લક્ષ્મીના વચન સાભળી પોતાને ઘેર આવ્યો. રાજા પણ ગુપ્ત રીતે તેની પાછળ આવ્યો. વીરવરે પોતાની સ્ત્રીને જગાડી પોતાની પાસે બોલાવી. બહે ! તું પતિવ્રતા અને સુસ છુ, જેનું આપણે નિમક ખાઈએ છીએ, તે રાજાને માટે મારે પ્રાણ આપવાનો વખત આવ્યો છે. સ્ત્રીએ તે વિષે પૂછ્યું, એટલે રાજકુમારે સ્મશાનનો બધો વૃત્તાત કહી સભળાવ્યો. છેવટે જણાવ્યું કે, પ્રિયા ! તું આ બાળકોને લઈ તારે પિયર જ તારે મારી આસા માન્ય કરવી પડશે. પતિની આજ્ઞાને માને, તેજ ઉત્તમ સ્ત્રી કહેવાય છે તેવી સ્ત્રીઓને માટે સાહિત્યકારો નીચેનાં પદ બોલે છે —

તે પુત્રા યે પિતુર્ભક્તાઃ સપિતા યસ્તુ પોષકઃ ।

તન્મિત્રં યત્ર વિશ્વાસઃ સા માર્યા પતિવાક્યગા ॥ ૧ ॥

જે પિતાના ભક્ત હોય, તે પુત્રો, જે પોપણ કરે, તે પિતા, જે ઉપર વિશ્વાસ મુકાય, તે મિત્ર અને જે પતિના વચનને અનુસરે તે સ્ત્રી કહેવાય છે

આર્તેહ્યાર્ત્તા દ્વિપિદ્વિષ્ટા પ્રોપિતે મહિના કૃપા ।

મૃતે ત્રિયેતયાનારી સા સ્ત્રી જ્ઞેયા પતિવ્રતા ॥ ૧ ॥

પતિ દુઃખી હોય તો, જે સ્ત્રી દુઃખી રહે, પતિના દેખી ઉપર દેખ કરનારી થાય, પતિ પ્રવાસ કરે, તો મહિન અને દુઃખી રહે, અને પતિ મૃત્યુ પામે, તો મરી જાય, તે સ્ત્રી પતિવ્રતા જાણવી.

મિતં દદાતિ હિ પિતા મિતં ભ્રાતા મિતં મૃતઃ ।

અમિતસ્ય હિ દાનારં ભર્તારં કા ન પૂજયેત ॥ ૧ ॥

પિતા, ભાઈ અને પુત્ર મિત્ર-માત્ર પ્રમાણે આપે છે, અને ભત્રી અમિત-વસ્તુ આપે છે, તો તેવા ભત્રીને કદ સ્ત્રી પૂજે નહીં ?

ન દાનૈઃ શુદ્ધયતે નારીનોપવામશનૈરપિ ।

અવ્રનાપિ ભવેચ્છુદ્ધા મર્ત્યમદ્ગતમાનમા ॥ ૧ ॥

આ દાનો આપવાથી કે એકો ઉપવાસ કરનારી દુઃખ નથી દૂર નથી થાય ને ન મરે. એ પતિના મૃત્યુને કારણે તે સ્ત્રી પુદ્ગલ છે.

ત્યજેત્પુત્રં ચ વંધું ચ પિતરૌ શોભનૌ તથા ।
 ભર્તૃરમાપદિ ગતં ન ત્યજેત્સા મહાસતી ॥
 અન્યં નરં ન પઝ્યંતિ સ્વભાવગોચરૈરપિ ।
 આક્રોષિતાનો કુપ્યેત છુચ્યતે સા મહાસતી ॥
 અંધં કુંજત્વયુક્તં ચ કુષ્ટાંગં વ્યાધિપીડિતમ્ ।
 આપદ્ગતં નિજં નાથં ન ત્યજેત્ સા મહાસતી ॥
 ઇષ ધર્મો મયાહ્યાતો નારીણાં પરમાગતિઃ ।
 યયાન્યથા ચ ક્રિયતે સા યાતિ નરકં ધ્રુવમ્ ॥

જે સ્ત્રી, પુત્ર, બાળુ અને સારાં માતાપિતાને છોડી દે, પણ આપત્તિમાં આવેલા પતિને ન છોડે, તે મહાસતી કહેવાય છે. જે બીજા પુરુષને બુઝે નહિ, અને સ્વભાવિકપણે ઢાપ કરાવે, તોપણ જે ઢાપ કરે નહી, તે મહાસતી કહેવાય છે. પોતાનો પતિ આધિજો, કુબડો, કોઠીયો, રોગી કે આપત્તિમાં આવેલો હોય, તોપણ જે સ્ત્રી તેનો ત્યાગ કરે નહીં, તે મહાસતી કહેવાય છે. આ સ્ત્રીઓનો ધર્મ કહેવામાં આવ્યો છે, તેજ ધર્મ સ્ત્રીઓની ગતિરૂપ છે. જે સ્ત્રી તે ધર્મને અન્યથા કરે, તે સ્ત્રી અવશ્ય નરકે જાય છે.

વીરવરનાં આવા વચન સાંભળી તેના બાળ પુત્ર અને પુત્રી બોલી ઉઠ્યાં—પિતાજી ! જે આપણા આશ્રયદાતા ચિરંજીવી રહેતા હોય, તો અમારો વધ ખુશીથી કરો. એથી અમારી કીર્તિ ફેલાશે.

વીરવરનાં કુટુંબનાં બાળકોનો આવો વિચાર જાણી, ગુપ્ત રહેલો રાજા આશ્ચર્ય પામી ગયો, અને તેમને મનમાં ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો. રાજાને તે પ્રસંગે નીચેનું કાવ્ય સ્મરણમાં આવ્યું.

સા સા સંપદ્યતે બુદ્ધિઃ સા મતિઃ સા ચ ભાવના ।
 સહાયસ્તાદૃશા જ્ઞેયા યાદૃશી ભવિતવ્યતા ॥

જેવી ભવિતવ્યતા હોય, તેવી બુદ્ધિ, તેવી મતિ, તેવી ભાવના અને તેવી સહાય મળે, એમ જાણવું.

સ્ત્રીએ પણ તે વાતને અનુમોદન આપ્યું. પછી વીરવર બધાં કુટુંબને લઈને ન ગરદેવીના મંદિરમાં આવ્યો. રાજા ગુપ્તરીતે ચર્ચા જોતો હતો, શરવીર વીરવરે ખર્જ તૈયાર કરી દેવીને કહ્યું, મહાદેવી ! અમારા રાજાને સો વર્ષનું આયુષ્ય આપજો, અને આ પુત્રનું બળીદાન સ્વીકારજો, એમ કહી, ખર્જવડે પુત્રનું મન્તક છેદી નાખ્યું. પોતાના ભાઈની દશા

જોષ, તેની બહેન ખડું આગળ આવી ઉભી રહી વીરવરે તેણીની ઉપર ધા કયો નહી, પછી તે પેટમા છરી મારી, પોતાની જાતે મરી ગઇ, તે જોષ માતાને શરૂ થયું. પોતાનાં લાચાર બાળકોને મરતાં જોષ, તેણીએ પણ આત્મઘાત કર્યો.

કુટુંબનો નાશ થયેલો જોષ વીરવરે વિચાર્યું કે, હવે મારે સુવર્ણને માટે જીવનું અનુચિત છે, આવું ચિતવી તેણે પોતાના શિર ઉપર ખડુંનો ધા કર્યો; આ દેખાવ જોષ રાજા પોતે કપી ચાલ્યો, અને તે બોલ્યો કે, મારે માટે આ વીરવરે સર્વ કુટુંબનો ઘાત કર્યો; મારા રાજ્યને અને મને ધિક્કાર છે. તેના મનમા નીચેનું પદ યાદ આવ્યું.

परमार्णैर्निजप्राणान् सर्वे रक्षन्ति जंतवः ।

निजप्राणैः परप्राणान् रक्षन्ति विरळा जनाः ॥

સર્વ પ્રાણી બીજના પ્રાણથી પોતાના પ્રાણની રક્ષા કરે છે, પણ પોતાના પ્રાણથી બીજના પ્રાણની રક્ષા કરનારા વિરલા પુરુષો છે.

પછી રાજાએ પોતાના મસ્તક ઉપર ખડું ઉગામ્યું, ત્યાં નગરદેવી પ્રસન્ન થયા; તત્કાળ રાજાને બચાવ્યો, અને અમૃત છાતીને વીરવર વિગેરે સર્વને સજીવન કર્યા. રાજાએ વીરવરને સાબાશી આપી. વીરવર પ્રણામ કરી નીચેનું પૂર્વાર્દ બોલ્યો—

क्षमी दाता गुणग्राही स्वामी पुण्येन लभ्यते ।

ક્ષમાવાન, દાતા, અને ગુણગ્રાહી સ્વામી, પુણ્યથી મળે છે રાજા પણ નીચેનું ઉત્તરાર્દ બોલ્યો—

अनुरक्तः शुचिदेक्षः स्वामीन् भृत्योऽपि दुर्लभः ॥ ૧ ॥

અનુરાગી, પવિત્ર અને ડાહ્યા સેવક પણ મળવો દુર્લભ છે

પ્રાત કાળે રાજાએ તે વીરવરને પોતાનું અર્ધ રાજ્ય આપ્યું, અને મોટી ધામધૂમથી તેનું સન્માન કર્યું.

મુઝદાએ શ્રીચંદ્રને પુછ્યું—રાજકુમાર ! કહે, એ બધામા વધારે સત્ય કોનું છે ? કુમારે કહ્યું—એ સર્વમાં રાજાનું સાહસ પ્રશ્નનીય છે, બીજાઓ તેનાથી ઉતરતા છે. કારણ કે, વીરવરે જે સાહસ કર્યું, તે તેની કૃત્ય છે. સેવકે સ્વામીને માટે પ્રજા આપ્યું. જોષએ સાહિત્યમા તેને માટે નીચેનું કાવ્ય પ્રસિદ્ધ છે

स्वाम्यर्थे सेवकाः प्राणान् त्यजन्ति वृणवन् युगे ।

परं स्वामी स्वभृत्यार्थं प्राणान् त्यजति दुर्लभः ॥

પર આપત્તિમાં આવેલા
પુત્રને નહિ, અને સ્વક્ષા
તી દાવાય છે. પોતાનો પતિ
તે. પણ જે સ્ત્રી તેનો સાથ
મરવામા આવ્યો છે, તેજ ધર્મ
જે સ્વયં નહીં ભય છે

પુત્રી બોલી ઉઠ્યા—પિ-
આમારો વધ ખુશીથી કરો.

પિ, શુભ રહેલો રાજા આશ્ચર્ય
રાજાને તે પ્રસંગે નીચેનું કાવ્ય

। च भावना ।

વ્યતા ॥
તેવી ભાવના અને તેવી સહાય

। વીરવર બધા કુટુંબને લાંબને ન
હતો, શરવીર વીરવરે ખડું તૈયાર
આપ્યું આપણે, અને આ પુત્ર
કદી નાખ્યું. પોતાના સાહસી દર

સેવકો સ્વામીને માટે તૃણની જેમ પ્રાણ છોડે, પણ સેવકને માટે સ્વામી પ્રાણ છોડે તે દુર્લભ છે

આ ઉત્તર સાંભળતાં શય પાછું લાંથી ઉછળી પોતાને સ્થાને ચાલ્યું ગયું. ત્રણવાર તો શ્રીચંદ્રે ક્ષમા કરી, પણ આ વખતે તેણે પોતાનું પરાક્રમ બતાવ્યું. શયને બળાત્કારે પકડ્યું, અને યોગીની પાસે તે લાવવા નીકળ્યો. રાજકુમારનું પરાક્રમ જોઈ, શયે કહ્યું—મહાવીર ! તમે ચતુર અને વિલક્ષણ છો; તે યોગી ઉપર આટલો બધો રાગ કેમ રાખો છો ? તે યોગી ધૂર્ત, નિર્લજ્જ, અને નિર્દય છે, કુડ કપટનો લિંગી છે, માયાનો ભંડાર છે, તમને બોળવી મારાથી તે કાર્ય સાધવા તૈયાર થયો છે. તેવામાં કેાઈ આધેડ વયની સ્ત્રી લાં અશ્રુધારા વર્ષાવતી આવી, તેને કુમારે પુછ્યું—તું કેાણુ છે ? સ્ત્રી બોલી, આ નગરથી દક્ષિણ દિશામાં નંદિગ્રામ નામે એક ગામ છે, તેમાં હું રહું છું. મારો પતિ દરિદ્રી હતો, તે ચોરીનો ધંધો કરી, આજીવિકા ચલાવતો હતો. આ વડના વૃક્ષ ઉપર પોલીસ લોકોએ તેને બાંધીને મારી નાખ્યો છે, આ ખખર સાંભળીને હું અત્યારે અહીં આવી છું. વડમાંથી મારા પતિનું શય લઈ જતા મેં તમને જોયા, એટલે અહીં આવી છું. આ શયને તમે શું કરશો ?

શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—એક યોગીની પાસે સાધવા માટે તેને લઈ જવું છે, તેનો હોમ અગ્નિકુંડમાં કરી સુવર્ણ પુરૂષ કરવાનો છે; તારે આ શયનું કાંઈ કામ છે ? જે હોય, તે કર. પછી તે સ્ત્રીએ શયની ઉપર જળની ધારા કરી, ચંદનનો લેપ કર્યો. તેવામાં શયે બેઠા થઈ, તે સ્ત્રીનું નાક કાપી ખાધું. સ્ત્રી રૂદન કરતી પોતાના ગામ તરફ ચાલી ગઈ.

પછી શ્રીચંદ્ર શયને લઈ, યોગીની પાસે આવ્યો. અગ્નિકુંડની ડાબી તરફ શયને મુક્યું. યોગીએ વિધિથી જળવડે શયને નવરાવ્યું, પછી ચંદન પુષ્પથી તેની પૂજા કરી, યોગી શયને લઈ, કુંડ પાસે ઉભો રહ્યો. તેણે શ્રીચંદ્રને કહ્યું, રાજકુમાર ! હવે સાવધાન રહેજો. શ્રીચંદ્ર નવકાર મંત્રવડે અંગરક્ષા કરી બેઠો. યોગી કુંડમાં ચોખ્ખા, સરસવ વિગેરેનો હોમ કરવા લાગ્યો, અને તે દાણા શય ઉપર છાંટવા લાગ્યો. જેમ જેમ છટકાવ કરવા માંડ્યો, તેમ તેમ શયમાંથી દેવતાઈ પ્રભાવ પ્રગટ થવા લાગ્યો. તે વખતે યોગીએ પુછ્યું, રાજકુમાર ! શું કાંઈ જપો છો ? શ્રીચંદ્રે કહ્યું, ત્રિકરણ શુદ્ધિથી જે જપવા ચોગ્ય હોય, તે જપું છું. તે નવકાર મંત્રનો જાપ કરતો હતો કહ્યું છે કે —

યથા ચિત્તં તથા વાચા યથા વાચા તથા ક્રિયા ।

ચિત્તે વાચિ ક્રિયાયાંચ સાધૂનામેકરૂપતા ॥

જેવું મનમાં, તેવું વાણીમાં, અને જેવું વાણીમાં, તેવું ક્રિયામાં. સાધુ પુરૂષોને ચિત્તમાં, વાણીમાં અને ક્રિયામાં એકરૂપતા હોય છે.

યોગીએ એકસો ને આઠવાર શયની ઉપર તબલ ઘાટ્યું, પણ તે શયનો સુવર્ણ

દેવદ્રવ્ય અને શકાવતાર તીર્થ.

૨૫૩

પુરુષ થયો નહીં. કારણ કે, શબ્દના મુખમાં પહેલી સ્ત્રીનું નાક હતું, તેથી મત્ર સજ્જ થયો નહીં. પછી વિદ્વાનો દેવતા શબ્દમાં પેઠા, અને તે યોગી પ્રત્યે બોલ્યો— અરે દુષ્ટ યોગી ! તારા કુવિચાર મારા બાણવામાં છે; આ ઉત્તરસાધક પુરુષ ધાર્મિક છે, તેનો વિનય થશે. તેને નાશ કરવાનો તારો ધરાદો છે, તો તુજ સુવર્ણ પુરુષ થઈ જા, એમ કહી તે શબ્દે યોગીને ઉપાડી, અગ્નિકુડમાં નાખી દીધો. તે જોતાં જ શ્રીચંદ્રે ખેદ સાથે ચિંતવ્યું, અરે ! આ યોગીનું શું થયું ? તેના કાર્યની સિદ્ધિને બદલે હાનિ થઈ તેવામાં તો યોગી પોતેજ સુવર્ણ પુરુષ થઈ ગયો, અને દેવતા શબ્દમાંથી નીકળી ચાલ્યો ગયો. શ્રીચંદ્રે શબ્દનો અગ્નિસંસ્કાર કર્યો, અને પાપાનુબધીરૂપ તે સુવર્ણ પુરુષને કુડમાં ગોપવી, અને તેની ઉપેક્ષા કરી, તે ઉભો થયો. પછી વૃક્ષ ઉપર વાનરીરૂપે રહેલી મદનસુદરીને અંજન વિધિથી માનુષી કરી, અને સ્ત્રી પુરુષ નિર્વિધને પ્રેમથી ભેગા થયાં.

ધર્મનો પ્રભાવ કેવો ચમત્કારી છે ? યોગીની ઇચ્છા એવી હતી કે, તે શબ્દ તથા શ્રીચંદ્ર બન્નેના સુવર્ણ પુરુષ કરવા, પણ તે કાંઈ બન્યું નહીં, ધર્મ ઉપર કુબુદ્ધિ કરનાર પોતેજ કુબુદ્ધિનો ભોગ થઈ પડે છે. લયંકર આપત્તિમાંથી ધર્મિજન ક્ષણવારમાં તરી જાય છે ત્રણ જગતમાં ધર્મ ખરેખરો રક્ષક છે. શ્રીચંદ્રનો ધર્મથી જન્મ થયો, પોતાની પ્રિયાને પ્રેમથી મળ્યો બન્ને સ્ત્રી પુરુષે યોગીની વાર્તા કરી, કેટલોક કાળ ત્યાં નિર્ગમન કર્યો.

પ્રકરણ ૫૧ મું.

દેવદ્રવ્ય અને શકાવતાર તીર્થ.

ક ગગનતળ અર્ધી સુદર જન પ્રાસાદ ઉભો છે, અનેક વિદેશી યાત્રા-જુઓના ટોળેટોળા તે તરફ આવે છે, અને જાય છે “ જિનાય નમઃ ” એવું મહા વાક્ય દરેકના મુખમાંથી ઉચ્ચરે છે, ચારે તરફ ધર્મનો હોવાનરો-પ્યમાન લાગે છે, સૈલની બાહેગની સૂનિમા શ્રાવિકાઓ ધર્મના ગીત ગાય છે, લોકો દૂરથી આ મહા તીર્થના દર્શન કરી ગાય થેલા થઈ જાય છે, સર્વના દ્રવ્યમાં ધર્મની પ્રભાવિક છાપ પડી રહે છે, જન પ્રાસાદની બહાર બેસીને ધર્મશાસ્ત્રનો દર્શન છે, નજી બીજા નગર હોય, તેવો તેનો દેખાવ લાગે છે. મદિન્યા ઘટનાદેથી દિશામંદન નાહ રહે છે, વિવિધ સ્વરના માધુર્યથી સ્તવનોનો ધ્વનિ ગગનને ગગનવે છે, લવિકા શ્રવણે વિવિધ વાદ્યની પૂજાઓ લાણવે છે, સદગ, વીણા, મીનાંગ, હાર, પાવન, બની અને નાચતાલય ધ્વનિ રહી રહ્યા છે, સુન્દર નાચ રહે સુવર્ણનો નાચ રહ્યો છે, સર્વના સ્તવ રહે છે.

૧૦) આગી પ્રાણ

આને આયુ' ગયું
આને આયુ' શબ્દને
આને આયુ' પરામ લેઈ,
આને આયુ' બધો રામ
આને આયુ' લિંગી છે, માયાનો
આને આયુ' કાષ્ટ આધેડ
આને આયુ' છે ? સ્ત્રી બેલી,
આને આયુ' કુ. મારો પતિ
આને આયુ' વડના વૃક્ષ ઉપર
આને આયુ' અપારે સહી
આને આયુ' એટલે સહી આવી

તેના લાપ જવું છે, તેનો હોમ
માપ ગમ છે ? ને હોય, તે
તેના લેપ કર્યો તેવામાં શબ્દ
તેના ગામ તરફ ચાલી ગઈ.

પગિંડની કાપી તરફ શબ્દને
દન પુષ્પથી તેની પૂજા કરી,
જા, નાનકુમાર ! હવે સાવધાન
! કુડમાં ચોખા, સરસવ વિષે
લાગ્યો. જેમ જેમ છટકાવક
યા લાગ્યો તે વખતે યોગીએ
ત્રિશુલ શુદ્ધિ ને લખવા થો.
! કહ્યું છે કે—

તથા ક્રિયા ।
પતા ॥
તેવું ક્રિયામાં. સાધુ પુરોને
! બાટયું, પણ તે શબ્દનો મુખ

આ વખતે આપણી વાર્તાનો નાયક શ્રીચંદ્ર મદનસુદરીને લઈ પેલા સ્મરણમાંથી જુદો પડી બહીં આવે છે. દૂરથી આ મહા ચૈત્યને જોઈ તેના હૃદયમાં અપાર હર્ષ થઈ આવ્યો. તેણે મદનને કહ્યું, પ્રિયા ! આજની મુસાફરી કૃતાર્થ થઈ છે. જુઓ, આ સુદર જીન પ્રાસાદ કેવો ગગનની સાથે વાતો કરતો રમણીય દેખાય છે ? ચાલો, આપણે એ મહા પ્રાસાદનાં દર્શન કરી પવિત્ર થઈએ. જિન પ્રતિમાનું પવિત્ર ધ્યાન ધરી, માનવ બને કૃતાર્થ કરીએ. આસ્તિક શિરોમણી પ્રમદા તે સાંભળી હર્ષ પામી. બંને હતાવળે પગલે આગળ ચાલ્યાં. અનુક્રમે જીન પ્રાસાદની નજીક આવ્યાં. બંને શ્રાવક દંપતિ ત્રિકરણ શુદ્ધિથી પવિત્ર થઈ જિનાલયમાં પેઠાં. પરમ ભક્તિભાવથી પ્રતિમાને નીરખી, વંદન કરી, શ્રીચંદ્રે નીચેનું સ્તવન મધુર સ્વરે ગાવા માંડ્યું—

સ્તવન.

રાગ બિહાગડો.

મનમાં આવજો રે નાય, હું થયો આજ સનાય. મન. (એ આકણી.)

જયજિનેશ નિરજનો, ભંજનો ભવદુઃખ રાશિ,

રંજનો સવિ ભવિ ચિત્તનો, મંજણો પાપનાપાશ. મન૦ ૧

આદિ બ્રહ્મ અનૂપ તું, અબ્રહ્મ કીધા દૂર,

ભવભ્રમ સવિ ભાજી ગયા, તુહિ ચિદાનંદ સનૂર. મન૦ ૨

વીતરાગ ભાવ ન આવહી, જીહાં લગે મુજને દેવ,

તિહાં લગે તુમ પદ કમલની, સેવના રહો એ દેવ. મન૦ ૩

યદ્યપિ તુમો અતુલી બળી. યશવાદ એમ કહેવાય,

પણ કબજ આવી મુજ મને, તે સહજથી ન જવાય. મન૦ ૪

મન મનાવ્યા વિણ માહરં, કેમ બધથી છુટાય,

મનપ્રાપ્તિ દેતાં ચક્રાં, ક્રોધ પાસવડે ન અલાય. મન૦ ૫

હઠ બાળનો હોયે આકરો, તે લહોછો જિનરાજ,

જાણું કદાચે શું હોયે, ગિરિઆ ગરિબનિવાજ. મન૦ ૬

જ્ઞાનવિમળ ગુણથી લહો, સવિ ભવિક મનના ભાવ,

તો અક્ષયસુખ લીલા દિયો, જેમ હોયે સુજશ જમાવ. મન૦ ૭

ઉપર પ્રમાણે પ્રભુની સ્તુતિ કરી, રોમાંચિત શરીરે હૃદયની ભક્તિ દર્શાવી, બંને દંપતિ બાહરે નીકળ્યાં.

આ જિન પ્રાસાદ તે શકાવતાર નામે તીર્થ કહેવાતું હતું. તેની પાસે સિદ્ધપુર

એક વખતે વિહાર કરતા કોઈ દેવળી ત્યાં આવી ચડ્યા એ દુષ્ટી જીવ મહા મુનિની પાસે આવ્યો. તેણે મુનિને વદના કરી પૂછ્યું, મહાનુભાવ ! મને આવી મહા વિપત્તિ કેમ પડી હશે ? જાતી મહારાજે ક્ષણવાર વિચારી કહ્યું, ભદ્ર ! તે પૂર્વ ભવે અગીયાર કાંકણી દેવદ્રવ્ય ખાધું છે, તેથી તું આવી મહા વિપત્તિનો પાત્ર થયો છું એટલું સાબળતાજ સકારાના જીવે આત્મનિદા કરવા માંડી અરે ! હું મહા પાપી થયો, મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત કરી મેં જૈન ધર્મને આરાધ્યો નહીં, સિદ્ધાંત સાબળી મેં મારું જીવન સાર્યક કર્યું નહીં અહા ! હું કુળમાં અગાર થયો, દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરી મેં મહા પાપ ઉપાર્જન કર્યું, મારા જીવિતને ધિક્કાર છે પછી તેણે વિનયથી મુનિરાજને પૂછ્યું, મહારાજ ! હું આ મહા પાપ કર્મમાથી કેવી રીતે છુટું ? તે ઉપાય કૃપા કરી બતાવો જ્ઞાની બોલ્યા, ભદ્ર ! જે ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યવડે દેવરણ આપી, તેમાંથી મુક્ત થા તો, તું પાછો સુખી થઈશ તે સાથે એવો અભિગ્રહ કરજે કે, તારે પોતાને માટે જેટલું અન્ન, વસ્ત્ર, જોડણી, તેટલું દ્રવ્ય રાખવું, અને બાકીનું દ્રવ્ય દાટીગમે હોય, તોપણ તે ચેતદ્રવ્યને અર્ધે વાપરવું આવા ઉત્તમ અભિગ્રહના પ્રભાવથી તું સર્વ રીતે સુખી થઈ, ઉત્તમ પદનો અધિકારી થઈશ.

જ્ઞાનીનાં આવાં વચનથી તેણે તેવો અભિગ્રહ ધ્યાન કર્યો મુનિરાજ ત્યાંથી વિદાર કરી ચાલ્યા ગયા, પછી સંકાશના જીવની મર્વ પ્રકારે ઉત્પત્તિ થતા મોટી વ્યાપારમાં તેણે અનગણ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કર્યું, અત્યંત સમયમાં તે દોટીધવજ થઈ પડ્યો. પોતાના અભિગ્રહ પ્રમાણે નિર્વાહ જેટલું દ્રવ્ય રાખી, બાકીનું દ્રવ્ય તેણે ચેત્ત અર્ધે અર્ધી નાખ્યું ભારતવર્ષ ઉપર ઘણું રથજો સુદર જિન પ્રાસાદો બધાવા, દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ થાય, તેવી મોટી મોટી દ્રવ્યની થાપણો મુકી, સંધને મોપી દીધી સાત દેવદ્રવ્યમાં પાણી દ્રવ્યનો ઉપયોગ મારી રીતે કર્યો અત્યંત સમય લઈ, તપસ્યા કરી, સંકાશના જીવને દેવદ્રવ્યના ઉપજીવ, અને મોટા ના મહા માર્ગનો તે સર્વજ્ઞ અધિકારી થઈ ગયો.

પ્રિય ભંધુઓ ! એ સંકાશનું દેહન લઈ, તમારે પ્રવર્તન કરવું તેટલો મન અગીયાર કાંકણીના દેવદ્રવ્યથી સકારી દેટલી વિરુદ્ધતા કેરવી, તેના અર્ધ કરો જીવ કુળમાં જન્મ લઈ દેવદ્રવ્ય ખાવું, તેના રીતે અન્ન જીવ વિન મુલુ પમલુ સદા છે ના મારી વ્યાજવિકાના જગતમાં વળી સાધને છે, તે સદા દેવદ્રવ્યની મારી અર્ધ, પ દેવદ્રવ્યની દ્રવ્યજ કરવી નહીં દેવદ્રવ્યને માર નીવેના વળુ પદ અર્ધન દ મનન સનેન છે

દેવદ્રવ્યેણ વા દુર્લભદ્રવ્યેણ વહનમ્ ।

તદનં હૃદનામાય મનોઽપિ નન્દ્ય વ્રજેન્ ॥ ૧ ॥

અન્વાપદેવવાંદિસંદવાદનમીદે 。

સ મર્પિદેવદ્રવ્યેણ વહનમીદે ॥ ૨ ॥

ના નામ માં આચરતો, એ

તની પાના માટે ધણ
તની, મંદારા શ્રાવક પવિત્ર
તની શ્રાવક સકારાની દેશરેખ
તની, જપને ન્યાય પ્રમાણે દેવ
તારા બેસી ગયો હતો કે, મોઢ
ત ન ન રતુ

મહા પાપ કરીને પછી તેના
તનો અત આજો મુલુ પાપી
તની દસ પ્રમાની વેદના ભોગવી,
તનાના વળુ કુડમાં તેને
તપ તેને ભણ્યું કરી મોકલામાં
તનન, ધરધગતા મીસાનો રસ
તપનવ્યા, અસિપત્ર વનમાં લઈ
તમે નેકડો મળુનો બોલો મુકી
ના રીતરમા ભોગવામાં આવી,
તને શ્રાવકી તેને પરોવવામાં
કાવા માડી, અને હેદ તથા
તપ, તાળવું અને દોડો ખેંચવા
કાશ તિર્યચની મતિમાં આવ્યો
દોડીના બધ, અકુદ્ય, પરોણું,
પ્રધા અને વળાને સહન કર્યા,
કેલે દ્રિય, જળચર, અળચર અને
તે મનુષ્ય ગતિમાં આવ્યો દેવ
હાય, પગ, નાસિકા, હોડ જીભ,
ઠાં, ગોઠ, દારિદ્ર અને અપમાન

વેદના ભોગવી, સકારા મનુષ્યમાં
તેના માતાપિતા ગુજરી ગયા,
તેણાવા લાગ્યો, હેવટ તેને અપ
તપલુ કરવાનો વખત આવ્યો તે

वरं च ज्वलने वेशो वरं च विषभक्षणम् ।

परं यल्लिङ्गि द्रव्येण संबन्धं नैवं कारयेत् ॥ ૩ ॥

દેવદ્રવ્યથી અને ગુરુદ્રવ્યથી જે દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી, તે દ્રવ્ય કુળના નાશ માટે થાય છે, અને મૃત્યુ પામ્યા પછી નરકે જાય છે. જે અન્યાય, દેવ અને પાપ ડીના સબધથી દ્રવ્યની ઇચ્છા રાખે છે, તે મપના કુચડાથી પોતાનું ઘર ધોળવા ઇચ્છા રાખે છે. અગ્નિમાં પેસવું સારૂ, અને વિષ લક્ષણ કરવું સારૂ, પણ લિંગી મુનિના દ્રવ્યની સાથે સંબંધ કરવો સારો નહીં.

બધુઓ ! દેવદ્રવ્ય વિષે ખીણ એક જાણના યોગ્ય કથા છે. સાકેત નગરમાં સાગર નામે એક શેઠ રહેતો હતો, તે શેઠની પ્રતિષ્ઠા સારી હતી, તે ધર્મનો રાગી હતો, તે નગરમાં એક ભવ્ય દેરાસર હતું, તેની અદર પ્રતિમાજી પ્રભાવિત્ હતો, તેથી લોકો દુરથી તેની યાત્રા કરવાને આવતાં હતા. આથી તે જિન ચૈત્યનો વહીવટ મોટો થઈ પડ્યો હતો. સાકેત નગરના સઘે મળી, તેના વહીવટનું કામ સાગર શેઠને સોંપ્યું હતું. ચૈત્યની આવક, જીવક અને નોકરોની બધી વ્યવસ્થા સાગર શેઠ રાખતો હતો; સર્વ પચે મળીને સાગર શેઠને કુલસત્તા આપી હતી.

સાગર શેઠને જુદા જુદા કરીયાણાનો વેપાર હતો, તેની દુકાન ઉપર જથ્થાબધ માત્ર ખપતો હતો, માલમાં વિશેષ નાણું રોકવાથી તેને ઘણો લાભ આવતો હતો. પ્રથમ તો સાગર શેઠ ચોખ્ખો રહ્યો હતો, પણ પાછળથી લોભના ઉત્થથી તેની વૃત્તિમાં શરદેર થયો પોતાના વેપારમાં તેણે દેવદ્રવ્ય રોકવા માંડ્યું અને તેનો લાભ પોતે લેવા લાગ્યો. દેવદ્રવ્યથી ગોળ, ઘી, અને વસ્ત્ર પ્રમુખ ખરીદી, તેને મોઢે ભાવે, વેચી તેણે સારો લાભ મેળવ્યો. તે દેવદ્રવ્યનો આવો પોતાના વેપારમાં ઉપયોગ કરતો, તથાપિ મનમાં જ-રાપણુ શકા લાવતો નહીં કર્મયોગે તેના આયુષ્યનો અત આવ્યો; આવું થોડું કર્મ ઉપાર્જન કરી, સાગર શેઠ મૃત્યુ પામ્યો. પ્રથમ તે નાગરીમાં પડ્યો, ત્યાંથી નીકળી તે જંગલ મનુષ્ય થયો, તે પછી ખીણ નારકે ગયો, પછી મોટો મત્સ્ય થઈ અવતર્યો, કાંઈ મ્લેચ્છે તે મત્સ્ય ખરીદ કર્યો તેના અંગનું છેદન કરી, મ્લેચ્છે અતિ કષ્ટ પમાડ્યો. પછી તે ચોથી નારકે ગયો, પાછો મત્સ્ય થયો, એમ જેવાર સાને નરકમાં ભર્યો એક હજાર કાકણી દેવદ્રવ્ય ખાધાથી તેણે ઘણી વિટળના ભોગવી તે પછી શ્વાન, ભુડ, બકરો, મેદો, દેડકો, મૃગલો, સમલો, શાખર, શીયાળ, માર્ગર, ઉદર, નોખીઓ, ઘરેણી, જુડ, મત્સ્ય, સર્પ, વીંછી અને વિદ્યુતો કીટો, એમ એકહજાર જનના અવતાર તેને લેવા પડ્યા તે શિવાય પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશના જીવરૂપે થયો. તે પછી એકે દ્રિય, બેઘદ્રિ, તેઘદ્રિ, ટ્રાયદ્રિ તથા પચ્ચેદ્રિય જીવ થયો. તેવા લાખો જીવ અનુભવી, પાછો મનુષ્ય જન્મ આવ્યો. વસ્ત નગરમાં વસુદત્ત નામના કોટી પતિની સ્ત્રી વસુમતિના ઉદરમાં અવતર્યો, તે ગર્ભમાં અવતાર વસુદત્ત શેઠની બધી સમૃદ્ધિ નાગ પામી ગઈ. તેનો જન્મ થતા પિતા, અને પાંચ વર્ષની વય થતા માતા મૃત્યુ પામી ગઈ, આથી લોકો તેને નિઃપ્રાણ

२६५

[illegible]

એક એક પીછું લેવાથી તારૂં દારિદ્ર દૂર થઇ જશે. યક્ષનાં આવાં વચન સાંભળી તે હર્ષ પામ્યો, અને તેણે મનવાંછિત પૂરા થવાની આશા બાધી પછી પ્રતિદિન એક એક પીછું લેતાં તેની પાસે નવાણું પીછા એકઠાં થયા, ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે, મારી પાસે સમૃદ્ધિ થઇ, હવે શામાટે જંગલમાં રહેવું ? હવે આજે તે મોરના બધા પીછાં એક સાથે પકડી લઉં, અને પછી જંગલમાંથી ચાલ્યો જાઉં. આવું વિચારી તે મોરના બધાં પીછા પકડવા ગયો, ત્યાં તે મોર કાગડો થઇ ગયો, અને જે પહેલાના નવાણું પીછા હતા, તે પણ બદલી ગયા. તત્કાળ તે દુઃખમાં આવી પડ્યો, અને પોતાના કર્મને માટે પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો.

નિઃપુણ્ય ચિંતાતુર થઇ આગળ ચાલ્યો, ત્યાં ટ્રાઇ જ્ઞાની મુનિ જોવામાં આવ્યા. તેમના ચરણમાં પડી તેણે પુછ્યું, સ્વામી ! મારા કર્મનો પાર ક્યારે આવશે ? મુનિએ પ્રત્યક્ષ થમથી તેનું પાપ, અને તેથી થયેલા બધા પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી નિપુણ્યે કહ્યું. કૃપાળુ મહામુનિ ! મને પ્રાયશ્ચિત આપો, દેવદ્રવ્યના ભક્ષણથી લાગેલ મહા પાપ દૂર થાય, તેવો ઉપાય દર્શાવો. મુનિ જોલ્યા—દેવદ્રવ્યનું ઋણ મુક્ત થાય, તેટલું અધિક દ્રવ્ય આપવા વિચાર કરી વેપાર કર માત્ર તારો નિર્વાહ થાય, તેટલું અન્ન, વસ્ત્ર રાખી બાકીનું દ્રવ્ય દેવને અર્પણ કરવાનો અભિગ્રહ કર.

મુનિનાં વચનથી નિપુણ્યે તેવો અભિગ્રહ ધર્યો, અને પછી વ્યાપાર કરવા આરભ કર્યો. તેની શુભ વાસનાથી દ્રવ્યનો લાભ મળ્યો, અને તે દ્રવ્યથી તે દેવ ઋણુમાંથી મુક્ત થયો. પછી તે શ્રાવક ધર્મમાં નિશ્ચલ થયો. અનુક્રમે પોતાના નગરમાં આવી, રાજમાન્ય એવા ધનાઢ્ય નગરશેઠની પદ્મીને તે પ્રાપ્ત થયો. પ્રત્યેક પર્વે જિન પૂજા, મહોત્સવ, અને સાધર્મી વાત્સલ્ય કરી, તેણે જિન નામ કર્મ બાંધ્યું. અવસરે સયમ લઇ, ગીતાર્થ થઇ, દેશના આપી, અરિહંતની ભક્તિ કરી, પ્રથમ સ્થાનક સેવી, સર્વાર્થસિદ્ધે દેવતા થઇ, મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં તે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થયો.

સાધર્મી બંધુઓ ! આ કથા ઉપરથી તમારે દેવદ્રવ્યને માટે ઘણો બોધ લેવાનો છે. તેવી રીતે સાધારણ દ્રવ્ય, અને જ્ઞાનદ્રવ્ય વિષે પણ તમારે વિચારી લેવું. બંને દ્રવ્ય પણ દેવદ્રવ્યની જેમ અભક્ષ્ય છે. શ્રાવકનો પુત્ર કદિ પણ સાધારણ અને જ્ઞાનદ્રવ્યની ઇચ્છા કરે નહીં. તે વિષે કર્મસાર અને પુણ્યસારની કથા જાણવા જેની છે, તે કથા નીચે પ્રમાણે છે.

લોગપુર નગરમાં ધન નામે એક શેઠ હતો, તે ચોવીશ ટાટી સુવર્ણનો અધિપતિ હતો, તેને ધનવતી નામે સ્ત્રી હતી, તેના ઉદરથી કર્મસાર અને પુણ્યસાર નામે બે પુત્ર થયા, તેઓને માતાપિતા ઉત્તમ લાડથી ઉછેરતાં હતા. એક વખતે ધનશેઠે ટ્રાઇ નિમિત્તિયાને પુછ્યું કે, આ બંને પુત્રોમાં ભાગ્યશાળી પુત્ર કયો છે ? અને ભાગ્ય રહિત કયો છે ? નિમિત્તિયાએ કહ્યું, શેઠશ્રી ! આ તમારો કર્મસાર પુત્ર શક, બુદ્ધિ વગરનો, નિર્ધન અને જીવ રહિત છે, તે તમારું બધું દ્રવ્ય સુમાવશે, અને નવું દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી શકશે.

१. हाहा मयन माशगणी ते हप
 २. प्रतितिन ऐक ऐक पीछु
 ३. भारी पासो सभुद्धि थप
 ४. पीछा ऐक साथे पकडी बड
 ५. नाना जधा पीछा पकडवा गये,
 ६. रता, ते पछु जधडी गवा
 ७. पचाताप करवा लाग्यो

॥ नानी मुनि जेवामा जाय्वा.
 पाव प्यारे आवरो ? मुनिजे प्र.
 प पट्टी स लणायु ते सखिणी
 । देवदयता लक्ष्मणी वाजे
 - नयन्युत ऋषु मुक्त थाप, तेडु
 । निराद थाप, तेडु अन, वर

અને પછી વ્યાપાર કરવા આરભ
કર્યાથી તે દેવ જાણુમાથી મુક્ત
તા નગરમા આવી, નગમાન્ય
ગિન પૂજા, મહોત્સવ, અને
સરે સયમ લાઇ, ગીતાર્ય થઇ,
ધી, સર્વાર્થસિદ્ધે દેવતા થઇ, મહા

દેવદાસને માટે ધણો ખોષ લેવાનો
! તમારે વિચારી લેવું. બંને દાસ
પણ સાધારણ અને જ્ઞાનવ્યવી
ક્યા બાણવા જેવી છે, તે ક્યા

તે ચોવીશ કોટી સુવર્ણનો અધિપતિ
સાર અને પુણ્યસાર નામે જો
તા. એક વખતે ધનજોરે કાષ્ટ નિ
જા છે ? અને લાગ્ય રહિત મ્યો હો ?
શક, બુદ્ધિ વગરનો, નિર્ધન અને
નવુ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી દુઃખ

તમે જાને પૂર્વે ચંદ્રપુરમાં જનદત્ત અને જિનદાસ નામે આવક હતા જૈન ધર્મમાં ઘણી પ્રીતિવાળા અને ઘણા આસ્તિક હતા તમારી શુદ્ધ વર્તણૂક જોઈ ચંદ્રપુરના આવકોએ તમને સાધારણ દ્રવ્ય અને જ્ઞાનદ્રવ્યની વ્યવસ્થા કરવાનું મોખ્યુ. કેટલાએક વખત સુધી તમે એ દ્રવ્યની સારી રક્ષા કરી એક વખતે જિનદત્તે પોતાને માટે એક પુસ્તક લખવા આપ્યું. પોતાની પાસે જ્ઞાનદ્રવ્ય કાઢી લેવા નહીં, એટલે સાધારણ દ્રવ્ય તેમાં વાપર્યું. અને તેણે વિચાર્યું કે, આ દ્રવ્ય પણ જ્ઞાનદ્રવ્ય જેવું જ છે, આથી પુસ્તક લખનારને બાર દ્રામ તેમાંથી આપ્યા બીજા જિનદાસે એકવાર એવું વિચાર્યું કે, સાધારણ દ્રવ્ય સાતે ક્ષેત્રમાં કામ આવે છે, તેથી સાત ક્ષેત્ર માટેલો આવક પણ તેને વાપરી શકે છે તે વિષે અગમમાં નીચેની ગાથા લખેલી છે—

જિનભવન વિંવ પુથ્થય, સંઘ સરુવાઈ સત્ત સિત્તાઈ ।

વિવિહં ઘળંપિ જાયં શિવફલ્યમહો અળંતગુળં ॥ ૧ ॥

જિનભવન, જનગિંબ, પુસ્તક, સંઘ વગેરે સાત ક્ષેત્રોમાં જે વિવિધ દ્રવ્ય વાવે, તેને અનંત ગુણવાળું મોક્ષદાયક મળે છે. આવું વિચારી તેણે નિશ્ચય કર્યો કે, હું પણ સાત ક્ષેત્રમાં છું, માટે તે દ્રવ્ય વાપરી શકું. પછી તેણે પોતાના ઘરના વ્યવહારમાં બાર દ્રામ સાધારણ ખાતામાંથી વાપર્યો આ મહા પાપ લાગવાથી તેઓ જાને આયુષ્ય પૂરી કરી પેલી નારકીએ ગયા, એ મહા પાપને માટે વેદાંત પ્રમુખ અન્ય શસ્ત્રો પણ નીચે પ્રમાણે લખે છે.—

પ્રમાસ્વે મા મતિં કુર્યાત્ પ્રાણૈઃ કંઠગતૈરપિ ।

અગ્નિદગ્ધાઃ પ્રોહંતિ પ્રમાદગ્ધો ન રોહતિ ॥

પ્રમાસ્વં બ્રહ્મહત્યા ચ દરિદ્રસ્ય ચ યદ્દનમ્ ।

ગુરુપત્ની દેવદ્રવ્યં સ્વર્ગસ્થમપિ પાતયેત્ ॥

અરે પ્રાણી ! તું સાધારણ દ્રવ્ય ખાવાની શુદ્ધિ કરીશ નહીં અગ્નિથી દગ્ધ થયેલા ફરીવાર ઉગે, પણ સાધારણ દ્રવ્ય ખાઈને દગ્ધ થયેલો ફરીવાર ઉગતો નથી. સાધારણ દ્રવ્ય, બ્રહ્મહત્યા, દરિદ્રતા દ્રવ્ય, ગુરુ પત્નીનો સગ અને દેવદ્રવ્ય તે સ્વર્ગમાં રહેલાને પણ ખરે છે.

પહેલી નારકીનું દુઃખ બોગવી તેઓ ભુજપરિસર્પ થયા, તે પછી બીજી નારકે ગયા, ત્યાંથી નીકળી ગીધપક્ષી થઈ ત્રીજી નારકે ગયા એમ એકાએક ભવ કરી સાત નારકે ગયા તે ગંધી એકેદ્રીય, બેષ્ઠદ્રી, વિગેરે તિર્થંચ ગતિમાં લખ્યા—એકંદર બારહળ્લર ભવમાં તેમણે ભ્રમણ કર્યું. ત્યાંથી ચવીને તમે અલારે મનુષ્ય થયા છો. સાધારણ અને જ્ઞાનદ્રવ્યમાંથી બાર દ્રામ દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરવાથી તમે આવા કષ્ટ બોગવો છો, જ્ઞાનદ્રવ્યની

હા મુદ્દતનો સમય હતો, આવકની દિનચર્યા પ્રમાણે જન્યત થવાનો અવસર હતો. આ પવિત્ર સમયે ધાર્મિક આવક જન્યત થઈ, આત્મચિત્તવન કરે છે. હું પોતે કોણ છું ? ક્યા સુતો છું ? ભૂમિ ઉપર છું, અધર છું, કે ક્યાં છું ? મારે આ વખતે શું કરવું જોઈએ ? એ વિચાર પવિત્ર આવકના હૃદયમાથી ઉદ્ભવે છે. કાંઈપણ સચાર ક્યા વગર ચતનાપૂર્વક આવકપુત્ર તે સમયે જન્યે છે, અને ધર્મક્રિયા આરાધે છે, ગતિરૂપ મહારાણી પોતાના મહાગન્ય ઉપરથી વિદાયગીરી લે છે. તેનો પ્રકાશમાન તારારૂપી ઝમ્મો અદશ્ય થતો જાય છે, ચદ્રરૂપ પતિના વિયોગથી તે પોતાના શૃંગારને લજ્જા દે છે.

આ સમયે એક દ પતી અટવીમાં એક જાયાદાર વડના વૃક્ષ નીચે વાસ કરી રહ્યા છે, પ્રેમી પ્રિયાની રક્ષા માટે તેનો પ્રેમી પતિ પહેરેગીર થયો છે, રાત્રિના પ્રત્યેક પ્રહરે પતિ જન્યત રહે, તેને માટે પ્રેમપૂર્ણ પત્ની ચિતાતુર રહે છે, અને પતિને સુવાડી પોતે જન્યત રહેવા પ્રયત્ન કરે છે, રાત્રિના કેટલાક સમય સુધી પતિને વિશ્રામ આપી, ચોથે પહેરે તે નિર્મળ હૃદયની નારીના નયન ઉપર નિદ્રાએ મોટો ધસારો કવો છે, ગૌર અગવાળી ગૌરી ગાઢ નિદ્રામાં તક્ષીન થઈ ગઈ છે, બ્રહ્મ મુદ્દત થયું છે, તથાપિ તે હજી નિદ્રાનો મહાનદ અનુભવે છે.

અનુક્રમે અશ્લોકદય થવા આવ્યો, તથાપિ ઘટાદાર વડ નીચે હજી અધકાર ભરાઈ રહ્યો છે, તેની આસપાસ તેનો પહેરેગીર હાથમાં નગન ખર્જું લઈ રહે છે, તેના હૃદયમાં પ્રિયાને નિદ્રાનું પૂર્ણ સુખ લેવા દેવાની પ્રત્યજ્ઞા પ્રગટી રહી છે, પ્રિયાને નિદ્રામાં ભરપૂર જોઈ તે વિદ્વાન્ નાયક નીચેની ગાથા સભારે છે

जननीं जन्मभूमिश्च निद्रा पश्चिमरात्रिजा ।

इष्टयोगः सुगोष्ठी च दुर्मोचाः पंच देहिनाम् ॥ १ ॥

જનની માતા, જન્મભૂમિ, પાંચલી રાતની નિદ્રા, ઇષ્ટ જનનો યોગ અને સારી ગોષ્ઠ-ગમત, એ પાંચ વાનાં પ્રાણીઓને છોડવા મુશ્કેલ છે.

“ આથી પ્રિયા ગુલાબી નિદ્રા લેતી હશે, રાત્રીએ કેટલાક સમય તે જન્યત રહેલી છે ” આ પ્રમાણે વિચાર કરતા શ્રીચંદ્રે દુઝડનો ગળદ સામગ્યો, અરણની રક્તપ્રભા જાળી થવા માંડી, એટલે તે નીચનું પદ ગાવ્યો—

प्रोज्जृम्भते परिमलः कमलावलीनाम्
 शब्दायते क्षितिरुहोपरि ताम्रचूडः ।
 मार्गस्तवापि मुकरः खलु शतिलत्वा
 दुत्थीयतां मुनयने रजनी जगाम ॥ १ ॥

ક્રમજની શ્રેણીઓની ખુશખો વધતી જાય છે, વૃક્ષ ઉપરથી કુડો શખ્દ કરે છે, વળી શીતળતાને લઈ ચાલવાનો માર્ગ સુગમ છે, માટે હે મુદ્દ નેત્રવાળી સ્ત્રી ! તુ હિં, ગત્રિ ચાલી ગઈ એ પછી બોલી ગ્લેહા, તથાપિ શ્રીચંદ્રે દાષ પલ્લુ પ્રિયાનો સમાર કે શખ્દ સાલજ્યા નહીં, તેવામા ધાસને ચરવાને નીકળેલાં દુઃખોને, ઉડતા પક્ષીઓને ચ્વને મૂર્ખની રક્તવર્ણી મૂર્તિને ટેખાવ બેઠા ને નીચું પછી બોલ્યા—

एते ब्रजंति हरिणामृणभक्षणार्थं
चूर्णीं विधातुमथ यांति पक्षिणोऽपि ।
भृंगं स्पृशत्युदयसानुमतो विवस्वान्
उन्धयितां मृनयने रजनी जगाम ॥ १ ॥

[illegible]

૧. ત્યાં પ્રમાણે માથન થયોનો અવ
 આવક નાથત થઈ, આત્મચિત્તવ
 ના હુ ? જૂમિ ઉપર હુ, અધર હુ,
 હુ જ નોષએ ? એ વિચાર થવિત
 વગર ચતના પૂર્વક આવકપુત્ર તે સ
 ૧. ૧૫૧ પોતાના મહાનિત્ય ઉપચી
 ન્ય ચો નાથ છે, ચદ્રરૂપ પાતના

માદાન વળના પત્ર નીચે વાસ કઠી
પર-ગીન થયો છે, ગતિના પ્રત્યેક
તાનુર ના છે, અને પતિને મુવાડી
નય મુધી પતિને વિશ્રામ આપી,
દાગે મોટો ધસારો દેશે છે, જાગ
રુદ્ધ થયુ છે, તથાપિ તે હળુ

તો વડ નીચે ટલુ અધાર ભરાઈ
ખજૂં ઝાટ ફે છે, તેના હૃદયમાં
પ્રગતિ રહી છે, પ્રિયાને નિદ્રામાં
છે

त्रिजा ।
देहिनाम् ॥ १ ॥

निद्रा, एव जनते यात्र अने रीती
१ छे
रीत्ये कुत्रोक्त समर्थ ते जन्मन ०८२
शब्द सावधानी, अक्षरानी १२३

યત્કદાપિ મનસા ન ચિંત્યતે
 યત્સ્પૃશંતિ ન ગિરઃ કવેરપિ ।
 સ્વમટ્તિરપિ યત્ર દુર્લભા
 દેલયૈવ વિદધાતિ તદ્વિધિઃ ॥ ૧ ॥

કદિ પણ જેનું મનમાં ચિંતન ન થાય, કવિની વાણી પણ જેને સ્પર્શ કરી શકે નહીં, અને જેને માટે સ્વપ્નામાં પણ ખ્યાલ ન હોય, તેવો અનાય વિધિ [કર્મ] હેલા માનમાં કરે છે. ૧

અઘટિત ઘટિતાનિ ઘટયતિ
 સુઘટિત ઘટિતાનિ જર્જરીકુરુતે ।
 વિધિરેવ તાનિ ઘટયતિ
 યાનિ પુમાન્ નૈવ ચિંતયતિ ॥ ૨ ॥

વિધિ ન ઘટે તેવું ઘટાવે છે, સારી રીતે ઘટેલું હોય, તે શિથિલ કરી નાખે છે, અને જે પુરુષના ચિંતવવામાં ન આવે, તેને પણ ઘટાવે છે. ૨

જં ચિય વિઠિણા લિહિયં, તં ચિય પરિણમઃ સયલ લોયસ્સ ।
 ઇય જાણે વિણુ ધીરા, વિહુરેવિન કાયરા હુંતિ ॥ ૩ ॥

જે વિધિએ લખેલું હોય, તેજ સર્વ લોકોને પરિણમે છે, એમ બળથી ધીર પુરુષો કાયર થતા નથી. ૩

આ પદ્યનું ઉચ્ચારણ કરી તેણે વિચાર્યું કે, હવે વિશેષ ચિંતા ન કરવી, ચિંતા કરવાથી વિશેષ શોક થાય છે. હાનિ, લાભ સર્વ કર્મની સત્તાને આધીન છે. તેમાં બીજો તો માત્ર નિમિત્ત છે જે કર્મને ન માની બીજા ઉપર આધાર રાખે છે, તે કલ્પવૃક્ષને છોડી આવળના વૃક્ષ સાથે બાંહે છે. કર્મની સત્તા મોટી છે. આ પ્રાણી અખંડિત સુખ મેળવી શકતું નથી. ઉદય અને અસ્ત સાથેજ છે આત્મ નિચારી તે નીચેનું એક પદ્ય બોલ્યો—

કસ્ય સ્યાન્ન સ્વલનં પૂર્ણાઃ સર્વે મનોરથાઃ કસ્ય ।
 કસ્યેદ મુલં નિત્યં દૈવેન ન સ્વંદિતઃ કોવા ॥ ૧ ॥

કોનું જન્મ કનું નથી ? કોના મનોરથ પૂર્ણ થતા નથી ? આ વ્યગ્રતા નિત્યે સ્વંદિત છે તે કહે છે ? દૈવથી અનિત કોનું નથી ?

વાચના અનુમાનથી આ દપતીને બાણી શક્યા હશે, તથાપિ પુનરુક્તિ કરવી પડે છે તે શ્રીચંદ્રમાર અને મન્નસુદરી દત્તા, તેઓ મુસાફરી કરતા આ અરણ્યમાં આવી ચડ્યા હતા, ત્યાં કોઈ દુ'ટે મન્નાનું હૃદય કહેલું છે શ્રીચંદ્ર પ્રમાદમાં રહ્યા ન હતા, તે સવથા બચત હતો, તથાપિ કર્મની પ્રવળતાથી આ બનાવ બન્યો હતો, મદનાનું હૃદય કોણે કહ્યું, તે વાત આગળ અપ્રુથ થશે અત્યારે શ્રીચંદ્ર ધૈર્ય રાખી સાવધાન રહ્યો હતો, કર્મની અમૃતિ અને ભાવિની સત્તા ઉપર વિચાર કરી તેણે ધૈર્ય ધારણ કર્યું હતું, તે સાથે ધર્મ ભાવનામાં બચત થશે હશે, આર્તન ધર્મની ઉપાસનાને યોગે તેનામાં મદનાની મોહદશા ટૂંકી પામી ન હતી, તેનામાં ડટતા આવી હતી, અને તે કર્મ ઉપર આધાર રાખી તેમાં અચળ રહ્યા હતા શ્રીચંદ્ર મદનાને ડટ્યમાં રાખી, ભાવી ઉપર આશા બાંધી આગળ શું કર્યું ? તે વિચાર જીવિની વિચારના ઉપર રાખી, શ્રીચંદ્ર ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો કાણે કાણે પોતાની સદગુણિની મદના તેને યાદ આવતી હતી, પણ પોતાના ધૈર્યથી તેના હૃદયમાં મોહ કે અનાય પ્રગટ થતો નહતો. વળી કોઈ વેળા તે એવો વિચાર પણ હતો કે, પ્રેમાળ હૃદયની મદના માગ મિત્રા સી મીને સ્ત્રી શકશે ? તે પતિપ્રાણ પ્રમદાની શ્રી ગતિ પ્રગે ? તેના અવિતની તાતી તે નહીં થાય ? વળતે કોઈ દુષ્ટ તેણીની ઉપર બળાનું કરશે, તે તે સ્ત્રી અવિમા મા મીને પેતનું અતિ પ્રાર્થ કરશે ? સતી સ્ત્રીઓ પ્રાણ બતાવે પણ મીલન પ મન્નને ન મળી નહીં નીચળતી આ વિદ્યાઓ પોતાના શીયળને પ્રાણથી દબાવે નહીં તે એ કે એ મુદ્દપ મદામય આપી તે શીયળસ્તનને ખરીદ કરે છે મીલનપ્રાપ્તિ ને મેલિન ન મિલન ન આ આર્ત દેશને નીપાવનારી છે મન્નસુદરી પણ તે આદેહી તે ને મિલન મળે ન મળે નહીં. તે પ્રેમવતી પત્ની મારા શિવાય સી મીને રા શકે નહીં મળે ન મળે તેણીને હૃદય કરનાર હાથી મુરખ તે સ્ત્રીલાને સ્પર્શ અત્યંત કરે, તે હૃદયને તે નહીં મળે નહીં હશે ? આનું વિચારી શ્રીચંદ્ર આશ્ચર્ય ન પાડે તે ને નહીં મળે ન મળે નહીં ન મળે ન મળે ન મળે નહીં હશે, અને મારામાં હાથ પણ સ્પર્શની કે નહીં નહીં, તે મદના નિ વ મેલન તેણીના શીયળનું સર્વદા સ્પર્શ કરે. સ્પર્શ ને નહીં મળે ન મળે નહીં ન મળે નહીં હશે આપણને તેની આ નહીં મળે ન મળે નહીં ન મળે નહીં

|| ૧ ||
ની વાળી પાડુ જેને રસ છે
પ, તથા બનાવ વિધિ [કર્મ]

|| ૨ ||
કં દાય, તે શિથિય કરી નાખે છે,
છે ૨
અમર સયલ લોચસ
હંતિ || ૩ ||
નિહિમે છે, એમ બાણી ધીર પુરો
હવે વિશેષ ચિંતા ન કરવી, ચિંતા
|| સત્તાને આધીન છે, તેમાં બીજો
આધાર નાખે છે, તે કુરપદસ્ત
|| મોટી છે કેમ પ્રાણી અપ્રાણ
છે આનું વિચારી તે નીચેનું ને

નોરયાઃ કસ્ય ।
કોવા ॥ ૧ ॥
શું થતા નથી ? આ અપ્રાણ

ક ઘેર જંગલમાં મોટું સૈન્ય જાવણી નાખી પડ્યું હતું, ચાગે તરફ વીર પુરુષોના શબ્દના પ્રતિધ્વની પડતા હતા, તેમના ત્રાસથી વનનાં પ્રાણીઓ ચકિત થઈ આમતેમ દોડતા હતાં, ફળવાળા વૃક્ષો ઉપર છુટાતુર સૈનીકો ચડી ચડી ફળ પાડતા હતા, ફેટલાએક ફળના રાશિ કરી આસપાસ ભોજન કરવા બેસી ગયા હતા, કોઈ જળાશય ઉપર સ્નાન-પાન કરતા હતા, કોઈ જળ કીડા કગવાને જળાશયમાં મઘરની જેમ પડતા હતા. ફેટલાક અસ્વાર થઈ અટવીમાં અટન કરતા હતા, કોઈ ઉંટ, કોઈ હસ્તી, અને કોઈ ખચ્ચરપર આરઠ થઈ, વન શોભા જોવાને નીકળી પડ્યા હતા. આ વખતે એક તરણ પુરુષ તે જાવણીની આગળ પ્રસાર થયો. દુરથી સેનાનો પડાવ જોઈ, તે મનમાં આશ્ચર્ય પામી ગયો. તે પુરુષની આકૃતિ વીર પુરુષના જેવી હતી, તેની પાંખ ઉપર એક મગજૂત લાકડી હતી. તેનું શરીર ધૂળથી ધૂસરું થઈ ગયું હતું, તેની પાસે ભિક્ષાપાત્ર અને જળનું કમંડળ હતું; તેનો દેખાવ ખરેખર યોગીના જેવો હતો.

આ મુસાફર જ્યારે જાવણીની પાસે ચાલ્યો, ત્યારે એક સૈનિક દોડતો દોડતો આવ્યો; તેણે મુસાફરને ઉભો રાખ્યો, અને વિનયથી કહ્યું ભદ્ર, ! ચાલો તમને અમારા મહારાજ જાવણીમાં બોલાવે છે, મને ખાસ તમને તેડવા માટે મોકલ્યો છે. તે સાંભળી મુસાફર વિચારમાં પડ્યો, હું કોણ ? અને મહારાજ કોણ ? મને બોલાવવાનું કારણ શું હશે ? મારા જેવા અજ્ઞાન માણસને મહારાજ ક્યાંથી જોળણે ? આવું હૃદયમાં ચિંતની તે મુસાફરે કહ્યું, ભાઈ ! મને મહારાજ શામાટે બોલાવે છે ? હું તમારા મહારાજને જોળખતો નથી, તેમ મારા હૃદયમાં કોઈ જાતની આશા નથી. હું એક દુઃખી મુસાફર છું, મારી મુસાફરીનો હેતુ ગભીર છે, મારે કોઈ જાતની અપેક્ષા નથી. સૈનિકે ફરીથી જણાવ્યું, ભદ્ર ! રાજાઓની આજ્ઞા સર્વને માન્ય છે, તમે નિસ્પૃહ છો, તથાપિ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. અમારા મહારાજ કાંઈ કારણ વિના પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. તેઓ ધાર્મિક અને કૃતજ્ઞ છે, તેમની મનોવૃત્તિ સર્વાન્ત નિર્મળ છે, તમારું દર્શન ચર્તાજ તેઓની મુખમુદ્રા ઉપર વિલક્ષણ દેખાવ થયો હતો; જાણે તમારા પૂર્વ પરિચિત હોય, તેમ તેઓ દેખાયા હતા. ભદ્ર ! સત્વર ચાલો, મહારાજ તમને મળવાને ઉત્સુક છે, વિલંબ કરો નહીં.

સૈનિકનાં આવાં વચન સાંભળી તે મુસાફર જાવણી તરફ વળ્યો, જાવણીની પાસે આવેલા એક આશ્રમની નીચે બે પુરુષો ઉભા હતા, અશ્વદીશ કરી તેઓ જ્ઞાન થઈ ગયા હતા. પેપો સૈનિક મુસાફરને લઈ, ત્યાં આવી ઉભો રહ્યો. આ જાને પુરુષનાં એક મ-

કરી હતી એ પ્રભાવિત ધર્મના અમરુદ્ધી મનમુદ્ગી વિરોધી મારી મોહનના તલન ની-
ચિલ થઈ ગઈ. ભારી ઉપર આચાર ગળી હું તે અધોધી આગળ ચાલ્યો, થોડે દૂર જતા
કનકપુર નામે એક નગર આવ્યું, તેની પાસેના વનમાં જઈ મેં વિશ્રામ લીધો.

એ કનકપુર નગરનો મલ્લ કનકધર્મ પુત્ર મહિન અકસ્માત્ મળતા મેળાથી મુલ્ય
પામ્યો હતો, તેના લક્ષ્મણ નામના અગ્નિક મંત્રીએ મલ્લની અધિષ્ઠાયક દેવીની આગ-
ધના કરી, એટલે તે દેવીએ પ્રત્યક્ષ થઈ કહ્યું, મંત્રી ! ચિતા કહે નહોં પચાદિય કુની
પ્રાપ્ત કિત્તમ પુરૂષને મોધી મલ્લ બનાવે. દેવીની આજ્ઞાથી મંત્રીએ પાચદિય કરી એક
લાયિણીની સુદમા સ્વર્ણનો કળશ આંગે, તે લાયિણી વિગેરે પંચદિય ત્રણ દિવસ સુધી
આગમાં કાઢ્યો, પણ કોઈ યોગ્ય પુરૂષ મળ્યો નહીં. પછી તેનો નગરની બાહરે ગયા. જે અગે
હું જાન થઈ બેઠા હતા, ત્યાં તે પચદિય જાળ્યા મળનાર લાયિણીને મારી ઉપર કળા-
વડે અભિષેક કર્યો અર્થે ખોખાને કર્યો. કનકધર્મે તે સમયે મને મળ્યું હતું. મળી જતે
જ્યનાત ઉચ્ચાર્યો તત્કાળ લલમણ મંત્રી મારી પાસે ગયો તે—મળાનમાન તમે આ
મારા મહાનાલન થયા છે, આ કનકપુર નગરની મલ્લની પત્ની, જે એક નાલજા પામનો
છે, અમારા સ્વર્ગવાની મહાનાલન કનકધર્મને કનકાવળી નામે પુત્ર છે, તેણે તમ
માની આંગે, અને આ મહાનાલન ઉપર તમની સ્ત્રી સુતરે મળે તો આપણ
એક નાલજો.

મિત્ર ! લલમણ મળતા જ્યાં તમને જાણ હતું તે જાણ હોવાથી હું આ દાયમા
ખજો આવ્યું તમારે મેં દાયમા ખજો હતું તે જાણ તે મહા મલ્લને કહે મળનાર
વાની માર નામ નાલી લીધું. મારું કષ્ટાત ને મળનાર તે મળે પચે નામ
તેજો મોટા પાયા ઉપર આ પુત્રે દિવસ મળે ને મળે મળે મળે મળે મળે
વધાવી લીધો. તે પ્રસંગે મળનારે મળનાર મળે મળે મળે મળે મળે મળે
મારા આવા, અને મિત્ર મળે મળે મળે મળે મળે મળે મળે મળે મળે
મારે રાત્રિપાલિતે કનકધર્મ મળે મળે મળે

મિત્ર ! તમને જાણ હતું તે જાણ હોવાથી હું આ દાયમા
ખજો આવ્યું તમારે મેં દાયમા ખજો હતું તે જાણ તે મહા મલ્લને કહે મળનાર
વાની માર નામ નાલી લીધું. મારું કષ્ટાત ને મળનાર તે મળે પચે નામ
તેજો મોટા પાયા ઉપર આ પુત્રે દિવસ મળે ને મળે મળે મળે મળે મળે
વધાવી લીધો. તે પ્રસંગે મળનારે મળનાર મળે મળે મળે મળે મળે મળે
મારા આવા, અને મિત્ર મળે મળે મળે મળે મળે મળે મળે મળે
મારે રાત્રિપાલિતે કનકધર્મ મળે મળે મળે

કનકધર્મ મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર

કનકધર્મ મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર મળનાર

તે વાતની ખબર પડી, એટ
મલ્લ હતો, તે નિવેશ કરી, તે
મા. તેવામાં પ્રાપ્ત મળી મુનિ
માર્ગ સ્વર્ણવતીએ જાની મહારાજને
પ પ પ્રતાપસિદ્ધ રાજને જણાવ્યું
માર્ગ તે સાથે તે મહારાજે જ
માર્ગ આવશે તે જાણીના વચન
પ છે, તે પછી ચક્રકળાને તમારી
મોધ કરવા આજી નીકળ્યો હતો
મોખ્યા છે. સ્વર્ણવતી સગર્ભા છે
વિગેરે મિષ્ટાનનો સાગ કરવાનો
મા, સાથે ચક્રકળા વિગેરેને માટે થ
સ્વર્ણમા આવી ચક્રકળાને મળ્યો,
તે નગરમાં રહ્યો, સાથી માહેર
તમારો ખબર સાંભળવામાં આવ્યા,
તે જણાવ્યો, અને કહ્યું કે, મી
મા સાંભળીને હું કાતિપુરમાં આ
તી કરી આ અટવીમાં નીકળ્યો,
વાત સાંભળી હતી કે, શ્રીચક્ર
મા ધાર્મિક અને પ્રતાપી છે, અર્થા
તે હશે. તે આજે પ્રસન્ન બેઠો
થો છે ?
પછી મને માર્ગમાં અનેક કૌતુક થયા
તાનો સર્વ વૃત્તાત જણાવી દીધો
તા કહી, પછી તે સમિતવદને લે
જોગ્યું નથી. સર્વ સ્થળે મારો વિ
તે મને હૃદયમાં ગસરપ લાગે ?
પ્રાપ્ત થયા હતા ? અને તેમ
કહીને સર્વ વૃત્તાત જણાવ્યો તે
નીના હરણ થયા પછી તમે આ
નીચે પ્રમાણે કહેવા મારી
ખ લાગી આવ્યું હતું, મ
યને લીધે આર્તન થઈ રહ્યું છે.

આચાર કુળને કહી આપે છે, ભાષણ દેશને જણાવે છે, સભ્ય સ્નેહ દર્શાવે છે, અને રૂપ લોજન-ખોરાક જણાવે છે.

મિત્ર ! વધારે શું કહું ? મારે માટે લોકોએ સારો વિચાર બાંધ્યો. હરિજન માછીની જેમ મારા પુણ્યે મને ઉત્તરિ ઉપર મુકી દીધો. કનકપુરની પ્રજાને અને રાજ-કુટુંબને હું ઘણોજ પ્રિય થઈ પડ્યો. એક વખતે કનકપુરમાં ગાયકોના વૃદ્ધ આવી મળ્યા, તેઓએ રાજ્યદ્વાર આગળ આવી ગાયન કર્યા માંડ્યું. ગાયન પૂરું કર્યા પછી એક ચતુર ગાયક નીચેનું કવિત ઉચ્ચારી યજ્ઞને બોલ્યો—

છંદો.

નયન કુશરથલ ધરા, સૂર્યવતી રાણી કાત દા,
પ્રતાપસિંહ જસ નામ, તેજ પ્રતાપ મહત દા,
શોક્ય પુત્રની બીતિ, રીતિ જાણીને મૂકે;
નિજ વાડીમાં પુલ, પગરમાં છુદ્ધિ ન ચૂકે,
લક્ષ્મીદત્ત શેઠે મહેલ, લક્ષી વૃદ્ધિ તિહાં અતિ ધણી,
કર્ણુ નામ શ્રીચંદ્ર તસ, કળા સર્વ તેણે ભણી ૧

રાધાવેલ વિધાન, પદ્મિની વળી જેણે પરણી,
વીણારવને દાન, તુરગ રથ બંધ ન વગણી,
નીસરિયો છે વિદેશ, ભાગ્યબલી ગુણનો આગર;
ધર્માદિક ગુણ રાણિ, સાલણી હરખ્યા નાગર,
દેવ દાન તેહને બહુ, કહે તુમે તસ બોળખો,
વૃદ્ધ કહે અમ નાયકે, લેઈ દાન તસ જસ લખ્યો. ૨

આ કવિતા સાંભળતાં લક્ષ્મણ મંત્રીએ મારા સામુ જોયેલ, તે વખતે સ્વપ્રશંસા સાલણી હું નીચું મુખ કરી રહ્યો હતો. મને તેમ રહેલો જોઈ, લક્ષ્મણે ચિંતવ્યું કે, પોતાના ગુણની પ્રશંસા સાલણી ઉત્તમ પુરૂષ નમ્રમુખ થાય છે, તેથી જરૂર આ પોતેજ શ્રીચંદ્ર હશે; આવું ચિંતવી મંત્રી હૃદયમાં સંતોષ પામ્યો. પછી અમો જ ને આ વનમાં મોટી સેના લઈ અશ્વક્રીડા કરવાને શરૂવા નીકળ્યા છીએ. અહીં તમારો સમાગમ થયો, તેથી અમારું આગમન કૃતાર્થ થયું છે. મિત્ર ! આ પ્રમાણે મારો આજ સુધીનો વૃત્તાંત છે. હવે ચાલો, આપણે કનકપુરની રાજધાનીમાં જઈએ. પછી લક્ષ્મણ મંત્રીએ ઉભા થઈ અજિતિ જોડી ગુણચંદ્રને કહ્યું, ભદ્ર ! તમારા દર્શનથી મને ઘણો આનંદ થયો છે, આપ અમારા મહારાજના મિત્ર છો, તે જાણી વળી વિશેષ હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે, તમે કૃપા કરી મહારાજની સાથે રાજધાનીમાં પધારો, અને મહારાજના મુખ્ય મંત્રીની પદવી સ્વીકારો. તમારા જેવા ચતુર અને મિત્ર મંત્રીના યોગથી મહારાજ શ્રીચંદ્રનું રાજ્ય વિશેષ શોભા પ્રાપ્ત કરશે; એટલુંજ નહીં, પણ આ ભારતમાં પણ તે સર્વોત્તમ ઉત્તરિ સંપાદન

પંચમ સ્વરનો મહાનાદ પ્રત્યેક સ્થળે થઈ રહ્યો છે, નવપક્ષની ગોબાથી સુશોભિત ધંધલી વનશ્રેણી વસંતની શોભાને વધારે છે.

આ વખતે કનકપુરનો મહારાજ શ્રીચંદ્ર વસંતની વનલીલા જોવાને ઉત્સુક થયે હતા, તેના હૃદયમાં પોતાના પ્રિય મિત્ર ગુણચંદ્રને આનંદ આપવાની ઇચ્છા હતી, પોતાને માટે અથાગ શ્રમ લઈ દેશાટન કરનાર ગુણચંદ્રને વસંતના વિનોદથી આનંદ આપવો, આવો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો.

પ્રાતઃકાળની નિત્યક્રિયા કરી નિવૃત્ત થઈ શ્રીચંદ્રે પોતાના મિત્ર ગુણચંદ્રને સભા મંડપમાં બોલાવ્યો. ગુણચંદ્ર વિનયથી નમ્ર થઈ ઉભો રહ્યો. શ્રીચંદ્રે કહ્યું મિત્ર ! આજ કાલ વસંતઋતુ ચાલે છે, સર્વ ઋતુઓમાં વસંતને ઋતુરાજની પદવી મળી છે, એ વિલાસી ઋતુમાં વનલીલાનો આનંદ મેળવવાની મારી ઇચ્છા થઈ છે તમારા જેવા પ્રેમી મિત્રને લઈ, વનલીલાનો અનુભવ કરવા અને આત્માને ઉત્તમ આનંદ આપવા મારી મનોવૃત્તિ પ્રવૃત્ત થઈ છે આજે ધણે દિવસે આ મહા લાભ પ્રાપ્ત થયો છે. મિત્રગોષ્ઠીની મહત્તા સર્વથી મોટી છે, મિત્રોનો આનંદ અલૌકિક છે, મિત્રધર્મની મહત્તા આવા મધુર સમયમાજ દેખાઈ આવે છે. આ સમયનો સુખાનંદ સંપાદન કરવાને આપણે સંપૂર્ણ લાઝમશાળી થયા છીએ. મિત્રવર્ધ ! આ દિવ્ય સમયનો લાભ લેવા આપણે સુક્યું ન જોઈએ. વનલીલાની કુદરતી શોભા મિત્રની સાથે જોવાની મને ધણી હોંશ છે, વનનું સૌંદર્ય વસંતને દીપાવે છે, વસંતનો મહાનંદ દિવ્ય દર્શન આપે છે. મિત્ર ! ચાલો, એ અલૌકિક આનંદ લઈએ. વનની મનોહર શોભા તમારાં નેત્રને તૃપ્ત કરશે, પુષ્પોની લીલતદાર ખુશબો તમારી ઘ્રાણેન્દ્રિયને સતુષ્ટ કરશે, કોકિલાનો પંચમ સ્વર તમારા શ્રવણને આનંદ આપશે, સ્વાદિષ્ટ વનફળો તમારી રસનાને માધુર્ય આપશે, અને વનનો શીત, મંદ તથા સુગંધી પવન, તમારા અંગને સુખ સ્પર્શ થશે. મિત્ર ! વિવિધ જાતના વન, પશુઓ, અને પક્ષીઓની કીડા જોઈ તમારું કૌતુક પૂર્ણ થઈ જશે. પાથેય ભોજન લઈ, અને ઝરણાના કુદરતી જળનું પાન કરી, તૃપ્ત થયેલા પથિકજનો ઝાયાદાર વૃક્ષોની નીચે બેઠેલા જોઈ, તમને અતિ આનંદ ઉત્પન્ન થશે આમ વૃક્ષોની ઘટા નીચે રાસડા લઈ ગમત કરતી, ભીલની બાળિકાઓ તમારાં નયનને કૌતુક આપશે. વડના વૃક્ષ નીચે વડવાઇના હીચકા ઉપર હોંચતા વાદરાંઓને જોઈ તમને ધણી-ગમત પડશે, વેણુમાથી નીકળતા મધુર સ્વર સાંભળી તમને અતિ વિનોદ થશે મિત્રમણિ ! ચાલો, સત્વર તૈયાર થાઓ. વસંતઋતુનો વિનોદ અનુભવી જીવનના સુખગા વધારો કરો, કનકપુરની વનશોભા દર્શનીય છે, આ દેશ ધૃણદ્રૂપ છે, અનેક જાતના અભિનવ ઔપધિઓ આ દેશમાં ઉત્પન્ન થાય છે વનના વિલાસી વૈભવથી આ દેશ સર્વ દેશોથી ચડીયાતો છે, વિવિધ જાતની ફળ સમૃદ્ધિ આ દેશની ભૂમિને અલકૃત કરે છે, કનકપુરની પ્રજા વસંતના વિલાસનો યથાર્થ અનુભવ કરે છે, અહીંના લોકોમાં વનવિલાસ પ્રધાનપણે રહેલો છે. વનની રમણીયતાનો લાભ લેવાને રમણીય વર્ગ વધારે ભાગ લે છે. વસંતનો વરિષ્ઠ મિત્ર કામદેવ, આ ઋતુને શ્રંગારની સહાય આપે છે; પ્રેમી વસંતનો વિલાસ ઉદ્દાસથી ભોગવે છે. કનકપુરની કામિનીઓ વસંત વિલાસ ભો-

ગતયાતે વિશેષ ભાગ લે છે મિત્ર । જેવી રીતે આર્યાનિક સમૃદ્ધિ વસંતમા પ્રવર્તે છે, તેવી રીતે ધાર્મિક સમૃદ્ધિ પણ વસંતના લાઝ મેઝવે છે વસંતના વિદ્યસિત પુષ્પો લઈ સદ્ગુણ-ભ્રી શ્રાવકો જિન પ્રતિમાની પૂજા કરે છે, પુષ્પોની મુશ્મૂંધી માગાઓથી જિન ભગવંતની પવિત્ર ઋં માઓની આસપાસ ઉત્તમ પ્રકાશની વ્યાગી રહે છે. માગાઓની મહિલાઓ પચરંગી પુષ્પોની છાયાડીઓ ભરી જિનાશ્રય તરફ વળે છે

[illegible][illegible]

વિયોગી દપતિઓને ઉન્માદ, મોહ, અને શોષણ દશાને પમાડતો હતો, પંચમ સ્વરને શ્રવણ કરી સચેત પ્રાણીમાં વિકાર ઉત્પન્ન થતો હતો, સંયોગીને સુખ અને વિયોગીને દુઃખ પ્રાપ્ત થતાં હતાં, વસંતનો વન વૈભવ જોઈ માનિનીઓનું માન ઉતરી જતું હતું, મેનાં, પોપટ, કાચલ, અને મોર સુંદર કીડા કરતા હતા.

જળાશયોમાં દપતિ જળકીડા કરતા હતાં, પરસ્પર જળની પીયકારી મારી અતિ આનંદ લેતાં હતાં, કોઈ કેશર જળની પીયકારી ભરી સૂક્ષ્મ વસ્ત્રપર છાટતાં હતા.

આ દેખાવ જોઈ બંને મિત્રો અતિ આનંદ પામ્યા, અનેક જાતની વનની કીડાઓ કરી હૃદયને વિનોદ આપવા લાગ્યા. વસંતવડે પ્રદીપ્ત થયેલી વનની શોભા જોવાને વનભૂમિમાં પ્રવેશ લાગ્યા. કોઈ સ્થળે કાકિલાનો પંચમ સ્વર, કોઈ સ્થાને વનવામીઓના મુખથી હોરીનાં ગીત, અને કોઈ સ્થળે વેણુ ગાન સાંભળી, તેઓ અતિ હર્ષ પામ્યા. વસંતથી સુશોભિત વનભૂમિમાં વિચરતા બંને મિત્રો પરસ્પર વાર્તાવિનોદ કરતા હતા, કોઈ સ્થળે અભિનવ કૌતુક જોઈ, તેઓના હૃદયમાં અતિ આનંદ આવતો હતો. વસંતના વિહારથી મનોવૃત્તિને પ્રસન્ન કરતા તેઓ ઘણીવાર સુધી વનભૂમિમાં ફર્યા, અને ગીત નાદના વિનોદથી તેમણે પોતાનો કાળ નિર્ગમન કર્યો.

સત્પુરુષોનો સમય શ્રેષ્ઠ આનંદમાંજ વ્યતિત થાય છે; તેઓની મનોવૃત્તિમાં દુરાચાર પ્રવેશ કરી શકતો નથી દુરાચાર, અનીતિ, વ્યસન, દુઃશ્ચેટા, અને કૃવિચારનાં પ્રતિબિંબ તેઓના હૃદયરૂપ દર્પણમાં પડતાંજ નથી, કુસંગ તેમનાથી ઘણાંજ દૂર રહે છે, આસક્તિ તેમના અંગનો સ્પર્શ કરી શકતી નથી, લંપટપણું તેમનાથી દૂર નાસે છે, ક્રોધ તેમનામાં આવી શકતો નથી, માન તેઓનું માન ગણે છે, માયા-કપટ તેનાથી અંજાઈ જાય છે, અને વિરોધ તેમની સાથે વિરોધ કરે છે. આવા સત્પુરુષોનો કાળ નીતિના, મૈત્રીના, અને શાસ્ત્ર તથા ગીતોના વિનોદથી નિર્ગમન થાય છે તેને આટલે સાહિત્યકાર નીચેનું પદ પોકાર કરી કહે છે.

ગીત નાદ વિનોદેન કાલો ગચ્છતિ ધીમતામ્ ।

વ્યસનેન હિ મૂર્ચ્ચાણાં નિદ્રયા કલહેન ચ ॥ ૧ ॥

બુદ્ધિમાન—સત્પુરુષોનો કાળ ગીત નાદના વિનોદથી નિર્ગમન થાય છે, અને મૂર્ખ લોકોનો કાળ વ્યસન, નિદ્રા અને કલેશ—કંડાસથી જાય છે.

આ પ્રમાણે કનકપુરપતિ શ્રીચંદ્ર અને ગુણચંદ્ર મંત્રિનો સમય, વસંતના વિનોદથી પ્રસાર થતો હતો. તેઓ પૂર્વની વાર્તાઓ કરી, પૂર્વ ચરિત્રો સંભારી, વિવિધ જાતની ગમત કરતા હતા; તે સાથે સમસ્યા, પાદપૂર્તિ, અને ચમત્કારી કવિતાઓનો વિનોદ પણ કરતા હતા ઘણી વાર સુધી કનકપુરની વનભૂમિમાં વિહાર કરી, તે બંને પોતાની રાજધાનીમાં પાછા ફર્યા. શ્રીચંદ્રે ગુણચંદ્રના આત્માને સર્વ પ્રકારે તૃપ્ત કરી દીધો. પોતે કરેલા

३५३

૧ જાણ છે.
 ૬ મંત્રિનો સમય, વસતના વિશે
 ૭ ચરિત્રો સહારી, વિવિધ ભાગની
 ૮ મંત્રી કવિતાઓનો કિતોદ ૫૬
 ૯ દહાર કરી, તે બંને પોદની સગ
 ૧૦ પ્રમદે વૃમ કરી દાખો. પેને ૩૧

[નાગ પ્રયાત્રી]

[illegible][illegible]

॥ १ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[Faint, illegible handwritten notes]

$$T = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\omega_1} + \frac{1}{\omega_2} \right)$$

1. 1940-1941
 2. 1942-1943
 3. 1944-1945
 4. 1946-1947
 5. 1948-1949
 6. 1950-1951
 7. 1952-1953
 8. 1954-1955
 9. 1956-1957
 10. 1958-1959
 11. 1960-1961
 12. 1962-1963
 13. 1964-1965
 14. 1966-1967
 15. 1968-1969
 16. 1970-1971
 17. 1972-1973
 18. 1974-1975
 19. 1976-1977
 20. 1978-1979
 21. 1980-1981
 22. 1982-1983
 23. 1984-1985
 24. 1986-1987
 25. 1988-1989
 26. 1990-1991
 27. 1992-1993
 28. 1994-1995
 29. 1996-1997
 30. 1998-1999
 31. 2000-2001
 32. 2002-2003
 33. 2004-2005
 34. 2006-2007
 35. 2008-2009
 36. 2010-2011
 37. 2012-2013
 38. 2014-2015
 39. 2016-2017
 40. 2018-2019
 41. 2020-2021
 42. 2022-2023
 43. 2024-2025
 44. 2026-2027
 45. 2028-2029
 46. 2030-2031
 47. 2032-2033
 48. 2034-2035
 49. 2036-2037
 50. 2038-2039
 51. 2040-2041
 52. 2042-2043
 53. 2044-2045
 54. 2046-2047
 55. 2048-2049
 56. 2050-2051
 57. 2052-2053
 58. 2054-2055
 59. 2056-2057
 60. 2058-2059
 61. 2060-2061
 62. 2062-2063
 63. 2064-2065
 64. 2066-2067
 65. 2068-2069
 66. 2070-2071
 67. 2072-2073
 68. 2074-2075
 69. 2076-2077
 70. 2078-2079
 71. 2080-2081
 72. 2082-2083
 73. 2084-2085
 74. 2086-2087
 75. 2088-2089
 76. 2090-2091
 77. 2092-2093
 78. 2094-2095
 79. 2096-2097
 80. 2098-2099
 81. 2100-2101
 82. 2102-2103
 83. 2104-2105
 84. 2106-2107
 85. 2108-2109
 86. 2110-2111
 87. 2112-2113
 88. 2114-2115
 89. 2116-2117
 90. 2118-2119
 91. 2120-2121
 92. 2122-2123
 93. 2124-2125
 94. 2126-2127
 95. 2128-2129
 96. 2130-2131
 97. 2132-2133
 98. 2134-2135
 99. 2136-2137
 100. 2138-2139
 101. 2140-2141
 102. 2142-2143
 103. 2144-2145
 104. 2146-2147
 105. 2148-2149
 106. 2150-2151
 107. 2152-2153
 108. 2154-2155
 109. 2156-2157
 110. 2158-2159
 111. 2160-2161
 112. 2162-2163
 113. 2164-2165
 114. 2166-2167
 115. 2168-2169
 116. 2170-2171
 117. 2172-2173
 118. 2174-2175
 119. 2176-2177
 120. 2178-2179
 121. 2180-2181
 122. 2182-2183
 123. 2184-2185
 124. 2186-2187
 125. 2188-2189
 126. 2190-2191
 127. 2192-2193
 128. 2194-2195
 129. 2196-2197
 130. 2198-2199
 131. 2200-2201
 132. 2202-2203
 133. 2204-2205
 134. 2206-2207
 135. 2208-2209
 136. 2210-2211
 137. 2212-2213
 138. 2214-2215
 139. 2216-2217
 140. 2218-2219
 141. 2220-2221
 142. 2222-2223
 143. 2224-2225
 144. 2226-2227
 145. 2228-2229
 146. 2230-2231
 147. 2232-2233
 148. 2234-2235
 149. 2236-2237
 150. 2238-2239
 151. 2240-2241
 152. 2242-2243
 153. 2244-2245
 154. 2246-2247
 155. 2248-2249
 156. 2250-2251
 157. 2252-2253
 158. 2254-2255
 159. 2256-2257
 160. 2258-2259
 161. 2260-2261
 162. 2262-2263
 163. 2264-2265
 164. 2266-2267
 165. 2268-2269
 166. 2270-2271
 167. 2272-2273
 168. 2274-2275
 169. 2276-2277
 170. 2278-2279
 171. 2280-2281
 172. 2282-2283
 173. 2284-2285
 174. 2286-2287
 175. 2288-2289
 176. 2290-2291
 177. 2292-2293
 178. 2294-2295
 179. 2296-2297
 180. 2298-2299
 181. 2300-2301
 182. 2302-2303
 183. 2304-2305
 184. 2306-2307
 185. 2308-2309
 186. 2310-2311
 187. 2312-2313
 188. 2314-2315
 189. 2316-2317
 190. 2318-2319
 191. 2320-2321
 192. 2322-2323
 193. 2324-2325
 194. 2326-2327
 195. 2328-2329
 196. 2330-2331
 197. 2332-2333
 198. 2334-2335
 199. 2336-2337
 200. 2338-2339
 201. 2340-2341
 202. 2342-2343
 203. 2344-2345
 204. 2346-2347
 205. 2348-2349
 206. 2350-2351
 207. 2352-2353
 208. 2354-2355
 209. 2356-2357
 210. 2358-2359
 211. 2360-2361
 212. 2362-2363
 213. 2364-2365
 214. 2366-2367
 215. 2368-2369
 216. 2370-2371
 217. 2372-2373
 218. 2374-2375
 219. 2376-2377
 220. 2378-2379
 221. 2380-2381

વિયોગી દંપતિઓને ઉન્માદ, મોહ, અને શોષણ દશાને પમાડતો હતો, પંચમ સ્વરને શ્રવણ કરી સચેત પ્રાણીમાં વિકાર ઉત્પન્ન થતો હતો, સંયોગીને મુખ અને વિયોગીને દુઃખ પ્રાપ્ત થતાં હતાં, વસંતનો વન વૈભવ જોઈ માનિનીઓનું માન ઉતરી જતું હતું, મેનાં, પોપટ, કાચલ, અને મોર સુંદર કીડા કરતાં હતા.

જળાશયોમાં દંપતિ જળકીડા કરતાં હતાં, પરસ્પર જળની પીચકારી મારી અતિ આનંદ લેતાં હતાં, કોઈ કેશર જળની પીચકારી ભરી સૂક્ષ્મ વસ્ત્રપર છાટતાં હતા.

આ દેખાવ જોઈ બંને મિત્રો અતિ આનંદ પામ્યા, અનેક જાતની વનની કીડાઓ કરી હૃદયને વિનોદ આપવા લાગ્યા. વસંતવડે પ્રદીપ્ત થયેલી વનની શોભા જોવાને વનભૂમિમાં પ્રવેશ લાગ્યા. કોઈ સ્થળે કોકિલાનો પંચમ સ્વર, કોઈ સ્થાને વનવાસીઓના મુખથી હોરીનાં ગીત, અને કોઈ સ્થળે વેણુ ગાન સાંભળી, તેઓ અતિ હર્ષ પામ્યા. વસંતથી સુશોભિત વનભૂમિમાં વિચરતા બંને મિત્રો પરસ્પર વાર્તાવિનોદ કરતા હતા, કોઈ સ્થળે અભિનવ કૌતુક જોઈ, તેઓના હૃદયમાં અતિ આનંદ આવતો હતો. વસંતના વિહારથી મનોવૃત્તિને પ્રસન્ન કરતા તેઓ ઘણીવાર સુધી વનભૂમિમાં ફર્યા, અને ગીત નાદના વિનોદથી તેમણે પોતાનો કાળ નિર્ગમન કર્યો.

સત્પુરુષોનો સમય શ્રેષ્ઠ આનંદમાજ અતિત થાય છે; તેઓની મનોવૃત્તિમાં દુરાચાર પ્રવેશ કરી શકતો નથી. દુરાચાર, અનીતિ, વ્યસન, દુઃશ્ચેતા, અને કુવિચારનાં પ્રતિબિંબ તેઓના હૃદયરૂપ દર્પણમાં પડતાં જ નથી, કુસંગ તેમનાથી ઘણાં દૂર રહે છે, આસક્તિ તેમના અંગનો સ્પર્શ કરી શકતી નથી, લપટપણું તેમનાથી દૂર નાસે છે, ક્રોધ તેમનામાં આવી શકતો નથી, માન તેઓનું માન ગળે છે, માયા-કપટ તેનાથી અજાણ જાય છે, અને વિરોધ તેમની સાથે વિરોધ કરે છે. આવા સત્પુરુષોનો કાળ નીતિના, મેત્રીના, અને શાસ્ત્ર તથા ગીતોના વિનોદથી નિર્ગમન થાય છે તેને માટે સાહસિકાર નીચેનું પદ પોષક કરી કહે છે.

ગીત નાદ વિનોદેન કાલો ગચ્છતિ ધીમતામ્ ।

વ્યસનેન हि मूर्खाणां निद्रया कलहेन च ॥ ૧ ॥

બુદ્ધિમાન—સત્પુરુષોનો કાળ ગીત નાદના વિનોદથી નિર્ગમન થાય છે, અને મૂર્ખ લોકોનો કાળ વ્યસન, નિદ્રા અને કલેશ—ક્રોધસથી જાય છે.

આ પ્રમાણે કનકપુરપતિ શ્રીચંદ્ર અને ગુણચંદ્ર મંત્રિનો સમય, વસંતના વિનોદથી પ્રસાર થતો હતો. તેઓ પૂર્વની વાર્તાઓ કરી, પૂર્વ ચરિત્રો સંભારી, વિવિધ જાતની ગમત કરતા હતા; તે સાથે સમસ્યા, પાદપૂર્તિ, અને ચમત્કારી કવિતાઓનો વિનોદ પણ કરતા હતા ઘણી વાર સુધી કનકપુરની વનભૂમિમાં વિહાર કરી, તે બંને પોતાની રાજધાનીમાં પાછા ફર્યા. શ્રીચંદ્રે ગુણચંદ્રના આત્માને સર્વ પ્રશ્નને તૃપ્ત કરી દીધો. પોતે કરેલા

વસ ત વિનોદ.

૨૭૬

શ્રમનો બદલો તેણે અલ્પ સમયમાં વાળી આપ્યો. રાજ્યવૈભવ, અને અધિકારના સુખનો સ્વાદ લાઇ, ગુણુચ્છ્ર આત્મજીવનને કૃતાર્થ કરતો હતો. શ્રીચંદ્રના પુણ્યનો પ્રભાવ જોઇ તેના હૃદયમાં આહત ધર્મ ઉપર અતિ શ્રદ્ધા થતી હતી. ધર્મનો પ્રભાવ, ધર્મની મહત્તા, ધર્મની દિવ્ય શક્તિ અને ધર્મનું ઉત્તમ પરિણામ જોઇ, ગુણુચ્છ્ર હૃદયમાં અક્તિ થઇ આનંદ પામતો હતો, અને તે નીચેનું ગીત ગાઇ ધર્મની પ્રશંસા કરતો હતો—

ધર્મગીત.

[રાગ ધન્યાશ્રી]

આત્મા હિન કરી ધૈર્ય ધરી ધર્મ કરી, કર્મના મર્મની કોડિ બાજે,
સકલ સુખ અનુસરે, પ્રાણીઓ ભવ તરે, ધર્મ ભવતરણનો પ્રવર ઝહાજે. આત્મા ૦ ૧

ધર્મ તે ત્રિજગનો એક આધાર છે, સદુપયોગે કર્યો ધર્મ તારે;
ધર્મ તે દ્રવ્ય ને ભાવના યોગથી, અશુભ સવિ હેલમાત્રે નિવારે. આત્મા ૦ ૨

સત તે સત્ય કરી ધર્મને સદ્દે, ધર્મ તે સત આધાર કહિયે
એમ અન્યોન્ય આશ્રયથી ધર્મની, વાસનાયે કર્મની કોડિ દહિયે. આત્મા ૦ ૩

ધર્મનું મૂળ તે પરમ સતોષ છે, વિષય જ્યથી સદા તેહ યાવે,
વિષયનો જ્ય હોવે તપ અને દાનથી, તેહ અભિદાન નિર્જર કહાવે. આત્મા ૦ ૪

તેહ તપ કીધલો પૂર્વ ભવ નિર્મળો, આગ્નિલ વર્દમાનાભિધાનો,
ઐરવત ક્ષેત્રમા તેહ શ્રીચંદ્ર નૃપ, સુખ લલ્લો ભરતમાં સાવધાનો. આત્મા ૦ ૫

સૂરી શ્રી જ્ઞાનવિભજે એમ ભાખીયુ, પૂર્ણ અધિકાર એ થયોય ત્રીજો,
શુદ્ધ લાવે કરી ભવિ સુણો હિત ધરી, એહ સમ અવર રક્ષ નહિય દુઝો. આત્મા ૦ ૬

ઉપરનું ગીત ગાયા પછી તેના આત્મામા ધર્મભાવના વિશેષ પ્રગટ થઇ આવી, અને જાત ઉપર ધર્મની દબતા પાછી સજીવન થઇ ગઇ, પુન તે નીચેનું સંસ્કૃત પદ બોલ્યો—

શિશ્વરિણિ.

જગદ્ધર્માધારં સત્ત્વસદુપયયોગસ્થિરતત્ત્વ

લસત્સત્ત્વાઃ સંતસ્તદપિ સુખસંતોષવશગમ્ ।

સ સંતોષઃ પ્રેપદ્વિષયવિજયોપાર્જિતજય

સ્તપઃ સાધ્યઃ સોઽપિ પ્રભવતિ તપોવૈભવમિદમ્ ॥ ૧ ॥

૧. ન શ્ર
૨. પાત્રીન દુષ
૩. નેત્રી

૪. નીચી નીચી
૫. નીચી નીચી

૬. નીચી નીચી
૭. નીચી નીચી
૮. નીચી નીચી
૯. નીચી નીચી
૧૦. નીચી નીચી

૧૧. નીચી નીચી
૧૨. નીચી નીચી
૧૩. નીચી નીચી
૧૪. નીચી નીચી
૧૫. નીચી નીચી

૧૬. નીચી નીચી
૧૭. નીચી નીચી
૧૮. નીચી નીચી
૧૯. નીચી નીચી
૨૦. નીચી નીચી

૨૧. નીચી નીચી
૨૨. નીચી નીચી
૨૩. નીચી નીચી
૨૪. નીચી નીચી
૨૫. નીચી નીચી

આ જગત્ ધર્મને આધારે છે, તે ધર્મ સત્પુરુષોના ઉપયોગમા મ્થિર છે, તે સત્પુરુષો સત્યવાળા હોય છે, તે સત્ય સુખ તથા સંતોષને વશ છે, તે સંતોષ વિષયના વિજયથી જયવંત છે, અને તે વિષયનો વિજય તપને સાધ્ય છે, તેથી આ બધો તપનો વૈભવ છે. ૧

આ પ્રમાણે કનકપુરમાં શ્રીચંદ્ર અને ગુણુચંદ્ર ગળત વૈભવ ભોગવી આનંદ લેતા હતા, તે સાથે આર્હત ધર્મની ઉપાસના કરી જૈન જીવનને કૃતાર્થ કરતા હતા.

ખંડ ત્રીજો સમાપ્ત.

ચતુર્થ ખંડ.

પ્રકરણ પપ મું.

માતૃ મેળાપ.

તઃકાળનો સમય હતો, વૃક્ષમાંથી પક્ષીઓ જન્યત યજ્ઞ પ્રભાત ગીત ગાતાં હોય તેમ દેખાતાં હતાં, પૂર્વ દિશાએ અરુણને ઉત્સંગમાં લીધો હતો, આ સમયે બે મુસાફરો એક યજ્ઞ મંદિરમાં રાત્રિ વાસ કરી, જન્યત યજ્ઞ હતા. મંદિરની બાહર આવી તેઓ વનભૂમિનું સુંદર પ્રભાત અવલોકતા હતા, એક બીજાને વનનું પ્રાભાતિક સૌંદર્ય દર્શાવી વિનોદ મેળવતા હતા. યજ્ઞ મંદિરની જરા બાહર આવી તે મુસાફરો આગળ ચાલ્યા; ત્યાં એક સુંદર ખેડાકવાળી સ્ત્રી જોવામાં આવી. સ્ત્રીની વય પ્રૌઢ હતી, શરીર ઉપર સૌભાગ્યનું તેજ પ્રકાશતુ હતુ, તેણીનો દેખાવ રાજકુટુંબની સ્ત્રીના જેવો દેખાતો હતો, તેણીએ ધારણ કરેલાં દિવ્ય વસ્ત્ર દૃષ્ટાના નયનને આકર્ષતાં હતાં, તે પ્રૌઢ રમણી સગર્ભા હતી, ગર્ભના ગૌરવથી તે મંદમંદ ચાલતી હતી.

આ બંને પુરુષોને જોઇ તે રમણી તેમની તરફ વળી; જાણે તેમનું શરણુ લેવા ઇચ્છતી હોય, તેમ તે અતિ પ્રયાસથી તેઓની સામે આવી. જેમ જેમ નજીક આવતી ગઇ, તેમ તેમ તે મુસાફરો તેની સામે વિલક્ષણ દૃષ્ટિએ જોવા લાગ્યા. તે જોતાંજ પેલા મુસાફરોમાંથી એક જણ તેણીની આગળ ધસી આવ્યો, અને તરતજ તે પવિત્ર પ્રમદાના ચરણમાં નમી પડ્યો, અને વિનયથી બોલ્યો—માતા ! તમે અહીં ક્યાંથી ? ઘણા દિવસ યયાં માતૃવિયોગથી પીડિત એવા આ પુત્રને આવો અચાનક લાલ ક્યાંથી હોય ? ખરેખર મારા પુણ્યનો ઉદય થયો છે. ગઇ રાત્રે એક ઉત્તમ સ્વપ્ન આવ્યું હતુ, તે મને આજે

તરતજ સફળ થયું. એ સ્વપ્નામાં ઇષ્ટ યોગનો મહા લાભ સ્વયંવેલો હતો, જે મહા લાભ મને અકસ્માત પ્રાપ્ત થઈ આવ્યો. માતૃશ્રી ! આજે આ સેવક કૃતાર્થ થયો છે, મારા જીવનની સાર્થકતા થઈ છે માતા ! તમારો પૂર્ણ આભારી આ પુત્ર ખરેખર ધન્યતાના પાત્ર થયો છે, માતાનું દર્શન એ પુત્રને પરમ લાભકારી છે. ઉદરમા ધારણ કરી જીવન આપનારી જનનીનો પુત્ર યાવજીવિત આભારી છે, પુત્રની પુત્રતા માતૃભક્તિમાંજ ચરિતાર્થ છે, માતાની પૂર્ણ લક્ષિત કરનારા પુત્રોજ સદ્ગતિના પાત્ર છે. માયાળુ માતા ! હું તમારો પુત્ર શ્રીચંદ્ર છું, આ મારો મિત્ર ગુણચંદ્ર છે શ્રીચંદ્રનું નામ સાલગતાજ તે સ્ત્રી ચક્રિત થઈ ગઈ, તેના સ્તનમાંથી પરોધારા છુટવા લાગી, પુત્રનો પવિત્ર પ્રેમ સ્તનના પયરૂપે દેખાયો. ક્ષણવાર સભ્રમ પામતી અને નેત્રમાંથી પ્રેમાશ્રુ વર્ષાવતી, તે સ્ત્રી પુત્રને ભેટીને બોલી, વત્સ ! આ અરણ્યમાં ક્યાંથી આવ્યો ? આજ એક વર્ષ થયાં તારા વિયોગથી પીડિત છું, તારા વિના મારો રાજ્યવેલવ અને રાજમહેલ શૂન્ય હતો, કુશસ્થલી રાજધાની મને સ્મશાન જેવી લાગતી હતી; આજે તારા દર્શન કરી સૂર્યવતીનું હૃદય સુધા કુડમાં મગ્ન થયું છે. જો કે હું અત્યારે રાજધાનીથી વિખુટી પડી છું, તારા પિતા મારા માટે અતિ શોક કરતા હશે, તથાપિ તારા મેળાપથી મારું તે દુઃખ વિનષ્ટ થઈ ગયું છે. મારા દુઃખનો અતઃશુભ પરિણામી થયો છે, મને દુઃખ આપનારનો હું અત્યારે ઉપકાર માતૃનું હું કર્મની ત્રિચિત્રતા અવર્ણનીય છે, તેના યોગથી કોઈવાર દુઃખ પણ હર્ષનું કારણ થઈ પડે છે. પુત્ર ! આ ચમત્કારી મેળાપનો હેતુ શો હશે ? ગમે તે હેતુ હોય, પણ તે આ વખતે આનંદદાયક થઈ પડ્યો છે.

આ પ્રમાણે કહી સૂર્યવતીએ ગુણચંદ્રને કહ્યું, વત્સ ! તારા મિત્ર ધર્મને ધન્યવાદ આપુ છું તે શી રીતે મિત્ર સમાગમનો લાભ મેળવ્યો ? મિત્રની પાછળ ફરારી લઈ, ચાલી નીકળનાર તારા જેવા મિત્ર વિશ્વમાં વિરલા છે. મિત્રતાનું માહાત્મ્ય તું એકજ જાણે છે. વત્સ ! તારો વૃત્તાંત જાણવાની ઇચ્છા થાય છે, તે કોઈ પ્રસંગે જાણી લઈશ. આ પ્રમાણે સૂર્યવતીએ ગુણચંદ્રને કહ્યું, એટલે ગુણચંદ્ર નમ્ર થઈ બોલ્યો, માતૃશ્રી ! મને ધન્યવાદ આપો છો, તે કોઈ યોગ્ય નથી, મેં કોઈ પણ કૃત્ય નથી, યથાશક્તિ મેં મારી પ્રજા બચાવી છે તમારા પુત્ર શ્રીચંદ્રને માટે જેટલું કરીએ તેટલું થોડું છે, તે મહાનુભાવે મને બાલ્યવયથી પોતાનો કરી માન્યો છે, તેમની પુણ્ય સમૃદ્ધિ મોટી છતાં તેઓ મારા જેવા ગરીબને પ્રેમથી બોલાવે છે, એટલુંજ નહીં, પણ એક પોતાના સહોદર બધું જેવો તે મને ગણે છે, તેમના પ્રતાપથીજ મારું જીવન કૃતાર્થ છે, શ્રીચંદ્ર જેવા કૃતઃ મિત્ર જગતમાં થોડાજ હશે, તે સાથે મિત્રતાની મમતા ધરનારા તેવા વીર મિત્રને ધણો ધન્યવાદ ધટે છે.

આ પ્રમાણે સૂર્યવતીની સાથે વાર્તાલાપ થતો હતો, ત્યાં શ્રીચંદ્રે પ્રણામ કરી માતાને પુછ્યું, માતા ! તમે આ સ્થાને ક્યાંથી આવ્યાં ? મારા પિતાશ્રી ક્યાં છે ? કુશસ્થલીમાંથી અહીં આવવાનું શું પ્રયોજન છે ? તમારી સાથે કોઈ પણ રાજપરિવાર કેમ નથી ? સૂર્યવતી બોલી—પુત્ર ! તારો ખરો મેળાપ મને આજે બાર વર્ષ થયો છે. કોઈ યાત્રી મુ-

૧. મારા મહા પ્રભાત ગીત ગાતાં
૨. મારા પિતૃગણ લીધે હતો,
૩. મારા નિઃવાસ કરી, ભક્ત
૪. મારા મિત્રનું મુદ્ર પ્રભાત અવ-
૫. મારા જોગવાઈ હતા યજ્ઞ મં-
૬. મારા મુદ્ર જોગવાઈની સી-
૭. મારા પ્રભાતનું હૃદય, તેણીને
૮. મારા મુદ્રેલા દિવ્ય વસ્ત્ર દર્શા-
૯. મારા ગાંધી ગાંધી તે મંદમંદ

૧. તારા પળી, ભણે તેમનું શરણ લેવા
૨. આવી જેમ જેમ નમિક આવતી
૩. તારા લાગ્યા તે જોતાં પેલા
૪. અને તરતજ તે પવિત્ર પ્રમદાના
૫. તમે અહીં ક્યાંથી ? ધણ દિવસ
૬. તારા લાભ ક્યાંથી હોય ? ખરેખર
૭. તારા આવ્યું હતું, તે મને આજે

पथ्याहारैः स्नपनविधिभिः स्तन्यपानप्रयत्नैः ।

त्रातः पुत्रः कथमपि यया स्तूयते सैव माता ॥ १ ॥

માતાજી ! તમારા ઉપકારનો બદલો પુત્રથી ક્રોધ રીતે વળે તેમ નથી. પુત્ર યાવ-
જીવિત સુધી માતાનો ઋણી છે. એવા ઉપકારી માતાના આજે મને દર્શન થયા એ
મારા કેવાં ભાગ્ય ? આ પ્રમાણે કહી શ્રીચંદ્ર પુનઃ માતાના ચરણમાં નમી પડ્યો. માતાએ
હાથ ઝાલી બેઠો કરી પુત્રને ઉત્સર્ગમાં બેસાડ્યો. માતાએ પ્રેમથી પુછ્યું, વત્સ ! તાર
વૃત્તાંત શું છે ? અને આ ગુણચંદ્ર તને ક્યાં મળ્યો ? તે કહે. પછી શ્રીચંદ્રે ગુણચંદ્ર-
ના મુખ સામું જોયું, એટલે ગુણચંદ્રે તેનો સર્વ વૃત્તાંત જણાવ્યો. પુનઃ મૂર્ચવતીએ પુ-
છ્યું, વત્સ ! આ સ્થાને તમે ક્યાંથી આવ્યા ? તે મને જણાવો ગુણચંદ્ર બોલ્યો—માતા !
આ તમારા પુત્ર કનકપુરના રાજા થયા છે, અને હું તેમનો મંત્રી થયો છું. લક્ષ્મણ
નામના એક જુના મંત્રીને કનકપુરના રાજ્યની સત્તા આપી, અમે બન્ને મિત્ર ફરવાને
નીકળ્યા હતા. વેગવાળા અશ્વ ઉપર બેસી અમે બન્ને કનકપુરની બહાર નીકળ્યા, કેટ
લેક દૂર જતા એક જંગલ આવ્યું, જંગલમાં ચાલતા એક વૃક્ષ નીચે સુનેસો વૃદ્ધ અ-
વસ્થાવાળો કાપડી જેવામાં આવ્યો, તેને જગાડી અમે તેની સ્થિતિ વિષે પુછ્યું, એટલે
તેણે દીન સ્વરે કહ્યું, ભદ્ર ! હું દુઃખી છું, મને અતિસાર (ઝાડા) નો રોગ થયો છે,
તેથી પીડિત થઈ હું આ વૃક્ષ નીચે અશક્ત થઈ પડ્યો છું. અહીં મારી સાર સલાખ લેનાર
કોઈ નથી, જો તમે કૃપા કરી મને સહાય કરો, તો હું તમારો ઉપકાર માનીશ મારા
આ કષ્ટસાધ્ય રોગનો કાંઈ પણ ઉપાય કરો હું વૃદ્ધાવસ્થાને લઈને તે રોગની પીડા
સહન કરી શકતો નથી.

તે વૃદ્ધ કાપડીનાં દીન વચન સાલળી અમને ઘણી દયા આવી, અમે બન્ને અ
શ્વ ઉપરથી ઉતરી પડ્યા; એ નિરાશાર કાપડીને રોગમુક્ત કરવાનો અમેાએ નિશ્ચય કર્યો.
શ્રીચંદ્રે તેને આશ્વાસન આપી કહ્યું, ભદ્ર ! ચિંતા કરશો નહીં, અમે બનતી મહેનત લઈ
તમારા રોગનો ઉપાય કરીશું આ નિર્ગન વનમા ખીજી કાષ્ટ સાધન નથી, પણ અહીંથી
દૂર બીલ લોકોનાં ગામ છે, ત્યાંથી કાષ્ટ ઔષધી લાવી, તમારી પીડા દૂર થાય, તેવો યત્ન
કરીશું તે હેતુએ કહ્યું, વત્સ ! તમારૂં કસ્યાણુ થાએ મને અતઃજાન તમારા જેવા સ-
ત્પુરૂષ મળી ગયા, તેથી હું ભાગ્યવાન છું. તમાગ જેવા નિષ્કારણુ ઉપકારી જોઈ, મને

३८५

१. ५११ ८३३

१. ५। ८०४ यतो नदी,
२. ३। २०६० धी लार

તત્તમી પમે પાસેના
 પાપા સ્વામી સાચા
 પો પડે મા તો
 પાપાની ડપ ધરો પ્રસ
 પતે કહ્યું, હા
 પગે મને કોષ
 તમારી વચી થ
 આમામાં સ
 પગે તો તતિ
 પગે પગે બદો લે
 પગે પગે ઉપયોગી
 પગે, માટે તમે તે
 પગે લાઈ । આ યુ
 પગે નથી, આ વસ્તુના
 પગે આપો નથી, પણ મારા
 પગે આપુ છું ને તમે ન
 પગે કરી, અમને તે
 પગે છે, હવે હું આ
 પગે તેને અમને સૂચના કરી કે,
 પગે સદુપયોગ કરશે.
 પગે, સાધર્મિ વાતસ્ય કરી
 પગે કામો ઉભા કરશે,

૧૦૦, ૨૫૦ લાખ । આ થી
 ની વાગ નથી, આ વરતુના
 વલો આપેના નથી, પણ મારા
 ની ૧૬ આપુ છું તે તમે ન
 રાત ૧૧૬ કરી, અમને તે
 પૂર્ણ થયું છે, હવે હું આ
 વાગને તેજો અમને સૂચના કરી કે,
 તે ક્યતો સદુપયોગ કરો.
 કરો, સાધર્મિ વાતસ્થ કરી
 તાર સાર્વજનિક કામો હિલા કરો,

તે બીલડીની ઉપર શ્રીચંદ્રને દયા આવી તત્કાળ તેણે તેણીના ધગમાથી પહેલો લોહાનો કુલ મગાવ્યો, તેને સ્પર્શ મણીથી સુવર્ણનો કડી દીધો. તે જોષ ડિગતી આશ્ચર્ય પામી ગઈ, તત્કાળ તે સુવર્ણનો કુલ રાગને આપી તેના પતિને ડોહાવ્યો. બીલડીએ પોતાના પતિને શ્રીચંદ્રકુમારના નિષ્કારણ ઉપકારની વાર્તા જણાવી, બીલે ગાન્ધુમારને ઘરો.

આભાર માન્યો, અને પોતાનાથી તેનો બદલો વાળી શકાય તેમ નથી, તેને માટે અપ-
સોસ કર્યો.

માયાળુ માતા ! લાથી અમો બન્ને ચાલીને વીણાપુર નગરમાં આવ્યા. તે પ્રખ્યાત
નગરના ગઢની તથા મંદિરની શોભા જોઈ અમને અતિ આનંદ થયો. ઘણી વાર ફરીને
તે રમણીય નગરની રચના અમે જોવા નીકળ્યા, પછી શાત થઈ એક રાજમાર્ગની વચમાં
જેઠા, તેવામાં એક અદ્ભુત બનાવ બન્યો. વીણાપુરના રાજા પદ્મનાભને ઘેર પદ્મશ્રી નામે
એક પુત્ર છે, તે પેલી સારિકાનો જન્મ હતો. સારિકા મૃત્યુ પામીને પદ્મનાભ રાજાને
ઘેર જન્મી હતી, તે પદ્મશ્રીને તે રાજાના મંત્રીની પુત્રી કમળશ્રીની સાથે મૈત્રી હતી. કમળશ્રી
સર્વદા પદ્મશ્રીની સાથેજ રહેતી હતી, બંને સખીઓ ક્રીડા કરીને આવતી હતી જે માર્ગે અમે
શાત થઈ જેઠા હતા, લાંબી પદ્મશ્રી સખી સાથે પ્રસાર થઈ. તત્કાળ પદ્મશ્રીની દૃષ્ટિ શ્રીચંદ્ર
ઉપર પડી, પૂર્વ ભવના સંબંધને લઈ તેણીના હૃદયમાં તત્કાળ રાગ ઉત્પન્ન થયો. પવિત્ર
પ્રેમનું બીજ તેણીના હૃદય ક્ષેત્રમાં અકુરિત થઈ ગયું. તે રાજબાળાએ બાવના ચંદનથી
શિખા સુધી ભરેલું એક કચોળું પોતાની સખીની સાથે શ્રીચંદ્રકુમારની આગળ મોકલ્યું. સ-
ખીએ નમ્ર થઈ રાજકુમારને કહ્યું, મહાનુભાવ ! આ નગરના રાજા પદ્મનાભની કુંવરી
પદ્મશ્રીએ આ ચંદનપાત્ર આપને ભેટ મોકલ્યું છે. ચતુર કુમારે તે કચોળું જોઈ નિચાર્યું કે,
આ વસ્તુ ભોગની છે, પણ તે ભોગને માટે મોકલ્યું નથી, મારો આશય જાણવાને મોક-
લ્યું છે. આવું ચિંતવી રાજકુમારે તે કચોળામાં પોતાની મુદ્રિકા મુકી, અને સખીને વિદાય
કરી. સખીએ પદ્મશ્રીને તે આપ્યું, એટલે રાજકુમારી ખુશી થઈ, અને પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ
થયું, એમ તેણીને નિશ્ચય થયો. પછી રાજપુત્રીએ કેટલાએક છુટા પુષ્પ મોકલ્યાં ચતુર
શ્રીચંદ્રે તેની માળા ગુથીને સામી મોકલી આ સમસ્યા જોઈ મને આશ્ચર્ય થયું. મેં તે
વિષે સ્પષ્ટ જાણવા રાજકુમારને વિનંતિ કરી, એટલે રાજકુમારે મને જણાવ્યું, મિત્ર !
આ સમસ્યાનો ભાવાર્થ એવો છે કે, તે ચતુરાએ ચંદનનું ભરેલ પાત્ર મોકલી એમ જ-
ણાવ્યું કે, આ ચંદન પાત્રની જેમ મારામાં ઉત્તમ પ્રેમ ભર્યો છે, આપ સ્વીકારો. મેં
મુદ્રિકા મુકી એમ જણાવ્યું કે, આ મારા મુદ્રારત્નની જેમ મારે પણ તેમાં સ્થાન છે,
આથી સત્વરે થઈ રાજબાળાએ છુટા પુષ્પ મોકલી જણાવ્યું કે, હું આ છુટાં પુષ્પની જેમ
નિર્ગુણ અને સહાય વગરની છું, મેં તેની માળા ગુથી જણાવ્યું કે, પુષ્પરૂપ ગુણની
સંગતથી આ માળા મસ્તકપર ધારણ કરવાને યોગ્ય છે. આ ભાવાર્થ જાણી મને ધણો
આનંદ થયો, પછી પરસ્પર દ્રષ્ટિરાગ દર્શાવી, રાજકુમારી તેની સખી સાથે પોતાને સ્થાને
ચાલી ગઈ. પૂર્વ ભવના સંબંધને લઈ તે પ્રેમ વૃક્ષ પલ્લવિત થવાને યોગ્ય થયું. પદ્મશ્રીએ
સખીદ્વારા તે વિચાર પોતાના પિતાને જણાવ્યો, રાજા પદ્મનાભે પણ તેને હૃદયથી અનુ-
મોદન આપ્યું.

માતા ! તે દરમિયાન પેલો વનનો બીલ અમારી પાછળ શોધતો શોધતો આવ્યો,

૧ આ સારિકા સૂર્યવતીની પાસે રહેતી હતી, જેનો સંબંધ આગળ કહેવામાં
આવ્યો છે.

મુસાફર બોલ્યો, ભદ્ર ! નંદનગરમાં હરિષેણ નામે રાજા છે, તે ધણો ગુણવાન અને કૃતજ્ઞ છે, તેમને તારાલોચના નામે એક કુમારી છે, વીણાપુરના રાજાની પદ્મશ્રી નામે એક ગુણવાન પુત્રી છે, તેની તે તારાલોચના પ્રેમપાત્ર સખી છે, તે બાળાએ પોતાની સખી પદ્મશ્રીને માટે આ બે પક્ષીઓ ભેટ મોકલ્યાં છે, અને મારી સાથે તેણીએ કહેવરાવ્યું છે કે, સખી ! તે સ્વયંવરમાં જે પતિને પસંદ કરવા ધાયો છે, તેજ મારો પતિ છે. આપણુ બંને એકજ પતિને વરી, યાવજીવિત સાથે રહેયુ. મારો સ્નેહ તારી સાથે સલગ્ન છે, માફ જીવન તારા જીવનની સાથે અભેદપણે રહે, એવી મારી ઇચ્છા છે આ પ્રમાણે કહી તે મુસાફર અમને પ્રણામ કરી, અને રાજા લઈ ચાલ્યો ગયો.

તે ગયા પછી મેં રાજકુમારને જણાવ્યું કે, મિત્ર ! વીણાપુરના સ્વયંવરમાં આપણે જઈએ. એ મહા સ્વયંવર જોવા જોવો થશે દેશ દેશના રાજાઓ તેમાં સામેલ થશે. અમે આમ વાર્તાલાપ કરતા હતા, તેવામાં દોઢ પુરે આવી જણાવ્યું કે, વીણાપુરનો સ્વયંવર જોવા જોવો છે. રાજકુમારી પદ્મશ્રીએ અમુક પુરુષને વરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, સ્વયંવરનો મંડપ ધણો સુશોભિત બનાવવામાં આવ્યો છે, રાજા પદ્મનાભે અતિ આદરથી મોટા મોટા મહીપતિઓને બોલાવ્યા છે, આ સાંસળી અમને ત્યાં જવાની વધારે ઉત્કંઠા થઈ, પછી અમે બંને મિત્રો વેગથી વીણાપુરમાં આવી પહોંચ્યા.

માતા ! જ્યારે સ્વયંવરનો દિવસ આવ્યો, તે વખતે રાજકુમારથી ભરપૂર થયેલા મંડપમાં અમે દાખલ થયા. શ્રીચંદ્રકુમાર જ્યારે મંડપમાં આવ્યા. એટલે બીજો દોષ રાજવીર તેમને ઓળખી શક્યો નહીં, પણ પ્રથમ મળેલા હરિ નામના એક ચારણે તેમને ઓળખી લીધા. તત્કાળ તે ઉભો થઈ, નીચે પ્રમાણે પ્રાકૃત શબ્દ બોલ્યો—

दाने कीर्ति वधे घणी, दाने दोलत होय,
दान किहांए दीधुं हतुं, अफल न थाये कोय ॥ १ ॥

તે પછી તે નીચેનું સંસ્કૃત પદ બોલ્યો—

पात्रे पुण्यनिबंधनं तदितरे दीने दयाख्यापकम्
मित्रे प्रीति विवर्द्धनं रिपुजने वैरापहार क्षमम् ।
भट्टादौ च यशस्करं नरपतौ सन्मानसंपादकं ।
भृत्ये भक्त्यतिशायि दान मफलं श्रीचंद्र न कापिते ॥ १ ॥

પાત્રમાં આપેલું દાન પુણ્યને બાંધનારૂં થાય છે, બીજા દીન જનને આપેલું દાન દયા જણાવે છે, મિત્રમાં આપેલું હોય તો, પ્રીતિ વધારે છે, શત્રુજનને આપેલું હોય તો, વૈરનો નાશ કરવામાં સમર્થ થાય છે, ભાટ, ચારણ વિગેરેને આપેલું દાન યશ વધારે છે,

માતૃ મેળાપ.

૨૮૯

રાગને આપેલું દાન સન્માન અપાવે છે, અને સેવકને આપેલું દાન અતિશે ભક્તિ કરાવે છે હે શ્રીચંદ્ર ! તમારૂં આપેલું દાન ક્યાંય પણ નિષ્ફળ થતું નથી.

તે કાવ્ય બોલ્યા પછી તે નીચેનો છંદ બોલ્યો —

જે પગનારી સહોદર સુદર, દુસ્થિત જન આધાર;

જે કાયર નર જરણાગત વર, વજ્રપજર અનુકાર. ૧

જે નિષ્કારણ મેઘ તણીપરે, કરતા બહુ ઉપકાર;

તે શ્રીચંદ્ર સદા જયચંતો, અર્થિત સુર સહકાર. ૨

આ કાવ્યો સામળી રાજકુમારે તે હરિ ચારણને ગુપ્ત રીતે ઇનામ આપ્યું, પછી કુમારે મને કહ્યું કે, મિત્ર ગુણચંદ્ર ! આ ચારણ આપણને છતાં કરશે, માટે ચાલો અહીંથી ચાલ્યા જઈએ પછી અમે એકમત કરી લાથી ચાલી નીકળ્યા અનુક્રમે આ અરણ્યમા આવી યક્ષમદિરના ગત્રી રહ્યા. પ્રાત કાળે આપ પરમ પવિત્ર માતૃશ્રીનાં અમોને દર્શન થયા; જેનો અતુલ આનંદ અલારે અતુલવીએ છીએ માતા ! શ્રીચંદ્રકુમારની પુણ્યસમૃદ્ધિ ઘણી બળવાન છે, જેમા અમે વિઘ્નની શંકા કરતા, તેમાથી અમને લાભ થતો હતો તમારા પ્રતાપી પુત્રે સર્વ સ્થળે અલાર સુધીમા વિજયજ મેળવ્યો છે, તેમના ધર્મિન્દ નિચારો, શ્રાવણ ધર્મપર દહતા, અને પવિત્ર ભાવનાઓ સર્વ સ્થળે તેમનું યશોગાન કરાવે છે.

આ પ્રમાણે શ્રીચંદ્ર, ગુણચંદ્ર અને મૂર્વવતી વાર્તાલાપ કરતા હતા, ત્યાં એક પુરૂષ અશ્વ ઉપર બેસી, પગલાં બેતો ત્યાં આવ્યો તે પુરૂષની આકૃતિ વીરનરના જેવી હતી, તેના હાથમાં અગ્રજી બાણ રહેલું હતું, મુખમુદ્રા ઉપર વિચારમાળાના ચિન્હ દેખાતા હતાં, પોશાક સાદો હતો, તથાપિ તેનો દેખાવ રાજકીય પુરૂષના જેવો લાગતો હતો તે શ્રીચંદ્રને બેતાજ અશ્વ ઉપરથી ઉતરી પડ્યો, તેના હૃદયમા શ્રીચંદ્રની ઓળખાણ આવી ગઈ પાસે આવી તેણે શ્રીચંદ્રને પ્રણામ કર્યો શ્રીચંદ્રે તેનો પ્રણામ સ્વીકારી પુછ્યું, તમે કાણ છો ? તે વિનયથી બોલ્યો, ગજકુમાર ! હું વીણાપુરના ગજ પદ્મનાભનો જીવિસાગર નામે મંત્રી છું, આપને મળવાને માટે ખાસ અહીં આવ્યો છું અમારાં રાજકુમારી પદ્મશ્રીએ આપને બોલા છે, લાગ્યાં તે તમારીપર અનુરાગી થયા છે. તેમની સાથે મહેનારી મારી પુત્રી તમારા મિત્ર આ ગુણચંદ્ર ઉપર રાગી થયેલી છે. આ વૃત્તાત બાણી અમારા મહા ગજએ મને તમારી શોધને માટે મોકલ્યો હતો. હું ઘણું સ્થળે પ્રયાં, પણ કંઈ દેકાણે મને તમારો પત્તો મળ્યો નહીં છેવટે આ તરફ બેઠને મારે પાછા જવું હતું, ત્યાં અહીં તમારા દર્શન થયા, તેથી માગ મનને ઘણું આનંદ થયો છે હવે કૃપા કરીને મારી સાથે વીણાપુરમા પધારો. ત્યાં મહારાજાએ પદ્મશ્રીનો સ્વયંવર રચ્યો હતો, ઘણા ગજકુમારેએ તેમા લાગ લીધો હતો, પણ પદ્મશ્રીએ તેમાં ગજકુમારને પસંદ કર્યો નહીં આશાનરેલા ગજકુમારો પદ્મશ્રીના અનાદન્ધી નિરાશ થઈ ચાલતા થયા પોતે કંઈ સ્વયંવર રચ્ય થવાથી

અમારા મહારાજને ઘણો ક્ષોભ થઈ પડ્યો છે. મહારાજ ચિતાતુર થઈ “ હવે શું કરવું ” એવા વિચારમાં મગ્ન થઈ ગયા છે, ભારતભૂમિમાં વીણાપુરના રાજાની સ્વયંવરને માટે ચર્ચા થઈ પડી છે. પદ્મશ્રીને યોગ્ય કાંઈ રાજવીર મળશે નહીં, અને તે રાજકુમારી કુતારીજ રહેશે, એમ લોકવાર્તા થવા લાગી છે. મહાનુભાવ ! હવે કૃપા કરી પંધારો. વીણાપુરના અધીશ્વરની પ્રતિજ્ઞાનો સત્વર ઉદ્ધાર કરો, રાજાઓની કીર્તિ રાજાઓએજ વધારવી જોઈએ. કાંઈ પણ ક્ષત્રિયની ચર્ચા થાય, તે દરેક ક્ષત્રિયજનને લજ્જા કરનાર છે.

મહાનુભાવ ! જ્યારે હું અહીં આવવા તૈયાર થઈ રાજા આગળ આવ્યો, ત્યાં એક અદ્ભુત બનાવ બન્યો હતો. કાંઈ પુરૂષ મેના પોપટની જોડ લઈ પદ્મશ્રીને ભેટ કરવા આવ્યો. પદ્મશ્રી પિતાના ઉત્સવમાં બેઠા હતાં, ત્યાં તે પુરૂષ આવી બેઠ્યો, મદાગમ્ન ! આ મેના પોપટની જોડ અમારી રાજકુમારી તારાલોચનાએ રાજકુમારી પદ્મશ્રીને માટે ભેટ મોકલાવી છે. તત્કાળ પદ્મશ્રીએ હર્ષ પામી, એ પક્ષીની જોડ હાથમાં લીધી તેમને જોતાજ રાજકુમારી મૂંઠા ખાઈ ભૂમિ ઉપર પડી ગયા. મહારાજને શીતળ ઉપગાર કરી પદ્મશ્રીને સાન્નિધ્ય કર્યાં, અને પછી મૂંઠા આવવાનું કારણ પુછ્યું. રાજકુમારીએ પોતાના પિતાને કહ્યું, પિતાશ્રી ! આ પક્ષીઓને જોઈ મને જાતિસ્મરણ થઈ આવ્યું છે. પૂર્વે કુશસ્થળી નગરીમાં રાણી સૂર્યવતીની પાસે હું મેનારૂપે હતી, મને જૈન ધર્મ ઉપર ઘણી આસ્તા હતી. એક વખતે નગરની બાહરના લેદ્યાનમાં આવેલ આદિનાથ પ્રભુના મંદિરમાં હું પૂજા કરવાને ગઈ હતી, ત્યાં મેં એક રાજકુમારને જોયો, અને તેની ઉપર રાગ કરી, અનગન લઈ, નિયાણ કરી, મેં માગ દેહને છોડી દીધો; ત્યાર પછી હું અહીં તમારે ઘેર અનતરી છું. પૂર્વે ધારેલા તેજ રાજકુમારના મારે પુનઃ દર્શન થયા છે, તેથીજ મેં તેને વરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. હવે આજથી હું ભોજન પાનનો ભાગ કરું છું, તે પ્રયત્ન ધારેલા પતિને મેળવ્યા પછીજ હું અન્ન, જળ લઈશ. પછી મહારાજને મને સત્વર આજ્ઞા કરી, અને હું આપની શોધ કરવાને નીકળી પડ્યો, મહાનુભાવ ! હવે સત્વર તૈયાર થાઓ. આ રાજકુમારીના જીવનને ટેકા આપો.

મંત્રી બુદ્ધિસાગરના આવા વચન સાંભળી શ્રીચંદ્ર કાંઈ પણ બોલ્યો નહીં. લાલચવાળા મુખે રાજકુમારે માતાની મામુ જોયું, એટલે સૂર્યવતી બોલી, વત્સ ! તૈયાર થા, રાજકુમારી પદ્મશ્રીના જીવનને અવલંબન આપ. ભાઈ ગુણચંદ્ર ! તું પણ ઉભો થા, આ મંત્રીની રૂતા હમણાંજ પાણીચંદ્રનું કંઈ મને પુત્રનો વિવાહ કરવાની જાણી હોય. મારું છે તમારા જ નેનો વિવાહોત્સવ જોઈ, હું હૃદયમાં આનંદ પામી. મારા જીવનને કાળ કંઈ પુત્રનું વિવાહ માગલ્યું જોઈ કંઈ માતા બુદ્ધી ન થાય ? માટે પુત્ર ! તારો મારા મનોરથ કરું કે માતાની આજ્ઞા માન્ય કરવી એ વિનયી પુત્રનો ધર્મ છે.

માતાના વચન સાંભળી શ્રીચંદ્રના હૃદયમાં અસર થઈ આવી. તરત તેણે ગુણચંદ્રને સમજાવ્યું કરી અને કુમારે માતાને લઈ મંત્રીની સાથે વીણાપુરમાં આવ્યા. મંત્રીની સૂચનથી સૂર્યવતીને મટે કેટલાક મારા ઉત્સાહની ગોળવણી કરી. વીણાપુરના રાજા પદ્મશ્રી

અતઃપુત્રતરૂથી મૂર્ચવતીને ભાગે માન મળ્યું હજી સ્વયંવરની શોભા તેમની તેમ રાખી હતી, પદ્મરાગ પોતાની પુત્રી પદ્મશ્રીને લઈ સ્વયંવર મડપમા આવ્યો, અવશિષ્ટ રહેલા સર્વ રાજમડગમા શ્રીચંદ્ર પોતાના મિત્રની સાથે હાજર થયો. શ્રીચંદ્રને જોતા પેલા પૂર્વનો હુરિ ચારણ નીચેનું કવિન બોલ્યો—

છાંપો.

પૂર્વ કુશસ્થળ નયર, પ્રથમ જિનભવને દેખી,
નારિકા કરે નિદાન, આર જિન ધર્મને પેખી,
અણમણ કરી થઈ મધ્ય, નયર વીણાપુર રાગ,
પદ્મ પદ્માવતી કત, પદ્મશ્રી પુત્રી તાળ,
પ્રથમા નિજ છુદે કરી, પછી જાતિમરણથી પેખીયો,
તે શ્રીચંદ્ર જયોચિર, આજ નયણે મે નિરખિયો ૧

આ કવિતા સાંભળી મૂર્ચવતીને અતિ આનંદ ઉત્પન્ન થયો, તેણીએ તરતજ એક કીમતી હાર તે કવિને ભેટ કર્યો. શ્રીચંદ્રકુમારને દેખતાજ પદ્મશ્રીની મુખમુદ્રા પ્રસન્ન થઈ ગઈ, અગર રોમોદ્ગમ થઈ આવ્યો, સાત્વિક ભાવના અકુર મુરચાયામાન થઈ ગયા, પવિત્ર પ્રેમની છાયા છવાઈ ગઈ, રાજમાળાએ આવી અતરથી પતિની પ્રેમ પૂજા કરી, કંઠમા વરમાળા આરોપણ કરી, તે વખતે હર્ષની ગર્જનાથી સ્વયંવર મડપ ગાણ રહ્યો. વાણત્રોએ મધુર નાદ સાથે અનુભવન આપ્યું. વીણાપુરનું રાજકુટુંબ હર્ષમા મગ્ન થઈ ગયું. આ ક્રિયા પૂર્ણ થઈ, ત્યાજ વિવાહની માગલ્ય ક્રિયાનો આરંભ થયો. બુદ્ધિસાગર મંત્રીની પુત્રી કમળશ્રી મોટા હાઠમાડથી ત્યા આવી, તેણીએ સર્વ સમક્ષ ગુણચંદ્રની કંઠમા વરમાળા આરોપણ કરી, બંને મિત્રોની લક્ષ ક્રિયા ત્યાજ કરવામા આવી જેન વિવાહ સરકારના પવિત્ર મંત્રોથી લગ્ન મડપ ગાણ રહ્યો. આ પ્રસંગે પદ્મશ્રીની સખી તારાલોચના આવેશ, તે પણ શ્રીચંદ્રને વરી હતી. પુત્રનો વિવાહોત્સવ જોઈ, મૂર્ચવતી ઉત્સાહમા આવી ગઈ. તેણીએ વર કન્યાના યોગાગણ લઈ, હૃદયથી આશીર્વાદ આપી વિવાહિત વર કન્યા સાતાના ચરણમા નમી પડ્યા. પદ્મરાગએ પણ આનંદપૂર્વક લગ્નની ભેટ અર્પણ કરી વિવાહ ક્રિયા પૂર્ણ થયા પછી શ્રીચંદ્ર ચડી સ્વાગીએ ગજમાળાની સાથે ગાજતે વાજતે પોતાના ઉતાગમા આવ્યો. ગુણચંદ્ર પણ કમળશ્રીને લઈ સાથેજ આવ્યો. બંને મિત્રોએ વિવાહ વિજય કરી, માતા મૂર્ચવતીને હર્ષ પમાડી, અને પોતાના વહિવટી આગ્રાને માન્ય કરી.

વાચનાને અહીં સંકેત થઈ હશે કે, શ્રીચંદ્ર અને પદ્મશ્રીનો યોગ પૂર્વ જન્મ સંબંધને લઈને જોઈ થયો, તેમ ગુણચંદ્ર અને કમળશ્રીનો સંબંધ દેવી ગીતે થયો. તેમા કામ પણ હેતુ હોયો. જોઈએ પૂર્વના સંબંધ વિના વિવાહનો યોગ થતો નથી, એ આનંદ ધર્મનો સિદ્ધાંત છે. તે સાતા સમાધાનના દેવાનું કે, શ્રીચંદ્ર અને કમળશ્રીને એ પણ પૂર્વના સંબંધથીજ કે તેનો પૂર્વ જન્મ નીચે કમળશ્રી કે

પ્રથમના ખડમા ધરણુ નામના એક જોષીનો વૃત્તાંત આપ્યો હતો. ધરણુ પોતાને લાગેલ સ્ત્રીહત્યાના પાપને દૂર કરવા શત્રુજય તીર્થ ગયો હતો, ત્યાં એ મહાનુભાવ જપ, તપ, અને ધ્યાન કરી, હત્યા પાપમાથી મુક્ત થયો. ધરણુને સ્ત્રીહત્યાનું પાપ લાગ્યું હતું, પોતાની પહેલી સ્ત્રી શ્રીદેવીને તેણે જીવંત મારી નાખી હતી, શ્રીદેવી આર્હત ધર્મની લક્ષ્મી હતી, તેથી તે સમાધિ મરણથી મૃત્યુ પામી પુનઃ જાનુવં લવને પ્રાપ્ત થઈ, નદપુરમાં સુદર શેઠને ઘેર જિનદત્તા નામે તે પુત્રી થઈને અવતરી હતી. પૂર્વનાં મૃત્યુથી જિનદત્તા પરમ શ્રાવિકા થઈ હતી. તે યૌવનવયને પ્રાપ્ત થઈ, તથાપિ તેનામાં પતિની ઇચ્છા થતી નહતી. એક વખતે જિનદત્તા પિતાના સહ આથે શત્રુજય તીર્થની યાત્રાએ આવી હતી, તીર્થમાં પોતાના પૂર્વ પતિ ધરણુને તપસ્યા કરતો જોઈ, પૂર્વ લવના સંબંધને લઈ, તેના હૃદયમાં પ્રેમ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. તેણીનું હૃદય અત્યંત પ્રસન્ન થઈ ગયું, તરતજ તેણીને જાતિસ્મરણ થઈ આવ્યું. ધરણુને પણ જિનદત્તાને જોઈ પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો, અને જાતિસ્મરણ થઈ આવ્યું. પરસ્પર ખમતખામણી કરી પછી તેણે નિયાણું કરી, અનશન લઈ, પોતાના દેહને છોડી દીધો. તીર્થ લક્ષ્મીના મહિમાથી લાથી મૃત્યુ પામીને તે ધરણુ આ શુશ્રુષાંદ્ર થઈ અવતર્યો છે, અને જિનદત્તા પણ બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરી, ચિત્તની સમાધિથી મૃત્યુ પામી કમલશ્રી થઈ છે. એ પૂર્વના સંબંધથી શુશ્રુષાંદ્ર અને કમલશ્રીનો વિવાહ થયેલો છે. એ પ્રેમી દંપતિ પૂર્વના પવિત્ર પ્રેમના પાત્ર થયા છે. આર્હત સિદ્ધાંતમાં “ પ્રેમનો પ્રવાહ પૂર્વના સંબંધથી છુટે છે. ” એ કથન તેમણે સાર્થક કર્યું છે.

રાજમાતા સૂર્યવતી, પુત્રવધૂ પદ્મશ્રીને જોઈ અતિ પ્રસન્ન થયાં છે, દેટલેક સમયે પોતાને પુત્ર તથા પુત્રવધૂ પ્રાપ્ત થવાના મહા લાગ્યને જોગવવાને પોતે પૂર્ણ લાગ્યશાળી થયાં છે. આ ઉત્તમ સુખનું પાત્ર મહારાજા પ્રતાપસિંહ ક્યારે થાય ? એ વિચાર સૂર્યવતીના હૃદયમાં આવ્યા કરે છે, પોતે સ્વામીથી વિખ્યાત પડી એકાદી મુખી થયા, પણ પોતાના પતિ હજી દુઃખી છે, તેને માટે તેઓ હૃદયમાં પરિતાપ કરતા હતા. પોતાની રાજધાની કુશરથલપુરીમાં પુત્રવધૂ સાથે પ્રવેશ કરવાના મનોરથ સૂર્યવતીના હૃદયસાગરમાં તરંગની જેમ ઉછળી રહેતા હતા.

અંદ્રપુર નગર.

૨૯૩

પ્રકરણ પદ મું.

અંદ્રપુર નગર.

અંદ્રપુરમાં જે તાતી માતાને આનંદ પમાડવાનો નિશ્ચય કર્યો માતા પુત્રનો વૈભવ જોઈ હૃદયમાં સતોષ પામે, એવો વિચાર શ્રીચંદ્રને સ્પુરવા લાગ્યો માતાના મનોરથ પૂર્ણ કરવાને શ્રીચંદ્ર સાવધાન રહેવા લાગ્યો, માતા જે કહે તે વચન પૂર્ણ કરવાને શ્રીચંદ્ર તત્પર થતો. તેણે વીણા-પુરમાં રહી માતાને પ્રસન્ન કરવા ધર્મિક ઉત્સવો કરવા માડ્યા અરિહત પ્રભુની ભક્તિને માટે તે અનેક પ્રકારના પર્વ ઉત્સવ કરવા લાગ્યો

પદ્મશ્રી પણ પોતાની સાસુની સેવા કરવાને તત્પર રહેતી હતી, સાસુ ઉપર માતૃભક્તિ રાખી, તે તેમની સાથે વર્તતી હતી, કુલીન શ્રાવિકાનો ખરેખરો ધર્મ પદ્મશ્રી દેશાવતી હતી, સાસુની આજ્ઞા પુષ્પમાળાની જેમ મસ્તકપર ધારણ કરતી હતી, પુત્ર વધૂનો પવિત્ર પ્રેમ જોઈ, સૂર્યવતી હૃદયમાં હર્ષ પામતી હતી, તે પણ પુત્રીની દ્રષ્ટિએ પદ્મશ્રીને જોતી હતી, કુલીન પુત્ર વધૂનો વિનય જોઈ, તેની પવિત્ર ભક્તિ જોઈ, સૂર્યવતીના હૃદયને પરમ શાન્તિ મળતી હતી

અત્ર અત્રે પરાક્રમી શ્રીચંદ્રે શ્રીગિરિની પાડોશમાં અંદ્રપુર નામે એક નગર વસાવ્યું શ્રીચંદ્રના પૂર્વ ઉપકારનું સ્મરણ કરનાર પેલા લિલની ધચ્છા તેમ કરીને તેણે પૂર્ણ કરી હતી પૂર્વ પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ સ્પર્શમણિના યોગથી તેણે એ નગરને સુવર્ણની ખાણ બનાવ્યું હતું નગરની આસપાસ ઉંચો અને મજબૂત કિલ્લો બાંધવામાં આવ્યો હતો, પ્રત્યેક સ્થળે લોકોનાં નિવાસગૃહો ઘણી સુદર રચનાથી રચવામાં આવ્યા હતા વિવિધ આકૃતિવાળી વિશાળ શેરીઓને ગોઠવવામાં આવી હતી, શહેરના દરવાજા ઘણા દાઢીદાઢ અને રમણીય બનાવ્યા હતા, સાત સાત માળની હવેલીઓ અને વિમાનના જેવા જિનાલયો આકાશની સાથે વાતો કરતા હોય, તેવા ઉભા કરવામાં આવ્યા હતાં, જેવી શહેરની અદર શોભા કરવામાં આવી હતી, તેવીજ બાહેર પણ શોભા કરવામાં આવી હતી સરેવર, વાપિકાઓ અને સુદર બગીચા બનાવવામાં આવ્યા હતા, કુવાઓ, બાહેર સ્થાનો, અને મોટા સ્તૂપો ગોઠવવામાં આવ્યા હતાં, શ્રીગિરિના મધ્ય ગિરિ ઉપર એક સુદર જિનાલય કરવામાં આવ્યું હતું, તેનું નામ અંદ્રમહોદય રાખ્યું હતું લિલ લોકોના નિર્વાહને માટે તે નગરમાં અનેક યોજનાઓ કરવામાં આવી હતી સર્વ યાત્રાળુઓના સુખને માટે દાન-શાળા, ધર્મશાળા, અને જ્ઞાનશાળા કરવામાં આવી હતી શહેરના મધ્ય ભાગે ગરબહેલ અને તેની આસપાસ અત્ર પુરને રહેવા માટે નવીન પ્રાસાદો કરવામાં આવ્યા હતા, લોકોને ન્યાય આપવાને માટે લાંબા ન્યાયશાળા કરી, તેની અંદર પ્રીયાદીને દાદ મેલવામાં આવે નરપ ધટ બાંધવામાં આવ્યો હતો તે સિવાય પ્રજા વર્ણની અનન્ય જ્ઞાન મેળવવાને

માટે પાઠશાળાઓ સ્થાપનામાં આવી હતી, તેને લગતી પુસ્તકગાળાઓ મોટા પગા ઉપર રચવામાં આવી હતી નિવિધ જાતની કાળાઓને મેળવવાને જાતજાતની ઉદ્યોગશાળાઓ ઉઠાડવામાં આવી હતી

આ પ્રમાણે શ્રીગિરિની નજીક ચંદ્રપુર વસાવી, તેમાં યાગદે પદ્મ રાજની આજ્ઞાથી નિવાસ કર્યો. રાજમાતા સૂર્યવતીને માટે નીચી મહેલ તૈયાર કરાવ્યો, પોતાના રાજમહેલની પાસે મંત્રી ગુણચંદ્ર અને કમળાશીને રહેવાને એક ભગડાદાર મહેલ જુદો બધાવ્યો મહારાજા શ્રીચંદ્ર આ ચંદ્રપુરના રાજ્યને નીચીથી ચલાવતો હતો ચંદ્રપુરની રાજભક્ત પ્રજા શ્રીચંદ્રને દેવની જેમ માનતી હતી પ્રત્યેક બાણે શ્રીચંદ્ર સાગધન થઈ પ્રજાની સર્વ પ્રકારની ખબર લેતો હતો જૈન ધર્મના ઉદ્ધોતને માટે તેણે અનેક ખાતાઓ સ્થાપ્યાં હતાં, દેવવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય, અને સાધારણ દ્રવ્યની વ્યવસ્થા કરવાને તેણે જુદી જુદી સભાઓ સ્થાપી હતી પ્રત્યેક ખાતાઓને આખા કરવાને રાજ્ય તરફથી તે મોટી મદદ આપતો હતો પર્વના દિવસોમાં આહુત શાસનનો ઉદ્ધોત થાય, તેવા મહેલસરો કરવાને તે ઉમંગથી પ્રવર્તતો હતો એક વખતે સૂર્યવતી રાજમહેલમાં બેઠી હતી, શ્રીચંદ્ર જેવા પુત્રની સમૃદ્ધિ અને માતૃ ભક્તિ જોઈ તે અતિ આનંદમાં મગ્ન થતી હતી, તથાપિ તેના હૃદયમાં પોતાના પ્રાણેશ પ્રતાપસિંહના વિયોગનું દુઃખ તેને શક્ય જેમ સાગતુ હતું.

આ વખતે એકાંતમાં બેઠેલી સૂર્યવતીને કુશસ્થસ્ત્રીનું સ્મરણ થઈ આવ્યું પોતાના પ્રતાપી પ્રાણનાથના દર્શન કરવાની તેને ઇચ્છા થઈ. શ્રીચંદ્રકુમારની સાથે પોતાના રાજકુટુંબની ભેટ લેવાની તેણીને પ્રબળ વાસના જાગૃત થઈ રાજરમણીએ વિચાર્યું કે, મારા પ્રતાપી પતિની શી સ્થિતિ હશે ? મારા વિયોગથી એ મહાનુભાવને અતિ દુઃખ થઈ પડ્યું હશે. તેમનો પવિત્ર પ્રેમ મને બહુ યાદ આવે છે, હું આટલો વખત મુંઘી પુત્રના મોહમાં પતિને ભુલી ગઈ, તે મેં સારું કર્યું નહીં પુત્ર ગમે તેવો પ્રતાપિ, પડિત અને માતૃભક્ત હોય, પણ તે પતિથી બીજો દરજ્જો છે પુત્રરૂપ મનોરથને પૂરનાર, કદપશ્ચ તો કાન્તને કાન્તજ છે દંપતીરૂપ પ્રેમવૃક્ષનું એ બીજ છે. પુત્રના લાભમાં લુપ્ત બની લલનાઓ પોતાના પતિથી વિમુખ બની, પુત્ર પ્રેમમાંજ પોતાના સ્વાર્થને સિદ્ધ થયેલો માને, એ કેવી મૂર્ખતા ? હું તેવી મૂર્ખ મહિલા બની છું આજ દિન સુધી પતિના દુઃખનો ઉપાય મેં કાંઈ પણ યોજ્યો નહીં વનિતાના ભગોગર્વી વિપત્તિમાં ગડેલા પતિને મેં કાંઈ પણ શુભ સંદેશો કહાવ્યો નહીં, તેમજ શ્રીચંદ્રકુમારને પિતાની સભાળ લેવાને કાંઈ પણ કહ્યું નહો, એ મારી કેવી અસતા ?

આવો પશ્ચાતાપ કરી સૂર્યવતી સત્વર બેઠી થઈ, શ્રીચંદ્રની પાસે આવી માતાને આવતી જોઈ શ્રીચંદ્ર વિનયથી બેઠો થઈ સામો આવ્યો, ઉત્તમ આસન ઉપર માતાને બેસાડી, શ્રીચંદ્ર—શી આજ્ઞા છે ? એમ કહી સન્મુખ ઉભો રહ્યો સૂર્યવતીએ પુત્રને સામો બેસારી નીચે પ્રમાણે કહ્યું.—

વહાલા પુત્ર ! આજે મને મારી અજ્ઞાનતાનું ભાન થયું છે. તારી સમૃદ્ધિ, તાર

પગક્રમ અને તારી ધર્મિકતા જોઈ મો પૂર્ણ સતોપ વાપ છે, તે સાથે તારી અગ્રતિમ શાતૃલક્ષિત્યે ગને વશ કરી લીધી છે, જે લક્ષિત્યી તું આટલા સમયમાજ માતાના ઝળુપાથી મુક્ત થવા પામ્યો છું પુત્ર ! હવે તે વિશે તારી કૃતાર્થતા પૂર્ણ થઈ છે, પણ હવે તારી જન્મભૂમિ, તારા ઉપકારી પિતા, અને પાળક માતા પિતા તરફ દૃષ્ટિ કર કુશસ્વલીની જન્મભૂમિને સ્મરણમા લાવ, તારા દુખી પિતાને શાંતિ આપવા તત્પર થા. આપણે અહીં સર્વ પ્રકારના સુખમા મગ્ન છીએ, પણ તારા પિતાની શી સ્થિતિ હશે ? તે તું વિચારી જો હું અચાનક ભારડખ્કીને ભોગ થઈ છું, મારા ત્રિયોગથી તારા પિતા પૂર્ણ દુખી છે પુત્ર અને પત્ની બંનેના વિયોગથી કુશસ્વલીપતિ પૂર્ણ રીતે પીડિત હશે વત્સ ! તારા હૃદયમા રહેલી પાતૃલક્ષિતને જાગ્રત કર, પિતા તરફની તારી પવિત્ર ભાવના હૃદય ઉપર આરંભ કર, તારા જેવો સત્પુત્ર પિતાની પિડાને સહન કરી શકે નહિ, પિતાને દુખે દુખી થનાગ કુલીન પુત્રોથીજ આ ભાગ્યભૂમિ ભૂષિત છે

સૂર્યવતીના આવા વચન સારાણી શ્રીચંદ્રના હૃદયપર ઘણી અસર થઇ આવી. પિતૃભક્તિરૂપ કલ્પલતા તેના હૃદયરૂપ ક્યાગમા તત્કાળ અકુચિત થઇ ગઇ. શરીર ઉપર રોમાચ થઇ આવ્યા, નયનમાથી જેમ જીની ધાગ ચાલવા લાગી, પ્રેમી હૃદયમા પશ્ચાતાપ થઇ આવ્યો. ક્ષણવાર વિચાર કરી શ્રીચંદ્ર અજલિ જોડી માતા પ્રત્યે બોલ્યો, માતા ! આપે તેનું સ્મરણ આપી મને પાપમાર્થી બચાવ્યો છે મારા પિતાની ગિનિનું લાન આજ સુધી મારા હૃદયમા આવ્યું નહીં, તેને માટે અતિ ખેદ ઉત્પન્ન થાય છે. મારા જેવા અલ્પગતિ પુત્રો આ જગતને કલનિ કરે છે માત્ર ! મારો અપરાધ ક્ષમા કરો આ આર્થા પુત્રે પિતાને જે દુઃખ આપ્યું છે, જે કષ્ટ બોગવાવ્યું છે, તે મહા પાપ સાર્થી હું ક્યારે મુક્ત થઇશ ? માતા ! તનામે મેળાપ થયો, ત્યારેજ મેં પિતાની સ્થિતિ જાણી હતી, તે છતાં આટલો વિલગ થયો, તેને માટે મને અતિ પશ્ચાતાપ થાય છે. શ્રીચંદ્રનાં આવા પશ્ચાતાપ લેરેલા વચન સારાણી સૂર્યવતીને સતોષ થયો. પુત્રની પિતૃભક્તિ માટે તેણીને હૃદયમા સાડ લાગ્યું તે બોલી—વત્સ ! હવે વિનય પશ્ચાતાપ કરીજ નહીં, જે બનવાનું હતું તે બન્યું છે મોહ જે અતિ નિદ્રા રોગ્ય પદાર્થ છે, મોહરૂપ ભય-કર ગદ્ગદ સર્વો પગલા કરી પડે છે અને પુત્ર મોહ થયો, અને તને માનુમોહ થયો, એ મોહનુજ આ પગિહાન છે, હુદ મોહના પગિહાન મદા વિષગીન હોય છે.

જેના હાથ ઉપર ગેહવાળી સના પ્રવર્તી, તે પુરૂષ ઇચ્છતા હતા ગય તેવા
 થઇ બાય છે, તેની સમગ્રણાલિત અને વિચારાલક્ષિત વિચાર થઇ બાય છે મોહરૂપ મદા
 વિષ જેના ગામમાં ત્યાગ થાય, તે પુરૂષના હૃદયમાંથી તીવ્ર દુઃખરૂપ ત્યાગાગ્રો નીકળે છે
 હાથ પરા તુ કોઈ પ્રયત્ન હોય, જેના ના પગાંતર દુઃખી પ્રાણીને પાતાળમાં નાખી
 દે છે, મોહ એ વિષની શિખા કહેલો સ્વયં છે, તે પેલના સ્વાર્થને દુર્ગ મ્યતમા બદ
 લ સમજાવી પડે તે મોહ ખરેખરે સાત્વિક નથી ઉચ્ચાટનના વદાસત્ર છે જે મદા
 નામ વદાની પ્રાણી નામુ રાજે ઉચ્ચાટનના વિનિયત છે તેવા દુષ્ટ મેહને પ વદ
 રૂપ મોહના તીવ્રરૂપે પદા નામુ રાજે ઉચ્ચાટનના વિનિયત છે તેવા દુષ્ટ મેહને પ વદ

તે પ્રીતિની પામે આવી માતાને
પ્રેમ ઉત્તમ આચરે ઉપર માતાને
આંખોમાં મૂળવતીએ પુનઃ સામે:
લાગ થયું છે તારી સજદા, તાર

જૈન મહર્ષિઓએજ મોહ ઉપર વિજય મેળવ્યો છે. પચમહાવ્રતરૂપ વળ પજરમા બેસી, તે મહાશયો એ મહાન્ યોદ્ધાનો પરાભવ કરી શક્યા છે, તથાપિ તેઓ ક્ષણે ક્ષણે કેશરી-સિંહની જેમ તેનાથી ડરતા રહેલા છે, એ મોહ ગજ સંસારરૂપ છાવણી નાખીને આ જગતમા પડ્યો છે. પ્રત્યેક સ્થળે અને પ્રત્યેક પદાર્થે એ ક્રૂર યોદ્ધાથી સર્વને ચેતતા રહેવાનું છે. આ વિશ્વરૂપ અરણ્યમાં મોહરૂપ કેશરી ત્યાં સુધી ગર્જના કરી રહ્યા છે, ત્યાં સુધી પ્રત્યેક સંસારી પ્રાણીને સાવધાન રહેવાનું છે, તે પ્રચંડ કેશરી હરિણની જેમ ધર્મ રહિત એવા પામર પ્રાણીઓનો ક્ષણમા શીકાર કરી શકે છે.

વત્સ શ્રીચંદ્ર ! એવા સમર્થ અને દુષ્ટ મોહના પ્રભાવથી આપણે આ મોટી ભુલ કરી છે. હવે બન્યું તે ખરું, તેનો વિશેષ અપ્સોસ નહીં કરતા જે કર્તવ્ય છે, તેમા પરાયણ થા તારા દુષ્ટ પિતાને સત્વર આપણા શુભ સમાચાર પહોંચે તેવો ઉપાય કર એ શુભ સમાચાર સાંભળી તારા પિતાને ઘણું આશ્વાસન મળશે એટલુજ નહીં પણ તેમના હૃદયમા પ્રગટેલી ચિંતારૂપ મહા જ્વાળા તરત નિર્વાણ પામી જશે માતા સૂર્યવતીના આવા વચન સાંભળી શ્રીચંદ્રે સત્વર બુદ્ધિસાગર મંત્રીને બોલાવી, આ પ્રમાણે કહ્યું, મંત્રી ! તમે મારા વિશ્વાસી મંત્રી છો, એક વેગવાળી સાઠ ઉપર બેસીને કુશસ્થળીમા બન્યો મા ગંગા કનકપુર આવે, ત્યારે ત્યાં લક્ષ્મણ નામના મંત્રીને મારા ખર્ચર આપી, કુશસ્થળીમા જાજો. મારા પિતાશ્રી પ્રતાપસિંહને અમારા શુભ સમાચાર આપજો તેમને મારા પ્રણામ કહી જણાવજો કે, તમારો સ્વાર્થી પુત્ર થોડા સમયમાં આવી તમને મળશે, તેની માતા સૂર્યવતી કુશળ છે, અને તેઓ તેમની સાથે શ્રીગિરિમા અદ્રપુર નગરે રહે છે આ પ્રમાણે પિતાજીને ખર્ચર આપી તેમના હૃદયની ચિંતા દૂર કરાવજો તમે અમારી જે સ્થિતિ પ્રત્યક્ષ જુઓ છો, તે તેમને સત્ય રીતે જણાવજો

શ્રીચંદ્રની આજ્ઞા થતાજ મંત્રિ બુદ્ધિસાગર તૈયાર થયો તેણે જ્ઞાનમાથી એક પવનવેગી સાઠ મગાવી મુસાફરીમાં ઘટે તેવો સામાન લઈ, બુદ્ધિસાગર શ્રીચંદ્રને પ્રણામ કરી આલી નીકળ્યો. બુદ્ધિસાગર આલતી વખતે કેટલાંએક શુભ શુકનો થયા હતા પોતાના સ્વામીની આજ્ઞા સંપાદન કરી તેને સફળ થવાની આશા રાખી, તે ઉમંગમાં રહી આલતો હતો

બુદ્ધિસાગર મંત્રિ ગયા પછી શ્રીચંદ્ર માતાની આજ્ઞા લઈ, ગજમહેલમાં આવ્યો. તે વખતે શુભચંદ્ર મંત્રિની સાથે તે રાજધાનીમા ફરવા નીકળ્યો અનેક સ્થળે ફરતા તે પોતે સ્થાપેલી દાનશાળામા આવી ચડ્યો. દાનશાળામા વિદેશી યાત્રાળુઓ અને મુસાફરાને માટે ઉત્તમ પ્રકારની ગોઠવણ કરવામા આવી હતી સર્વ પ્રકારની સામગ્રીયે લા ઉત્તમ પ્રકારનું આનંદ થતું હતું. એ પવિત્ર જૂમિ સાધર્મિ બધુઓની સેવાનું એક સ્થળ થઈ પડી હતી વિદેશમાથી આવતા મુસાફરોના સત્કાર માટે તેમા ઉત્તમ યોજના કરવામા આવી હતી. તે સ્થળે ખાસ એક આસ્ત્રિય અધિકારીને નિમ્મે હતો દાનશાળાનો વહિવટ કરવામાં બીજા પાનું કેટલાંએક મહાયદારી નેવડો નિમવામા આવ્યા હતા, આવી ઉત્તમ પ્રકારની

૧૦૦ મુવંતી અને ૫૦

હે પવિત્ર દેવી ! મારા કુમારોમા જે રાજ્યને લાયક કુમાર છે, તેની તમે રક્ષા કરજો મારા રાજ્યની પ્રજાનું પાલન કરવાને એ કુમારને પ્રેરણા કરી મોકલજો, જ્ય વિ ગેરે કુમારોમા સદ્ગુણોને આરોપજો, આ રાજ્ય વૈભવની ઉન્નતિ થાય, તેવી યોજના કરવા સદા તત્પર થજો મહાદેવી ! તમે અમારા કુળના ત્રાતા છો, અમારા વશપરંપરાના રક્ષક છો, તમારા પ્રભાવથી અમારો વશ પ્રકાશિત છે, અમારું ઐશ્વર્યરૂપ રાજ્યજ, તમારા ભુજાબળને આશ્રીને ટકે છે, મારા રાજમહેલની ઉપર તમારા પવિત્ર નામના નિ-શાનરૂપ ચઢેલી ધ્વજ તરફ તમે સર્વદા દ્રષ્ટિ રાખજો, ભારતવર્ષમા પ્રસરેલી મારી નીતિમય રાજ્યની કીર્તિને તેવી ને તેવી આપ્યાદ રાખજો.

આ પ્રમાણે કહી તેણે પાસે ઉભેલા મન્ત્રિવર્ગ અને પ્રજાવર્ગને જણાવ્યું, મહારા વશાદાર મન્ત્રિઓ ! મારી ઇચ્છા પ્રમાણે રાજ્યની ઉપર મેં મારા યોગ્ય કુમારને નિ-મવા જણાવ્યું છે, તે પ્રમાણે બરાબર કરજો, અને તેની આજ્ઞામા પ્રવર્તજો, તે રાજ-કુમારને ઉત્તમ પ્રકારની સલાહ આપજો, રાજ અને પ્રજાની ઐક્યતા કરવાનોજ સદા ઉપદેશ આપજો, રાજનીતિના પવિત્ર માર્ગે પ્રવર્તવાવા સર્વદા પ્રયત્ન કરજો, નવીન રાજ્યને ઉત્સાહ વધે, તેવા કામ કરવાને હમેશા પ્રેરણા કર્યા કરજો. દુગચાર, વ્યસન, અને અ-નીતિથી તેને દુર રાખજો. સદાચારની શિક્ષા સંપાદન થાય, તેવા સાધનો તેની પાસે ગોઠવજો, દુર્ગુણી માણસોના પ્રસંગમા તે ન આવે, તેવું ધ્યાન રાખજો. જગતમા સર્વ-માન્ય થએલા જૈન ધર્મની ઉપાસના કરવાનો તેને હમેશા ઉપદેશ મળે, તેવી ગોઠવણ કરજો આદર્શ ધર્મના તત્વો અને આચારોથી તે કદિ પણ વિમુખ ન થાય, અને તે ધ-ર્મનો પૂર્ણ રાગી થાય, તેવી યોજના કરવાના ઉપાય સર્વદા સજ્જ રાખજો. પ્રિય મં-ત્રિઓ ! મારા થએલા અપરાધ ક્ષમા કરજો, કાંઈ પણ ગંજીય કામને લઈ, મેં કાંઈ પણ તમારે માટે અયોગ્ય કૃત્ય હોય, તેને ક્ષમા કરી, મારા રાજ્યને અને મારી પ્રજાને એકનિષ્ઠાથી જાળવજો, હવે હું તમને છેલ્લા પ્રણામ કરું છું

આ પ્રમાણે કહી, તે પુરૂષ ચિતામાં પડવા જતો હતો, ત્યાં એકાએક પછવાડેથી શબ્દ થયો “ ભુદ્ધિમાન મહારાજા ! સાહસ કરો નહીં આપને શુભ સમાચાર આપવા આવ્યો છું. ” આ વચન સાંભળી, રાજ્યએ વિરમય પામી, પછવાડે જોયું. બીજા પ્રેક્ષકો ચક્રિત થઈ જોવા લાગ્યા, ત્યાં એક પુરૂષ નિમિત્તિઆને ગેયે આવ્યો, તેના એક હાથમા લ્યોતિષપત્ર હતું, બીજો હાથ રાજ્યને અટકાવવાને ઉઠ્યો ક્યો હતો, લલ્લાટ ઉપર નિલક કૃત્ય હતું, તેના શરીરની આમપાસ બ્રહ્મનેજ પ્રકાશી રહ્યું હતું, તેને જોતાજ સર્વ પુરૂષ થયા મરણોન્મુખ થએલા રાજ્યએ તેને પ્રણામ કર્યો, બીજા મંત્રી વિગેરે પણ તેના ચરણમા નગી પડ્યા તે પડિત શિરોમણિ સર્વને આશીર્વાદ આપી ઉભો રહ્યો તેના મુખ માંથી શુ વચન નીકળ્યું, તે સંભળવાની રાહ જોઈ, સર્વ સ્તુતિને સંભળવા કરી ઉભા રહ્યા

પ્રિય ભાઈજી ! આ સમયે ૨૫૦૦૦૦૦૦ હવે સ્ત્રીએ સ્ત્રીએ હવેના જાત પાત્ર સર્વે રાખશે નહીં જે સિત સિત મરવાને નિયમ થઈ છે, તે દુરસ્થિતે મરવા ન

૧૦૦ મુવંતી અને ૫૦
તેની કુટુંબ આદર
પાપના તેને વિવતી કરે
મારો રાજા અને રાજકુમાર
મારો પાપી ધીન ધરો જાનીએના
મારો રાજા રવ પ જણો છો,
મારો મનિઓના ઉપદેશને આપે
મારો તે રૂઝી વાત ર દીર્ઘ વિચાર
મારો શા પો નહીં આત્મહત્યા
મારો હવે તેનો હૃદયમા દીધ
મારો અપમ કિષાને માટે જિન
મારો પવિત્ર એવા આપના આ
મારો પાપના વિના અમારો કોઈ
મારો પાપ કોઈ અમેને હજી પ્રાપ્ત
મારો અમને કુળથી મળશે આપની
મારો પાપી પુન્ય મહાનજા ! અમારી
મારો પાપી હોય, તો ક્ષમા કરો આપના
મારો પાપી નામથી પ્રજાએ અને મેયક
મારો પાપી પ્રજા ભાગ્યેજ મેયકથી
મારો પાપી નિવૃત્ત થાઓ કોઈવાર પૂજ્ય
મારો પાપી છે આ પ્રમાણે વિવતીના
મારો પાપી કરતો, તે પુરૂષ મરવાને
મારો પાપી હવે, વલ્લાટ ઉપર નિલક
મારો પાપી તરફ દ્રષ્ટિ કરી જોયો—

ચડી જેઠા હાથમાં ચક્રચક્રિત ખડ્ગ ધારણ કર્યું હતું, પર્વતના શિખર ઉપર જેમ કેશરી શોભે તેમ તે શોભવા લાગ્યો, તેની પાસે નાગરવેલના પત્રનો એક ભરેલો થાળ પડ્યો હતો, તેમાંથી એક તાબૂડનો સ્વાદ ફરી, રાજકુમાર દર્પણમાં મુખાવલોકન કરવા લાગ્યો આ અવસરે પડદામાં બેઠેલા કેટલાક ચતુર પુરૂષો જ્યજ્ય શબ્દ કરતા બાહેર આવ્યા તેમણે આવીને કહ્યું, તમે પ્રસન્ન થયા, તે ધણુ સાચું થયું. એમ કહી તેઓમાંથી કોઇ વાણ ત્રો વગાડવા લાગ્યા, કોઇ સંગીત કરવા લાગ્યા અને કોઇ પોતાના ભાગ્યની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. તેવામાં સુભટોથી વીટાએલો તે નગરનો અંત્રીશ ત્યાં આવ્યો, તેણે શ્રીચંદ્રકુમારને ઉત્સગમાં લીધો, તેની તેજસ્વી મૂર્તિ જોઇ તે જનપતિને અતિશય આનંદ થયો તે ઉમંગમાંથી બોલ્યો—રાજકુમાર ! અમારા ભાગ્યથી તમારું આગમન વાદળ અને ગાજવીજ વિના જેમ વરસાદ થાય તેમ થયું છે. હું આ કુર્કેટક દ્વીપનો રવિપ્રભુ નામે રાજા છું, મારે નવ પુત્રીઓ છે, તેમના ૧ કનકસેના, ૨ કનકપ્રભા, ૩ કનકમજરી, ૪ કનકાભા, ૫ કનકસુંદરી, ૬ કનકમાળા, ૭ કનકરમા, ૮ મનોરમા, અને ૯ મુવર્ણાભા એવા નામ છે. એ નવ પુત્રીઓ વૈવનવતી થઇ, એટલે તેની ચિતાથી હું ચિતાતુર રહેતો હતો, વૈવનવતી પુત્રીનો પિતા સર્વદા ચિતાતુરજ રહે છે તેને માટે ગાંધાર નીચેનો સ્થાન લખે છે—

जातेति पूर्वं महतीव चिंता

कस्यै प्रदेयेति ततः प्रवृद्धा ।

दत्ता सुखं स्थास्यति वा नवेति

कन्यापितृत्वं किल हंत कष्टम् ॥ १ ॥

જ્યારથી પુત્રીનો જન્મ થાય, ત્યારથીજ મોટી ચિંતા થાય છે. ત્યારે તે મોટી ઘણ, એટલે ' આ પુત્રી કેને આપવી ? એની ચિંતા વધે છે, અને કદિ તે કાળને આપી, તો પછી તેને સુખ મળશે કે નહીં ? એમ ચિંતા થાય છે, તેથી કન્યાના પિતાને વહુ દેવું છે ' ૧

ਪੰਨਾ ੬੯ ਦੇ ੩ —

निजयर सोसा परयर मंढणी कुल कळंक कलि भवणं ।

जेहि न जाया ध्या ते सृष्टिया जीवलांग पि ॥ १ ॥

પોતાના ઘરને ગોષ્ઠાગી, બીજાના ઘરને માણાગી, દુશ્મન દુશ્મનના, મિત્ર મિત્રના, એવી પુત્રી જોતે અહીં નથી, તે પુરુષ આ હાથે-પાંચે પાંચે છે

ગાંધીજી ! મને યાદ છે કે તમારું નિમિત્ત તે સમયે એક સમયે, તમે
 મને કહ્યું હતું - "મને કહે છે કે" તમે કહ્યું હતું - "તમે કહે છે કે"

१. म. धनु, तेने धनु
 २. म. धनु, तेने धनु
 ३. म. धनु, तेने धनु
 ४. म. धनु, तेने धनु
 ५. म. धनु, तेने धनु
 ६. म. धनु, तेने धनु
 ७. म. धनु, तेने धनु
 ८. म. धनु, तेने धनु
 ९. म. धनु, तेने धनु
 १०. म. धनु, तेने धनु

૧. ૧૦ મા મોખી, કીચડ પે
 ૨. ૧૧ વિચર્યા બેવાને શ્રીચર
 ૩. ૧૨ આવી ઉત્તા હન,
 ૪. ૧૩ કોઈ નારો છુગી છુડી
 ૫. ૧૪ જતા સાલગવા બેધે
 ૬. ૧૫ ૯૯ તા. તે ગામમા સુધન
 ૭. ૧૬ દીન ગ્દાન જુગા કરી ખાઈ
 ૮. ૧૭ ૯૯ તા. છે દેવ યેગે
 ૯. ૧૮ તે ગામ અહીંથી વીગ

૧. ની ની ૭ દિવસ પોને તે સુવન
 ૨. ની વનના સ્ત્રો વસાવ્યું મહ
 ૩. ની ખી-ગીના વૃક્ષ પાસે ઉતો
 ૪. ની વન જવુ છે ૧ તેઓમાથી
 ૫. ની વેવાને આને કુમે
 ૬. ની વૃક્ષ આક્રમ તરફ ઉડ્યુ
 ૭. પામી આવીને ઉતયા પગી વૃક્ષ
 ૮. ની પાછળ ચાગો. તે વનિતાઓ
 ૯. ની ૧૨મરૂવના એક સુગોભિત
 ૧૦. પાવિત દીવાઓની કાનીથી
 ૧૧. ની આગળ રહેલુ પાદપી મુકતા
 ૧૨. ની પામી સુગોભિત સાગતા હતા,
 ૧૩. ની વિચાર થયો અહા ! કેવુ સુર
 ૧૪. ની ગોભલુ નથી આ કોઈ વીન ને
 ૧૫. ની પાને પાન એ સર્વતે તાદ્ય
 ૧૬. ની છે આવુ વિચારી પર્મ
 ૧૭. ની તે સિદ્ધાસન ઉપર નિર્મિત

તે વખતે એ જોધીએ મને કહ્યું કે, આ નવે કન્યાનો એકજ પતિ થયે. ગ્રીષ્મ દ્વાપમા-
થી કોઈ મહારાજા આવીને તેમને પરણે. તે મહારાજાનું નામ કહેતાને માગમા રાજા
નથી, પણ એટલું તો કહું છું કે, આવતી દશમીની મધ્યગત્રે તે આવીને તમને મળશે
તે દિવસ લક્ષ્મી છે, માટે લક્ષ્મી તૈયારી કરી રાખજો તે પછી અમોએ લગ્ન મંડપ ક-
રાવીને આ સિંહાસન તૈયાર રાખ્યું હતું તેજ પ્રમાણે આજે તમે અકસ્માત આવ્યા છે
અમારી ધારણા સફળ થઈ છે. અભ્યાગનું નિર્દોષ લક્ષ છે, માટે જેમ ચંદ્ર રોહિણીનું પા-
ણિગ્રહણ કરે, તેમ તમે આ કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરો.

રાજા રવિવ્રજનાં આવાં વચન સાંભળી, શ્રીચંદ્રે હર્ષથી તેનું પાણિગ્રહણ કર્યું. આ
વખતે નગરના લોકોની સાથે પહેલા સુધન શેઠની પુત્રવધૂઓ લાંબાં જોવાને આવી હતી;
તેમને જોઈ કુમારે ચિત્તવ્યુ કે, આ સ્ત્રીઓને સાક્ષી જશે, તો મારે પછી અહીંજ રહે-
વું પડશે, માટે અહીંથી આજના રાત્રે યુક્તિ કરી ચાલ્યા જવું જોઈએ મારા વિના મારી
માતા સહિત શ્રીગિરિનો દેશ શૂન્ય છે. આવું ચિત્તવી કુમારે એક રાજકન્યાના પાનેતર ઉ-
પર કુકુમના અક્ષરે લખ્યું કે, હું પ્રતાપસિંહનો પુત્ર શ્રીચંદ્ર છું, કુશસ્થળીમાં કુશળ
ક્ષેમ રહેવાનો છું ” પછી તે શરીર ચિતાનું બહાનું કરી, વેષ ધરીને ચાલ્યો ગયો. તે
પેલી પુત્રવધૂઓના શમી વૃક્ષની પાસે આવી ઉભો રહ્યો, તેવામાં ખર્પરા અને ઉમા નામે
યોગિણીઓ પરસ્પર વાર્તાલાપ કરતી લા આવી. ખર્પરાએ ઉમા યોગિણીને કહ્યું કે, બહેન
ઉમા ! આ શેઠની ચારે પુત્રવધૂને મેં પ્રસન્ન થઈને વિદ્યા આપેલી છે ઉમાએ પુછ્યું, તું
શામાટે પ્રસન્ન થઈ હતી ? ખર્પરા બોલી, એક વખતે હું અતિ ક્ષુધાતુર હતી, તે સુધન
શેઠને ઘેર ભિક્ષા લેવા ગઈ, તે સમયે આ પુત્રવધૂઓએ મને બોજન કરાવી અતિ તૃપ્ત
કરી. તે પછી મેં તેમની ઉપર પ્રસન્ન થઈને આ વિદ્યા આપી છે. યોગિનીનો આ વાર્તા-
લાપ સાંભળી તે પુત્રવધૂઓ લા આવી, અને તેમના ચરણમાં નમી પડી. તેઓ બોલી,
માતા ! અહીં ક્યાંથી પધાર્યાં, અને ક્યાં જાઓ છો ? યોગિનીએ કહ્યું, ભદ્રે ! અમે આજે
કુશસ્થળી નગરીમાં જવાનાં છીએ વધૂઓ બોલી, લા આજે શું કાંઈ કૌતુક છે ? ખર્પરા
બોલી, કુશસ્થળીનો રાજા પ્રતાપસિંહ, તેને સૂર્યવતી નામે રાણી છે, તે સગર્ભા થતાં તેને
રૂધિરવડે સ્નાન કરવાનો દોહદ થયો, તે પૂરવાને મંત્રીની બુદ્ધિથી રાજાએ ગોઠવણ કરી
જ્યારે તે રૂધિર જેવા રંગના જળમાં સ્નાન કરતી હતી, તેવામાં ભારડ પક્ષી તેને રૂધિરનો
પિંડ જાણી ઉપાડી ઉડી ગયું આથી રાજા પ્રતાપસિંહ ધણો શોક કરવા લાગ્યો. કેટલોક
વખત રાણીની શોધમાં નિર્ગમન કરી, છેવટે એ રાજા આજે ચિતાગ્નિમાં પ્રવેશ કરી,
આત્મઘાત કરવા તૈયાર થયો છે. તેનું રાજકુટુંબ, મંત્રીઓ અને પ્રજાજન શોકાશ્રુ વર્ષાવે
છે; આ કૌતુક જોવાને અમારે આજે કુશસ્થળી જવાનું છે.

યોગિનીના આ વચન સાંભળી સુધનશેઠની પુત્રવધૂઓએ વિનંતિ કરી કે, તે કૌતુક
જોવાને અમને પણ સાથે લ્યો. આ બધો વર્ત્તાત સાંભળી શ્રીચંદ્રકુમાર ચિંતાતુર થયો
હતો. તે પોતાના પિતાના પ્રાણની રક્ષા કરવાને તે વધૂઓની સાથે શમીવૃક્ષને અવગળી

કુશસ્થલીમાં આવ્યો હતો અને તેણે નિમિત્તિઆનો નેપ ધન, પોતાના પિતાને ચિતામિમાં પડતા અટકાવ્યા, જે વૃત્તાત આ વાર્તાના પ્રસંગમાં ઉપર કહેવામાં આવ્યો છે

અહીં રાજા પ્રતાપસિંહ અને તેનો મંત્રીવર્ગ તથા પ્રજાવર્ગ તે નિમિત્તિયાની શુભ વાણી સાંભળવાને ઈતેન્નર થઈ હતા હતા. પછી ચતુર નિમિત્તિએ પ્રસન્નતાથી જણાવ્યું, “ મહારાજા ! હું જાણીશું છું, નિમિત્તિયાની વિદ્યા બાલ્યું છું, તિથિપત્ર અને સ્વર જાનથી લવિષ્ય કહી શકું છું જે મનમાં ચિંતવ્યું હોય, તે ક્ષણમાં જાણી શકું છું તમારે માટે મેં જોયું છે, તમારા રાણી સૂર્યવતી પુત્ર સહિત જીવતા છે, કાંઈ સાગ સ્થાન ઉપર સુખે રહ્યા છે, હવે અલ્પ સમયમાં તમારે તેમનો મેળાપ થશે પ્રાપ્ત કરીને આઠ નિવસમાજ તેઓ આવી પહોંચશે તેથી ધૈર્યને ધારણ કરી રાહ જુઓ મારી વાણીમાં કાંઈ પણ શકા ગઈશે નહિ ” તેના આવા વચન સાંભળી રાજા અને મંત્રી વિગેરે ધણાજ ખુશ થયા જ્યોતિષીના વચનામૃત સાંભળી, તેમને પરમ આનંદ પ્રાપ્ત થયો મંત્રીઓ પુનઃ પ્રણામ કરી બોલ્યા, મહાનુભાવ ! તમારી વાણીરૂપ સુધાએ અમને જીવન આપ્યું છે મહારાજાની જોતરહેલીએ તમારા જેવા પડિતરત્ન મોકલ્યા હોય, નેમ લાગે છે કુશસ્થલીની પ્રજાની લાગવદેવી આજે અમારી ઉપર પ્રસન્ન થયા અમારા શિર-જત્ર મહારાજા પ્રતાપસિંહને આપે યોગ્ય અવસરે નવું જીવન આપ્યું છે. આપનો આ મહોપકારનો બદલો અમારાથી કદિપણ અપાય તેમ નથી કુશસ્થલીના પ્રતાપી ઈંદને આપે બચાવી, અમારા જીવનને સુધાર્યું છે

આ પ્રમાણે કહી તેઓએ ફરીથી એ નિમિત્તિયાની પૂજા કરી મહારાજા પ્રતાપે તેનો અતિ આભાર માની, સત્કાર કર્યો પછી મહારાજાએ આનંદ ઉત્સવ સાથે પુરમાં પ્રવેશ કર્યો જેમ મૃત્યુ પામ્યા પછી અમશાનમાંથી સજીવન થઈ ઘેર આવે, અને જેવો આનંદોત્સવ થાય તેવો કુશસ્થલીની પ્રજાએ આનંદ ઉત્સવ પ્રવર્તાવ્યો સઘળા નગરીમાં ઘેરઘેર મગળ ગીત ગવાયા, રાજકુટુંબમાં હર્ષ સાથે જલધ્વનિ થઈ ગો, મહારાજા મોટા સન્માનપૂર્વક નિમિત્તિયાને ગજદ્વારમાં લઈ ગયા મોટા માન સાથે તેનું આનિર્ગળ સ્વામીની ગોદવણ કરવામાં આવી

તે ચતુર નિમિત્તિયો કે જે ક્ષીયંદ પોતેજ છે, તેને વિચાર્યું કે, જે પૈથી યોગિ-ણીઓ ચાલી જશે, તો પછી અહીંજ રહેતું પડશે ક્ષીયિમાં એટલા મોટા મૂર્ચના માતાને ધણો સતાપ થશે, માટે આજની રાત્રીમાંજ ત્યાં જઈને એણે આજીવનની તે વીર કુમાર છાની રીતે ત્યાં પેલી યોગિનીનું સ્મરણ હતું, ત્યાં આવ્યો કામ દેવિની રામીવલ જોવામાં આવ્યું નહીં તેના હૃદયના ચિન્તન થઈ, એક પિતૃના જીવિતને ઉગાડવાનું મહા કાર્ય સિદ્ધ થવાથી તે હૃદયના પૂર્ણ સંતોષ માની, પછે એને એને આવ્યો

આવી રીતે સત્ત્વ નિમિત્તિયાને તેને જીવિતને આપી દેવામાં આવ્યું હતું

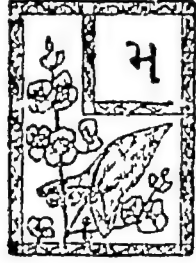
શ્રી રામ
પ્રતાપે માનમાં રાજ
મારીને તમને મળશે
પણી પામીને હાથ મંડપ કે
તમ પામ્યામાં આવ્યા છે
શ્રી રામ ચંદ્ર રાહણીનું પા
તેથી તેનું પાણીપ્રદણ કર્યું આ
પણી તેને આવી હતી,
પણી તેને મારે પડી અહીંજ રહે
પણી તેને માન વિના મારી
પણી તેને ગજદ્વારમાં પાનેતર ઉ
પણી તેને કુશસ્થલીમાં કુશ
પણી તેને વધારીને આપ્યો થયો. તે
પણી તેને તમારા અર્પણ અને ઉમા નામે
પણી તેને રોગિણીને કહ્યું કે, બહેન
પણી તેને પામી છે હાથે પુછ્યું, તું
પણી તેને કુધાતુર હતી, તે મુધન
પણી તેને બાળન કરાવી અતિ તમ
પણી તેને આપી છે યોગિનીનો આ વાર્તા
પણી તેને નમી પડી તેઓ બોલી,
પણી તેને રોગિણીએ કહ્યું, ભણે ! અમે આજે
પણી તેને આજે રૂ કાંઈ કાંઈ છે અર્પણ
પણી તેને નામે રાણી છે, તે સગર્ભા થતાં તેને
પણી તેને જીવિત રાજાએ ગોમવણ કરી
પણી તેને ભાઈ પછી તેને રક્ષિતો
પણી તેને રોગ કુવા સાથે. કેટલોક
પણી તેને ચિતામિમાં પ્રવેશ કરી,
પણી તેને પ્રમજન શોધી વધારે
પણી તેને

પુત્રવધુઓએ વિનંતિ કરી કે, તે કાંઈક
આસળી ક્ષીયંદકુમાર મિતાતુર થયે.
વધુઓની સાથે રામીરક્ષને અવધન

માન કરતો હતો. હમેશાં વિવિધ જાતનો શાસ્ત્રીય વિનોદ લઈ, તેની સાથે દિવસ નિગે મન કરતો હતો. કર્મની વિચિત્રતા દેવી ચમત્કારી છે ? કુશસ્થલીનો યુવગજ પોતાનીજ રાજધાનીમાં પિતાનો ઉપકારી થઈ, એક જોષીએ પૂજ્ય છે પિતા પુત્રને ઝોગખી શકતો નથી, અને પુત્ર પિતાને ઝોગખતા છતાં ગુપ્ત રીતે રહી, પિતાનું શુભ ચિંતન ચિતવે છે.

પ્રકરણ ૫૮ મું.

યોગવિદ્યાનો ઉપદેશ.

ધ્યાનહો સમય હતો, શરીરના નિર્વાહને માટે જનસમૂહ આહારની ક્રિયામાં પ્રવર્તી રહ્યો હતો, ઉદોગની પ્રવૃત્તિમાં વિશ્રાંતિ લેવાનો એ વખત હતો, આરિતકો ધર્મક્રિયામાંથી, ઉદોગીઓ ઉદોગમાંથી અને અભ્યાસીઓ અભ્યાસમાંથી નિવૃત્ત થઈ ભોજનની ક્રિયામાં પ્રવર્તતા હતા આ સમયે મહારાજ પ્રતાપસિંહ ભોજન લઈ, તે નવીન નિમિત્તિયાના ઉતારામાં આવ્યો. કાંઈ પણ ધર્મચર્યા કરવાની તેની ઇચ્છા હતી તેને આવતા જોઈ સેવકોએ ખચ આપ્યા કે, આજે જોષીજી પ્રાત કાળથી ધ્યાન લગાવી બેઠા છે, તેમની મનોવૃત્તિમાં આજે સમાધિ કરવાની ઇચ્છા થઈ છે. તેમણે અમોને પ્રથમથી જણાવ્યું છે કે, હું મધ્યાહ્ન સુધી ધ્યાન કરીશ. જે કાંઈ આવે, તેને સૂચના આપજો. સેવકનાં વચન સાંભળી મહારાજ પૂજ્યગૃહમાં ગયા, ત્યાં તેની ધ્યાનમૂર્તિ જોવામાં આવી જોષી દંડ આસન ઉપર બેઠા હતા, તેમણે યોગમુદ્રા ધરી હતી, શરીર કાષ્ટવત્ થઈ સ્થિરભાવે રહ્યું હતું, લજ્જાટ ઉપર ધ્યેય વસ્તુની એકતાનું તેજ ચળકતું હતું. આવી ધ્યાનાવસ્થા જોઈ પ્રતાપસિંહને આશ્ચર્ય થયું તેણે વિચાર્યું કે, આ કાંઈ મહાયોગી લાગે છે, તેના ત્રિકાળ જ્ઞાનનો હેતુ આ યોગવિદ્યાજ હશે. આ મહા વિદ્યાને માટે ઘણું જાણુવા યોગ્ય હોય છે ઉત્તમ ધ્યાનના પ્રકાર એ વિદ્યાથીજ જાણી શકાય છે. સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ ઝોગખવાનું મહા સાધન સમાધિવિદ્યા એકજ છે, માટે આ પુરૂષની પાસેથી તે યોગવિદ્યાનું શ્રવણ કર્યું હોય, તો ઘણો લાભ થાય. રાજ આમ ચિંતવતો હતો, ત્યાં તે જોષીજી ધ્યાનમાંથી જાગૃત થયા તત્કાળ તેની દૃષ્ટિ મહારાજની ઉપર પડી સસ્મિત વદને બેઠા થઈ, તે ચતુર જોષી પૂજ્યસભ્યમાંથી ગાહેર નીકળી પ્રતાપસિંહની પાસે આવ્યા પ્રતાપસિંહે પ્રશ્ન કરી કહ્યું—મહાશય ! તમે યોગવિદ્યા જાણો છો, એ આજેજ જાણ્યું. તમારી ધ્યાનાવસ્થા જોઈ, મને ઘણો આનંદ થયો છે. આદ્ય ત્રયોમાં યોગ વિષે મેં ઘણી વાર સાંભળ્યું છે, પણ તે વિષય બરાબર સાંભળવામાં આવ્યો નથી, તેથી તે જાણવાની મારી ઘણી ઇચ્છા છે. જો કૃપા કરી મને તે વિષે વિવેચન કરી સમજાવો, તો આપનો આભાર માનીશ. મારા ચિંતન્ય જીવનને તમે જીવન

योगविधानો. ઉપદેશ.

304

આપ્યું છે, પણ પરમાત્માના સ્વરૂપના જ્ઞાનરૂપ જીવનને આપવા માટે જે યોગવિદ્યાનો ઉપદેશ કરો, તો આપના સમાગમનું મને પૂર્ણ દ્રુણ પ્રાપ્ત થશે. પ્રથમ આપ બોજન કરીલ્યો, અને પછી તમારા વચનામૃતથી મારા કર્ણને તૃપ્તિ આપો.

વિદ્વાન્ શ્રીચદ્રકુમાર હાસ્ય કરી બોલ્યો—મહારાજ ! આપની આવી ઉત્તમ ઇચ્છા જાણી મને અતિ આનંદ ઉદ્ભવે છે, હવે ભોજન કરવાની મારી ઇચ્છા નથી. સમાધિનો ઉત્તમ આદ લઈ મને અપૂર્વ તૃપ્તિ મળી છે જો કે, શરીરના નિર્વાહ માટે યોગીને ભોજનની અપેક્ષા રાખવી પડે છે, પણ તેના કરતા યોગામૃતની તૃપ્તિ વધારે આનંદકારક છે. આ ઉદર, કે જે અપાર ભક્ત્ય મેળવતા છતાં હમેશા અપૂર્ણ રહેતા, અને ભોજનની વાસના ગમ્મતા, તેને અન્નનુ અણિદાન આપ્યા વિના ચાલે તેમ નથી. સર્વ પ્રકારે જ-ઠરૂપ મહાગતિ પૂર્વા વિના કાંઈ પણ કાર્ય થઈ શકતું નથી, તેને માટે શાસ્ત્રમા નીચે પ્રમાણે લખે છે.

देहः स्नेहः स्वरमधुरता बुद्धिलावण्यलज्जाः

प्राणानंगः पवनसमता क्रोधहानिर्विलासाः ।

धर्मः शास्त्रं सुरगुरुतिः शौचमाचारचिता

भक्तापूर्णे जठरपिठरे प्राणिनां संभवन्ति ॥ १ ॥

“ મનુષ્યનું પેટ જો ભાતથી ભર્યું હોય, તો દેહ રનેદ, ચ્વગ્ની મધુરતા, યુદ્ધિ, લાયણ, લજ્જા, પ્રાણ, કામદેવ, વાયુની સમાનતા, કોષનો અભાવ, વિલાસ, ધર્મ શાસ્ત્ર, દેવગુરુને પ્રણામ, શૈશ્ય અને વ્યાચારની ચિંતા, એ સર્વ નહવે છે ”

આથી યોગીએ પણ અજને આદર આપવો પડે છે તે વિષે પ્રાણમા પણ
કહેવત છે કે—

જાહેર પિંડર દેહે પડ્યું, તે પૂરે દોષ સન્નિ
વળ ને દેર આધાર હે, દેહથી છુટ્તિ આપે ૧
તેથી તત્વ સિત્તા બને તેથી ઉત્તરે ધન,
ધ્યાનથી લયગુણ ઉપજે, તેથી દેહ રે ૨

મગરાજી 'અજ દિવા શહેરે આજે તેમ નથી, તથા પિ અંગે અંગે ન હોય
તેની વગેરે પણ અપેક્ષા નથી હવે અપ એક વિનંતી કરીશું તુ સગ-સદે-કી અગમ
ગોમ સર્વ ક્યાએના જેલ છે, એ કામ મસ્તુ કુખ્ય કામ છે, કામુર કામ તે
ગોમ પુર પદિ નથી કામ હાલે કામ નિલ, કામુર, કામુર, કામુર, કામુર, કામુર
હાલે કામ, કામુર પા ને ગોમ કામુર કામુર કામુર કામુર કામુર કામુર કામુર કામુર

છે, જે યોગવિદ્યાના મંથોમાં વિસ્તારથી દર્શાવ્યા છે વાયુ-પ્રાણની સાધના, નિદ્રા, વિક્રમ તથા આહારનો આસનના બેદથી જ્ય કરી, ધ્યાનારભનો વિચાર કરવો જોઈએ, અને તે સર્વથી બ્રહ્મ બીજનું મ્મરણ કરવાનું છે, તેમાં મુખ્યપણે આધાર લિંગ, નાભિ, હૃદય, કરકમલ, કંઠ, તથા લલાટ એ સ્થાનકોમાં રહેલા પત્ર સહિત કમળ અને ચક્રોનાં સ્થાન જાણવાં જોઈએ. તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. ગુદાના મૂળમાં ચાર દળવાળું આધાર ચક્ર છે. તેમાં શ, ષ, સ, અને મધ્યે હ કાર છે. લિંગ મૂળમાં ત્રાધિષ્ઠાન ચક્ર છે, તે પર કોણાકૃતિ છ દળવાળું છે, નાભિમાં દશ પત્રવાળું મણિચક્ર છે, હૃદયમાં બાર દળનું અનાહત ચક્ર છે, કંઠમાં સોળ ચક્રવાળું ત્રિશુદ્ધિ ચક્ર છે, અને લલાટમાં બત્રીશ દળવાળું પ્રણવ-બીજ ચક્ર છે. એ છ ચક્રોનું સ્વરૂપ યથાર્થ જાણવાથી યોગી યોગવિદ્યાનો પરમ ઉપાસક થઈ શકે છે. એજ ભાવાર્થને દર્શાવનાર નીચેનું પદ્ય યોગવિદ્યામાં ગવાય છે.

“ આધારે લિંગનામૌ હૃદિ કરકમલે કંઠદેશે લલાટે
દ્વે પત્રે પોઢશારે દ્વિદશ દશલે દ્વાદશર્દ્ધે ચતુષ્ઠે ।
નાસાંતે વાલમધ્યે ઢફકઠસહિતે કંઠદેશે સ્વરાણા
મિત્યેવં બ્રહ્મવીજં સકલજનહિતં બ્રહ્મરૂપં નમામિ ” ॥ ૧ ॥

આ યોગવિદ્યાની ઉપાસનાથી સર્વ પ્રકારની લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે, યોગવિદ્યાનું મૂળ કર્તવ્ય મનનો નિગ્રહ કરવો, તે છે. ત્યારે ધર્મવીર યોગારાધક અષ્ટાગ યોગની ઉપાસના કરવા તત્પર થાય છે, ત્યારે તે મન, વચન અને ક્રિયાના યોગની પરમ શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. દ્રઢ આસન ઉપર આરૂઢ થઈ બેઠેલો યોગી જે અસાધ્ય હોય, તે પણ સાધવાને સમર્થ થઈ શકે છે. આસનની દ્રઢતાથી તેના મનની દ્રઢતાને પુષ્ટિ મળે છે, યમ નિયમના ઉત્તમ માર્ગમાં પ્રવેશ કરવાથી યોગી મનની શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી, પરબ્રહ્મનું દર્શન મેળવી શકે છે, આ લોકની ક્ષણિકતા, કે જે સાંસારિક પદાર્થો તરફ વૈરાગ્ય ભાવને પ્રગટ કરનારી છે, તેને સમર્થ યોગસાધક પૂરૂપ અદ્ય સમયમાં જાણી લઈ, આત્મ સાધન કરી શકે છે.

મહારાજ ! તે યોગવિદ્યાનો પ્રભાવ અદોષિત છે, આત્માનંદના દિવ્ય મુખને આપનારો છે, આર્હત ધર્મનું બોધિબીજ, કે જેને માટે જૈન સાધકો અનેક પ્રયત્ન કરી, મેળવવાને અતિ ડટ્ટ સહન કરે, તે બોધિબીજ યોગ સાધનના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત થાય છે. ગજેન્દ્ર ! તે યોગવિદ્યાનું સ્વરૂપ સક્ષેપમાં કહું, તે આપ ધ્યાન આપીને શ્રવણ કરો છદ્મચ યોગિઓ એક મુદ્દત સુધી મનને સ્થિરતા આપે, એ ધ્યાન કહેવાય છે તે ધર્મ ધ્યાન અને શુદ્ધ ધ્યાન એવા બે પ્રકારનું છે. જેઓ સયોગી કેવળા છે, તેમને તો મન, વચન, અને ક્રિયાના નિરોધનો જે કાળ, તેજ ધ્યાન ગણાય છે. કારણ કે, તેઓ એક દેશે હસી એવી પૂર્વ કારી સુધી મન, વચન અને ક્રિયાના વ્યાપાર સાથે વિદ્યાર કરે છે, અને મોક્ષને વખતે તે વ્યાપારનો નિરોધ કરે છે એક મુર્તિ વાર પત્રી ગિતા અથવા ધ્યાનાનંદ

योगविद्याનો ઉપદેશ.

309

હોઈ શકે, અને ધણા અર્થનો જે સક્રમ હોય, તે લાગા કાળ સુધી પણ ધ્યાનની પર-
પરા થઈ શકે છે.

ધર્મ ધ્યાનની પુણિતે માટે યોગીએ મૈત્રી, પ્રમોદ, કાર્પુર્ય, અને મધ્યસ્થપણાડપ ભાવનાની યોજના કરવી જોઈએ. મૈત્રી ભાવનામા સર્વ જગતને મોક્ષ મેળવવાની શુદ્ધિ કરવાની, અને સર્વ પ્રાણીઓને સુખી જોવાની ઇચ્છા રહેલી છે. પ્રમોદ ભાવનામાં નિર્દોષ અને જ્ઞાન તથા ક્રિયાએ ચુકત એવા મુનિઓના શુભમાં પક્ષપાત રાખવાની યોજના છે. કાર્પુર્ય ભાવનામા દીન, પીડિત, લયભીત અને હવિતની યાયના કળનારા પ્રાણીઓ તરફ પ્રતિકાર કરવાની શુદ્ધિની ધટના છે, અને મધ્યસ્થ ભાવનામા ફર કર્મ કળનારા, નિ શરૂપણે દેવશુરની નિદા કરનાગ અને આત્માની પ્રશસા કરનાગ પ્રાણી તરફ ઉપેક્ષા રાખવાનું છે. આ ઉત્તમ ભાવનાથી યોગી બ્યારે આત્માને વિષે ભાવ ધરે છે, ત્યારે તેની તુટી ગયેલી શુદ્ધ ધ્યાનની પરપગ પાછી સધાય છે. આ ઉત્તમ ધ્યાન કોઈ તીર્થ અથવા પોતે અસ્થ રહી શકે, તેવા સ્થાનમા કરવાનું છે. તે યોગ ધ્યાન કરવાને માટે ક્રેટલા આસનોનો અ- વ્યાસ કરવો જોઈએ. જેઓમાં પર્વકાસન, વીંગમન, વદામન, કમળાસન, લાદાસન, દશ- સન, ઉત્કટિકાસન, ગોદોદિકાસન અને કાથોત્તમ એ મુખ્ય આમનો છે. જે આસનથી મન સ્થિર થઈ શકે તેમ લાગે, તે આસન ઉપર યોગીએ આરૂઢ થવું જોઈએ.

મહારાજ ! સમાધિ સુખની ઇચ્છા ગાંધીજીએ તે આસન ઉપર ભેગી,
દેવી સ્થિતિ રાખવી જોઈએ ? તે વિષે સાબરો પ્રથમ સુખાસને ભેગી, શરીરની અંતે
મનની સ્વસ્થતા સંપાદન કરવી, બંને હોહ જોડી દેવા, નાસિકાના અગ્ર ભાગ ઉપર દૃષ્ટિ
ગાંધી, ઉપલા અંતે નીચલા દાંત જુદા રાખવા મુખ પ્રસન્ન રાખવું, પૂર્વ અને ઉત્તરગર્ભ-
મુખે બેસવું આવી સ્થિતિ સંપાદન કર્યા પછી મન અને પવનનો જળ્ય કરવાને આજ્ઞાયામ
કરવો મન અને વાયુ દુષ્ક જળાની જેમ જોડાઈ ગોંડે છે, ત્યાં મન ત્યાં વાયુ, અને ત્યાં
વાયુ ત્યાં મન હમેશા હોય છે. એ બંનેમાંથી તો એકનો ન ન થાય, તે બંનેનો પાત્ર
નાશ થાય છે તો એક વિદ્યમાન હોય તો બીજો પણ વિદ્યમાન હોય, અને ત્યારે
બંનેનો નાશ થાય, એટલે હૃદય અને મનનો નાશ થાય છે, તે વખતે પરમાત્મ જેવો
મહા માર્ગ પ્રકાશિત થાય છે ત્યારે શ્વાસ અને ઉત્તરસ્ત્રી નિઃશ્વાસ આપે, તે
આજ્ઞાયામ થાય છે તે રેચક, પૂંક અને હલક એવા ત્રણ વેદથી પ્રભુ ન છે તે
પ્રત્યાહાર, શાંત ઉત્તર અને અધર, એ ત્રણ વેદ એકે ને સુખાસને આનંદ થયું રહે
છે ઉત્તરમાંથી યતનાપૂર્વક વાળને ન સિટા મનને સુખથી જે અનંત રહે, તે
રેચક આજ્ઞાયામ રહેવાય છે અહાતા વાળને આર્દ્ર કરી, જેટલો મન સુખ વિદ્યમાન
જાણે, તે પૂંક આજ્ઞાયામ રહેવાય છે, અને તે વાળને ન સિટા મનને સુખથી જે અનંત
રહે, તે હલક આજ્ઞાયામ રહેવાય છે ન સિટા વિદ્યે રહે ત્યાં મનને હલક વિદ્યમાન રહે, તે
પ્રત્યાહાર રહેવાય છે ત્યારે ન સિટા અને સુખાસને વાળને નિઃશ્વાસ રહે, તે
શાંત આજ્ઞાયામ રહેવાય છે મનને સુખથી જે અનંત રહે, તે પ્રત્યાહાર રહેવાય છે

[illegible]

१. पंचदशे ललाटे
प्रादुर्भास्यं चतुष्टे ।
पंचदशे स्वराणां
प्रत्यक्षं नमामि ॥ १ ॥

ત્યાંથી પ્રાપ્ત થાય છે, યોગવિદ્યાનું
 માનનાનધર અષ્ટાંગ યોગની ઉપાસના
 યાના યોગની પદ્મ મુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે
 ત્યાં દામ, તે પણ નાધવાને સમર્થ
 પુષ્ટિ મળે છે, યમ નિયમના ઉત્તમ
 પદ્મમિત્ત દર્શન મેળવી શકે છે,
 પદ્મમિત્ત લાવને પ્રગટ કરનારી છે, તેને
 પદ્મમિત્ત સાધન કરી શકે છે

૧. હો, આત્માન દના દિવ્ય મુખને આ
 ૨. દાન સાધકો અનેક પ્રયત્ન કરી,
 ૩. સાધનના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત થાય છે
 ૪. પાપ પ્યાન આપીને શ્રવણ કંગે હમણે
 ૫. જે દયાન કહેવાય છે તે ધર્મ પ્યાન
 ૬. યોગી કેવળા છે, તેમને તો મન,
 ૭. ગણાય છે, ધારણ કે, તેઓ એ દે
 ૮. ના આપાર સાથે વિહાર કરે છે, અને
 ૯. ન વાર પછી ચિતા અથવા પ્યાન

ધારી રાખવો, તે ઉત્તર પ્રાણાયામ કહેવાય છે, અને તેથી જે વિપરીત તે અધર પ્રાણાયામ કહેવાય છે, અર્થાત્ તેમાં વાયુને ઉચેથી નીચે લાવવામાં આવે છે.

રાજેન્દ્ર ! આ પ્રાણાયામની ક્રિયા શારીરિક સપત્તિમાં વધારો કરે છે, શારીરિક બળને અર્પણ કરી ઉત્તમ પ્રકારની દિવ્ય રક્ષિતિ આવે છે, રેચક પ્રાણાયામ હૃદયની પીડા તથા કષ્ણો નાશ કરે છે, પૂરક વ્યાધિઓનો નાશ કરી પુષ્ટિ બક્ષે છે, કુભક હૃદય કમળને વિકસવર કરી, અંદરની અથિ તોડી બળની સ્થિરતામાં વધારો કરે છે, પ્રલાહાર બળ અને કાંતિ વધારે છે, શાંત પ્રાણાયામ સર્વ જાતના દોષને દૂર કરે છે, અને ઉત્તર તથા અધર કુભકને સ્થિર કરવાનું સામર્થ્ય અર્પે છે. એવી રીતે પ્રાણાયામના જુદાજુદા પ્રકારથી જુદાજુદા ગુણ થાય છે. જે યોગી પ્રાણ પ્રમુખનાં સ્થાન, વર્ણ, ક્રિયા અર્થ અને બીજાને જાણે છે, તે તે પ્રાણાયામની ક્રિયાથી પ્રાણવાયુને, વિષ્ટાદિકને દૂર કરનારા અપાનવાયુને, રસ પ્રમુખને ઉચે લઈ જનારા ઉદાનવાયુ, અને શરીરમાં બધે વ્યાપનારા વ્યાનવાયુને છતી શકાય છે. પ્રાણવાયુ નાસિકાના અગ્રમાં, હૃદયમાં, નાભિમાં અને પગના અંગુઠાના અગ્ર ભાગમાં રહે છે, તેનો રંગ લીલો છે, ગમનાગમનના પ્રયોગથી અથવા ધારણ કરવાથી તેનો જય થાય છે. અપાન વાયુ ગળાની પાછળની નાડીઓમાં, ગુદામાં, અને પગના પાછલા ભાગમાં રહે છે, તેનો રંગ કાળો છે, તે વારંવાર રેચન અને પૂરણથી છતી શકાય છે સમાન વાયુ હૃદય, નાભિ અને સર્વ સાધાઓમાં રહે છે, તેનો રંગ શ્વેત છે, અને તે વારંવાર રેચન અથવા પૂરણથી છતી શકાય છે ઉદાન વાયુ હૃદય, કંઠ, તાળુ અને બ્રહ્મીના મધ્ય ભાગમાં તથા મસ્તકમાં રહે છે; તેનો રંગ રાતો છે, તે ગમનાગમનના નિયોગથી છતી શકાય છે. નાસિકાને ખેંચી ઉદાન વાયુને હૃદય-દિશામાં સ્થાપવો, અને બળથી ઉચે ચડતા એવા, તેને રોકીને વશ કરવો. વ્યાન વાયુ ત્વચામાં રહે છે, તેનો રંગ ઘ્ર્ણ ધનુષ્યના જેવો છે, તેને સક્રિય અને પ્રસરે કરીને કુભકના અભ્યાસથી છતી લેવાનો છે.

મહારાજ ! એ વાયુનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે જાણી પ્રાણ, અપાન, સમાન, ઉદાન અને વ્યાન વાયુમાં અનુક્રમે “યૈં પૈં વૈં લૈં” એ બીજોતુ ધ્યાન કરવું, અને જે સ્થાને પ્રાણને પીડા કરનારો રોગ થયો હોય, તે રોગની શાંતિને માટે તે તે સ્થાને પ્રાણાદિક વાયુઓને ધારણ કરવા. એવી રીતે પ્રાણાયામ કર્યા પછી મનની ચિચ્છતાને માટે ધારણા વિગેરેનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. ધારણાનો પ્રયોગ આ રીતે છે કે, વાયુને ધીરે ધીરે રેચકથી રેચી ગાંધી નાડીથી મનની સાથે પગના અંગુઠાથી માટીને છેક બ્રહ્મદ્વાર સુધી લાવી, તેવડે શરીરને પુરવું. તેમાં પહેલાં પગના અંગુઠામાં, પછી પગના તળીયામાં, પછી પાછલા ભાગમાં, પછી ઘુટીમાં, પછી જઘામાં, પછી ઘુટણમાં, સાથળમાં, ગુદામાં, કિંગમાં, નાભિમાં, હૃદયમાં, કંઠમાં, ગિલ્દામાં, તાળુમાં, નામિનાના અગ્ર ભાગમાં, નેત્રમાં, બ્રહ્મીમાં, કપાળમાં અને મસ્તકમાં, એમ અનુક્રમે વાયુની સાથે મનને લગતે છેક બ્રહ્મદ્વાર સુધી લેતે જવો. પછી અનુક્રમે તેની જ રીતે છેક ઉતારી ઉતારીને મગન અંગુઠા સુધી લાવવો, અને નાભિ મગનમાં લાવીને પવનનું વિરેચન કરવું, આનું

योगविद्याने। उपदेश.

੩੧੭

મહારાજ પ્રતાપસિદ્ધ ! એ પદ્ય ધ્યેયમા ‘ ઓ હો ઓ પદ્મ ધ્યાન કરવામાં આવે છે એ પદ પ્રાણ પ્રાતને સ્પર્શ કરનાર તથા પાપને દહન કરનાર છે એમા મમ્તકને વિષે શ્રદ્ધ જેવા નિર્મળ પગમેથી અર્દનનુ ધ્યાન થાય છે તે વખતે ધ્યાનના આવેશથી “ સોહં સોહં ” એમ વારવાર ઉચ્ચારતા નિશકપણે પરમાત્માની સાથે આત્માની એકતા થઈ શકે છે ગગ, દેવ, અને મોહથી રહિત, સર્વદર્શી દેવતાઓને પૂજનીય એવા પગમાત્મા ધર્મદેવતા આપના હોય, તે વખતની યિતિનુ ધ્યાન કરવામા આવતા તે યોગી કલેશને નાશ કરતા પરમાત્માપણાને પ્રાપ્ત થાય છે

રાજેન્દ્ર । ધ્યેયના ત્રીજા પ્રકારમાં ઉપરથી ધ્યેય આવે છે તે ઉપરથી ધ્યાનમાં મોહ લક્ષ્મીની સન્મુખ રહેનારા, સર્વ કર્મને નાગ કુનાગ, સર્વ જગતને અભય આપનારા, ચાર મુખવાળા, ચંદ્ર મહાળ જેવા ત્રણ હથેલી સુગોભિત ભામંડળથી ઘૂર્ણને અનુસરનારા, દિવ્ય દુર્લભિના શબ્દોથી અને સગીતની સપત્તિથી વિગઠિત, ભમરના ઝાકાગથી શબ્દભાગાત એવા અશોક વડથી સુગોભિત ચિત્રાચનપર બેઠેલા, સામગ્રેથી વીળતા, સુર અસુરના મુગટ રતનની ઢાન્તીથી પ્રકાશિત અન્બુવાળા, નિત્ય પાંખેના ગાનથી ભરપૂર એવી પારિપક્ષમાં રહેલા, અને મૃગ અને સિંહાદિ પ્રાણિઓ સિંધર ની નેમના મધુર ગાનને માંભળે છે, એવા શ્રી દેવળ જાનથી પ્રકાશિત અત્યંત પ્રભુને અમરમંગલમાં રહેલા ધ્યાન કરવામાં આવે છે એ ધ્યાનમાં રાગ દ્વેષ તથા મેહ વિદ્વેષોથી મ્હિત, નિન્દ્યક્ર, શાત, સુદર, મનોહર, સર્વ લક્ષણોથી સુકળ, યોગમુદ્રાથી સુગોભિત, નેત્રને અત્યંત આનંદ આપતું જિનેન્દ્ર પ્રતિમાનું સ્વરૂપ અનિમેષ દ્રષ્ટિએ ચિત્રવચનામાં આવે છે

સતત અભ્યાસના યોગથી તન્મય થઈને કપરથી પાની પીવાના અભ્યાસને સર્વશરૂપ જીએ છે જે સર્વત્ર ભગવાન છે, તે હું યોગેશ્વર, મેં મળી તન્મયતાને આપે છે આ ધ્યાનના પ્રભાવથી યોગીની નિદ્રા ઉતરતી ઉતરતી રહેતી રહેતી છે એકાને અલક્ષણી રહેલી સર્વ વસ્તુની સિદ્ધિઓ તેને મળી રહેતી હોય છે, મળી તેથી કરીને તે મોક્ષના સુખનો પૂર્ણ અધિકારી થઈ રહે છે.

[illegible]

૧. ૩ મ 'ઉ' તે ધ્યેય આત્મા
 ૨. ૪ 'શાસ્ત્રના પ્રમાણુ જેવ પ્રહરી
 ૩. ૫ 'નાગની સદર પીળા વ
 ૪. ૬ 'આ કમનાગક આત્મતુ
 ૫. ૭ 'તદ્વા મોળ પત્રનાથ કમ
 ૬. ૮ 'સ્વ પત્ર સ્વગેતી પંક્તિ
 ૭. ૯ 'એવો જે સ્પક્ષર છે, તેના
 ૮. ૧૦ 'તે ગમરણુ પૂર્વક ધ્યાનમાં
 ૯. ૧૧ 'આળી નાખતાં જેમાં સ્પદ
 ૧૦. ૧૨ 'અગ્નિ ધારણના પ્રસાદથી
 ૧૧. ૧૩ 'બાર કદાહિને ભરમ કર્યા

૧૫. દાન દ્વેષ અગ્રાણમાન કરે, તેવા
 વાણી ડાઘી, દેઢ અભ્યાસી આ
 નાની મેઘમાળાથી પરિપૂર્ણ એવા
 નાનકડા વાણીથી અદિત એવા મ
 ન સમાન પાણીથી સ્નાવિત કરી, તે
 તમારું હિત પૂર્ણ થઈના જેવું કલવડ,
 રાસનપર આરટ, સર્વ અતિશયથી
 થી વિરાગિત એવા આશ્માને પોતાના

મનના પ્રાપ્તિમાં અવગણના એવો મોગી,
 જે પ્રાપ્તિના પ્રતાપથી ઉચ્ચાટન, મારજી,
 તે વિગેરે તેવો પ્રગલ્ભ કરી શકતા નથી
 એવા હાથી, સિંહ, અષ્ટાપદ, અને સર્પ

માય છે મન્ત્રના પવિત્ર પદ્મ આલંબન
 નાન દહેવાય છે. તે ધ્યાનમાં નાશિદમ
 ડી હૃદયરથ કમળ, તેની ચોરીશ પાખ
 આઠ પત્રવાળા મુખકમળ ઉપર
 યોગીને ત્રિકાળ યાન યામ છે
 ન છે, એટલે બેને નમનિધિ
 યા મુહર્તવેળાને તે નળદીશક છે.

અમૃતમાં જે મુનીનું મન મગ્ન થાય, તે મહાશય આ વિશ્વ તત્ત્વને સાક્ષાત્ કરી, આત્મ-શુદ્ધિ ધારણ કરે છે. મહારાજ ! તે પ્રમાણે આજ્ઞા, અપાય વિપાક અને સંસ્થાન, એ ચાર પ્રકારના બીજ પણ ધ્યેય કહેવાય છે, અને તે પ્રમાણે ચતુર્વિધ ધર્મનું ધ્યાન થઈ શકે છે. સર્વજ્ઞ પ્રજ્ઞનાં આજ્ઞા વચનને માન્ય કરી, તત્ત્વથી જે અર્થ ચિંતવન કરવું, તે આજ્ઞાધ્યાન કહેવાય છે. આ આજ્ઞાધ્યાનમાં એવો નિશ્ચય કરવામાં આવે કે, સર્વજ્ઞનું સૂક્ષ્મ વચન હેતુઓથી અગ્રાધિત છે. કારણ કે, શ્રી જિનેશ્વરો મૃયાવાદી હોતા નથી. રાગ, દ્વેષ, અને કષાય વિગેરેથી ઉત્પન્ન થતા અપાયોનું જ્યાં ચિંતવન થાય, તે અપાયધ્યાન કહેવાય છે. આ ધ્યાનમાં આલોક અને પરલોક સગ્રામી અપાયો દૂર કરવામાં તત્પર થઈ, ચોતરફના પાપમાયી પાછા હકવાનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. ક્ષણે ક્ષણે કર્મનાં ફળનો વિચિત્ર ઉદય જેમાં ચિંતવવામાં આવે, તે વિપાકધ્યાન કહેવાય છે. એ ધ્યાનમાં એમ ચિંતવાય છે કે, અરિહંત પદની સમૃદ્ધિ તે પુણ્યનું પ્રમળ, અને નારકીની વિપત્તિ, તે પાપનું પ્રમળ છે. અનાદિ, અનંત, સ્થિતિ, ઉત્પત્તિ, અને નાશના સ્વભાવવાળા લોકની આકૃતિ જેમાં ચિંતવાય, તે સંસ્થાન ધ્યાન કહેવાય છે. એ ધ્યાનથી વિવિધ જાતનાં દ્રવ્યની અદર રહેલા અનંતા પર્યાય રૂપાં કરે છે, એવું જ્ઞાન થવાથી તેમાં રક્ત થએલું મન રાગદ્વિષ્ટથી આકુળવ્યાકુળ થતું નથી. આ ધર્મધ્યાન કરવાથી ક્ષયોપશમિક વિગેરે ભાવ થાય છે, અને તે પછી અનુક્રમે પીત, પદ્મ, અને શિત એવી લેખ્યાઓ પણ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે શિવાય જ્યારે તે ધર્મધ્યાન વૈરાગ્યની સાથે તરંગિત થાય, ત્યારે ધ્યાતા પ્રાણીને, ઇન્દ્રિયોને અગોચર એવું આત્મસંવેદ્ય સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

તે ધર્મધ્યાનને માટે અનુભવી મહાત્માઓ એમ પણ લખે છે કે, નિઃસંગ યોગીઓ ધર્મ ધ્યાનથી ઐવેયક વિગેરે દેવલોકમાં દેવતા થાય છે. તે દેવપણામાં મોટા મહિમાવાળું, શરદ ઋતુના ચંદ્ર જેવું, તેજસ્વી અને અલકાર તથા દિવ્ય વસ્ત્રોથી સુશોભિત એવા શરીરને સંપાદન કરે છે, તે પછી તેઓ વિશેષ વીર્ય તથા બોધ મેળવી કામ પીડાથી રહિત થઈ અંતરાય રહિત એવા અનુપમ સુખને મેવે છે. પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે સર્વ અર્થથી મનોહર એવા તે સુખરૂપ અમૃતને નિર્ધિન બોગવતા, તેઓ પોતાના ગત જન્મને જાણતા નથી. તે દિવ્ય સુખનો બોગ કર્યા પછી તેઓ દેવલોકમાંથી ચલીને ઉત્તમ શરીરમાં જન્મ લઈ, પૃથ્વી ઉપર અવતરે છે; ત્યાં દિવ્ય વશમાં ઉત્પન્ન થઈ, અખંડીત મનોરથવાળા થઈ વિવિધ બોગને બોગવે છે. પછી વિવેકનો આશ્રય કરી, બધા બોગથી વિરક્ત થઈ ધ્યાનરૂપ અગ્નિથી કર્મને દહન કરી, અવ્યયપદને પ્રાપ્ત થાય છે.

મહારાજ ! એ ધર્મ ધ્યાનનું સ્વરૂપ આપના જાણવામાં આવ્યું. હવે શુદ્ધ ધ્યાનનું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં લેવો. જેવું ધર્મધ્યાન સ્વર્ગ ને મોક્ષનું કારણ છે, તેવું જ શુદ્ધ ધ્યાન મોક્ષનું જ કારણ છે. વજ્રરૂપનું નારાયણી સંઘવણવાળા પૂર્વધારીઓજ આ ધ્યાનના અધિકારી થાય છે. અલ્પ સત્ત્વવાળા તેના અધિકારી થતા નથી. આ મહા ધ્યાન વર્તમાનકાલે થઈ શકતું નથી. નાનાત્મ શ્રુત વિચાર, એકય શ્રુત વિચાર, સુદૃઢ-દિય, અને ઉત્સન્નદિય એવા શુદ્ધ ધ્યાનના આદરે છે તે અનુક્રમે એકત્ર યોગી,

योगविधाने। उपदेश.

३१३

નવન સાક્ષાત્ કરી, આમ
 આ પાપ વિપાક અને સંરેષાન,
 આગળ ચતુર્વિધ ધર્મનું ધ્યાન
 નથી તે અર્થ ચિતવન કરવું, તે
 વિષય દુઝામા આવે કે, સર્વદુર્મ
 નિ, આદેશ મુદ્ધાવાદી હોતા નથી. રામ,
 ચિતવન થાય, તે અપાધધ્યાન
 નથી અપાધો દૂર કરવામા તત્પર થઈ,
 તાલ દાખો કર્મના ફળનો નિમિત્ત છે
 આપે એ ધ્યાનમાં એમ ચિતવન
 ધ્યાનના મગની વિપત્તિ, તે પાપનું પ્ર
 નાશના વ્યવસાયવાળા લોકની વ્યકૃતિ
 ધ્યાનથી વિવિધ જાતનાં દુઝની
 થવાથી તેમા રક્ત થએલું મન
 થવાથી ક્ષયોપશમિક વિગેરે ભાવ
 નથી લેવાયેા પણ પ્રાપ્ત થાય
 ની માર્ગ તત્કિત થાય, ત્યારે ધ્યાતા
 પ્રાપ્ત થાય છે

એ એમ પણ લખે છે કે, નિમગ્ન
 દેવતા થાય છે. તે દેવપણુમાં મોટા
 તે અપદાર તથા દિવ્ય સ્વભાવી સુગો
 એ વિશેષ વીર્ય તથા ભેષ ભેજવી કામ
 નિરૂપતે મેવે છે. યોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે
 નિર્દિષ્ટ ભોગવતા, તેઓ યોતાના ગત
 કર્યા પછી તેઓ દેવલોકમાંથી ચલીને ઉ-
 છે, ત્યાં દિવ્ય વશમાં ઉત્પન્ન થઈ, ન-
 છે પછી વિવેકનો આશ્રય કરી, બધા
 ન કરી, અવ્યયપદને પ્રાપ્ત થાય છે.

આપના બહુવામાં આવ્યું. હવે શું
 ને મોક્ષનું કારણ છે, તેનું કારણ
 સંધ્યલગાણા પૂર્વધારીઓના
 અધિકારી થતા નથી. આ બધા
 વિચાર, એકેય શ્રુત વિચાર, મુદ્દા
 આર ભેદ છે. તે અનુક્રમે

એક યોગી, તનુ યોગી, અને નિર્બોગીને પ્રથમ થાય છે. આ શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ અસિ ત્યારે તીવ્ર રીતે પ્રત્યક્ષિત થાય, ત્યારે યોગીદના ધાતી કર્મોને તે દહન કરી નાખે છે. ધાતી કર્મોને નાશ થયા પછી તે યોગી કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કરીને, આ લોકાલોકને યથાર્થ રીતે જાણી શકે છે, અને જોષ શકે છે તીર્થંકર, કેવળી વિગેરેના અતિશય તથા અમલકારી પ્રભાવના મહિમાનુ કાગળ એજ ધ્યાન હોઈ શકે છે. રાજેન્દ્ર ! એવી રીતે અનુક્રમે અભ્યાસના આવેશથી નિર્ગળ ધ્યાનને લગતાગે અને સમતા રસના સ્વાદને પ્રાપ્ત કરનાર મહા યોગી છેવટે દુર્લભ એવા પરમ આત્મદને અનુભવે છે. બાહ્ય આત્માનો ત્યાગ કરી, પ્રસક્ત ભાવે અતરાત્રાથી તે યોગીદ તન્મય રૂપને પરમાત્માનુ ચિતવન કરી શકે છે. આત્મશુદ્ધિથી ગ્રહણ કરેલ કાયાદિ તે અદિગત્ય અને કાયાદિ પ્રત્યે અ-ધિષ્ટાયક તે અંતગત્યા એવા બેન્નુ તેને યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે. ત્રિરુપ, આત્મદમય, નિરુ-પાધિ, શુદ્ધ, દ્રષ્ટિને અગોચર, અને અનતનુભવી પરમાત્માનુ અરૂપ તે સૂક્ષ્મ રીતે જાણી શકે છે તે પરિપક્વ યોગી કાયાથી આત્માને અને આત્માથી કાયાને પૃથક જાણી આત્માના નિશ્ચયમા વિગમ પામે છે ત્યારે તે યોગી આત્માને વિષે આત્મજ્ઞાનની દૃઢગણ કરે, ત્યારે જ્ઞાની પ્રજ્ઞા તે અચળ પ્રાપ્ય એજ એકપદ અપાવન કરે છે.

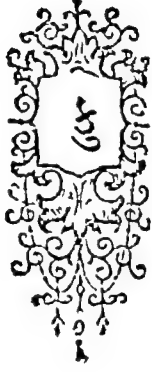
માહાત્માજી ! આવી યોગવિદ્યા મોઢા આશ્વાની સંકલનમ કર્યા છે, તેને પ્રાપ્ત થાય, તો માનવ જીવન કૃતાર્થ થાય છે. મહાત્માજી ! આપે સ્વાર્થન મોઢા દયા પર્મના ગણી છે, તમારા કૌશલ્યમા ગુરુ સમ્યક્ત્વે સર્વદા વાત્સ કર્યા છે, તેથી આ મહા વિદ્યાની ઉપાસના કરતો પ્રત્યેક ક્ષણે નિરંજન પ્રભુને પદ્માનુભવ થાય તથા સુખે સુખે જીવે. મોઢા વિદ્યાના પ્રભાવથી ત્રિકાળી નાન ધારણુ ૨ મુગ સ્વતંત્રતા મોઢા વિદ્યાનો પોતાનો દિવ્ય પ્રભાવ દર્શાવે છે.

[illegible]

પોતાના કર્તવ્યમાં પરાયણ થઈ પ્રવર્તવા લાગ્યો. શ્રીગિરિમાં રહેલાં માતૃશ્રી સૂર્યવતીને મળવાની તેને ઉત્કંઠા થતી, અને પોતાના વિયોગથી માતૃશ્રીની શી સ્થિતિ થઈ હશે ? તેને માટે અપાર ચિંતા થતી હતી.

પ્રકરણ પદ મું.

નિમિત્તિયાનું બીજું પરાક્રમ.

શસ્ત્રથીની બહાર એક સુદર મેહેલ બનાવવામાં આવ્યો હતો, તે મેહેલની રચના ઉત્તમ પ્રકારની કરવામાં આવી હતી, તેનો દેખાવ ઘણો સુદર હતો, તેના ગોખ, જાળિયા વિગેરેમાં નકશીકાર કામ કરવામાં આવ્યું હતું, મેહેલની રચના થોડી મુન્તમા તૈયાર થઈ હતી, તથાપિ જાણે લાખા કાળ સુધી તેનું કામ ચાલ્યું હોય, તેવો તેનો દેખાવ હતો.

આ મેહેલમાં બે પુરૂષો આવ્યા, તેમાંથી એક પુરૂષ બેલો—મહાગજ્જ. મેહેલ ઘણો સુદર બનાવ્યો છે, તેની કારીગરી અને વિગિત્ર શોભા જોઈ, પ્રેક્ષકને અતિ આનંદ ઉપજે છે. તે સાલણી બીજા પુરૂષે જવાબ આપ્યો, મહાનુભાવ ! તમારા કહેવા પ્રમાણે મેહેલની રચના સારી છે, પણ મને આ મેહેલ જોઈને શંકા આવે છે કે, આવો સુદર મેહેલ ઘણું વાગ્યા શી રીતે બનાવ્યો હશે ? આજથી આઠ દિવસ પહેલાં આજ માર્ગે હું યરવા નીકળ્યો હતો, ત્યારે અહીં કાંઈ પણ ન હતું, આ સ્થળ શન્ય દેખાતું હતું; આજે અહીં મેહેલ થઈ ગયો, એ કેવું આશ્ચર્ય ?

આ પ્રમાણે તે બંને પુરૂષો વાતચિત કરતા હતા, ત્યાં અકસ્માત્ અગ્નિનો ભડકો જોવામાં આવ્યો. તેની દેદીપ્યમાન જ્વાળાળી તેઓ બંને બચબીન થઈ ગયા તરતજ તે બંને પુરૂષોમાંથી એક પુરૂષ બીજા પુરૂષનો હાથ ઝાલી નીચે લાઈ ગયો, અને એક વિશાળ ભૂમિ ગૃહમાં થઈ તેને બીજે માર્ગે પસાર કરી દીધો એકના રક્ષણથી બીજાનું પણ રક્ષણ થયું. બંને પુરૂષો મૃત્યુના મુખમાર્ગે બચી ગયા.

વાચનાર ! શકામાં મગ્ન થયો નહીં, આ બાબતનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે—ત્યારે કુશસ્થથીના પ્રતાપી પ્રતાપસિંહને આપણા વેપારી નિમિત્તિયાએ ચિતાગ્નિમાંથી બચાવ્યો, અને તે આનંદ કુશસ્થથીની પ્રતિમા પ્રવર્ત્યો હતો, પણ તેના જય, વિજય, અપરાજિત, અને જયન એ ચાર કુમારોને તે આનંદ થયો ન હતો, તેઓ હલકા વિયોગ

નારી માતાઓનાં જીવિત કલકિત છે, તેવાં સતાનથી માતા પિતાને અધોમુખ થવાનું છે. એટલુંજ નહીં, પણ તેના જીવને માટે પશ્ચાન્નાપના પાત્ર થવાનું છે.

લાક્ષ્મણેલ બળી ગયો, અને તેમા રાજા અને નિમિત્તિઓ પણ સાથે બળી ગયા, આ વાતની લોકોમા જાણ થવાથી કુશસ્થલીમાં હાહાકાર થઇ રહ્યો, બાળકથી તે વૃદ્ધ સુધી સર્વ પ્રજાવર્ગ અપાર શોક કરવા લાગ્યો, સર્વના નેત્રમાથી અશ્રુધારા ચાલવા લાગી, લોકોનાં ટોળેટોળાં રાજદ્વાર આગળ એકઠા થવા લાગ્યા મંત્રીઓ, સામતો અને બીજા હજુરનાં માણસો આક્રંદ કરી રૂદન કરવા લાગ્યાં, પ્રતપસિહના સદ્ગુણોનું સ્મરણ કરી, તેઓના હૃદયને વધારે આઘાત થતો હતો. કપરી હૃદયના જય વિગેરે કુમારો પણ ઉપરથી શોક બતાવતા હતા.

હવે આ તરફ જે રાજા પ્રતાપસિંહ સુરગ દ્વારથી બીજે સ્થાને કુશળ ક્ષેમ નીકળ્યો હતો, તેના હૃદયમાં “ આ શું થયું ? આ સુરગા કાણે કરી ? આવા લયકર અગ્નિ ક્યાંથી જાગ્યો ? ” ઇત્યાદિ અનેક તર્ક વિતર્ક થતા હતા રાજાને ચિંતાતુર બોધ, નિમિત્તિઓ બોલ્યો, મહારાજા ! ચિંતા કરશો નહીં. શુભ કર્મના પરિણામથી આપણે બચી ગયા છીએ. આ બનનાની હકીકત તમારા જાણવામા છે ? નિમિત્તિયાના આવા વચન સાંભળી રાજા પ્રતાપસિંહ સહમતી બોલી ઉઠ્યો, ઉપકારી મહાશય ! કહો, આ શું થયું ? નિમિત્તિયાએ અજલી જોડી જણાવ્યું, મહારાજા ! તમારા હૃદયમા જેમને માટે શકા પણ ન આવે, જેઓને તમે સર્વથા હિતકારી જાણો છો, જેમના તમે પરમ ઉપકારી છો, અને જેઓનો ઉદય, વૈભવ અને સર્વ જાતનાં સુખ તમારાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે, તેવા તમારા જય, વિજય, જય ત અને અપરાજિત એ ચાર કુમારોનું આ ચરિત્ર છે. તેમણે રાજ્યલોભને લઇનેજ આ વિપરીત કામ કરેલું છે તેઓ લાજાધ થઇ તમારા મહાન્ ઉપકારને ભુલી ગયા છે. રાજેન્દ્ર ! તમારો નાશ કરવાને માટે તેમણે તે લાજનો મહેલ કરાવ્યો હતો, તે મહેલમાં તમને મારવાને માટેજ બોલાવ્યા હતા આ તેમનો કુવિચાર પ્રથમથીજ મારા જાણવામાં આવ્યો હતો. મેં તમને ચિતાગ્નિમાથી બચતા ગયાવ્યા, તેથી તેઓને મારી ઉપર પણ ઇર્ષ્યા થઇ હતી તમરી સાથે મારો પણ ધાત કરવાની તેમની ધારણા હતી

જોષીના આવા વચન સાંભળી પ્રતાપસિંહને રોષ ઉત્પન્ન થયો તેના હૃદયમાં આશ્ચર્ય સાથે અનેક વિચારો થવા લાગ્યા તે ક્રોધાવશથી બોલ્યો, જોષી મહારાજા ! આ કેવો લુલ્લમ ? જેમને હું પૂર્ણ વાત્સલ્ય ભાવથી રાખું છું, તે છતાં તેઓ મારી સાથે વેર ધુદ્ધિથી વર્તે, તે કેવી વાત ? આવા પિતૃધાતી પુત્રોને સહઅચાર ધિક્કાર છે, આવા પુત્રો ખરેખર શિક્ષાને પાત્ર છે. મહાશય ! હું એ દુષ્ટ પુત્રોને પૂર્ણ શિક્ષા કરીશ, તેમને મારા રાજ્યની હદપાર કરીશ, અથવા તેમને શારીરિક શિક્ષા કરી મહાન્ દડ આપીશ આવા દુર્બુદ્ધિ પુત્રોની પ્રત્યે પિતાએ પુત્રવાત્સલ્ય રાખવું, તે અનુચિત છે, કદિ આવા કુમતિ પુત્રોનું દટાવ લઇ, બીજા પુત્રો પણ આના દુરાચરણો કરવા શીખે, તેથી આ પુત્રોને ખરેખરી શિક્ષા આપવી જોઇએ

પ્રતાપસિંહના આવા વચન સાંભળી ચતુર જોષી બોલ્યા—મહારાજ ! આપના વચન યથાર્થ છે, તેવા પુત્રો શિક્ષાને લાયક છે, પણ હવે આપણે શું કરવું ? તેનો આપ વિચાર કરો. મારી ઇચ્છા એવી છે કે, આપ સત્વર નગરમાં પધારો, કુશસ્થલીમાં હાહા-કાર થઈ રહ્યા હશે, આપના મૃત્યુના ખબર જાણી, મંત્રી, સામંત, અને બીજા રાજસેવકો અતિ શોકમાં આવી પડ્યા હશે, કપટી રાજપુત્રો અને તેના માણસો રાજ્યના પદાર્થોને હાની કરવા માડશે, તેઓ હુટારાની જેમ રાજ્યની રીયાસત હુટી જશે, રાજ્યના મોટા ભાગર અને ખજાનાની ખુવારી કરશે, માટે હવે આપને સત્વર ત્યાં જવું જોઈએ. જોષીના કહેના ઉપરથી રાજ્યએ પોતાના અગરક્ષકોને બોલાવ્યા અગરક્ષકો રાજ્યને જોઈ આશ્ચર્ય પામી ગયા, પોતાનો સ્વામી જીવતો છે, એ ખબર જાણી બીજા પણ હજુરી માણસો આવી એકઠા થઈ ગયા, પરસ્પર એ વાર્તા ચર્ચાણી અને તમામ મંત્રીવર્ગને તથા પ્રજાવર્ગને પણ જાણ થઈ ગઈ.

જેમ મૃત્યુ પામેલ પુત્ર સજીવન થઈ આવે, તેમ રાજ્યને જોઈ સર્વના મનમાં અતિ આનંદ ઉત્પન્ન થયો. કુશસ્થલીની પ્રજા અતિ આનંદમાં આવી ગઈ; તે આશ્ચર્ય પામી પોતાના મહારાજનાં દર્શન કરવાને ઉમંગથી ચાલી નીકળી, આખા નગરમાં એ વાતની જ ચર્ચા થઈ પડી. આ પ્રસંગે હર્ષ બતાવવાને જય વિગેરે કપટી કુમારો રાજ્યની સામે આવવા તૈયાર થયા પોતાની ધારણા સફળ ન થઈ, તેને માટે તેઓને હૃદયમાં અપાર શોક થયો.

સર્વ સમાજ મહારાજને સામે મળ્યો, અને તેઓ તેમને જોઈ, નેત્રમાં પરમ તૃપ્તિ પામી કરી, ચરણમાં નમી પડ્યા પ્રજાની ઉત્તમ ભક્તિ જોઈ મહારાજની મનોવૃત્તિમાં પરમ આનંદ ઉત્પન્ન થયો. પ્રજાવર્ગ, મંત્રીવર્ગ, અને સામંતવર્ગના મોટા સમાજ સાથે પ્રતાપસિંહ પોતાના દરબારમાં આવ્યો. સભામંડપમાં આવી, તેણે સર્વની વચ્ચે પોતાના ચાર કુમારોને બોલાવ્યા તે વખતે રાજ્યની મુખ્યમુદ્રા ઉપર ક્રોધના અકુરો સ્ફુરતા હતા, નેત્રો રક્તતાને ધારણ કરતા હતા, અને હોઠ કપતા હતા. આવો ક્રોધ દર્શાવી, પ્રતાપે ગર્જનાથી કહ્યું દુષ્ટ પુત્રો ! તમને ધિક્કાર છે, તમે મારી તરફ જે વર્તણૂક ચલાવી છે તે મારા જાણવામાં આવી છે મારો ઘાત કરવાને માટેજ તમે લાક્ષમહલ કંપો હતો આ ઉપકારી જોષી મહારાજ ન હોત તો, અગ્નિની ભયંકર જ્વાલામાં મારે અપમૃત્યુ થાત દુષ્ટો ! હું મૃત્યુથી ડરતો નથી, પણ તમારા આવાં દુષ્ટ કાર્યને માટેજ મને તમારી તરફ તિરસ્કાર આવ્યો છે તમારા જેવા કુળાગાર અને પિતૃધાતી પુત્રોને મોટી શિક્ષા થવી જોઈએ, તમારા જેવા દુરાચારી પુત્રોનું જીવન જગતમાં નકામું છે, તમને દેહાત શિક્ષા આપવી જોઈએ, પણ આ જોષીરાજના વચનથી અને દયા ધર્મના અવલંબનથી હું તમને ભયંકર શિક્ષા કરતો નથી, પણ જાણો મારાથી વિમુખ થાઓ, અને કાજના પાજરામાં મારી બીજી આજ્ઞા થાય, ત્યાં સુધી પડ્યા રહો આ પ્રમાણે કહી રાજ્યએ સેનાપતિને આજ્ઞા કરી, એટલે તે ચારેને કાજના પાજરામાં પુરી દીધા.

રાજા પ્રતાપસિંહ શાંત થયો, જોડલે મંત્રીઓએ આવી તેમને તખ્ત ઉપર બેસારી પુનઃ મંગલ્ય કર્યું, તેની બન્ને બાજુ ચામર વીજવા લાગ્યા, અને પૂર્ણચંદ્રના જેટું ઉજવલ છત્ર મરતકપર ધારણ કરવામાં આવ્યું. તે વખતે હૃદયમાં પ્રસન્ન થયેલા પ્રતાપસિંહ પોતાના ઉપકારી નિમિત્તિયાને પોતાના તખ્તની પાસે અતિ આગ્રહ કરી બેસાડ્યાં. લોકોએ હર્ષના નાદ કર્યા, સર્વત્ર આનંદ મંગળ વર્તીય રહ્યો.

સર્વ સમાજ શાંત પડ્યા પછી પ્રતાપસિંહે આજ્ઞા કરી, અમૂલ્ય રત્નો અને મહામૂલ્ય વસ્ત્રોથી ભરેલા થાળ મંગાવ્યા, તરતજ તે હાજર કરવામાં આવ્યા. મહારાજાએ ઉભા થઈ, તે થાળ જોઈ મહારાજાની આગળ ધર્મ જોના હૃદયમાં દ્રવ્યની સ્પૃહા નથી, એવા નિમિત્તિયાએ ઉભા થઈને કહ્યું, મહારાજા ! આ શું કરો છો ? આવો વિવેક કરવાનું કાંઈ કારણ નથી મેં આપને પ્રથમથીજ કહ્યું છે કે, મારે કાંઈ જાતની લાલસા નથી. બીજાનો ઉપકાર કરી તેનો બદલો લેવો, એવી અધમ પદ્ધતિ મને પસંદ નથી, તેને માટે નીચેની કહેવત મેં યાદ રાખી છે.—

“ કરિ ઉપકારને ઇચ્છે, તસ ઉપકારડો;
તે તો ન સત કહાય, હોય લોભીજડો,
વળી કરી થોગનો દંભ, હોય જો લોભીઓ;
તે તો ધર્મ ખિશાય, મોહાદિકે થોલિયો ” ૧

મહારાજા ! આ કહેવત મારા હૃદયમાં સતત રહ્યા કરે છે. કાંઈ જાતની સ્પૃહા રાખ્યા વિના પરોપકાર કરવો, એજ ખરો પરોપકાર છે, અને મારા જીવનમાં એવોજ પરોપકાર કરવાની મેં પ્રતિજ્ઞા કરી છે. જોઈના આવાં વચન સાંભળી પ્રતાપસિંહ હૃદયમાં આનંદ પામ્યો, તેણે આનંદના આવેશમાં જણાવ્યું, મહાતુભાવ ! તમારા વિચાર પવિત્ર છે, મહાત્માઓની એ સુદર પ્રકૃતિ છે. પ્રત્યુપકારની આશા રાખ્યા વિનાજ મહાત્માઓ ઉપકાર કરે છે, તથાપિ મને સતોષ આપવાને મારા તરફથી કાંઈક બેટ સ્વિકારો, તો વધારે સારું. આપનો મારી ઉપર મહાન્ ઉપકાર છે, આપે જે જે વાગ મને જીવિતદાન આપ્યું છે, ધર્મ સાધનમાં ઉપયોગી એવા મારા માનવ જીવનને મોટા ધનમાંથી બચાવ્યું છે, તેનો બદલો મને તેટલો આપુ, તોપણ મારાથી વળે તેમ નથી હવે કૃપા કરી જે કાંઈ હું આપું છું તે સ્વીકારો, અને મારા અર્ધા રાજ્યના સ્વામી થાઓ, મને કાંઈ પણ આપના ઝગલમાંથી મુક્ત કરો. મહા પુરુષોનો પ્રત્યુપકાર કોઈનાથી થઈ શકતો નથી આપના જેવા પરોપકારી પુરુષોથીજ આ પૃથ્વી બહુરતના છે. સ્વાર્થી અને દુષ્ટ પ્રાણીઓને વહન કરી, ભારવતી થયેલી ભારતભૂમિ આપ જેવા મહાતુભાવને વહન કરવાથી આશ્વાસન મેળવે છે.

આ પ્રમાણે રાજા પ્રતાપ, અને જોઈ વચ્ચે વાર્તાલાપ થતો હતો, ત્યાં અકસ્માત છડીઝારે આવી ખગર આપ્યા કે, કાંઈ પુરુષ સાઠ ઉપર બેઠીને આવ્યો છે, અને

निमित्तियानु षीज्जु पराहम.

315

તે સત્ય આપને મળવા છાછે છે રાજાએ પ્રવેશ કરાવવાની આજ્ઞા આપી, એટલે દાર પાળ તેને અદર લઇ ગયો. આ પુરૂષ ઉપર નિમિત્તિયાની દ્રષ્ટિ પડી, તુરત તેણે તેને ઝોળાળી લીધો. આવનાર પુરૂષ જોળીના મળ ચરૂપને ઝોળાળી શક્યો નહીં.

તે પુરૂષે આવી પ્રણામ કરી પ્રતાપના હાથમા એક પત્ર આપ્યો. રાજાએ પત્ર હાથમા લઇ તેને પુછ્યુ, ક્યાંથી આવો છો ? તે આનંદપૂર્વક બોલ્યો—મહારાજા ! આપના પુત્ર શ્રીચંદ્ર રાજાનો હું બુદ્ધિસાગર નામે મંત્રી છુ, તેઓ મારી ઉપર સારી કૃપા રાખે છે, આપને ખબર આપવાને મને મોકલ્યો છે. રાણી સૂર્યવતી તેમની સાથે છે. માતા અને પુત્ર ક્ષેમ કુશળ છે, તેમના મિત્ર ગુણચંદ્ર પણ તેમની સાથે છે. ગિરિનિવાસમા તેમનું નીતિ રાજ્ય પ્રવર્તે છે, તેમના સદ્ગુણો તે સ્થળમા બધે પ્રસરી ગયા છે, તેથી કરીને તેમની ચંદ્રના જેવી ઉજ્જવળ કીર્તિ ચોતરફ પ્રવર્તી છે, તેમના યશોગાનને વિદ્વાન કવિઓ ઉંચે સ્વરે ગાય છે. મહારાજા ! તે તમારા પુત્રની પ્રેરણાથી હું ત્યાંથી અહીં આવ્યો છુ. એ શ્રીચંદ્ર રાજાના તાળામા કનકપુર નામે એક બીજું નગર છે, તે નગરમાં શ્રીચંદ્ર રાજાની આજ્ઞાથી લક્ષ્મણ નામે એક મંત્રી રહે છે, તેને મળવાની મને તેમના તરફથી ભળામણ થઇ હતી, તેથી તેને મળીને આજે હું અહિં આવ્યો છુ. પછી તે કનકપુરના રાજ્યને શ્રીચંદ્રે કેવી રીતે મેળવ્યુ, અને ત્યાં બે કન્યાનું શ્રીચંદ્રે, અને એક કન્યાનું ગુણચંદ્રે કેવી રીતે પાણિગ્રહણ કર્યું, એ બધો વૃત્તાંત બુદ્ધિસાગરે પ્રતાપસિ-હને સવિસ્તર જણાવ્યો.

પછી પ્રતાપસિંહે શ્રીચંદ્રનો પત્ર વાંચ્યો આ ખબર કુશસ્થળીમા પ્રસરી ગઈ સર્વે પ્રજા આનંદ મગ્ન થઈ ગઈ મહારાજા પ્રતાપે તે ખુશાલીમાં યાચકોને અગણિત દાન આપ્યા, જૈન મંદિરોમા પૂજા લણાવવામા આવી, વિદ્વાન્ મુનિઓને પ્રતિલાભિત કરવા પ્રયત્ન કરવા માડ્યા, મોટા મોટા આડખરથી ધાર્મિક વાત્સલ્ય કરવામા આવ્યા, દિન તથા દુષ્પી જનનો ઉદ્ધાર કરવા માડ્યો. કારાગૃહમાથી બંદીવાનોને છોડી મુક્યા, અવાચક પ્રાણીઓને છુટા મુકી તૃપ્ત કરાવવા માડ્યા, કુશસ્થળીમા ઘેર ઘેર આનંદ મગ્ન વર્તાઈ રહ્યો લોકોએ મોટો ઉત્સાહ દર્શાવી, અનેક જાતના ઉત્સવો કર્યા મહારાજાના દરબારમાં ઉપરાક્રમર વધામણીઓ આવવા લાગી. ચારણ, ભાટો, રસાલકારવાળાં કવિત બોલી, મોટા મોટા ઇનામો મેળવવા લાગ્યા પ્રત્યેક ચક્રલે અને શેરીએ લોકાનાં વૃદ્ધ એકઠા થઈ, મહારાજાની આગળ હર્ષ જતાવવા લાગ્યા કુશસ્થળીમા આ જનાવ અદ્ભુત હતો મહારાજાના પુનર્નિવનથી પણ તે વધારે હતો ઘણો કાળ થયા શ્રીચંદ્ર-રૂપ ચંદ્રના દર્શન કરવાને ચક્રોની ચેષ્ટા કરતી, કુશસ્થળીની પ્રજાને એવો આનંદ થાય, તેમાં શુ આશ્ચર્ય ? શ્રીચંદ્ર જેવા રાજકુમારને કંઈ પ્રજા ન ચાહે ? કાણ તેના દર્શનથી તૃપ્ત ન થાય ? તે મહાતુલાવ કુમારે બાહ્ય વયથીજ સારા ગુણો ધારણ કરેલા છે, તેનામા ધાર્મિકતા ઉત્તમ પ્રકારની છે, અને તે ખરેખરો દયા ધર્મનો ઉપાસક છે, આથી તેનું શુદ્ધ પ્રવર્તન સર્વને વશીકરણરૂપ થાય, તેમા શુ આશ્ચર્ય ?

[illegible]

୧୮୩୩
୧୮୩୩

રે તરફ યુંબારવ થઇ રહ્યો છે, લોકો આમનેમ દોડદોડ કરી રહ્યા છે, ‘ પકડો ’ ‘ મારો ’ એવા શબ્દો ચોતરફ સંભળાય છે, પ્રયત્ન પવનથી જેમ સમુદ્ર ક્ષોભ પામે, તેમ આખું નગરક્ષોભ પામી ખળભળી રહ્યું છે, વૃદ્ધો પોતાની અશક્તિની નિંદા કરતા અને ક્ષણે ક્ષણે અથડાઇ પડતા દેખવામાં આવતા હતા, બાળકો વેગથી દોડદોડ કરી પોતાના આશ્રય તરફ રવાના થતા હતા, માતાઓ પોતાના શિશુઓને સંભાળી લેતા શેરીએ શેરીએ ભયભીત થઇ ભમતી હતી, પતિવ્રતાઓ બહાર ગએલા પોતાના પતિઓને માટે ચિતાતુર થઇ, દ્વાર આગળ ચક્રિત દૃષ્ટિએ અવલોકતી હતી, પાઠશાળામાં ગયેલાં બાળકોની કુશળતાને માટે માતાપિતાને અપાર ચિંતા થઇ પડી હતી, પિતા પુત્રને અને પુત્ર પિતાને શોધતા હતા, ગૃહદ્વારને બંધ કરવામાં લોકો એકતાને લાગ્યાં હતાં, સર્વને આશ્રય લેવાની અકસ્માત જરૂર પડતી હતી, જે જ્યાં આવી ચડ્યું, તે ત્યાંજ ભરાઇ રહ્યું હતું.

જ્યારે એક તરફ લોકોની દોડદોડ થતી હતી, ત્યારે બીજી તરફ રામના સેવકોની અને સૈનિકોની દોડદોડ થઇ રહી હતી કોઇ શસ્ત્રોલ્લંઘન, કોઇ સાંકળો લઇ, કોઇ શંઢવા લઇ, કોઇ ચીપીયા લઇ, કોઇ સાણસા લઇ, કોઇ વીછીના આકાર જેવા સાધનો લઇ, અને કોઇ મોટાં ભાલાઓ લઇ, આમતેમ ભમતા હતા કોઇ ઘોડેસ્વાર થઇ, અને કોઇ ઉપર આરૂઢ થઇ હોકારા કરતા દોડતા હતા, કોઇ પોતાનું શૌર્ય દર્શાવવા, કોઇ પોતાની હિંમત બતાવવા, કોઇ પોતાનું અતુલ પરાક્રમ દેખાડવા, કોઇ મહાન શક્તિ બતાવવા, કોઇ રાજભક્તિ દર્શાવવા, અને કોઇ પ્રભુ પ્રેમ પ્રગટ કરવા આગળ પડી દોડતા હતા તેમની દોડદોડથી પૃથ્વી ઉપરની રજા ઉડતી હતી, આકાશમાર્ગ ધૂન્નવર્ણો થઇ ગયો હતો. આ વખતે મહારાજા પ્રતાપસિંહ, જે જે પોતાના કુમાર શ્રીચંદ્રના શુભ સમાચાર જાણી અતિ અનંદમાં હતા, અને એ ખબર લાવનાર મંત્રિ બુદ્ધિસાગરને અમૂલ્ય પોષાક આપી, પોતાની કૃતજ્ઞતા દર્શાવતો હતો; તેની પાસે આવી એક સેવકે પ્રણામ કરી ખબર આપ્યા, મહારાજા ! આપણી ગજશાળામાંથી જયકળશ નામે હાથી તોશનમાં આવ્યો છે, તે પોતાનો બાંધવાનો ખીલો ઉખેડી, અને મહાવતોને પાડી, ઉન્મત્ત થઇ ગામમાં ફરવા નીકળ્યો છે. જે કોઇ સામું આવે, તેની ઉપર મારવા ધસી પડે છે; ક્ષણ વારમાં તો તેણે અનેક પ્રકારની રબાડ કરી મુકી છે કેટલાએક ઘરનાં છાપરાં અને મેહેલાતોને તે ભાંગતો જાય છે, મોટી ભયંકર ગર્જનાથી લોકોને ભયભીત કરી દે છે, આથી કુશસ્થળીમાં હાહાકાર થઇ રહ્યો છે, લોકોમાં ભારે ત્રાસ વર્તાઇ રહ્યો છે, અનેક સૈનિકો, ચતુર મહાવતો, અને ઘોડેસ્વારના ઉસ્તદો તેની પુઠે પડ્યા છે, તથાપિ તેનો જરા પણ પરાભવ ગઇ શકતો નથી. તે

મોટી દોડ કરી ચર્વને નસાડી મુકે છે, તેની આગળ જવાને કોમળી પણ હિમ્મત ચાલતી નથી આ ભયકર ઉત્પાતથી બધી કુશસ્થલીની પ્રજા કંપી ચાલી છે સર્વને જીવિતને માટે સશય થઈ પડ્યો છે, આપ સહાય કરી સર્વનું રક્ષણ કરો.

આ પ્રમાણે તે સેવકે ખજાર આપ્યા, ત્યાં કોમળી જીએ સેવક દોડતો આવ્યો. સ્વામી ! સાવધાન રહો, તે ઉન્મત્ત હાથી આપણા દરબારમાં આવે છે. તે સાબળતાજ પ્રતાપસિંહ બેઠો થયો. તેણે મહેલના દ્વાર આગળ બેસ્યું, ત્યાં મદથી ભરેલો, પોતાની મુઠને આમતેમ ઉછાળતો, ધુરી કરી ઉછળતો, પોતાના દત્તશળથી પૃથ્વીને ખોદતો, રાત્રી નેત્રોથી ચારે તરફ અવલોકતો અને પોતાના પગને ઉંચા કરી કુદતો, તે ગજેન્દ્ર રાજના બેવામાં આવ્યો. તેની ભયકર મૂર્તિ બેઠ, પ્રતાપના હૃદયમાં જરા ભય ઉત્પન્ન થયો, તેવામાં તો તે હાથી રાજની નજીક આવી પહોંચ્યો. તેનો ઉગ્ર દેખાવ બેઠ, રાજ પોતાના જીવિતની શકા રાખવા લાગ્યો. તેના હૃદયમાં વિચાર થયો કે, “ આ ભયંકર ગજેન્દ્ર અવશ્ય મારો સંહાર કરશે. તેની પ્રચંડ શક્તિ અત્યારે વિશ્વનો પ્રલય કરે તેવી છે, તેના દાતનો આઘાત બ્યારે પૃથ્વી ઉપર થાય છે, ત્યારે પૃથ્વી કંપાયમાન થાય છે. ” આ પ્રમાણે રાજ ભય સહિત મૃત્યુની ચિંતા કરતો હતો, ત્યાં અકસ્માત્ તે પરાક્રમી નિમિત્તિયો ગજેન્દ્રની સામે ચાલ્યો. સિંહની જેમ તલપ મારી, તે હાથીના સ્કંધ ઉપર ચડી ગયો. રાજ તેને દુરથી અટકાવતો રહ્યો. ગર્જાશક્તિમાં ચતુર એવો શ્રીચંદ્ર પોતાના પરાક્રમથી અને બળના પ્રભાવથી ગજેન્દ્રને ખૂબ દમન કરવા લાગ્યો, દમન કરવાની ચતુરાઈથી તે હાથીને નગરની બહાર લાવ્યો. ઉન્મત્ત અને પ્રબળતાથી વધેલો ગજેન્દ્ર તેની ધ્રેણુને વશ થઈ ગયો. ક્ષણવાર ગજેન્દ્ર પોતાનું પ્રાંઠ બળ દર્શાવવા જતો, પણ બેષીરૂપ રાજકુમારની સામર્થ્ય ભરેલી કળા આગળ તેનું કાંઈ પણ ચાલતું નહીં. નગરની બહાર નીકળી ગજેન્દ્રને રાજકુમાર દૂર ખેંચી ગયો. કેટલેક દૂર જતા તે મહોન્મત્ત હાથી તદ્દન શિથિળ થઈ ગયો, તેનાં સર્વ અંગ અતિ નમ્ર થઈ ગયાં, તેની ઉપર શ્રીચંદ્રની સર્વ સત્તા પ્રવર્તવા લાગી, આગળ જતાં એક ઘાટા વૃક્ષોથી ભરપૂર અને શિકારી પ્રાણીઓના નિવાસથી ભયકર એવી અટવી આવી, તેમાં એક ઉંચો પર્વત અને તેની તળેટીમાં એક સરોવર બેવામાં આવ્યું. સરોવરની અંદર ભ્રમરાઓના ગુન્જરવથી શબ્દાયમાન કમળવન આવેલું હતું, બને તટ ઉપર સ્વેત હસોતી શ્રેણી બાજુ રૂપાની કડીમેખળા હોય, તેમ ચાલતી હતી. આ સુદર દેખાવ બેઠ, બેષીએ તે સ્થળે વશીભૂત થયેલા ગજેન્દ્રને ઉભો રાખ્યો. પોતે તેના સ્કંધ ઉપરથી ઉતરી પડ્યો. પછી નિમિત્તિયાનો વેષ ફેરવી, પોતે સ્વાભાવિક વેષે થઈ ગયો, ખરેખર શ્રીચંદ્ર બની ગયો. તે સુદર સરોવરમાં સ્નાનપાન કરી, કુમારે ગજેન્દ્રને તેના નામથી બોલાવ્યો. ગજેન્દ્રે પોતાના પૂર્વ પરિચિત રાજકુમારને ઓળખી લીધો. વાણ અને વાહક ભાવથી પવિત્ર એવો સ્વામી—સેવક ભાવ પ્રગટ થયો. ગજેન્દ્ર બાજુ પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગતો હોય, તેમ સુઠ નમાવી, તેની આગળ વિનયથી ઉભો રહ્યો.

આ વખતે એક બીજો બનાવ બન્યો. તે અટવીમા બીજા લોકોનો મોટો સમૂહ રહેતો હતો. તે બીજો અટવીનાં પ્રાણીઓ અને હુટના દ્રવ્યથી જીવનનો નિર્વાહ કરતા હતા. તેઓની ઉત્તમમાં ઉત્તમ સમૃદ્ધિ વનભૂમિ હતી, વનની રમણીયતામાજ તેઓ વિલાસ સુખ ભોગવતા હતા, અરણ્યની અવનીમાં તેમનું સામ્રાજ્ય હતું, વનના કુદરતી ભોગના તેઓ ઉત્તમ ભોગી હતા, તે બીજાના રાજ્યે આ ગજેન્દ્રને સરોવરના તીર ઉપર પ્રવેશ જોડ્યો. ગજેન્દ્રનો દેખાવ, તેનાં લક્ષણો અને તેનું સૌંદર્ય જોઈ, શયરપતિને મોહ થયો. પોતાના વનરાજ્યમાં આવું પ્રાણી સંપાદિત થાય, તેને માટે તેને પ્રયત્ન ઇચ્છા થઈ તત્કાળ તે બીજા લોકોનું મોહુ સૈન્ય લઈ, તે ગજેન્દ્રને લેવા આવ્યો. ગજેન્દ્ર ચમત્કારી હતો, તેનામાં હેય ઉપાદેયનું જ્ઞાન હતું, આથી તે બીજાની સામે થયો. સર્વ બીજો એકઠા થઈ ગજેન્દ્રની ઉપર ધસી આવ્યા, એટલે રાજકુમાર યુદ્ધ કરવાને સજ્જ થયો. બીજા લોકોના સૈનિકો તેના ઉપર તુટી પડ્યા, પણ મોટા પરાક્રમથી શ્રીચંદ્રે તેમનો પરાભવ કરવા માડ્યો. તે બાહુબળી કુમાર એકલાએ બીજોના પ્રયત્ન સૈન્યને ક્ષણમા પરાસ્ત કરી દીધું. સિંહની આગળ જેમ શિયાળીયાં નાશી જાય, તેમ તેની આગળ બીજા લોકો નાશી ગયા. તેના અદ્ભુત પરાક્રમે સર્વ વનવાસીઓને ચક્રિત કરી દીધા. પરાજિત થયેલા બીજા તેના વીર્યને વખાણતા પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા.

કુમાર શ્રીચંદ્ર બીજા લોકોને હરાવી, વિશ્રામ લેવાને એક વૃક્ષ નીચે જરા વાર બેઠો, ત્યાં બીજાઓનું એક વૃદ્ધ તેની પાસે આવ્યું કિરાત સ્ત્રીઓએ વિચાર્યું હતું કે, “આપણા બળવાન બીજોને ક્ષણમાં હરાવનાર કોણ વીર છે? તે દર્શનીય વીરનું આપણે અવલોકન કરીએ.” આવી ધારણાથી સર્વ કિરાતીઓ જ્યાં શ્રીચંદ્ર વૃક્ષ નીચે બેઠો હતો, ત્યાં આવી હતી આ કિરાતીઓના વૃદ્ધમાં બીજોના રાજાની મોહિની નામે એક કન્યા આવી હતી, તે બીજાકન્યા જીતાં તેનામાં ચોવનવયના વકાશથી સારું સૌંદર્ય દેખાતું હતું, વનવાસિની છતાં તે નાગરી નવવધૂના ચાતુર્યને ધારણ કરતી હતી. આ કિરાત કન્યા શ્રીચંદ્રને જોઈ મોહિત થઈ ગઈ. તે પ્રભાવિક વીરની સુદર આકૃતિએ કિરાતબાળા કામને વશ થઈ ગઈ શ્રીચંદ્રના અલૌકિક સૌંદર્યે તેને દૃઢ રીતે આકર્ષી, અને પરાધીન કરી દીધી. તેના અંતરંગમાં શ્રીચંદ્રને તેણે સ્થાપિત કર્યો, અને તેની સાથે પવિત્ર પ્રેમનું બંધન કરવાનો સંકલ્પ કર્યો.

કિરાતીઓ રાજકુમારને નિરખી સાનદાશ્ય થઈ પાછી ફરી. બીજા કિરાતીઓ માનસરૂપ આસન ઉપર શ્રીચંદ્રને અવકાશ આપી, પોતપોતાના કાર્યમાં પ્રવર્તી, પણ એકલી મોહિની શ્રીચંદ્રની મોહિની થઈ ગઈ, અને તે શ્રીચંદ્રને પ્રેમાલયનો મનથી પતિ બનાવી મનમમે થતી પોતાના પિતાની પાસે આવી. બીજાબાળા જગ લગ્ન ધરતી પિતા પ્રત્યે બોલી—પિતાજી ! તમને અને તમારા સૈન્યને પરાભવ કરનાર તે વીર પુરૂષને હું હૃદયથી વરી ચુકી છું, આ ભવમા એ કુમારજી મારા પતિ છે, બીજા પુરૂષને હું પતિપદ આપવાને ઇચ્છતી નથી. મોહિનીના આવાં મોહિત વચન સાંભળી, કિરાતપતિ નિચારમાં

શ્રીચંદ્ર મૃદુવાન્મુથી આર્દ્ર થઈ જોડ્યો—મારા પ્રેમી પ્રાણી ! તમારે અહીં આચાનક દર્શન થવાથી મને અતિ આનંદ ઉપજે છે, ઘણે દિવસે તમારો સંયોગ મારા પૂર્વના વિયોગને વિસરાવે છે. મારા પ્રિય વાહનો ! તમારા વિયોગનું કારણ હું પોતેજ છું. મારો ઉદારતાનો ગુણ તમોને દોષરૂપ થઈ પડ્યો છે, તેને માટે ક્ષમા કરજો તમારી પૂર્વની સેવાનું અમર-ણ મને સતત રહેતું હતું, તે અમરણનો શ્રમ આજે સફળ થયો છે. બહાલા વાણ ! હવે આપણા સંયોગ વિયોગનું કારણ ન થાય, તેવી મારી ઇચ્છા છે. મારાં પૂર્વના સત્કર્મો જે તમારો સંયોગ, અને વિયોગ કરાવ્યો હતો, તેણેજ પાછો પુનઃ સંયોગ કરાવ્યો છે, તે ખાતે મને પૂર્ણ સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રમાણે કહી શ્રીચંદ્રે અમરણને આલિંગન આપ્યું.

પ્રિય વાયકવૃદ્ધ ! તમે તમારી છુદ્ધિના પ્રભાવથી જાણ્યું તો હશે, તથાપિ ન જાણ્યું હોય, તો પુનઃ અમરણ કરો વાયુવેગ, અને મહાવેગ નામના અશ્વથી યુક્ત જોવો આ શ્રીચંદ્રનો પૂર્વનો સુવેગ રથ હતો. એ દિવ્ય રથ તેને કવી રીતે પ્રાપ્ત થયેલો ? અને તેનામાં કેવું સામર્થ્ય છે, તે તમારા જાણવામાં છે. પોતે ઉદારતાના મહાન ગુણથી એ રથ એક ઉત્તમ કવિને ભેટ આપ્યો હતો, તે પણ તમે જાણો છો આ રથની ઉદાર-તાજ શ્રીચંદ્રને મોટી મુસાફરી કરવાનું કારણ થયું હતું, એ રથ તેને કર્મના ચમત્કારી યોગે અહીં પ્રાપ્ત થયો છે. દરેક વસ્તુનો સંયોગ, અને વિયોગ કર્મની મહાન સત્તાને આ-ધીન છે. કર્મની સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિઓની આગળ વિશ્વના બધા પદાર્થો રાંક છે. ક્યાં શ્રીચંદ્રનું આ અરણ્યમાં જોષીરૂપ બદલાવી આવ્યું ! ક્યાં મદોન્મત્ત હાથીનો યોગ થયો ! ક્યાં સિલ લોકોનું યુદ્ધ ! ક્યાં સિલ્લ કન્યા મોહિનીનો મેળાપ ! અને ક્યાં સુવેગ રથનો અ-ચાનક લાલ ! આ દેખાવ જોઈ સિલ્લ લોકો આશ્ચર્ય પામતા હતા. તે વખતે શ્રીચંદ્રે કહ્યું, કિરાતરાજ ! કહો, આ ઉત્તમ રથ તમને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયો ? તે અદ્ભુત વાર્તા જાણવાની મારી પૂર્ણ ઇચ્છા છે. કિરાતરાજ જોડ્યો—મહારાજ ! આપ મારા પૂર્ણ સંબંધી થયા છો, હવે આપની આગળ જે યથાર્થ હોય, તે કહેવામાં કાંઈ પણ શકા નથી. રાજેન્દ્ર ! અહીંથી થોડે દૂર કુંડલપુર નગર છે, તે નગરના રાજાના તાબા નીચે અમે આ અરણ્યમાં રહીએ છીએ, ચોરી કરવાની અમારી આજીવિકા છે. જે કોઈ માર્ગે પ્ર-સાર થતું હોય, તેને લુટી તે દ્રવ્યથી અમારો તિર્વાહ ચાલે છે કુંડલપુર પતિને જ્યારે યુદ્ધનો પ્રસંગ આવે, ત્યારે અમે તેમને સહાય કરવા જઈએ છીએ. એક વખતે આ માર્ગે ગાયકોનું ઘંટ જગતું હતું, તેઓની આગળ આ રથ હતો. અમે તેમને લુટીને આ રથ લાવ્યા છીએ. અમારા ત્રાસથી તે ગાયકો જીવ લઈને નાસી ગયા, ત્યારથી આ અશ્વ સહિત રથ અમારા તાબામાં આવી ગયો. તે રથ આજે શુભ પ્રસંગે તમને ભેટ કરવામાં આવ્યો છે. રાજકુમાર ! એક બીજી વિચિત્ર વાત એ છે કે, જ્યારથી અમે આ રથ અમારા તાબામાં લાવ્યા છીએ, ત્યારથી આ રથના ઘોડા દુર્ગળ થતા જાય છે, દુઃખથી નિશ્વાસ મુકે છે, તેમના નેત્રમાંથી અહોરાત્ર નિર ધારા ચાલે છે, આજે તમારા

મહાભારતમા વળી લખે છે —

યૂકામત્કુળદંશાદીન્ યે સદા જ્ઞાનિનસ્તથા ।

પુત્રવત્પરિરક્ષંતિ તે નરાઃ સ્વર્ગગામિનઃ ॥ ૧ ॥

આતપાદૌ ચ યેઘ્નન્તિ તે વૈ નરકગામિનઃ ।

જીવાનાં સર્વથા કાર્યા રક્ષા ચૈવાપરાધિનામ્ ॥ ૨ ॥

જે જ્ઞાની પુરૂષો જી, માકડ, અને ડાંસ વિગેરેની પુત્રની જેમ રક્ષા કરે, તે પુરૂષો સ્વર્ગે જાય છે. જેઓ જી, માકડને તડકા વિગેરેમા મારે છે, તેઓ પણ અવશ્ય નરકે જાય છે અપરાધી જીવોની પણ સર્વદા રક્ષા કરવી

જીવોની રક્ષાને માટે પાણી ગળવાની યતના રાખવી જોઈએ, અને તેને માટે પુરાણોમાં નીચે પ્રમાણે કહેલું છે.—

વિંશત્યંગુલમાનં તુ ત્રિંશદંગુલમાયતૌ ।

તદ્વૃક્ષંદ્વિગુણી કૃત્ય ગાલયિત્વા પિબેજ્જલમ્ ॥ ૧ ॥

તસ્મિન્ વૃક્ષસ્થિતાન્ જીવાન્ સ્થાપયે જ્જલમધ્યતઃ

एवं कृत्वा पिबेत्तोयं स याति परमांगतिम् ॥ २ ॥

દ્રષ્ટિપૂતં ન્યસેત્પાદં વૃક્ષપૂતં પિબેજ્જલમ્ ।

सत्यपूतं वदेद्वाक्यं मनःपूतं समाचरेत् ॥ ३ ॥

સપ્તગ્રામેણ યત્પાપં અગ્નિના મસ્મસાત્કૃતમ્ ।

तत्पापं जायते तस्य मधुबिंदुप्रभक्षणात् ॥ ४ ॥

વીશ આગળ પહોળું, અને ત્રીશ આગળ લાંબુ વૃક્ષ લઇ, તેને બેવડું કરી, તેવડે ગાળીને પાણી પીવું તે ગરણુમા રહેલા જીવને જળની અદર પરઠવવા આ પ્રમાણે કરીને જે જળપાન કરે, તે પરમ ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે દ્રષ્ટિથી પવિત્ર કરી પગ મુકવો, વૃક્ષથી પવિત્ર [ગળેલું] પાણી પીવું, સત્યથી પવિત્ર વાણી બોલવી, અને મનની પવિત્રતાથી પ્રવર્તવું સાત ગામને અગ્નિ લગાડી આગવાથી જે પાપ થાય, તેટલું પાપ મધનું એક બિંદુ ખાવાથી થાય છે

વિષ્ણુપુરાણમાં લખે છે કે —

“ ગ્રામાણાં સપ્તકે દગ્ધે યત્પાપં જાયતે કિલ ।
તત્પાપં જાયતે પાર્થ જલસ્યાગલિતે સતિ ॥ ૧ ॥
સંવત્સરેણ યત્પાપં કૈવર્ત્તસ્યૈવ જાયતે ।
एकाहेन तदामोति अपूतजलसंग्रही ॥ ૨ ॥
યઃ કુર્યાત્સર્વકર્માણિ વસ્ત્રપૂતેન વારિણા ।
સ મુનિઃ સ મહાસાધુઃ સ યોગી સ મહાવ્રતઃ ૩ ॥ ”

હે અર્જુન ! સાત ગ્રામ બાળવાથી જે પાપ થાય, તે પાપ ગળ્યા વિના જળ પીનારને લાગે છે. ઢીમરને એક વર્ષમાં જેટલું પાપ લાગે, તેટલું પાપ ગળ્યા વિના જળ પીનારને લાગે છે, ગળેલા જળથીજ બધાં કાર્યો કરે છે, તેજ ખરો મુનિ, ખરો સાધુ, ખરો યોગી અને ખરો મહાવ્રતધારી છે.

પ્રતિહાસ પુરાણમાં અહિંસાને માટે નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

“ અહિંસા પરમં ધ્યાનં અહિંસા પરમં તપઃ ।
અહિંસા પરમં જ્ઞાનં અહિંસા પરમં સુખમ્ ॥ ૧ ॥
અહિંસા પરમં દાનં અહિંસા પરમો દમઃ ।
અહિંસા પરમો યજ્ઞો અહિંસા પરમં શુભમ્ ॥ ૨ ॥
તમેવ હુત્તમં ધર્મં અહિંસા ધર્મલક્ષણમ્ ।
ये चरन्ति महात्मानो विष्णुलोकं व्रजन्ति ते ॥ ૩ ॥

અહિંસા એ પરમ ધ્યાન છે, અહિંસા પરમ તપ છે, અહિંસા પરમ જ્ઞાન છે, અહિંસા પરમ સુખ છે, અહિંસા પરમ દાન છે, અહિંસા પરમ દમ છે, અહિંસા પરમ યજ્ઞ છે, અને અહિંસા પરમ શુભ છે. જે મહાત્માઓ તે અહિંસા લક્ષણુ ઉત્તમ ધર્મને આચરે છે, તે મહાત્માઓ વિષ્ણુલોકમાં જાય છે.

દૂર્મ પુરાણમાં નગપાલ ત્રયમાં લખે છે —

“ અમદ્યાણિ હ્યમદ્યાણિ કંદમૂલે વિશેષતઃ ।
नृतनोदयपत्राणि वर्जनीयानि सर्वतः ॥ ૧ ॥

મધપાને મતિભ્રંશો નરાણાં જાયતે સ્વલુ ।

ન ધર્મો ન દયા તેષાં ન ધ્યાનં ન ચ સત્ક્રિયા ॥ ૨ ॥

મધપાને ક્રુતે ક્રોધો માનો લોભશ્ચ જાયતે ।

મોહશ્ચ મત્સરશ્ચૈવ દુષ્ટભાષણમેવ ચ ॥ ૩ ॥

વારુણીપાનતો યાંતિ કીર્ત્તિકાંતિમતિશ્રિયઃ ।

વિચિત્રા ચિત્રરચના વાંછંતિ કજ્જલાદિવ ॥ ૪ ॥

ભૂતાર્ત્તવન્નરીનર્ત્તિ રારટીતિ સશોકવત્ ।

દાહજ્વરાત્તવદ્ ભૂમૌ સુરાપો લોલુટીતિ ચ ॥ ૫ ॥ ”

સઘળા અભક્ષ્ય ભક્ષણ કરવા યોગ્ય નથી, તેમા કંદ, મૂળ અને જેમને નર્વા પત્ર આવ્યાં હોય, તે વિશેષ વર્જવા યોગ્ય છે. મધપાન કરવાથી પુરુષોની બુદ્ધિ બ્રષ્ટ થાય છે, તેમને ધર્મ, દયા, ધ્યાન અને સત્કારની ક્રિયાઓ રહેતી નથી. મધપાન કરવાથી ક્રોધ, માન, લોભ, મોહ, મત્સર, અને દુષ્ટ ભાષણ થાય છે. વારુણી-મદિરાનું પાન કરવાથી કીર્ત્તિ, ક્રાંતિ, મતિ, અને લક્ષ્મી આવી જાય છે કાળજીની જેમ વિચિત્ર ચિત્ર રચનાની ધ્રુવ થાય છે. મદિરાપાનની પુરુષ જાણે ભૂત વળગ્યુ હોય, તેમ અતિ નાચે છે, શોકવાળો હોય, તેમ અતિશે રૂવે છે, અને દાહજ્વરથી પીડિત હોય, તેમ પૃથ્વી ઉપર આળોટે છે. યોગ-શાસ્ત્રમા પણ નીચે પ્રમાણે લખે છે —

“ મધં પિત્વા તતઃ કશ્ચિત્ માંસં ચ સ્પૃહ્યેન્નરઃ ।

કશ્ચિદ્વધં કરોત્યુક્તજંતુસંઘાત ઘાતકઃ ॥ ૧ ॥

મધે માંસે મધુનિ નવનીતે તક્તો વહિઃ ।

ઉત્પદ્યંતે વિપદ્યન્તે સુસૂક્ષ્મા જંતુરાશયઃ ॥ ૨ ॥

પુત્રમાંસં વરં મુક્તં નતુમૂલકપ્રક્ષણમ્ ।

મક્ષણાન્નરકં યાતિ વર્જનાત્સ્વર્ગમાપ્નુયાત્ ॥ ૩ ॥

મધનું પાન કર્યા પછી કોઈ પુરુષ માંસની સ્પૃહા કરે છે, અને કોઈ દિંસા કરે છે, અને જંતુઓના સમૂહનો ઘાતક થાય છે. મધ, માંસ, મધુ તથા જાશમાંથી બહાર કાઢેલા માખણમા અતિ સૂક્ષ્મ જંતુઓનો સમૂહ ઉત્પન્ન થાય છે, અને વિલીન થઈ જાય

મઘપાને મતિભ્રંશો નરાણાં જાયતે સ્વલુ ।

ન ધર્મો ન દયા તેષાં ન ધ્યાનં ન ચ સત્ક્રિયા ॥ ૨ ॥

મઘપાને ક્રુતે ક્રોધો માનો લોભશ્ચ જાયતે ।

મોહશ્ચ મત્સરશ્ચૈવ દુષ્ટભાષણમેવ ચ ॥ ૩ ॥

વારુણીપાનતો યાંતિ કીર્ત્તિકાંતિમતિશ્રિયઃ ।

વિચિત્રા ચિત્રરચના વાંછંતિ કજ્જલાદિવ ॥ ૪ ॥

ભૂતાર્ત્તવ્રત્રીનત્તિ રારટીતિ સશોકવત્ ।

દાહજ્વરાત્તવદ્ ભૂમૌ સુરાપો લોલુટીતિ ચ ॥ ૫ ॥ ”

સઘળા અભક્ષ્ય ભક્ષણ કરવા યોગ્ય નથી, તેમા કંદ, મૂળ અને જેમને નર્વા પત્ર આવ્યા હોય, તે વિશેષ વર્જવા યોગ્ય છે. મઘપાન કરવાથી પુરુષોની શુદ્ધિ બ્રહ્મ થાય છે, તેમને ધર્મ, દયા, ધ્યાન અને સત્કારની ક્રિયાઓ રહેતી નથી મઘપાન કરવાથી ક્રોધ, માન, લોભ, મોહ, મત્સર, અને દુષ્ટ ભાષણ થાય છે વારુણી-મદિરાનું પાન કરવાથી કીર્ત્તિ, ક્રાંતિ, મતિ, અને લક્ષ્મી આવી જાય છે કાળજીની જેમ વિચિત્ર ચિત્ર રચનાની ધ્રુવ થાય છે. મદિરાપાની પુરુષ બાણે ભૂત વળગ્યુ હોય, તેમ અતિ નાચે છે, શોકવાળો હોય, તેમ અતિશે રૂવે છે, અને દાહજ્વરથી પીડિત હોય, તેમ પૃથ્વી ઉપર આઘાત છે. યોગ-શાસ્ત્રમા પણ નીચે પ્રમાણે લખે છે —

“ મઘં પિત્વા તતઃ કશ્વિત્ માંસં ચ સ્પૃહ્યેન્નરઃ ।

કશ્વિદ્વંશં કરોત્યુક્તજંતુસંઘાત ઘાતકઃ ॥ ૧ ॥

મઘે માંસે મધુનિ નવનીતે તત્રતો વહિઃ ।

ઉત્પદ્યતે વિપદ્યન્તે સુસૂક્ષ્મા જંતુરાશયઃ ॥ ૨ ॥

પુત્રમાંસં વરં શુક્તં નતુમૂલકપક્ષણમ્ ।

અક્ષણાન્નરકં યાતિ વર્જનાત્સ્વર્ગમાપ્નુયાત્ ॥ ૩ ॥

મઘતુ પાન કર્યા પછી ક્રોધ પુરુષ માસની સ્પૃહા કરે છે, અને ક્રોધ હિંસા કરે છે, અને જંતુઓના સમૂહનો ઘાતક થાય છે. મઘ, માસ, મધુ તથા જાશગાથી બહાર કાઢેલા માખણમા અતિ સૂક્ષ્મ જંતુઓનો સમૂહ ઉત્પન્ન થાય છે, અને વિલીન થઈ જાય

છે. પુત્રનુ માસ ખાલું સારું, પણ મૂળીયાનું ભક્ષણ કરવું સારું નહીં. તે ભક્ષણ કરવાથી માણસ નરકે જાય છે, અને તેને વર્જવાથી સ્વર્ગે જાય છે

તેને માટે જૈન સિદ્ધાન્તમા પણ લખે છે—

“ મજ્જંમિય મસંમિય ણવનીયંમિ ચઉચ્ચથ્થ ।

ઉપજ્જંતિ અસંખેયા તવન્ના તત્થ જંતુઓ ॥ ૧ ॥ ”

મદિગમાં, માસમા, માખણમા અને મધમા તેના જેવા રગવાળા અસંખ્ય છોડો ઉત્પન્ન થાય છે

કિરાત મિત્રો ! આ વાત ધ્યાનમાં રાખજો. તે શિવાય અન્ય મતના માંડેય પુગણમા એવો પણ લેખ છે કે, જે પુરુષ શ્રાદ્ધમા ધર્મ મેળવવાની ધૃત્યથી મધ આપે છે, તે તે ભોજન કરનારા લપટ પુરુષોની સાથે ધોર નરકમાં જાય છે કદ મૂળને ખાનારા મિથ્યાત્વીઓના શાસ્ત્રમા પણ તે વાતનો નિષેધ છે ઇતિહાસ પુગણમા લખ્યું છે કે, જે જતાક, કાલિંગા અને મૂળાનું ભક્ષણ કરે છે, તે મૂઠ પુરુષ અતકાળે દુખ પામશે તેના ધર્મમા સારું અન જતા મૂળા રંધાય તો તેનું ધર સ્મશાન જેવું છે, અને તેના પ્રગ્મા પિત્રિઓ ગ્રહેતા નથી પણ પુરાણમા લખે છે કે, અડદ અથવા મગ વિગેરે નગોર-સની સાથે ભક્ષણ કરે, તો તે માસ તુલ્ય છે સૂર્ય અસ્ત થયા પછી જળ, ડાઘર સમાન અને અન, માસ સમાન ગણાય છે, એમ માંડેય મુનિઓ કહેલું છે વળી તે લખે છે કે, નાત્રિ ભોજન, પરસ્ત્રી ગમન, સંધાન (બોળ અથાણ) અને અનત કાયનું ભક્ષણ, એ ચાર નરકના દાર છે

હે કિરાતવોદો ! કેટલાએક અભક્ષ્ય પદાર્થો છે, તે તમારે જાણવા જોઈએ. જેમા મલ્લેપથી મધ, માસ, માખણ, મધ, બહુમીઠ, કદ, મૂળ વિગેરેને સર્વથા લાગ કરવા, તેની અદર મુકમ છોડો ઉત્પન્ન થાય છે તે અન્ય મતમા પણ એટલે સુધી લખે છે કે —

પૃથિવ્યામપ્યહં પાર્થ વાયાવગ્નો જલેડપ્યહમ્ ।

વનસ્પતિગતશ્ચાહં સર્વમાન્મમયં જગત્ ॥ ૧ ॥

તન્માં સર્વગતં જ્ઞાત્વા ન હિંસ્યેત કદાચન ।

અહં સર્વમ્ય તુલ્યન્વં મજામિ વલ્પપ્રોક્ષિતઃ ॥ ૨ ॥

હે અરુન ! પૃથ્વીમા, વાયુમા, અગ્નિમા, જળમા અને વનસ્પતિમા હું પોતે જીવ હોવાને છું એવી આ બધું જગત આન્મમય છે મને સર્વવ્યાપક જાણીને મારાથી નિન્ના કરવા નહીં તે હું કદાચ નિન્ના કરતો સર્વની તત્વનાતે બન્ધુ છું ૧-૨

— વાયુ—હું નહીં નેન દમ નહીં કે ગગ

નથી, તેથી
નતકાયનો
ક્યૂરો, કું
માગર, સ્ત
ખિયોણ,
આ સંસા

પિત્ર છે
ચોરીનું
પામે છે,
ગખ્યા કરે
પડતી સા
કમાં મળે

ધણ છે
એ નરકની
તાનું સ્વર્ગ
થાપ નાગ
છે, તેવી
નિર્મળતાને
યોગ્યતા

ઉત્તમ છે,
અરણ્યમા
યોગ્યતા
આજ સુધી
સ્વીકાર કર
તમારા હા
રામ છે,
સંબંધ જે
દુર્લભ એ

કિમત ગિત્રા ! તમે અન્નપ્રમા રહેા છો, માટે તમને બદ્યાભક્ષ્યની ખજાણ હોતી નથી. તેથી તમારે અન્નપ્રમા દૂળ, ખચ્ચ, મારી વિગેરે અભક્ષ્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરવો અનંતકાયનો ત્યાગ કરવાને માટે શાન્તમા લખે છે કે, વજ્રદંડ, સૂરણ, આદુ, હળદર, આલુ, કચ્છરો, કુંઆર, લસણ, થોદાર, ગિરિકર્ણી, વાસ, કારેલા, લુણી, સતાવરી, લીલી મોચ, ગાજર, ન્તાળુ, પિંડાળુ, મળા, અમૃતવેલ, વૃક્ષની અંતર છાલ, થેગ, સુરિ, આમળી, ખિલોડ, બધા દોષગ પાન, ગળો અને ભૂમિછત્ર, એ બધાને જે પુરૂષ લય છે છે, તે આ સ સાર સાગરને તરી જાય છે

મિત્રો ! તમે તમારી આજીવિકા હુંડવા ઉપર ગળી છે, તે ધણી અધમ આજીવિકા છે. હવેથી તેવી આજીવિકાનો ત્યાગ કરજો તે અદત્તાત્મનથી મહા પાપ લાગે છે, ચોરીનું વ્યસન એ નરકનું દ્વાર છે ખીજની વસ્તુ હરી લેવાથી તેનો અતરાત્મા પરિતાપ પામે છે, તેની શુભ વાસનાનો વિચ્છેદ થાય છે, અને તે સર્વદા તેને માટે અતિ દુઃખ રાખ્યા કરે છે, તેવું કામ કરવામા કેટલું પાપ ? તેનો વિચાર કરો. હવે ચોરીરૂપ મહાપાપની સાથે તમે તમાગ આત્માને લિપ્ત કરશો નહીં તે મહા પાપનું દૂળ દેવળ પરલોકમાં મળે છે, એટલુંજ નહીં, પણ આ લોકમા પણ તે મળે છે

લિહ્નરાજ ! જેવું ચોરીના વ્યસનનું પાપ છે, તેવા ખીજ પણ પાપના કારણો ધણા છે મિત્રનો દ્રોહ, સ્વામીનો દ્રોહ, વિશ્વાસઘાત, કરેલા ગણનો ઘાત, અને જગકપટ, એ નરકની ગતિને આપનારા છે તેથી તેવા બધા પાપનો ત્યાગ કરજો નીતિરૂપ કલ્પલતાનું સર્વદા સેવન કરજો તમે વનવાસી છો, નાગરિક જનના આચારથી અજ્ઞાત છો, તથાપિ નાગરિક જનના કરતા તમારા હૃદય વિશેષ નિર્મળ હોય છે જે દ્રઢતા તમારામાં છે, તેવી નગરવાસીઓમા હોતી નથી તમારી ખુદ્ધિ અદ્ય હોય, પણ તમારા હૃદયમાં નિર્મળતાનો પ્રકાશ વિશેષ હોય છે, તેથી તમે અદ્ય સમયમા સારી ગતિના પાત્ર થવાની યોગ્યતા મેળવી શકો છો

કિરાત ગૃહસ્થો ! હવે છેવટે એટલુંજ કહેવાનું કે, તમે મનુષ્ય છો, તમારી શક્તિ ઉત્તમ છે, તમારું જીવન જેવી ઉન્નતિ મેળવવી હોય, તેવી મેળવવાને લાયક છે, તમારો વાસ અરણ્યમા હોવાથી તમે સદાચારની યોગ્યતાના અધિકારી થઇ શક્યા નથી, તેમ તમને તેવી યોગ્યતા સપાદન કરાવે, તેવા કોઇ ધાર્મિક પુરૂષનો સમાગમ પણ થયો નથી, તેથી તમે આજ સુધી અજ્ઞતામા મગ્ન થઇ રહ્યા હતા. હવે ઉદયનો સમય આવ્યો છે, તમારી કન્યાનો સ્વીકાર કરી, મે તમારી સાથે પવિત્ર સંબંધ જોડ્યો છે. મારા સંબંધને કૃતાર્થ કરવો, એ તમારા હાથમાં છે તમારા સંબંધથી મને લોકોમા લગ્ન થવી ન જોઇએ તમે વનરાજ્યના રાજા છો, તમારી કન્યા એક રાજકન્યા છે, તે સ્થિતિનો વિચાર કરી મે જોડેલો આ સંબંધ જેવી રીતે લોકોમા પ્રશંસાપાત્ર થાય, તેવી રીતે તમે પ્રવર્તન કરજો, અને અતિ દુર્લભ એવા આ માનવ જીવનને સપૂર્ણ રીતે કૃતાર્થ કરજો

આ પ્રમાણે શ્રીચંદ્રકુમારે ઉપદેશ આપ્યો, તે સાંભળી બિલ્લ લોકો ધણા ખુશી

થઈ ગયા. તેમના જંગલી વિચારોમાં ઘણો ફેરફાર થઈ ગયો, તેમના મલિન સપ્તારોમાં ઉત્તમ પ્રકારનો સુધારો થઈ આવ્યો, તેઓના હૃદયમાં માનવ જીવન કાંઈક ઉત્તમ પદાર્થ છે, એવું ભાન આવ્યું. તેઓ બધાએ વિનયથી નમન કરી, શ્રીચંદ્રનો ઉપકાર માન્યો, અને તેમના વિયોગને માટે હૃદયનો શોક પ્રદર્શિત કર્યો.

તેમનામાંથી જ્યકુજર નામના એક ઉત્તમ જાતના ક્ષત્રિયને પોતાના સુવેગ રથનો સારથિ નિમી અને બિલકન્યા તથા ખીજ પરિવારને કુશસ્થલીપુરીમાં જઈ અગીકાર કરવાની પ્રતિજ્ઞાના વચન આપી, શ્રીચંદ્ર માર્ગે રવાને થયો. પ્રેમી કિરાત વર્ગ અને કિરાત કાંતાઓ તેને વધોટાવાને કેટલેક દૂર આવ્યા શ્રીચંદ્રનો રથ જ્યાં સુધી દેખાયો, ત્યાં સુધી તેઓ એક દ્રષ્ટિએ તેની સામે જોઈ રહ્યાં, અને જ્યારે અદર્શન થયું, ત્યારે નયનમાંથી અશ્રુધારા ચાલવા લાગી. મોહિની અને તેનો પરિવાર ખીજે માર્ગે ગયો હતો. શ્રીચંદ્ર અને મોહિનીના માર્ગ અત્યારે જુદા હતા, પણ તેમના પ્રેમનો માર્ગ એકજ હતો. તે પ્રેમયક્ષની સમાપ્તિ આખરે કુશસ્થળા નગરીની રાજધાનીમાં થવાની છે. સુવેગરથનો દિવ્ય પ્રભાવ પોતાના મૂળ નાયકને મળવાથી વિશેષ પ્રદીપ્ત થયો. હવે તે રથ અને તેના નાયકનો ચરિતાનુયોગ ક્યાં થશે, અને તેમાં ખીજે શો ચમત્કાર આવશે ? તે વાચકોને આગળ જણાશે.

પ્રકરણ ૬૧ મું.

સરસ્વતી.

ક સુદર ચક્ષ મંદિર આવેલું છે, મંદિરની શોભા વિમાનના જેવી છે, તેના મનોહર સ્તંભ ઉપર અદ્ભુત કારીગરી રચેલી છે, પ્રત્યેક સ્તંભ ઉપર નમુનાદાર પુતળાઓ ગોઠવેલી છે, મંદિરના મધ્ય ભાગે ઉંચો અને મોટો ઘેરાવવાળો ધુમટ આવેલો છે, ધુમટની આરે બાજુ જુદાં જુદાં ચમત્કારી ચિત્રો ચિતરેલા છે, કોઈ દેવતાનાં, કોઈ દેવીઓના, કોઈ રાજાઓના, કોઈ શૂરવીરોના, અને કોઈ શાસન દેવતાઓનાં છે, પ્રત્યેક ચિત્રો જાણે પ્રત્યક્ષ રૂપે હોય, તેવા દેખાય છે.

આવા સુદર મંદિરમાં એક રાજકન્યા બે સખીઓની સાથે કરે છે રાત્રિનો સમય છે, મંદિરમાં જડેલાં રત્નોના પ્રકાશથી અધકાર દૂર થઈ ગયું છે, તેમાં વળી આ રાજકન્યાના તેજથી અને તેનાં રત્નમય આભૂષણોથી એ પ્રકાશમાં વધારો થાય છે તે જાણે બાજુએ ફરતી ફરતી મંદિરના એક ભાગમાં આવી, ત્યાં એક તરણ પુરૂષ સ્ત્રીઓ જોવામાં આવ્યો. તેની આકૃતિ મોટું હતી, તથાપિ રાત્રિના આખા પ્રકાશથી તે જોઈએ તેવી દેખતી નહતી. નિદ્રાએ તેના મનોબળને મૂકી બતાવી દીધું હતું, તેની બધી શારીરિક

ચેષ્ટાઓ શ
હતો, ગ
દેતો હતો

સખીઓ
હતી. મુ
જોતી

તિની ધા
બને સ
કરી આ
પને જગા
યથાર્થ છે
વીર નર
નિદ્રામાં
અનાન દ
રાજકુમાર
ડ્યારું છે,
આશાસ

આ રાજ
આપ
સારેજ
મારાં અ
મારના ક
જેમ વી
મયિન મૂ
કરતા

એ પુરૂષ
આવો
શ્રી ૭ ને

ચેષ્ટાઓ શાત પડી ગઇ હતી, નિદ્રા પી ગઇ રાક્ષિએ તેને નિમ્ગેષ્ટ અને મૃદુ કરી દીધો હતો, રાત્રિનો સમય અને મદિર એકાંત હતું, તથાપિ તે નિભંગપણે નિદ્રાનો સ્વાદ લેતો હતો.

ત્યાં ધરતી તે ત્રણ બાળાઓમાં એક મુખ્ય હતી, અને બીજી બે તેની આશ્રિત સખીઓ હતી, બીજી બે તેની આશ્રિત છતાં તે મુખ્ય નાયિકાની સમાનતાને ધારણ કરતી હતી. મુખ્ય નાયિકા તેઓનું માન સાચવતી, અને ક્ષણે ક્ષણે તેઓની તન્દ્ર પ્રેમદષ્ટિએ જોતી હતી.

તે સૂતેલા પુરુષને જોતાંજ મુખ્ય નાયિકાને સજ્જમ થઇ ગયો. પોતાની મનોવૃત્તિની ધારણા સફળ થવાથી તેણી અત્યંત આનંદ પામી ગઇ તત્કાળ તેણીએ પોતાની બંને સખીઓને કહ્યું, સખીઓ ! યક્ષની વાણી સફળ થઇ જેને માટે યક્ષ દેવે પ્રેરણા કરી આપણને અહીં મોકલ્યાં, તેજ આ વીર પુરુષ છે સખીઓ ! આ સૂતેલા વીર પુરુષને જગાડવો જોઇએ, જરૂર તેજ પુરુષ છે સખીઓ બોલી, પ્રિય સખી ! તમારૂં કહેવું યથાર્થ છે, તમારા મનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરનાર અને તમારા મનોરથને સફળ કરનાર, આ વીર નરજ છે સખી ! હવે તેને જગાડો, અને તમારૂં સુંદર દર્શન કરાવો. હજી તે ગાઢ નિદ્રામાં તક્લીન છે. આ મહાશયના સત્કર્મનો પડો જ્યાં સુધી પડ્યો નથી, ત્યાં સુધી તે અજ્ઞાન દશાસ્પ નિદ્રા સુષ્પને અનુભવે છે. તેને ખબર નથી કે, મારે માટે એક સુન્દર રાજકુમારી વરવાને તૈયાર થઇ ઉભી છે. ભાગ્યના ઉંચા શિખર ઉપર મારે હમણાંજ ચડવાનું છે, મારે પૂર્વ કર્મના મહા યજ્ઞ અનુભવવાનો સમય નજીક આવ્યો છે, અને મારી આશાલતા નવપલ્લવ થઇ મંદુર ફળ આપવાને ઉન્મુખ થઇ રહી છે.

સખીઓના આવા વચન સાંભળી રાજબાળા બોલી, પ્રાણનાથ ! જાગ્રત થાઓ. આ રાજપુત્રી પોતાની ભાગ્યદેવીની પૂજા કરી, આપની પૂજા કરવાને તૈયાર થઇ ઉભી છે. આપ મહાશયને મળવાનો મહા માર્ગ એ ભાગ્યદેવીએ મને દર્શાવ્યો છે તે માર્ગને અનુસારેજ હું આપની સન્મુખ આવી ઉભી છું પ્રાર્થના ! જાગ્રત થાઓ, આપની પહેલા મારાં અને તમારાં સદ્ભાગ્ય જાગ્રત થઇ ગયાં છે. આવા રાજબાળાના શબ્દો તે રાજકુમારના કંઈ માર્ગમાં થઇ અતરમા પેઠા તરતજ નિદ્રાનો મહા મોહ પવનથી વાદળની જેમ વીંખાઇ જવા લાગ્યો, મૂંઝા અને જાગ્રતિ વચ્ચે યુદ્ધ ચાલ્યું, જાગ્રતિએ જોર કરી મલિન મૂંઝાને દબાવી દીધી તે પુરુષ તરતજ જાગ્રત થઇ બેઠો થયો, આગળ અવલોકન કરતા રાજબાળા અને તેની બે સખીઓ દષ્ટિએ પડી.

વાચનાર ! ચાલતા પ્રસંગને લઇ તમે આ જગેલા પુરુષને ઓળખી લીધો હશે. એ પુરુષ તમારો ધણો પરિચિત છે, તેના ઉત્પત્તિ ભરેલાં ચરિત્રો તમે પ્રથમથીજ વાંચતા આવો છો. એટલે તે પુરુષના જ્ઞાનનું પ્રતિબિંબ તમારા હૃદય દર્પણમાં પડી ગયું હશે. બીજી બે ત્રણ સુદરીઓ છે, તેઓને તમે ઓળખી શકશો નહીં કારણ કે, તેઓ તમારી

પરિચિત નથી. તેમનાં અસ્તિત્વ, કે તેમની ઉત્પત્તિ તથા આ પ્રવૃત્તિનું તમને ખીલકુલ જ્ઞાન નથી, ચાલો હવે તમને એ બધા પાત્રો જોળખાવીએ આ યક્ષ મંદિરમાં સૂતેલો પુરુષ તે આપણો ધાર્મિક નાયક શ્રીચંદ્ર છે, તે આ યક્ષ મંદિરમાં આવી સૂતો છે આ યક્ષ મંદિર કુંડલપુરના ઉદ્યાનમાં આવેલું છે. રાજકુમાર શ્રીચંદ્ર સુવેગ ન્થ તથા કુજર સારથિને સાથે લઈ કુંડલપુર આવ્યો હતો. પોતાનો કાફલો ખીજે રથજો રાખી, તે કુંડલપુર જોવાને ગયો હતો સધ્યાકાળ થયો, એટલે ત્યાંથી પાછો કરો તે આ યક્ષ મંદિરમાં આવી સૂતો હતો આ વખતે કુંડલપુરની રાજકુમારી સરસ્વતી પોતાની બે સખીઓની સાથે અહીં આવી છે તે બંને સખીઓના નામ સુનામિકા અને સુરુપિણી છે આ વીર પુરુષને સૂતો જોઈ, તેઓ આશ્ચર્ય પામી જાય છે, અને જે જગત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે

કર્મની ગતિ કેવી વિચિત્ર છે ? સુકૃતની પ્રબળતા કેવી અદ્ભુત છે ? પુરુષ ગમે ત્યાં ગયો હોય, અને ગમે ત્યાં છુપી રીતે રહ્યો હોય, પણ સુકૃતની શ્રેણી નૃસ કરતી કરતી શુભ ફળ લઈને તેની પાસે આવે છે. સાહિસકાર તેને માટે નીચેનું પદ લખે છે.—

યદ્યપિ કૃતસુકૃતલવઃ પ્રયાતિ ગિરિકંદરાંતરેષુ નરઃ ।

કરકલિતદીપકલિકા વિલોક્ય લક્ષ્મીસ્તમનુ યાતિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—એક થોડું સુકૃત કરી પુરુષ પર્વતની ગુફામાં ચાલ્યો જાય, તથાપિ લક્ષ્મી હાથમાં દીવી લઈને તેને જોતી જોતી તેની પાછળ જાય છે ૧

તે ત્રિપે જ્ઞાનવિમળસૂરિ પણ પોતાના રાસમાં તેને મળતુજ નીચે પ્રમાણે લખે છે —

જેહને સાથે સુકૃત છે, તે જાણો તિહાં જાય,
કરતલ દિપકની પરે, લક્ષ્મી હોય સહાય.

હાલુવાર પછી રાજકુમાર જ્ઞાનદાશ્વર્ય થઈ બોલ્યો, મુદરીઓ ! તમે કોણ છો ? આવા એકાંત સ્થળમાં ગત્રે ક્યાંથી આવો છો ? તમારી સાહસ શક્તિ બળવાન લાગે છે, આવા સ્થળમાં અજાણા જાતિ આવે, તે જોઈ કોને આશ્ચર્ય ન થાય ? આ વખતે તમે અહીં આવ્યા, તેનું શું પ્રયોજન છે ? વળી મારી ગાદ નિદ્રાનો ભગ કરવાનું કારણ શું છે ? મંદિરની બહાર કોઈ તમારી સાથે આવેલ છે કે નહીં ? રાજકુમાર શ્રીચંદ્રના આવા વચન સાંભળી, તેઓમાંથી એક સ્ત્રી બોલી—મહાવીર ! આ મુદરી અગ્નિર્મલ ગંગાની પુત્રી સરસ્વતી છે, તે હમેશા યક્ષની પૂજન કરે છે, પોતાના મૌભગ્યની વૃદ્ધિને માટે તેહની આગળ યક્ષની ઉપર વધારે છે, યક્ષના પ્રભાવથી તેના ભાગ્યનો મહિમા વધે તે એક વખતે રાજકુમાર પોતાના પિતાના ઉત્સાહમાં બેઠી હતી, પુત્રીનું મોહ્ય અને સુગંધી દંતક, મનમાં મનાવે જણાવ્યું કે, આ પુત્રીના વરને માટે તપાસ કરે

ગ્રંથ વીર ૨

વાચક નીચે

મણિરત્નનો

વાન અનુ

નર્તી, આ

વચનથી ૨

તેમને ૧

હતો, તે

અને ૬

૬, આ ગ

બાળાએ

વધને અને

તમારા દુરો

કમે જો

રાજકુમાર

નિશ્ચયથી

પ્રતાપથી

મિત્ર હોય

પાંતરે સ

નામથી ગ

ચિંતા પણ

આ થો છે,

આવશે તો

અનિશ્ચય ૨

રાજકુમાર

આપણે મા

મનુષ્યમાં ધણે

દ્રાષ્ટ વીર માનવ રત્નને ગોધી કાઢે ગળ આ પ્રમાણે મત્રીને કહેતો હતો, આ એક વાચક નીચે પ્રમાણે બોલી ઉઠ્યો—

“ કુશમ્ભગપુત્રો ગજકુમાર શ્રીચંદ્ર છે, તે દાતા, ભોક્તા, સાહસી અને ગુણરૂપ મણિરત્નનો ભગ્ન છે, તે મહાવીર દ્રાષ્ટ કારણથી રીસાઈને બહાર ચાલ્યો ગયો છે ”

વાચકના આ રાખે કવિતારૂપે સાંભળી, રાજ આશ્ચર્ય પામી ગયો, પોતાને એ વાત અનુકુળ હતી, તથાપિ તે માન ધરીને બેસી રહ્યો.

આજ દિવસે ગજકન્યાને રવપ્રામા આવી યજ્ઞે કહ્યું કે, રાજકુમારી ! ચિંતા કરશે નહીં, આજથી પાંચમે દિવસે હું તને મનોવાહિત વરની સાથે બેટાડીશ યજ્ઞના આવા વચનથી રાજકન્યા ઘણી ખુશી થઈ તે વાત તેણીએ અમો, કે જે તેમની સખીઓ છીએ, તેમને જણાવી આ અરસામા એવું બન્યું કે, નગરમા શ્રીદત્ત નામે મત્રીનો પુત્ર હતો, તે રાજકુમારીના સૌદર્યથી તેણીની ઉપર રાગી થયો હતો, તેણે રાજકન્યા મેળવવાને અનેક ઉપાયો કરવા માડ્યા મત્રીના કહેવાથી અરિમર્દન રાજના મનમા પણ એમ થયું કે, આ રાજકન્યા મત્રીપુત્ર શ્રીદત્તનેજ આપવી આ બખર જણી દઢ હૃદયની રાજ-બાળાએ અમોને તે વાત જણાવી, અને યજ્ઞના કહેવા પ્રમાણે આજે વિવાહની સામગ્રી લઈને અમો અહીં છુપી રીતે આવેલા છીએ, અને એ મહાશયાના મહા ભાગ્યથી આજે તમારા દર્શન થયા છે રાજપુત્ર ! હવે સત્વર તૈયારી કરો, આ બાળાના મનોરથ પૂરા કરો જે આ બખર અમારા મહારાજને કાને આવશે તો, વિપરીત થશે.

આ બધો વૃત્તાત સાંભળી, શ્રીચંદ્રે નિશ્ચય કર્યો કે, “ આશા ધરી આવેલી આ રાજકન્યાને નિરાશ કરવી નહીં, વળી તેણીની સાથે મારો સંબંધ કર્મજનિત છે ” આવા નિશ્ચયથી શ્રીચંદ્રે તે રાજકન્યાનું પાણિગ્રહણ કર્યું. સદ્ભાગ્યના પ્રભાવથી અને પુણ્યના પ્રતાપથી શ્રીચંદ્ર સરસ્વતીનો પતિ થયો. એક સદ્ગુણરૂપ સરસ્વતીથી તે પ્રથમ તો સુશોભિત હતો, તે આ સદ્ગુણી સરસ્વતીથી વિશેષ સુશોભિત થયો. શ્રીચંદ્ર જેવા સદ્ગુણી પતિને સંપાદન કરી, સરસ્વતીએ પોતાના સૌભાગ્યને સાર્થક કર્યું. જેવી રીતે આ મહાનુભાવથી ગજકુમારી સરસ્વતીના હૃદયમા આનંદ થયો હતો, તેવીજ રીતે તેને આનંદની સાથે ચિંતા પણ થઈ હતી તે ગજબાળાએ વિચાર્યું કે, “ આ વિવાહ વિધિ ગુપ્તરીતે કરવામાં આવ્યો છે, તેથી પિતાને અતિશય ક્રોધ થશે ક્રોધે પ્રેરાયલા પિતા જે ચડાઈ કરીને આવશે તો, આ સહાય વગરના રાજકુમારનો નિગ્રહ થઈ જશે મારા નિમિત્તે રાજકુમાર અતિશય કષ્ટ પામશે, તેથી હવે અહીંથી સહીસલામત ચાલ્યા જવું જોઈએ આવું વિચારી રાજકન્યા બોલી—“ પ્રાણનાથ ! સત્વર તૈયારી કરો, હવે અહીં રહેવું સલામત નથી. આપણે મારે યજ્ઞ મંદિરની બહાર સંઘડી ઉભી રાખી છે, એ પવનવેગા સાઠડી આપણને ક્ષણમા ધણે દુર્લભ જશે ”

શ્રીચંદ્રે
જેણે છે,
દર્શન તેને
પ્રાણે થું
કાં આવી
ન નગની
ની શક્તિ
મહિમા
ત્રીવૃત્ત
પાત કરો

તમારૂં ને વચન કાઢક હેતુ સહિત લાગે છે. સરસ્વતીએ પુનઃ જણાવ્યું, પ્રાણાધીશ ! આપ જેવા ચતુર પુરુષથી તે અજ્ઞાત રહે, એ અસંભવિત છે. તથાપિ આપની ઇચ્છા મારે મુખે સાભળવાની છે, એમ જણાય છે સ્વામી ! એ પ્રકાશમાં અધકાર તે મારા હૃદયની ચિંતા છે. હવે ક્ષણવારમા મારા પિતા આવી તમારો નિમલ કરશે, અને તમે સહાય વગરના એકલા શું કરી શકો ? આ ચિંતાના અધકારે મારા આનંદના પ્રકાશને ઝાંખો કરી દીધો છે. સ્વામીનાથ ! તમારા પુણ્યના પ્રકાશથી એ ચિંતારૂપ અધકાર દૂર થઈ જાય. શ્રીચંદ્રે ઉત્સાહથી કહ્યું, “ પ્રિયા ! હિમ્મત રાખો, તમારા પિતાથી શું અનર્થ થઈ શકે તેમ છે ? તે માનવરૂપે છે, અને હું પણ માનવરૂપ છું; તેમાં શો ભય રાખવાનો છે ? જે ભાવી હશે તે બનશે, કર્મની પ્રજ્વળ સત્તા આગળ હું અને તે બંને રાક છીએ. ક્ષાત્રતેજમાં ભયનો અધકાર પેસી શકતો નથી જગતમાં ક્ષાત્રજ્વળ અપ્રતિહત છે, સાહસની સીમા ક્ષાત્રતેજમાં સમાપ્ત થાય છે ” આવા શ્રીચંદ્રના વચન સાંભળી સરસ્વતીના હૃદયમાંથી ચિંતાધકાર દૂર થઈ ગયો, હૃદયના સર્વ પ્રદેશમાં આનંદનો પ્રકાશ પડી રહ્યો. પતિના ક્ષાત્રતેજની છાયા તેણીના ઉપર આરંભ થઈ ગઈ.

બ્યારે પ્રાતઃકાળ થયો, એટલે યક્ષના પૂજારીએ આ સર્વ બનાવ જોઈ લીધો કોઈ અજ્ઞાન પુરુષની સાથે રાજકન્યા પરણી, એ વાત તેના જાણવામાં આવી તરતજ તે કુડંગપુરના દરબારમાં દોડી આવ્યો, તેણે આ વાત રાજા અરિમર્દનને જણાવી. તે સાભળતાજ કુડંગપુરના પતિને અતિશય ક્રોધ ચડી આવ્યો. યક્ષમંદિરમાં બનેલા આ ગુપ્ત બનાવથી પોતાની પ્રતિષ્ઠાની હાની થવાનો વિચાર આવ્યો. તરતજ તેણે પોતાના મંત્રીને બોલાવ્યો, અને પોતે જતે યક્ષમંદિરમાં જવાને તૈયાર થયો ચતુર મંત્રીએ રાજાને લાં જતા અટકાવ્યો, અને ચતુરંગ સૈન્યને લઈ સેનાપતિને મોકલવાનો ઠરાવ કર્યો. રાજાની આજ્ઞાથી સેનાપતિ ચતુરંગ સેના લઈ યક્ષમંદિર ઉપર ચડી આવ્યો. ઉછળતા સમુદ્ર જેવા સૈન્યને આવતું જોઈ, રાજકન્યા કંપી આવી. તેણે સ્વામીને કહ્યું કે, પ્રાણનાથ ! હવે કેાનું શરણ લેવું ? શ્રીચંદ્રે વીરતા દર્શાવી કહ્યું, પ્રિયા ! નાહીંમત થાઓ નહીં, આપણે ધર્મનું શરણ છે, તમે જરાપણ ગભરાશો નહીં. આ મોટા સૈન્યના શા ભાર છે ? હું તેને ક્ષણમાત્રમાં વીખેરી નાખીશ આ પ્રમાણે પ્રિયાને શાંત કરી શ્રીચંદ્ર-ગર્જના કરી સૈન્યની ઉપર તુટી પડ્યો ક્ષણમાત્રમાં તો તેણે બધા સૈન્યને સર કરી દીધું તેના ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યથી મોટી બળવાન સેના વીખાઈ ગઈ. સૈન્યનો પરાભવ જોઈ મંત્રી પોતે લાં આવ્યો; તેણે હાક મારીને શ્રીચંદ્રને પૂછ્યું, અરે ચોર ! તું કેાણુ છે ? રાજકન્યાનું હરણ કરી ક્યાં જઈશ ? તારું નામ, કુળ અને વાસસ્થાન જણાવ. શ્રીચંદ્રે સાંભી હાક મારી જણાવ્યું, અરે ગર્વિષ્ઠ ! તારા જેવા અધમની આગળ મારે નામ દામ જણાવવાની કંઈ જરૂર નથી મે મારા પરાક્રમથીજ રાજકન્યાનું હરણ કર્યું છે, તારે યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા હોય તો, સામો આવ. આ પ્રમાણે કહી શ્રીચંદ્ર મંત્રીની સાંગો થયો, અને તેણે પોતાના અતુલ બળથી મંત્રીને સૈન્ય સહીત પાછો હાકાવ્યો.

આ વૃત્તાંત જાણી રાજા અરિમર્દન મોટું સૈન્ય લઈ ચડી આવ્યો. પોતાના પિતા-
ને આવતા જોઈ સરસ્વતીએ શ્રીચંદ્રને કહ્યું. પ્રાણેશ ! હવે મારા પિતા જાતે આવે છે,
તેમની સાથે મોટી સેના છે, આવી મહાન સેના લઈ આવેલા મારા પિતાને આપ શીરીતે
જીતી શકશે ? શ્રીચંદ્ર બોલ્યો—પ્રિયા ! ચિંતા કરો નહીં, પુણ્યની પ્રબળતા હશે, તો
તમારા પિતાને પણ ક્ષણમાં જીતી લઈશ. આ પ્રમાણે કહી શ્રીચંદ્રે પોતાના નામની
રત્નમુદ્રિકા સરસ્વતીને આપી, અને પોતાની સર્વ જાતની ઓળખાણ કરાવી. પછી પોતે
એક અજન ગુટીકાના પ્રયોગથી સરસ્વતીને વાનરી બનાવી દીધી. તે ચપળ વાનરી શ્રીચં-
દ્રની સામે જોતી જોતી ઉભી રહી. તેની સખીઓ તે જોઈ આશ્ચર્ય પામી ગઈ. ક્ષણમા-
ત્રમાં રાજા અરિમર્દને યક્ષ મંદિરને ઘેરી લીધું, અને શ્રીચંદ્રને પકડવાને પોતે ગજેન્દ્ર
ઉપર બેસી નજીક આવ્યો. શૂરવીર શ્રીચંદ્ર રાજાને ગજેન્દ્ર ઉપર આવતો જોઈ, તરતજ
પરાક્રમ દર્શાવવા કુદી પડ્યો, અને અતિ જોરથી રાજાને ખેંચી ગજેન્દ્ર ઉપરથી પાડી
નાખ્યો. તે પછી રાજાને બાંધીને બંધીવાન કરી દીધો. આ વખતે રાજાના સૈનિકોએ કા-
લાદલ કરી મુક્યો, અને રાજકુમારનું અતુલ પરાક્રમ જોઈ સર્વે ચક્રિત થઈ ગયા.

આવું મહા પરાક્રમ દર્શાવી શ્રીચંદ્ર રણભૂમિમાંથી પસાર થઈ ગયો. તે ક્યાં ગયો ?
અને શી રીતે ગયો ? એ કોઈના પણ જાણવામાં આવ્યું નહીં. શીયાળનાં ટોળાંમાંથી
જેમ કેશરીસિંહ ચાલ્યો જાય, તેમ તે ધીરવીર મહા પુરુષ સૈનિકોના સમૂહમાંથી ચાલ્યો
ગયો. પછી મંત્રી વિગેરે બંધનમાં પડેલા રાજાની પાસે આવ્યા. મંત્રીએ પોતાના મહા-
રાજાને બંધનમાંથી મુક્ત કર્યો, અને કામળ વચનોથી તેના ઉશ્કેરાયેલા હૃદયને શાંત કર્યું.
શાંત થયેલા રાજા યક્ષમંદિરમાં પોતાની પુત્રીને મળવા અને શોધવા જતો હતો, ત્યાં એક
ચારણના મુખથી નીચેની કવિના સાંભળવામાં આવી.

ગાહામાંહે ગુણ કહે, જેહના સત્ય ચરિત્ર ।

ગુણીના ગુણ પદતા થકા, રસના હોય પવિત્ર ॥ ૧ ॥

ચોરગિદ્દાઓ જેણં વંધપિયા બાલપુત્ર વિરદ્દહયા ।

વહિયા નિયપિયરહિયા સો થીરો જયડસિરિચંદો ॥ ૨ ॥

કુંડલપુરસ્સ રજ્જં ચંદમુહારાયકાનિ પરિણયણં ।

જવલવયણઓ વિહિય ચંદપુરં વાસિયં જેણ ॥ ૩ ॥

સો કુંડલપુરઅદ્ધિવડ, સિરિચંદો જયડ પયાવસિંહમુઓ ।

મંફમડ્ જમ્મ નડયા, જમ્મો મત્તીડ પાયતલે ॥ ૪ ॥

જેના અન્ન અગ્નિન ગુણ ગાથામ જેવામાં આવે છે, તેવા ગુણી પુરુષ

ગુણ કહેવ
પાતથી ર
જય પામે
યક્ષનાં વ
રાજનાં
તે શ્રીચં

પોતાના
ગજપુત્ર
તત્કાળ
કરનાર
જેની સા
મારું જ
જેવા દિ
છે. વીર
મને કરા

કરવા લા
વળી રાજ
ક્યા ચાલ
થયેલી છે
કુંભારી
દર કરી,
હૃદયમાં
કુંભારી
ધરતો બે
અને તને
કુંદરથળા
લાગ્યો.

સંબંધી વ
આવી, રા